ANTON HOLBAN

ANTON HOLBAN

O P E R E

II

Studiu introductiv,
ediție îngrijită,
note și bibliografie
de
ELENA BERAM

18814

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București, 1972

ROMANE

TESTAMENT LITERAR

Discuția asupra cărților mele s-a încheiat de multă vreme. Dar am pus în ele, în Ioana *mai ales, tot ce am gîndit asupra literaturii, de totdeauna, de cînd am început să citesc, copil, necobosit, tot ce-mi cădea în mînă, și pînă m-am obicinuit să judec, să compar, să combin lecții venite din diferite părți. Sînt probleme care m-au preocupat în timp ce scriam cartea ultimă, ascunse, desigur, căci nu puteam face aluzii la ele, dar la care mă conformam. Nu totdeauna am parvenit la o siguranță. Poate altcineva va fi în stare să mă clarifice. Transcriu unele observații făcute cu ocazia celor ce am scris, voind să aduc unele lumini unor locuri care pot părea obscure, și pentru a discuta cîteva chestiuni de artă.*

O moarte care nu dovedește nimic *este un roman dinamic,* Ioana *este un roman static. Iată prima distincție dintre ele. Bineînțeles a doua oară voi avea mai multe calități de amănunt, profunzime, rezultatul experiențelor. Dar altceva mă interesează: ce e superior în literatură, dinamicul sau staticul? În prima carte: ce se întîmplă cu eroina? A murit? Îl înșeală pe Sandu? Oscilația între două bănuieli. Curiozitatea lectorului va fi susținută pînă la ultimul rînd. Și mai departe dacă se poate. În* Ioana *se cunoaște intriga de la început. Nici o surpriză. O temă care trebuie să capete, în diferitele pasagii, cît mai multe forme. După cum Brahms, pe o temă a lui Händel, inventează o serie de variații. Subiectul nu mai are nici o valoare, numai lucrul. Pe care să aleg din cele două forme*

de artă? Lectorul mediocru va prefera dinamicul. Curiozitatea lui va fi satisfăcută. Staticul este obositor. Trebuie un efort pentru a observa că ai renunțat de bunăvoie la orice spectacol, că te mulțumește numai jocul amănuntelor. Staticul are și un înțeles mai adînc pentru acei care nu socotesc literatura numai ca un divertisment, și cred că este expresia vieții celei mai intime. Nu mai inventezi nimic, căci orice evoluție, combinare de fapte, presupune o invenție. Jocul transformărilor noastre interioare este prea ascuns ca să-l sesizăm, după cum știm cu toții că îmbătrînim dar numai la distanță observăm schimbarea, și nu vom sesiza clipă cu clipă cum se îndeplinește această schimbare. Cînd acțiunea este statică, avem o enumerare de observații de care sîntem absolut siguri, căci sînt înțepenite și nu în devenire. Deci este o artă care prezintă garanții de adevăr. Modele celebre se găsesc: în romanele lui Balzac, de la primele rînduri, de la descrierea orașului, a străzii, a casei în care va trăi personagiul central știm că vrea să ne dea un sentiment precis conturat: baron Hulot, Père Goriot, Grandet. La fel, în piesele lui Molière: Harpagon, Tartuffe, Mr. Jourdain. Intriga este întîmplătoare, menită numai să dea relief unui sentiment. Grandet, în toate scenele, în discuțiile cu fiica sa, sau cu cunoscuții, înainte de moarte, va rămîne un avar. Și Julien Sorel trăiește o serie de aventuri, numai ca să-și desăvîrșească temperamentul lui de ambițios. Adnotațiile lui La Bruyère sînt făcute ca și cum oamenii ar rămîne identici, oricît timp ar trece peste ei. Și Proust studiază apropiat oameni care rămîn cu aceleași caracteristice. Se descopăr deodată bătrîni, dar nu asistăm la clipele cînd se petrece această îmbătrînire. Mai limpede: o carte dinamică presupune că te ocupi numai de lucrurile exterioare oamenilor, căci numai întîmplările se pot petrece în salturi. O carte statică te obligă a rămîne înăuntrul oamenilor.

Am spus: am vrut să mă prezint cît mai adevărat. Nu mai cred în artă pentru artă. *Viața este prea scurtă și prea grea pentru ca să faci astfel de sacrificii. A căuta să te exprimi perfect, retrăgîndu-te apoi din esența operei tale: iată un gest greu de făcut. Într-o carte de istorie literară, scriitorii se înșiră ca mărgelele pe sfoară, se încadrează în cîteva date, dar se omite faptul că au fost oameni. Viețele romanțate vor să suplinească*

această omisiune. Dar viețele romanțate inventează, sînt artificiale, și vor să ajute numai pe lectorul grăbit.

E mai normal să profiți de literatură pentru a-ți face portretul interior și a căuta să-ți prelungești existența. Așa se explică opera lui Marcel Proust. Bineînțeles, poți să te ocupi de tine fără să fii romantic de proastă calitate. La Proust, persoana întîia nu presupune un lirism pueril. Tot ce am scris (chiar dacă am văzut mai puțin clar la început) este rezultatul propriilor mele experiențe. Clasicii credeau că o producție literară trebuie să pornească de la observație, dar renunțau să se arăte pe ei. Proust mă învață că la observația celor de primprejur, pot să adaug și observația asupra mea. Sandu din ultimele două romane există adolescent sub numele de Mirel în Romanul lui Mirel, *sau copil, numit Coca, în* Oameni feluriți *(d-l Șerban Cioculescu a observat în parte). Și alte personagii se pot recunoaște. Există Ortansa în* Oameni feluriți *și în* Romanul lui Mirel. *Cu toate că la început am crezut că e bine să ascund aceste lucruri. Stratagema: am dat același nume unor personagii diferite. (Irina din* Oameni feluriți *și Irina din* O moarte care nu dovedește nimic; *Ioana din* Romanul lui Mirel *și Ioana din romanul cu același nume.)*

Cărțile aceluiași autor se influențează între ele. Recunoaștem pe același meșter care desăvîrșește, mai bine sau mai rău, aceleași preocupări. E suficient un roman al lui Balzac, ca să-i cunoști și celelalte romane. O poveste de dragoste impresionează, iai parte la toate peripețiile ei, te doare cînd autorul este îndurerat. Dar încă o poveste de dragoste! Și încă una! Cum se poate! Nu mai poți crede nici în cea dintîi. O moarte care nu dovedește nimic *și* Ioana, *pentru cineva care le-ar citi împreună, ar avea accente mai puțin chinuite. Și acum, cînd mă căznesc să înfățișez* Jocurile Daniei, *un prieten mi-a spus: „O femeie pentru o carte! Ai putea întrebuința mai multe femei pentru o singură carte!" Dacă toate cărțile ar fi apărut deodată, și ar fi fost, ca la Proust, rezultatul unei vieți care s-a terminat dureros, și tot timpul cît ai trăit facil este răscumpărat (orice moarte răscumpără, de altfel), poate că pentru cititor ai fi mai serios. Căci și la Proust au fost prinse, în lungul timpului, diferite siluete care nu s-au amestecat între ele, n-au fost comparate, o amintire n-a folosit la chinurile noi. Poveștile de sine stătătoare, colorate diferit, avînd însă pe ace-*

lași erou: Gilberte, duchesse de Guermantes, Albertine. Odette e lăsată pe seama lui Swann, dar unele accente ne asigură că Marcel n-a fost numai un strein care a aflat o istorie a altuia. Și apoi celelalte fete „en fleur".

Și poeții au mai multe muze. Ronsard: Cassandre, Marie, Hélène.

Cred în valoarea observației, ca primă sursă a literaturii, așa cum preconiza Boileau. Nu încerc numai să refac evenimente, anecdote, ci gesturi care pot caracteriza. Un exemplu: eram la operă, la un spectacol cu Parsifal. *De-abia se ridicase cortina și, lîngă mine, un domn desfăcea un pachețel cu bomboane ca să mănînce el, și să servească pe două doamne care-l întovărășeau. Eram dezolat, căci trebuia să înceapă foșnitul hîrtiei și ronțăitul bomboanelor. Dar, printr-o mișcare greșită, o bomboană a căzut jos. Și atunci domnul, în întunericul sălii, a căutat să găsească bomboana, aplecîndu-se și cercetînd cu mîna podeaua. Cu o mînă, cu cealaltă, cu amîndouă. Renunțare, și apoi din nou cercetare. Bomboana — o caramelă — rămînea de regăsit. În dreapta scaunului, în stînga, pe dedesubt, prin față, în timp ce ochii domnului continuau să urmărească spectacolul. Așa s-a întîmplat în tot lungul actului întîi din* Parsifal, *care durează vreo oră și jumătate.*

Uitasem de muzică, urmăream cu aviditate starea lăuntrică a vecinului meu. Era grotesc și tragic, ca Charlie Chaplin. Cînd s-a aprins lumina, în timp ce se aplauda, primul gest al domnului a fost să se ridice și să-și caute bine bomboana, pe care, în sfîrșit, a găsit-o.

Iată o observație. Pornind de aici, creezi un om. Cam caricatural poate, reduci pe om la o singură facultate, cum a făcut Molière sau cum cerea Taine. Nu se face astfel un om, ci numai un personagiu literar. Adică, un simbol. Dîndu-i încă o însușire (Harpagon, avar și îndrăgostit), iarăși e prea puțin, chiar dacă admiți unele contradicții în erou. Trebuiesc cît mai multe aspecte. Nu te teme de confuzii. Nelămurirea ajută la profunzime (superbul Jude L'Obscur *al lui Hardy). Din pricina simplificării, modelele memoriilor lui E. Lovinescu au putut să protesteze (lăsînd la o parte puerilitatea vanității jignite).*

Din dorința de a surprinde pe oameni a ieșit Oameni feluriți, *și mai tîrziu* Parada dascălilor. *De altfel, siluete s-au*

găsit și în celelalte două cărți. Proust, cînd se ocupă de alții, nu creează. Găsește o caracteristică nu totdeauna esențială și insistă pe dînsa la nesfîrșire, ca și cum un om ar avea o singură caracteristică. (La Caragiale se reduce pînă la „Aveți puțintică răbdare".) Andrée e darnică, dar îi place să facă ea darul. Imediat ce altul face generozitatea, ea e nemulțumită. Atîta tot, și de o sută de ori se repetă această trăsătură.

Am renunțat la cei dimprejur, și m-am ocupat de persoana întîia. De ce ar fi persoana întîia mai obositoare decît persoana treia? Și de ce persoana întîia presupune neapărat romanesc? De altfel, nu utilizam o contrafacere, vreun caiet găsit. *Eram mulțumit să mi se dea un prilej să mă ocup de mine, căci cu mine sînt obligat să trăiesc tot timpul, pînă ce comedia vieții mele se va termina definitiv. Aveam și putința să mă cunosc mai bine în felul acesta. Pe Sandu puteam să-l fac cît mai complicat. Trăsăturile cele mai protivnice puteau exista în el. Deoarece luciditatea joacă un rol important, el își va permite toate confesiunile. Sînt contradicții, n-are nici o importanță. Tot ce se găsește în sufletul lui, pe care o intrigă întîmplătoare pune în mișcare. Nu trebuie însă să se creadă că autorul și Sandu se suprapun perfect. (Nici Marcel și Marcel Proust.) Autorul a rămas stăpîn pe destinele lui Sandu. El a lucrat să proporționeze diferitele instincte ale lui Sandu. Și poate s-a priceput uneori să inducă pe lector în eroare. Un om care este lucid tot timpul și care exclamă pe neașteptate impresionează, este neapărat crezut. Pentru ca Sandu să nu-și facă mărturisirile la întîmplare, a fost munca mea cea mai grea, dar și cea mai subtilă. Cred că numai printr-o cercetare minuțioasă a textului aș putea arăta toate aceste intenții. Dar cum nu mi-a pus nimeni nici o întrebare, e suficient numai să sugerez chestiunea.*

Mi s-a atras atenția verbal de cei care mă știu de aproape, și recunosc personagiile transcrise de mine, că arta la care aspir este lipsită de fantezie. Desigur, dar Lilli și Mary din Romanul lui Mirel *sînt complect inventate, și sînt amatori de intrigă acei care caută persoane îndărătul acestor nume. (Indiferent dacă alte personagii din aceeași carte sînt apropiate de realitate.) Totuși din* Romanul lui Mirel *trebuie reținut mai ales Tololoi, ieșit numai din observație. Cred în el și acum.*

Pentru un străin lipsa mea de fantezie nu poate constitui un defect. Și dacă trăiești lîngă scriitori iluștri? Și Orgon din

Tartuffe *în secolul unei arte abstracte a avut un model... Termin cu o întrebare, care poate rezolva multe nelămuriri: Proust, exemplul meu veşnic, are fantezie sau nu?... Important este numai să alegi ceea ce este caracteristic din bogăţia de fapte care ţi se oferă. Fantezia constă să combini aceste detalii pregnante. Căci prin observaţie nu înţeleg fotografie. Şi Jean, eroul din* Oameni feluriţi, *poate fi recunoscut în amănunte. Dar prin îndepărtarea a tot ceea ce e de prisos, el poate să-şi aibe viaţa lui proprie.*

Trăim, în literatură, sub semnul dificultăţii. Rezultatul concentrării, al meşteşugului care trebuie să joace primul rol. Sînt impregnat de această atmosferă. Lectura mea asiduă a spiritului francez, clasic prin excelenţă, m-a ajutat să-mi alcătuiesc această personalitate. Poate că există şi ceva organic în noi, căci mi-aduc aminte că-l savuram pe La Fontaine înainte de a-l înţelege. Nu sînt sigur nici acum că pot să prind toate armoniile pe care le desfăşoară versurile lui Racine, sensibile numai pentru o ureche franceză, şi totuşi am citit de prea multe ori fiecare piesă, cu emoţie, ca să cred că Racine a fost pentru mine numai o sugestie. De la clasici, la modernii care vor să continue pe clasici. Mallarmé şi Paul Valéry. Nu m-au iritat ei decît văzîndu-i prefăcîndu-se spontani într-o operă care era rezultatul celor mai ascuţite combinaţii. Pe romantici, în schimb, i-am citit cu greutate. N-am reuşit să admir o poezie în întregime de Victor Hugo. Şi am avut bunăvoinţă. Cu atenţie am citit unele volume de el, dar fără nici un rezultat. Aceasta poate pentru că nu trebuie să examinezi fiecare vers al lui Hugo, ci să te laşi cuprins de mişcarea ansamblului. Dar nu pot fi un lector care nu ţine seama de amănunte, după cum savurez prospeţimea unui rîu, dar mă depăşeşte un fluviu şi nu pot găsi puţină apă ca să-mi răcoresc faţa. Nu-mi place Booz endormi.

Am prea mulţi protivnici, ca să socot că am eu dreptate. Dar am parvenit să am destulă siguranţă în mine, ca să-mi mărturisesc gusturile. Mă supără platitudinile (Oh! Acel „C'est l'heure quand les lions vont boire"!) *şi mai ales pentru că fiecare idee are nevoie de atîtea versuri ca să fie exprimată.*

Marcel Proust nu mi se pare că este diluat. Bogăţia nu înseamnă diluare. Fiecare pagină conţine observaţii preţioase.

Iar dacă sînt repetiri (ex.: suferința lui Marcel, dacă mama-sa nu-l sărută înainte de culcare), la fel nu le suport. (Studiul meu asupra lui Proust arată că admirația nu-mi este deplină.) Aceleași preferințe le am și în literatura românească. Poate pentru asta mai ales îmi place H. Bonciu. El îmi arată că valoarea primă a cărților lui este experiența umană, pe care cîțiva nepricepuți o consideră drept poză. Și îmi explică cum sub fiecare eveniment literar se ascunde cîte o întîmplare adevărată, iar scriitorul n-a făcut decît să combine întîmplările și să aleagă cuvintele. (Propun să se facă paralela între H. Bonciu și capitolul Înmormîntare cu armăsari *din* Icoane de lemn *de Arghezi.) Pentru această concentrare prețuiesc unele versuri de Eugen Jebeleanu. Distincția între restrîngere ca o necesitate organică și [nu] numai ca un joc de om deștept mă pricep să o fac, după cum știu că o coardă la un instrument sună fals sau adevărat.*

Personal, nu sînt în stare să lungesc scenele. Observațiile cele mai pline de sens le transcriu numai într-o singură pagină. Am frică de imagini, căci cred că o imagine escamotează adevărul, aplică false ornamente. Dialogul mi se pare pueril, de aceea Medelenii *a fost pentru mine o carte ilizibilă. În tot ceea ce am scris, se observă o colecție de fragmente, care la un loc trebuie să facă o atmosferă, dar care se pot cunoaște și separat. Căci fiecare brodează pe o altă nuanță sufletească.*

De la clasicii francezi am învățat că decorul este ceva suplimentar, și deci el trebuie cît de mult simplificat. Numai cei mediocri aleargă după evenimente, adică vor ca lucrul care li se oferă să aibe relief, pe care să-l vadă fără osteneală. De fapt, și diversele jocuri sufletești cu ocazia acelorași sentimente, sînt tot așa de bogate în evenimente, dar sînt mai subtile și ca să le notezi ți se cere o privire mai pătrunzătoare. Racine în prefața piesei Bérénice *spune că a vrut să facă o piesă din nimic. Așa am aspirat să fac întotdeauna.* Bérénice *se poate povesti în cîteva cuvinte: doi oameni care se iubesc, dar care trebuiesc să se separe.* Ioana *este la fel de simplă: doi oameni care nu pot trăi nici împreună, nici separați. Un scriitor român care și-a dat osteneala ca să-l asculte pe clasicul francez.*

Aș vrea să scriu numai secrete personale. Totuși a trebuit să fac multe concesii literaturii. Chiar și un jurnal intim, scris pe cînd nu te gîndeai să-l publici, trebuie refăcut. Căci nu poți să oferi lectorului o sută de pagini și pe fiecare să scrie

același lucru: am așteptat o scrisoare de la iubita mea. Combini, dai la o parte, subliniezi o serie de procedee care pentru cei ce caută o oglindă exactă a vieții poartă numele de trișare. E plictisitoare o înșirare cronologică a faptelor, o oarecare confuzie nu strică. Și Mallarmé adaugă umbre la o poezie pe care o făcea la început limpede. Deci, să încurcăm capitolele. Să nu dăm niciodată toate explicațiile, să sugerăm numai. Bineînțeles, procedeul trebuie să nu se observe. Sînt și unele trăsături ale aceluiași personagiu care se vor repeta, sub diferite forme, pentru caracterizare. Și semnele grafice au rolul lor. Semnul exclamării e impresionant, cînd e întrebuințat rar. Cîteva puncte produc poezie. Pentru a alcătui sufletul Ioanei, dau mereu definiții noi. Dar dacă aș spune „Ioana e inteligentă", aș fi didactic. Iar dacă spun „Ioana mea inteligentă"... definesc la fel, dar în același timp mărturisesc dragostea mea pentru ea și poetizez atmosfera. Romanul care se încheie, se desface de cititor cu ultimul rînd. Deci nu trebuie să facă impresia de terminat. Acel ultim rînd trebuie să fie ușor confuz, să lase impresia că acțiunea continuă și mai departe, să obsedeze și după lectura cărții. Așa făcea și Hérédia cu ultimul vers, ca să prelungească sonetul cu forma rigidă. „Poate a lunecat" continuă la nesfîrșire pe „O moarte care nu dovedește nimic". La Romanul lui Mirel, *la fel. La* Ioana *m-am temut să întrebuințez același mijloc căci mi s-ar fi putut surprinde, și n-aș mai fi impresionat. Dar îmi aparține temperamental, și l-am folosit încă o dată, cu orice risc. „Am visat pe Ahmed..." Ahmed, o pisică, apărînd la diferite distanțe, nu ca un decor cum s-a crezut, ci ca un simbol al vieții chinuite între cei doi eroi. În momentul cînd Sandu speră că fericirea între ei se poate face, Ioana visează un pisic mort; nimic nu se poate schimba, chiar dacă înlocuiesc decorul. De altfel, chiar slab psiholog, îți poți da seama că nu se pot vindeca Ioana și Sandu imediat ce vor părăsi Cavarna. Dar cu surprindere am văzut că a fost neobservat efectul ultim, și nu s-a dat nici o importanță deosebită lui Ahmed pe care-l preparasem cu atîta migală.*

A amesteca trecutul cu prezentul, iată un nou mijloc de poezie. În practică, a alterna timpul trecut cu timpul prezent. În Ioana *se găsește acest joc răspîndit pretutindeni. Gîndul la Ioana de altădată, aventura Ioanei cu celălalt (anume fără nume propriu), prezentul vieții de la Cavarna, și momen-*

tul cînd Sandu scrie toată povestea. În Proust se găseşte acest mijloc de artă, dar nu de la Proust am învăţat acum. Cu delicii am observat mai întîi jocul timpurilor în fabula lui La Fontaine La laitière et le pot au lait.

Poate părea ciudat faptul că scriu cu atîta băgare de seamă şi îmi scapă totuşi atîtea neglijenţe. Dar nu mă pot deprinde cu gîndul că tipograful român nu ajută deloc şi că ar trebui să vezi textul de zece ori ca să iasă ireproşabil. (Nu cunosc carte românească tipărită ireproşabil.) Poate uneori e numai vina mea că n-am răbdare pînă la capăt. Dar voi face o observaţie: mi s-a reproşat, cu ocazia Ioanei, *abundenţa de termeni bombastici, ca dezastru, cataclism, nefericire etc. Se poate ca efectul să fie prost, ceea ce eu nu mai sesizez, cunoscînd prea bine fiecare amănunt. Dar cu luciditate am preparat aceşti termeni de-a lungul romanului. Voiam să redau sunetul unei dezolări care plana pe întreaga carte ca într-o tragedie greacă. Marea, gelozia, singurătatea, o moarte posibilă formau cadrul cel mai vast posibil, cred.*

Deci mi-am urmărit cu luciditate traiectoria cărţilor. Şi Proust a avut veleitatea aceasta. Chiar în primul volum din Du coté de chez Swann *se începe şi se termină cu somnul, semn că a vrut să alcătuiască o armonie. Ciclul întreg trebuie să aibe limite precise,* A la recherche du temps perdu *şi* Le temps retrouvé. *Dar Proust întîrzie oricît de mult, la întîmplare, la fiecare amănunt pe care-l descoperă în cale. Sîntem departe de proporţiile geometrice ale lui Racine.*

Am spus totdeauna că socot nuvela drept un gen superior romanului. Din ceea ce am scris, aleg mai întîi cîteva nuvele. Dar cuvîntul nuvelă *este greşit ales. El presupune prea multe combinaţii, ca pentru un sonet. Spaţiul fiind mic, de data aceasta se vor vedea prea clar acele combinaţii, vom avea impresia de artificiu. Aş spune:* fragmente. *Adică, a-ţi îndrepta toate puterile tale de iscodire asupra unui singur punct, fără să fii nevoit să combini mai multe puncte împreună, ca la un roman.*

Toate observaţiile acestea pot servi de prefaţă romanului pe care îl prepar, Jocurile Daniei.

Mărturisesc că nu mă gîndeam să-l scriu. Era inutil să fac o nouă încercare de același fel, înainte de a-mi fi schimbat vreun punct de vedere. O întîmplare m-a făcut s-o cunosc pe Dania a cărei psihologie am găsit-o interesantă. Timpul liber m-a ajutat să înregistrez cîteva observații. Dar dacă aș fi avut ocazia să fac schi în vreun orășel din Tirol, sau să vagabondez pe străzile Londrei, aș fi renunțat la astfel de ocupații...

Cu frenezie m-am apropiat de Dania. În definitiv, a trecut foarte puțin timp de cînd o cunosc, abia cîteva luni, și sînt între noi intimități foarte înaintate. Mai ales, ținînd seama că întîlnirile noastre sînt rare. Totodată, ea este timidă, n-are nici o îndrăzneală: lasă timpul să treacă. Temperament oriental. Orele și zilele lunecă peste ea fără să facă vreo reflexie despre trecerea lor. Cînd îi atrag atenția, o cuprinde o grabă, binefăcătoare pentru mine, dar nenaturală. Totuși, pare ciudat, la început ea a avut curajul să se apropie de mine. Mă aștepta de prea multă vreme ca să mai fie timidă, aproape a pus mîna pe mine și mi-a spus pe nume chiar la începutul cunoașterii, atît de repede, că am rămas pe gînduri, oricît ar fi părut ea de curată. M-a așteptat înainte de a-mi cunoaște chipul. Este fantastic ce lipsită de orice realitate e mintea ei. Existam pentru ea ca o fantomă. O impresionase cele ce scrisesem, cu toate că porneam de la o experiență pe care n-o avea. De cîte ori era liberă, rar, mă imagina. O dată a ieșit pe stradă... ca să mă întîlnească! La un concert, la fel. Bineînțeles, numai locul unde m-ar fi putut găsi îi era suficient, sau locul unde presupunea că m-ar putea găsi. Cred că aceste avalanșe sentimentale către mine aveau epoci. O obseda altceva un timp sau pleca în străinătate: atunci uita complect. Cine știe ce eveniment neînsemnat mă readucea în mintea ei.

Cunoștința noastră se făcu straniu. Amicul Conitz îmi spuse: „Vrei să te duc în vizită la o duduie? Te admiră foarte mult și, fii fără grijă, nu-ți va cere nici un volum."

„Este amuzant!"

Peste două zile, la ora cinci. Conitz a fost exact la întîlnire. Am luat un taxi care ne-a dus pe străzi necunoscute, dar am ajuns repede. Cine, la ce casă? Indiferent, nu-mi puneam prea multe întrebări.

Dania trăiește într-o lume abstractă, inaccesibilă, și realitatea o deziluzionează. O întîmplare mă va face mai explicit. A trebuit să plece la Brașov pentru două zile. Bineînțeles, despărțirea între noi, *la telefon*, s-a făcut cu multă tristețe. Niciînd, prin spațiu, n-au plutit cuvinte mai tragice. De la Brașov Dania nu mi-a telefonat, căci „n-a putut rămîne deloc singură". S-a întors cu trenul cel dintîi posibil. La întoarcere (Mady mi-a povestit, erau împreună), trepida ca să ajungă mai repede. La fiecare stație întreba: „Voi putea oare să-l văd astăzi?" Ceea ce era destul de complicat. Se putea să mă primească, căci se găsea singură, dar era prea tîrziu. Nu știa dacă o să mă găsească acasă cînd o să mă cheme la telefon, și nici dacă telefonul meu va fi liber, ca să-mi vorbească. Așteptare înfrigurată de fiecare moment. Imediat ce am fost chemat, am plecat la casa ei, fără să țin seama dacă eram îmbrăcat bine sau bărbierit. Am găsit-o așteptîndu-mă la fereastră, de nerăbdare, niciodată nu mi-a mai apărut atît de frenetică. Dar neînțelegerea creștea între noi pe fiecare clipă. Gîndea probabil, chiar dacă nu era lucidă de acest gînd: „Numai ăsta ești tu?" Îmi dam seama de ora tîrzie și voiam să plec. Dania mă reținea, dar parcă numai pentru că știa că trebuie să mă reție. Gîndisem: singurul mijloc de a-mi ține prestigiul în ochii Daniei e de a nu apare deloc. Puteam să mă mulțumesc cu atît de puțin? Și cît timp ar fi durat starea ei de așteptare a mea? Pricepeam că-i produsesem o deziluzie. Nu din cauza mea, oricît de puțină încredere aș fi avut în mine, din cauza structurii ei, care nu suporta realitatea. Eram rușinat de ce neînsemnat îi apărusem. Aveam un gînd consolator: poate că era obosită.

Tocmai pe cînd am cunoscut-o, Dania era pregătită să plece în străinătate. Astfel, a trebuit să ne împrietenim re-

pode, nu aveam timp. Chiar de la prima întîlnire erau fire invizibile între noi. Fiecare cuvînt avea un sens. Dania a avut curajul să puie mîna pe mine, într-un fel care mi s-a părut surprinzător cînd am reflectat de ce puţin timp ne cunoaştem. S-a scuzat, o secundă după ce a făcut gestul: „Dar eu te aştept de o eternitate!" Este aceasta o scuză? Înţelegerea noastră s-a făcut imediat. Gîndeam în acelaşi fel. Sau n-o surprindeau gîndurile mele. Am descoperit imediat că avem poftă unul de altul. Şi a plecat. Au dus-o mulţi la gară. Eu singur n-am putut-o duce. Am reflectat chiar de atunci: „Parcă sînt o rudă săracă pe care o primeşti numai pe scara de serviciu". A protestat, dar mai tîrziu am înţeles că nu trebuie să cred în această protestare: „Nu e adevărat! Dar ce puteam face?" După ce a plecat, eu am cerut adresa [ei][1] din Tirol. (Cum nu s-a gîndit să-mi dea ea însăşi adresa?) I-am scris scrisori frenetice. Nu mă sfiam să-i fac declaraţiile cele mai aprinse. Nici un răspuns. Îi purtam [ciudă] pentru uşurinţa cu care putea face o călătorie atît de frumoasă. Atunci concertul simfonic de la Bucureşti a fost condus de Molinari. I-am spus: „Orchestra devenise diafană, unduioasă, făcusem din sunete o rochie pentru tine". Îmbrăcasem *une jeune fille*. (Observasem ce însemnătate aveau pentru viaţa ei rochiile.) Nici un răspuns. I-am trimis imediat prima scrisoare, şi alta după cîteva zile, şi alta după o săptămînă. Nimic. Eram disperat şi umilit. O văzusem ameţită de bucurie că mă cunoscuse. La despărţire îmi dase o sărutare, ca ceva care nu îi era în obicei, arăt[îndu-mi] că totul va fi durabil. În lipsa Daniei am cunoscut-o bine pe vară-sa, Mady. Ne întîlneam la întîmplare, pe străzi umile, fără să ţinem seama de vreme, călcînd uneori prin noroi. Îmi spuneam toată indignarea pe Dania. Mady mă încuraja cum putea mai bine: „Aşa este ea, nu trebuie să te superi. N-are obiceiul să scrie, este prea complicat pentru dînsa aşa ceva... Îşi iubeşte familia, totuşi, uneori este plecată pentru foarte multă vreme şi nu scrie un rînd. Trebuie să te deprinzi cu sufletul curios al oamenilor. Asta nu împiedecă pe Dania să fie fidelă." Mă consolau pentru ziua aceea vorbele lui Mady. Dar a doua zi neliniştele reîncepeau. Nu mai aveam curajul să mai scriu. Parcă aş fi adresat scrisoarea lui Dumnezeu. Şi totuşi, aveam expansiuni către ea, eram gata să-i accept orice

scuză. Am fost la un magazin de muzică și am luat cîntecul lui Brahms, *Gute Nacht, mein Kind*. I l-am trimis fără să scriu vreun cuvînt. Cît poate face pînă în Tirol? Cînd îl ia poșta de la cutia mea? Cînd va fi în mîinile ei? Aceeași hîrtie care fusese la dispoziția mea o invidiam văzînd ce simplu, numai cu niște timbre, poate face o călătorie atît de complicată. Azi o are! La ce oră? Se întreabă Dania de la cine poate să fie? Bănuiește, desigur. Poate poșta merge mai încet? Să las să treacă mult timp.

O vedeam pe Mady, căreia îi spuneam isprava ce mă calmase pentru cîteva zile. Dar Mady mă anunță: „Știi că Dania nu mai este în Tirol. A plecat la Nisa de cîteva zile." Și notele mele muzicale? Ce s-a întîmplat oare cu ele?

Și mult timp între noi, aproape două luni. Numai de la Mady puteam afla cîte o noutate, pe care și ea o știa printr-o a treia persoană, nu de la vară-sa personal. Mă întîlneam de cîte ori era posibil cu Mady. Ce admirabilă fată este Mady! Numai de 16 ani, și atît de înțeleaptă, știind atît de multe lucruri! În stare să privească viața în față, fără nici o asemănare cu Dania. Cînd îi va da iubitul ei o întîlnire, desigur că nimic pe fața pămîntului n-o s-o oprească să meargă. Cu orice risc! Ce minunat este acest curaj la o femeie: pentru o dragoste, cu orice risc. Avînd de pe acum sentimente cărora le rămîne credincioasă, oricît de mult timp ar trece. Dar, bineînțeles, scuza și ea, ca toată familia, firea Daniei, prințesa care poate pretinde orice, poți să-i dai oricît fără să-i ceri nimic în schimb.

Dania trebuia, în sfîrșit, să se întoarcă. Dacă aș fi știut ce va urma, aș fi putut cu ușurință să mă consolez în timpul lipsei ei. Căutam mereu o explicație pentru tăcerea Daniei, dar, după ce am revăzut-o, am știut că era normal să se întîmple așa. Un telefon neașteptat: „Eu sînt, Dania, m-am întors!" Nu știam ce să spun și nu se potrivea să fiu la telefon atît de încurcat. M-am scuzat mai tîrziu: „În momentul acela nu mă gîndeam decît că sînt nebărbierit și că nu pot să-ți vorbesc așa". Prețiozitate nepotrivită între doi iubiți care nu s-au văzut de atîta vreme. A răspuns bine: „Asta e tot ce-ai gîndit cînd te-am chemat?! "Dar reflexia mea se potrivea cu felul ei fals de a duce viața, cu parfumul mereu schimbat, cu toaletele nenumărate. Și altădată, cînd am cunoscut-o mai de-aproape, prima oară cînd

un bărbat s-a încumetat să se strecoare printre secretele ei cele mai ascunse, cînd s-a zbătut în prada celei mai puternice senzualități care îi acoperea orice sfială, după ce ne-am desprins unul de celălalt, ea a reflectat: „Și tocmai astăzi nu ești bărbierit!"

Dar povestea cîntecului lui Brahms nu s-a terminat încă. Mai tîrziu Elisabeth Schumann[2] a dat un concert la noi. Eram amîndoi în sală. La urmă s-a aplaudat, s-a cerut „bis". Eram în grupul care aștepta în picioare să se mai cînte o bucată, iar Dania era lîngă mine. Și Elisabeth Schumann a bisat *Gute Nacht*. Credeam că o astfel de întîmplare trebuia să ne lege pentru totdeauna...

O așteptam fără încetare în tot timpul absenței ei. Și nici un semn. După cîteva zile, cînd făcusem socoteala că trebuie să-mi scrie, m-am dus fără de nici o bănuială, surîzător de succesul meu sigur, la cutia de scrisori. Apoi la factorul următor și la al treilea. Am început să-mi dau singur explicații: poate că numărasem eu greșit. Să cerem informații. Din prima zi nu-mi scrie, sînt prea pretențios. Poate că nu mi-a reținut bine adresa. Sau s-a pierdut scrisoarea... Sau... Nu înțelegeam. Plecase cu o nespusă părere de rău. N-avea nici o curiozitate? Florile pe care mi le lăsase ca o mîngîiere nu se uscaseră încă de tot, și eu eram neliniștit, căutînd să pricep, uneori indignat. Mady a spus: „Așa e ea!" Cum așa? Adică este inutil să aștept un semn? În fiecare zi, inutil? Voi vedea factorul venind și nu-i voi ieși în întîmpinare?

Grămezi de zile. Ce făcea ea în momentul acela, cînd eu mă plimbam sub ploaie, în frig, prea zăpăcit pentru ca să-mi fi încheiat toți nasturii de la palton? La un teatru? La un ceai? Invitată? În orice caz, nu chinuindu-se singură. Ceva elegant: are Dania destule rochii ca să se îmbrace pentru fiecare recepție. Să poți asista, cum numai la cinematograf se poate face, la două scene aproape în același timp. Viața mea și viața Daniei. Ce rușine! Obsedat în măsura aceasta de o păpușă!

Și iar o întîlnire cu Mady. Mergeam la întîmplare, fără frică să ne vadă cineva, orice timp ar fi fost. Mady se preta la frenezia mea, la întrebările care nu mai conteneau. Totuși, suportam. Era miezul iernii, treceau zile scurte, întu-

necoase, meschine. Dar cînd a fost prima zi de primăvară, cînd soarele a strălucit pe frunze, pe drumuri şi pe oameni, atunci am socotit că tăcerea Daniei este haină, că denotă cea mai deplină uscăciune sufletească şi că mă voi răzbuna. Eu nu uit niciodată nimic. Oricît am fost mai pe urmă de prieteni, oricît de bine ne-am simţit împreună, ţineam minte că Dania mă umilise odinioară. Şi deseori, ca s-o pedepsesc, îmi treceam timpul cu o altă femeie, imediat ce ne sărutasem împreună (ştiam ce greu ar suporta aşa ceva), dar nu îndrăzneam să mă răzbun decît în ascuns, pentru satisfacţia mea. Apoi, Milly...

Uneori, chiar în faţa mea, Dania îşi organizează ziua următoare: să facă o excursie sau o vizită, sau să se întîlnească cu cine ştie care cunoscuţi. Era vădit că eu nu puteam face parte, ca strein, între prietenii ei vechi, sau între rudele ei. Dar Dania nici nu se gîndea la mine. Discuta planul cu aprindere, îşi propunea toate bucuriile. Chiar dacă planul nu se îndeplinea mai tîrziu... Am făcut şi eu o excursie în munţi, iarna, ca să semăn puţin cu Dania. Eram numai eu, cu galoşi şi cu palton, observînd pe ceilalţi, invidios, căci îmi examinam neputinţa, neîntrerupîndu-mi nici un moment gîndurile, ridicol.

Dar la întoarcere Mady mi-a spus: „Dania nu mai e în Tirol. E la Nisa!"

Dania face sport, din cauza asta o duc iarna în Tirol, în localităţi de care eu nu am auzit, dar care trebuie să fie celebre pentru lumea elegantă care vine acolo. Această fiinţă delicată, fără energie, în voia tuturor influenţelor, este în stare să stea vreme lungă în aerul rece, cu urechile şi nările îngheţate. Şi trebuie să mi-o închipui scoborînd pe schi pante periculoase cu multă dexteritate. Sporturile, sporturile de iarnă acum! Poate fi un duşman mai periculos pentru dragostea mea? Căci eu mă plimbam torturat, învîrtindu-mă de o mie de ori împrejurul mesei, schimbînd nenumărate discuri de patefon, dar fără să le ascult decît foarte vag muzica, sau schimbînd noaptea posturile de radio, fără de nici o alegere; mergeam pe afară fără să ştiu dacă e cald sau dacă plouă, nu mai recunoşteam oameni, sau îi priveam cu un surîs absent care-i ofensa; şi adormeam fără să bag de seamă dacă am mîncat, numai mestecînd nişte bomboane sau nişte sîmburi de dovleac, o coajă

de pîine, nu pentru că mi-a fost foame sau mi-au plăcut, ci pentru că erau la dispoziție. Și schimbam gînduri, presupuneri, mă obseda cîte o idee, rezunțam la ea.

Și dincolo, Dania, în aerul sănătos, simplificîndu-și preocupările, căci n-are rost în frig și în peisagiul magnific să ai obsesii, nostalgii, să construiești o amintire depărtată. Nu mai există nimic pe lume decît Dania pe drumuri halucinante, mereu în altă parte, cu alți oameni, toți prieteni buni, dar printre ei și cu un același om care se întîmplă să nu lipsească. Și apoi mîncările suculente, din care Dania mănîncă din toată inima (tocmai așa!), vinul; și gluma simplă a celor care se simt foarte bine, și pe care o primești fără de nici o reflexie și fără de nici o sfială. Totul cu bani mulți, fără de nici o economie. Atunci am fost la Noua, lîngă Brașov. În excursia aceea am priceput viața pe care o duce Dania, fără de nici [o] legătură cu mine, și că nici măcar nu-i pot face un reproș, și ar fi fără sens să intre în camera ei și să-mi scrie. Pe colinele de la Noua lunecau pe lîngă mine, îmbujorați de sănătate și de fericire, cu gurile întredeschise, perechi de sași, și continuau să stea de vorbă în mers. La cabana de la Noua lumea intra și ieșea, apărînd pentru prima oară în viața mea și dispărînd pentru totdeauna. Am auzit cîteva nume proprii, dar cine mai are răbdare să se gîndească la ele? Roșii, sănătoși, punînd fără ezitare mîna goală pe zăpadă. Și Dania?...

Un fluierat de tren. Dania pleacă. Așa cum face ea, nefiind gata la timp, neștiind cum să-și facă bagajele și cu o lume de necunoscuți care o conduc la gară, printre care eu nu am dreptul să fiu. I-am dat cu o zi înainte o carte la care țin foarte mult, *Dominique*[3]. Cu foarte multă greutate am găsit această carte la librăriile din București. Din timpul ei de petrecere în străinătate, trebuia să păstreze puțin și pentru mine. Mi-a spus mai tîrziu: „Am început pe *Dominique* într-un *palace* de la Nisa. Îți închipui ce înseamnă aceasta, ce atmosferă prodigioasă?“ Dar nu știu cît timp a avut Dania să-și continue lectura atît de intimă acolo, căci cartea aceasta pretinde un decor mai firav. Am pus cartea într-un pachet și am rugat-o să deschidă pachetul numai după plecarea trenului. Știam că o s-o facă curiozitatea să deschidă neapărat pachetul și că va găsi și cîteva rînduri

de la mine, un ultim rămas bun... „În momentul cînd citeşti, eşti mereu tot mai departe, auzi zgomotul trenului. Localităţile aleargă pe lîngă tine, eu rămîn tot mai în urmă. Dar nu fi de tot supărată, priveşte alături: m-am ascuns printre obiectele tale"... Pe atunci eram destul de naiv ca să cred că Dania trăia această plecare cu mare disperare şi că eu trebuie s-o consolez. (Cît a lipsit, Dania n-a dat nici o veste. Odată a vorbit cu Mady la telefon, dar cred că o impresiona mai ales distanţa de la care putea vorbi atît de uşor. N-a pus nici o întrebare care să mă privească. Mă consolam: poate că era cineva lîngă dînsa şi nu putea să întrebe. Şi o carte poştală pentru Mady: „Inima mea tuturor acelora care-mi sînt dragi"... Mă plîngeam lui Mady că aceste cuvinte se puteau adresa la prea multă lume. Mady mă consola: „Eşti un prost dacă nu pricepi că numai pentru tine au fost scrise!")

Pe cînd era Dania în Tirol, am încercat să fac schi. M-am grăbit să cumpăr costum şi schiuri pe cînd nu ningea încă, şi multă vreme, spre amuzamentul tuturor vizitatorilor, aparatele de lemn inutile tronau în camera mea. Şi soarele mereu cald, în timp ce în Tirol zăpada acoperea spaţiul. Milly mi-a adus în glumă o păpuşă mică de pom de Crăciun, un Moş Crăciun aranjat pe nişte schiuri de chibrit. Dar la el totul se rezolva mai uşor. Barba albă imensă putea să-i servească drept zăpadă. Mi-am atîrnat jucăria de lampă, şi acum Moş Crăciun oscilează perpetuu, patinînd pe aer. În timp ce schiurile masive de om mare continuă să fie rezimate de dulap.

În sfîrşit, am putut pleca la Predeal. Cîţiva prieteni pe care i-am întîlnit au vrut să mă înveţe, dar eram prea intimidat ca să accept pe cineva. Pe locul cel mai singuratec încercam să fac de o sută de ori acelaşi drum. Căzături la fiecare pas şi laşităţi cînd te înspăimînţi de cel mai mic obstacol. Unul dintre schiuri mi s-a desprins de la picior şi m-am căznit o mulţime ca să-l prind. Mă aşezam, pe zăpadă, dar mă încurcam în cele două lemne. Îmi scoteam mănuşele, dar îmi îngheţau degetele. Împrejur, oameni mulţi, toţi mai pricepuţi decît mine. Iată ce organizasem ca să nu fiu de tot inferior Daniei! Hotărît, sufletul meu e prost construit. Cred că eram singurul care, cu tot frigul şi

zăpada, continua să se examineze. Teama de a nu importuna pe cineva. Şi dacă veneam la vale, mereu găseam în drum o trăsură sau un om, căruia n-aveam curajul să-i ţip să se dea la o parte, în timp ce eu, asemeni unei gelatine, aş fi continuat să cobor. Experienţa mea de sportiv... Iar renunţarea a fost tragică, parcă ar fi fost vorba de un fapt important. Şi avusesem răbdare, întîrziasem destul pe colinele de la Predeal. Abia la Bucureşti, în drumul de la gară acasă, pe cînd lumea mă privea cu curiozitate, am redevenit sportiv. Dar încercarea mea a fost un faliment. Ştiam că nu mai trebuia să fac astfel de eforturi de care eu nu eram capabil. În cameră mi-am regăsit pe Moş Crăciun atîrnat de lampă, care schia neobosit prin aer...

Are Dania în valize rochii destule şi pentru Tirol, şi pentru Nisa.

În grupul de schiori, un domn tocmai se pregătea să-şi dea drumul pe pantă, sigur de el, parcă neavînd altă preocupare pe lume decît schiul. Tocmai pe cînd îşi privea drumul pe care avea să coboare, complect neatent la altceva, fluiera o temă din Beethoven. Temă rafinată, care m-a făcut să cred că n-a fost reţinută din întîmplare — domnul cunoştea muzică bună. Deci, chiar în toiul sportului, mai sînt reminiscenţe din viaţa noastră trecută? Aş vrea ca înainte de a porni cu schiul Dania să pronunţe involuntar numele meu.

Chiar înainte de plecarea Daniei în străinătate, am ştiut ziua şi ora cînd voi vorbi la radio.[4] Un mijloc prodigios de a coresponda. Dania putea să-mi audă vocea, suflul, ideile, de la distanţă, din locul unde se afla, despre care nu ştiam aproape nimic, nici numele bine. Într-o cameră necunoscută, cu obiecte care pentru închipuirea mea luau în fiecare clipă altă înfăţişare, Dania avea să fie atentă la radio Bucureşti. Eu aveam numai să mă bucur că ea mă ascultă undeva, în timp ce ea putea să mă audă chiar, să discute cu surdul care va sosi pe unde în viaţa ei de departe. Dădeam eu mai mult, dar n-avea importanţă. Mijlocul acesta se potrivea cu temperamentul Daniei. În seara hotărîtă am vorbit cu mare emoţie, căci o simţeam pe Dania ascultînd. Fiecare vorbă, fiecare intonaţie. Am făcut chiar, în timpul vorbei, un semn, pe care Dania ar fi trebuit să-l înţeleagă

negreşit, un dar preţios trimis prin aer. Dar am aflat tîrziu de tot, cînd Dania s-a întors şi cînd chestiunea radioului îşi pierduse orice actualitate, că ea nu m-a ascultat. Nu i-am cerut explicaţii, căci m-au durut motivele pentru care n-a fost în stare să mă asculte. Pentru că tocmai atunci n-a avut radio. Sau era cu alţii la un loc, şi s-a intimidat să caute postul Bucureşti. Sau tocmai atunci a trebuit să meargă într-o excursie. Sau n-a fost exactă la oră. Semănam cu un om care se găteşte îndelung pentru un bal, se bărbiereşte cu nespusă băgare de seamă, îşi aşază fiecare fir de păr şi fiecare cută la haină, îşi face chiar, ca niciodată, unghiile cu oja. Şi, sosind la locul întîlnirii, constată că luminile sînt stinse, camerile pustii, balul amînat.

Dania are plicuri şi scrisori foarte elegante, aduse desigur din străinătate de la magazinul cel mai la modă şi cel mai scump. Hîrtia este preţioasă, poartă un nume rar, pe care nu-l mai ţin minte, iar iniţialele (trei, căci Dania nu poate renunţa la numele din mijloc, scris cu un *y*) sînt lucrate cu mare artă. Scrisul ei este mare, cu litere ascuţite, ocupă loc mult şi încape foarte puţin pe foaia de hîrtie. De fapt, i-am văzut puţin scrisul, căci a ezitat chiar de la început, cînd trebuia să-mi dea o adresă, şi apoi rîndurile pe care mi le-a trimis au fost rare, şi s-au terminat repede. Nu din prudenţă, căci nu şovăie să-mi trimită cele mai mari declaraţii. Un „iubite" începe. Din incapacitatea de a găsi hîrtia, tocul, marca sau cuvintele. Întîrzie să scrie, cum întîrzie să-şi aranjeze părul în oglindă, şi cînd, în sfîrşit, se hotărăşte, o întrerupe cineva, şi hotărîrea e lăsată pe o altă zi. Aceste domnişoare cu scrisorile foarte elegante scriu foarte greu. Şi niciodată nu s-a priceput Dania să-mi trimită cîteva rînduri întîmplătoare, scrise pe prima hîrtie care-i iese la îndămînă, cu adresa incompletă şi cu vorbele confuze, numai pentru că îi e dor şi nu mai are răbdare să aştepte. Mă plîng: „Niciodată n-ai fost frenetică la fel cu mine, şi a trecut timpul peste tine fără să observi". Azi, mîine, poimîine, nici o diferenţă. Şi totuşi, cînd stă lîngă mine n-are nici un moment de repaos. Fruntea i se încruntă de mai multe ori, îşi agită mîinele, balanscază picioarele. Dar altul este motivul: sîngele curge, carnea strigă, adolescenţa Daniei s-a terminat, acum are nevoie de bărbat.

Dania este evreică și eu sînt creștin, iată o problemă între noi. Am fost totdeauna incapabil să fac astfel de diferențe. Mi-au displăcut evreii murdari, fricoși, tulburi. Dar mi-au displăcut la fel și românii superficiali, șmecheri. Dar n-am știut că la anumite momente se pune chestiunea și pentru acei care nu se interesează deloc de ea. În casa Daniei nu se observă deloc că ea e evreică, și aș fi observat imediat asta, căci mă dureau orice distanțe aș fi găsit între noi. Numai din pricina aceasta am căutat să-mi spun cîteva păreri intime, la care de altfel nu țineam prea mult. „Ce nu-mi place la evrei este că sînt ascunși, incapabili să se dăruiască total, cu naivitate. Cunosc explicația: au avut atîtea dezamăgiri, încît nu mai au nici o încredere, sînt prudenți. Ar trebui totuși, față de mine personal, de pildă, să nu aibe nici o teamă. Procedînd altfel, demonstrează că sînt proști psihologi." Am pornit să discut așa, numai ca să nu ne separe nici un subiect însemnat, pentru ca să mă conving că sîntem destul de buni prieteni ca să n-avem îngrădiri în conversație. Dania nu m-a contrazis. A tăcut după obicei. Am renunțat eu la teoria mea, cum fac de cîte ori Dania tace. Subiecte întunecate rămîn astfel între noi. Dar Dania nu are nici o părere, căci ea este incapabilă să aibe ceva fix în mintea ei. Odată, cînd era îndrăgostită, m-a dus într-o biserică și mi-a jurat sentimente eterne. Nu i-am cerut eu nimic, nu puteam avea astfel de pretenții. Era atît de emoționată, încît nu puteam presupune că își bate joc de mine. Nu înțelegeam nimic. Și în orice loc considerat sfînt, oricît de străin ar fi cel ce-l consideră, nu poți face jurăminte mincinoase. Asta s-a întîmplat de două ori, și nepregătit, numai pentru că ne ieșise o biserică înainte, tocmai cînd Dania se simțea mai invadată de mine. Nu am avut numai bucurie, mă intriga ușurința cu care face astfel de gesturi, infidelitatea pentru religia ei. Astfel, nu puteam să am nici o încredere pentru tot ceea ce-mi promitea.

Avuseseră loc transformări în ea? Lucruri importante, pe care nu le știam? Am descoperit-o într-o zi făcînd o cruce catolică. Îmi povestise despre un prieten catolic. Era, pe cînd l-a cunoscut, foarte deznădăjduită, căci se făcea tocmai separația între părinții ei. O îndepărtaseră, era la Viena. Petrecea în neștire, dansa, glumea, în voia ultimului care o ținea de-aproape (mereu cu succes la tineri).

S-ar fi putut întîmpla orice. Şi atunci, un domn, un neamţ catolic, mai în vîrstă, a înţeles-o fără vorbe şi i-a spus autoritar: „Du-te şi te culcă. Mîine vom sta de vorbă.“ A doua zi neamţul a ascultat-o şi i-a devenit un perfect prieten. Numai graţie lui Dania mi-a rămas întreagă. Odată, chiar în preajma mea, la sfîrşitul unei scene de dragoste între noi, a primit Dania o scrisoare de la dînsul. A mîngîiat scrisoarea, o sărută, parcă îi mulţumea trimiţătorului. Primele rînduri începeau: „Nu mi-ai scris de foarte multă vreme“... Obiceiul Daniei... Dar Dania a promis că va răspunde neapărat a doua zi. Normal ar fi fost s-o facă chiar mai înainte. A făcut-o a doua zi? Bineînţeles n-a mai fost vorba de aceasta între noi. De altfel, probabil că n-am revăzut-o pe Dania decît după cîteva zile, după o săptămînă poate. Poate cu gîndul la acel neamţ a făcut Dania crucea catolică. Eu am fost nemulţumit, am găsit o probă de uşurinţă.

Pe Dania am simţit-o rareori evreică. Odată, a vorbit de nişte cunoştinţe cu Mady şi a pronunţat numai nume evreieşti. Sau în felul cum pronunţă cîteva cuvinte (foarte puţine), sau în cei cîţiva pistrui de pe nas. Aş fi vrut s-o descopăr pe Dania rugîndu-se cu fervoare într-o sinagogă. Aş fi crezut că iubirea ei pentru mine e temeinică.

Un alt prilej de a descoperi diferenţe între noi este vîrsta. Nimeni nu poate să mă socotească bătrîn, dar Dania are numai 19 ani. Ce va fi mîine? Dar ce mă interesează, cînd nu cred că aş putea construi din această dragoste ceva solid pentru mai tîrziu? Acum sîntem egali, Daniei nu-i trece prin minte să mă creadă prea mare. Dar care este limita peste care distanţa între un băiat şi o fată nu poate trece? Deodată, gîndul acesta mă nelinişteşte, ca şi cum n-ar mai fi alte motive de dezordine viitoare între noi. Mă plîng Daniei, ca s-o fac să protesteze şi să mă calmeze. Şi ea a găsit o vorbă minunată de consolare, care conţine în ea toată dragostea pe care o are pentru mine: „Tu n-ai să îmbătrîneşti niciodată!“

Dania este o fată foarte bogată. Prilej ca să mă consider mereu în inferioritate. Nu ţine nici o socoteală de banii pe care-i are mereu la îndămînă. Trebuind să fac unele calcule, mă cred meschin. Mi se pare că sînt mereu ofensat. Sau

găsesc la Dania ineleganțe. Caută ceva în poșetă și observ grămada de o mie de lei. Mă gîndesc cu deprimare că ele ar constitui leafa mea pe o jum ătate de an. Nu-mi mai găsesc nici o valoare, mă doboară bogăția ei, față de care mă simt atît de neînsemnat. Căci nu pot admite ca ea să fie fata de împărat amorezată de un om de rînd, eu... Cu toate că m-a amuzat odinioară o istorie în felul acesta. O ceruse pe Dania, în străinătate, cu prilejul ultimei călătorii, un prinț adevărat (are mulți amatori). A refuzat și a cîntat toată ziua cu gîndul la mine *Iubitul meu nu este prinț*[5]...

Dania este cu ușurință generoasă. Uneori îmi sosește de la ea un om cu un enorm buchet de flori sau cu bomboane. A pregătit această surpriză; aș putea să refuz? Dar aș putea să fac la fel? Mă simt umilit. Cum ar trebui să procedez? Odată eram amîndoi în Parcul Carol. Mi-a arătat poșeta, elegantă, de care era foarte mulțumită. Scotocind-o, a găsit în ea mai multe monede de 100 franci francezi. Mi-a spus pe tonul cel mai simplu: „Nu vrei să iei și tu?" Am refuzat de data asta (de ce acum?), dar prin oferta ei nu se gîndea să-și găsească o superioritate. O știu că intră în magazine și nu-și face nici o limită pentru cheltuieli. Rochiile nu-i mai ajung. Acasă la ea tratațiile sînt bogate și nu lipsesc icrele negre sau înghețata iarna. Nu refuză pe nici un cerșetor. O dată, din automobil (eram cu dînsa), pe timpul unei ploi teribile, a văzut cîțiva copii săraci care se adăposteau lîngă o fîntînă. Le-a aruncat bani, cu toate că nu-i cerea nimeni, și copiii nici n-au priceput la început ce vrea această duduie elegantă cu ei. Eu trebuie să mă fac că nu observ nimic, după cum te faci că nu observi cînd ești cu o domnișoară pe stradă și îți iese în cale o murdărie. Pe mine nu mă lasă să plătesc nimic. Mă simt tot timpul iritat, invidios, cu chef de răzbunare.

Mereu are o rochie nouă. Dimineața nici nu pot sta de vorbă cu ea (prin telefon). Este la croitoreasă. Mai ales cu prilejul îmbrăcămintii face impresia de parvenită. Te întreabă dacă îți place haina ei și-ți atrage atenția de la ce casă e, chiar de la una din marile case din Paris. Cînd îi fac reproșuri că prea multă vreme își pierde cu hainele, ripostează: „Numai pentru tine, iubite!" Poate că crede așa. Dar e sigur că nu și-ar întrerupe obiceiul dacă ne-am despărți, dacă ar putea ști precis că nu îi voi vedea ultima

toaletă. De altminteri, numai cu gîndul la mine şi-a mobilat camera, în care eu nu voi intra niciodată. Mîine, poimîine, la anul... Îi admir rochiile, toate făcute cu o simplicitate de bun-gust, dar din pricina lor simt distanţa între noi. Cînd o găsesc îmbrăcată la întîmplare, îi sînt recunoscător. (A fost asta de două ori?) Cînd o descopăr în aceeaşi rochie sînt mulţumit că pot s-o recunosc.

Este îngrozitor pentru mine că de cîte ori mă gîndesc la ea, vreau s-o reconstituiesc, imaginea ei se tulbură, căci nu ştiu cum s-o îmbrac. Din infidelitatea ei faţă de rochii pot să cred în infidelitatea ei faţă de oameni. Ea se mai scuză: „Dacă ei vor!" Este atît de incapabilă să se împotrivească? Mereu va fi aşa, nimic nu se va schimba? Dar, desigur, asta îi face şi ei plăcere, şi găseşte scuze numai pentru neseriozitatea acestei plăceri. (Ea, care pretinde că e pasionată de idei oricît de grave.) Cînd îi spun bună-dimineaţa la telefon, o întreb în ce fel e îmbrăcată ca să pot vedea ceva, şi nu numai auzi, şi atunci ea întîrzie să-mi dea cît mai multe detalii. Şi dacă îmbrăcămintea ei nu este pusă la punct, şi s-ar mai putea vedea unele dedesubturi, colţuri de piele fierbinte, mi-o spune. Îşi face iluzia unei orgii între noi. Bineînţeles, cînd ajung acolo, trebuie să învinge fiecare nasture.

Odată m-am dus chiar dimineaţa ca s-o văd. Era în pijama, picioarele erau goale în pantofi. Cît şi-o fi pregătit ea această îmbrăcăminte! Am vrut să mă apropii, dar m-a ţinut la distanţă. Cu atît mai departe, cu cît s-a pregătit să stea mai aproape. Nu m-a lăsat să pun mîna pe piciorul ei gol. Bineînţeles, după plecarea mea, o fi fost dezamăgită că am ascultat-o prea fidel. N-am fost în stare să iau ceva cu forţa, oricîtă poftă aş fi avut. Şi s-o mai fi gîndit că n-am nici un simţ de observaţie: n-am făcut nici o remarcă despre unghiile ei de la picior, făcute cu oja...

Cazul Daniei: toată familia ei se ocupă ca s-o facă cît mai elegantă, mai ispititoare. Sînt atît de mulţumiţi de opera lor, că mă întreb cum se vor decide să-i aleagă un bărbat. Dania e mulţumită să se ştie frumoasă şi nu rezistă la tot ceea ce se face dintr-însa. Daniei i-a plăcut să citească. Ştie că noile ei îndeletniciri de fată elegantă nu-i fac cinste. Şi atunci se scuză: nu eu sînt de vină, ceilalţi. Ca şi cum

lipsa ei de împotrivire n-ar constitui o greşeală tot aşa de mare. Îi place să se ştie admirată, cu toate că timiditatea o face să se îndoiască asupra ei. Toată ziua e ocupată cu rochiile. Capitolul croitoreselor nu este niciodată terminat. Familia ei poate fi încîntată că au făcut din ea o minunată păpuşă. Dar numai o păpuşă.

Chiar de la uşă m-a întîmpinat într-o zi:

„Sînt dezolată, mai este cineva la noi. Nu pot face nimic. Dar te rog, vino. Pentru mine să cauţi să nu te simţi prea prost."

Cuvinte care încurajează. Dar mai pe urmă, cîteva ceasuri, cîte am stat împreună, Dania s-a purtat la fel cu mine şi cu tînărul care mai era în salon. Şi timpul trecea. Au dispărut chiar o bucată de vreme, şi mă întrebam dacă nu era mai bine să plec, dar dam în public necazul meu. Seara ne am dus cu toţii în grădina din spatele casei. Am discutat mai mult cu Dania, şi eram încîntat că rămăsesem numai cu ea, deoarece tovarăşul, deşi prezent, nu se amesteca (probabil că nu-l persecutau astfel de preocupări) în discuţia noastră. Numai atunci am avut ocazia să vorbesc cu Dania cîteva chestiuni mai importante. Era o lună superbă, dar Dania parcă nici nu-şi da seama de ea. La un patefon se auzea *Ave Maria* de Schubert. (Dania m-a întrebat: „Auzi ce acum se cîntă *Ave Maria?*"... „Bucată proastă, Dania"...) Dar rămîneam un străin. La plecare, în faţa tuturor, Dania mă ruga: „Spune-mi un cuvînt". (Adică „un cuvînt bun", o declaraţie.) Eram stingherit şi am plecat fără să răspund. Puteam să spun „fereastră", sau „balustradă". M-aş fi răzbunat pentru ziua aceea stearpă. Dar efectele răzbunării mele ar fi durat multă vreme?

Dania este lipsită de realitate. Urmăreşte un vis, apoi altul, după cum are timp să viseze. Lectura a făcut asupra ei ravagii. Versurile tuturor poeţilor, din toate ţările, îi urmăresc plimbările. Rilke este un poet mare, cel mai mare. Dar ştii, Dania, că Rilke a fost un om nefericit? Singuratec? Lipsit de agremente? Crezi că l-ai observa în viaţa artificială pe care o duci? Cum s-ar potrivi singurătatea lui Rilke cu telefonul [la] care te cheamă în fiecare minut vreun admirator? Şi atunci ce înţeles are vorba pe care o spui cu atîta emoţie: „Rilke este cel mai mare poet"?

O! Dreptul de a te apropia în voie de orice om, oricît de profund ar fi, numai pentru că a avut naivitatea să-şi publice stările sufleteşti... Ireal ai trăit cu imaginea mea. Îmi ştiai fizicul? Vîrsta? Un nume propriu, care te obseda, şi unele cărţi de-ale mele. Dar nu o judecată lucidă asupra lor, ci hipnotizată de vreun rînd întîmplător.

Obsesiile mele, pornite de la realitate, erau tot atît de prezente şi pentru ea chiar dacă anecdota le-o inventa pe de-a-ntregul. Telefonul era astfel foarte potrivit pentru firea ei. Seara, înainte de culcare, putea să-mi trimită toate neliniştele pe care dorinţele bine precizate n-o lăsau să doarmă. „Te aştept, iubite. Las uşa anume deschisă pentru tine. Toată lumea doarme, nu vom fi turburaţi. Buzele mele sînt uscate pentru că nu eşti tu aici să le săruţi. Mă vei găsi goală în întuneric. Vino... Vei vedea ce sîni minunaţi am. Şi şolduri calde, şi coapse. Şi cu ce frenezie mă voi apropia de tine."

Spune astfel de vorbe cu exaltare şi oricît de mult timp. Minutele treceau peste telefon cum ar trece peste doi oameni alăturaţi.

Odată eram în grădina casei ei. Mi-a arătat o fereastră: „Aici e fereastra camerei mele! De cîte ori nu te-am aşteptat să vii"... Cum s-ar fi putut face aşa ceva? Eram poate vulgar, voind ca visările ei să poată fi construite. Dar cînd trăiam în obsesia cărnii ei, a sărutărilor ei, a tresăririlor pe care le-aş putea găsi în ea, puteam să fiu fericit că mi se dă un rol de fantomă? Poate că această lipsă de realitate o face pe Dania să nu dea nici o importanţă gesturilor şi vorbelor. Au fost înţelegeri între noi care trebuiau să lege pentru totdeauna. Sau despărţirea ar trebui să se facă greu şi să lase în urmă cea mai amară deziluzie. Trebuie ca unele clipe să conteze mereu, să risipească melancolia de cîte ori îţi aduci aminte de ele. Poate că susţinînd aceasta, dezvălui mai ales o trăsătură a caracterului meu, imposibilitatea de a mă desprinde de întîmplările prin care trec. Poate că nici nu e nevoie de pretexte puternice, orice amintire e suficientă pentru a produce nostalgii. Fapte mici, dar care mi se par pline de însemnătate.

Odată ne-am dat întîlnire la Parcul Carol. Dar era imposibil de vagabondat pe alei, căci se pregătea nu ştiu ce

petrecere. Am pornit-o la întîmplare, am înconjurat parcul și ne-am rătăcit pe străzi obscure, printre pietre rău aranjate, prin gropi și noroaie. La urmă ne-am așezat la o cîrciumă umilă de periferie. Peisagiu strein pentru Dania, căci nu mai asistase la așa ceva decît din automobil sau la cinematograf. Și era desigur de văzut această fată frumoasă, îmbrăcată după ultima modă, rătăcind printr-un cartier obscur. Bineînțeles, Dania savura atmosfera, cu delicii asista la această viață nouă, peste care nedeprinderea ei și cerul limpede lăsau cea mai nuanțată poezie. Mai tîrziu nu va reconstitui această plimbare unică, nu va retrăi aceleași emoții numai aducîndu-și aminte?

Dar ce minunată apariție a avut odată! Venisem la dînsa și o așteptam după obicei în salon. Ea era în grădinița ei. (O grădină chiar mică are proporții într-un oraș mare.) A sosit îmbujorată de aerul proaspăt și cu două cireșe în mînă. Nu apăruseră încă cireșele în oraș, ea făcuse această descoperire în grădina ei. Le-a cules pentru mine, numai două pentru mine. (Căci n-a primit să împartă frățește.) Cu ce transfigurare mă privea, întinzîndu-mi cireșele...

Din pricina acestor două cireșe, am socotit, Dania, că sentimentele tale pentru mine sînt eterne. Clipe minunate, dar care au dispărut fără să mai lase vreo urmă. Nici o sărutare, nici o vorbă nu contează. Cum, după ce te-ai deprins cu unele sărutări, poți să renunți la ele?

Îi plăcea gura mea, nu se putea schimba prea ușor. Și vorbe calde, nespus de calde. Odată m-a chemat la telefon. I-a răspuns portarul meu, Nicu. I-a fost recunoscătoare lui Nicu pentru că i-a răspuns politicos, pentru timbrul cu care i-a răspuns. Fără să-l cunoască, i-a promis un post bun, la prima ocazie. Acum Nicu este tuberculos, pentru că telefonul casei mele, lîngă care sta douăsprezece ore pe zi de pază, e în curente. I-am explicat eu că n-ar avea nici un rost să amintească domnișoarei de promisiune...

Orice fac cu Dania capătă o culoare de artificiu poate tocmai din cauza mea. Dacă îi iau brațul, o fac cu atîtea ezitări, cu panici, că ea are timp să presupuie că gestul meu este prea îndrăzneț și să se împotrivească. Nu sînt în stare să cînt fără să observ că e fals cîntecul meu și că sînt ridicol dacă îl continui. Nu rîd niciodată din toată inima. Sau

glumesc mai mult decît trebuie, numai pentru că sînt intimidat că am tăcut prea multă vreme. Nu spun cuvinte inofensive, căci ele conţin, cu toate că foarte ascuns, un vaiet, un reproş, o întrebare. Iar risetul Daniei cu alţii nu ascunde nimic dedesubt.

Aşa sînt de încurcat că, dacă reuşesc în sfîrşit s-o tutuiesc pe Dania, e destul să vie un strein între noi, să se schimbe decorul, camera numai, ca să reîncep să-i spun „dumneata". Pentru că telefonul a început să sune tocmai cînd am vrut eu să-i vorbesc. Sau Dania şi-a adus aminte că e frig în odaie şi a deschis portiţa sobei şi s-a uitat la foc. Glasul unui strein s-a auzit în camera alăturată... A apărut cîinele... Am descoperit că în vasul de flori una dintre flori s-a uscat. Dania mă întrerupe nepotrivit... O mie de posibilităţi care-mi alungă curajul. (Îmi amintesc nepotrivit, fără de nici o legătură, de un cuvînt vechi, de un oraş, de o casă. Într-un tren nemţesc, în Austria, în perfect întuneric, am auzit: „*Hilda, du bist da?*" „*Ia, Vater!*" „*Gut!*" Atît, şi de atunci au trecut 20 de ani...) Pentru că afară plouă sau pentru că e senin. Pentru că nu pot să uit lista morţilor necunoscuţi pe care am citit-o în ziua aceea în rubrica unui ziar. Pentru că înaine de a adormi aud pe cineva care rîde, aud tot, de pe străzile îndepărtate, lătratul unui cîne, fluieratul unui gardist, nişte apă care curge, mobilele din jurul meu care dorm, aerul chiar, şi nu mă mişc decît cu infinită băgare de seamă, căci cel mai mic gest ia proporţii înspăimîntătoare. Şi astfel, spaţiul dintre mine şi Dania nu se poate umple niciodată, mereu o iau de la capăt, şi nu pornesc mai departe de unde am rămas, truda lui Tantal în infernul care se numeşte „viaţa mea". (Luminile care se aprind sau se sting!)

La început, Dania a ezitat să-mi spuie pe nume. Erau familiarităţi între noi, şi totuşi, ea întîrzia să mă numească. Desigur, timiditatea ei împărţea prost ceea ce trebuie şi ceea ce nu trebuie. Dar ea, ca să amîne, mi-a dat o explicaţie bună:

— Numele este o cameră în care doarme şi mănîncă toată lumea. Toţi ţi-l întrebuinţează. Cele care au mai fost în viaţa ta înainte de mine s-au jucat cu el, l-au transformat cum au crezut ele că e mai graţios, l-au repetat la infinit, ca să arăte că le aparţine şi au dreptul să facă orice cu el.

— Inventează tu un nume pentru mine!

— Atunci n-ai mai fi tu. Şi aş avea impresia că te umilesc. Ai semăna cu cucoana care s-a plictisit de părul ei veritabil şi şi-l oxigenează.

Motive bune, dar constatam că eu sînt omul fără nume, cel pe care îl aştepta ea să se urce pe scara de mătase, la miezul nopţii, în timp ce ezita să-l primească în salon la ore potrivite din zi. Trebuia să mă bucur?

De cîte ori mă plîng de caracterul confuz al Daniei cuiva care ar putea să-mi explice ceva, unui evreu, de pildă (unei evreice mai ales, lui Renée), mi se răspunde: „Nu cunoşti anumite medii sociale unde se procedează totdeauna aşa". Adică se confundă sentimentele, se lasă timpul să treacă şi nu există nimic prea profund. Totul artificial. De altfel, i-am îndreptat Daniei cuvîntul „artificial" chiar de la începutul cunoştinţii. A căutat să-mi demonstreze că nu-i adevărat. Dania nu se cunoaşte deloc. Aruncă de la ea orice cuvînt care nu e convenabil, după cum aruncă o rochie care nu mai e la modă. Cred că sînt omul care şi-a permis să-i spuie mai multe adevăruri crude. Dar n-am transformat nimic, nici măcar n-am pus-o pe gînduri. N-am schimbat deloc temperamentul ei. După cum Dania nu cunoaşte oamenii şi lucrurile din jur, aşa nu se cunoaşte nici pe ea. Reacţionează la ultimul fapt, fără să facă vreo legătură cu ceea ce s-a petrecut mai înainte. Şi, dacă îi spun vreun adevăr neplăcut, văzînd că nu-i produc decît supărare, o împac. Truda mea ar fi inutilă. „Nu eşti supărată pe mine?" „Pe tine n-aş putea fi niciodată supărată!" Vorbă încîntătoare, dar nimic mai mult. Căci Dania ar proceda la fel cu toată lumea. E incapabilă să aibe acelaşi sentiment multă vreme, nu-şi face un plan cum să procedeze cu cineva, nu ştie bine ceea ce e trecător şi ceea ce trebuie să fie permanent.

Nu spune nimic despre viaţa ei trecută, ca şi cum n-ar avea nici o nostalgie. Numai întîmplător a intercalat, între două vorbe: „Pe cînd eram la Londra"... Aşa aflu că a fost la Londra. Cînd, cît timp, de mai multe ori? Cu cine, ce a făcut acolo? A avut la Londra mai multă îndrăzneală? Căci aici se înspăimîntă să traverseze singură o stradă. Pentru cea mai mică distanţă ia automobilul. Cum apare „Londra", apar şi alte oraşe... „Eram la Viena"... „Ai fost la

Viena?"... „De nouă ori"... „La Paris"... Şi la Paris"... „Ţi-a plăcut Parisul? Dar Viena?" „Nu"... Gîndesc: „Dacă a văzut Parisul şi Viena numai din trăsură! Să fi mers, ca mine, pe sub copaci, păşind peste frunze, între Kahlenberg şi Leopoldsberg. Să stai de vorbă cu oamenii umili. Dar desigur, ar trebui să scriu o carte fără sfîrşit: de ce voi iubi pînă la moarte Viena şi Parisul."

„În schimb, îmi place enorm Londra!"

Vorbeşte cald, dar nu-mi dă prea multe explicaţii. Nici n-am încredere în seriozitatea acestei admiraţii. Ar trebui ca ea să fie obicinuită să trăiască altminteri, mai natural, fără artificii, fără geamul translucid prin care e obicinuită să privească realitatea. Şi trecutul ei sentimental?

„Cu tine încep toate!" Apărea cîte un nume propriu în conversaţii, şi mă întrebam dacă el nu înseamnă ceva. Vedeam pe Dania ce influenţată este, mi se părea imposibil ca pînă acum să nu mai fi fost nici o ocazie ca cineva să aibe asupra ei puterea pe care o aveam eu. N-o cred atît de pricepută să mintă. Se consideră că e bună pentru că crede că bunătatea şi slăbiciunea înseamnă acelaşi lucru. Se amuză cîteodată crezîndu-se perversă, dar e joaca unui copil. Mai bine închipuie o poveste de dragoste. O să vadă mai tîrziu cum o să se termine. Acum declaraţiile pot fi oricît de mari. Cunoaşte cuvinte cuprinzătoare de prin cărţi sau poate imaginează şi ea cîte ceva. Dania este aşa de mică...

Totuşi, cînd te sărut, sau cînd îmi strecor mîna pe sub bluză, pe carne, tot mai jos, te simt înfiorîndu-te ca o femeie deplină. S-a dus copilăria, Dania... Un om te aşteaptă ca să-ţi spuie treburile lui de peste zi. Să-ţi dea cheile casei. Să-ţi ceară părerea. Iar seara să-şi satură poftele pe trupul tău, să te facă să ameţeşti, şi tocmai acolo, în fund, unde ascunzi tu de toată lumea, să primeşti rod.

Nu mai au rost jocurile, Dania...

La telefon ne sfătuiam să ne punem cînd ne vom vedea o mulţime de întrebări care ar fi făcut să ne cunoaştem mai bine. Dar apoi nu mă pricepeam cu ce să încep. Doi streini. Aveam dreptul s-o sărut, ţineam minte ce superbe fuseseră sărutările dintre noi, voiam să refac vechea atmosferă. Dar sărutarea mea era acum uscată, nu-i producea emoţie, n-o apropia. Îmi alegeam numai vorbele care puteau să alunge

frigul dintre noi, dar eram mereu întrerupt: intra servitoarea, care servea ceaiul sau aducea vreo veste; soneria unui musafir (musafirul trebuia neapărat primit); sau cineva care aducea vreo vorbă pentru domnișoara, flori de la vreun admirator; mai ales ne întrerupea telefonul. Eram deprimat, sătul să mai continui. Pînă la urmă atmosfera se încălzea între noi. În ce fel, n-aș putea spune, n-aș putea explica exact momentul. Munca mea nu fusese inutilă. Înlănțuirea noastră era deplină.

Spetează canapelei, peretele, orice era bun să-și sprijine capul, pentru ca sărutările noastre să fie mai adînci. Momente superbe. Atunci fugea timpul. Constatam, în sfîrșit, că trebuie să plec, trebuie s-o las pe Dania. Încă o sărutare, din drum spre ușă. La cealaltă ușă, în antret, lîngă ușa de intrare. Nu mai exista nici o sfială de nimeni, putea să intre oricine. Dania se ruga, pierdută: „Încă o minută!" N-avea nici o importanță cît arăta ceasul, încă o minută! O lăsam dezolată, nici nu cred că mai putea face un pas ca să se uite după mine pe fereastră. Fusese dureroasă despărțirea, dar constatam că, mergînd prin răcoarea serii, strecurîndu-mă printre trecători, mă refăceam. Căutam un telefon, să-i spun bună seara înaintea nopții care se așternea peste noi. Eram fericit, exultant, mîndru de povestea mea. Dar un gînd se strecura, îmi alunga calmul: „Cum nu s-a priceput să se gîndească la o nouă întîlnire? Și mîine va fi o zi stearpă ca și cea de ieri, și tot ce se întîmplă între noi nu ne leagă deloc?"

Dania nu minte niciodată: una din mîndriile ei. Are un alt obicei. La o întrebare mai precisă tace, sau răspunde printr-o altă întrebare, ca să depărteze discuția. Și aceste obiceiuri nu vor purta numele de minciuni? Cunosc stratagema. La început luam tăcerile ei drept aprobare, sau minunată sfiiciune. Savuram răspunsurile ei șirete. Conțineau grație, vocea proaspătă a unei „*jeune fille*". Mai tîrziu am priceput că din pricina acestor mijloace, pe care Dania le întrebuința fără îndoială instinctiv, nu putea înainta prietenia noastră. Atmosfera în care trăia era foarte împodobită, dar artificială. Sentimentele Daniei rămîneau la suprafață, era imposibilă o adîncire. Zîmbete, cuvinte fermecătoare, dar nimic venit deodată, fără nici un aranjament. O rochie cu foarte multe ornamente parcă. Mătase

fără îndoială. Dar mătasa presupune luciu. De altfel, nu puteai pune greutate pe nici o vorbă de a Daniei. Din ce spunea, puteai să extragi numai bucurie pentru momentul acela. Mi-a dat jurăminte pe care nu i le-am cerut. Promisiuni, planuri. Ce s-a ales din toate acestea? Îmi aduc [aminte] de vorbe calde de la ea, şi au fost trimise cu atîta emoţie, că mă mir că n-au avut nici o durată. Acum îmi apar la întîmplare, ca cerul într-o noapte întunecoasă. Mi-a spus, de pildă: „Te iubesc mai mult decît orice pe lume, mai mult decît pe tatăl meu!" Daruri pe care n-aş fi avut curajul să le pretind eu. Nu se pot admite glume sau perversităţi pe această temă. Dar colecţia de vorbe pe care mi-a dat-o Dania este foarte mare, am ales la întîmplare. Şi o fată de 19 ani este prea mică pentru ca să priceapă că astfel de jocuri nu sînt permise?

Dania parcă avea chiar frică de anumite vorbe. Nu pricep cum era în stare să citească unele cărţi mai crude. Nu erau elegante, nu se potriveau cu rochiile ei frumoase, pe care şi le schimba în fiecare zi. I-am spus: „Am impresia că ţi-e teamă să vorbeşti. Trebuie să te învăţ să vorbeşti. Spune după mine, copac... copac, masă... masă, fereastră... fereastră." „Ce rost are asta?" Nu înţelegea ce vreau de la ea. Dar nici eu n-aveam mai multă îndrăzneală. „Copac", pe care o făceam să-l repete, era complect inofensiv. Şi regretam că ea nu este în stare să spună unele cuvinte pe care nici eu nu le spuneam tare. Erau unele lucruri grave între noi pe care le făceam pe ascuns, hoţeşte, ca să nu ştie nimeni, nici chiar noi. În conversaţii, nu făceam nici o aluzie la unele înţelegeri pasionate, pe care le trăisem, şi pe care ne pregăteam să le trăim din nou. Nu este obiceiul să exprimi tot ceea ce faci, dar pentru Dania e caracteristic, trebuie să ţii seama de asta dacă vrei s-o defineşti.

Întîlnirile noastre obicinuite de la casa ei se petrec cam la fel. Mai întîi la telefon: „Iubite, vrei să vii la mine?" Mă întreabă după o ezitare. Răspund: „Da! În cît timp? Într-o oră?" „Mai curînd, cît mai curînd posibil. Acum cît e ceasul?" Dania nu ştie niciodată cît e ora, cu toate că are un ceas la brăţară şi altul în faţa ochilor pe perete. Vra să zică, ea nu se uită de o mie de ori la ceas, ca să vadă cît mai are de aşteptat pînă ce-o să poată vorbi cu mine! „E ora

...ci. Voi fi acolo la ora şase." „Mai repede, iubite, mai repede!"

Alergam cît puteam mai repede. Eram primit în salonul de mijloc. Dar aveam mult de aşteptat, aproape o jumătate de oră. Scriam sau luam o carte şi citeam. Mă deprimasem cu aceste aşteptări. Numai la început m-am întrebat cu îngrijorare, dar şi cu curiozitate, ce putea să facă ea în timpul acesta. Mă chemase cît mai repede, şi acum întîrzia. În sfîrşit, sosea. Se scuza convenţional de întîrziere. Dar nu-i făceam nici o obiecţie, era inutil. Trebuia să o primesc cum se prezintă, aşa absurdă, să nu mă împotrivesc cu argumente. Numai acceptînd gesturile Daniei ca naturale nu eram umilit.

Începea conversaţia noastră stîngaci, Dania nu mai pomenea nimic din febrilitatea cu care mă chemase la telefon. Orice vorbă apărea de sine stătătoare, nu atrăgea nimic după ea. Dania nu mă întreba ce făcusem de cînd nu mă văzuse. Dar nu spunea nimic nici despre dînsa, ca şi cum n-aş fi avut nici un drept asupra vieţii ei de fiecare zi. Eu nu întrebam, căci mă jignea tăcerea ei. Sau, cînd întrebam, mi răspundea ceva atît de ciudat, fără de nici o legătură cu închipuirile mele, încît renunţam să continui. În unele zile mi-era nespus de dor de ea. Îmi imaginam viaţa ei în cinemele pe care le ştiam, între oamenii pe care îi cunoşteam puţin. Îmi făceam iluzia că e disperată că are mereu pe cineva în preajmă şi nu-mi poate telefona, nu se poate apropia de mine deloc, nici măcar pe calea aceasta aeriană. Casa ei călătorea în spaţiu, părea acum la o distanţă imensă. Părea neverosimil că aş putea ajunge pe strada aceea într-un timp foarte scurt. Eram nefericit. Îmi făceam iluzia că se petrecea cu Dania o nefericire asemănătoare. Dar aflam: „Am fost cu nişte prieteni la cinema". Cine erau acei prieteni? Cum s-a întîmplat? Căci cinematograful este rar în viaţa Daniei. Eu nu î-aş fi putut propune aşa ceva.

Plecările Daniei mai cu seamă mă deznădăjduiesc. Deodată, Dania plecată în lume! Locul unde merge capătă un semn pentru eternitate. Îmi imaginez trenul ei şi, ajunsă acolo, casa ei, camera, oamenii. Vestea plecării ei îmi vine pe neaşteptate, fie că ezită să mă anunţe dintr-o dată, fie că nu şi-a adus aminte să mă deprindă. Acum m-am obicinuit să aflu aşa ceva, oricînd, cu toate că nu fusese vorba

cu o [clipă mai] înainte. Pe ce baze șubrede este rezimată fericirea mea... Și așa trebuie să urmeze la infinit? Pînă cînd? De ce aștept ziua de mîine, care nu poate să aducă nimic nou? Se va transforma Dania? Căci de transformarea ei depinde totul. Trebuie să-i pun o condiție: dacă nu, să ne despărțim! Riscul ar fi mare, căci Dania nu s-ar opune nici în cazul unei despărțiri. O veste proaspătă: „Trebuie să plec la Vîlcov!" Trenul pînă la Galați, și apoi vaporul. Valurile Dunării. Și orășelul acela atît de pitoresc, cu drumurile lui de apă. Semințe de floarea-soarelui. Dania! Îți vei aminti de plimbarea noastră de la Șosea. Vei cere semințe, și, în gestul tău, vei vedea un semn de fidelitate pentru mine. Această plecare a plutit în întreaga noastră întîlnire, chiar dacă, sfios, îi vorbeam despre altceva. În sfîrșit, în ziua plecării:

— În definitiv, la ce oră pleci?

— Ori la ce oră ți-aș spune, tot ai fi nefericit, ai broda...

Avea dreptate, n-am mai insistat. De ce atît de repede? De ce atît de tîrziu? N-are timpul să mă mai vadă... Pentru orice oră de plecare aș găsi motive să mă necăjesc. Să las mai bine să treacă timpul la întîmplare. Poate pleacă acum. Sau peste o oră. Sau deseară. Sau a amînat plecarea. Și cu cine pleacă? N-o mai întreb. Își va lua o carte să citească pe drum ca să poată rămîne singură? Cum să [nu mă] plîng: „Dania, atît de puțin depind plecările tale de mine!"

Nici o asemănare între Dania și fratele ei, Raul. Dania rămîne delicată, fragilă, surîzînd nevinovat. (Și cu uimire constați la ea o oarecare forță fizică. Mîna i-o deschizi cu greutate. Mi s-a spus că doarme perfect și suportă oboseala. Sporturile, începute poate ca modă, pentru că are costume elegante, aduse tocmai de la Londra, și de ultimul sistem, i-au și folosit. O! Geanta de vînătoare îmbrăcată în piele de focă, pe care voia neapărat să mi-o dea!) Raul este numai de 12 ani, dar bondoc, bine înfipt în pămînt, și cu o voce care mereu se aude pretinzînd, de pe acum cu toane. Cu tendințe de a se îngrășa, de a deveni mare, cu gropițe în obraz, cu dinții albi și mititei. Un adevărat evreu fericit. Lăsat în voie, se mișcă, ocupă loc, terorizează. Îndată ce sînt la Dania, în camera lor de primire, sosește, și apoi începe o lungă discuție între el și Dania, care îmi distruge

din timpul pe care l-am așteptat atîta ca să stau numai cu Iuta. Dania îl imploră s-o lase, și tonul ei vrea să fie de voia mai mare, dar nu poate impresiona pe nimeni: „Du-te de acum! Îți ordon să te duci!“ Și el: „Lasă-mă să mai stau... Mai stau încă cinci minute!“ Îl obsedează tratațiile pe care servitoarea le-a pus pentru mine pe masa din mijloc, în servici elegant de porțelan. Prăjituri, înghețată, bomboane, oranjadă în pahare speciale, în care un tub de sticlă delicat ține locul paiului. La cea mai mică neatenție din partea Daniei, Raul ia ceva de mîncare și înghite deodată, ca să nu fie văzut (nu e lăsat să mănînce ca să nu se îngrașe), orice se găsește, și are timpul să pună mîna pe mai multe bucăți de brînză, sau de șuncă, sau chiar pe pîine goală. Degustă paharul de oranjadă fără să mai întrebuințeze paiul de sticlă. Apucă un pumn de bomboane de șocolată și mi-l închipui că-i rămînea toată ziua mîna murdară, cleioasă. Pleca după o discuție de o jumătate de oră, dar curînd revenea, căci uitase să spuie „ceva foarte important“. Și apoi începea iarăși poveste: „Încă cinci minute!“ Trebuia Dania să întrebuințeze ultimul argument: „Te voi spune lui papa!“ Numai așa îl putea alunga. Dar erau necesare aceste mijloace ca să se facă Dania ascultată? La plecare constatam că toate bunătățile aduse pentru mine fuseseră mîncate, că toate farfurioarele erau goale, cu toate că fuseseră încărcate mai mult decît trebuia, și mă temeam să nu-și închipuie Dania că eu făcusem jaful care n-ar fi fost prea elegant.

Raul se agita pretutindeni, era mereu așa de pretențios...

O scenă de la un concert se poate reține pentru grotescul ei și pentru explicația sufletului Daniei. Nu știu cîtă impresie producea asupra ei muzica, nu știu dacă avea gust muzical. După prima noastră cunoștință, i-am trimis cîteva discuri (și *Malagueña*[6] adus de Milly de la Barcelona). Cît le-a cîntat? Și valsul lui Debussy, care este totodată rafinat și ușor de înțeles. Odată, cînd a trebuit să plec, am venit la ea cu brațele pline cu flori, cărți, discuri. Discuri multe, întreaga *Missa în si* a lui Bach. Mai tîrziu avea remușcări că întîrzia să mi le înapoieze, dar nu cred să le fi cîntat pe toate. Pentru așa ceva trebuie să trăiești în singurătate și să nu fii întreruptă la fiecare moment de oameni surzi pentru muzică... Dania avînd răbdare și timp ca să

asculte muzica gravă din 17 discuri, puțin probabil... Nu mi-a dat nici o părere. Dar i-am spus: „Cînd nu ne vom mai vedea, și de-ți va fi totuși dor de tinerețea ta, vino la un concert. Mă vei găsi cu siguranță. Mă vei simți fără să stai pe scaunul de alături.“ Trecuse mai multă vreme, și am găsit-o la un concert. Nu găsise pe nimeni mai însemnat care s-o conducă și luase cu ea pe Raul, junele. Îi zăream; ea, cu surîsul ei obicinuit, care o făcea să pară totdeauna emoționată, iar Raul, grăsuț ca de obicei, uitîndu-se la cei dimprejurul lui, făcînd impresia că nici un sunet nu parvine pînă la dînsul, punînd o întrebare sorii sale în mijlocul frazei muzicale celei mai fragile, stînd cu greu locului pe scaunul de la stalul întîi (Raul la stal întîi, la Ateneu!), plictisit după cinci minute, fără rost în sala de concert. Îmi făceam socoteala: „Dania a luat pe acest însoțitor numai pentru că a voit neapărat să vie. Nu mă văzuse de două săptămîni, poate că a voit să mă întîlnească.“ De altfel, la pauză, Dania s-a sculat ca din întîmplare, ca și cum ar fi vrut să-și aranjeze haina, și a privit îndărăt, căutîndu-mă în sală. Totul a durat o minută, bineînțeles ea nu-și permitea mai mult, dar sînt convins că acesta este înțelesul gestului ei. Neînchipuit de ușor am putut ajunge lîngă dînsa, ceea ce de obicei în public se întîmplă anevoie. Raul mi-a spus, și simplu mi-a alungat ezitările: „Ce? Nu vrei să stai lîngă noi?“ Dar lîngă ei nu mi s-a pus nici o întrebare deosebită. Dania nu avea nici o curiozitate. Și atunci am început să aud vorbele lui Raul, care nu tăcuse în tot lungul concertului: „Vreau apă!“ E greu să găsești în sala Ateneului un pahar cu apă. Dar era inutil să explici. Raul cerea mereu același lucru. Și deodată Dania s-a sculat, trăgînd pe Raul după dînsa, fără să se scuze față de mine, care abia mă așezasem lîngă ea, fără să se gîndească nici o clipă că cheltuiește un timp care putea să-l treacă alături de mine. Am rămas caraghios pe locul unde fusesem invitat.

Cînd m-am scoborît și eu, am găsit pe Raul bînd apă cu nesaț, pe Dania dînd diferite bacșișuri tuturor oamenilor care alergaseră s-o servească. Apoi, întorcîndu-se spre mine, Dania mi-a spus, mîndră, ca și cum și-ar fi îndeplinit o înaltă datorie: „Îi era sete copilului!“

Sentimente false, fără durată, devenite importante din capriciu. Am părăsit sala concertului pe o ușă dosnică, fără

nă mi iau rămas bun, nenorocit pentru că Dania n-a avut mai multă pătrundere pentru cazul meu, umilit.

Dar uneori, cînd mă duc la Dania şi-o aştept, în camera de primire, sosește Raul şi-mi ține de urît. Ne considerăm buni prieteni şi jucăm ţintar. Punem amîndoi cea mai mare băgare de seamă. Căci gîndesc că dacă voi bate pe Raul la ţintar, întîlnirea cu Dania va calma atîtea neliniști, mă va face fericit pentru cîtăva vreme.

Într-o zi, Dania m-a dus în camera ei. Întîmplare rară, căci ea pretindea că nici un strein nu-i calcă pragul acelei camere. Exagera desigur, totuşi, intrarea mea acolo a fost excepţională, şi nici acum nu pricep cum s-a hotărît Dania la aventura asta. Dar voia să aibe toate îndrăznelile; abia apuşi, fără amînările obicinuite, a început ea însăşi sărutările. Rochia Daniei se desfăcuse, ciorapii îi căzuseră, îmbrăţişările nu se mai opreau pe patul acela neînchipuit de moale. Dar brusc uşa se deschise (fără nici un zgomot de paşi înainte), şi îşi făcu apariţia Raul, cu silueta lui caraghioasă, dar grav, serios, om mare. Am găsit o scuză stupidă. Dania, după obiceiul ei, surîdea nevinovat, cu toate că genunchii îi erau goi. După cîteva minute de nemişcare, a plecat Raul la fel de neprevăzut. Fără îndoială că meditase îndelung cum să ne surprindă. Un instinct de apărare a sorii sale, cu toate că nu ştia bine ce înseamnă o profanare. Dar, mai ales, curiozitate. Cînd i-am vorbit după cîteva clipe, în odaia de alături, n-am avut impresia că-mi păstrează vreo duşmănie.

Mă umileşte şi mă deprimă. Nici un plan nu pot face cu Dania care să-mi reuşească. „Te voi face să cunoşti cărţi minunate" sau „muzică bună". Este încîntată, va asculta ce-i voi spune. Dar niciodată nu se poate începe ceea ce am hotărît cu entuziasm. Niciodată! Nu o întîmplare fără noroc. În fiecare zi cîte o deziluzie. Şi lupta mea naivă de a voi să schimb ceva. „E minunat, Dania, programul la radio Bucureşti peste două zile. Muzică veche italienească. Şi ce minunate sînt miniaturile italieneşti din secolul al XVII-lea. Şi ce necunoscute! Mereu ai surpriza să asculţi o bucată extraordinară pe care n-o ştiai. Vei asculta şi tu!" „Ce bun eşti că-mi spui şi mie!" „Şi ce minunată va fi tovărăşia noastră, prin spaţiu, vibrînd la aceleaşi sunete. Vom

izbuti să alungăm distanța dintre noi. Streinii care ne înconjoară și pe care sîntem obligați să-i suportăm vor dispare. Numai noi doi!" „Ce frumos va fi!"

A doua zi îi reaminteam, chiar dacă mă durea că trebuie să-i reamintesc așa ceva. „O, da! Concertul despre care mi-ai vorbit tu!"

Chiar în ziua concertului nu-i mai spuneam nimic. Vorbeam împreună o oră la telefon, dar Dania nu-mi făcea nici o aluzie despre sărbătoarea care ni se pregătea. Seara eram, firește, lîngă radio. Ce face Dania, se pregătește să asculte și ea în momentul acesta și amestecă bucuria pentru muzica prețioasă cu dorul de mine? Să-mi închipui că în camera mea pustie nu sînt cu totul singur? Ce umilință mai tîrziu, cînd voi vedea că m-am înșelat... A doua zi așteptam cu emoție telefonul. Dar conversația începea ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu știam și n-aveam curajul s-o întreb ce făcuse ea în timpul acela. Odată numai mi-a spus (s-au repetat de mai multe ori asemenea situații, pînă cînd am văzut că trebuie să renunț la ele, oricît de îndrăgostită ar fi părut Dania), dar întîmplător, fără să-și închipuie că trebuie să se scuze, fără să arăte regretul că a trebuit să renunțe la un plan drag: „A vrut tatăl meu să meargă la cinematograf". Și iubitoare: „Mi-am adus aminte de o întrebare de a ta, pe care mi-o pui adeseori: *«Est-ce un reproche?»* Am repetat-o de nenumărate ori, amuzată că nimeni dintre cei care erau cu mine nu mă putea înțelege." Deci, altceva. Mă bucuram totuși.

De altfel, Dania vorbea cu mine cald, îndrăgostită, aș fi putut să fiu supărat multă vreme? Îi spuneam cuvinte entuziaste despre o carte, iar Dania se emoționa o dată cu mine. Dar nu mai aveam curajul s-o întreb dacă după plecarea mea a căutat ca s-o citească. Și discuția despre cartea aceea trecea complect, ca discuția despre o țară îndepărtată, pe care n-ai putea-o vizita cu ușurință. Mai ales planuri de întîlnire. Aveam curajul să-i mărturisesc: „Mi-e dor de tine". „Da!" „Nu te-am văzut de o săptămînă!" „A trecut o săptămînă!" Mîine trebuie să facem ceva, să ne întîlnim." (Îmi spunea „mîine", dar ar fi fost normal să-mi răspundă: „Mîine e prea tîrziu! Azi!") „Fără îndoială că mîine!" Așteptam ziua de mîine în fiecare minută. Dar cînd, în sfîrșit, era timpul să-i vorbesc la telefon, aflam că nu

putem să ne întîlnim. Tocmai pentru ora aceea i se anunţase o vizită. Sau trebuia să plece. Sau... Sau... O mie de motive potrivnice, pe care Dania n-ar fi ştiut să le înlăture. Nici nu-şi închipuia că dîndu-mi explicaţii aş putea fi liniştit puţin. Mă simţeam umilit, în luptă cu morile de vînt.

Nu mă pricepeam să imaginez singur ceea ce o oprea. Obiceiurile ei difereau complect de ceea ce ştiam. „A venit un cunoscut de la Viena!" „A trebuit să merg cu tatăl meu la o fermă de lîngă Bucureşti." „M-am dus la curse." Nu-mi sosesc cunoscuţi de la Viena, n-am vizitat nici o fermă şi nu mai ţin minte de cînd nu m-am dus la curse. În felul acesta, orice în viaţa Daniei era posibil. „A trebuit să scriu o scrisoare unor prieteni de la Danzig!" Şi eu am fost la Danzig.[7] Cunosc oraşul, cu împrejurimile, şi Marea Nordului, şi pe cîţiva oameni de acolo. Cuvintele Daniei, mai simple, „am scris la Danzig", căpătau un prestigiu mai mare decît faptele mele. Şi Dania nu se pricepea să-mi explice puţin din ceea ce îmi rămînea necunoscut, să alunge distanţele. „Şi mi se pare intolerabil că nu ştiu dacă dimineaţa tu iei ceai, cafea cu lapte sau şocolată!" Planurile mele de fiecare zi, puteam să renunţ la ele? Să-mi prepar o bucurie mare şi să nu încerc s-o împărtăşesc şi ei? Viaţa noastră începea numai din clipa cînd ne întîlneam şi se termina cînd trebuia să ne despărţim? Tantal, în încercarea lui de a umple cu apă un butoi gol. Şi azi, şi mîine, şi poimîine, în fiecare zi, pentru totdeauna?...

„Ce nostim trebuie să fie cînd te trezeşti cu părul tot încurcat!"

Una din rarele împrejurări cînd Dania arată că se gîndeşte la viaţa mea intimă. „Îţi voi aranja eu părul!" Dania, cînd ţi-e drag cineva, îi ştergi transpiraţia de pe frunte dacă vine obosit. Îl cauţi, orice boală ar avea. Şi faci haz de vorbele lui cele mai banale. Şi dacă spune *a*, de o mie de ori *a*, tu găseşti un semn de inteligenţă, şi rîzi, îţi pierzi capul de atîta rîset. Nu e nevoie de cunoştinţe multe, de talente deosebite, de sforţări. Tu îl accepţi aşa cum e şi găseşti prilej să te bucuri de orice nimic ţi-ar trimite. Dacă fumează: „Ce nostim fumează!" Şi îţi place mirosul de tutun care se desprinde din fiinţa lui. Şi dacă nu fumează, eşti mîndră: „Nici măcar nu se pricepe să ţie o ţigare în

gură!" Odată Raul a oferit țigări celor aleși care erau în camera ta. Ți-a oferit și ție, dar ai refuzat. Ți-a oferit, semn că uneori primești (cu cine ești?), și-ți permiți și această eleganță. Dacă el bea, te amuză vinul pe care îl soarbe, și dacă nu bea, iarăși faci haz. Dacă este bine îmbrăcat, reflectezi: „Nu iese niciodată din casă fără să-și aranjeze perfect hainele." Iar dacă e neglijent la îmbrăcăminte, iarăși exclami fericită: „Nici nu observă cum e îmbrăcat. O să trebuiască să iau eu seama de hainele lui!" Dar Dania e preocupată de îmbrăcămintea ei, nu știe cît aș dori s-o găsesc îmbrăcată la întîmplare, numai ca să fie mai repede gata să mă întîlnească. S-o văd în același costum de mai multe ori aș socoti-o mai apropiată, aș putea reconstitui în absență.

Într-o zi am surprins-o uitîndu-se la ciorapii mei: „Întotdeauna tu ai ciorapi foarte frumoși". Observase de mai demult asta? În orice caz, cu toate că i-am primit lauda cu satisfacție, știam că nu pusesem nici o trudă în alegerea ciorapilor. A vrut numai să-mi arate că viața mea nu trece pentru ea neobservată, chiar dacă nu avea curajul să facă multe mărturisiri? Sau un fel de a-și exprima gîndurile ei ascunse de față senzuală, cu toate că încă nu știe bine ce înseamnă senzualitatea. Să poată să se uite în voie (tot cîteva minute) la glezna piciorului, care o obsedează, sub pretextul ciorapului. Dar n-ar fi îndrăznit să-și mărturisească faptul că ciorapul meu nu durează numai mica porțiune care se vede, ci se întinde și sub pantof, cuprinde cele cinci degete.

Și ciorapii ei. Am trăit cu ocazia lor o scenă fermecătoare. Eram amîndoi, singuri în lume. Bineînțeles, evoluase de mai multe ori servitoarea, servind ceaiul cu diferite prăjituri, dar asta era obicinuit. Nu fuseseră prea multe întreruperi. Se lăsase seara. Și atunci a venit Mady, întoarsă din oraș. Purta un pachet: „Ți-am cumpărat ce m-ai rugat!" Cu un instinct minunat, Dania mi-a întins mie pachetul. „Desfă-l tu!" Devenisem omul care avea dreptul să-i cunoască intimitățile. Am desfăcut hîrtia și am găsit o pereche de ciorapi noi. Ciorapul Daniei! Care-i va cuprinde piciorul întreg. Degetele, pe care n-am putut pune încă mîna, arcul tălpii, călcîiul, gleznele strînse, pulpa, genunchii, genunchii ei... Jocul lor rafinat o dată cu fiecare miș-

care. Și mai sus, acolo unde încep secretele. M-am jucat mult cu ciorapii Daniei, îi mîngîiam, îi mototoleam, îi lăsam întinși în întregime, ca să construiască piciorul tot, iar mătasea curgea ca o apă printre degetele mele, îi auzeam susurul. Așa cum curge sîngele Daniei cînd îmi apropii piciorul de piciorul ei.

Este de neînchipuit de ce puțină libertate se bucură Dania. Orice gest pe care l-ar face mai liber se interpretează. Nu face un pas singură pe trotuar, orice oră ar fi. Pretutindeni cu automobilul. A se opri la o cofetărie (alta decît aceea de la care cumpără ea de obicei) este ceva prea complicat pentru dînsa. Probabil că are magazinele ei de la care cumpără, elegante totdeauna, nu din fidelitate, cum îi place să creadă, ci pentru că n-are curajul să intre într-un loc necunoscut, cel mai inofensiv. A porni cu o prietenă pe jos e prea greu. A se duce la cinematograf cu acea prietenă sau a se așeza cu ea la masa unei cofetării constituie o supremă voluptate. Anumite întîlniri pe care mi le dă, cu oricîte ezitări s-ar face ele, o îndreptățesc să creadă că venirea mea a transformat-o complect. Desigur că, în această frică de faptele cele mai simple ale vieții, ea este prima vinovată.

Observațiile familiei, de care ea vorbește cu ușurință de multe ori, n-ar putea-o opri să ia cîteodată un tramvai, și nu un taxi, sau să facă o bucată de drum pe jos. Odată ne-am hotărît să mergem la un cinematograf. Bineînțeles, un cinematograf obscur, spre care se merge numai pe străzi secundare, dar unde se ajunge imediat. Părea că e fericită de gestul ei eroic pe care îl făcea pentru mine. La plecare, am văzut că șoptește ceva lui Mady, care era în casa lor de unde voiam s-o iau. O ruga s-o întovărășească pînă la cinematograf, căci numai cu mine n-avea curajul. Mady, din aceeași familie și mult mai mică, nu se gîndea că e un păcat făcînd așa ceva, și cei din familie protestaseră la început, dar se deprinseseră, și acum nici nu mai bîrfeau prea mult. M-am plîns lui Mady de firea Daniei, care mă umilea la fiecare moment. Mady m-a încurajat: „Trebuie s-o consideri pe Dania de altă esență decît pe noi. Farmecul ei este cu atît mai mare."

Sînt cu Dania întîlniri excepționale, dar niciodată în același loc, cu toate că timiditatea ei ar trebui să nu admită schimbările. O aud la telefon: „Vrei să vii la conferința X?“ O conferință ciudată, pe care abia o observasem mai înainte, la care nici nu mă gîndisem că aș putea să merg... Semn că preocupările ei aveau un alt drum decît al meu. În schimb, pentru un film de artă, pe care îl credeam absolut necesar, inutil insistam să-l vadă. Rugămintea mea rămînea neascultată, cu toate că fusese primită cu emoție. O dată la un parc, o dată la altul. Ne-am întîlnit și la grădinile de la Șosea. Minunată a fost acea întîlnire. Și neprevăzută. Trebuia s-o vizitez, și un telefon: „Știi că n-o să poți veni la mine. Nu e nimeni acasă și n-am voie să primesc.“ Am fost atît de necăjit, că n-am mai păstrat nici o mîndrie să mă plîng. Am impresionat-o, am făcut-o cu ușurință și pe dînsa să creadă că mi s-a întîmplat o mare nenorocire. Și a hotărît singură: „Să ne vedem undeva! “ „Unde?“ „La Șosea, lîngă pavilionul muzicii.“ Am așteptat-o, dar nu eram sigur că va veni. Se putea totuși ca în ultima minută Dania să fie reținută de cineva... Sau să nu ne fi înțeles bine asupra locului întîlnirii. Sau ora întîlnirii. Poate că exageram temerile mele. Dar și Dania putea să procedeze astfel, mă convinsesem de mult de aceasta. Din moment ce nu știa niciodată ce oră era, ce zi era, ce promisese să facă, era natural să nu mă nimerească. Îmi mai dăduse odată o întîlnire. Așteptasem o jumătate de oră zadarnic. Mi-a spus apoi: așteptase la cîțiva pași de mine, deprimată că eu nu soseam. Un grup de cerșetori îi făcuse cortegiu, căci nu se pricepea să refuze pe nimeni! Chiar aceiași oameni mereu, țigăncile tînguitoare, cerîndu-i de mai multe ori. „Și ce tristă eram că n-ai venit!“

Așteptările, Dania, cu speranțele și deprimările lor, le cunoști tu?...

La întîlnirea de la Șosea totuși Dania a venit. Am pornit pe alei, ne-am așezat pe o bancă mai singuratecă, am mîncat semințe de floarea-soarelui și ne-am drăgostit, îmbrățișări fără de nici o frică de oamenii care ne puteau vedea, de lumina care cădea pe noi. A observat deodată Dania ce mult timp trecuse, și am alergat amîndoi pe alei, în stradă. Cea mai mică întîmplare avea rezonanțe nesfîrșite în noi, întîlnirea din ziua aceea a fost nebunească, o zi din

viață pe care trebuie s-o păstrezi vecinic. Dar a fost o sinvură zi, ca și cum ar fi avut un preț prea mare ca să se poată repeta. Un exemplar de artă.

Cîteodată o luam și pe Mady la întîlnirile noastre. (A fost greu să-mi dea prima sărutare în fața lui Mady, mai pe urmă se deprinsese.) Rolul lui Mady era trist: să se prefacă străină de ce se petrecea alături, de îmbrățișările noastre atît de pasionate. Un anunț: „Știi că am putea să ne întîlnim în astă-seară?" „Admirabil! Unde?". „Unde zici tu." „În parcul Ioanid." „Nu, în altă parte." „La Șosea." „Nu acolo." Orice loc aș fi ales o înspăimînta pe Dania, căci căpăta contur un plan care trăia numai în închipuire. Am insistat deci pe prima mea alegere. „În parcul Ioanid, neapărat!" „Da, dar mai trebuie ceva. Să rogi și pe Mady să vie cu mine... S-o rogi tu... Eu nu pot"... Am rugat pe Mady la telefon, care, bună, a acceptat imediat. Ce minunate au fost umbrele noastre pe aleile parcului Ioanid, în timp ce pe cerul senin luna întreagă evolua. A trebuit să suporte biata Mady toate capriciile gurilor și mîinilor noastre. Ceea ce n-a împiedecat-o pe Dania ca la o ocazie cînd i s-a părut că Mady nu este destul de ascultătoare cum ar trebui să fie o fată mică asupra căreia ai dreptul să ai autoritate, s-o certe, să se supere pe ea, și chiar s-o amenințe că o s-o spuie la cei mai mari. Niciodată Mady nu s-a gîndit să atragă atenția Daniei că ar putea fi mai prudentă în amenințările ei. Dania e obicinuită să creadă că-și poate permite toate glumele. Mady o admiră total, cum face toată familia, și pentru fiecare slăbiciune găsește o scuză. Socoate că Dania are toate drepturile, că gesturile ei, oricît de capricioase ar fi, sînt necesare, deoarece ea e cea mai frumoasă, cea mai inteligentă... Mai ales, o crede de o logică superbă, fără greș. Niciodată nu poți discuta cu Dania, căci descoperi că are dreptate.

Mă îndoiesc de logica Daniei. Are poate intuiții, șiretenii, nu spune unele observații decît mai tîrziu, uimind pe cei care socoteau că ea n-a observat nimic, cîte o vorbă impresionantă luată din vreo carte. Și despotismul ei instinctiv o face să-și găsească argumente favorabile. Mady, dulce, suportă, și se lasă convinsă. De altfel o vede pe Dania chinuită ca să aibe dreptate, și se grăbește s-o aprobe.

Dar cînd judeci limpede, vezi că Dania este o răsfățată care își permite toate capriciile și că trăiește domol această viață, nici nu se întreabă dacă cumva nu este o privilegiată și dacă viața lui Mady, mult mai umilă prin comparație, nu este destul de tristă. Dimpotrivă, eu pe Dania o consider foarte încurcată în gesturi, în fapte, în vorbe. Numai astfel se pot scuza atîtea umilințe pe care mă obligă să le suport.

Va telefona Dania astăzi? Căci telefonul e mereu semnul cel mai sigur dintre noi. La o anumită oră. Aștept să treacă restul timpului. Cînd se apropie această oră, nervii mei tremură cu fiecare clipă mai mult. Sînt atîtea încurcături! La ea acasă, lume multă. Nu poate să-mi vorbească, avînd lume în preajmă. N-are curaj să-mi pronunțe numele în fața lor. De altfel, ce voce indiferentă ar trebui să aibe în fața altora! Nu poate să-mi spuie nici un cuvînt cald, prin care să recunosc că este încă a mea. Am încercat s-o învăț un limbaj anumit, neînțeles de alții, dar poate să servească numele unei cărți, de exemplu să zicem: *Le livre de la jungle*[8], drept „mi-ești drag"? „Nespus de drag?" Sau micile mărturisiri de timbru le-aș socoti identice cu ceea ce trebuie să facă o fată binecrescută cu toată lumea. Am avut ocazia să vorbesc cu Dania fiind de față și un strein. Am constatat-o la fel de politicoasă cu noi amîndoi. Prin ce aș pricepe că vorba către mine „mai ia o prăjitură" conține nu numai o invitație pe care o adresează oricărui alt invitat, invitatului de atunci de lîngă mine în cazul acela, ci și „iubite, îmi place cînd te văd mîncînd". Dar cu i-am sugerat: „Vorbind la telefon în fața altora, ești o streină. Mă întreb dacă nu e mai dureros decît dacă nu vorbești deloc, căci, auzindu-te streină și nevăzînd nimic, presupun că de ieri, de cînd erai nespus de îndrăgostită, te-ai schimbat, ai uitat, preocupări noi mi-au luat locul."

I-am întins acest argument, mai ales pentru mine, ca să mă consolez cînd, după o așteptare de fiecare minută, timp de 24 de ore, telefonul nu mă mai cheamă. Vorbindu-i de această posibilitate, mi-am alungat în parte bănuielile ascunse. După cum aș spune: „Știi că mîine n-o să ne vedem pentru că trebuie să fac o vizită la domnul X". Și sîntem de acord, iar eu nu mai aștept. (Mai bine să moară cineva

decît să se chinuie la infinit...) Dar e teribil cînd tu trebuie să faci o astfel de vizită şi nu te-ai gîndit să mi-o anunţi mai dinainte. Astfel că nici la ora hotărîtă se poate să nu-mi telefonezi. Şi mai sînt cazuri cînd eşti singură de vină! Tocmai atunci ţi-a sosit un musafir, şi nu te pricepi să-l întrerupi, să mă cauţi pe mine pentru oricît de puţin. Sau tu trebuie să te duci undeva. Şi n-ai avut curajul să amîni cu o jumătate de oră, ca să poţi vorbi mai înainte cu mine. Sau cînd te-ai înţeles asupra vizitei pe care trebuie s-o faci sau să ţi se facă, ai uitat că tocmai atunci puteai vorbi cu mine, şi trebuia să imaginezi o amînare. Nu ştiu, toate sînt de vină, nu pot trage nici o concluzie. Întrevăd telefonul tău, într-o cameră imensă, cu toate uşile deschise.

Şi telefonul meu e nepractic. Adică telefonul hotelului meu. Toată lumea vorbeşte la el şi îl ocupă tot timpul. Este foarte rar să-l găseşti neocupat. Iar după ce eşti chemat, portarul trebuie să te caute în camera ta de la cine ştie care etaj. Ascensorul nu merge nici el bine. Dania trebuie să-mi caute de multe ori telefonul meu liber şi apoi să mă aştepte îndelung. Deci nu mă poate chema decît fiind sigură că n-o s-o întrerupă nimeni o bucată de timp. Cînd cobor, găsesc aproape totdeauna lume care s-a strîns la telefon cu treabă, pînă ce am putut eu să sosesc. Nu pot vorbi limpede în faţa lor. Chiar dacă am o cabină, mi se aud vorbele. Şi apoi am impresia că ceilalţi mă aşteaptă nerăbdători (aşa şi este) şi se enervează. Cu atît mai mult cu cît fragmentele conversaţiei mele, pe care ei le aud, îi face să li se pară că le ocup locul în chip neînsemnat, cu nimicuri, cu toate că aceste nimicuri constituie viaţa mea şi le-am aşteptat o zi şi o noapte. Dar am ştiut precis că nu voi auzi nimic neobicinuit, şi mă voi găsi, după aceea, în faţa nopţii, la fel de singur şi de deprimat. La ora telefonului (dacă ar fi măcar acea oră sigură, după atîta aşteptare!) am tot timpul urechea aţintită, aşteptînd uruitul ascensorului, care să aducă pe portarul ce trebuie să mă cheme. Dar ascensorul nu se aude. Sau se opreşte la alt etaj. Sînt atîtea etaje la care s-ar putea opri! În fine, un pas la etajul meu. Se opreşte la mine? Se îndreaptă spre camera mea? Sau mi se pare? Eu şi cu pisica de lîngă mine ciulim urechile. Dar poate să treacă mai departe de camera mea, pe culoar. (Asta în cazul cel mai bun — ce dureros! — cînd ascensorul s-a oprit la

etajul meu. Dar se poate să nu vie nimeni pînă aici.) Bate cineva! Eu, în același timp, fac pasiență, ca să văd dacă voi fi chemat. O! Pasiența cea mai ușoară, care nu vrea să iasă!

Ce superstițios m-au făcut aceste neliniști! Mă simt cu atît mai ridicol cu cît nici eu, nici familia mea (bunicii mei de 80 de ani) n-am avut niciodată nici o superstiție. Sînt zile în care trebuie să-mi meargă prost, altele bune, altele amestecate. Aceste zile nu corespund cu ceea ce se crede de obicei despre ele, și nu țin minte de ce am făcut eu alegerea asta la început. Astfel, lunea e bună, dar pe jumătate (o văd pe Dania, dar puțin, prost, pe stradă și cu alți oameni), marțea este o zi foarte bună, trebuie să mă satur din această zi pentru o săptămînă (de cîte ori am așteptat zădarnic marțea cel mai mic semn!), miercuri, zi fără sens, joi, mai bună, vineri și sîmbătă, neînsemnate, duminică, o zi goală, pot să plec într-o excursie ca să treacă mai repede. Cu unele haine n-am noroc, cu altele da. Trebuie să pun și vesta la hainele cu noroc? Și uneori este atît de cald! Trebuie, tot atunci, să ascund bine hainele cele vechi (nici măcar ele să nu se vadă prin cameră?). Mă voi îmbrăca la anumite ore numai. Și la anumite ore voi încerca pasiența. (La ora 4,13 neapărat.) Sînt comice aceste mărturisiri, și aș putea să mai aduc o mie de amănunte.

Dania, nu scoate din ele decît un semn de nefericire, pe care tu ai putea-o limpezi!

„Et pleurons jusqu'a à l'aube, ma petite fougueuse!"[9]

N-am fost niciodată așa. Desigur că dacă ai vrea tu, aș redeveni acel de odinioară. Un om întreg, de care nu poate să roșească nimeni. Și dacă totuși mă găsești numai amuzant, să-mi iau un model ilustru, ca să-mi salvez vanitatea și mărturisirile: și Cromwell a fost superstițios!

Și cînd, în sfîrșit, mi se bate în ușă, dar apare altcineva! Și Dania poate să se distreze în același moment. I s-a furnizat o distracție. În cazuri de acestea, Dania spune: „Ce importanță are, n-am putut să mă sustrag. Dar am fost tot timpul cu gîndul la tine." Este aceasta o consolare? Căci te poți consola la gîndul că celălalt a luat parte la o distracție, de care tu nici n-ai știut? Să-ți descoperi iubita mîncînd la un restaurant, lîngă niște necunoscuți. Nimic rău,

chiar vezi și niște membri ai familiei ei. Totuși, oricît ai ști că nu se petrece nimic grav, și că e sigur că ea mănîncă în fiecare zi fără tine, te chinuie fiecare înghițitură a ei. Spurangheluł pe care îl ține în furculiță capătă un sens adînc, toată viața te va impresiona mîncarea aceasta. (Eu, care n-am văzut pe Dania mîncînd.) Deci pretențiile mele sînt foarte mari. Atîta despotism? Dar aș vrea să știu: atît de rar este cazul meu? Uneori, eu renunț la o distracție de a mea ca să fiu la ora telefonului. Și tocmai atunci ea lipsește din pricina unei distracții de a ei. Ce umilință! Cu toate că e normal: eu sînt băiat, deci nu dau seamă nimănui de timpul meu, pe cînd ea, fată, trebuie să asculte de cei de primprejur. Totuși, ce umilință!

Minutele în care pot vorbi cu ea, cît le-am așteptat! Ce chinuitoare sînt așteptările! Să te uiți de o sută de ori la ceas (vai, nici o exagerare), și uneori să constați că între două uitături abia a trecut o minută! Ce lungi apar cinci minute! Te ocupi cu lucruri care nu te interesează, numai ca să treacă timpul, dar ele se termină îndată, căci nu ești în stare să imaginezi ceva care să dureze mai mult. Și nici nu ai avea răbdarea. Îți înțepenești ochii pe aceeași mobilă, numeri arcurile unui scaun. În clipa cînd scriu acestea, mai am șase ore de așteptat. (Cînd voi reciti, după ce vor trece cîțiva ani!) Nu, mai puțin cu zece minute. Voi putea să-i vorbesc la 9 și jumătate dimineața. Să vedem ce parcurge trenul în timpul acesta, ca să am impresia că fac o călătorie. Voi socoti pe la ce oră ar trebui să se oprească trenul în diferite stații. Cu astfel de împărțiri, trecerea timpului va fi mai ușoară. Dar a început să plouă. Dacă va ploua peste șase ore, și nu vor mai pleca ai ei de-acasă, cum au obiceiul? Va trebui să aștept iar? Căci atunci așteptarea nu se va mai sprijini pe nimic, și orice oră care se întinde în față va fi la fel de nesigură. Poate că n-or să mai plece ei... Sau poate s-a dus ea... Sau poate...

Telefonul hotelului meu are și un defect: se aude slab. Uneori, nici de acele puține cuvinte pe care vrea să mi le trimită Dania nu sînt absolut sigur. De multe ori interpretez în rău vorbe de-ale ei care nu vor să fie rele, dar nu le-am auzit bine, le-am schimbat înțelesul prin escamotarea unei nuanțe. Ea îmi arată mai tîrziu că chinul meu a fost zădarnic. Am interpretat rău, din instinctul meu de a vedea rău

pretutindeni, sau ea mă calmează din instinctul ei de fată bună, de a nu lăsa multă vreme un om chinuit din pricina ei. Orice vorbă spune Dania, mai ales cînd nu se poate desluşi bine, capătă o importanţă capitală, parcă depinde de acea vorbă toată fericirea mea. După încetarea convorbirii, orice calm este alungat pînă la o nouă convorbire, chiar dacă am reţinut unele semne binefăcătoare. (De fapt, în nici un caz calmul nu poate dura multă vreme.) Ah, cu ce vaiet trebuie să spun Daniei: „Nu se aude!" Şi vorbele noastre, reproş sau declaraţii, mărturisiri dureroase, nu se pot spune de două ori. Nu e posibil:

— Mi-a fost dor!

— Nu se aude.

— Spun că mi-a fost dor!

Tandreţa acestor vorbe s-ar irosi. Şi atunci, schimbi mersul conversaţiei, tu te rogi zădarnic să ţi se spună aceleaşi cuvinte, celălalt te pedepseşte că nu i-ai auzit declaraţia (chiar dacă nu eşti de vină). Continui despre ceva indiferent prin comparaţie, despre o carte, şi acest subiect, fără legătură cu neliniştele tale lungi, te doboară.

Cum să construiesc pe Dania din auz? Nu-i văd figura şi mîinile cînd mă ascultă. Cum s-o refac întreagă, numai după vorbe? Poate că ea are altă treabă şi nu se pricepe cum să încheie cu mine. Eu îi mărturisesc că ea este singura mea preocupare, iar dînsa (chiar dacă îi plac cele ce-i spun) se gîndeşte cum poate să termine. Poate că a venit cineva în camera din care telefonează, sau trebuie să vină şi aude chiar paşi alături. Ce durere pentru mine, dacă va fi necesar să întrerup brusc, şi ea îmi va spune: „Ştii că trebuie să mă duc", tocmai cînd eu îi trimit vorbele mele cele mai calde.

Alături de mine pisica doarme. S-a trezit, s-a plimbat prin odaie şi s-a culcat iarăşi pe plapuma mea. S-a făcut ora patru şi un sfert dimineaţa. Adică şi 14. Ca să treacă o minută trebuie să numeri 60, şi destul de rar. La radio (de la căpătîi), nu se mai aude nimic pe tot cuprinsul lumii. Un automobil care trece. De ce? Cine o fi în el? Se întoarce cineva de la o petrecere. Dania uneori tace la telefon ca şi cum ar avea nevoie de tăcere ca să reflecteze la cele ce-i spun, iar ce-i spun produce prea mare impresie asupra ei ca să mă întrerupă. Cu toate că tăcerile ei mă încîntă,

îmi demonstrează seriozitatea cu care sînt ascultat, ce tragice sînt ele! Ce pot să scot eu prin telefon din aceste tăceri? Mă descopăr monologînd comic. Îmi dau seama că, închizînd telefonul, eu nu voi rămîne decît cu propriile mele cuvinte, şi cu nici o consolare din partea Daniei. Şi cîteodată, după ce-i mărturisesc mult timp dragostea mea imensă, fără leac, ca o boală, mă dezmorţesc şi o întreb cu disperare:

— Dania, eşti acolo?

Vine aproape sigur:

— Da!

De fapt, eu sînt aproape sigur că ea este acolo. (Un telefon întrerupt răsună altminteri.) O întreb numai ca s-o fac să spuie şi ea un cuvînt la toate jeluirile mele, e un fel de a-i reproşa că mă lasă să vorbesc singur. Voi păstra de la ea pe acest „da", ca să am impresia că am vorbit împreună, şi n-am monologat, cum fac cu disperare, toată ziua.

De obicei, oricît de ciudat ar părea, închid eu telefonul. Atîta spaimă am ca Dania să nu se hotărască să-l închidă înaintea mea! Asta n-o face decît rareori, mai ales cînd este nevoită s-o facă. Am văzut bine, ea singură nu face aşa ceva. Să mă consolez cu ideea aceasta? Gînd binefăcător. Dar ea este atît de binecrescută, că ar face la fel cu orişicine. (Am impresia că sînt în tren, care mă duce sigur la ţel, dar din care nu pot să ies şi nu-l pot face să depindă de mine. Poate că dacă trenul şi-ar încetini mersul, aş porni pe jos, să fug, să ajung mai repede, cum mi se întîmplă cînd sînt într-o trăsură.)

Într-o zi, am trăit o întîmplare ce mă va urmări întotdeauna. Am coborît la telefon cu emoţia obicinuită. Mi-era atît de dor de Dania, că am început febril să-i vorbesc, fără să mă gîndesc că s-ar putea întîmpla să fie altcineva. Telefonul se auzea prost, cea care mă chemase nu avusese timp să se identifice. Era Mady, deci o persoană prietenă, discretă, de care nu puteam avea nici un fel de teamă şi cu ea ar fi fost fără rost să roşesc prea multă vreme. Dar am spus: „Dania, îmi eşti dragă, nu mai pot trăi fără tine, despărţirile dintre noi sînt un sacrilegiu. Mi-e atît de dor de gura ta, că aş vrea să sărut receptorul. Sînt pustiu, asist la tre-

cerea orelor, chinuit, nerăbdător, variind între speranță și deznădejde."

Și mereu astfel de vorbe, disperate, viața unui om singur. Un rîset la celălalt capăt al telefonului. (Cum ar fi procedat cineva mai subtil?)

— Mă confunzi...

Cum am trăit clipa aceea, și ce ridicol mă simțeam... Indiferent dacă Mady este o fată foarte bună. Dar nu păream eu un om care plînge în fața unei oglinzi? A trebuit să schimb conversația și timbrul vocii, să rîd chiar de vehemența declarațiilor mele elegiace de odinioară. (Mady mi-a spus mai tîrziu: „eu am fost mai nenorocită".) Dar de ce nu mi-a telefonat Dania în clipa aceea? După plecarea lui Mady, am așteptat iarăși în van. Și cum aveam să-i vorbesc? Nu subzista chinul de o zi și o noapte care mă făcuse să încep astfel? Și rușinea nereușitei mele, în plus. Sînt emoții care nu se pot uita niciodată, și desigur că o minută înainte de a închide ochii pentru totdeauna, în timp ce nu voi mai putea vorbi și nici recunoaște pe cei de primprejur (cine va fi atunci în preajma mea? Alți oameni decît acum? Dar Dania?), îmi va trece prin minte iarăși scena oribilă, fie că mă voi deprinde cu ea și voi accepta-o, fie că mă voi înfiora din nou.

Să deschid geamul, aerul rece îmi va face bine. A început dimineața de vară, e lumină afară. Păsările cîntă în copacii răspîndiți în fața hotelului meu. Să încerc să dorm. Cu aceste gînduri nu voi adormi niciodată. Trebuie să-mi aleg alte imagini, călătorii vechi, alți oameni și întîmplări, niște flori de la Caen, primul liliac dintr-o călătorie la Caen, pe care l-am descoperit în primăvara aceea. Dania, cîți ani aveai pe atunci? Gînduri pentru lucruri care nu mă interesează, cu toate că mă bucurasem atît pentru ele odinioară. Cum le voi susține, pînă voi adormi, și nu-mi va sosi, la fiecare minut, chipul Daniei, cu toate neliniștele pe care le aduce el? E dimineață de tot, nici măcar ora cinci.

Întrebuințez și alte telefoane decît cel de la hotelul meu. Vorbesc de la prietenii mei X, dar în preajmă e foarte multă lume. Cu toate că ei sînt discreți, și, pe cît pot, nu mă ascultă, cum pot fi îndrăgostit în fața lor? Dar nu fac atîtea socoteli. Cînd nu trebuie să-i explic nimic Daniei, n-am nici o nedumerire, și nu mă dor prea mult grijile pe care

le-am avut de cînd n-am văzut-o, vorbesc degajat, stăpîn pe mine, fac glume, insist pe întîmplări indiferente şi-i fac declaraţii deghizat, ca să nu mă înţeleagă decît ea. (Atunci vocea Daniei, dezolată: „De ce eşti un strein?") Dar cînd sînt nenorocit, nu-mi aleg cuvintele, spun tot ceea ce mă doare. Îmi este egal orice ar gîndi alţii de mine, după cum, pe un prieten bolnav fără pudoare îl îngrijeşti, orice boală ar avea, la locuri cît de acoperite de obicei, cu toate că altădată roşeai numai cînd vorbeai prea limpede cu el.

De obicei, vorbesc de la poştă. O întreb pe Dania dacă are timp să mai aştepte ca să schimb telefonul meu incomod, şi fug la poştă. Aşa cum sînt, cu capul gol, fără guler — ascunzîndu-mi gîtul gol cu mîna — nebărbierit, cu şireturile de la ghete desfăcute şi pocnind pe trotuar. (Nu eram îmbrăcat perfect, pentru că mi-era teamă să nu spuie Dania: „N-o să am timpul să mai aştept". Şi atunci aranjamentul meu ar fi tragic. După cinci minute, să mă întorc în cameră, să mă dezbrac!) Telefonistele mă cunosc. Şi eu le cunosc pe ele. Oricît nu m-ar interesa, prea de multe ori le-am văzut. Ştiu cum mă va primi fiecare. Nu spun nici o vorbă, dar unele zîmbesc, altele sînt iritate, nu mă încurajează. Probabil că îmi ştiu numărul telefonului, înainte de a-l cere eu. Desigur că minţile lor simple nu pot broda prea multă vreme, dar ce hipnoză ar trebui să exercite asupra lor necunoscuta pe care o caut cu atîta perseverenţă!

„Est-elle brune, blonde ou rousse? Je l'ignore..."[10]

Şi în timp ce telefonista construieşte o mie de feţe ca să vadă cum arată iubita mea, eu, la fel, pun iarăşi toată truda ca să-mi amintesc cum arată ea exact. Oricît ai cunoaşte pe cineva, nu poţi să-l construieşti exact, din memorie. Cei mai vechi prieteni pictori au nevoie, ca să te picteze, să se uite de o mie de ori la tine. Realitatea Daniei şi, în acelaşi timp, existenţa ei fluidă formează cel mai mare chin al meu. Cu toate că cunosc sărutarea Daniei, tocmai cînd sînt mai fericit de existenţa ei, mă scutur cu o imensă tristeţe de a fi fericit numai în imaginaţie. La fel, după ce ai iubit pe eroina vreunei cărţi, ţi-aduci aminte că totul nu este decît literatură şi că trebuie să ştii că nici o minune nu se poate întîmpla cu tine.

Telefonul mărește această impresie. A fi, în același timp, alături și la distanță. A auzi o vorbă, declarația de dragoste care palpită pe urechea ta, și a întinde mîna, zădarnic, în aer. A trebui să închizi ochii ca să uiți că ești singur. A-ți atinge mîna ta, obrazul, ochii, ca să simți carnea iubitei. Dar poți să uiți complect? Poți să fii destul de nebun? Să fii mîndru că ești lucid. Ce prost poate fi mîndru cu așa ceva și nu-i pare rău că nu se întunecă niciodată de tot?

De la poștă pot vorbi mai multă vreme. Conversațiile noastre diferă și se aseamănă în același timp. Diferă, căci mereu improvizez o altă temă. Se aseamănă, căci sînt la fel de neliniștit și de trepidant. În singurătate, mi-aduc aminte de o vorbă de a ei tulbure și vreau s-o clarific, sau de o tăcere de a ei cînd nu trebuia să tacă, sau de un răspuns al ei întîrziat, un minut după întrebarea mea, ca și cum n-ar fi fost pregătită pentru răspuns, cu toate că eu îl socoteam esențial, ca pe un semn care ne leagă pentru totdeauna. Și aștept explicații. Închizitorial, aștept explicații. Aș rămîne neconsolat dacă nu ar apare o nouă curiozitate, la fel de crispantă, care o înlocuiește pe cea veche. Nici un moment de calm nu am. Și mereu sentimentul că viața va trece imediat și că n-am vreme de pierdut.

— De ce ieri ai început o discuție și n-ai vrut s-o continui? Mai bine nu începeai deloc. E incomparabil mai tristă o chestiune nelămurită decît cel mai crud adevăr.

— N-am vrut să tulbur atmosfera dintre noi.

— Atmosfera a fost tulburată cînd m-ai făcut să pricep că ai un gînd ascuns. Și obiceiul tău care mă umilește: nu vrei să răspunzi la întrebările mele atît de calde, ci schimbi conversația. Crezi că sînt atît de copil ca să nu sesizez intenția ta, oricît de abilă ai fi? (Dar de ce tace Dania? Gîndește la fel oare? Măcar în timpul plîngerii mele?) În clipa cînd sîntem împreună, uit, și mă interesează la fel și noul subiect care începe. Într-adevăr, mă socoți un copil pe care îl conduci. (Ce umilință! Și cum pot să mai știu care vorbe de ale tale sînt complect sincere?) Apoi însă — eu nu uit nimic — refac scena, și stratagema ta devine o catastrofă. Nu mai pot să am nici un plan pentru viitor. Tu te gîndești la ziua de mîine?

îndepărtez eu însumi ceea ce reproşasem la început. Dar aş putea face altfel, la telefon, unde n-am timp de pierdut? Trebuie să concentrez, să încerc să uit o mie de gînduri pe care le-am avut între timp. (Şi în întîlnirile cu Dania, atît de rare, se petrece la fel.) Astfel, subiectele se schimbă repede, înainte de a fi epuizate, şi cele mai diferite se alătură. O morală, o întrebare, o glumă, o întîmplare veche, toate alături, *de coq à l'âne*.

O! Clipa în care trebuie închis telefonul! Niciodată nu ne vom despărţi perfect buni prieteni din pricina acelei clipe. Cine ştie cine vine, şi trebuie să ne grăbim rămasul bun. Curajul de a pune la locul lui receptorul, şi fuga iubitei în lume, a fiinţei scumpe cu care ai vorbit! Cu cîteva minute înainte pluteşte în aer: se termină convorbirea. Vorbele nu ne mai sînt naturale. Eşti fals, spui lucruri neînsemnate, ca atunci cînd cineva drag trebuie să plece, şi nu te pricepi ce să-i vorbeşti cinci minute înainte de plecarea trenului. Şi eşti încurcat dacă trenul îşi întîrzie plecarea. După ce rămîi singur, eşti deznădăjduit că ai uitat să spui unele lucruri importante. Fac socoteala, şi nu sînt mulţumit cu cele ce mi-a spus iubita. Port mînie, ca şi cum aş fi fost înşelat. Şi zgomotul închiderii aparatului, cu pustiul care se leagă de el, dezolîndu-te pentru multă vreme. Ce singur mă găsesc atunci! Dania, cum pot să mă conving că tu exişti undeva şi mă iubeşti! Nu înţeleg asta, vreau să te ţin în braţe şi să-ţi aud inima. Şi palpitarea întregii tale fiinţe îndrăgostite. De unde să capăt puţin calm?

Dar uneori, înainte de culcare, se aude glasul tău minunat:

— Noapte bună, iubitul meu. Numai pentru asta te-am chemat. Ca să-ţi spun noapte bună.

Atunci un înger coboară la patul meu ca să-mi închidă pleoapele pentru somn. Iar cerul intră în întregime pe fereastră.

Prietenia noastră nu poate dura multă vreme, ştiam asta de la început. Socot că sînt între noi motive mai puternice decît că unul este evreu şi altul creştin. Firea ei mă umileşte, nu voi suporta asta mult. Gîndul de fugă nu mă părăseşte. Sînt obicinuit să mi se dea, în inferioritate nu voi accepta să trăiesc. Dar nu ştiu felul în care o să se termine aventura mea. Nu sînt în stare să iau o hotărîre definitivă. N-aş găsi

un motiv pe [care] să nu-l fi avut şi cu o zi înainte. Ar trebui o discuţie limpede între noi, şi noi preferăm să rămînem tulburi, să amînăm. Nu-mi imaginez felul în care ne vom despărţi. Am la mine, totdeauna, mai multe tichete, semne rotunde de tinichea, pentru conversaţiile de la telefonul poştii. Constat că un ultim tichet îmi rămîne mai multe zile amestecat printre bani. Îl voi întrebuinţa? Cu Dania mă înţeleg tot mai puţin. A trecut un timp mare de cînd ea nu s-a mai priceput să-mi dea un semn, cu toate că ne-am despărţit supăraţi. Tichetul neîntrebuinţat mă obsedează. Găsesc în el simbolul unei istorii întrerupte fără sens. Cu melancolie îl privesc, mă joc cu el. Îl arunc în aer, mă întreb dacă îl voi utiliza vreodată, şi mă găsesc mediocru pentru că l-am cumpărat de puţină vreme, fără să bănuiesc măcar că-mi va fi inutil. Şi cînd mă aştept mai puţin, mă cheamă Dania la telefon, şi-mi vorbeşte cald, îndrăgostită, fără nici o bănuială de gîndurile mele de despărţire, în care credeam.

La telefon: „Azi vrei să ne întîlnim?" Fără să mai aştept: „Unde?" „În Grădina botanică." Prima noastră întîlnire acolo. Dacă nu se va pricepe să mă aştepte la locul din centru? Mai fusesem amîndoi în Grădina botanică, dar Mady ne întovărăşea. Automobilul Daniei ne aşteptase la poarta grădinii. Ne-am îmbrăţişat fără sfială de Mady, de alături. Am spus: „Banca aceasta va fi legată pentru totdeauna de noi, după ce ne vom despărţi, şi unul dintre noi va nimeri la banca aceasta"... „Dar de ce să ne despărţim?" reflecta Dania. Acum iarăşi, numai noi, şi deci fără nici o stîngăcie, în Grădina botanică. La ora şase. La 5 şi jumătate mă gîndeam să mă duc. Tot atunci a trecut pe lîngă mine un june, unul dintre mulţii admiratori ai Daniei. (Cu gîndul poate la Dania.) Să se petreacă în clipa asta o atît de mare grozăvie lîngă tine şi tu să nu ştii nimic. Căci purtam în mine: peste o jumătate de oră mă întîlnesc cu Dania. Am întrebat la telefon pe Dania dacă se pregăteşte să plece. Ar fi fost în stare să nu vie, pentru că are musafiri, sau a chemat-o cineva, sau, simplu, pentru că nu ştie cît e ceasul. Bineînţeles, eu am fost la locul întîlnirii cel dintîi. Era normal să fie aşa. Dar, chiar dacă vorbisem la telefon, şi Dania era de acord cu mine, se putea totuşi să nu vie, reţinută în ulti-

mul moment. Poate un telefon al cuiva care are mult de vorbă. O treabă pe care i-o pretinde fratele său, vreo temă pentru a doua zi. Sau rochia pe care o îmbracă și nu se potrivește. Și, așteptînd în Grădina botanică, mă întreb dacă aș găsi un telefon să mă mai interesez încă o dată. În sfîrșit, poate a plecat. Dar dacă nu ne-am înțeles bine asupra grădinii, sau Dania a pronunțat numele grădinii, dar s-a gîndit la alta, și așteaptă în același timp la Parcul Ioanid sau la Șosea. Cum Grădina botanică n-a fost în obiceiul întîlnirilor noastre, poate că am crezut greșit că a ales-o. De altfel, am și fost surprins cînd am auzit acest nume. „Unde?" „La Grădina botanică." Poate că nu ne-am înțeles bine asupra locului din grădină. Sînt atîtea alei pe care ar putea să fie Dania. Să intru puțin în grădină, căci am așteptat chiar la poartă. Dar văzînd că nu sînt chiar la poartă, Dania nu va avea curajul să mă caute. Două fete. Dania și cu Mady? Așa merge Dania? A apărut chiar Dania, într-o rochie minunată de mătase subțire, roz (de la Paris), care o face și mai tînără. O pălărie mare. Un surîs pe ochi și pe buze, fără frică, apropiindu-se candid de mine. Dar la început nu ne-am înțeles. Îi spuneam că mi-a fost dor de dînsa, că sînt fericit că ne-am întîlnit printre copacii frumoși. Dar n-aveau vorbele mele nici o influență asupra ei. Mă întrerupea cu o glumă, cu o reflexie puerilă, cu o jumătate de cuvînt fără importanță. Îi spuneam: „Îmi ești dragă!" „Atunci să te urci pînă în vîrful copacului acesta." S-o întreb cînd vine iarăși, cînd ea nu reflecta că nu ne văzusem de multă vreme? Ne-am așezat pe o bancă, după ezitări, căci mereu Dania avea impresia că ne vede un cunoscut. Dar țînțarii ne-au distrus. Nu se mai putea continua nimic din pricina înțepăturilor. Ce scenă grotescă! Eu îndrăgostit, Dania elegantă, iar țînțarii care nu ne mai dau pace! Apoi Dania a spus: „Trebuie să mă duc acasă!" Ce nenorocit mă simțeam! (Și admiratorul Daniei de pe stradă fusese atît de ridicol?) În definitiv, putea să se ducă, starea noastră nu mai trebuia să continue.

Cum s-a schimbat atmosfera? O sărutare, și încă una, și încă una. Oricîtă lume ar fi. Uitasem cuvintele care sunaseră atît de prost. Nu mai observam țînțarii. Au mai trecut două ore. Pe drumul de întoarcere o țineam strîns la braț. Au trecut o mulțime de cunoscuți, dar Dania n-a fost înspăimîntată. Și cînd s-a urcat în taxi, m-a sărutat din nou în

fața șoferului. „Erai să pleci!“ „Nu m-ar fi lăsat inima!“ Cum face totdeauna, după ce a plecat, m-a mai privit o dată prin geamul din spatele taxiului, surîzătoare, îndrăgostită, schițînd o sărutare în aer.

O surpriză. O plimbare aseară cu mașina, cu Dania, cu junele Raul și cu doi tineri nemți, cunoscuții Daniei. O conversație generală la care luam cît mai puțin parte posibil, mă făceam cît mai mic în întuneric, numai uneori mă descoperea fumul de la țigarea unuia dintre nemți. Departe de oraș, am descoperit un restaurant umil lîngă care așteptau totuși cîteva automobile. Un neamț reflectă: „Ce-ar fi să intrăm puțin aici?“ Dania ar fi fost incapabilă să facă un astfel de plan, dar îl acceptă cu multă ușurință. În camera dreptunghiulară destul de mare, cu mese și muzică într-un colț, lume multă. La mijloc, un loc liber pentru dans. Trecea timpul, a trecut o oră, și mă simțeam mereu un strein. Vorbeau tovarășii mei cu aprindere, și eu rămîneam un strein, sau, ca să nu-i incomodez, surîdeam idiot la tot ce spuneau ei. Dania se simțea minunat de bine, orice întîmplare căpăta pentru ea un înțeles prodigios. Și muzica sentimentală, vin, țigări. Ne aduse o friptură imensă, din care a mîncat și Dania cu delicii. Rîde Dania, se amuză, e mai importantă escapada ei decît prezența mea. Nu spune nici o vorbă pentru mine. Timp mult, dar care trece minută cu minută. Planuri de excursii în care nu voi fi, întîmplări de odinioară din Tirol, în care n-am fost și unde toți ceilalți au petrecut de minune.

Trebuia să am eu o sensibilitate specială ca să mă simt un strein și ca să mă chinuie gîndul acesta? La altă masă erau cunoscuți, m-am dus la ei ca să le vorbesc, poate spre surprinderea lor, căci de obicei numai îi salutam, din instinctul de a arăta că nu sînt cu totul singur; dar cred că gestul meu a trecut neobservat. Dania a continuat să asculte pe cei doi nemți cu aceeași mulțumire, să nu fie atentă că eu nu participam. Sau cînd mă întreba ceva, destul de rar, era și mai umilitor: făcea impresia că își aducea aminte că pe mine, musafirul, trebuie să mă amestece în grupul lor. Renunța repede, căci eu n-o ajutam deloc, iar unul dintre nemți continua să povestească; celălalt a început un cîntec tirolez, ascuțit, fără să mai bage de seamă publicul care mai

era în sală. (Să-i spun acestuia Fritz, pentru uşurinţa explicaţiilor, cu toate că nu voi şti niciodată cum îl cheamă. De altminteri, nici nu l-aş recunoaşte pe stradă, oricît m-ar fi obosit.)

Şi Dania mereu departe. Uneori îşi rezima uşor mîna de scaunul meu, mă atingea şi-mi făceam iluzii: poate că totuşi nu mi-a uitat prezenţa. Se jenează numai să facă un gest de dragoste prea limpede în faţa altor oameni. Dar Dania îşi depărta braţul în mijlocul unui cuvînt la întîmplare, risipind puţina bucurie pe care o adunasem cu atîta osteneală şi arătînd că gestul ei fusese o întîmplare. Şi de ce din mijlocul acestor rînduri nu se poate auzi melodia banală, cîntată fals, a lăutarilor, căci o port în ureche acrind această întîmplare, şi mă tortura aseară, avea puterea să facă să vibreze toate coardele din mine? Şi la fiecare început al muzicii, chinul: acum Dania va dansa. La sfîrşitul muzicii, calmat pentru o clipă: am scăpat! Dar muzica începea din nou în curînd. Ce simplă era bucuria prietenilor mei, şi cum nu mă pricepeam să iau parte la ea! Îi priveam pe fiecare. Numai monologuri. Se simţeau bine şi le era indiferent dacă îi asculta cineva. Se putea glumi, cînta, agita, fără să te intereseze vecinul. Nu făcea nimeni reflexia: sînt un caraghios amuzîndu-mă singur. De fapt, amuzamente paralele fără legătură între ele. Şi nu mai puţin sincere, cu dăruiri complete.

Bineînţeles, pînă la urmă Fritz a invitat-o pe Dania la dans. Linia piciorului care trebuia să se îmbine, a lui cu a ei... Şi melodii între ei doi. El spunea nu ştiu ce, Dania rîdea. Se strecurau printre alţi dansatori, şi cîteodată dispăreau. Cînd or să se vadă? Aceştia sînt, care nu se văd decît foarte puţin, ascunşi de alţii? Şi apăreau iarăşi. Uneori, deodată, cînd mă aşteptam mai puţin, îi presupuneam că sînt la o cotitură mai îndepărtată a locului de dans. Un oarecare a aruncat o serpentină de hîrtie roz, ca să-şi arăte abilitatea de a nimeri pe cine vrea, sau ca să ne convingă că se distrează minunat. Volutele serpentinei — cine a făcut această invenţie? — a prins tocmai pe Dania şi pe Fritz, iar legătura pe care o făcea hîrtia mi s-a părut indestructibilă. În acelaşi timp privirea îmi fugea la toată lumea, observam tot ce se petrece în jurul meu. Pe peretele sălii erau nişte desene roşii, pe care nu le voi mai uita. Bineînţeles, păstram

pentru neamțul care rămăsese lîngă mine surîsul etern al Giocondei. Apoi Dania a încercat un dans tirolez, căci muzica se preta la aceasta. Un joc care-i diferența și mai mult de ceilalți! Li se făcuse chiar un loc special... La un moment dat, lumina din sală s-a micșorat, a căpătat reflexe albastre. Anume pentru voluptatea vizitatorilor? Chinul cel mai mare? Nu, dimpotrivă, puțin calm. Nu mai puteam sesiza bine care era grupul Daniei cu Fritz, mi se puseseră ochelari albaștri. Nu mai puteam distinge bine. În sfîrșit, renunțarea mea era complectă.

Dania de obicei nu e curioasă de cele ce se întîmplă, atunci cînd nu i se întîmplă nimic ei personal; cînd, de pildă, gelozia n-o face să vrea să ghicească, și să rămîie cu gîndul numai asupra unui fapt. Mady vine la noi, aducînd între noi o atmosferă de oraș, de magazine, străzi, oameni. Niciodată Dania n-o întreabă ce s-a mai întîmplat sau pe cine a mai văzut. Nici nu-și închipuie că Mady ar putea aduce cu ea o noutate. Astfel, cînd am descoperit că Dania citește ziarele și cunoaște notele cele mai ascunse, vreo conferință importantă, dar fără reclamă mare, vreun concert sau o veste politică, mi s-a părut uimitor.... Sau cînd e în curent cu un ziar pe [care] nu-l citește oricine. Pe Mady n-o întreabă nimic, cu toate că această fată, care își trăiește viața fără frică, ar putea limpezi aerul de seră în care trăiește Dania.

Dar nu totdeauna Dania este la fel. Eram odată cu toții în automobil, și Dania cerea lui Mady relații despre anumite persoane, de ocupațiile lor, de mici cancanuri. Eu eram uitat complect. Ca și cum niște vecini ar începe să vorbească o limbă streină fără să fie atenți dacă tu pricepi ceva, atît sînt ei grăbiți să-și schimbe impresiile în limba lor familiară. Dar toate numele de care era curioasă Dania erau pur evreiești: Grünberg, Rabinovici, Iacobsohn. Ce să cred? Că Dania nu se mai gîndea la mine? Sau că mă socotea din familie și nu se mai păzea la vorbă? Mă simțeam un strein.

Acoperim adevărul. Escamotăm, alegem interpretări agreabile, întrebăm, dar avem grija să dăm prilejul să nu ni se răspundă complect. Îți place o fată. Te simți bine cu ea. Discuția curge limpede. De ce n-o întrebi de la început:

au fost a cuiva pînă acum? Poate ar răspunde. Ai şti de unde să porneşti aventura ta, la ce trebuie să renunţi şi pe ce trebuie să construieşti. Aflînd adevărul în clipa cînd încă nu te doare nimic, te deprinzi pentru cînd te-ar putea durea. Altfel nu cunoşti bine pe partenera lîngă care ai trăit.

Niciodată nu răspunde Dania la o întrebare, după cum n-o surprind cu dorinţe de a pune o întrebare. Jumătăţi de vorbă. „Ce s-a întîmplat cu tine pînă ce te-am [întîlnit eu]?“ „Au fost sărutări între noi... Nu ştiu cine a început întîi“... Mă pot calma aceste mărturisiri? Ca şi cum faptul ar fi de minimă importanţă, primele sărutări ale unei fete. „Odată eram trîntiţi pe un pat, în joacă. El a pus mîna la sînul meu. Ce ciudat mi s-a părut!“ Şi ce s-a mai întîmplat? Poate absenţe, căci temperamentul Daniei are, comparînd-o în glumă cu un radio, *fading*.

Nimic nu se poate continua cu dînsa. După scena cea mai caldă, un motiv pueril a doua zi o împiedecă să mă caute. Parcă ar fi ora cînd se face seară, şi în cameră obiectele nu mai au formă precisă, plutesc, se amestecă printre umbrele lor, trasează între ele pete de negru sau numai de cenuşiu, devin fantome. „La Predeal am fost foarte buni prieteni.“ În ce fel? Nu mi-a explicat Dania niciodată. Dar nici eu n-am avut curajul s-o întreb... Mă aseamăn şi eu cu Dania, cu toate că din alte motive. Ea nu spune, pentru că a uitat, pentru că nici o remuşcare sau spirit de a pedepsi sau a produce gelozii n-o împinge cu prea multă violenţă, pentru că nu ştie cum să înceapă mărturisirile, şi pe urmă, cu mine, pierde timpul. Eu, pentru că n-am îndrăzneala. Doi oameni care cred că se iubesc, şi totuşi nu şi pun nici o întrebare esenţială. Las cîte o preocupare fără răspuns, grăbit să primesc sărutările. Cînd rămîn singur, observ ce depărtaţi am rămas unul faţă de celălalt, şi că, după ce am stat de ziua pînă noaptea împreună, am rămas la fel de nelămurit. Neliniştele reîncep, regret timpul pierdut, şi, ca să mai refac ceva, o chem la telefon cu toată ora tîrzie, ca s-o rog ca măcar un amănunt să mi-l explice. Îi aud vocea emoţionată, nu-mi mai continui gîndul, mă mulţumesc să-i spun bună seara, chiar dacă ştiu că mă voi culca din nou singur şi nefericit. „Îţi închipui ce însemnează să închizi ochii cînd săruţi, nu de plăcere, ci ca să nu vezi pe celălalt?“ Ea ştie? Uneori mă socot laş, pentru că n-am

curajul să pun întrebări şi să aflu ceea ce mă interesează. Dar alteori, cu complezenţă, numesc atmosfera pe care o trăiesc „poetică", şi sînt mîndru de ea.

O întreb la telefon: „Ce mult aş vrea să ştiu cum eşti acum îmbrăcată"... Totdeauna întrebarea mea este luată în serios. Îmi descrie rochiile cu cît mai multe detalii. Şi nici o glumă dacă este încă în cămaşa de noapte cu toată ora tîrzie, numai gîndul unei voluptăţi posibile. Şi piciorul încă în pantofii de casă. Îi văd, rozi, şi cu un imens puf pe ei, ca de pudră. Dar ce puţin pot eu presupune! Aş vrea să ştiu perfect pieptănătura şi numărul firelor de păr care au rămas încă pe frunte. Ce poate să mă ajute un telefon pentru astfel de curiozităţi?

Cred că sînt singurul om care cunoaşte anumite secrete ale temperamentului Daniei. Legăturile ei cu realitatea: senzualitatea. Cine ar îndrăzni s-o atingă? Pe această fiinţă care surîde tot timpul fermecător, [ce] pare că a fost păzită de orice aspect prea aspru al vieţii şi are la dispoziţie o mulţime de cuvinte cu rezonanţe adînci... Cea mai mică încercare de a-i spune o întîmplare o îndurerează. Toţi exclamă: „Este atît de bună!" Iartă tot, uită tot, e incapabilă să dea multă vreme importanţă unui fapt. Te întrebi uneori: Ce cunoaşte ea din păcatele omeneşti? Aceasta fată deşteaptă, carê citeşte sau a citit atît de mult... Cum a priceput unele amănunte? Desigur că pudoarea o face mai ales să pară neştiutoare. Dar despre chestiunile acestea n-am vorbit împreună. Am făcut descoperirea: atracţia pe care o degajează este de ordin senzual. Sărutările ei încep din aer, cu mult înainte de apropierea buzelor. Curentul care ne străbate numai ţinîndu-ne de mînă. Instinctele ei, care o îndeamnă să facă gesturi pe care nu le-ar îndrăzni o femeie versată în practicele dragostei. Unele lucruri nici nu pot să le povestesc, atît sînt de surprinzătoare, cu toate că gratuite. O sărutare într-un fel, la care nici nu mă gîndisem. Eu ştiu atît de multe lucruri! Despărţirea: 16 iulie. Eu, care n-am ştiut niciodată să dansez din timiditate! „Eu nu voi fi niciodată ca mama mea!" Vei fi, scumpă Dania. Depăşeşti pe fetele de vîrsta ta. Şi dacă bărbatul tău, după ce se va sătura de tine, o să te viziteze mai rar, tu n-o să-l aştepţi cu aceeaşi frenezie? Şi dacă vor mai fi şi alţi oameni în casa ta? Nu vei fi apărată mereu, ca acum, de o cameră cu toate uşile deschise. Am aflat

altfel secrete ale tale! De la orice distanță eu știu ce ți se întîmplă.

Am căutat să înțeleg care este motivul impresiunii puternice pe care o are lectorul la cartea lui Radiguet, *Le diable au corps*[11]. Te înlănțuie mai întîi febrilitatea cu care e scrisă întîmplarea. Dar mai ales unele detalii, de care ești sigur că n-au putut fi inventate, că simpla literatură este depășită: cum face amantul ca soțul să nu bănuiască aventura soției și să creadă că copilul care se va naște este al lui. Soțul este absent, noroc că sosește pentru o zi, parcă anume ca stratagema să reușească. Dar Radiguet nu se gîndește că ar trebui să fie gelos.

Am fost la filmul *L'équipage* al lui Kessel[12]. Prin această carte Kessel va continua să trăiască, să dăinuie, căci e uimitor cum a gîndit că doi bărbați pot vorbi, cu emoție, de aceeași femeie, fără să se bănuiască între ei, într-atît afecțiunea poate să fie de diferită la cei doi bărbați. (Femeia ar fi trebuit să se simtă bine cu fiecare, să nu aibe nici o preferință.) Dar pentru a exprima acest magnific subiect, era nevoie de pensula rafinată a lui Huxley. Filmul era complicat cu elemente neverosimile: eroina vine pe front, la locul unde se află cei doi bărbați, soțul și amantul. Amantul e prada celui mai mare chin: a aflat că însală tocmai pe cel mai bun prieten, că tovarășul lui de aeroplan este tocmai soțul iubitei sale. Alta ar trebui să fie obsesia lui: soția se va culca alături de soț, care o dorește după o atît de lungă despărțire, și căruia nu i se poate refuza nimic. Se vor culca împreună, în aceeași cameră, în același pat. Ea mai întîi va trebui să se dezbrace, rochia, ciorapii, tot... O noapte întreagă. Să socotim din cîte secunde este făcută o noapte întreagă. Dania este făcută din carne... Sînt unii care nu vor să creadă...

În camera de baie, acolo se petrec toate secretele Daniei. Ce străin a intrat acolo? Ca să cunoască decorul în care se petrec aceste secrete. Toți admiratorii rîvnesc să-i cunoască patul în care doarme. Scaunul pe care își pune îmbrăcămintea de zi. Așternutul. Lampa de căpătîi la care citește înainte de a adormi, cu butonul spre care întinde brațul gol ca să stingă lumina. Patul ei de fecioară, la care fiecare se gîndește cu gîndul profanării. Dar camera de baie? În care Dania își permite toate libertățile, căci nu-și închipuie că face

vreun păcat. Hainele pe care Dania le aruncă, pe rînd, pînă ce poate să intre în apă. De fapt, e aproape goală, a sosit din camera ei de dormit de alături așa cum s-a sculat, în pijamaua elegantă, cu picioarele goale în papuci. Dar chiar puținile pînze care o acoperă pot fi date la o parte, fără grabă. Cînd rămîne un picior în întregime gol, ne putem uita cu de-amănuntul la el, la forma lui, cum se arcuiește, se strînge, se schimbă, dacă îl ținem drept sau îl îndoim. Facem aceeași mișcare din glezne, repede, rar, după un cîntec care ne sună în ureche. Pe toți pereții, oglinzi.

Întîi în apă contururi neprecise, și apoi în oglindă, exact. Dania a fost mereu comparată de vreun admirator, care și-a arătat astfel emoția, cu vreo femeie celebră, vreo artistă de cinematograf. Și acum vrea să vadă întrucît comparația e bună, iar dacă i-a plăcut, se privește în așa fel; mai bine anumite umbre sau trăsături, mai slab altele; ca asemănarea să fie întocmai. Atingem apa din baie. Nu dintr-o dată, ca să nu renunțăm prea iute la atîtea senzații. Încet, încet, și temperatura se ridică în lungul cărnii pînă la creier. În sfîrșit, Dania a intrat în apă. Își schimbă emoțiile după cum dă drumul la apă caldă sau rece. Fiecare robinet cu misterul lui, corpul gol al fetei are cîte o vibrație pentru fiecare. A turnat și un parfum scump, care să intre prin toți porii în ființa ei augustă. Apa fierbinte, cît mai fierbinte, sau rece de tot. Să curgă din abundență, sau cîte o picătură. Picătura să se prelingă pe corp, să-i simtă drumul, să vadă pînă unde poate ajunge fără să se distrame. Și dacă pornește spre mijloc — singură, căci n-are nimeni curajul s-o forțeze să ia această cale — cu atît mai bine. Ce senzații sînt cînd ajunge acolo? Toate jocurile cu apa. Cîteodată oprim cu mîna robinetul și dăm drumul brusc, ca s-o vedem violentă, voind să cîștige timpul pierdut. Sau luăm apa în pumn și o lăsăm să se prelingă cît mai încet între degete. Cîte o picătură merge pînă la cot, căci brațul este îndoit.

E atentă la toate zgomotele care se aud în camera de baie, aburii, apa. Și dacă e posibil, Dania închipuie pași care se apropie. Acum se privește bine. Pielea ei puțin aburită, cu forme indecise, după adîncimea la care se cufundă în apă. Diferite glume. Mîna care se apropie de suprafața apei, sau piciorul, sau pîntecul, sau sînii. Totul înăuntru și numai sfîrcurile sînilor în aer. În apa aceasta care poate

nu intre pretutindeni, cum nici un iubit n-ar putea să intre. Sub braţ, în cele mai mici cute. În toţi porii trupului. Şi în mijloc. Cît pătrunde în mijloc? „Aşa sînt eu! Sandu nu m-a văzut niciodată în întregime. A întîrziat prea mult la fiecare descoperire, ca să termine!“ Întîi pe o parte. Linia piciorului, tremurătoare, sinuoasă, profilîndu-se la genunchi şi apoi alergînd pînă la gleznă, lărgindu-se la urmă. Şi pe cealaltă parte. Cea mai mică mişcare schimbă luminile. „Sînt frumoasă! Apropierea de mine se face cu frenezie, ca un însetat care s-ar apropia de un pahar de apă rece.“ Şi pe faţă, liniile celor două picioare care pornesc de o parte şi de alta a pîntecului, după ce se adună. Se poate privi oricît de mult.

Şi cînd o aştept pe Dania prea mult în salon, şi nici un motiv n-ar mai putea explica această întîrziere, cred că a pierde timpul în camera sa de baie. Acolo poate să treacă oricît timp ca să-şi privească fiecare mişcare. Cunosc secretele tale, Dania! Chiar şi pe acele pe care le ascunzi de toată lumea. Toaleta ta cea mai intimă. Specială, potrivită cu firea ta. Dacă aş avea îndrăzneala, ţi-aş înşira toate amănuntele, pe care tu n-ai avut curajul să ţi le spui singură prea lămurit. Cu toate că mărturisirea ta, „m-am spălat bine“, dovedeşte că nu ţi-e frică tot timpul de cuvinte. Eu ştiu chiar ce vei face tu mai tîrziu, cînd te vei mărita. Nu vei avea îndrăzneala chiar de la început să întrebi tot ce se va întîmpla cu tine. Vei savura noile obiceiuri fără să te gîndeşti la consecinţe. Vei descoperi că nu mai eşti ca odinioară, te vei mira, dar nu vei spune nimic şi vei continua noile tale lucruri. Şi prima oară cînd vei descoperi plăcerea senzuală, nu pe grăbite, cum o cunoşti acum, după ce instinctele tale atît au aşteptat-o, iar gîndurile au format atîtea închipuiri, şi vei vedea că poţi să ai încîntări şi mai mari decît acelea pe care numai le începeai! Şi cînd te vei găsi, în sfîrşit, sătulă, cu cheful de a fi lăsată în pace (pentru puţină vreme), tu, care rămîneai enervată la culme, dezolată că trebuie să te opreşti prea curînd... Abia mai tîrziu, cînd va veni un doctor chemat din grija celorlalţi, care [vor] observa că nu eşti sănătoasă, vei afla că eşti însărcinată. O nouă preocupare frenetică pentru un timp. Dar la urmă vei avea curajul să ceri toate relaţiile, vei şti precis tot ce trebuie să faci. Vei lăsa copilul prim, căci ai fost obicinu-

ită să te temi și de umbre, să te crezi bună, și deci să te înspăimînți de gîndul că ai putea să omori o ființă, oricît de neînsemnată ar fi ea. Dar vei vedea și tu că o persoană elegantă ca tine nu se poate să aibe copii fără număr. Curînd vei fi mai prudentă: cîte o intervenție a medicului. Și cîte o privire caldă către soț, care așteaptă rezultatul operației, căci emoțiile se pot presăra oricînd. Odată, cînd am făcut aluzie la sărutarea aceea, Dania mi-a spus: „Nu mi-aș fi închipuit mai înainte pentru nimic în lume așa ceva. Dar mai pe urmă am socotit că așa trebuie să fie." Rămasă singură, ea avea obiceiul să se gîndească la ce se întîmplă cu dînsa? Iar chestiunea senzuală o obseda și o [răstălmăcea] într-o mie de feluri?

Eu știu cum o să fie Dania în ziua nunții. O să trăiască grav acea zi. O s-o pregătească cu multe gînduri profunde, o să fie emoționată tot timpul, cum are ea obiceiul să se emoționeze: căldura dintr-un tren, puternică, dar dispărînd repede fără urme. În același timp i se vor prezinta cele mai elegante găteli. Totul va fi scump și de cea mai bună calitate. Nici un detaliu nu va fi omis. Cuvintele care leagă definitiv vor fi spuse delicat, abia se vor auzi. Dar nu va fi nici o împotrivire. Totul se va petrece exact cum au prescris ceilalți. În fiecare moment se aude soneria casei: se aduc flori. Dania este emoționată de atîtea ofrande. Pe mese, toate bunătățile, nimic nu lipsește. Eu știu cum o să fie Dania în noaptea nunții. S-a gîndit din vreme la clipele acestea. Va avea multe treburi, va vorbi despre alte subiecte, dar gîndul acesta va fi prezent în ea, fără nici o pauză. Din prima noapte se va da cu spasm. Mai tîrziu, după ce posesia va deveni deprindere și va putea să vorbească liber despre ea, va spune: „Nu știam că se întîmplă chiar așa!" Poate că va fi adevărată vorba ei, sau poate că va fi un pretext ca să mai vorbească despre acte pe care partenerul nu le poate prelungi. Exact cît știa Dania mai dinainte nu va afla nimeni niciodată.

Dania are telefon în camera de baie. Nu cheamă dînsa. E prea timidă sau prea orgolioasă ca să facă asta. De fapt, n-are obiceiul ea să cheme. Altă dată, pentru că ea uită, pentru că e mereu chemată de alții la telefon. Dar acum, cînd atîtea planuri și-a făcut cu conversația telefonică în baie, voit nu cheamă. Poate că dacă în timpul acesta

n ar căuta-o altcineva, ar căuta ea, ar avea acest curaj, ca nu renunțe la un plan la care se gîndește de atîta vreme cu delicii. Dar nici o grije, se găsește cineva care s-o întrebe. Cine știe ce mișcare face ea în clipa cînd sună telefonul, ea singură în camera de baie. Nu face un gest — dezbrăcîndu-se încet — ca să nu-și imagineze cum ar surprinde-o sunetul telefonului. E încîntată că poate să se dezgolească tot mai mult, dacă se poate să fie intrată în apă pînă ce vine apelul. Dar nu se grăbește, căci e prea timidă ca să-și mărturisească aceste gesturi, sau nu este în stare să se grăbească. Telefonul e pus drept lîngă baie, poate ajunge la el cu ușurință. Alo! Vorbește numai lucruri neînsemnate, dar are mereu gîndul (nu precis, mai mult o stare sufletească): „Cînd ar ști că acum sînt goală! Că se poate vedea *tot trupul meu, tot!*“ Toți îi cercetează *numai* hainele, nu îndrăznesc să-și imagineze carnea de dedesubt. Și acum e goală! „Sînt frumoasă! Sînt tînără! Curată!“ Și continuă să vorbească la telefon chestiuni neînsemnate. Își întrebuințează toată șiretenia pentru ca celălalt să nu bănuiască, după emoția ei, cum se află ea. Dar dacă celălalt e prea nepriceput, printr-o vorbă îl poți pune pe gînduri. Dacă ghicește ceva, schimbăm conversația periculoasă. Altfel, continuăm cît mai mult să-l neliniștim. Pentru imaginația Daniei se întîmplă aventura cea mai îndrăzneață: e goală, alături de el îmbrăcat! E așa de impresionată, că nici nu observă cine e acela. Poate că un admirator neînsemnat, pe care nici fata cea mai modestă nu s-ar gîndi să-l ia în seamă. Telefonul în baie, o idee senzațională. Se poate vorbi cu cineva fiind goală. Poți să închipui mai ușor pe un strein în locurile acelea unde nu pătrunde nimeni.

Sînt și alte mijloace prin care Dania își închipuie aventuri. Fotografiile din perete. La un loc, tablouri de diferite calități. De obicei natură, ținuturi poetice, răsărit, lacuri. Dacă însă se poate desprinde vreo siluetă de bărbat — chiar numai o alegorie — mintea Daniei creează. La loc de cinste... Charles Boyer. În picioare, cu pălăria și pardesiul ținute neglijent, cu picioarele desfăcute mult și dunga pantalonilor reliefată bine, surîzînd duret... (șiragul de dinți; buzele lui cum trebuie să sărute!) și uitîndu-se cu coada ochiului. Tînăr neobosit. *Tra-*

gedia de la Meyerling. (Dania se crede poate Danielle Darieux.) Şi chiar în faţa lui Charles Boyer, Dania goală!

Pare neverosimil că Dania are aceeaşi conformaţie ca orice om, că aceleaşi [ţesuturi] îi formează structura. Că trebuie să depindă de o mulţime de cerinţe omeneşti, somn, mîncare... Ea, atît de timidă, înfricoşîndu-se să spună un cuvînt mai aspru, cum s-a obicinuit cu anumite cerinţe? De altfel, ea încă se sfieşte să mănînce în faţa unui strein. A trebuit să descopere într-o zi că între o copilă şi o fată care ar putea fi mamă este o deosebire. De la cine o fi avut atunci curajul să ceară o povaţă? Era poate pregătită de lectură — căci n-a vorbit cu nimeni de fapte mai importante, dar desigur că nu se aştepta la aşa ceva. Acum are pretextul de noi voluptăţi, de gînduri sumedenie, de *ajutoare* de ultima eleganţă. Căci odată, într-un elan, mîndră de virtuţile ei de femeie, m-a făcut să înţeleg...

Dar Dania se roşeşte... Brusc, nu mai are curajul să se uite. I-a spus tatăl său să fie gata în jumătate de oră. Sau vară-sa. Trebuie s-o chem eu la telefon. Sau trebuie să vie cineva. Dar nimic n-o face să se grăbească. La uşa băii a încercat cineva de mai multe ori. Cineva o cheamă. Inutil. Dar pe unele locuri pielea începe să se încreţească, pentru că a stat prea mult în apă. Abia atunci Dania se decide şi iese din baie. Şi noi voluptăţi, cînd şervetul aspru (cu monogramă) şterge apăsat pielea udă. Peste tot!

Apoi se întoarce în camera de toaletă de alături. O aşteaptă femeia, care trebuie să-i facă unghiile de la picior cu oja, s-o îmbrace, să-i aranjeze părul. Şi după ce îşi scoate [boneta], care a apărat-o de apă, părul se desprinde, îi încadrează faţa, se repauzează capricios pe umeri, şerpuieşte, căci coafatul, vechi, abia de o zi, mai rezistă încă. Dania îşi va lăsa părul (castaniu) să crească, va putea atîtea jocuri să închipuie cu el cînd va fi mare!

Părul — există nebune care îl oxigenează! După cum îşi colorează unghiile mîinilor. Dania este atît de mîndră de dînsa, atît de mult îşi admiră fiecare amănunt, că n-ar admite nici o transformare cu ea. Îşi închipuie că se păstrează naturală. Oglinda — în faţă. Dania se poate examina în voie. Dacă ar cînta dintre culise o muzică! (Ca în *Rosencavalier*, cum l-a văzut din lojă, la Opera de stat

din Viena.) Femeia care o îngrijește îi laudă frumusețea, Dania e roșie de emoție. Dacă femeia își spune vreun necaz, Dania e și mai mulțumită, căci se apelează astfel la inima ei. Cineva strigă: „Telefonul!" „Nu pot, sînt ocupată!" Și femeia continuă istorisirea. Truda ei durează cît mai mult, ca să arate că nu-și precupețește timpul cu o duduie atît de frumoasă (și bogată, plătește bine!). Și hainele... Cu ce haine se va îmbrăca Dania astăzi? Dar înainte, puțin repaos pe canapeaua nesfîrșit de moale. Dania se întinde moleșită, vrea să citească într-o carte cu scoarțe scumpe, dar nu este în stare, încearcă să sune, dar brațul îi cade înainte de a ajunge la sonerie. E așa de bine!

Cît trebuie să mă chinui ca să inventez aceste istorii, poate lipsite complet, sau numai în parte, de adevăr. Ar putea să fie totul la fel de tragic, cu toate că puțin schimbat...

Iți̦ic, de mulți ani cizmarul familiei, cîrpaciul, mai bine zis, evreu păcătos, parcă vîrît în boală, cu hainele murdare, cu vorba cu un accent tărăgănat, îmi povestește cum este o înmormîntare la evrei. Ascult fiecare amănunt, dar reținînd mai ales că la urmă toți sînt înfășurați numai într-o pînză și sînt așezați de-a dreptul pe pămînt, semn de egalitate în fața eternității. Dania va avea o înmormîntare scumpă, dar în pămînt va odihni ca și Iți̦ic.

Stau alături de Dania, ne uităm la niște fotografii abia aduse de la fotograf. Pe hîrtie, eu cu Dania. Într-un loc, eu îi fac în glumă o declarație de dragoste. Sînt aplecat, nu mi se vede fața bine, n-aș putea fi recunoscut, și cu mîna la inimă. Ea rîde fără nici o umbră de neliniște, atentă totuși ca să rămîie nemișcată. Un rîset care voiește să fie înțepenit. Parcă o apă care curge, și totuși înghețată. Prietenul care ne fotografia, rîdea și el de figura noastră. Și nimeni n-a bănuit că eu nu glumeam, că făceam numai un gest caraghios ca să-mi ascund secretele, să nu mă bănuiască nimeni, amicul fotograf mai cu seamă. Dania n-a făcut nici un semn ca să-mi dovedească dacă m-a înțeles. În altă fotografie, stăm cuminți unul lîngă altul și foarte potriviți. Aceeași lumină ne luminează, zîmbetul unuia se prelungește pe buzele celuilalt. Dar acum Dania reflec-

tează: „Ce bine ești tu!“ sau : „Și eu sînt bine!“ Nu se gîndește să ne amestece. Și, în altă fotografie, noi cu mai mulți oameni. Sîntem la distanță, ca să nu se observe dorința noastră de a ne desface de ceilalți din grup. Dania n-ar avea prea mult curaj în lume multă. Te uiți la fotografie, și iai oamenii cum vrei, cum unești cuvintele încrucișate. Tovarășul acesta i s-ar potrivi Daniei... Sau acesta... Toți ar vrea să fie aleși. Și o fată pentru mine. Sînt atît de obsedat de Dania, că nici o fată nu s-ar gîndi să mă aleagă. Băieții ghicesc mai greu, căci sînt prea orgolioși ca să admită că unul dintre ei ar fi preferatul. Dar fetele discern imediat, oricît te-ai ascunde. Ar citi cineva prea limpede în mine: semn că sînt caraghios. Și în același timp, regret că Dania se ascunde atît de bine și socot că o face fără de nici o osteneală.

Și Dania, fotografiată cu alții, în peisagii și în întîmplări pe care nu le cunosc. Rîde la fel și acolo! Este perfect mulțumită! Conversația pe care o are o pasionează probabil. Rîde, rîde. Are cîțiva pistrui pe nas, dar nici nu-i pasă. Unde eram eu atunci? (Chiar dacă nu ne cunoșteam.) Fotografiile înregistrează o secundă din viața unui om, și aceea aranjată, și totuși tu te forțezi să construiești sufletul acelui om de atunci...

Altă fotografie e luată pe plaje. Dania și marea pătrunzînd peste picioare, tot mai sus, peste mîini. Dar pe această fotografie Dania n-a vrut să mi-o arăte bine, sfiindu-se subit de goliciunea ei, cu toate că pe fotografie mai erau tovarăși în apropiere, și cu toate că, lîngă mine, în camera în care cădea seara, în pasiunea cu care privea fotografiile, uitase să-și mai tragă rochia, cum face de obicei, iar genunchii ei creșteau, se agitau mereu, turburîndu-mă, neîndrăznind să-i ating, ca să nu atrag atenția ei, dîndu-mi seama cît mi-e poftă să-i strîng și cît de depărtați mi-au rămas, oricît aș pune mîna pe ei uneori, atunci cînd ne căutăm unul pe altul, prea aprinși ca să mai avem vreo frică.

Se aude din camera vecină vocea lui Raul. Niciodată nu mi s-a părut mai vulgară, mai stridentă decît acum, vorbind pe neașteptate, conținînd în ea toată indiferența unui om mititel, care vrea mai ales să mănînce și să-și facă gusturile, alungînd atmosfera dintre noi în care chinurile

se amestecă cu deliciile. Dania reflectează: „Ce urît se aude cineva vorbind în camera alăturată!" Raul repetă plîngăreț către o persoană care nu se aude: „De ce nu mă lași?" Și telefonul Daniei, care pornește mereu, sau de care am panică mereu să nu pornească, să-mi strice înțelegerea cu Dania...

De fapt, prea pripit s-a petrecut [totul] între noi ca să poată fi durabil. Întîlnirea mea cu Dania pare o invenție de cinematograf. Și aviditatea Daniei de a mă cunoaște. Se mută la mine în extaz! Îmbrățișările s-au făcut în cîteva zile, și vorbe de prietenie. Deodată, ne-am ținut de mînă și ne-am alipit unul de altul. Numai în cîteva zile. Plecarea Daniei era hotărîtă, se cumpăraseră bilete. Și, în lipsa ei, credeam că pot să-i pretind orice, că are toate obligațiile față de mine. Mi se părea curios că nu-mi scrie („în fiecare zi", gîndeam la început). Și la urmă, ca să explic repeziciunea cu care s-au făcut toate între noi, ceea ce părea neverosimil pentru o fată atît de tînără, crescută cu atîta băgare de seamă, îmi spuneam: „Știam că o să ne despărțim în cîteva zile și eram grăbiți. Dacă am fi avut mai mult timp la îndemînă, desigur că am fi avut ezitări." O fi acesta motivul? Eu însumi trăiam cu frenezie aceste sentimente, și nu m-am crezut facil.

Și astăzi mi-a spus pe neașteptate: „În definitiv, tu mă tragi pe sfoară!" Vorbe între noi care nu prind, care nu mai înseamnă nimic, glume care alungă seriozitatea. Tot timpul impresie de joacă, și căzînd deodată aceste cuvinte ale Daniei. Conțin destulă vulgaritate, ca să știu că sînt adevărate, sincere. În sfîrșit, nici o glumă, Dania discută cu mine serios, are neliniști care o împiedecă să nu discute serios. Și îmi mai demonstrează ceva. Că ea, rămasă singură, continuă să se gîndească la cazul nostru, nu se mulțumește numai cu semnele grațioase dintre noi. Dar nu-mi explic exact ce-a gîndit. Ce-a vrut să spuie? Că declarațiile mele sînt exagerate, poate nu corespund cu ceea ce aș fi în stare să fac pentru ea? Îi vorbesc de eternitatea sentimentelor noastre, și în fond ne-am consola destul de bine, în cazul unei neînțelegeri între noi. Că o mint uneori, și mă arăt sub un aspect favorabil, ca să-i întrețin imaginea bună pe care și-a format-o despre mine? Că nu-i spun nimic din ceea ce ar putea să-i aprindă gelozia, care îi aparține

intim? Dar dacă examinezi pe oameni cu atenție, oricînd există o „tragere pe sfoară". Unul va trăi mai mult decît celălalt, oricît de legați ar fi între ei. Sînt o mie de motive, chiar eu rămînînd cinstit, dar eu vreau să știu exact motivul la care s-a gîndit Dania. Dar dacă îi cer să se explice, dînsa neagă că a vrut să spuie ceva deosebit, și vrea să-mi demonstreze că, după obicei, dau importanță unor cuvinte întîmplătoare, și mă chinui degeaba.

Mi s-au transmis cuvintele pe care Dania le-ar fi spus unui tînăr: „Eu n-aș putea să iubesc pe cineva care nu știe englezește!" Dania nu este în stare să spuie prostia asta. Dar eu totuși mă gîndesc ca și cum ar fi posibil așa ceva, pentru că orice aud rău despre Dania mă liniștește.

Dania este foarte geloasă. Cea mai mică bănuială— dacă mă vede salutînd o fată — o chinuie, și dacă renunță să mă mai iscodească e nu că s-ar convinge că s-a înșelat, dar fiindcă iartă. E destul privirea mea cea mai inofensivă către o femeie, ca ea să observe și să combine. Cîteodată nu spune nimic în primul moment, dar mai tîrziu mărturisește că a continuat să vorbească, a zîmbit la fel, dar a suferit și n-a uitat nimic, oricîte zile ar fi trecut. Și astfel prietenia mea cu Mady, în afară de dînsa, de care a aflat cîte ceva, o torturează. Toate explicațiile mele nu folosesc. „Eu nu-ți ajung, nu trebuie să-mi spui ce te doare?" Nu se poate. Pe Dania o văd rar, la ore aranjate cu multă socoteală. Pe Mady o pot întîlni oricînd. Este destul un telefon ca să fixez orice oră, orice loc, și Mady va veni, va renunța la orice alte treburi, și nu se impresionează de ceea ce crede familia ei despre ea. Și se va plimba cu mine pe străzi oricît de obscure, cu trotuarul oricît de stricat, fără frică de noroi. Putem discuta orice, ceea ce nu mi se întîmplă cu Dania, cînd ocolesc, sînt prudent, fac mărturisiri care sînt răsplătite cu o caldă îmbrățișare, dar uneori cu o glumă rece, care mă convinge că sînt deplasat și mă umilește. Cu Mady discut despre Dania, îmi spun neliniștele. Și cu durere constat că nu pot să creez această atmosferă de perfectă camaraderie care face durabilă o dragoste. Dar o aud pe Dania protestînd: „Dragostea e altceva!" De aceea tovărășia mea cu Mady se petrece pe ascuns. Mady nu se neliniștește dacă cineva ne vede împreună, dar n-ar vrea ca Dania să afle ceva. Atît e de impresionată

de chinul Daniei. Dania nu-și poate închipui că ar putea mă fie încîntată de această prietenie, astfel m-ar avea în apropiere măcar printr-o a treia persoană din imediata ei intimitate. Dar poate că e normal să fie așa, și părerile mele demonstrează că am o înțelepciune de om bătrîn. Acum Dania ne suspectează, pe mine și pe Mady, în fiecare clipă. Nu se plînge totdeauna, dar observ bănuielile ei. Eu nu pot să renunț la Mady, oricît ar supăra-o lucrul acesta pe Dania. Mi-e dragă Mady pentru realitatea ei, atît de diferită de Dania, care rămîne fantomatică. O admir, pentru că are curaj, atît de tînără, să-și susție sentimentele. Apoi Mady mă ține la curent cu viața Daniei, cu întîmplările ei, cu ocupațiile ei, ceea ce n-aș cunoaște altfel. Și în *același* timp, sînt încîntat că fac un lucru nepermis de Dania și mă răzbun pe firea ei neprecisă, care mă înjosește de atîtea ori. Dania [nu] mărturisește că e geloasă. Găsește alte pretexte: „Nu vreau să minți! E un obicei nedemn de tine!" Dar o spune cu un scîncet, și se vede că este altceva decît grija pentru caracterul meu. Și cîteodată scapă cîte o vorbă relativă la trecutul meu, pe cît a putut ea să-l cunoască: „N-o să pot uita niciodată!" Dar uneori o văd atît de geloasă pe toți din jurul ei, și pentru motivele cele mai inofensive, că mă întreb dacă pot să mă bucur de acest sentiment, ca și cum ar fi numai pentru mine. Dania este un copil foarte răsfățat, care, deprins să i se facă toate voile, nu admite să se petreacă nimic fără să fie luat în seamă. A vorbi despre dragoste în cazul acesta înseamnă a nu cunoaște bine noțiunile.

O văd de două ori în aceeași zi. Foarte rar. După prima întîlnire, mi-a spus: „Atunci, pe deseară!"

Cînd deseară? Sînt atîtea ore pînă atunci... Se poate întîmpla să nu ne vedem din pricina unei încurcături de cinci minute.

Sînt minunate, primăvara, florile în Cișmigiu. Ar trebui descrisă toată varietatea lor, și cum cade soarele pe ele. Mă duc în Cișmigiu de cîte ori pot, bucuros că am la dispoziție, simplu, un spectacol superb. Dar e o grădină totdeauna plină de oameni. Cu Dania nu voi putea veni niciodată aici.

Şi dacă mai tîrziu va citi Dania aceste rînduri, nu se va recunoaşte. Îşi va aduce aminte de întîmplări, dar va socoti că nu interpretez exact. Este obicinuită ca oglinda s-o arate frumos, ca lumea să se poarte politicos cu ea, s-o admire, să-i preţuiască nenumăratele haine. Va protesta de la titlu, căci ar prefera: simfonie, farmece, pietre preţioase, mătase. Adică ceva scump şi artificial. Are destui cunoscuţi care or să fie împotriva mea, şi care să socoată că o obligă, luîndu-i apărarea.

Să priveşti clar în sufletul ei! Dania e obicinuită cu jocurile de lumini şi umbre... Mă consolez: sînt portrete făcute de pictori celebri, în care eroinele n-au vrut să se recunoască.

Sînt un om complicat, sau ca să spun mai puţin favorabil despre mine, încurcat. Nimic nu se rezolvă simplu. Pentru o chestiune neînsemnată, am nesfîrşite ezitări. Nu mă pricep să merg pe drumul drept, ocolesc. Găsesc mai multe mijloace posibile şi nu mă pricep să aleg. Sînt politicos mai mult decît trebuie, mulţumesc, dacă se ocupă cineva de mine, atît de mult că incomodez. Mă ascult cînd vorbesc şi nu sînt încîntat de vorba pe care o spun. Îmi acopăr timiditatea cu unele isteţimi nepotrivite. Nu ştiu cum să mă port cu vecinul, sînt prea umilit sau prea pretenţios. Monologhez pe ascuns, şi cineva mai pretenţios poate să mă învinuiască de lipsă de sinceritate. Multe artificii pentru cel mai mic gest. Nu mă pricep să limpezesc, „da" sau „nu". Fac o paranteză, căci un gînd nou s-a intercalat, totdeauna conţinînd în el un chin; povestind ceea ce s-a întîmplat odinioară, eu fac constatări de ceea ce se întîmplă chiar în momentul povestirii. Sînt gelos, ridicol de pretenţios. Mă doare dacă iubita mea, vorbind cu mine, nu mă ascultă atent, dacă mă întrerupe cu o preocupare streină, dacă priveşte mai multă vreme pe un al treilea care vorbeşte cu noi. Nu e nevoie de fapte însemnate, o nuanţă care nu-mi convine mă distruge. Dar sînt orgolios, nu mă plîng, mă fac că nu observ. Mă retrag în mine şi las să creadă ceilalţi orice, de altfel cu destulă modestie, ca să nu-mi închipui că ceilalţi s-ar ocupa de cazul meu. Dacă iubita mea ar avea aceeaşi psihologie, ce mult ar trebui să sufere din pricina mea! Căci nu vreau să fiu părăsit

nici o clipă, dar nu vreau să mărturisesc pretenţia mea, dimpotrivă, mă prefac că asta n-are nici o importanţă pentru mine. Aş vrea să pun Daniei cîteva întrebări: „Cine a mai fost în viaţa ta înainte de a mă cunoaşte, şi cît a fost?“ Dar n-am curajul să întreb direct, scot concluzii nesigure din vreo vorbă întîmplătoare, rămîn mereu în acelaşi loc dureros. Dania, cu gusturile ei nesigure, îmi întreţine temperamentul meu. Ea nu se pricepe să răspundă întreg.

Dania mi-a dat de 1 martie un telefon mic cît un degetar, un mărţişor. Are şi receptorul, şi chiar loc pentru numere. De el e legată o aţă roşie împletită cu alb, la capăt cu o fundă. Mi-am atîrnat mărţişorul pe covorul de lîngă divan. Iată că am şi eu un telefon în camera mea. Veche dorinţă! Căci văd cartea de telefon atît de încărcată, şi totuşi numele meu nu încape acolo. În fiecare zi trebuie să vorbesc de la un telefon strein. Sînt ore cînd nu mă cheamă Dania şi cînd nici eu nu pot s-o chem. Atunci pot întreba jucăria mea: „Alo, Dania, ce faci? Ţi-e dor de mine? Ţi-s drag?“ Trebuie să mă deprind cu ideea că nu-mi va răspunde nimeni. Chiar şi la telefonul mare mi se întîmplă să vorbesc singur... „Alo, Dania? Ţi-s drag?“ Şi cînd se va termina povestea între mine şi Dania, mărţişorul din perete mă va îndemna să vorbesc mai departe.

Atunci lumea se va face şi mai mare, distanţele dintre oameni se vor lungi prodigios, n-aş putea ajunge niciodată în unele străzi care îmi sînt acum atît de familiare, şi între mine şi casa Daniei ar fi aceeaşi distanţă ca între un viu şi un mort.

Iată ziua mea de azi, duminică. M-am îmbrăcat cît mai tîrziu, cu toate că m-am trezit de dimineaţă. Şi, singur în odaie, am aşteptat să treacă timpul. Nimeni nu m-a căutat. Am deschis radio, dar din cauza subiectului complect neinteresant, ora sătenilor, l-am închis la loc. Am căutat în bibliotecă, dar nici o carte nu m-a atras s-o recitesc. Le citisem odinioară cu frenezie, dar de ce le mai păstrez acum? Am deschis un sertar cu amintiri vechi, dar viaţa mea e atît de schimbată, că sînt un strein faţă de ele. Din colecţia mea de discuri nu ştiam ce să aleg, cunoşteam totul

pînă la saturație. M-am plimbat de o mie de ori prin cameră, de la fereastră la ușă. Ce făcea oare Dania în timpul acesta? Nu voi încerca să mă răzbun pentru singurătatea în care am trăit o zi întreagă?

Am coborît la telefon. Aparatul, ca niciodată, era liber, căci duminica oamenii au alte treburi. M-am gîndit mult cu cine să vorbesc, căci deodată toată lumea îmi devenise indiferentă, și nu m-aș fi priceput de ce am deschis receptorul. Am vorbit cu un domn, la întîmplare, numai pentru că de multă vreme nu mai auzisem pe nimeni care să-mi adreseze o vorbă.

Cîteodată îi pun Daniei întrebări care sînt foarte importante pentru liniștirea mea. Vorbele nu sînt poate clare. Dar de la răspunsul ei aștept o limpezire. Nu trebuie să-mi scape nimic, nici o mișcare a feței, nici o clipire a ochilor. Fără rușine, mă uit la Dania, ca să aflu. Figura mea exprimă, în același timp, o întrebare și o rugăciune ca să-mi vie un răspuns favorabil. Depind de hotărîrile Daniei, sînt deci în inferioritate. Ce umil mă simt! Fără îndoială că arăt la față ca un cerșetor.

La Paris vedeam la toate concertele, în fiecare seară, un domn, numit, după cum am aflat mai tîrziu, M. Bramson. Un amic comun mi-a povestit despre acest Bramson.

— Te miri de el, pentru că este un om în vîrstă, și nu scapă nici un concert, îl vezi ascultînd muzica neobosit. O patimă, ca și cărțile sau vinul. Dar trebuie să-l cunoști întreg, ca să nu-ți faci din el o imagine falsă. El este singur pe lume. Își face dimineața laptele la spirt, își cîrpește ciorapii sau își coase un nasture, trebuie să se bărbierească, dar nu-și găsește lama sau săpunul, îi e sete, dar n-are pahar, sau paharul e murdar de cîteva zile. Uneori paharul e cu flori; atunci face altceva: scoate florile, clătește puțin paharul, bea, apoi pune florile la loc. Se repede la ziarele noi ca să vadă dacă mai este vreo noutate muzicală. (Nu vreun război!). Treburi meschine de pustnic.

Mai lasă cîteva firimituri de pîine pe masă, vreo coajă de măr pe scaun, pantofii scîlciați sînt aruncați la întîm-

plare pe covor, cîteva picături de apă se preling de pe chiuvetă pînă jos. Iată, asta este splendoarea unui singuratec!

Așa ceva vreau să-i ofer eu Daniei?

Întîlnirile noastre se fac foarte greu. Chiar și o discuție la telefon este ceva complicat: numai anumite ore am la îndămînă, și nu în fiecare zi. Pentru ca să am impresia că există totuși o legătură între noi, îi trimit diferite semne printr-un comisionar. Uneori cîte o scrisoare, cu toate că Dania nu are obiceiul să răspundă, dar socot că este ceva tulbure între noi (totdeauna...) și vreau să explic. Sau îi trimit lucruri neînsemnate, dar, mi se pare, conținînd un sens adînc. Două portocale, cu toate că are la îndămînă portocale acasă, numai pentru că mi-au apărut superbe în vitrina unui magazin de fructe, și pentru că le-am cumpărat cu ultimii bani pe care îi aveam în buzunar. O carte, numai pentru că îi vorbisem de ea cu cîteva zile înainte. Cîteva versuri pe care le-am copiat la mașina de scris. Astfel, am făcut ceva pentru Dania, preocuparea mea veșnică a găsit o aplicare, și n-a mai brodat numai pe aer. *L'amour mouillé* a lui La Fontaine, de pildă, pe care o găsesc de o grație uimitoare și se potrivește cu grațioasa Dania.

J'étais couché mollement
Et, contre mon ordinaire,
Je dormais tranquillement,
Quant un enfant s'en vint faire
A ma porte quelque bruit.
..... (Era Cupidon...)
— Mon arc est en bon état,
Mais ton coeur est bien malade.

Într-o zi, un băiat din clasa întîia mi-a făcut o teză fără greșală. I-am pus nota zece și am trimis-o Daniei. Cîteodată îi trimit diferite ofrande la distanțe mici, comisionarii se urmează, pentru că imediat ce am trimis pe unul, m-am descoperit tot atît de plin de Dania, deloc calmat, iar soarta mea n-a fost îmbunătățită cu nimic. Trimit comisionarul, astfel ca el să ajungă tocmai în momentul cînd eu vorbesc cu Dania la telefon, să pot savura, cu toată distanța, surpriza ei. Îi vorbesc la telefon ca și cum

nimic nu se va întîmpla, şi o aud: „Aşteaptă puţin, căci mă caută cineva!“ Şi, după un minut vorba ei emoţionată: „Eşti extraordinar!“ Şi flori, cît mai multe flori. Nu buchete elegante, aşa cum primeşte Dania de obicei. Dar violete multe sau trandafiri, tot ce-mi iese în întîmpinare la un colţ de stradă. Lîngă şcoala mea este un magazin de flori. Combinam, uitîndu-mă la vitrină: Voi putea vorbi aici să-i trimită buchete în fiecare zi. Dar mai aveam un plan. Vedeam uneori cîte o ţigancă cu două coşuri mari încărcate cu toate florile pămîntului. Să urc pe ţigancă într-un taxi, cu florile ei, şi să dau adresa Daniei. „Pentru domnişoara Dania“... Tot!

Florile au jucat un rol mare între noi. Mai întîi, florile pe care i le trimit zilnic admiratorii... Zilnic cîte un buchet mare, şi, dacă e iarnă, apariţia lui apare miraculoasă. Sînt atras să miros, să îmbrăţişez, să-mi înfig dinţii (ca în carnea proaspătă a unui copil), oricît aş şti că acele flori îmi sînt streine, au fost trimise de un necunoscut şi au alte scopuri. Dar se poate rezista unei tufe întregi de liliac alb? Florile acelea îmi punctează conversaţia, îmi atrag privirile, îmi întrerup elanul, presară poezie. Cînd se aduc flori chiar în timpul vizitei mele, le urăsc, cu toate că Dania le primeşte destul de prost. Ea nu vede decît mîna celui care le-a trimis, şi se simte prea bine cu mine ca să aibe timpul pentru un al treilea. Şi dacă totuşi, cînd rămîne între flori, Dania se emoţionează uneori, nu trebuie să-şi găsească un motiv de mîndrie, deoarece capacitatea ei de a se emoţiona n-are limite. Dania îmi trimite şi mie flori, e obicinuită cu acest gînd. În ziua plecării ei în străinătate, în miezul iernii, un om de serviciu mi-a adus un buchet imens de liliac alb. Dar nici un rînd alături. Surpriza a fost mare, dar m-am căznit inutil să prefac petalele de liliac în litere, de fiecare dată îmi ieşeau alte înţelesuri. Am căutat să conserv viaţa acelor flori cît mai mult. Am întrebuinţat toate expedientele care mi s-au spus că ar fi folositoare. Am înmormîntat fiecare creangă. Am plîns de cîte ori o petală albă se îngălbenea, întîi nuanţat, apoi ca tutunul. Şi după o săptămînă vasul meu a rămas gol!

Şi eu am vrut să-i trimit flori în ziua plecării ei. Mi-a ieşit în cale o ţigancă cu ghiocei mulţi, şi am socotit aceasta

drept un semn divin. Minunați sînt ghioceii care apar cînd ninsoarea acoperă încă pămîntul. I-am cumpărat pe toți și voiam să-i trimit Daniei. Dar putea ea să prețuiască gîndul meu? Ce rost aveau aceste flori umile în casa ei, unde trandafirii abia veniți — mai mulți, căci erau de plecare — umpleau toate vazele? Și apoi, mi se pare penibil să scoți un înțeles dintr-un fapt care în același timp este și convenabil: n-aș fi fost în stare să cumpăr flori mai scumpe. Ce ar fi făcut Dania cu ghioceii mei în momentul plecării? Ar fi rămas și ei prin lumea rămasă, alături cu hîrtiile care au servit la împachetat și care nu mai erau toate necesare. Entuziasmul meu nu s-a risipit îndată. Am împodobit aparatul de telefon cînd i-am vorbit Daniei pentru ultima oară ca să-i urez drum bun. Credeam că astfel vorbele mele vor fi înaripate, urările vor fi mai adevărate. Iar Dania nu va mai fi atît de departe. Bineînțeles, bucuria numai pentru mine, căci pe Dania n-am inițiat-o în secretul meu.

După întoarcere, Dania mi-a trimis de multe ori flori. Ca să mă împace, ca să repare, pentru că îi era deodată dor, sau avea timp liber și voia să facă ceva excepțional. Sau poate că socotea că florile nu sînt nepotrivite cu temperamentul meu și cu povestea dintre noi.

Odată am găsit pe masa mea gladiole superbe. Numai tîrziu am aflat că erau de la Milly.

De multe combinații a trebuit să mă folosesc ca să ascund prezența lui Milly de lîngă mine. Odată am făcut pe servitoarea Daniei să aștepte pe culoar. Cum lucrurile se aranjaseră foarte bine, mai pe urmă am chemat-o pe Iulia chiar în camera mea. S-a priceput servitoarea că este ceva necurat la mijloc, și și-a spus părerile Daniei, care s-a chinuit. „Ai chemat-o pe Iulia ca să-i arăți că nu este nimic neprevăzut tocmai pentru că era ceva". Am găsit o scuză: „Am chemat-o ca să-mi vadă camera și să-ți povestească. Știam cît ești de curioasă ca să-mi cunoști fiecare lucru, dar singură n-ai curajul să vii." Am convins-o? În orice caz, nu poate ști nimic cu certitudine. Pleca omul care putuse să descopere viața mea ascunsă și rămîneau florile superbe să mă vegheze pe tot restul nopții.

Odată i-am dus violete, mănunchiuri multe de violete. Le-am împachetat într-un ziar, ca să pot duce cu bine o cantitate atît de mare, și cînd le-am desfăcut la Dania, am acoperit toată masa. Acolo Iulia le-a strîns pe toate cu băgare de seamă și le-a pus într-un vaz mare... Dar cînd m-am întors acasă, am găsit pe covor cîteva violete care îmi căzuseră din mînă. M-a cuprins o milă mare pentru ele, pentru soarta lor umilă, în decorul camerei mele de tînăr fără căpătîi. Le-am pus într-un pahar — vaza mea — le-am turnat apă, și apoi, ca să nu fie prea depărtate de aerul de afară, ca să nu le ofilească prea repede căldura caloriferului, le-am așezat între ferestre. Vioaie, agitate, parcă vorbărețe. Și peste noapte a viscolit puternic și a intrat zăpada între ferestre și peste flori. Așa le-am găsit dimineața: încă aprinse, colorate puternic, sprintene, dar cu fulgi de zăpadă pe petale. Apa din pahar era înghețată, și n-am putut desprinde tulpinele lor firave, căci s-ar fi rupt. Dar nu păreau deloc nenorocite, și pe cînd le examinam de aproape, cu infinită milă, continuau să parfumeze. Cînd m-am dus din nou la Dania, am luat o violetă din buchetul imens care se desfăta în vazul elegant și am presat-o între două pagini ale unui carnet ce stă totdeauna în portofoliul meu. A trecut multă vreme de la povestea violețelor, dar pe cea presată o port încă la mine.

Dania a fost la mine! Pare de neînchipuit, dar a fost. Erau cu ea Mady și Raul, cu automobilul. Trebuia să facem o excursie. Excursia aceea! De dimineață, la telefon: „Să mergem împreună, unde vei vrea tu. Venim la prînz să te luăm. Să nu mănînci nimic înainte.“ Ora unu, două, nici un semn. Poate că și-a schimbat gîndul, căci cu dînsa nici un plan nu iese întreg. O întreb la telefon. „Așteaptă, venim într-un sfert de oră!“ Norii amenințau, în fiecare minut se puteau întrerupe planurile noastre de călătorie. N-ar mai fi fost rost să mergem la cîmp. La început am așteptat chiar în stradă, așa mi se păruse că totul se va petrece imediat. Mai pe urmă am intrat în camera mea. Am avut o vizită de care am căutat să scap, dar nu era nici o grabă. Am pus o placă la patefon, dar puteam pune o operă întreagă. Am început, în glumă, să citesc o carte simplă, la lectura căreia poți totuși să te gîndești la altceva și să nu te superi dacă fraza e întreruptă la jumătate,

și am descoperit că am terminat un capitol neturburat de nimeni, capitol care avea pagini multe. Și iarăși la fereastră, spre cer, ca să nu ploaie, la ceasul de la mînă, în stradă, în cameră. Pe la ora trei au sosit. Ploua tare: ridicolă excursia noastră prin ploaie.

Stați la mine cîteva minute pînă ce trece ploaia. Mady a aprobat:

— Desigur, rămînem la el!

Dania nu s-a mai speriat, și a făcut ceea ce i s-ar fi părut imposibil să gîndească măcar. Ne-am urcat cu ascensorul.

— Uite telefonul de la care îți vorbesc. Și aici camera. Plăcile. Vezi ce multe plăci? Radio. Cărțile. Divanul cu pernele. „Ce frumos e la tine!" Adică ce bine se simte Dania la mine... Să privească... Uite pe fereastră restaurantul unde iei masa și unde te-aș putea privi. Dania se așază pe divanul meu, orice gest o emoționează. Are nevoie de atîta timp ca să vadă totul! Căci pentru fiecare amănunt e nevoie de gînduri multe... Și cărți multe pretutindeni, în bibliotecă, pe masă, pe scaune, pe jos... Așa își închipuia... A trecut ploaia și e tîrziu. Putem merge! Încă o privire.

Mă grăbeam ca să nu sosească Milly pe neașteptate.

Sînt profesor, și a fost un timp cînd cu pasiune conduceam mulțimea de copii. Mă bucuram că pot să le conduc după plac curiozitatea, ambiția, inteligența, produceam la ei clipe de mare atenție sau de entuziasm. Dar acum, din pricina Daniei, ei nu mă mai interesează. În dimineața cînd sînt la școală, Dania mă caută la telefon, de n-o împiedecă nimic. În recreație, la ora zece. Atunci e singură acasă. Sau, în cel mai rău caz, pe la 11. Tot mai crispat aștept ora zece. Pînă atunci în clasă sînt neatent, grăbit, mă uit de o sută de ori la ceasul-brățară. Mă hotărăsc să le explic ceva elevilor, dar n-am răbdare să termin. Și în momentul cînd un elev își spune lecția și se căznește să fie cît mai priceput ca să mă mulțumească, și pîndește aprobarea din ochii mei, eu mă gîndesc la Dania. La recreația a doua începe calvarul meu. Dacă totuși nu mă caută la telefon? Mă plimb febril prin cancelarie, mă uit pe fereastră cîte o minută, iau un catalog sau un ziar. În-

treb pe vreun coleg ceva, dar mă depărtez înainte de a primi răspunsul. Şi cu ochii la ceas, de infinite ori. Poate că încă nu-i prea tîrziu. Ceasul şcolii merge înainte. Sau al Daniei întîrzie. Dar dacă în acest moment altcineva are treabă la telefon? Urmăresc cu atenţie fiecare intonaţie a vorbitorului, ca să înţeleg cînd conversaţia lui merge spre sfîrşit. Cu toate că o conversaţie a altuia îmi dă un anumit calm. Poate că în acelaşi moment mă caută Dania, dar găseşte telefonul ocupat. Mai bine această iluzie decît să văd aparatul telefonic cuminte, fără mişcare. Dar un sunet! Poate că sînt eu chemat. Mă uit în altă parte, preocupat parcă pentru altceva, pentru ca nimeni să nu observe emoţia cu care am auzit soneria telefonului, în sfîrşit. Dar uneori altcineva sună, şi stratagema mea rămîne ridicolă. (Bine că a sunat şi acest altul, care voia să vorbească la şcoala mea... S-au epuizat amatorii...) În sfîrşit, conversaţia celui chemat se termină. Pot să aştept chemarea Daniei. Dar de unde poate ea şti că firul este în sfîrşit liber? Poate că m-a căutat pentru a nu ştiu cîta oară, ultima dată numai cu o secundă înainte ca firul telefonic să devină liber şi, cum a trecut timp mult, Dania nu-şi închipuie că poate să mă cheme. S-o caut eu atunci, cu toate că nu mai este timp să vorbim mare lucru, şi de altfel nici nu ştiu ce trebuie să vorbim şi de ce am aşteptat această conversaţie cu atîta febrilitate. Dar poate că Dania nu m-a chemat deloc pentru că n-a putut să mă cheme, iar apelul meu ar încurca-o. Ce se petrece în preajma Daniei, în casa aceea cu camerele atît de mari? Ce se petrece acum acolo? Dar mai este o speranţă, recreaţia de la ora 11. Prima parte a aşteptării se petrece cu destul calm, dar curînd redevin torturat. Deznădăjduit, ca şi cum nenorocirea este complectă şi nu e posibilă nici o împotrivire. La 11 şi cîteva minute, dacă tot nu sînt chemat, caut eu. Aud pe Dania: „Tocmai vream să te chem". De ce aşa de tîrziu, nu-mi mai explică Dania. Ea nu spune niciodată ce se petrece cu dînsa în absenţa mea, şi eu sînt prea mîndru ca s-o întreb. Mă prefac că socot [totul] normal, că n-am nici o curiozitate, că nu m-am chinuit. Vorbesc, glumesc, povestesc ceva neînsemnat.

Poate că găsesc telefonul ei ocupat. Atunci sînt victima tuturor presupunerilor. Chem din nou, [fără] să am

răbdare să treacă o minută. Şi încă o dată. De zece ori, violent, chinuind aparatul din faţa mea, şi cu panică aştept să găsesc firul liber. Ocolesc camera, ca să mai treacă timpul... Şi iarăşi la telefon. Uit că am treabă, că trebuie să intru în clasă. Mi se pare că întrebarea pe care voiam s-o pun este capitală. Şi dacă după prea multă aşteptare, mă hotărăsc să intru în clasă, voi fi neatent, ridicol.

Profesorul de fizică ocupă mai mult telefonul, de el mă ocup mai ales. Dumitriu e politician, şi are o mie de ocupaţii politice. Să afle detailat o alegere, şi crede că chestiunea e destul de importantă ca să întrebuinţeze oricît telefonul, iar eu n-am rost să-l incomodez cu fleacurile mele sentimentale. („Însoară-te!"...) Cu ce rîs gras, încrezător în viitor, află veşti politice! „Alo? Ţărăniştii cîte voturi au avut? Exact?" Iar eu spun numai: „Dania, mi-e dor de tine!"

Ce vorbesc cu Dania? Uneori îi povestesc ce am făcut ieri şi ce voi face mai tîrziu. „Am făcut elevilor o comparaţie între Esop şi La Fontaine." Vreau să-i demonstrez că există un loc unde sînt puternic, priceput, chiar dacă în discuţiile noastre mă arăt umil, în voia capriciilor ei. Dar mai ales vreau s-o fac să ia puţin parte la viaţa mea. Dar alteori îi vorbesc de dragoste, îi spun neliniştele mele, dorul; planurile. Îmi răspunde atît de cald, încît oricine de lîngă mine ar putea să-i bănuiască vorbele după emoţia cu care le primesc. Sînt atît de febril, că oamenii din jurul meu, care asistă la conversaţie, nu mă incomodează, parcă dispar. Dar şi ei se prefac că au treabă în altă parte. Discreţie? Mai degrabă stîngăcie, lipsa din viaţa lor a unor asemenea conversaţii. Secretarul, dacă ridică el mai întîi receptorul, mă cheamă: „Vă caută o damă!" Fără nici o ironie: nu ştie să se exprime în cazurile acestea. Fragila Dania, numită „o damă"! Într-o zi a venit un suplinitor, prieten, băiat deştept. M-a întrebat simplu, după ce am închis receptorul: „Ţi-e dragă mult?" „Da!" I-am fost recunoscător pentru că a simplificat situaţia, pe care o complicam inutil pentru toată lumea.

Orice aş face, rămîne o distanţă între noi. Găseşti într-o carte vreun rînd care ţi se potriveşte perfect, care porneşte parcă de la cele mai intime experienţe ale tale, şi totuşi autorul lui este departe, în cine ştie care ţară şi

casă, ocupat la o treabă pe care n-ai făcut-o niciodată, atent la oameni care te-ar enerva. Sau poate, mort, vagabondează prin spațiu, nemaiinteresîndu-se de necazuri care i-au amărît altădată viața și care vibrează în tine. Te duci la teatru, vezi o actriță care îți place, îți surîde parcă, îți sună vocea ei, parcă fiecare vorbă e spusă ca s-o auzi tu, s-a făcut frumoasă ca să te încînte, și totuși, în zadar o aștepți, căci nu te cunoaște, pe stradă nu ți-ar ghici prezența și între tine și ea — cu toate [că] sînt numai cîțiva metri — este un spațiu nemărginit. La cinematograf iai parte la jocul artiștilor, te bucuri și te întristezi o dată cu ei, și totuși, n-ai în față decît niște imagini, fantome ale unor oameni, iar dacă se aprinde lumina, descoperi ecranul gol. Aceleași impresii culeg și eu din prietenia mea cu Dania. O țin în brațe, vibrează la strîngerea mea, dacă dau puțin la o parte haina ei, descopăr urmele îmbrățișărilor, care n-au dispărut, cu toate că trecuse o săptămînă de cînd n-o mai văzusem. Și totuși, distanța rămîne, nu mă pot juca în voie cu sufletul ei, cum fac copiii cu nisipul de la mare. Și dacă sînt cu dînsa, oricît am fi de emoționați de îmbrățișările noastre, frica de a nu fi surprinși, de a face un lucru nepermis, știm că bucuria nu poate dura multă vreme. Iar imediat ce nu mai sîntem împreună, mă simt singur, cu o mie de întrebări, la care n-am primit nici un răspuns, cu neîncrederi care nu pot fi calmate, și Dania rămîne ca o imagine fermecătoare, dar fără realitate, ca un vis, ca un film la cinematograf.

Mady a observat într-o zi cînd eram mai deprimat din pricina Daniei: „Dar, în definitiv, cum or să se termine toate acestea? E fatal ca într-o zi să vă despărțiți!“ Vra să zică, însăși [Mady], care este eliberată de orice prejudecăți, și care n-are nici o frică de părerile celor care o cresc și de care depinde, nu socoate că aventura noastră poate să continue. Sărutările nu cunosc separație după naționalitate. Un creștin și o evreică: motivul. Se poate glumi, chiar face dragoste. Dar nici un plan de durată. Poate că savoarea sărutărilor este minunată între doi oameni de alte credințe. Dar pe ascuns numai, ca hoții. Desigur că Dania n-are dreptate. Se teme prea mult. Dar nici eu n-am multe drepturi la tovărășia noastră. Cu temperamentul meu chinuit de îndoieli, îmi pun mereu ast-

fel de întrebări. Să te întovărășești cu o ființă pentru care trebuie să păstrezi secrete, s-o conduci, s-o distrezi, după un plan chibzuit la întuneric. Cum aș accepta o astfel de situație, eu, care n-am admis nici o îngrădire, sau m-am răzbunat îndată ce am putut? Dania măritată? Căci acesta este destinul ei. Își va continua viața ei de păpușă. Cîteva curiozități la început, cuvintele grave pe care i le sugerează vreo carte, și dacă soțul ei va fi înțelept, va lăsa-o în voia ei fără mare bătaie de cap, bucurîndu-se că în casă are un punct de atracție de calitate superbă. Dar dacă nu va fi atent mai tîrziu, se vor produce unile transformări. Dania va urma calea mamei sale.

Am avut un vis, fără legătură cu imaginea pe care o am despre Dania, poate corespondînd cu unile observații asupra ei pe care n-am vrut să mi le mărturisesc. Era lîngă un leagăn și cînta încetișor: „Nani, nani!" Dania, mamă! Cuminte, ocupată să păzească făptura mică de lîngă dînsa. În sfîrșit, Dania avînd un rost, un punct de sprijin, nemaifiind în voia părerilor celor dimprejur. Puiul mamei! M-am apropiat de leagăn și am avut îndrăzneala să privesc. Dar copilul nu se putea vedea bine, era acoperit de dantele și de trandafiri albi. Am întins emoționat mîna, am încercat să dau la o parte florile, am scotocit. Dar n-am fost în stare să găsesc copilul. La urmă am priceput: leagănul pe care-l balansa Dania fără răgaz, cu atîta dragoste, era încărcat cu trandafiri, conținea numai flori.

Sărutările Daniei! Cred că n-ar putea cineva să le închipuie, și un act atît de cunoscut, de banalizat, devine excepțional. Dania este caldă, cînd te apropii s-o săruți ființa ei vibrează fără de nici o intenție de împotrivire, ametită. Gura mea cuprinde numai una din buzele ei, umedă mereu, tremurătoare, și nu este nevoie de nici o apăsare, numai senzualitatea care se naște din această apropiere. Un sărut fără mișcare, fără încheiere, căci nu te înduri să-l termini, oricît de multă voluptate ar aduce împerecherea buzelor. Ochii se închid, respirația nu mai există. Oare dacă ar fi intrat cineva în acest minut, ne-am fi priceput să ne întrerupem? Și la desfacere rămîne pe gură un strop de salivă.

Corpul meu este peste corpul ei, nu-mi mai ascund nici o dorință, sînt impudic, mă ghicește în întregime, cu toate hainele ce ne separă. E în voia mea. Se lasă să-i aranjez corpul și mîinile oricum. Tremură în locurile ei cele mai intime, ca și cum ar fi de mult învățată cu orice îmbrățișare. O sprijin incomod de canapeaua mică, și cele două broderii care ornamentează această canapea se amestecă mereu printre noi, de scaunul de piele. Ciorapii îi cad, rochia i se mototolește, părul se desprinde. Și pentru ca sărutarea să fie și mai apăsată, îi rezim capul de zid. Și cred că o doare ceafa de atîta violență, dar nu este în stare să se desprindă. Acceptă cu delicii toate sărutările, oricît de multe ar fi ele. Iar orele trec, trebuie să mă duc acasă. Cu orice risc, încă o secundă. Încă o secundă: rugămintea ei disperată, cu toate că la început mă primise așa de rece. Plec emoționat de spectacolul care se petrecuse cu mine. Și cu o certitudine. La vîrsta ei, dacă nu ești fidel acestor scene, le poți considera drept o profanare. Căci Dania ar putea și mai tîrziu să-și poarte surîsul de fată nevinovată?

Nimeni n-ar bănui ce se petrece cu Dania. Aduce o imagine perfect castă, pe care n-a turburat-o nici un sacrilegiu. Orice s-ar întîmpla între noi, face impresia [unei] persoane cu conștiința curată. O fată pentru un roman de altădată. Așa i-ar place lui M-me de Lafayette. Nimeni nu este în stare s-o bănuiască. Orice minciună spune acasă, e crezută. De altfel, ea nici nu e obligată să spuie minciuni: o clipă de tăcere, o roșeală a obrajilor, o privire disperată ajung. Nici cu o floare să n-o lovești, atît e de pură. Toată lumea își închipuie asta. Căci are de pe acum o artă care va induce în eroare pe toată lumea: impresia de nevinovăție. Oricine ar fi înșelat. Neg că ar putea cineva desprinde adevărul din fizicul ei. Neg că ar putea cineva ghici: se sărută cu Sandu cînd are ocazia, și îi plac nebunește aceste sărutări. Sau: s-a sărutat cu altcineva. Căci știu eu ce s-a întîmplat în trecutul ei? Ea, care uită atît de ușor... Pe care nici un fapt n-o poate schimba prea mult... Mă întreb ce a cunoscut despre relațiile dintre un bărbat și o femeie. Mi-a spus vorbe atît de semnificative, chiar de la început, că asta m-a pus pe gînduri. De pildă, mi-a spus: „Aș vrea să am un mic Sandu de la tine. Cînd ai pleca tu, aș avea cu cine rămîne.“ Este o chemare precisă,

la care eu, neghiobul, nu m-am priceput să răspund? Şi ştiam că în casa ei, cu toate uşele deschise, cu întreruperi la fiecare clipă, nimic prea grav nu se poate petrece. Dar mai ştiam că nu trebuie să dau mare însemnătate acestor cuvinte, căci ele vor fi uitate la prima ocazie, că nu echivalează cu un jurămînt de fidelitate. Am surprins-o atentă dacă făceam vreo aluzie cu două înţelesuri — indiferent dacă îmi alegeam cuvinte — [la] vreo carte cu amănunte crude. Era însă destul de şireată să observe că eu îi analizam cunoştinţele sexuale, să fie prudentă şi să schimbe subiectul. Ceea ce era normal. Fusese crescută ca o plantă în seră, nu avusese ocazia să vorbească fără sfială nimănui de aceste curiozităţi. Dar cum de citise pînă la capăt pe Rabelais? Nu pricepeam. Pentru că şi eu, cu toate că-i simţeam coapsele tresărind, sînii aprinşi, toată carnea frămîntîndu-se, eram victima surîsului ei nevinovat, care n-o părăsea niciodată.

Se roşinează şi acum, la întîmplare, pentru un gest sau pentru altul, mă lasă să mă joc în voie cu sînii ei, dar s-a roşinat cînd i-am cerut să-şi ridice puţin părul ca să-i văd urechea...

Dania are mereu panica să nu fie descoperită de cineva cu tot ceea ce dragostea o împinge să facă. De neînchipuit ce fricoasă este, ca şi cum n-ar fi destul de mare ca să braveze. Din pricina asta voi fi mereu umilit. Întîlnirile mi le dă numai după o lungă chibzuială. „În societatea mea totul se discută şi se interpretează." „Şi?" „Ce rumoare am stîrnit cînd am condus pe un domn musafir pînă la portiţa din stradă!" „Dar de data aceasta sînt eu! Ei pot să critice la fel, dar ce-ţi pasă ţie de critica lor?"

Să nu se ştie... Pe ascuns telefoanele, întîlnirile; dacă i-am trimis o carte, sau o scrisoare, sau cîteva flori, pe ascuns. Mă simt umilit. „Tata mi-a spus să invităm pe un tînăr la masă cu noi. Am spus un nume strein, ca să-l induc în eroare!" Să-i explic cît mă pot durea astfel de vorbe? „O! Dacă ne-am întîlni în străinătate, cît de deseori ne-am putea vedea!" Deci trebuie să mergem în străinătate ca să ne vedem? „Ştii că nu ne-am mai întîlnit de o săptămînă?" „Aşa de mult?" „Spuneai că pentru tine, cînd sîntem despărţiţi, timpul trece tot atît de greu." „Dar ce pot să fac?" Fiecare vorbă de a ei poate atrage o mie de repro-

şuri. Dar ce pot folosi argumentele mele împotriva firii ei, care nu se poate schimba, oricîtă îndîrjire aş pune? „Dacă ai şti cît m-am schimbat de cînd sîntem împreună!" Dacă spune ea cu atîta convingere... Dar eu o găsesc la o imensă distanţă. Motive...

„Astăzi nu te pot vedea căci a spus tata să merg cu el să cumpăr nişte mobile." Sau: „Şi-a anunţat vizita tocmai astăzi o prietenă!" Sau: „Nu e nimeni acasă şi n-am dreptul să te primesc fiind singură!" Deci motivele cele mai neprevăzute. Sînt incapabil să mă bucur de o întîlnire a noastră, deoarece din partea ei poate veni un pretext la care eram incapabil să mă gîndesc mai dinainte. Parcă doi oameni din ţări diferite — complect diferiţi —fiecare cu alte obiceiuri. Cînd treci cu automobilul frontiera Austriei, trebuie să fii atent: la noi se ţine dreapta şi acolo stînga. „E vorba să luăm o casă afară de oraş. Atunci ne vom putea vedea mai des." „De ce?" „Voi avea mai puţini mosafiri." „Dar telefonul care te cheamă la fiecare zece minute, şi care tulbură atmosfera dintre noi? Aş vrea să nu ai telefon." Dania rîde. Vom putea să fim mai mult împreună. Cum, nu voi înţelege niciodată. „Acum se fac reparaţii la casa noastră. Mi-am aranjat odaia numai cu gîndul la tine. N-am aşezat un obiect fără să nu mă întreb cum vei fi tu lîngă el." Viaţa ei fantastică. „Ştii că avem o cameră liberă? Ce-ar fi să locuieşti acolo?" În ce fel, o daţi cu chirie? Nu pricep. Dar parcă Dania ar putea să explice, dacă aş avea curajul s-o întreb? „De cîte ori tatăl meu n-ar fi acasă, aş veni la tine." E ceea ce construieşte ea pentru noi doi: să vină la mine, în camera aceea suplimentară, de cîte ori tatăl ei n-o fi acasă.

Frica ei de a nu fi văzută n-o împiedecă pe Dania să facă gesturi necugetate, mai multe decît i-aş pretinde eu. Are spaimă să-mi dea o întîlnire, dar după ce sîntem împreună nici nu mai observă oamenii care trec prin preajmă, atît de periculoşi. Mă sărută în public, fără să se gîndească deloc că în ţara noastră sărutările în public nu sînt obicinuite. Ne despărţim mult mai tîrziu decît ar fi voit, după cum venise mai tîrziu decît ar fi voit. Lua seara un automobil ca să plece. Din mers, se mai uita încă la mine, pe geamul din spate. Dar prudenţa reîncepuse: stinsese lumina din maşină!

Modelul eroinei principale din *Jocurile Daniei*

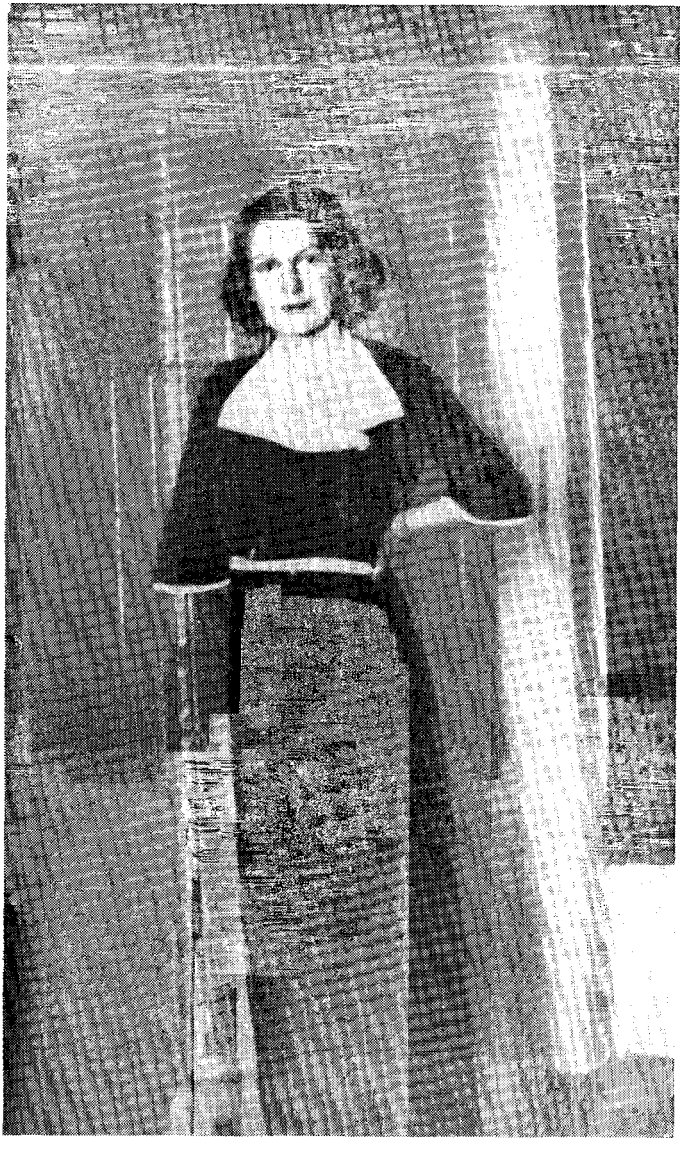

Modelul lui Milly din romanul *Jocurile Daniei*

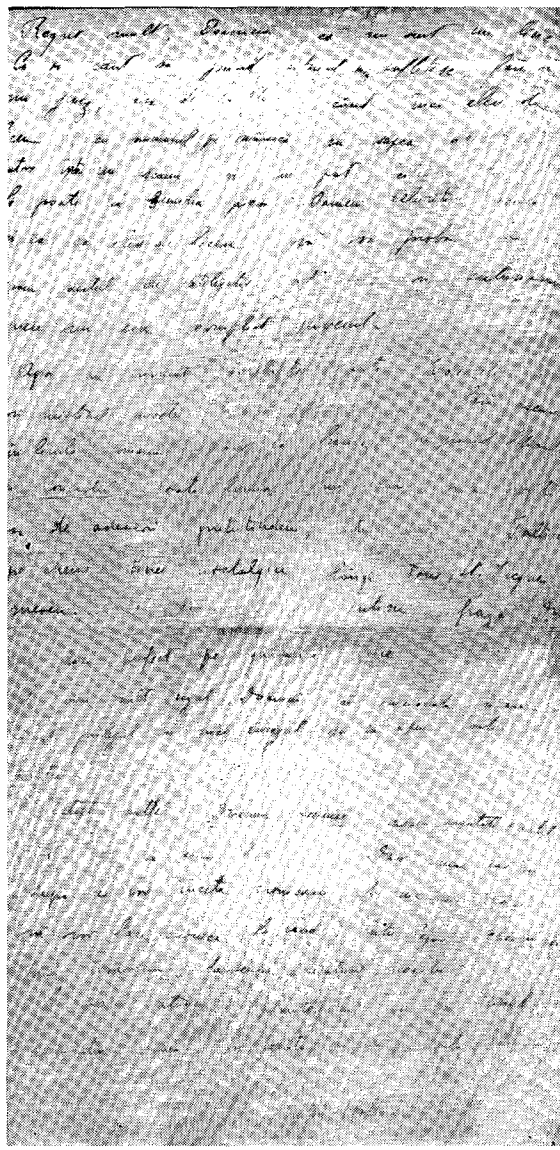

Fragment dintr-o scrisoare adresată Hortensiei Papadat-Bengescu

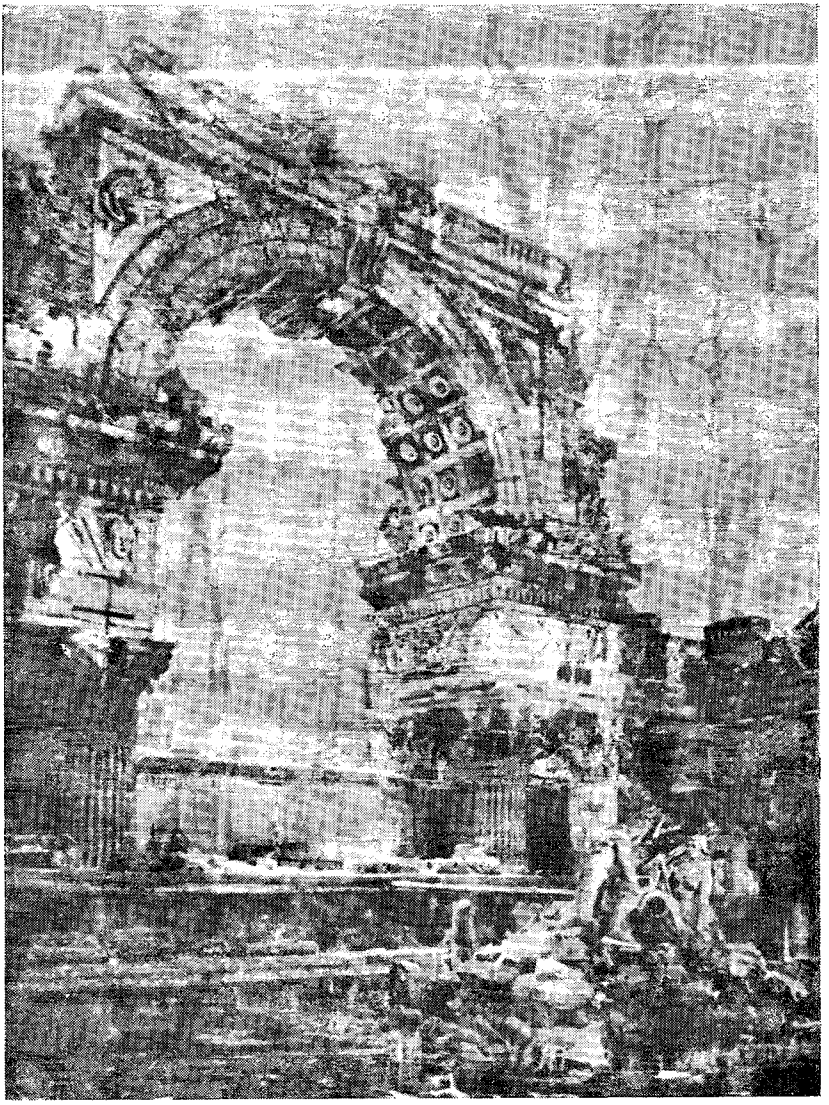

Viena (Schönbrunn), Ruine

Dania, atît de tînără și atît de abilă. Primele tale aripi pentru aventuri. N-avea nici o grijă. Mai tîrziu vei fi mai pricepută.

Mă plîng prietenului meu, evreul B., de distanța dintre mine și Dania, pe care mi-e imposibil s-o apropii.

— Dania nu este în stare să dea un răspuns precis. N-are nevoie de nici o lămurire, oricît timp ar fi de cînd nu ne-am văzut. Desigur, asta o face fermecătoare, îi dă acel aspect de delicatețe, de lipsă de realitate. Dar eu sînt chinuit văzînd-o că poate să mă iubească fără să fie curioasă ce se întîmplă cu mine, fără să-mi povestească ceva din viața ei. Niciodată nu este în stare să-mi răspundă exact la o întrebare pe care o socot importantă, conținînd în ea neliniștele mele. De pildă, dacă o întreb „mă iubești?", ea nu spune „da" sau „nu", ci „parcă tu nu știi?"

B. spune că este psihologie evreiască de a nu da un răspuns direct, de a răspunde cu o contraîntrebare.

Sînt la un concert foarte bun al unui polonez, în sala „Dalles", și prin nu știu ce întîmplare locul meu e chiar lîngă Dania. Chopin. Sunetele sosesc catifelate, se joacă între ele, și formează dantele împrejurul meu, mă amețesc. Am rezimat capul în mîini, ca și cum aș fi complect în vraja muzicii, dar de fapt ca să examinez pe ascuns [mîna] Daniei. Subțire, delicată, roză, rezimată de poșetă. Uneori schițează un gest, parcă ar vrea să deschidă poșeta, dar renunță, și mîna se odihnește din nou pe poșetă, fără să bănuiască examenul meu, căci atunci s-ar retrage. Nu privesc deodată mîna întreagă, ci întîrzii la fiecare milimetru, cercetez culoarea și nuanțele din care e făcută, porii, care, dacă n-aș privi atît de atent, n-ar putea fi văzuți. Fiecare semn, fiecare creț. Tîrziu renunț la locul examinat și trec mai departe. Am muncă multă, mai ales că cea mai mică mișcare a Daniei schimbă tot, trebuie să reîncep examenul. Am terminat. Și dacă aș repeta munca mea, aș fi mai puțin curios? Sau pot să-mi închipui tot ce-ar putea face această mînă? Cum netezește părul după ce se piaptănă în oglindă. Abilitatea cu care ține furculița la mîncare. Cum se adîncește cînd vrea să primească ceva. Cum se îndreaptă cînd vrea să întîmpine pe un prieten. Cum devine nesigură,

parcă ar vrea să fugă, cînd Dania e intimidată. Şi cum arată cînd Dania e singură şi se mîngîie? Mîna ei atît de pură, ca şi cum n-ar cunoaşte atîtea secrete. Ce îndemînatecă va fi cînd streinul, pe care nu-l cunosc şi care există undeva, se va apropia cu toate drepturile. Iar Dania mai pe urmă va lua precauţiuni, ca o adevărată femeie... O durere atît de atroce m-a străbătut, că am închis ochii şi mi-am risipit imaginea. Şi atunci din nou sunetele pianului au sosit şi au început să danseze la ureche.

Un dar al ei: un toc rezervor. Cu tocul ei scriu aceste însemnări, care o privesc atît de aproape.

Tentativa de a face mărturisiri... Am avut mereu gîndul acesta. Căci credeam că numai aşa [ne vom apropia mai mult unul de altul]. Fiecare are amintirile lui, cu forme mai grave la mine, la ea mai puţin, pentru că este tînără, duce o viaţă foarte păzită, este fată. Tot ce a fost în viaţa ei trebuie să-mi rămînă strein. Călătorii, familie, învăţătură, nu ştiam aproape nimic. Dar viaţa ei intimă? Toate visurile ei, pe care eram gelos? A mai fost sărutată? Mi-a spus cîteva lucruri. Asta e tot? O fiinţă caldă ca dînsa n-a avut nevoie de mai mult? Dar dacă numai a imaginat unele situaţii cu oameni pe care îi cunosc, cu scriitori, căci aceştia au un prestigiu nesfîrşit pentru ea, pot fi mai mulţumit? Căci în relaţiile ei cu mine, fantezia joacă un rol important. Eu mă socotesc impur din pricina vieţii mele din trecut. Cu orice risc voiam să mă destăinuiesc. N-am vorbit prea mult timp, am fost întrerupţi ca de obicei. Un telefon, o vizită, servitoarea întrebînd un amănunt, şi era inutil să continuăm după aceea, atmosfera pe care o înfăptuisem amîndoi cu osteneală devenea ridicolă. Dania m-a ascultat cu capul aplecat, parcă fără nici o curiozitate. Ştiu eu ce se petrecea în sufletul ei? Ştiu eu dacă s-a mai gîndit la cele ce-i spusesem cu atîta greutate?

Necazurile mele. Am regretat că am făcut atîtea mărturisiri. Dania nu era persoana care putea să le primească. Fusese atît de păzită, că nimic grav nu putea pricepe. Prima noastră oră de confidenţe s-a sfîrşit prost. Am încercat să reiau aceste conversaţii. Nu acceptam să fim doi oameni care se interesează de ei numai de cînd se întîlnesc şi pînă

ce se despart. Căci nici măcar despre viaţa ei de fiecare zi nu ştiam nimic. Şi cînd i-am spus cîteva din supărările mele, a reflectat tocmai cînd o bănuiam înduioşată: „Tu povesteşti totul pe acelaşi ton!“ Ce umilit m-am simţit de a fi voit să fiu serios! A trebuit să glumesc imediat şi să mă prefac că glumisem mai înainte. Dar am găsit-o pe Dania foarte uscată. Tonul pe care îl întrebuinţam nu avea nici o importanţă, se putuse vedea cu uşurinţă că fusesem sincer. Numai o dată am reuşit s-o impresionez cu adevărat. (Nu s-o emoţionez, căci asta era foarte uşor.) În vorbă, îmi cursese cîteva picături de sînge de-a lungul buzei. De la o gingie, lucrul nu avea nici o importanţă, am explicat bine asta. Dar, indiferent de explicaţiile mele, Dania şi-a întrerupt vorba, şi cîteva minute n-a fost preocupată decît de sîngele pe care-l surprinsese. Şi mai tîrziu mi-a spus: „Cînd ai şti ce emoţie mi-a produs sîngele acela!“

Într-o dimineaţă m-a anunţat la telefon: „Voi trece cu automobilul pe la prînz pe Calea Victoriei. (Adică în două ore.) Poţi să fii atunci pe stradă? Să ne vedem, oricît de puţin?“ La prînz mă plimbam febril pe stradă, cercetam toate automobilele, eram atent la saluturile şi la vorbele pe care mi le adresau cunoscuţii, voiam să scap cît mai repede de cel care rămînea chiar cu mine. Făceam trotuarul! Ca şi altădată, îmi curgea sînge pe colţul buzei. Descoperisem că n-am nici o batistă ca să mi-l şterg. Gîndeam: „Desigur că Dania va opri pentru o clipă automobilul, cum a mai făcut. Îi voi cere ei o batistă. Va vedea iarăşi sîngele meu, va vibra iarăşi. Gestul ei va fi fermecător.“ Pregăteam deci cu delicii acea întîlnire. Şi continuam să mă plimb pe Calea Victoriei. Încă cinci minute, şi încă cinci, o jumătate de oră. Nici nu mai putea fi vorba de ceea ce închipuisem, am uitat că am avut trebuinţă de batistă, şi acum nu mai aşteptam. Umilit de tot ce mi se întîmplase, chiar dacă ştiam că Dania nu voise să mă umilească, ea era numai victima temperamentului ei, care depindea de orice influenţă. Am căutat-o la telefon; poate că trecuse fără să ne observăm, cu toate că eu am fost atent la fiecare automobil. Am găsit-o la telefon. Mi-a vorbit ca şi cum n-ar fi fost vorba să iasă în oraş, şi se arăta tot atît de îndrăgostită. Desigur că nu fusese de vină. Poate că n-a avut automobilul la dispoziţie sau primise o vizită neaşteptată. Sau trebuise să termine o

treabă care durase mai mult decît s-ar fi așteptat. Singura ei greșeală e că nu-mi explica motivul nevenirii și că nu m-a bănuit nenorocit așteptînd-o în zădar. Motivele ei i se păruseră prea meschine ca să mi le dea, cu toate că din pricina lor ea nu venise la întîlnire. „Și apoi nu cred să fi suferit atît de mult pre cît pretinzi", a spus ea altădată. Dacă i-aș fi spus tot chinul care s-a petrecut în mine, aș fi fost și mai pedepsit. „Sînt atît de neîncrezătoare, iubite!" Sînt întîmplări rele pentru care nu este ea de vină. Totuși, ele nu se pot ierta niciodată.

Ce se mai întîmplă cu amicul Conitz? De la început, Conitz a devenit inutil. (El m-a dus la Dania.) Chiar de la prima vizită, am plecat cu Dania în camera de alături. Un om care o cunoștea pe Dania cu mult înaintea mea, care-i știa secrete familiale pe care eu nu le voi afla niciodată, care m-a dus acolo, în casa aceea necunoscută, unde am găsit o admiratoare de care nu știam, cu un roi de îndrăgostiți primprejur. Acuma, Conitz de prisos. Știam să ne întîlnim, să ne sărutăm, să judecăm lumea, fără să ne mai folosim de el. Dar cîteodată, cînd sînt foarte amărît din pricina temperamentului de neînțeles al Daniei, îmi vine să-l iau pe Conitz drept confident. Cu toate că Dania mi-a atras atenția să nu fac asta. Spune că el n-are nici o putere și deci nu poți să te sprijini pe dînsul. Atît de puțină recunoștință îi păstrează Dania pentru că a făcut să ne cunoaștem? Dar ar fi normal ca la sfîrșitul legăturii noastre Conitz să apară din nou, să încheie ceea ce a început. Ultimul rînd egal cu primul: principiu de artă. De cînd tovărășia noastră merge din ce în ce mai rău, am impresia că întîmplările au început să semene cu cele de la început. Azi, cu toate că de obicei sînt servit cu ceai, mi s-a adus șocolată, ca în prima zi a cunoștinței noastre.

Lucrurile merg din ce în ce mai rău. Prietenia noastră nu se adîncește. Sînt familiarități neașteptate, îmbrățișări pe care Dania nu le-a cunoscut pînă acum. Dar cînd ne reîntîlnim, parcă nu s-a întîmplat nimic între noi. Nimic nu ne leagă. Dania a căpătat o cunoaștere a mea, o deprindere cu mine, dar n-are impresia că mi-ar aparține și că are unele obligații. Cu toate că ea pretinde că nu a obosit deloc: „Cînd te văd, sînt emoționată ca la început!"

Am văzut un film rusesc. M-a impresionat un detaliu: un soldat ostenit de muncă multă adoarme îmbrăcat pe un scaun. O fată care îl iubește, dar nu i-a mărturisit încă nimic, îl descalță, ca să-i fie somnul mai puțin incomod. Un soldat făcut din linii aspre, lîngă o fată fragilă. Ce ar imagina Dania dacă m-ar găsi dormind? Dacă ar fi posibilă o astfel de scenă. Și ușile închise bine, nimeni care ar putea s-o tulbure. Se gîndește poate la așa ceva. Mi-a spus: „Cum trebuie să-ți fie părul cînd te trezești!" Cu tonul: „Ce mult aș vrea să te văd atunci... Să te pieptăn"... Și a mai spus altădată: „Să te îngrijesc... Să-ți pui în fiecare dimineață un guler nou." Are curajul să mă îngrijească și mai mult decît a spus? Ce ar face dacă m-ar descoperi dormind? Bineînțeles, în urma unei munci însemnate, pentru ca somnul meu să aibe un prestigiu. Ar fi amețită de emoție că are la dispoziție un om întreg, drag, pentru care făcea planuri îndelungate. Să puie mîna pe frunte, pe urechi, pe obraz, pe buze. Pe ochii închiși... Somnul e greu, nici un pericol. Totuși, apropierea se face în etape. Unele locuri cunoscute, dar care pot fi vizitate pe îndelete. Omul acesta scump, atît de obosit. Să-l legănăm ca să doarmă și mai bine, să-i îngînăm un cîntec. Să-i potrivim perna mai bine sub cap, să-l învelim mai bine. Toate instinctele Daniei de mamă viitoare. Ar constata că sînt mic, că poate să mă cuprindă în întregime. O neglijență a îmbrăcămintii mele ar apropia-o și mai mult. Pantofii trebuie să fie incomozi, să-i scoatem. În sfîrșit, Dania se simte puternică, fapta ei îi demonstrează că este puternică. A lăsat piciorul iubitului numai în ciorap, se poate un exemplu mai bun? (Ciorapi cu găuri — așa este în superbul roman al lui Lawrence, *Păunul alb.)* Fără nici un zgomot. Și dacă Dania s-ar culca în patul de alături, veghind ca nimic rău să nu se întîmple? Și Dania s-ar culca chiar alături de iubit și ar încerca să doarmă? Minutele trec, liniște. Și dacă ar deschide puțin gulerul iubitului, cu toate că ea n-a știut niciodată cum se deschide un guler de bărbat? Ce minune! Și dacă Dania ar trece, după o jumătate de oră de ezitări, mîna de pe gît pe piept? Și un elan: mai jos încă! Și acum, din Dania cu duioșii de mamă care vrea să vegheze somnul unui mititel n-a mai rămas nimic...

De tot ce mă doare din pricina Daniei mă plîng tot ei. Iar alteori tac, căci m-aș simți umilit protestînd. [De] ce

tac și pentru ce protestez nu știu bine. De exemplu, nu i-aș spune pentru nimic în lume că e ridicol s-o aștept cîte o jumătate de oră, cînd o vizitez, în camera de primire. Sau că am observat că de mă ia cu automobilul, înconjoară străzile importante, ca să nu fie văzută, ca și cum acest lucru trebuie ținut ascuns. N-are curajul să mă susție, să fie destul de mîndră de mine ca să braveze, iar dragostea nu i-a transformat caracterul ei fricos. Dar mă plîng dacă trece prea multă vreme fără să inventeze vreun mijloc să ne vedem. Îi spun observațiile mele asupra ei, ca și cum, atrăgîndu-i atenția, aș preface-o. „Ce viață artificială duci!... Ce influențabilă ești!" Ea protestează căci nu suportă nici un calificativ care ar scoborî-o. Uneori îmi atrage atenția: „Am fost atît de nesigură de mine totdeauna, că tu ar trebui să mă încurajezi".

Într-adevăr, n-aș putea-o schimba atrăgîndu-i atenția asupra defectelor ei care mă nefericesc de atîtea ori. Sau să caut să remediez și să le netezesc pe ascuns pe cele pe care ea nici nu le bănuiește, iar vanitatea ei să n-o facă să se împotrivească. De fapt, eu fac constatările tare, numai ca ea să protesteze, să spuie că nu-i adevărat și să mă convingă măcar pentru clipa aceea.

Camera mea e puțin ciudată, trebuie să urc cu ascensorul casei șapte etaje ca să ajung la ea. Un fel de hotel; fiecare cu apartamentul lui, într-o clădire imensă. Nu-mi cunosc vecinii, fiecare cu treburile lui. Un oraș transformat într-o casă. Telefonul, care joacă un rol important între mine și Dania, e tocmai jos, și pentru serviciul tuturor locatarilor. Acei care cheamă sau acei care sînt chemați, deci aproape tot timpul ocupat. Și chiar cînd parvii să-l ai la dispoziția ta, sînt oameni care își așteaptă rîndul, și deci trebuie să ții socoteală de ei. Camera mea are un balcon spre străzi și acoperișuri, perspectivă minunată. Alături este un restaurant la modă. Muzica jazului intră la mine toată seara. Îmi alungă sunetele superbe ale radioului sau ale patefonului și îmi întovărășește ultimele gînduri înainte de a adormi. Restaurantul are lume multă, iar în sezonul cald se mănîncă afară. La mese stau nemișcați cei care joacă bridge. Am început să-i cunosc, cu toată distanța. Sînt mereu aceiași, și nu fac un gest în lungul orelor. Am o mulțime de

ocupații, mă duc în oraș, mă întorc, citesc o sută de pagini dintr-o carte și-i găsesc tot acolo. Seara aduce viață restaurantului. Mesele sînt așezate sub copaci. Aici vine deseori Dania să mănînce cu tatăl ei și cu alți cunoscuți. Atît de aproape de mine. De la balconul camerei mele aș putea-o vedea. De la înălțimea de unde stau oamenii apar mici, și nu i-aș putea recunoaște. Cîte o pereche dansează în locul liber de la mijloc. În fiecare seară mă uit la spectacolul de jos. S-ar putea să fie și Dania în lumea aceea. Văd o cuconiță îmbrăcată în negru, culoare discretă, s-ar putea să fie Dania. Sau aceea cu pardesiul bleumarin. Sau poate sînt persoane mai mari decît ar putea să arăte Dania. La una este pălăria prea complicată pentru o fată. Dania își schimbă în fiecare zi rochiile, e greu s-o recunoști după o rochie. Persoane care țin capul aplecat și care nu par preocupate să mănînce. Dania este prea timidă ca să privească multă vreme oamenii. Nici nu mi-o închipui mîncînd prea multă vreme. Și apoi, la o așa apropiere de mine, asta îi încurcă orice gest și-i oprește orice îndrăzneală. Cu cine e la masă fata pe care o privesc? Trebuie să fie cu ea un domn mai bătrîn, tatăl ei. Domnul de la masă e bătrîn? E cu capul gol, aș putea să-i descopăr și fire de păr alb. Parcă... E însă departe...

Căci nu însemnează nimic dacă Dania nu m-a anunțat că ia masa în oraș, la restaurantul de alături, ca astfel s-o pot urmări din camera mea; aceste hotărîri apar des în viața ei neprevăzută, și chiar dacă le-ar ști mai demult, nu i-ar trece prin minte să mă anunțe și pe mine, și uneori stăm chiar în ziua aceea cîteva ceasuri împreună. Utilizez un binoclu, dar nu-mi folosește mult. Figurile se apropie, dar rămîn tot așa de confuze. Poate că Dania este la masa la care mai sînt doi domni. De altfel, este și natural. Tatăl ei n-a luat inițiativa să vie la restaurant dacă n-a avut cîțiva invitați. Dania trebuie să facă pe patroana casei, deoarece lipsește cea veritabilă. Dintre invitați nu este nici unul mai tînăr care are veleitatea să placă Daniei? Pe care îl socoate tatăl că ar fi bun pentru fată, deoarece ea n-are destul curaj ca să aleagă? Fata pe care am ales-o să fie Dania stă la masa pătrată pe laturea de unde se poate vedea camera mea, luminată ca să-i [atragă atenția]. Anume ca să se uite înspre mine, chiar dacă n-ar putea vedea mare lucru. E drept că ea ține capul aplecat pe farfurie și nu ridică niciodată capul

spre camera mea. Dar asta se potriveşte cu Dania. După ce a acceptat să vie la restaurant, cu imensă emoţie că va fi aproape de mine, după ce a avut curajul să-şi aleagă un loc tocmai în faţa mea, nu se mai încumetă să privească. Amînă, ştiind că totdeauna îi este la îndemînă să privească şi nu vrea să grăbească o aşteptare care provoacă atîtea voluptăţi. Este în stare să plece înainte de a ridica ochii. Sau poate este fata care stă cu profilul la mine, căci n-a putut să se aşeze drept în faţă. I s-a părut că vecinii ar descoperi motivul pentru care îşi alege un loc anumit. Stînd [în] profil, încă este destul de aproape de mine şi ar putea să mă descopere. Sau poate că a avut atît de puţină îndrăzneală, că s-a aşezat chiar cu spatele. N-are decît o preocupare: cum ar putea să-şi îndrepte ochii spre locul meu. Se va uita o dată, mai tîrziu, în oglinda de la poşetă. Şi va putea să vadă în oglinda mică şi înălţimea casei din spate. Cîteva clipe numai, dar gestul este atît de greu de îndeplinit! Sau cînd va fi să plece — peste o oră, două, trei — se va întoarce. Dar cine ştie dacă nu exagerez crezînd-o pe Dania atît de fricoasă. N-a ştiut unde să se aşeze, căci între atîtea camere identice, n-a ştiut exact locul camerei mele. Şi o fi luat un loc la întîmplare, din greşeală, sau pentru că vreun tovarăş o fi ales acea masă şi ea n-a avut curajul să protesteze; sînt aşezaţi după un arbore şi nu se vede de la mine. Sau poate că Dania este fata cu rochie *mauve* care dansează cu nu ştiu cine. Ca să mă vadă, sau ca să mă impresioneze făcînd o acţiune neobicinuită, după cum căutase să mă impresioneze conducînd un automobil. Şi pentru dînsa dansul e rar şi deci o impresionează. Sau, cum crede că nu l-a făcut niciodată în faţa mea, el îi devine deodată ceva rar, deoarece *poate* că o privesc. Dansul ei, se poate chin mai mare decît privind-o dansînd cu cineva? Detaliile mişcărilor, cutele rochiei. Apropierea lor. Cum eu nu ştiu să dansez, umilinţa mea e şi mai mare. Şi mă torturează ideea că dansatoarea ar putea fi Dania, iar muzica pe care [o] aştept să înceteze repetă tema. (Şi au trecut două ore cu aceste reflexii...) Situaţia este umilitoare pentru mine, ea jos, între oameni bogaţi, care cheltuiesc fără de nici o socoteală, distrîndu-se, iar eu, de la un balcon de la etajul al şaptelea, căutînd s-o descopăr prin binoclu. Să-mi fac o cafea cu lapte la maşina de spirt.

Dar într-o seară, numai într-o singură seară, căci orice trebuie să se petreacă între mine şi Dania numai cîte o singură dată, am avut o veste. Mady m-a chemat la telefon: „Dania avea lume la dînsa care nu mai pleca («...mai stai...») şi nu ştia cum să-ţi vorbească la telefon. Astfel, m-a rugat pe mine să o fac. Ia masa lîngă tine şi te roagă să nu pleci de acasă." Am aflat că nici acest semn de la Mady nu s-a făcut uşor. Din pricina streinilor, Dania a luat-o pe Mady cu dînsa fără explicaţii şi a lăsat-o în faţa unui telefon public, ca să-mi spuie vestea. Totodată să-mi repete cît e de îndrăgostită de mine. Cînd Dania vrea cu tot dinadinsul, se pricepe să-mi alunge neliniştele. De obicei, mă plîng: „Poţi scrie, poţi trimite un taxi, poţi ruga pe Mady — mult mai liberă — să-mi spuie o veste, şi nimeni nu te va opri să-i explici ceva lui Mady la ureche dacă nu poţi scăpa de lume". Uneori incapacitatea ei de a avea vreo obligaţie faţă de mine mergea fără de limită. Într-o zi m-a chemat la ora cinci. Cînd, la ora şase soseam, am găsit pe Dania plecată. Servitoarea a scuzat-o: „Domnişoara vă roagă să veniţi mîine dimineaţă, acum a fost obligată să plece". Aşa ceva nu mi se întîmplase încă. Niciodată nu m-am simţit mai ridicol decît atunci, întorcîndu-mă acasă proaspăt bărbierit, căci între timp mă bărbierisem, ca să-i plac, şi degajîndu-se din haina mea parfumul pe care îl pusesem. Dar a doua zi, dimineaţa, eram la ea. (De ce dimineaţa, cînd se putea sta mai puţin şi fără intimitate?) Se aude prin preajmă servitoarea care grijeşte. După-amiaza aceea iarăşi avea treabă? Nu era în stare să-mi spuie singura vorbă care m-ar fi potolit: pentru ca să vii după-amiaza şi dimineaţa, toată ziua. Şi de-i vorbeam lui Mady despre întîmplarea aceasta nenorocită (mă simţeam umilit să-i vorbesc Daniei), dînsa mă consola (deprinsă să scuze pe Dania): „Nu trebuie să fii supărat. Te-a considerat ca din familie, scump, apropiat, a-a crezut că trebuie să se poarte oficial cu tine." Am bănuit motivul: o fi venit vreun caraghios de admirator, care i-a făcut scene văzînd-o că mă aşteaptă, şi l-a luat cu dînsa, ca să nu complice situaţia întîlnindu-ne împreună. E penibil că nu s-a priceput să rămînă stăpînă pe hotărîrile ei. Nu avea de dat socoteală nimănui, numai din slăbiciune permisese altora să creadă că au anumite drepturi. Această scenă întrecea atît de mult puterile mele de a înţelege tot ce trăisem

pînă atunci, că nici nu mă puteam indigna complect. Un detaliu am putut pricepe mai uşor, l-am sesizat fără replică posibilă, şi mi-a lăsat un vecinic motiv de nefericire: că a plecat pe neaşteptate, să o scuz. Dar cum nu s-a priceput să-mi lase cîteva vorbe pe hîrtie, în care, fără să-mi explice ceva, căci ar fi durat prea mult, mi-ar fi spus cîteva vorbe calde? Era suficient ca o servitoare să prezinte scuzele Daniei?

Cu toate că eram anunţat de Mady, n-am putut s-o descoper pe Dania în grădina de la restaurantul din faţă. Milly a fost în ziua aceea foarte nenorocită şi a plîns pînă noaptea tîrziu, singură, fără să mă cheme, să mă întrebe, să-mi reproşeze ceva. Sta în balconul camerei mele, tocmai de unde aş fi putut vedea pe Dania. Ca să nu se observe ceva de jos, am lăsat camera tot timpul în întuneric. Şi poate că Dania a aşteptat cu deznădejde să se facă vreo lumină.

Uneori, vorbele Daniei par atît de lipsite de realitate, că nu mă pricep întrucît trebuie să am încredere în ele. Seamăn cu omul pus în situaţia de a nu şti dacă îl iei în rîs sau îi vorbeşti serios. (Poate nu este prost. Dacă, de exemplu, îndură cea mai grea sărăcie, şi-i oferi un post, poate să nu nădăjduiască?) Surîde, vrînd să arăte două lucruri inverse în acelaşi timp: că te crede şi că nu te crede. Într-o seară cuvintele Daniei mi-au sosit neînchipuit de calde.

— Te aştept, iubite, vino! Nu voi mai avea nici o sfială ca să te primesc. Vreau să te sărut cum încă nu bănuieşti că sînt în stare s-o fac. Să te îmbrăţişez cum nu te-a îmbrăţişat încă nimeni. Şi te voi aştepta numai cu o pînză uşoară pe mine, ca să-mi fie corpul în voia ta, să faci ce vrei cu mine. Nu am [fărîmă] de carne care să nu te aştepte.

Vorbea convinsă, fremătătoare. Îmi sosea o chemare de o febrilitate cum nu mai cunoscusem. Puteam să nu cred în tonul ei arzător? Nu-mi închipuiam totuşi că această chemare putea fi pusă în practică. Spuneam: „Cum să viu la ora asta? Casa ta e plină de lume!“ Găsea răspuns: „Cu toţii sînt plecaţi pentru toată noaptea“. Ce să cred? Din ce motiv să fie toţi plecaţi pentru toată noaptea? „Dar mătuşa ta, Anny?“ „Dînsa s-a retras în camera ei şi acum doarme. De altminteri, nu e primejdioasă: e surdă.“ Veneau chemări emoţionante. Darul sosea prea pe neaştepate ca să mi se pară posibil. Dania continua să mă dorească la telefon, în timp

ce minute multe treceau peste noi. O singură vorbă nu-mi spunea și era necesară: „Să închidem receptorul, și să vii într o jumătate de oră. La ușă te voi aștepta eu." Adică nu exista nici un plan de realizare a fanteziei Daniei. Tonul Daniei se menținea la aceeași temperatură, dar după ce treceau o oră de conversație în felul acesta, știam că nu pot să am speranțe mari și că totul nu era decît o poveste a unei fete înainte de a se culca, o fecioară care păcătuiește rămînînd totuși curată. I-am amintit din nou de imposibilitatea de a pune în practică planurile ei.

„Dacă mă vor lătra cîinii și-mi vor face alai pînă la intrare?" Entuziasmul ei a căzut brusc. Într-adevăr, ce puteam face în cazul acesta? Abia acum ne-am luat rămas bun.

A doua zi m-am scuzat: „Ți-am dat un argument ridicol, numai ca să te readuc la realitate". Îmi îndulceam vorbele neroade. Prudență zădarnică! Dania nu mai păstra nimic din freamătul de noaptea trecută. Dar sînt convins că am avut dreptate. Dania are o viață imaginară, și-și poate permite toate îndrăznelele numai cu imaginea mea, nu cu realitatea existenței mele. Încerc s-o schimb, să-i explic că uneori mă doare capul și că ar fi minunat să mă vindece ea. „Aș vrea să fii o îngrijitoare de răniți în timpul războiului. Astfel ai vedea mai clar pe oameni." N-am fost în stare s-o schimb.

Există întîmplări, destul de mărunte, dar apărînd atît de neașteptat, că par prodigioase. De pildă, cînd sosesc acasă și exact în același moment sună telefonul și Dania mă cheamă. Dacă întîrziam un singur minut, soseam prea tîrziu. Atunci văd în această coincidență semnul lui Dumnezeu, și cred în seriozitatea sentimentelor dintre mine și Dania. Dar alteori se întîmplă tocmai pe dos. Un minut după plecarea mea mă caută Dania. Mă vaiet: soarta mea; vorbe minunate care calmează. Care e miracolul lor, de rămîn atît de obsedante în mine? Printr-o întîmplare rară am putut să vorbesc la telefon cu Dania la miezul nopții. Întuneric primprejur, nici un om în apropiere, liniște, și noi stînd de vorbă, impresionantă atmosferă. Dar Dania găsea prilej să glumească, orice i-aș fi spus. Mă simțeam grav, și nu eram înțeles. Eram disperat, și cum conversația nu-și schimba tonul cu toate încercările mele, am preferat

să închid receptorul. Îmi făceam iluzia că graba cu care am părăsit-o o va pune pe gînduri pe Dania, îi va alunga bucuria deplasată, şi a doua zi o voi regăsi-o serioasă. Dar, spre dezolarea mea, şi a doua zi cînd o chemai, îmi răspunse, tot atît de vesel. I-am făcut cîteva imputări mai aspre. Dar ea mi-a spus: „Îţi pare rău că sînt atît de veselă... Nu pricepi, rîd pentru că sînt mulţumită." Şi tot necazul meu („Am impresia că ai început să rîzi de astă-noapte, de cînd am vorbit, şi n-ai încetat încă...") a dispărut dintr-odată.

Cîteodată îi reproşez că nu-mi mai face nici o declaraţie, că nu-mi spune nici o vorbă caldă. Mă întrerupe: „Parcă tu nu ştii!" Şi eu cred atunci în puterea ei de a iubi.

Am vorbit de nenumărate ori despre timiditatea Daniei, de incapacitatea ei de a face un gest mai însemnat. Asta nu însemnează că nu venea uneori din partea ei cîte o mişcare neprevăzută. Teama de oameni, şi apoi o sărutare în mijlocul străzii, de pildă. Mady numeşte aceste mişcări „elanuri". Găseam titlul frumos dar mă durea că aceste izbucniri se întîmplau cînd lipsea orice control. Şi apoi, Dania e încîntată să se opuie vieţii ei calculate de fiecare zi. Cel puţin să aibe impresia că se poate opune. Primeşte astfel o invitaţie la o oră ciudată, de la o persoană cu care ar avea voie — o dată o englezoaică bătrînă. Şi o descoperi pe Dania într-un loc unde nu te-ai fi aşteptat, la o oră neaşteptată. Cineva îmi spune: „Am văzut-o pe Dania la patru după-amiază pe Calea Victoriei". Pe jos, Dania? Şi tocmai pe Calea Victoriei? La o oră cînd oamenii stau acasă? Pare extraordinar. Şi totuşi, s-a întîmplat aşa. Pot să-i reconstituiesc viaţa în afară de mine? Orice e posibil şi imposibil. I-am spus odată că vreau s-o văd. Unde? S-a chinuit Dania, orice loc îi propuneam i se părea periculos, în văzul tuturor. I-am cerut să aleagă. A spus: în faţa cinematografului Capitol. Tocmai acolo! Nu mai puteam înţelege nimic. Am aşteptat puţin în faţa cinematografului Capitol. Dania a apărut cum nu mă aşteptam. Un automobil s-a oprit lîngă mine. Dania conducea. Numai ea. Mi-a făcut semn să mă urc lîngă dînsa. „Unde pornim?" am întrebat. „Unde vrei tu." Fermecătoare vorbe se pricepe Dania să spuie uneori. Desigur, aş fi putut să fiu invidios atunci. Dania apărea făcînd un gest de care eu nu eram în stare. În voia ei, un automobil. Fată bogată. Şi apoi ea ştia să-l conducă, vra să zică îşi

trecuse multă vreme să învețe, și acum cunoștea ceva strein de mine. Te doare cînd iubita vorbește o limbă streină, pe care n-o cunoști. La cinematograf se vede de multe ori: soțul caraghios lîngă artista celebră, soția. Puteam eu accepta așa ceva? Dar Dania apărea foarte caldă, dulce, apropiată. Încîntată că îmi poate face o plăcere și că poate căpăta un prestigiu în ochii mei. Orînduise cu multă bătaie de cap această apariție. Nu era în obiceiul casei ei să pornească singură cu automobilul. Insistase. Își învinsese timiditatea.

Am pornit spre Cotroceni, pe străzi pe care nici nu le cunoșteam. Avea o frică: să nu murdărească mașina, căci așa o rugase șoferul. Noroi tot mai mare. Ne-am întors. Și Dania, atît de sfioasă de obicei, a pornit fără de nici o ezitare pe Șoseaua Kiselef, mai departe. Îmi treceam mîna pe gîtul ei, o sărutam pe obraz. Părea că nici nu observă — că trebuia să fie atentă la drum — nu era decît emoționată simțindu-mă alături. I-am sărutat chiar gura, complect indiferent de pericolele care puteau surveni. Nu cunoșteam nici unul teama. Gîndul la un accident posibil ne făcea să glumim: „E atît de bună sărutarea noastră, că dacă ni s-ar întîmpla ceva grav, n-am băga de seamă că am murit". Propuneam amîndoi: „Să profităm de ocazie și să murim". „Încă nu! Prea e frumos! Sîntem amîndoi siguri că nu glumim. Să oprim totuși automobilul sub un copac. Unde vom vedea luna." „Chiar sub lună, dacă vrei!" Lăsasem orașul în urmă. Am oprit motorul, la marginea drumului. Puteam să ne îmbrățișăm fără teamă. Sărutările care nu se mai terminau... Eram amețiți, pleoapele ni se închideau. Numai uneori observam că automobile streine goneau pe lîngă noi, iar farurile lor luminau în întregime scena noastră, pe care o începusem cu prudență în întuneric, iar călătorii ne priveau curios. Dar Dania nici nu se gîndea că face lucruri nepermise. Balsamul sărutării acoperea orice prudență.

E uimitoare Mady cîtă sensibilitate are. Și maturitate. Nici o asemănare cu Dania. Îmi vorbește de Dania: în vara aceasta se duce la Sinaia. (Acum aflam.) „Tu nu mergi cu dînsa?" „Nu!" „Nu te iau cu ei?" „Nu vreau eu să merg." Simplu: nu vrea să meargă! Cine ar putea s-o oblige? Așa e normal: Dania e incapabilă să facă cea mai mică împotri-

vire. „Şi cum ai să rămîi tu în Bucureşti, vara, în timpul căldurilor?“ „Şi Mircea rămîne aici!“ „Dar ce are a face, tu nu-l vezi niciodată aproape, el nu te caută, nu te vrea, e aranjat în altă parte.“ „Dar cum aş putea să stau în alt oraş decît el?“

Nu se poate explica bine de ce, dar vorbele acestea erau minunate. Şi altă dată îmi spune: „Nu trebuie să afle nimeni nimic. Familia mea e în stare să mă trimită la capătul lumii ca să mă vindece. La Londra, de exemplu, unde avem prieteni. Ce dezastru ar fi! Moartea!“ Şi Mady este terorizată de ideea că s-ar putea s-o trimită la Londra. Renée îmi spune: „De fapt, tu complici o istorie simplă. Din pricina asta găseşti atîta confuzie. Aplică pe silueta Daniei înţelesul cuvîntului «uşurică» şi vei vedea că totul se explică.“ Odată am numit-o *artificială*, şi s-a împotrivit acestui cuvînt în tot timpul unei conversaţii. Poate să nu fie încîntată de acest cuvînt, dar asta schimbă ceva? Ea îşi trăieşte viaţa ei nesigură cu deplină sinceritate. O persoană uşuratecă e sinceră. Uşurinţa nu înseamnează perversitate. „Ştii de multă vreme că Dania e uşuratecă. Dacă ai înţelege perfect aceasta te-ai vindeca, deoarece cazul nu prezintă mare importanţă.“

Dania mi-a telefonat pe la zece dimineaţa: „Vreau să te văd puţin şi aş avea posibilitatea s-o fac. Poţi să fii la librăria M?“ „La ora?“ „La... 11.“ Dania îşi alege cărţile de la familiara librărie M... „Eu sînt fidelă!“ Dar de cîte ori apare la M, librarul reflectează: „De cîte luni nu te-am mai văzut, domnişoară!“ Asta nu înseamnă că se duce în alte părţi după cărţi. Lasă, după obiceiul ei, să treacă timpul, şi apoi în mintea ei alătură două fapte, oricită distanţă ar fi între ele.

La 11 eram la M, care a zîmbit drăguţ, după obicei, căci ai timpul să zîmbeşti unui om în cele cinci minute cît va sta cu tine. Am cercetat iarăşi fiecare carte de pe tejghea, am vorbit la telefon cu o persoană căreia nu avem nimic să-i spun, am asistat la cumpărători, cum intrau şi ieşeau, la ce cereau ei, am vorbit cu volubilitate, ca să nu se observe că aştept, cîte unui prieten, mereu altul, căci fiecare pleca pînă la urmă, m-am instalat pe un scaun, cu toate că în viaţa mea n-am stat pe un scaun într-o librărie, am luat parte la

viața librăriei din timpul acela. Și de cîte ori intra cineva pe care Dania l-ar fi putut cunoaște, așteptam cu nerăbdare să plece, ca să nu-mi întrerupă tovărășia pe care mă pregăteam s-o am. Trecuse o oră și nici un semn. Am telefonat la casa Daniei. Mi-a răspuns Mady: „Dania te roagă s-o ierți că a întîrziat atît. Mai poate să vie acum? Repede, căci e gata. Într-un sfert de oră cel mult". „Voi aștepta."

La 12 și jumătate intra Dania. Imediat s-au strîns în jurul ei tinerii care o cunoșteau. Treceau minutele și Dania nu se pricepea să facă vreun gest, să arate că mă preferă pe mine. Eram dezolat. I-am propus cu curaj Daniei să plece cu mine. „Nu se poate!" „Atunci eu mă duc!" Un bună ziua politicos. Am pornit năuc pe stradă și m-am oprit la restaurantul obicinuit. N-am putut să mănînc, m-am ridicat după cîteva linguri de supă. Credeam că va veni și Dania la restaurant — căci știa unde mănînc — ca să alunge atmosfera rea dintre noi. N-a venit nimeni, m-am ridicat de la masă neîncat, spre surpriza chelnerului. Acasă m-am urcat în cameră, ca să mă acopăr cu singurătate. Și să nu mă poată nimeni descoperi. Dar n-am putut să mă liniștesc. Am coborît la telefon să caut pe Dania. A răspuns chiar ea: „Tocmai am sosit, și voiam neapărat să te chem". Minunat. Dar a adăugat: „X (unul dintre amicii cu care ne-am întîlnit în librărie) a avut să-mi spuie ceva foarte important. A trebuit să traversez cu el la librăria de peste drum, ca să-mi poată vorbi nestingherit." (Cu mine n-a fost în stare să facă un pas pe stradă!) Dar nu trebuie să mă supăr. Așa e Dania. Nu cunoaște importanța faptelor. Refuză să facă ceea ce alteori acceptă imediat, fără să reflecteze că se contrazice. De ce a refuzat la început? De ce a admis mai tîrziu? La întîmplare, după cum îi vine propunerea. E bine ca o propunere să-i vie neașteptat, și pe un ton obicinuit, ca și cum n-ar putea fi nimic nepermis. Ezitările mele poate o fac să dea importanță unor fapte mărunte. Ce umilit mă simțeam de toată scena pe care o trăisem! N-aveam decît o consolare: că Dania nici nu se gîndise să mă disprețuiască, nici nu bănuia această umilință, totul corespundea traiului ei obicinuit, ceilalți se descurcă după cum pot. Mady mi-a spus: „Nu te umilește nimeni, dacă nu te umilești singur". Dar poți să fii tare cînd ți-e drag cineva?

O dată, o singură dată, am condus-o pe Dania de la librăria M pînă acasă pe jos. S-a întîmplat așa ceva între noi, mi se pare de neînchipuit. Fiecare piatră pe care am călcat mi s-a părut prodigioasă. Casele pe lîngă care am trecut, oamenii din drum. Și soarele, care curgea pe jos, și umbrele, care înfloreau asfaltul. Dania a reflectat: „Ce noroc că ai venit! N-aș fi avut curajul să te chem după mine." Ce emoție pentru întîmplarea aceea unică în viața Daniei! Mi-a făcut chiar o mărturisire neprevăzută: „N-am mîncat nimic și mi-e foame". Dar îndrăzneală să-i cumpăr un covrig n-am avut. Dania se sfiește să mănînce în fața mea. Cînd sînt la ei, se aduc tratații pentru amîndoi, dar ea nu vrea să ia nimic. O singură dată am văzut-o luînd un măr. S-a ascuns ca să-și înfigă dinții în el. Și, ca și cum gestul ei ar fi fost prea dificil, a renunțat să mai mănînce restul mărului. L-a ascuns bine, ca să nu rămîie pe masă, pe el cu urmele dinților ei.

Oricît de încet mergeam, totuși ajungeam. Am mai înconjurat, ne-am mai întors pe aceeași stradă. Și cînd i-am spus Daniei ce oră era (două după prînz), descoperind că e atît de tîrziu, s-a speriat deodată. Dar și-a uitat spaima după un minut, și nu se mai sătura de plimbarea noastră neprevăzută. Ți-aduci aminte, Dania, de ziua aceea? Pe drum ai vrut să intri la slujba care se ținea la biserica rusească. Erai transfigurată, n-a fost nici o prefăcătorie.

Întreaga scenă a dispărut pentru totdeauna, ca un concert superb care încetează cu ultima notă, nemailăsîndu-ți decît o amintire.

Sînt oameni ironici perpetuu, cu prilejul întîmplărilor celor mai neînsemnate. Nu trebuie să scoți concluzii proaste pentru tine, vorbesc ei așa ca să-și ascundă timiditatea, sau pentru că li se pare tonul mai elegant, sau n-au nici o credință mai puternică (numai credințe aproximative) și, pentru ca vorba lor să nu parvie prea săracă, o nuanțează, o complică prin ironie. Tonul Daniei oscilează între ironie ușoară și între emoție. Astfel că niciodată nu pot continua cu ea o discuție în care fiecare cuvînt să aibe sensul lui hotărît și s-o pot [cunoaște] mai limpede, să-mi alung neliniștile.

Dania a avut un gînd minunat pentru mine, şi i-am fost multă vreme recunoscător.

— Tatăl meu a cumpărat un automobil. Vrei să facem o mică plimbare? Aş vrea să fii primul care să mergi cu el.

— Cînd, cum?

— Deseară mă aştepţi în faţa casei tale (ar fi prea complicat să te chem dinăuntru), la ora şase voi trece să te iau.

La şase exact eram în faţa casei. Şase şi un sfert, şase jumătate... Întîi făcînd numai cîţiva paşi în dreapta şi în stînga, ca să fiu văzut repede. Apoi mereu mărindu-mi drumul, cu gîndul: să merg pînă la stîlpul de telegraf, sau pînă la [staţia] de tramvai, ca să aibe timpul să vie Dania, şi să nu mai fiu atent fără sens la fiecare automobil care trece. Un prieten trece pe lîngă mine, ar vrea să-mi vorbească. (Dacă ai şti tu ce fată frumoasă aştept eu aici!) Necunoscînd automobilul Daniei, mereu fac presupuneri, speranţe care se risipesc la prima privire mai atentă şi care îmi chinuie nervii. Ora şapte. Ce ridicol eram aşteptînd în stradă, chiar dacă vremea era admirabilă! Am încercat telefonul (cu teama ca nu cumva chiar atunci cînd eu sînt ocupat în cabina telefonică să treacă Dania). Nu mă aşteptam să găsesc pe Dania acasă, am telefonat numai să mă interesez ce s-a întîmplat. Am crezut că-mi răspunde Mady. (Vocea celor două vere semăna la telefon perfect, şi se puteau face încurcături. Fizicul lor însă diferea atît de mult că, împreună cu una dintre ele, niciodată nu m-am gîndit să le compar, şi timbrul vocii, atît de important, la telefon devenea necaracteristic, nu-l observam.) Dania nu se pricepuse să-mi spuie: voi veni cu Mady şi cu Raul să te luăm, căci singură n-aş avea curajul s-o fac. Am întrebat:

— Mady, ce s-a întîmplat?

— O, aici e Dania! Ai vrut să fie Mady!

A întîrziat Dania pentru că n-a fost şoferul gata, sau automobilul, sau cine ştie ce altă complicaţie. Dar ea a uitat că am aşteptat în stradă o oră. Era important numai faptul că o confundasem cu Mady.

În sfîrşit a venit automobilul, cu Dania, Mady şi Raul. Apoi Dania nici o clipă n-a uitat ca să arăte şoferului străzi tot mai obscure pe unde s-o ia. Pentru ca nu cumva să ne vadă vreuna din cunoştinţele ei.

Nu sărutările pe gură, care o emoționează într-o așa de mare măsură, mă conving de puterea dragostei ei, ci cînd îmi ia mîna în fugă și mi-o sărută, înainte ca să bag de seamă și să mă împotrivesc. Cu toată umilința, ca și cum n-ar fi o fată după care se țin admiratorii, vedetă de cinematograf. Și cu delicii, căci nu-și închipuie că gestul ei ar fi cu totul nepermis. Cînd îmi ține mîna în mîna ei, am impresia că legătura dintre noi nu s-ar putea întrerupe.

Rareori, foarte rareori, am văzut-o pe Dania tristă cu adevărat, și surîsul ei, chiar dacă îl continua, era forțat, prins stîngaci pe buze. Fața îi bătea atunci în negru, trăsăturile i se adînceau, iar ochii căpătau o lucire de animal care se pregătește să fugă. Atunci îmi plăcea Dania cel mai mult. Tristețea, scumpă Dania, durează și azi, și mîine, și poimîne. Pentru că e ploaie sau pentru că e soare, pentru că pisica de alături e trează sau pentru că doarme, pentru că a trecut atîta timp în urma ta, iar viața se duce, pentru că la fiecare pas ai avut o deziluzie și a trebuit să renunți la cîte un plan, căci ai fost destul de pueril ca să crezi în el. Și uneori îți vine să jelești de dimineața pînă seara, nu observi cum ești îmbrăcat, dacă ai mîncat, dacă trebuie să vezi pe cineva. Dar tu grăbește-te, căci te așteaptă croitoreasa cu o rochie nouă și iarăși o să întîrzii...

Gîndurile mele cele mai intime — în seriozitatea cărora am avut încredere — mă aureolează în fața Daniei, și mă falsifică. Vreo confidență de-a mea a făcut pe unii să spuie: „Iată un om care se gîndește la moarte". Dania a prins cuvintele, și poate din pricina aceasta m-a așteptat chiar înainte de a mă cunoaște. Ca și cum s-ar spune că am talente la fotbal sau la box. O surprind admirîndu-mă din acest motiv, și eu nu pot s-o contrazic și să-i spun că în orice caz prezența ei, viața așa cum o duc din pricina ei, fac ridicol acest gînd. Atunci cînd eram singur, necăjit, bolnav, aveam poate dreptate. Cînd trecea o zi întreagă peste mine, de dimineața pînă seara, fără să-mi bată cineva în ușă, fără să observ că nici nu mîncasem, ocolind de o mie de ori covorul, poate că așa se întîmpla. Dar acum aștept un telefon, mă indignez, sper, sărut. Și de ce pentru Dania să capăt prestigiu din pricina gîndurilor mele negre? Între mine și fata schimbînd rochiile și invitații de mai multe ori pe zi ce legătură ar putea fi? Și cînd nu vom mai fi în stare să ne continuăm

dragostea, mă vei lua cu automobilul şi ne vom arunca într-un şanţ! Da, aşa vom face!

Crede Dania că aşa va face. Mi-a povestit un prieten că a văzut-o pe Dania mai demult conducînd un automobil. A făcut o mişcare greşită şi a lovit cu automobilul un tramvai, fără să atingă pe nimeni, dar aducînd puţină panică printre oameni. Dania a coborît şi a început să alerge pe stradă, de frică să nu i se întîmple ceva. Şi cînd Dania mă anunţă cu toată seriozitatea că ar fi în stare să se omoare pentru mine, eu o văd fugind după micul ei accident.

„Cum trebuie să arăte Sandu într-un cimitir!" Aşa gîndeşte Dania. Niciodată nu voi putea povesti îndeajuns ce mare rol au jucat cimitirile în viaţa mea. De cîte ori m-am dus să vizitez morţii, cîtă vreme am petrecut printre ei! O cruce pusă pe o ridicătură de pămînt m-a hipnotizat fără să mă întreb cui ar aparţine. Am fost prin multe oraşe, şi prima mea curiozitate era cimitirul. Odată am fost la Varşovia (pentru o zi) şi, după o oră, eram în cimitir. Morţii sub soare şi sub ploaie, la cald şi la frig. M-am ţinut după orice înmormîntare mi-a ieşit în cale, şi asta de o mie de ori. Am fost cu Dania, printr-o fantastică întîmplare, în cimitirul de la Cernica (pe care l-am vizitat singur de nenumărate ori). Tot timpul gîndeam: Acum Dania îşi face socoteala că nu sînt chiar aşa de interesant, printre morţi. Ar fi trebuit să mă emoţionez imediat, să-i uit prezenţa şi sărutările pe care abia le întrerupsesem, ca să corespund imaginaţiei ei, care de altfel nu-mi da nici un contur precis. Căci, pentru imaginaţia Daniei, viaţa printre morţi avea o realitate.

E ciudat ce admiratori caraghioşi are Dania. Numai juni urîţi şi cu examenele nedate. Dania este incapabilă să refuze, şi de aceea fiecare şi-a permis diferite drepturi. Într-o zi eram la Dania şi a sosit unul dintre ei. A aprins lumina mare (între noi era aproape întuneric) cu un drept indiscutabil. (Settembrini din *Zauberberg*...) Probabil că voia s-o facă să înţeleagă, în afară de mine, că numai cu el se potrivesc umbrele. Apoi de cîte ori întorceam spatele, junele dădea semne de enervare. (Sărmane june! S-a uitat vreodată în oglindă?) Dania surîdea constrînsă la scena

care se desfășura în fața ei. Seara mi-a trimis un buchet enorm de flori.

Am revăzut Istanbulul, obsedat de Dania. Iată cîteva pagini pe care m-am priceput să le scriu despre Istanbul:

Ce minunați sînt pescărușii! Plutind domol, o dată cu vaporul. Ce grație au aripele lor întinse, albe, cu cenușiul de la margeni!

Privirea ta, Dania, lunecînd spre mine, încadrată de sprincenele subțiri... Ce subtil, fumul care se răspîndește de la vapor, transparent, capricios, bătut încet de vînt, răsfirîndu-se pe cer. Părul tău, Dania, care se rostogolește și alunecă la mîngîieri. Și apa de dedesubt, cu reflexe misterioase de un verde ciudat, pe care le surprind în întinderea albastrului limpede: jocuri tulburi în sufletul tău imens și pur, Dania...

Ce numiri frumoase au stațiunile dintre Galata și Therapia, unde mă duc în fiecare seară să mă culc... Istinye, Köprü, Kandili, Vanikögu... Așa o să-ți spun și ție, Dania... Dania, vrei să te numesc Istinye?...

Spre Eyub. Pe apa cu o mie de feluri de lumini, tot mai subțire. Ajuns acolo pe străzile pitorești, pe lîngă cimitire. Chiparoșii plîng pînă la cer.

Dania, să fim numai noi doi pe aici... Să ne prindă noaptea. Străzile pe care mergem cu spaima să nu ne rătăcim în aceste locuri pustii. Să așteptăm pe o bancă vaporașul care să ne ducă înapoi. Acum e lume, lume multă. Într-o curte, lîngă geamie, o mulțime de porumbei, cuminți ca în Piața San Marco, gungurind cu aprindere. Mi s-a spus: dacă le dai de mîncare, ți se întîmplă ce dorești. Și cu panică văd că n-am monedă turcească să cumpăr o bucățică de pîine pentru ei. Cred cu toată seriozitatea că, dacă aș avea un piastru, te-aș găsi lîngă mine...

Cornul-de-Aur la dispoziție. Vreau să-mi explic unele lucruri. Ultimele cuvinte ale Daniei înainte de despărțire au fost „Să nu mă uiți!" Ce rost au avut aceste vorbe? Depinde de mine să-mi țin cuvîntul pe care mi l-a cerut? Nu rămîn

același, oricare ar fi peisagiul? Ea trebuie să scoată concluzii numai din firea mea, în afară de orice... Uitînd-o, aș dovedi că sînt superficial. Cu toate că la fel demonstrez aducînd-o alături de perspectivele fabuloase. Natura cea mai spectaculoasă pe care o privesc prin imaginea unei femei. „Să nu mă uiți!" În momentul despărțirii nu știi ce să dăruiești mai scump. Vorbele astea le-a spus chiar cu riscul de a se umili, dar nu s-a gîndit la înțelesul lor! O durea, și le-a aruncat fără socoteală. Eu știu logica lor șubredă, imposibilă, numai din pricină că n-au sunat decît pe jumătate jalnic. Pun urechea și ascult fiecare sunet venit de la ea. Apoi îl cîntăresc îndelung. Sînt un ceasornicar pentru sufletul Daniei.

Nu-mi plac muzeele, chiar dacă mă simt obligat să le vizitez imediat ce sosesc într-un loc nou, cu toate că nu știu cum s-ar putea face mai bine o colecție de lucruri prețioase. Adunate, lucruri, fiecare cu o poveste proprie. A accepta această adunare amestecată, însemnează a accepta un grup imens de oameni, fiecare cu secretul lui. Și am și scrupule, căci îmi trebuie un timp îndelungat, și fuga prin săli este ridicolă. Iar dacă aș alege un singur obiect din atîtea mii, l-aș privi zilnic, aș lega de el toate aspirațiile, l-aș auzi respirînd. Muzeul de antichități din Istanbul este extraordinar. Fără nici o legătură cu turcii, dar obligîndu-te să trăiești lumea lui, opusă Bosforului învecinat. În fiecare sală cîte un desemn grecesc de o grație și o naturalețe fără defect: Zeus, Poseidon, Nimfă, Efeb...

Uneori, Dania, te vizitez, ca pe muzeul acesta prodigios. Obiecte scumpe, dar de ce mă lași să mă rătăcesc printre ele?

Dania, floare scumpă, am părăsit prietenii care mă consideră un om ciudat și am venit în grădina Gilhane, anume ca să te caut. Cornul-de-Aur odihnește ca un animal fioros, acum leneș, repauzîndu-se cu pielea strălucind la soare. Niște turci tineri se interpelează strident, lîngă mine, și îmi turbură calmul. Se poate acest spectacol fără tine? Trei perechi trec, pline de viață, pe care nu le voi mai vedea

niciodată. Cum ne putem obicinui cu gîndul acesta ca să considerăm pe toți tovarășii drept vizitatori.

Je viens seul m'asseoir sur cette pierre...[13]

Dania, floare scumpă, abia aici, deasupra Cornului-de-Aur, în acest oraș prin care trec numai la mari distanțe, am priceput perfect că pentru mine ești o streină.

Aș vrea să mă întorc?

Sînt amețit de bucurie. Această bucurie pe care n-o să poată nimeni s-o priceapă, oricît m-aș căzni s-o evoc, și pe care n-o s-o înțeleg nici eu însumi, atunci cînd aceste rînduri vor apărea tipărite, adică după un timp cînd n-o să mai fiu aici, iar viața zilnică își va relua cursul. Sînt iarăși în grădina Seraiului vechi. Orice devine important, nu-i nevoie să mă uit la mare. Banca pe care stau, înțepenită în acest peisagiu. Cîteva crengi pe care calc și pe care, dacă aș avea răbdare, le-aș strînge, căci întors în țară ele vor avea însemnătate, din pricina locului prodigios de unde le-am luat. Gardul de fier care înconjoară grădina. Platanii tăiați la vîrf. Și fiecare om. Doi soldați, complect neînsemnați, care coboară pe aleea principală cu aerul cel mai simplu din lume, căci pot să facă această plimbare în fiecare zi. Un domn cu sprincenile împreunate citește un ziar. Două fete rîd și rontăie alune. Mi-ai spus, Dania, înainte de plecare: „Ce departe te duci!" Îți spusesem altădată: „Întotdeauna cel care pleacă e vinovat față de cel care rămîne". Reflexia ta ultimă mă doare totuși. Însemnează o resemnare. Oricît de tragică ar fi ea, nu poate să însemne mai mult. Și alte concluzii: la fel va trebui să se întîmple și cu mine altădată. În povestea noastră, împotrivirile n-au rost? Iarăși bănuielile dureroase obicinuite, pe care numai tu izbutești să le calmezi. Dar nu știu dacă găsești cuvintele trebuitoare. Prezența ta mi-e suficientă ca să mă potolesc. Trebuie să mă întorc mai iute ca să-ți vorbesc.

Cum să fac să-mi răstorn sufletul pe această hîrtie? În drum spre Prinkipo. Lîngă mine, vecini anonimi rîd, glumesc. Sînt mulți, îngrozitor de mulți. Pun fruntea la geam și văd insule, cu case aruncate pe coline sterpe. Cine locuiește aici, Dania, cine locuiește aici pentru totdeauna?

Nu vrei să vii cu mine, în acest loc cu nume necunoscute? Să renunţăm la oameni şi la obiceiuri?

Cîntă o muzică pe vapor cîntece proaste, dar totuşi obsedante.

Cum să fac ca, o dată cu vorbele mele, din această pagină să iasă şi sunetele aceste, care nu-mi lasă o moleculă în repaos? Mă simt ca apa şi cerul, tot atît de mobil şi tot atît de deznădăjduit. O insulă întreagă în faţa mea, pe care o privesc şi o întîmpin ca pe un om. Acum se cîntă *Carioca*. Nu există nici un sunet vesel, cu oricîtă trepidaţie l-ai întîmpina. O călătoare se saltă cu un început de dans. Un domn în vîrstă fotografiază. Aş vrea să scot un ţipăt din care să iasă, în acelaşi timp, atîtea emoţii care se suprapun. Cerul, apa, insula, muzica, Dania... Şi dezastrul de a asista la acest spectacol. Sînt suplimentar, ca într-o sală de dans, în care toată lumea petrece, şi tu singur nu te pricepi să te amuzi. Şi ai impresia că nu te cunoaşte nimeni. Extaz... Nu-l poţi cuprinde. Cine îţi poate reproşa tentaţia de a te gîndi la moarte? Bossuet spune bine: „Piesa se poate juca şi fără tine"... Dania, mă auzi?

.....

Acum vaporul care trebuie să mă ducă la Scutari. Împrejur, privelişte extraordinare, şi în mine aşteptare. Să plec, să treacă timpul... Fac socoteala şi nu-mi vine a crede: de-abia am plecat de două zile!

Drept în faţa Istanbulului, Scutari. Parcă în faţa unui sertar, unde descoperi amintiri scumpe şi vechi. Cu tramvaiul la Bulgurlu, şi apoi pe jos pînă la micul restaurant de la Ciamligea. Vedere splendidă asupra Bosforului. Turcii vor să-mi vîndă rahat şi cafea neagră. Îmi laudă apa curată, atît de proastă la Istanbul. Văzîndu-mă strein, îmi cer un preţ dublu. Ce imens e pinul de care mă sprijin! Culeg flori de cîmp pentru tine, Dania! Flori obicinuite, pe care le ştiu din ţară, dar aici, în Asia, parcă altele. Sînt în Asia şi culeg flori pentru tine, Dania!

Şi astăzi povestea se termină. Stau acum, la şapte dimineaţa, în patul meu din hotelul „Tokatlian" din Therapia şi scriu. Uşa balconului e deschisă drept în faţa mea. Cerul, apa, cîteva coline. Întotdeauna despărţirile se petrec prost.

Îmi spun: „Mereu mă voi gîndi la această călătorie". Totuşi, mă simt cu tot sufletul plecat, incapabil să mă mai bucur, clipă cu clipă, de peisagiul miraculos. De ce îmi pregătesc conversaţiile de la întoarcere ca un actor care şi-ar pregăti o scenă? Şi gesturile pe care le voi face. E drept că nu-mi voi ţine făgăduielile. Am de pe acum un mijloc de a mă consola: „Asta depinde de..." Şi pentru fiecare nelămurire şi chin voi aştepta un răspuns. Instinctul mă va face să ocolesc adevăruri dureroase. Şi la urmă, ca supremă consolare, voi monologa şi voi accepta propriile mele argumente. Un sunet de vapor, cîţiva călători care se aud îmbrăcîndu-se în camerile vecine. Cerul acoperit cu un nor subţire. Masa, scaunul, oglinda, care au luat parte la viaţa mea cîteva zile. Au fost ultimile imagini înainte de a stinge lumina, înainte de a mă culca obosit de o atît de intensă trăire. Parcă mi-au pus mîna pe frunte să-mi ureze bună-seara. Pe masă, adusă din ţară, o carte pe care n-am deschis-o încă. Trebuie să-mi fac bagajul, ocupaţie meschină care întovărăşeşte totdeauna o despărţire. Se împiedecă astfel orice melancolie.

Dania mă aşteaptă?...

.....

Ştiu, Dania, că ai fost învăţată să nu preţuieşti viaţa decît sub forma ei artificială, aş vrea să te simt perfect mulţumită mergînd pe străzile acestea şi observînd să nu te calce tramvaiul. Ţi-aduci aminte plimbarea noastră pe sub ploaie? Să mergi pe sub ploaie şi să fii fericit...

Pe vapor, la plecare. Înghesuiala obicinuită. Formalităţile. O duduie lîngă mine plînge, în timp ce un turc îi face semne de pe ţărm. Probă că fiecare şi-a petrecut plimbarea în altfel, şi poate nu mai puţin dureros.

Pe mare, într-un cortegiu de pescăruşi.... Din valuri, o rochie pentru tine, Dania...

Un puternic cutremur de pămînt. Camera mea de la etaj dansa. S-ar fi putut să fie moartea atît de aproape?... Ce făcea Dania în acea clipă? Acelaşi fenomen al naturii pentru amîndoi. Întrevăzînd o clipă din viaţa ei înceată de orientală. Cu toate că era ora nepotrivită, am chemat-o la telefon. Am nimerit bine. (Cum nu i-a venit în minte să mă cheme ea întîi?) Am crezut la început că este Mady:

— Tu ești, Mady?

— Iarăși mă confunzi. Ce groaznic pentru mine!

— Faptele se petrec atît de încet cu tine, că nu-mi închipuiam să fii tocmai lîngă telefon.

— Cauți o scuză și n-ai găsit ceva mai bun decît să mă ofensezi.

— Dar nu te supăra atît de iute. Ai avea dreptul acesta numai dacă am sta multă vreme împreună. Dar nu te-am mai văzut de atîtea zile.

— Ai dreptate, de atîta vreme!

— Și astăzi a fost o zi proastă pentru noi. Ce-ai făcut tu azi? M-am simțit singur.

— Crezi că m-am simțit altminteri, oricîtă lume ar fi fost în preajma mea?

— Te pricepi să spui cuvinte minunate. Cred în ele, îmi fac atîta bine!

— Asta n-o mai cred!

— Te îndoiești de vorbele mele?

— Prea aș fi fericită.

— Și ce faci tu acum?

— Aștept pe tatăl meu să vie la masă.

— Cu ce rochie ești îmbrăcată? (O rochie pe care eu n-o cunosc, desigur.)

Închidem aparatul, și am uitat complect motivul pentru care am început conversația: cutremurul de pămînt!

M-am întîlnit cu Nutzi, nepoata fostei mele gazde de acum zece ani, dintr-un oraș de provincie. O revedere după atîta vreme aduce emoție. M-a rugat să trec s-o văd, aici la București, unde s-a mutat acum, pe ea și pe bunică-sa, proprietăreasa mea de odinioară. Am hotărît o zi și am pornit la adresa dată, pe la cinci după prînz. Aveam și planuri: nu mai așteptam în ziua aceea, clipă cu clipă, telefon de la Dania. Vizita mea îmi arăta că am și o oarecare independență, că făceam și eu ceva de care Dania nu avea nici o bănuială. Drumul a fost complicat de făcut, departe, a trebuit să schimb un tramvai și un autobuz. Dar Nutzi și cu bunică-sa m-au primit cu mare bucurie. Nutzi fusese o fetiță de vreo 18 ani, și, cu toate că vorbea perfect românește, își păstrase genul nemțesc: blondă, cu ochi visători, sentimentală. Glumeam cu ea odinioară, căci o găseam mereu prin

camerele vecine, îi spuneam vești, luam parte puțin la viața ei. Lucra pălării, și pălăriile atîrnate de toate cuiele casei. Odată chiar am decis-o să joace cu școlari într-o piesă de teatru. Îi arătam o altă viață posibilă în afară de aranjamentele de mică modistă. Casa avea un subsol. Ca să merg spre camerele lui Nutzi, trebuia să cobor cîteva trepte înconjurate cu o balustradă. Eram îndărătul balustradei, iar Nutzi se cobora pe trepte. Am convins-o să-mi întindă mîinile, și apoi am ridicat-o prin aer pînă sus la mine. Cînd am simțit-o în voia mea, am sărutat-o pe gură. Dar n-am continuat nimic, și n-am vorbit de asta nici atunci, nici mai tîrziu. Am reînceput jocurile, cu supărările inofensive, lîngă bunică-sa, mereu prezentă. Acum la vizita mea ne aduceam aminte de trecut, și căutam, la întîmplare, să înșirăm cuprinsul celor zece ani care s-au scurs peste noi. „Eu n-am uitat nimic!" mă asigura Nutzi. Curiozitatea memoriei: țin minte unele întîmplări în toate amănuntele, și pe altele mi le spune Nutzi, ca și cum le-aș afla abia acum. Vești care nu mă privesc; mă amuz ca de faptele unui strein, nu mă mai jenez că uneori am fost ridicol. „Într-o seară mă culcasem, era tîrziu, și ai bătut în ușa mea cu pretenția ca să deschid, căci ai ceva important să-mi comunici. Am refuzat, dar m-ai amenințat că-mi strici pălăriile. Argumentul a fost hotărîtor; am ieșit. Eram numai în cămașă, cu un palton pe mine, cu picioarele goale în pantofi. Mi-ai spus: «Am vrut numai să-ți spun bună-seara». Mi-ai întors spatele și ai plecat." „S-a întîmplat așa ceva cu mine?" „Altă dată era o paradă militară pe stradă. Ai venit și ai spus că trebuie să asist neapărat și eu. Eram cu Tantzi. (Cine o fi Tantzi?) Ne-ai luat pe amîndouă. Așa prost cum eram îmbrăcate, fără pălării. Am defilat și noi, ținîndu-ne de braț, înapoia unui steag!" Țin minte întîmplarea aceasta, dar mă mir că trebuie s-o pun pe socoteala mea, așa nu mi se potrivește. „Știi că Mahmud mai trăiește!" Un turc bătrîn, pitoresc, dar incapabil să spună vreo vorbă. Mahmud mai trăiește încă! Cu toate că de pe atunci era atît de bătrîn! Dar ceva mai important: de atunci nu m-am mai gîndit niciodată la Mahmud, cu toate că dădeam altădată peste el de atîtea ori, și [acum] îmi apare dintr-o dată chipul lui familiar. „Mai aveați și alte camere date cu chirie..." În cea din colț locuia pictorul Rigo. Pictorul acesta îmi dase

adresa locuinței sale. Nu l-am admirat niciodată, îl socoteam naiv, dar am împărțit cu el necazurile unei ierni, cu sobe proaste și cu electricitate capricioasă. Și ce comic povestea: „M-am întîlnit cu un prieten care mi-a spus: «Pictore, ce mai faci?»“ S-a aprins el după o profesoară. Pentru că a fost respins, s-a răzbunat făcîndu-i portretul într-o poziție obscenă, pe care îl arăta oricui, unor cucoane amatoare să bîrfească. Am privit și eu desemnul, dar nu semăna deloc cu profesoara. N-avea nici o importanță. Efectul în provincia aceea era tot atît de mare. Păstrez cîteva scene cu Rigo foarte bine întipărite: cum își peria zilnic hainele. Am o fotografie în care amîndoi ne ținem foarte amical de braț, pe o stradă a Balcicului, unde eram laolaltă în excursie. „Ce mai e cu Rigo? Era în ziare: a înnebunit și a murit nu demult. A înnebunit!“ Nutzi spune: „Da, în ultimul timp!“ Dar eu îmi dam seama de asta mai de demult. De cîte ori îl întîlneam îmi spunea o poveste cu niște cravate. „Pictorul“ fusese odinioară, ca orice pictor, în Italia. Acum călătoria lui era mai mare... Îmi amintesc de prima noastră cunoștință. Mi-a spus ce vîrstă avea atunci. Ce mare mi s-a părut! Acum eu am exact vîrsta lui de atunci.

„Mai era la dumneavoastră și un dentist tinerel, care își făcea armata.“ „Da, e însurat cu o femeie mai bine ca el. Acum e la București, dar nu l-am mai văzut de atunci. A plecat lăsînd datorii la bunica.“ „Vreo 4.000 de lei“, se vaietă bunica. Trebuie să fiu de acord cu indignarea vecinilor mei: „Mie mi-a pus prost niște dinți de aur!“ „Mie mi-a lucrat foarte bine!“ [îi] ia apărarea Nutzi. Nutzi, pe rînd, oricît timp ar fi trecut și oricîte necazuri ar fi revăsit-o, îl apără și îl ponegrește. Dar parcă n-ar fi trecut atîta timp, și Ionel ar trebui să apară între noi. La fel, cu ochi șireți, cu mustăcioara de crai de mahala. O fi fost ceva între Nutzi și Ionel? Și ce-am mai făcut între timp? Căci sînt întîmplări care trebuiesc povestite în cele două ceasuri pe care le avem de stat de vorbă. Acum Nutzi e măritată de mai mulți ani. A avut o fetiță, frumoasă, că toată lumea se oprea s-o admire, care a murit în cîteva zile de gastro-enterită. Bunica își aduce aminte de acea nenorocire și începe să plîngă. Nutzi e acum de 28 ani, nu, nu mai are nici o plăcere să trăiască. Cîteodată un cinematograf, dar poți cu amuza-

mentul pe care ți-l dă un cinematograf să trăiești mai departe? Bărbatul lui Nutzi e om de treabă, cuminte, o iubește. Dar Nutzi a iubit pe altcineva. E și ea dintre aceia care nu pot suporta ca un vis să se transforme în realitate. Nutzi a iubit pe un aviator. Ce minunat om!... A trebuit să renunțe la el, căci viața lui era în vecinică primejdie. Și el a iubit-o, și dacă îl întîlnea cîteodată, foarte rar, din salutul lui se vedea că nu era în stare s-o uite. Într-o zi, Nutzi a citit într-un ziar că aviatorul s-a prăbușit cu aeroplanul. Pentru totdeauna. „Acum sînt convinsă că nu-l voi mai vedea niciodată. Eu, care odinioară aveam spaimă să nu-l întîlnesc!" A suferit moartea aceea zi cu zi, vreme multă. Apoi suferința a fost înlocuită: a murit fetița!

În conversația mea cu Nutzi, punctată de exclamările bunicii, amestecăm prezentul cu trecutul, tragedia prezentului cu puerilitatea trecutului. Atunci adolescenți, și acum oameni mari. Și iar scîncetul lui Nutzi cu ochii triști: „Aș vrea să mor! Cu teroare mă trezesc dimineața și văd că am înaintea mea o zi întreagă în care trebuie să trăiesc." Nutzi aduce prăjituri să mă trateze: „Tot așa îți plac prăjiturile?" „Da, dar de ce?" „În fiecare buzunar aveai cîte un pachețel cu ceva dulce! După ce terminai, scotoceai firimiturile!" (Un chin acum: pe ea o serveam? N-am curajul s-o întreb.) Nutzi, cu ce frenezie visam atunci să merg la Paris, să-mi continui studiile! Toate s-au întîmplat așa cum am vrut. Dar acum nu mai doresc nimic cu înverșunare. Ce se va mai întîmpla cu mine? Atmosfera de acum, în care fusesem primit și în care mi se arătase cea mai caldă prietenie, mă liniștise complect. Întîrziasem mai mult decît trebuia și eram încîntat că termin o zi fără crisparea mea obicinuită.

Ajuns acasă, după o absență care mi se păruse atît de lungă, portarul mă anunță că nu m-a căutat nimeni la telefon.

Spre disperarea mea, sentimentele Daniei nu sînt niciodată fără pretenții, ca în acea modestă familie. Nu voi ști bine ce îi place Daniei și ce nu, într-atît de artificial este obicinuită să trăiască, de politicos față de toți oamenii. Desigur că va trebui să ne despărțim într-o zi. Pentru a împerechea o evreică și un creștin trebuiesc trecute anumite stavile, și ea nu este în stare de nici un gest mai curagios. Rămîne o distanță între noi, oricît m-aș căzni să încălzesc

atmosfera. Dar și eu sînt prea orgolios ca să pretind ceva, să iau vreo hotărîre. Astfel, din pricina mea sau din pricina ei, cu Dania nu se poate face nimic. Cum ne vom despărți? Asta e mai greu de știut. Dania este distantă, dar aceeași, nu pot avea o supărare pe care să n-o fi prevăzut. Cum va avea ea îndrăzneala să hotărască ceva pentru noi doi? Un al treilea va dispune, căci nici eu n-aș putea fi mai îndrăzneț. Ce aș face cu Milly? (Chiar dacă sîntem certați acum.) Și dacă mă voi întîlni peste mult timp cu Dania, peste zece ani? Dania măritată, ca acum Nutzi. Va fi Dania bucuroasă că m-a văzut? Un prieten bun de odinioară. Va căuta să-și amintească poveștile vechi ale adolescenții ei, cînd voia să afle, dar era prea timidă ca să puie întrebări — acum, cînd știe demult toate și nu mai are nici o curiozitate? Știu cum va proceda peste zece ani. Va ține capul plecat cu multă abilitate ca să mă vadă, dar ca să facă impresia că nu mă vede și să nu fie obligată să răspundă la salut. Și apoi iarăși, între noi, zile, luni, ani, moarte....

Frumusețea Daniei... Un zîmbet vecinic pe buze, o lumină pe față, frunte mare de fată deșteaptă, ochii se închid șireți, dar fără falsitate, și emoționată pentru cel mai mic eveniment. Dar buna creștere o face politicoasă față de toți și o ascunde. Am văzut-o vorbind cu cîte un strein și nu dădea nici cel mai mic semn că ar fi plictisită sau că ar avea vreo preferință. Aveam timp pentru noi rar și măsurat, și totuși nu putea să se despartă de vreun strein. Nici nu-mi dam seama dacă e de părerea mea că ne-am ratat întîlnirea. La urmă, după ce mă frămîntasem singur, fără de nici o sfială, cu febrilitate, se apropia de mine să mă îmbrățișeze și arăta că tot timpul așteptase clipa aceasta. Îi purtam însă ranchiun căci nu se pricepuse să grăbească această clipă, că nici măcar nu făcuse impresia că o aștepta. Dimpotrivă, cînd vizitatorul anunța că vrea să plece, Dania se ruga așa cum este politicos: „Mai stai!“ Mă uitam pe furiș la ceasul de la mînă și observam că și eu însumi am întîrziat. Spuneam: „Trebuie să plec și eu“, mai ales ca să-i atrag atenția că tovărășia noastră se termina neghiob. Vocea ei se îndrepta spre mine la fel de caldă: „Mai stai!“ Odată, după ce am plecat, a venit servitoarea ei cu un buchet de flori. N-am înțeles bine: a simțit tot timpul necazul meu sau l-a înțeles

imediat ce m-am dus? Dania nu se pricepea să-mi ia apărarea în nici un fel. Conversații ascunse are ea în special cu mama ei (la telefon). Odată a vorbit la telefon cu mama ei, ținîndu-mă de mînă. Era fermecător! Vocea ei deplin emoționată. Continua pe ascuns să întreție legăturile cu mama ei, pe care o iertase și încerca să uite tot chinul ce i-l făcuse, căci Dania nu era obicinuită să se schimbe [ceva] în preajmă fără ca ea să fie întrebată. Îmi spuse unele lucruri grave despre mama ei, și vedeam că socoate acele lucruri drept grave. Și dacă uneori mă înspăimîntam bănuind-o pe Dania drept ușurică și mă plîngeam tot ei, ea se împotrivea: „Eu nu seamăn cu mama!" Asta nu însemna neapărat că trebuie să-i dau dreptate și să am încredere.

Conversația la care am asistat, între ele, la telefon, era atît de intimă, încît i-am sugerat Daniei: „De ce nu-i vorbești mamei tale despre mine? Ea și-a trăit viața pe drumuri cotite, ar fi singura în stare să mă încurajeze. Este dureros pentru mine că trebuie mereu să ne ascundem. Impresia că sînt un amant care intră pe fereastră mă umilește. Chiar dacă ai fi măritată, aș avea aceleași pretenții cu tine. Cu atît mai mult acum, cînd nu trebuie să dai nici o socoteală nimănui. «Îl iubesc.» Cine ar putea să se împotrivească multă vreme?"

Dar Dania îmi alungă încrederea: „Mama nu poate să înțeleagă așa ceva". Adică: mama nu poate să înțeleagă un astfel de sentiment. Răspuns destul de vag, și semănînd iarăși cu o escamotare a situației, cu o amînare inutilă. Se joacă Dania cu rochiile, cu cărțile, cu dragostea. Nu pune nici o bănuială că acest joc nu-i face nici o cinste, se emoționează chiar, crezîndu-se profundă.

Conversația Daniei cu mamă-sa la telefon se prelungea, prezența mea nu avea rost alături. Pe neașteptate i-am scos pantoful. (Dania sta pe măsuța telefonului.) M-am instalat pe covor și am început să mă joc cu pantoful. Să încerc să închipui piciorul Daniei, pasul ei, ezitările. Și sîngele care circulă. Țineam pantoful în toate felurile, utilizam toate gesturile pe care le socoteam elegante, și nicicînd un pantofar nu s-a priceput să-l prezinte cu mai multă îndemînare. Dania nu-mi mai era necesară, putea să se ocupe cum credea de cuviință. Cînd m-am uitat la dînsa, ea continua să

fie tot așa de emoționată vorbind la telefon. Însă își ascunsese piciorul rămas numai în ciorap, cu pudoare, sub rochie.

Mai ales cînd vine noaptea, mi se pare că sînt departe de Dania. Cu toate că uneori zilele trec fără nici un semn, și în lungul unei zile ar putea veni un semn. Și ziua se petrec mai ales trădările. O conversație în care tu n-ai jucat nici un rol. O petrecere, o călătorie. În orice caz, uitare. Acum s-a dus la modistă. Acum are invitați. Acum se duce cu familia la un restaurant. De noapte ești sigur: doarme! Mă pot strecura printre visurile ei. Pot s-o sărut în voie, s-o strîng, să-i ating locurile cele mai ascunse. Mă urc pe fereastră pe scări de mătase, ca Romeo. Dania îmi arată misterele ei, cămășile de noapte, așternutul. Decorul de la fereastră îmi folosește: stelele și luna. Zgomotul vîntului este un farmec mai mult. Și totuși, noaptea simt că sînt separat iremediabil de Dania. Sînt eu mai realist decît s-ar crede? Căci mi se pare intolerabil: fiecare singur, și despărțiți de toată lumea.

Astfel, oricît de atent aș fi fost, nu înțelegeam resorturile sufletești ale Daniei. Se deosibea de tot ce cunoscusem pînă atunci, de tot ce citisem. Nu existau cîteva procedee cu care să mă deprind, oricît de ciudate ar fi ele, să le pot prevedea. Numai capriciu. Poți să te deprinzi cu gîndul că iubita ta depinde numai de capricii? Eram iritat că nu înțelegeam nimic. Trebuia să fiu atent la orice vorbeam s-au plănuiam. Și încercarea de a drege ceea ce greșisem mă umilea. Dania, ușuratecă. Deplin ușuratecă, adică fără perversități, fără vreo teorie, la întîmplare, în voia vieții. Existența ei se petrecea mereu neprevăzut, nu-mi povestea niciodată ce făcea în timpul despărțirii noastre. Ocupațiile ei zilnice îmi rămîneau necunoscute. Ea explica, dacă mă plîngeam: „Pentru că viața mea începe din clipa cînd te văd!" Erau binecuvîntate aceste vorbe. Nu puteam continua discuția. Rămas singur, vedeam că sînt mereu în întuneric.

Am surprins două scene; ele nu pot explica mare lucru, dar sînt caracteristice. Tocmai venisem la Dania. Servitoarea, care mă văzuse, mi-a deschis fără să mai sun. Eram în antret, unde îmi puneam în cuier pardesiul și pălăria. Am fost surprins de vorbele din camera alăturată. Prin ușa de sticlă am putut privi. Era Dania cu Raul. Dania povestea la istorie capitolul pe care-l avea Raul pentru a doua

zi la școală. Era interesantă de urmărit Dania cum vorbește, ea, care niciodată în public nu putea să ducă o frază pînă la urmă. Era atentă și punea cea mai mare seriozitate pentru ocupația ei. Raul deschisese ochii mari ca s-o înțeleagă, îi repeta din cînd în cînd cîte un cuvînt, ca să arăte că a înțeles, dar nu se putea abține să nu agite, cu creionul, canafurile de la canapeaua pe care stăteau. Intrînd, am risipit atmosfera. A început scena insuportabilă în care Dania îi spunea lui Raul să plece, iar acesta se ruga: „Încă un minut!" Minunată a fost Dania atunci. Dar Mady mi-a spus mai tîrziu: „Așa face Dania în fiecare zi!" Și apoi pleacă Dania în streinătate și stă acolo o lună, două, trei, și nici nu se gîndește să scrie cîteva rînduri, să întrebe ce se mai întîmplă pe acasă. Am mai surprins o scenă sinceră, căci prezența mea nu era bănuită. Fără să-mi dau seama, nimerisem în camera părinților Daniei, în care tatăl Daniei doarme, acum, singur în patul lui din cele două paturi. (Prima oară cînd te culci singur, după ce ani te-ai culcat cu femeia ta. [Culcușul de] alături, care rămîne nedesfăcut toată noaptea!) Dania era acolo, se privea în oglindă. Fără nici un gest, preocupată de imaginea ei, dar fără să vrea să schimbe ceva. Părea că stă de mult acolo și n-avea vreun gînd să plece. Nu puteam întîrzia prea lungă vreme, m-am dus. Imagini rare, la care nu puteam asista decît din întîmplare. Puteam să văd în ele imaginea Daniei, eu, care mă ocup atît de avid s-o cunosc?

„Ai văzut [pe] Moissi?"[14] Niciodată n-o să mă pot consola de moartea lui. Desigur, te cuprindea mai întîi tristețea lui. Orice vorbă ar fi spus, aducea o vibrație. Și îmi va suna întotdeauna în ureche tonul cu care a întrebat în *Cadavrul viu:* „*Wass habe ich gethan?*" Nimeni nu are ochi mai profunzi, mîini mai delicate; îi urmărești cu delicii arcul picioarelor. Dar m-a impresionat mai ales la el simplicitatea lui. Nimic nu te făcea să presupui că el știe că este un artist celebru în lume. Îți părea normal să meargă pe jos, pe o stradă umilă, să-i fie frig și să-și ție bine la gît gulerul pardesiului, să se îmbrace cu hainele pe care le-a găsit lîngă el fără să mai aleagă, să bea cafea într-o ceașcă oarecare. L-ai fi putut primi la tine fără să te jenezi, i-ai

arăta albumele tale cu fotografii, şi el ar privi cu curiozitate, şi chiar ar fi încîntat să descopere o ilustrată cu o vedere din Bucureşti, ar zice: „Am fost şi eu pe acolo". Dania îşi aduce aminte: „L-am văzut şi eu la Londra"...

Ce rochie scumpă şi elegantă trebuie să fi avut Dania cînd, în seara aceea, la Londra, asista la un spectacol cu Moissi. Moissi trebuie să fi jucat pe Fedia din *Cadavrul viu*...

Şi Alfred Cortot[15], marele pianist, apare mititel, umil, fără legătură cu pămîntul, transformat într-o notă muzicală. Şi ce îmbătrînit e acum! S-a terminat povestea lui, asta o ştie el bine. Nu-l mai interesează bravadele (ca Rubinstein), ca să emoţioneze sala. Lumea lui, numai nuanţe şi melancolii. Versuri transformate în sunete. Sala de la Ateneu era arhiîncărcată, aplauzele cădeau ca o apă, de la oameni care aveau poate nevoie de un clar de lună. Atingea succesul acesta pe Alfred Cortot? Dania n-a fost la concert, căci n-a mai găsit bilete. Dar s-a consolat cu vorba: „L-am mai auzit altădată în streinătate!" Ca şi cum aceleaşi bucăţi n-ar putea fi auzite de oricîte ori, căci atmosfera de atunci s-a risipit ca vîntul şi nu mai păstrezi decît o amintire uscată. Ca şi cum ar mai şti ea programul în care l-a auzit odinioară pe Cortot! Iar decorul n-are nici o importanţă. Sau dimpotrivă, muzica lui Cortot se pretează să fie executată în cadrul cel mai umil. Să nu vezi oameni, să nu te tulbure nici un zgomot. Să poţi avea visurile cele mai fluide. Şi apoi „altădată" are o importanţă extraordinară: pe atunci Alfred Cortot avea altă vîrstă!

Am văzut-o în pauză la un concert. Dar la ieşire era lume multă, n-am ştiut ce-a devenit. În stradă, i-am recunoscut automobilul, iar ea îmi făcea semne de prietenie prin geamul din fund. (Era numai cu Mady.) Socoteam că tovărăşia noastră este completă. Apoi două zile nici un semn, nici o chemare la telefon. Am chemat-o eu de cîteva ori, dar mi s-a răspuns invariabil: „Nu e acasă!"

Căutam să-mi schimb vocea ca să nu par că numai eu o caut. (Şi nu-mi spuneam numele.) Dar cred că n-am înşelat pe nimeni, chiar dacă Dania este căutată toată ziua de oameni diferiţi.

Într-o zi am vorbit cu Dania de la un telefon din familie. Cineva mi-a auzit cuvintele şi timbrul şi a spus la urmă: „Ce cîrpă eşti!" Vorbele acestea mă obsedează, căci

niciodată nu m-am gîndit să mă judec așa de rău. La restaurantul unde mănînc vine în fiecare zi un țigan pipernicit și murdar și cîntă fals și ridicol la o vioară stricată, cu o voce plîngăreață, *Ești o cîrpă în amor!* Dar eu îl ascult cu seriozitate, căci am impresia că face portretul meu.

Ascensorul va urca pînă la mine, la etajul al șaptelea, să-mi aducă cineva vreo veste? Îi aud zgomotul, dar nu știu dacă urcă sau coboară cu cineva care vrea să plece. De cîte ori trece pe la un etaj, zgomotul acesta capătă alt sunet, pot să urmăresc drumul ascensorului și să număr cele șapte etaje. Dar dacă se oprește în mers? Sau am numărat greșit? S-au n-a pornit exact de la parter, și atunci e inutil să număr de șapte ori? La etajul meu sînt douăzeci de camere, deci foarte multe persoane, uneori mai mulți într-o cameră: chiar dacă ar urca cineva pînă aici, s-ar putea să nu fie pentru mine. S-ar mai putea să vie cineva tocmai la mine, dar care nu mă interesează.

Și asta se întîmplă de dimineața pînă seara!

Despărțirile sînt oribile, mă mir cum avem tăria să le trăim. Pentru totdeauna! Ca o moarte! Mai impresionant decît o moarte, căci după o despărțire celălalt trăiește undeva, mănîncă și doarme, are ocupații. Te poți întîlni, oricît de mare ar fi lumea aceasta, sau cel puțin crezi că te-ai putea întîlni. Îți faci iluzia că fata care merge în fața ta e iubita. Cu toate că totdeauna te înșeli. Nu există un noroc de felul acesta. În același oraș, străzile se măresc, se multiplică, casele se înstrăinează, iar iubita se găsește undeva, dar nu poți închipui unde... Poate în cinematograful în care intri, tocmai la ora aceea, și cînd se face lumină privești cu aviditate pe toți spectatorii și regreți că s-a făcut întuneric înainte de a-ți termina examinarea. Se cîntă o reclamă în semiobscuritatea sălii, iar tu îți cauți iubita. Sau poate la teatrul la care te duci o dată la trei luni. Sau la un concert. Și asculți multe sunete, cu impresia că și ea ascultă același lucru. Și dacă ascultăm amîndoi, în același timp, la radio, același post îndepărtat?... Pentru totdeauna... Erai atent ca iubita să nu răcească, să n-o ploaie, să aibe aceleași bucurii. O făceai neapărat să citească o carte care ți-a plăcut, să se îmbrace după gus-

tul tău (Dania, ți-am pretins o rochie de *taffetas*...), să prefere o anumită expoziție de pictură. Totul zădarnic. Atîtea preocupări pe care le-ai avut odinioară și acum fără sens. Par ridicole planurile tale vechi. Și mai ales, dacă planul tău pretindea un oarecare timp și ai fost întrerupt, acum te găsești nebun. Doreai să știi cel mai mic lucru din viața iubitei. Te durea dacă descopereai că iubita uitase să-ți spuie ceva, inofensiv chiar, un spectacol, de exemplu. Satisfacția pe care a avut-o asistînd la un spectacol. Acum poate veni primăvara, zădarnic constați primele flori, căci nu mai poți să i le trimeți ei. Ți-aduci aminte, Dania: am venit cu violete multe la tine, și făceam mari [eforturi] ca să nu-mi scape nici una. Vara... Atunci ești tu infidelă... „Eu nu pot suferi căldura", mi-ai spus. Totuși, ai plecat numai cînd am hotărît eu plecarea mea. „Cum voi putea trăi în orașul acesta fără tine!" Și unde te-ai dus ai descoperit o societate veselă, elegantă, unde ai putut să joci rolul prim. Toamna cu ploile. Cu Dania n-am trecut nici o toamnă împreună. Iarna, cu zilele negre. Zile făcute pentru dragoste. Te-a impresionat această reflexie a mea, și mi-o aminteai de cîte ori era o zi mai întunecată. Acum telefonul de alături pare un cadavru. Nu se desprinde nici o emoție din el. A redevenit o mașină uscată, fără mișcare. Poți să te uiți, înțepenit, ceasuri la el, nu se desprinde nici un semn. Și dacă totuși te cheamă cineva, sunetul lui îți face rău, căci oricine te dorește îți este indiferent, și te doare că același mijloc poate fi întrebuințat de persoane streine, la fel cum te doare că un colț de natură îți este nespus de drag, de familiar, și constați că aparține cu aceeași intensitate altuia. Și telefonul devine simbolul viu al despărțirii tale, și te înfiori cînd din atîtea cuvinte calde, de întrebări febrile, de deznădejde sau de speranțe, nu mai rămîne decît un umil aparat negru, strein, tare. Pentru totdeauna. Orice aș face.

Mă doare capul acum, și ție nu-ți pot spune nimic. Dacă ai pune mîna pe fruntea mea, m-aș simți bine. Am o carte nouă, s-o citim împreună. Să-i ghicim conținutul numai cercetîndu-i paginele. Am aflat o observație subtilă, vreau să ți-o spun. Am descoperit un prieten, ce părere poți avea tu de el? Am stat treaz o noapte întreagă ca să scriu cîteva rînduri. Sînt mulțumit de ele, am im-

presia că depășesc tot ce am făcut pînă acum. Nu vrei să le cunoști și tu?... Pentru totdeauna... Și dacă m-aș despărți de Dania, aș ține calea tuturor automobilelor ca s-o descopăr. Nu văd bine. Odată a trecut pe lîngă mine un automobil, cu mai multe persoane în el. Și deodată am descoperit pe cineva care se uita atent spre mine pe geamul din spate. Era Dania, care mă văzuse pe stradă, și cum întîmplarea era neprevăzută, a avut curajul să mă privească, fără sfială de vecinii ei. Dar mă înșelasem. Nu era decît o păpușă atîrnată acolo, pentru încîntarea călătorilor.

Cea mai stupidă melodie îți sugerează dezastre. O flașnetă cîntă *De-acuma nu te-oi mai vedea*, iar eu jelesc despărțirea de Dania... Pentru totdeauna... Va trebui să suport așa ceva și să trăiesc mai departe. Căci traiul cu Dania a devenit foarte complicat. Viața aceasta de tensiune continuă mă umilește, aruncă în mine toate incertitudinele. Și odată, în loc să-ți vorbesc: „Ce mai faci, Dania, ce-ai mai făcut în ultima jumătate de ceas?" îți voi spune „adio". Dacă aș fi în stare, ți-aș cînta un cîntec: *Gute Nacht, mein Kind.* Ca și cum de-acum tu ai trebui să dormi totdeauna, iar eu să te veghez.

Fiecare om are atîrnat de buze cîte un surîs, după cum sălbatecii își atîrnă cîte o bijuterie. Surîsul acesta are diferite forme, este prelungit sau de scurtă durată, pregătit sau bruscat, grațios sau crispat, nenatural uneori, întreg sau numai schițat. Dania are totdeauna surîsul pe buze, și de cîte ori întîlnește pe un cunoscut, oricare ar fi el, înflorește ca o floare. Fiecare se bucură de acest surîs, ca și cum numai pentru el a fost făcut, dar eu știu ce artificial este. Iar odată am surprins-o pe Dania așa: a văzut pe un cunoscut și a început să-i surîdă. Apoi, imediat, a apărut alt cunoscut. Iar Dania a surîs mai departe, la fel, celuilalt. Același surîs pentru două persoane.

Uneori îmi place să-i amintesc Daniei că nu sînt un om de rînd și că în tovărășia noastră nimeni nu dă mai mult. Și atunci îi spun vorbele lui Ronsard[16], transformate puțin, ca să mi se potrivească:

Quand vous serez bien vielle, au soir, à la chandelle,
Assise auprès du feu, dévidant et filant,
Direz, chantant mes vers et vous émerveillant:
„...me célébrait, au temps que j'étais belle".

Dar recitîndu-i aceste versuri, arăt că în nici un caz aventura noastră nu poate dura multă vreme.

Înainte de a o cunoaște, am fost rugat să pun un autograf pentru „o duduie", pentru Dania chiar. I-am scris la întîmplare, oferindu-i „o fantomă".

„Știi cît m-au obsedat rîndurile tale?" Sînt foarte potrivite pentru Dania.

M-a căutat prin săli de spectacol, pe străzi, pe cînd nu mă putea recunoaște, căci nu-mi știa fizicul. A citit tot ce am scris, părîndu-i-se că la fiecare rînd fac aluzie la ea. Și de cînd ne-am întîlnit, ea își continuă visul de lunatecă. I se pare posibil orice plan, dar se sperie să-l îndeplinească. Mă așteaptă noaptea la fereastră, dar nu are curajul să mă primească la orele normale. Face din mine, în absența mea, imagini fantastice, dar are deziluzii cînd mă vede. Gesturile îi sînt nesocotite, timiditatea alternează cu îndrăzneala. [Și una și alta] la fel de stridente. Uitări complecte din pricini vagi, din pricina unei vizite mediocre și, deodată, frenetice aduceri-aminte. Cuvintele cele mai pasionate, spuse numai la telefon.

— De fapt, Dania, pentru tine aș putea fi chiar mort. Obsesiile tale n-au nevoie să mă mișc, să mănînc, să pretind ceva. Poate că mort m-ai iubi chiar mai mult, m-aș potrivi cu imaginația ta. Bineînțeles, carnea ta ar accepta îmbrățișările cele mai puternice, sărutarea cea mai amețitoare, sensualitate nebună, dar la urmă, singură, lenevoasă, m-ai chema pe mine. Prestigiul și dezolarea mea...

Este Dania deșteaptă? Cu toată grația figurii de păpușă de lux, are fruntea mare, de persoană care gîndește. Familia ei e impresionată de inteligența ei. Face unele observații la care nimeni nu se așteaptă. Unele comparații minunate. Și apoi a citit imens, a devorat cărți. „Citesc pînă și programele de cinematograf." Aceasta nu este un semn de deșteptăciune, dar te impresionează cineva care are patima cititului. Orice spui, ai impresia că ești ascultat și înțeles. Dar n-am surprins-o niciodată pe Dania susținîndu-și multă vreme o părere și motivînd-o... „Rilke e cel mai mare poet din lume"... Cu ce emoție face această declarație! Ce este mai frumos în el? Dania nu mi-a spus ce crede. Îi vorbesc cu entuziasm de unele cărți. I le ofer. Și nici nu știu dacă i-au plăcut.

ce emoție i-am trimis *Deux ou trois Grâces*, capodopera .. Huxley. Am căutat în toate librăriile pînă ce am găsit-o. Grațioasa Grâce, explicabilă ca o temă muzicală care se repetă, și atît de influențabilă, încît îi recunoști fiecare amant după cuvintele pe care le întrebuințează. Dania, nu ți-ai recunoscut portretul tău și nu ai avut ocazia să privești în cartea aceea ca într-o oglindă? (Ultima dată cînd te-am întîlnit, mi-ai vorbit de Spinoza.) Dar Dania nu se compară decît cu ce este perfect favorabil. Cunoaște foarte multe versuri pe de rost, este asta un semn de inteligență? Nu i se poate ascunde ceva, căci ghicește. Are momente de reflexie? Are, mai ales, timpul să reflecteze, cu vizitatorii care vin mereu, cu ocupațiile de modă, care nu se mai termină? N-am auzit-o niciodată spunînd: „Această este o carte bună, pentru că"... Nici eu, de altfel, nu-i dau dovezi de inteligență. Mă mărginesc să interpretez, cînd sînt cu ea, sentimente, totdeauna cu pasiune, căci totdeauna sînt în joc relațiile dintre noi. Și cînd ne simțim perfect tovarăși, glumesc, fac spirite proaste sau chiar mă amuz scoțînd sunete fără înțeles. Repet aceeași frază idioată și ne amuzăm amîndoi. Dania mi-a spus: „Ce mult mai țineam la inteligența ta înainte de a te cunoaște! Și acum descopăr că pot să te urmăresc." De fapt, vorbele trebuiesc astfel înțelese: acum mă intimidez mai puțin de tine! Căci n-a avut niciodată ocazia să constate în ce fel gîndesc. Nu mi-a pus întrebări.

Întotdeauna am privit cu emoție o poșetă, căci am considerat-o legată intim de doamna care o poartă. O mărturisire care se face în public și totuși rămîne ascunsă. Fiecare compartiment este important. Roșul de buze, pudra, parfumul, pieptenele, fiecare cu secretul lui. În poșetă n-ai voie să cauți niciodată, oricît de avid ai fi s-o cunoști. Firea feminină, curioasă, de neînțeles, transformată în pînză și zorzoane. Dania își schimbă de multe ori poșetele. Desigur, toate sînt de calitatea cea mai bună, aduse din străinătate, model. Așteptam într-o zi pe Dania în salonul ei. Citisem dintr-o carte pe care o găsisem pe masă, mă uitam la fotografii, dar Dania nu sosea. Nu mai știam ce trebuie să fac. Și pe un scaun, lăsată la întîmplare, una din poșetele Daniei. O purta în ziua aceea, era plină de lucrurile trebuitoare. Am privit-o îndelung, vrînd să închipui mîna care o ține

de obicei. Şi un gînd mi-a venit. Am scris cîteva rînduri de prietenie şi le-am strecurat în poşetă. A doua zi am aşteptat efectul. Dar nimic. Nici în zilele următoare. Nu pricepeam. S-a putut să nu observe? Sau rîndurile mele s-au rătăcit? Dania nu-mi spune nimic din timiditate sau din gingăşie? Nu era o chestiune prea gravă, am întrebat-o pe Dania de întîmplarea cu biletul meu. Ea a rămas surprinsă: „N-am ştiut!"... A adăugat: „Eu niciodată nu mă ocup singură de poşetă. Alţii îmi aranjează lucrurile din ea"...

Şi *portefeuille*-ul meu a constituit un miraglu pentru Dania. Cînd l-a ţinut în mîini! Să poată scotoci pretutindeni! Întîrzia la fiecare descoperire. Şi fiecare lucru, cît de umil, o impresiona. Un carnet de cale ferată. Cum e fotografia mea, cine a scris pe ea, cine a iscălit-o? O floare presată, ce floare e, şi de unde o am? Cîteva pagini scrise: trebuiesc publicate? Un bilet vechi de tramvai, ce călătorie am făcut? Şi cheia camerii mele! De orice era Dania curioasă, voia să ştie tot. Dar am luat *portefeuille*-ul înainte ca Dania să ştie tot. Mai la o parte era fotografia unei fetiţe nostime, surîzătoare, cu pălăria mică pe ureche şi foarte încîntată de acea pălărie: Milly!

Dania, ai intrat în camera mea şi totuşi n-ai observat ceva important, care de obicei nu-ţi scapă cînd este gelozia ta în joc. Eu eram stăpînul, căci eu dispuneam de situaţii, lucid, nu la întîmplare, cum erai tu. Şi glasul meu rugător, pe care ai socotit că poţi să-l conduci după plac, ascundea cele mai conştiente planuri. În camera mea este o uşă ascunsă după perdea, pe care n-am curajul s-o încui. Pe acolo se poate merge în camera lui Milly. Milly, de cînd ai venit tu în viaţa mea, nu vine decît foarte rar, cînd sînt bolnav şi crede că e obligată să se ocupe de mine. Tot eu merg dimineaţa la Milly, cu dorinţa s-o împac, dar atent ca nu cumva să mă caute în lipsă cineva la telefon din partea ta. Fijija, pisica, circulă mai mult între noi, ea toarce înainte, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, şi doarme fie rezimată de mine, fie de Milly. Mai ales de Milly, dar nu dintr-o preferinţă. Eu sînt nervos, nu pot sta locului, mereu în aşteptare; nu pot fi comod pentru somnul unei pisici. Pe Milly, în schimb, supărarea a doborît-o, stă ceasuri întregi pe divanul ei, cu capul în mîini, nepricepîndu-se să ia vreo hotărîre.

Fijija e pisica lui Milly mai cu seamă. Ea mi-a adus-o, ea o îngrijește zilnic, și de la restaurant ea îi aduce pachetul de mîncare. Și acum, cînd Milly este prea întristată, încearcă să se consoleze cu Fijija. „Tot ce mi-a rămas pe lume!" Mi-e așa de milă! Dar ce pot face? Și cînd a fost Dania la mine, am inventat motive să plecăm cît mai repede. Mă temeam să nu vie Milly. Desigur, Milly este discretă și mîndră, ar fi rămas în camera ei dacă ar fi simțit (ar fi simțit imediat) musafiri la mine. De altfel, nu vine la mine decît rareori, intră la ea liniștit, și numai întîmplător îmi dau seama că e acasă. Cîteodată mai are pretenția să lupte cu mine. Încuie ușa și nu răspunde cînd îi bat să intru. Dar alteori lasă ușa deschisă, și n-are nici o tresărire dacă vin s-o văd. Și trebuie s-o întreb de două ori același lucru dacă vreau un răspuns.

Dar am plecat cu Dania cît mai repede din camera mea. De ce s-o îndurerez inutil? Și mai ales: dacă Dania ar observa ceva? Mi-a fost frică mare să nu fiu surprins într-o situație ridicolă. N-aș fi fost în stare s-o umilesc pe Milly prefăcîndumă că o consider o ființă întîmplătoare. N-aș fi putut să ascund pe Dania. Aș fi surîs constrîns și stupid. Și Milly și Dania s-ar fi sesizat. Ce teamă îmi era pe culoar, cu Dania așteptînd ascensorul care nu mai sosea, mereu ocupat, ocupat poate tocmai de Milly, care sosea în același moment! Chiar dacă Milly îmi spusese că în ziua aceea (sărbătoare) va fi absentă. Îmi spunea totdeauna lucruri precise. Ce emoție trecînd prin fața diferiților portari, chiar dacă ei nu-mi puteau face nici o complicație!

În alte zile pot să nu mă tem prea mult de venirea lui Milly, are birou. Și de atîta vreme de cînd o cunosc, niciodată nu și-a părăsit orele biroului. Asist la viața ei tristă de fiecare zi, de funcționară. Conștiincioasă, fie că așa este temperamentul ei, sau poate că se teme să n-o dea afară, cum se poate oricînd întîmpla la un birou particular, și să rămîie pe drumuri. Căci trăiește din leafa biroului și n-are pe nimeni care să-i poarte de grijă. În fiecare seară îmi da raportul. Ce vulgarități îi mai spunea șeful imediat, sau cel mai mare, sau cel mare de tot, care nu-și închipuia că funcționarii lui au nevoie de somn și de mîncare și, de e posibil, chiar să meargă la un teatru. Pentru el, orele nu contează. Vine oricînd și dorește să găsească pe funcțio-

nari. Şi noaptea, dacă are poftă. Nu ştie ora prînzului. Ghiftuit, căci el poate să mănînce cînd vrea, odihnit, căci el se poate scula cînd vrea. Nu spune bună-ziua, pretinde, se supără, rămînînd tot timpul distant şi imbecil. Imposibil de contrazis, oricîtă dreptate ai avea. La o oră neobicinuită, n-a găsit-o pe Milly la birou. Avea de scris la maşină cîteva rînduri politice, şi nu s-a priceput să găsească o altă dactilografă. O mie de lei amendă! „Tocmai îmi făcusem socoteala că iarna aceasta îmi pot cumpăra blăniţă, ca să nu-mi fie atît de frig la gît." Şeful crede că totul îi este permis şi face din banii societăţii ce vrea, nimeni n-ar putea să se opuie fără riscul de a fi dat afară. „Noroc că nu-l văd totdeauna. Cînd ar şti el că am fost foarte fericită aseară la un concert la care m-ai dus tu!" A fost el vreodată la un concert? Şefii mai mici sînt mitocani, scuipă pe jos, fumează ţigări proaste, „atît de mult, că poţi să tai fumul cu cuţitul", spun prostii pe care trebuie să le accepţi fără împotrivire, iar numerele din registre se ridică pe ei ca furnicele, pe mîini, pe barbă şi mustăţi, pe haine, pe toată fiinţa lor. Uneori pe fereastră se vede cum plouă sau cum străluceşte soarele, dar nimeni nu face astfel de observaţii. Trec anii peste Milly ca funcţionară de birou, dar ea rămîne la fel de sensibilă, şi cea mai mică vulgaritate o distruge. Biroul, viaţa ei, ce tragedie!

Cum să pot face mai explicit, şi pentru alţii, şi pentru mine, ceea ce presupune cuvîntul „birou"? În fiecare zi, de ani şi pentru totdeauna, în cel mai bun caz. În fiecare zi! Să scriu cîte o pagină pentru fiecare zi, şi sub titlul *birou* să punem peripeţiile, încurcăturile, obrăzniciile superiorilor, munca stupidă şi istovitoare, fără scop. Numai deziluzii. Indiferent de tot ce se petrece în lume, că oamenii trăiesc şi mor, unii se chinuie, alţii sînt îndrăgostiţi, geloşi, tragici, indiferent. Numai să iasă exact cifrele. Aş aduna mii de pagini care ar părea identice, dar fiecare ar conţine o zi din viaţa unui om. Viaţa lui Milly. Cine ar avea răbdare să citească numai ceea ce a fost trăit clipă cu clipă? Dumnica funcţionarul se scoală tîrziu, se uită pe fereastră şi asistă la trecerea timpului nefăcînd nimic. Din cînd în cînd, din viaţa lui Milly se desprinde cîte o tragedie: a murit tata... sau mama... a rămas singură pe lume. Dar n-a avut

o îngăduință prea mare. Numai zilele de înmormîntare. Și apoi din nou biroul.

Și uneori Milly își dă seama că n-are pe nimeni, că n-are unde să se ducă, că fiecare își are petrecerea lui, nimeni nu se gîndește să-i facă vreo bucurie. Și atunci îmbrățișează pe prietena ei pisica și e satisfăcută cînd o privește mîncînd. O găsește înțeleaptă, inteligentă, grațioasă, atîtea adjective care ar fi vrut să i se adreseze ei, să le poată ea adresa altcuiva. Așa se explică atașamentul ei pentru mine. Sărutări, senzualități n-au nici un rost între noi. Oricît de ciudat ar părea, un bărbat și o femeie împreună, care se pricep numai să-și poarte de grijă reciproc. Milly bagă de seamă ca viața mea să se petreacă fără de neglijențele pe care eu sînt înclinat să le trăiesc, să mă îmbrac cum trebuie, să mănînc, să dorm. Eu o încurajez în viața ei grea, o ascult cu interes, îi explic ceea ce nu pricepe clar, îi fac promisiuni care ar putea să-i calmeze necazul. Anumite lucruri le las în întuneric. N-o întreb despre trecutul ei. Poate pentru că n-aș vrea nici eu să fiu întrebat. Și n-o întreb niciodată de trecerea unei ore de a ei pentru care nu se gîndește să-mi dea explicații, căci nu vreau nici ea să creadă că are vreun drept în viața mea sentimentală. Cele mai calde strîngeri de mînă, dar nimic altceva. Putem dormi pe același divan, fără să mă gîndesc la rău. Astfel, prea multe n-am vrut să iscodesc în ființa lui Milly. Dar am fost cu dînsa punctual, exact în promisiunile date. Milly mă privea citind, scriind, era măgulită cînd eu îi ceream vreo explicație, căutam s-o pun în curent cu preocupările mele. Asta îi readucea încrederea în puterile ei, pe care biroul făcea tot ce era posibil să i le distrugă. Tovărășiile noastre minunate, în preajma radioului, fără vorbe, încercînd să prindem posturi pînă noaptea tîrziu. Milly era fată deșteaptă, avidă să învețe, prudentă ca să nu spuie niciodată ceva deplasat. O găsisem în muzică încurcînd bucățile cele mai familiare, și acum o deprinsesem să recunoască fraza intimă din vreun cvartet. Și cu delicii observam progresele elevii mele. Dania a putut să sosească în viața mea, fără să-mi închipui că această aventură ar putea aduce vreo transformare în viața dintre mine și Milly. Nu vorbeam despre Dania, căci găseam inutil să vorbesc lui Milly despre escapadele mele, dar nu aveam intenția să ascund nimic. Și dacă îmi veneau cîteva

rînduri, îi spuneam portarului să mi le dea pe ascuns, dar le lăsam fără precauţii printre hîrtiile mele, căci nu-mi închipuiam că ar putea să le citească cineva. Şi într-o zi am făcut descoperirea că Milly este geloasă!

Au început între noi discuţii făcute din jumătăţi de cuvinte, învinovăţiri, ofense, pe care fiecare se prefăcea că numai întîmplător le făcea şi nici unul nu spunea limpede ceea ce crede.

„Iarăşi o scrisoare!" „Întrucît te supără?" „Constat numai!" „Vrei poate să mă socot vinovat?" „Nu vinovat, numai tulbure." „Nu dau socoteală nimănui." „Credeam că pentru o chestiune atît de importantă poţi să dai socoteala."

Am uneori ieşiri violente. „Dar, în definitiv, nu permit nimănui să mă tortureze." „Dar n-am spus mare lucru." Avea dreptate, nu spusese mare lucru, dar cuvîntul ei cădea pe preocupările mele: Dania mă chinuia fără să-şi dea seama. Uneori aveam cheful să-i mărturisesc necazurile mele lui Milly, cea mai apropiată prietenă, dar acum discuţiile noastre ajunseseră prea ascuţite ca să-i cer tocmai lui Milly o povaţă. Minţeam din ce în ce mai mult, în timp ce pretindeam că Milly n-are dreptate să mă examineze.

Milly observa anumite situaţii comice pe care le trăiam şi se răzbuna subliniindu-le cu voce tare. În febrilitatea cu care aşteptam o veste, n-aveam astîmpăr, în cameră mă mutam de pe un loc pe altul, puneam la patefon un disc pe care nu-l ascultam pînă la sfîrşit, deschideam o carte pe care o închideam înainte de a putea citi prima pagină, puneam o întrebare şi nu aşteptam răspunsul, sau îmi găseam o treabă ca să ies în oraş, ca să mai rup din timpul aşteptărilor, dar mă întorceam imediat cu spaima ca nu cumva tocmai atunci să fiu aşteptat. Milly nu spunea nimic, fără mişcare sta într-un colţ, cu capul în mîini, ca să nu-i văd măcar faţa sau ochii, dar o simţeam tot timpul examinîndu-mă, pricepînd tot, şi imobilitatea ei tăcută mă exaspera. O iscodeam şi o obligam, prin jurăminţi, prin mitocănii, prin abilităţi, să vorbească. Dar uneori, orice aş fi imaginat, nu-mi auzeam decît vocea mea, şi sunetele vorbei mele cădeau peste mine chinuitoare. Cîteodată mă cuprindea o imensă milă de tristeţea lui Milly, de obicei cînd vedeam că eu însumi sînt fără noroc, şi atunci repetam fără sfîrşit: „Dar ce sînt eu de vină!" Poate că dacă aş fi fost fericit, aş

fi fost mai impresionat de necazul lui Milly. Nu eram bine hrănit pentru un om care n-a mîncat încă. Darnic, aș fi răspîndit cuvinte de îmbărbătare, glume, chiar și cîte o distracție, un cinematograf. Dar găseam că duc o viață intolerabilă, nu mă simțeam obligat să mă ocup și de alții. Mă simțeam în stare să mor curînd, deci nu-mi păstram pentru mine partea cea mai bună. Milly sta dezolată lîngă pisică, și cu această tovărășie ea se simțea și mai singură încă. Dar și eu mă simțeam singur, ocolind ca un năuc camera, în așteptarea unei vești. Și trebuia să tac, un chin care îmi era răspîndit pe ochi, pe buze, pe toată carnea. Și pentru că nu puteam să mă răzbun pe Dania, care cine știe ce făcea în momentul acela, acolo, departe, mă uitam la Milly, la ceafa ei, căci fața și-o ținea între perne, și-i spuneam — în gînd, căci îmi dam seama că dacă i-aș fi spus tare, n-ar fi liniștit cu nimic supărarea mea din pricina Daniei: „Ce să-ți fac! Fiecare cu soarta lui!"

Cunoștința cu Milly s-a făcut senzațional, după cum senzațională mi s-a părut și cunoștința cu Dania de mai tîrziu. De fapt, oricum s-ar face prima întîlnire cu cineva, care va juca un rol în viața ta, pare extraordinar. O recomandație la colțul unei străzi... Reflectezi: ce întîmplare că eram tocmai acolo în momentul acela, iar un amic comun, pe care-l văd foarte rar, se găsea în același loc!

Duceam o viață prea monotonă, lipsită de orice farmec. M-am hotărît să plec într-o excursie cu niște oameni pe care nu-i cunoșteam, de care numai întîmplător am aflat. Obicinuit să trăiesc singur, și deodată în grupul necunoscuților. Milly a plecat și ea cu aceeași excursie, tot pentru prima dată. Spre Mănăstirea Cheia, cu automobilul, și apoi pe jos, tot mai departe. La început nici n-am observat pe cine aveam în preajmă, mă mulțumeam să surîd amabil dacă mi se punea vreo întrebare, să mă arăt mulțumit. De la Cheia ne-am despărțit la întîmplare, în grupuri, preocupat fiecare să urce potecile. Pe muntele Ciucaș m-am odihnit, cu cei cîțiva tovarăși de care mă ținusem. Unul s-a hotărît să mănînce. Așezînd o bucățică de brînză pe o bucată de pîine, am descoperit lîngă mine o fată delicată, necăjită, stranie puțin, sensibilă la fiecare trăsătură, Milly. Și mititică, ai fi putut s-o porți cu ușurință în brațe. Ce jucărie ciudată! La întoarcerea spre Cheia, i-am spus: „Ce minunat este aici.

Ar trebui să rămînem cît mai mult." „Mie mi-ar fi imposibil, căci am birou." Ce mult m-au impresionat vorbele acestea! Ce conţinea timbrul vocii ei?! Dar era deprinsă cu această viaţă. Atîtea grozăvii pe care le-am închipuit dintr-o dată, pe care numai le bănuiam, dar nu puteam să le ştiu în repetarea lor zilnică. Mi-a dat adresa biroului. Ajuns acasă, i-am trimis un buchet imens de gladiole. „Îţi dai seama cum se prezintă un buchet de flori într-un birou? Nu ştiam unde să le ascund. Le pitisem înapoia scaunului pe care stau toată ziua. Le striveam, era o profanare. Să nu le descopere camarazii mei, căci ar fi reflectat: O socoteam cuminte, dar are şi ea tipul ei!"

Fuseseră destul de deplasate gladiolele mele. Eu, care le cercetasem la cumpărare pe fiecare, după ce examinasem îndelung cîteva magazine cu flori, ca un om care nu e grăbit, care nu are nici o treabă. Dar am continuat să-i trimit flori, mai umile, mai însemnate, după anotimp, cît mai multe. Şi eram încîntat cînd n-avea vaze destule ca să adăpostească tot ceea ce îi trimiteam. O părăseam dimineaţa de tot de la casa unde sta pe atunci. Ea deschidea fereastra ca să intre aerul curat. Găseam în stradă ţigănci care-şi aranjau florile pentru vînzarea de peste zi. Cumpăram un buchet, mă întorceam, şi-l aruncam lui Milly pe fereastra de la etaj. „Acum nu-mi mai aduci nici o floare!" Cînd o văd prea supărată, mă hotărăsc să reîncep istoria florilor. Dar ajuns afară, uit, mi se pare prea complicat să mă mai întorc.

Treceam pe la biroul ei, îi spuneam o veste nouă, ca să-i dau o preocupare agreabilă, îi dam cîte o carte sau cîte o revistă, cu toate că era prea ocupată şi prea ţinută din scurt ca să poată citi la birou ceva. Sau pe la ora 11, pe cînd trebuia să-i fie puţin foame, îi aduceam o bomboană. Treceam pe la ea numai ca să-i dau o bomboană — se putea să nu fie emoţionată? Căpătam cheia de la camera ei. Acolo, cea mai perfectă ordine, căci Milly era chibzuită şi nu-i plăcea să-şi lase lucrurile la întîmplare. Cred că ar fi observat în orice caz trecerea mea, din pricina vreunei neglijenţe pe care aş fi făcut-o, oricît de precaut aş fi fost. Dar îi făceam un semn anume. Răsturnam scaunele, schimbam locul unor păpuşi care atîrnau de o etajeră, atîrnam de lampă pijamaua ei, care o descopeream unde era ascunsă, şi o închipuiam astfel pe Milly încă acasă conducîndu-şi mica gospodărie. Sau luam

cărțile de joc, și pe covor scriam ceva cu ele. Odată am scris: „*Chérie!*“ (Bineînțeles, n-am uitat să pun accentul ascuțit...) Milly primea jocurile mele pe jumătate amuzată, pe jumătate duioasă: „Profesorule!“ (La școală, cînd elevii mei se grăbesc să termine teza de limba franceză, le atrag atenția: „Mai examinați-o o dată... Mai puneți cîte un accent“...) Îmi place să vin în camera lui Milly, găsesc totul aranjat, nimic nu e lăsat la întîmplare. Cînd mai are Milly timpul să se ocupe de lucrurile ei? Milly mi-a observat imediat neglijența mea, și a voit să mă îndrepte. Nu băgam seama ce se întîmpla împrejurul meu, și ea îmi atrăgea atenția ce trebuie să fac, cum să mă îmbrac, cum să privesc vizitele. Nu se puteau face mari transformări cu mine. Dar Milly nu obosea, niciodată nu-și pierdea răbdarea. Mereu de la capăt. Uneori eram plictisit de observațiile ei vecinice și răspundeam mai aspru. Dar eram recunoscător acestei ființe mititele, care se ocupa tot timpul de mine. Dar nu cred să-i fi convenit vizitele mele în absența ei, chiar dacă îmi dase generoasă cheia de la intrare. Oricît aș fi băgat de seamă, încurcam lucrurile, iar ea, cînd era de față, îmi atrăgea atenția la ce făcusem.

Găseam tolănită pe divan și dormind fără grijă pe Fijija, superba pisică *gris*. Fijija avea toate voile, să iasă sau să intre după capriciul ei, să trezească pe vecinii indignați, să-i fie tot timpul foame. Cînd începea seara, părăseam camera lui Milly. Lăsam în urmă pe Fijija dormind mai departe, și un covor întors, fața de masă atîrnînd strîmb, și cărți pe mese, pe scaune, pe jos, pretutindeni. Cînd reveneam mai tîrziu, o găseam pe Milly întoarsă de la birou, și totul în ordine. Milly mă aștepta. Aduceam cu mine două felii de cozonac, și Milly prepara masa de seară, cafeaua cu lapte. Dam drumul la radio, și Milly căuta să uite atmosfera biroului, unde lucrase toată ziua. O dată cu muzica de departe, încercam să închipuim pe desemnele covorului Parisul sau Berlinul. Somnul... Stingi lumina și amorțești în căldura patului și a întunericului. Și uiți gîndurile rele. Nu socoteam că am vreo obligație față de Milly. Dar ea îmi purta de grije în fiecare clipă. Grație ei devenisem un om, eu, care în ultimul timp nu mai știam să mă strecor printre oameni. Dania m-a cunoscut îngrijit, cu hainele puse la punct, stăpîn pe mișcări. Și dacă mă găsea Dania plăcut —

pe o femeie o impresionează aspectul — e pentru că Milly veghea asupra mea, și că înainte de a-i face o vizită, Milly, fără să bănuiască nimic, mă inspecta o ultimă oară cum mă prezint.

Dar și eu eram folositor pentru Milly. Îi alungasem singurătatea. Eram un tovarăș care o învățase, îi aduceam bucurii, îi dam încredere că ea este mai mult decît o funcționară de birou. Își construia o fericire, avea zilnic preocupări, timpul la birou putea fi suportat mai ușor. Ce pretenții să mai aibe? Căci făceam o socoteală de negustor: dam și mi se da! N-avea dreptul să-mi ceară mai mult!...

Scena aceea trebuie povestită. Mă pregăteam într-o seară să merg la un cinematograf de cartier, să văd un film despre care se vorbea de bine și care îmi scăpase. Spusesem Daniei despre acest plan la întîmplare, fără să fiu convins dacă o să mă duc, la ce oră o să mă duc, dacă ea va ține minte planul meu. Era într-o duminică, zi în care nu fac nici un fel de corespondență cu Dania. Ziua trecuse pustie și nesfîrșit de lungă. Alături, Milly, nemișcată, cu capul în mîini, și pisica. Sărbătoarea pentru care muncește toată [săptămîna]! Seara i-am propus să meargă cu mine la cinematograf. Mi-era milă de ea și mă simțeam prea singur. A acceptat. Și, surpriză extraordinară: în antreul cinematografului mă așteptau Dania, Mady și Raul. O întîmplare neașteptată, și au vrut să-mi facă o surpriză! Ce clipe... Ce puteam face... Dania la început m-a văzut numai pe mine, și ochii ei licăreau de dragoste și de bucurie. Și apoi a descoperit-o pe Milly. Toată figura i s-a înnegrit deodată, a fugit îndărătul pălăriei. Am salutat, am luat bilete și am trecut cu Milly în sala de cinematograf. Ce voi face? Aveam frica geloziei Daniei. Un sentiment care putea strica toată jucăria dintre noi. Cei trei aveau să stea, aveam impresia, la infinit în antreul cinematografului. Am pretextat că mi-e rău și am părăsit-o pe Milly.

În sfîrșit, eram liber! Trecuseră totuși zece minute, și eu căutam grupul Daniei, pe scaunele unde îl găsisem, printre umbrele din sală, în stradă, pe străzile apropiate. Am intrat într-o farmacie și am căutat, prin telefon, pe Dania acasă. N-avusese încă timpul să vie... S-a auzit sunetul telefonului chemînd îndelung, ca într-o casă pustie, și apoi

vocea servitoarei. Poate că mă căuta Dania acasă la mine, închipuindu-şi, cu intuiţia oamenilor disperaţi, că poate totuşi m-am întors sau că totul n-a fost decît halucinaţie şi n-am plecat deloc. La fel, cînd îţi moare cineva scump, o bucată de vreme cauţi să te sugestionezi că l-ai putea găsi prin locurile obicinuite. Am aşteptat zădarnic. I-am scris o scrisoare Daniei şi am trimis-o cu o trăsură. Ce încet merge o trăsură! Am plecat eu însumi la casa Daniei, ca să văd dacă de afară nu observ ceva neobicinuit. Casa Daniei era complect în întuneric, iar birjarul meu să căznea să descopere pe cineva căruia să-i dea scrisoarea. M-am ascuns după un copac, ca să nu mă vadă birjarul. Poate că Dania s-a culcat... Sau n-a sosit încă. De ce n-a sosit? A fost în stare totuşi să intre în cinematograful acela? Din spirit de bravare sau de inconştienţă. Sau pentru că o impresionase prea mult gestul de a se duce la un cinematograf de cartier şi nu putuse renunţa la el. Sau poate că s-a dus la alt cinematograf. Sau o fi împins curajul şi mai mult, ca tovarăşii săi să nu bănuiască nimic, sau să nu se arăte slabă în faţa lor şi-o fi intrat într-un cafeu cît de cunoscut? Sau într-o cafenea obscură, ca să n-o vadă cineva, pentru că savurează lucrurile umile, deprinsă cu gîndul cinematografului umil la care trebuia să meargă.

Să o mai caut încă o dată la telefon. Unde o fi un telefon pe aicî? Unde aş putea întreba? Să luăm cele cîteva magazine care mai sînt încă luminate. Dar dacă între timp sînt căutat acasă? Merg acasă cu un taxi, ca să ajung mai repede. Dar dacă între timp Dania soseşte acasă? Înapoi, tot cu un taxi. Casa ei e mereu în întuneric. Iar eu voi aştepta în stradă întoarcerea Daniei, o oră, două ore, cît va fi nevoie. Ce am să-i spun? Ce ridicol eram! Mecanismul meu interior era definitiv stricat. Nu puteam hotărî nimic, nu ştiam pe ce drum să apuc. Poate că a plecat să se plimbe, să-şi aerisească supărarea. La Şosea... Trebuie să aştept la Şosea pîndind pe toţi trecătorii şi lumea din automobil? Dacă vor trece într-un automobil, ce voi face? Cum voi opri? Cum voi gesticula? Şi dacă, supărată, Dania nu va voi să oprească? Posibilităţile cele mai nebune se perindau, le acceptam pentru un timp, căci logica mea nu mai avea nici o măsură, şi poate că socoteam că numai o întîmplare fantastică ar putea să limpezească situaţia mea complicată.

La miezul nopții, am parvenit să presupun situația asemănătoare morții — în care totul s-ar fi terminat între mine și Dania. Abia atunci m-am hotărît să plec definitiv acasă, să mă dezbrac, să mă culc, să nu mai combin nimic. De altfel, era prea tîrziu, Dania ar fi avut timpul să se întoarcă, la ora asta nu s-ar mai fi putut s-o mai caut la telefon. De o mie de ori am adormit și m-am trezit, am văzut cum încetează la radio toate posturile din lume, am băut apă, am încercat să citesc, și oasele nu-și mai aveau loc. A doua zi, printr-un plan delicat, am căutat s-o liniștesc pe Dania. Dar prima oară cînd am căutat-o la telefon! Și pînă ce s-a făcut ora cînd o puteam căuta! Dacă n-aș fi găsit-o? Dacă avea lume în preajmă? Dacă n-ar fi vrut să-mi răspundă? Cum se pot trimite explicații prin telefon? Cum te poți împăca prin telefon? Dar necazul meu a fost și mai mare: a trebuit să telefonez dintr-o cofetărie streină, cu clienți și vînzători necunoscuți, priviri ostile.

Cu Milly n-am mai vorbit despre întîmplarea de la cinematograf. Ea este prea fină, prea îndurerată, ca să nu fi observat că s-a petrecut cu mine ceva anormal, iar explicația mea, că nu mă simțeam bine, era nesatisfăcătoare.

Cu Dania n-am avut o explicație mai lungă. Uneori doar cîteva vorbe: „Nu voi putea uita niciodată așa ceva!"... „Dacă ai ști ce miraculoasă a fost venirea mea la acel cinematograf!" Într-adevăr gestul ei unic semăna cu o aventură. Convingere, așteptare, și era încîntată să-mi facă surpriza. (Dar putea să nu iasă nimic. Nu eram sigur că o să merg la acel cinematograf și nu hotărîsem ora.) Iar eu cu altcineva, în acest oraș imens, în care nu poți găsi niciodată pe cel ce-l cauți cu aviditate. Și altădată: „Și cu ce fată urîtă mă înșelai!" O scuză la dispoziție, ca să acopăr faptul că nu iau apărarea lui Milly: „Aș fi meschin dacă te-aș aproba, oricum ar fi persoana aceea". Astfel, nu mi-am spus exact părerea. Dar acum o pot spune, Dania...

Milly nu are pretenția să-și schimbe rochiile în fiecare zi. Nu se gîndește dacă e frumoasă, și la biroul ei n-are cine să i-o spuie. Dar dacă ai ști ce grațioasă e, evoluînd prin cameră, mititică și sprintenă, numai în pijama. Și cel mai mic necaz trece pe[ste] ea, în valuri mici și nervoase, parcă ar fi valurile unei ape. Milly nu-și poate cumpăra în fiecare zi cîte o haină nouă, trebuie să se mulțumească și să se

bucure pe rînd, cu o pălărie, mănuși, ciorapi, pantofi. Ce mulți pantofi are! Într-adevăr, are cinci perechi, cu toate că darnica Milly a dat și altora. Și cînd își face o rochie nouă, discută cu mult timp înainte planul ei și modelul, merge la croitoreasă (de care e încîntată, pentru că îi spune „drăguță" și se poartă politicos cu ea, ca și cum ar fi bogată și ar putea să-și facă oricît de multe costume), de multe ori mă ia și pe mine la ultima probă, și vreo prietenă dacă se poate, decide fiecare amănunt și face mereu schimbări (nu prea însemnate, ca să nu supere pe croitoreasă). Și, în camera ei, e încîntată, se mai îmbracă încă o dată, se privește în fața oglinzii și așteaptă cu emoție aprobarea mea.

Mă gîndesc la o scenă din *Bourgeois gentilhome* și dau drumul la radio, susținînd că cutele unei rochii trebuiesc aranjate în sunetul muzicii. Milly adoarme mulțumită, și probabil că în visurile ei se vede admirată și elegantă, fără nici o treabă sau grijă, de-a lungul mării, la Nisa. Nisa nu este pentru Milly numai o imagine de carte poștală. A fost acolo. I-am făcut eu rost pentru călătoria asta. Concediul și-l petrecea mediocru, și cu bani mulți, în vreo localitate de la noi. De ce nu s-ar duce cu vaporul într-o croazieră pe Mediterana? Multe complicații. Concediul ei, dat capricios, nesigur pînă în ultima clipă, să corespundă cu plecarea vaporului. Altfel, ar fi pierdut călătoria și banii pe care a trebuit să-i dea înainte pentru bilet. În ultimele zile Prefectura poliției, care refuză să-i dea pasport. Banii schimbați. Greutăți în fiecare zi. Călătoria trebuia să se termine cîteva zile după expirarea concediului. Ce griji pentru atunci, căci Milly n-avea curajul să lipsească măcar o singură zi. „Voi spune că sînt bolnavă, dar cum mă vor crede cînd eu voi fi arsă de soarele mării?"

Milly, pentru prima oară în streinătate... Eu rămîneam stăpîn în camera ei... Puteam să încurc lucrurile după plac, tot era nevoie la urmă de o curățenie serioasă. Alături de Fijija, de care trebuia să am grijă zilnic. Pe programul de călătorie a lui Milly, eu îi urmăream drumul. Acum e la Istanbul (atît cunosc), acum la Smirna (cum este oare aici?), acum la Malta. Urmăream planul acesta ca punct de sprijin pentru așteptarea mea. Am timpul să-i trimit o scrisoare s-o ajungă la Marsilia. Adresa: vaporul! Salutări din țară și asigurări că nu e singură, iar la biroul

ei nu bănuiește nimeni nimic. Alger. Barcelona. La Barcelona o luptă cu tauri. Singură pe străzile Nisei. „Eram zăpăcită!" În ziua întoarcerii era frig, toamna începuse de mult. Am venit din vreme să-i fac foc în sobă.

Dania face astfel de călătorii în cabină de lux. La Nisa stă vreme multă în fiecare iarnă și locuiește la cel mai elegant hotel.

Milly are și ea bagajul ei de amintiri. Deziluzii, morți. Niciodată n-am întrebat-o prea multe amănunte. Era zădarnic să descos ce fusese înainte. Știam că înainte nu fusese nici o glumă. Acesta era și motivul tovărășiei mele cu Milly. Cînd ne întîlnisem, știam că e prea tîrziu să mai am vreo pretenție asupra trecutului ei. Dacă aș fi aflat prea multe, poate că m-aș fi chinuit fără să pot repara nimic. De altfel, luînd parte la necazurile ei, m-aș fi făcut părtaș la ele, mi-aș fi luat, chiar tacit, angajamentul să veghez să nu se mai repete. Nu voiam să suport nici o constrîngere. Milly spunea: „Înseamnă că nu ții la mine!" Poate asta însemna. Totuși, făceam orice pe lume ca să-i ușurez existența. Dar să fiu gelos din pricina lui Milly? Nu eram în stare să presupun tot ce se întîmplase cu dînsa. Așa simplificăm noi chestiunile care nu ne interesează.

Am în sertar o colecție de amintiri, fotografii, scrisori, petale uscate, lucruri umile, dar care au jucat un rol în viața mea. Le-a aranjat Milly în ordine și le-a făcut să ocupe cît mai puțin loc. Și a adăugat Milly, surîzînd: „Am și eu un pachet!" Și și-a pus și ea amintirile ei lîngă ale mele, în locul liber al sertarului. Tovărășia scrisorilor noastre simbolizează tovărășia noastră.

Nu mi-am ascuns amintirile de Milly. N-am crezut că Milly ar fi în stare să citească vreun rînd. Gestul mi-ar fi părut odios. Și dacă primesc încă vreo scrisoare, o las la întîmplare în vreun buzunar, sau pe masă, chiar dacă știu că Milly vede tot. Și într-o zi, am descoperit că lui Milly nu-i era indiferentă corespondența mea secretă. Într-un moment de iritare, cînd ne certam fără să mărturisim clar motivul certei, Milly mi-a repetat un cuvînt de pe o scrisoare a Daniei, pe care-l credeam cunoscut numai de mine („iubite, îți plac fructele?"...). M-am înfuriat: „Dar n-ai nici un drept să citești scrisorile mele!" „De ce nu? E așa de amuzant!... «Iubite, îți plac fructele?» Auzi cum sună!" Spunea de o

sută de ori aceleaşi cuvinte, făcîndu-le ridicole. „Te socoate cineva serios! Tu, care te preocupi de tot felul de fleacuri!" Eram exasperat şi m-am răzbunat prin vorbele cele mai grave. Dar scenele noastre nu pot dura multă vreme. Milly trebuie să plece la birou la oră fixă.

Milly este neobosită. Toată ziua este ocupată la birou şi, întoarsă acasă, găseşte timpul să se ocupe deplin de mica ei gospodărie, să facă transformări, să vadă totul. Caracteristica ei: nu poate sta o clipă locului! O numesc în glumă „agitaţie permanentă". Parcă nici nu există somnul pentru ea. Dar acum eu sînt alături, iar ea doarme ascunsă între perne. Ce mititică e... Un nas subţire, o gură puţin cam mare, în sfîrşit imobilă. Şi părul castaniu, care o acoperă. Mîini, picioare, corp, totul în miniatură. Este într-o pijama care o prinde de minune şi care o face şi mai copil încă: de pînză proastă, albastru-deschis cu desene, un căţel, un iepure, o gîscă. Deseori mă amuz s-o consider pe Milly drept un copil. Îi spun o noutate cu ezitări caraghioase, glumesc, încurc cuvintele, mă supăr sau rîd exagerat. Azi am găsit-o îmbrăcată în rochia ei cea mai bună şi cu pălăria pe cap. Îşi examina o umbreluţă de soare roşie. Am început un joc: „Ne vom plimba prin Nisa!" Covorul a închipuit marea, chenarul lui e cheiul, iar pernele, hotelurile. Am deschis umbrela şi ne-am plimbat pe desenele covorului. Milly şi-a întrerupt plimbarea ca să-mi explice un detaliu foarte interesant de la Nisa. Fac haz, ca şi cum eu n-aş fi fost niciodată pe acolo şi aflu noutăţi. Pe Milly o emoţionează amintirile. Mi-e recunoscătoare pentru că am trimis-o la Nisa. Eu îmi păstrez luciditatea şi ştiu că totul nu este decît o jucărie bună pentru copii.

Milly se plînge: „Tu profiţi de ocazia că poţi să-mi spui orice".

Într-adevăr, în conversaţiile cu Milly, spun cuvintele fără de nici o frică, nici nu vreau să ştiu că anumite gînduri ar putea-o durea. Desigur, despre aventura cu Dania nu vorbesc. Dar tăcerile mele sînt atît de puţin combinate, că nu pot ascunde nimic unei bănuitoare. Arăt cu purtarea mea că nu sînt prea fin, dar mă scuz: „Dacă nu mă interesează!" Sau: „Sînt liber să fac ce-mi place!" Nu pot să admit nici o schimbare în programul meu de înţelegere

cu Dania. Cu Dania, care mă preocupă în fiecare clipă, nu pot vorbi orice. Aleg cuvintele, mint, sînt prudent, sînt fals. „Dania, spune după mine: copac!"

Îmi spune Milly: „Uite o situație foarte tristă: sosesc acasă și nu te găsesc. Te aștept minută cu minută, două, trei ore. Mi-e foame, dar tu nu vii să-mi aduci ceva de mîncat, ca altădată. Deoarece așteptarea mă distruge, mi-aduc aminte de o treabă în oraș și mă duc s-o execut, gîndindu-mă că voi lipsi un ceas și vei veni în timpul acesta. Îți scriu cîteva rînduri, ca să mă aștepți și ca nu cumva să pleci îndată supărat. Pentru ca să nu-ți motivezi plecarea prin rîndurile mele nervoase, caut să nu-ți scriu nici o mustrare, dimpotrivă, te asigur de simpatia mea. Întîrzii cît pot mai mult în oraș, ca să te întorci între timp, dar sosesc înapoi, la fiecare minut cu mai multă frică să nu găsesc geamul de la camera ta neluminat, semn că nu ești acasă. Într-o nelămurită, și găsesc pe masă biletelul meu pentru tine! Cu ce băgare de seamă combinasem cuvintele din el"...

Mi-a telefonat Dania: „Voi trece să te iau la plimbare cu mașina". De fapt, „vom trece", căci Dania trebuie să mai aibe pe cineva cu ea. Acum aștept. Milly e dezolată, plînge pe divan. Caut s-o consolez, dar sînt atent ca să nu vie cineva să mă cheme. Mai ales nu vreau să fiu descoperit în camera lui Milly. Pentru durerea lui Milly găsesc cuvinte convenționale, dar îmi dau seama ce meschin sînt. Îi ofer să meargă la cinematograf. Este un film bun chiar la cinematograful din clădirea mea. (Aproape nu se va obosi pînă acolo). Nu l-am văzut, dar mi s-a spus că e bun de cineva în care am încredere. Eu nu pot merge. (Aștept doar pe Dania!) Mă doare capul și nu pot suporta o atmosferă închisă. Dar pentru Milly ar fi o recreație agreabilă... Aștept enervat, mergînd mereu din camera mea într-a lui Milly. Deschid radio, îl închid și socotesc cît timp Dania poate să întîrzie, fără să mă interesez la telefon. În sfîrșit, îmi bate cineva în ușă, Raul mă cheamă. Mă opresc din sfaturile pe care i le dau lui Milly, din monologul meu, căci n-am primit nici un răspuns. Plec, spunînd o minciună oarecare. Nu știu dacă Milly a auzit glasul lui Raul. Sînt trei: Dania, Mady, Raul. Nu pot să am nici o înțelegere cu Dania din pricina celorlalți. De ce

am așteptat cu atîta nervozitate aceste clipe dacă bucuria e așa de mică? La întoarcere o găsesc pe Milly la fel de necăjită. Stă la fel, ca o statuie, parcă în timpul acesta nu s-a schimbat cu nici o mișcare. Pretextez: „Am întîrziat, căci am mîncat ceva. Am adus și pentru tine." Și îi întind un pachețel cu fructe și prăjituri.

E duminică, sînt calm, căci am convingerea că azi nu-mi poate veni nici o chemare de la Dania, și așa nu mai sînt victima tuturor speranțelor și deprimărilor. Am putut să citesc cîtva timp. Am scris. Lîngă mine, întinsă pe divan, e Milly. E nenorocită, dar mai resemnată, se poate vorbi cu ea. Bineînțeles, nu face nici o aluzie la motivele de încordare dintre noi. Milly a acceptat tragedia ei, nu crede că poate să mai aibe vreo speranță. Este convinsă că mi-am aranjat o nouă viață, durabilă, că nimic nu m-ar putea face să mă întorc la ceea ce a fost. Acum spune: „Totdeauna mă întreb cum pot să-și treacă ziua oamenii fără ocupație. Și acum văd că trece ziua, și eu nu sînt în stare să fac nimic. Să trăiești fără să faci nimic. Ce minune!"

Despărțirea noastră s-a făcut prost. Venise vara de mult, și nici unul din noi nu se gîndea să plece de vacanță. Căldura ne apăsa tot mai violent. Mă întîlneam cu Dania, și ea nu-mi spunea nici o vorbă de ce are de gînd să facă vara și despre planul ei ca să nu fim cu totul despărțiți. Eu mi-am fixat mai întîi ziua plecării ca să nu fiu acela care să afle dintr-odată că voi fi acel care rămîne. Dania mi-a ascultat hotărîrea de plecare fără prea multă atenție. Nici în ultima zi nu pricepea golul pe care putea să-l lase absența mea. Se întreba, ca și cum ar fi vrut să se lămurească: „Ce-o să mă fac fără tine?" Sau: „Cum o să stau în București fără tine?" „Dar sîntem în București, și trec zile fără să ne vedem." „Ce-are a face, nu ești departe, și în fiecare clipă știu că, dacă aș vrea, te-aș putea întîlni."

Am lăsat-o pe un scaun, în camera ei de primire. De la ușă m-am mai întors o dată s-o sărut. Ultima sărutare! Ca ultimul cuvînt al unui om înainte de moarte. I-am mai vorbit la telefon, ca să-mi iau încă o dată rămas bun. I-am spus și o vorbă de prietenie pentru Mady, dar Dania a primit-o prost: „Despre Mady îmi vorbești acum?" Dis-

cuția noastră se aprindea. Dania uitase complect că trebuia să plec peste cîteva ore. Am închis telefonul pe această neînțelegere.

Seara am luat masa cu Milly, ca s-o împac puțin. Și de la Milly îmi luam rămas bun. Pentru Milly fusesem mult mai folositor, luînd parte la fiecare clipă a ei. Ce puteam să-i spun? Ce să-i promit, cum s-o consolez? Am căutat să-i explic că plecarea mea n-are nici o importanță, că e inutil să ne înduioșăm. Cuvintele ultime pot fi cît de neînsemnate, nu e nevoie să-mi dea sfaturi pentru drum, să fie prea atentă ca să nu duc lipsă de nimic sau valiza să fie bine aranjată. Nu e nevoie să mă ducă pînă la gară, și nici măcar pînă la taxi. Va mai rămîne ea în camera mea — îi dau și cheia — ca să facă puțină ordine. Milly m-a condus pînă la ascensor. O sărutare fără nici o căldură, am închis ușa ascensorului și am coborît. Gîndul că am lăsat-o pe Milly între lucrurile mele mă consola puțin, mi se părea că n-am lăsat-o singură pe lume.

La gară, cu trenurile care se duc peste tot pămîntul. Placarde pe care [sînt] scrise călătoriile fabuloase. Paris... de cînd n-am fost la Paris? Cunosc tot acolo, fiecare colț de stradă, restaurantele, hotelurile. Bomboanele pe care le scoteam de la automatele stațiilor de metrou. S-a schimbat prețul biletului de metrou acum? Roma, n-am fost niciodată la Roma. Dania a fost, dar nu mi-a povestit multe din acest voiaj. Acum Milly îmi aranjează prin cameră. A deschis radio. Circulă prin toată lumea, singură, cu toate că totdeauna a ascultat radio alături de mine, și îi dam explicații, o învățam. Stații superbe, orașe în care oricînd Dania ar putea să se ducă, iar eu pornesc într-un mic oraș de provincie. Berlin... Acolo n-ar merge Dania, acolo nu pot merge evreii. Împrejurul meu, negustorii cîntă: „Ziare!“ Sau: „Mere, șocolată!“ Dar dacă Dania mi-ar face surpriza să vie la gară... Însoțită de Mady, de pildă. Îmi dau seama: ăsta e motivul că am făcut atîtea teorii ca Milly să nu vină la gară. Este o oră cînd Dania ar putea să lipsească de acasă. Știu că e imposibil ca Dania să ia astfel de hotărîri, să organizeze un plan așa de complicat pentru dînsa. Dar dacă totuși, într-un moment de entuziasm, i-a trecut prin cap așa ceva! Mintea îmi spune că sînt ridicol dacă nu renunț la ideea mea. Totuși, mă

uit în lungul peronului dacă nu vine de departe vreo fată care seamănă cu Dania, chiar Dania. Trenul pleacă, mă duce, şi eu aplec capul pe fereastră cît pot mai mult. Dacă n-a socotit ea exact ora plecării mele, şi vine totuşi puţin mai tîrziu? N-am şi alt tren pentru acelaşi drum, ca să schimb, să mai aştept o bucată de timp pe peron? Sau să-i telefonez, cu toate că telefonul ei ar putea să fie ocupat tocmai cînd o caut eu. Zgomotul trenului, care mă duce mai departe, mereu mai mulţi kilometri. 10 kilometri, 100... Distanţa a fost totdeauna mare între noi, şi nu sînt măsurători pentru ea.

Unul din farmecele vieţii de aici [îl] constituie pomii. Este de neînchipuit cîţi pomi frumoşi sînt în gospodăria bunicii, şi ce bogate fructe au. În fiecare săptămînă alt copac care capătă importanţă, şi în fiecare dimineaţă culegi mere sau pere coapte căzute pe jos, făcînd coroană la rădăcina pomului. Te apleci şi ridici fructul care îţi place... Îl arunci apoi, fără să te străduieşti să-l mănînci în întregime. Am descoperit un comisionar care face cursa între Bucureşti şi orăşelul meu de trei ori pe săptămînă. Trimit de multe ori lui Milly pachete cu fructe. Cred că asta îi face mare bucurie. Un om care îi aduce fructe parfumate la cîteva zile. Gestul meu, şi bunătăţile pe care nu le are la Bucureşti. Şi astfel, Milly este obligată să-mi răspundă, şi ştiu ce se mai întîmplă cu dînsa. Dacă e sănătoasă. În timp ce acolo e vară puternică, iar praful se urcă în aer. Dar comisionarului îi dau şi altă treabă: să telefoneze la casa Daniei şi să întrebe ce se mai întîmplă pe acolo. Două treburi de sine stătătoare. Am dat explicaţii ample comisionarului ca să nu facă vreo confuzie...

Pentru Milly am închipuit şi alte bucurii, căci mă doare viaţa ei necăjită. Am lăsat vorbă la o florărie ca să-i trimită flori în fiecare săptămînă. (Eu absent, şi florile care totuşi vin...) Şi încă ceva: am abonat-o la o revistă franţuzească. Ce surpriză va avea acea fiinţă mică şi inteligentă, cu dorinţa de a se cultiva şi care este obligată să lucreze la un birou meschin! Numele ei pe o revistă franţuzească!

Cîteodată cred că vindecarea este posibilă. Caut să mă gîndesc cît mai puţin la întîmplările care au fost între noi, sau le interpretez rău, ca să mă doară mai puţin că s-au terminat şi că trebuie să renunţ de tot la ele, ca şi cum între ele şi mine s-ar fi interpus moartea. Trebuie să renunţ la amintiri pe care le-am trăit odinioară cu nesfîrşite emoţii. Dar cîteodată mi-e atît de dor de ceea ce a fost, că aş vrea să refac o imagină a vieţii mele vechi. După cum după ce ai făcut o călătorie superbă, întors acasă şi incapabil să reîncepi, cu ochii pe o fotografie sau pe o carte postală ilustrată, cauţi să reconstruieşti ceea ce a fost, ca să uiţi că eşti înconjurat de pereţii camerei tale, de obiectele familiare, că eşti legat de pămînt şi ai rădăcini ca un copac.

Un nou peisagiu. Un orăşel aşezat pe coline, cu perspective la fiecare colţ, străzi liniştite şi oameni puţini. Casa mea este mare, bătrînească, înconjurată cu o superbă grădină de brazi şi de pomi cu fructe. Mai mare, bunica bătrînă, care are curiozităţi puţine şi a lăsat să treacă anii fără să schimbe vreun lucru de la locul lui sau să-i pară rău că nu se întîmplă cu dînsa nici o schimbare. Orele se înlocuiesc identice. Aerul e limpede. Calm deplin pe viaţa zilnică, şi par neverosimile veştile de agitaţie pe care ni le aduc ziarele. Aici îmi voi petrece vacanţa. „Loc bun de odihnă", mi s-a spus. Am ascultat această povaţă. Febrilitatea în care trăisem devenise insuportabilă. În atmosfera aceasta mă refac, îmi aduc aminte de cel care făcuse planuri, care în ultima vreme nu mai era bun de nimic. Voi scrie, voi citi, cărţile pot fi oricît de mari, oricît de complicate. Voi putea aici să redevin omul muncitor de odinioară, ambiţios să-şi înmulţească ştiinţa. Timpul va trece mai uşor, nu mă va chinui fiecare minută şi nu voi face presupuneri. A doua zi, dimineaţa, am văzut un personagiu care trebuie să joace un rol important în viaţa mea de provincie: factorul. Dar deocamdată nu e rost să mă neliniştesc. Îl pot lăsa în voie să treacă prin faţa casei, sau chiar să intre în curte pentru *altcineva*. Ziua întîia, a doua. În a treia mă uit totuşi la factor, să văd dacă nu-mi face vreo surpriză. Dar Dania nu este în stare să se grăbească. Sau e prea mîndră ca să scrie înainte de

a primi ceva de la mine. Cît timp face o scrisoare de la mine la ea? Să socotesc pe la ce oră trece s-o ridice de la cutia de scrisori de lîngă poarta casei mele, unde am pus-o. Şi în cît timp poate să-mi vie o scrisoare de la dînsa. La ce cutie a pus-o oare? Şi trebuie să las un spaţiu, după ce a primit rîndurile mele, nu s-a priceput sau n-a avut posibilitatea să-mi răspundă imediat. O zi? Două? Trei? După cinci zile încercarea de a mă linişti se dovedea inutilă. Factorul marca existenţa mea de fiecare zi.

La şapte dimineaţa mă trezeam. Pînă la opt n-aveam griji multe, dar mai pe urmă eram tot mai îngrijorat (factorul vine *pe la nouă*). Ieşeam din casă la fiecare minut, să mă uit înspre stradă. Mă temeam să nu vie tocmai cînd îmi iau cafeaua cu lapte, sorbeam în fugă laptele, iar pîinea o luam cu mine, fără să fi avut timp să aştern pe ea puţin unt. Veneam pînă la poartă şi mă uitam în lungul străzii. Cîteodată vedeam cîte un om care semăna cu factorul şi-l lăsam să se apropie, ca să văd dacă mă înşelasem sau nu. Desigur, dacă n-aş fi fost de faţă, factorul ar fi putut să-mi lase scrisoarea la altcineva. Dar dacă scrisoarea s-ar fi rătăcit? Sîntem atîţia în casă, pe cine trebuia să întreb? Căci s-ar fi putut ca altcineva să mi-o ia şi s-o puie la întîmplare în vreun loc, să uite să mă anunţe şi pe mine. N-aveam curajul să întreb în clipa cînd sînt mai mulţi de faţă: „A venit factorul?“ Şi: „N-a adus nimic pentru mine?“ Într-o secundă cînd pot fi ascultat, cînd nu sînt distraţi de cine ştie care discuţie. Poţi să găseşti zece oameni la un loc, toţi atenţi la cele ce spui? (N-aş spune nimic senzaţional.) E preferabil să mă îngrijesc singur de chestiunea mea.

În sfîrşit, zăresc factorul. Mai întîi intră la dentistul de peste drum. Dentistul îl ţine totdeauna de vorbă. Apoi se duce la o casă cu domnişoare bătrîne. Au cîne rău, trebuie să aştepte. Şi apoi se aude portiţa casei noastre. Vine. Stau înţepenit la locul meu aşa ca să fiu văzut, dar vrînd să fac impresia că nu sînt interesat, că mă preocupă cartea pe care o ţin în mînă. Totdeauna intră la noi, căci totdeauna are cineva o scrisoare, şi este ziarul la care sîntem abonaţi. Caut să ghicesc pe chipul factorului dacă are ceva pentru mine pe cînd traversează curtea noastră. Constat că nici nu mă bagă în seamă, că ar găsi oricînd pe alt-

cineva căruia să-i lase corespondența. Mă mișc eu, mă ofer să fac eu serviciul acesta. De fapt, mai sper că totuși se va găsi ceva pentru mine și că factorul imbecil nu s-a priceput să fie mai explicit, sau că meseria i-a netezit orice expresie. Inutil, nimic pentru mine.

Uneori factorul se uită în grămada de scrisori, să vadă bine dacă nu cumva mai este ceva pentru noi. Atunci aștept, chinul meu este deplin. „Nu e nimic!" Sau: „Ba da!" O scrisoare pentru altcineva. Va trebui să aștept iarăși o zi întreagă. Combin toate probabilitățile, de ce nu mi-a scris Dania nimic, caut să mă consolez și să trag speranțe pentru a doua zi, fac pasiențe, ca să văd ce-o să se mai întîmple cu mine, fac o serie de lucruri — întîlnire cu un prieten, excursie, un joc de cărți — ca să mai rup din timp. De fapt, acum suport mai ușor lipsa veștilor. Prima oară mi s-a părut insuportabil, acum sînt obicinuit cu Dania și știu că așa procedează ea. Înainte de plecare, mi-a dat toate asigurările, mi-a jurat chiar că n-o să se mai petreacă tăcerea veche. N-am crezut-o complect, chiar dacă ea vorbea sincer.

Asta e Dania, firea ei nu se poate schimba, este tot așa de definitivă ca și un om care s-ar fi născut surd sau șchiop. Trebuie să accept realitatea așa cum se prezintă și să cred că aceste tăceri, incapacitatea de a scrie o scrisoare, a pune mărci, a merge la poștă e răscumpărată de emoția de care e cuprinsă cînd mă vede. Astfel, după cîteva zile de așteptare febrilă a factorului, încerc să mă consolez cu vorbele: nu-mi va scrie niciodată. Era inutil să discut motivele. Ne despărțisem tragic, o lăsasem îndrăgostită. La toamnă vom reîncepe povestea noastră. Trebuia să trec spațiul verii fără să încerc să-mi explic ceva. Trebuia să-mi schimb firea și să trăiesc în prezent, fără să mai fiu victima nostalgiilor pentru trecut sau a panicilor pentru viitor. Teorii care mă făceau să suport goliciunea unei zile.

Bunica mea, bună patriotă, prefera să nu știe cînd vreun oraș cădea în mîna nemților. (Cu ce răutate o căutam să-i dau astfel de vești și îi întrerupeam treaba de gospodărie!) Țin minte, se cîntăreau merele: „A căzut Buzăul!"

La fel făceam și eu. Ca să am oarecare liniște, mă forțam să nu mă mai gîndesc și să nu mai am o mie de bă-

nuieli. Dar, dimineața, așteptam factorul cu aceeași înfrigurare și mă găseam tot atît de bolnav sufletește, incapabil să mă deprind cu o idee. În restul zilei, dacă luam parte la vreo distracție, mă socoteam un strein, și dacă vorbeam cu vreo fată care era bucuroasă să mă cunoască mai de aproape, eu știam că numai întîmplător continui un rol, dar că aparțin în altă parte, viața mea interioară are alte preocupări, chiar dacă nu mărturiseam nimic. Mă simțeam ridicol că existența mea este legată de o imagine de la care nu primeam nici o veste, și nimic nu proba că era ceva între noi. Cîteodată reflectam. În definitiv, o mai fi ceva? Poate că nimic nu s-a schimbat? Sau s-a schimbat totul? Dania, cu care am stat alături de atîtea ori — acum undeva, pe fața pămîntului, între oameni pe care nu-i cunosc, cu treburi pe care nu le știu.

Factorul îmi aduce scrisori, dar de la alții. Se bănuiește că viața mea este normală, pot răspunde, mă pot interesa de faptele zilnice. Mi se pun întrebări, mi se atrage atenția că viața mea în această climă de munte, fără griji mărunte, trebuie să fie admirabilă. Se vorbește cu mine despre vreun articol publicat, despre care eu nu știu nimic. Se face aluzie la o întîmplare veche din viața mea, care mi-e acum indiferentă. De la Milly, cîteva rînduri și fără nici o însemnătate, ca și cum ar fi vrut să scape de o obligație, deoarece eu i-am scris de mai multe ori. Am mult timp la îndămînă și pot să mă gîndesc la viața necăjită a lui Milly. În orice clipă m-aș gîndi, eu știu cu precizie ce face ea: e la birou, face calcule. Acum e la masă, îi cunosc restaurantul și obicinuita listă de mîncare, libertatea ei abia acum începe. Dar cît poate să dureze o seară? În timp ce Dania e liberă, ocupațiile ei se petrec la întîmplare, gusturile unei fete bogate. Adevărata tovarășe este Milly. Cu toate că rîndurile ei puține mă fac să simt și mai mult că sînt părăsit, uitat de... Dania, și cînd le-am primit și am recunoscut scrisul de pe adresă am fost deprimat că nu veneau de la cine aș fi vrut.

De la Mady am primit veste chiar după două zile. Mady îmi scria din casa Daniei, din atmosfera aceea îndepărtată. „Ca să fiu sigură că nu mă va întrerupe nimeni cînd îți scriu, m-am urcat pe acoperișul casei.“ Soarele căzînd [în] întregime peste Mady, și ea scriindu-mi. În timp ce

Dania, iubita mea, lenevea în faţa unei oglinzi probabil. Mady îmi scrie o mie de întîmplări din viaţa ei de fetiţă îndrăgostită. Dar toate rîndurile nu mă interesau, voiam să ştiu ce face Dania. Eram un prieten nesincer, aşadar. Mady îmi scrie despre ea, şi nu ca să mă ţie în curent. La urmă: „Dania este foarte necăjită de plecarea ta". Cum? Aş vrea să ştiu amănunte. Scrisoarea următoare de la Mady a venit repede. Începea cu o mustrare: „Atît timp îţi trebuie ca să-mi răspunzi!" Deci logica mea era dreaptă, cînd credeam că nu trebuie să treacă prea multă vreme între două veşti. În cîteva rînduri, ca şi cum ar fi ceva fără importanţă, că a fost cu Dania la Sinaia, că pe Dania a lăsat-o acolo şi ea s-a întors, şi că Dania se amuză făcînd sporturi. Citeam scrisoarea lui Mady în grădină, pe o alee, pe unde ştiam că n-o să vie nimeni. Am rupt scrisoarea lui Mady, şi am aruncat hîrtiile pe iarbă, în voia vîntului. A fost ziua mea cea mai rea. M-am hotărît să n-o mai întreb nimic pe Mady despre Dania, să-i vorbesc numai de atmosfera de aici, de ocupaţii, de planuri. Dar în scrisorile următoare n-am avut impresia că Mady s-ar fi mirat prea mult de gestul meu. Ce puteam înţelege? Mady era prea copilă ca să-şi dea seama de gravitatea sentimentului meu. Sau poate că socotea că trebuia să profit că eram departe, liniştit, într-un loc minunat, şi să încerc să mă vindec.

Încerc să fac parte din viaţa care mă înconjoară; verişoarele mele sînt tinere, se amuză de micile petreceri din orăşel, de oamenii de aici. Tineri provinciali, cu care la Bucureşti n-ai putea vorbi mare lucru, acum sînt mereu în existenţa noastră, îi întîlnesc de cîte ori ies pe strada principală, vin la noi ca să preparăm petrecerea de seară: o plimbare, o sindrofie într-o bodegă mereu goală sau la cofetăria centrală. Cu bunăvoinţă îmi conduc verişoarele, caut să mă amuz, să nu fiu un strein, un bătrîn. Dar nu ştiu să dansez, să beau. Ceilalţi petrec, eu le surîd cu prietenie şi sînt bucuros dacă sînt lăsat în pace, dacă nu se crede nimeni obligat să-mi dea un rol, şi astfel să se vadă cît de singur sînt. Şi totuşi, cu mine se întîmplă aventura care poartă în ea atîta tinereţe. Prin jurul meu camarazii dansează, rîd, beau, o muzică suspină fals, iar eu mă gîndesc că Dania există undeva, nu ştiu unde, pentru mine. Ne întoarcem tîrziu noaptea, în parfumul brazilor. Luna

a fost așa de mare, de apropiată, vibra cu atîta forță, că aveam impresia că o auzeam respirînd. Scene în care trebuiește să-mi înving antipatia pentru oameni. Sănătatea mea e șubredă, mă simt prost în tot lungul zilei, nu sînt în stare să fac plimbări mai lungi. Am zile în care sînt țintuit pe scaun. Iar Dania există undeva.

De fapt, n-am decît un plan: să treacă timpul. Cît mai mult, să arunc zilele cu lopata. Tot ce se petrece cu mine nu mă interesează. Un bătrîn mi-a spus: „Și mai tîrziu cum ai să vrei să trăiești o singură zi dintre acestea!" Pentru ca să treacă timpul, joc cărți, fac pasiențe, sau discut susținînd o idee care nu mă interesează. Fac vizite, primesc, citesc. Dacă hotărăști ce ai de făcut pentru fiecare oră din zi, timpul trece mai ușor. Ai chiar și satisfacția să te vezi desăvîrșind o treabă. Împart vremea. Cît voi sta aici, trebuie să mă bărbieresc de 30 de ori. Deci număr fiecare bărbierit și socot mereu cît am făcut și cît mai am. Uneori fac excursii. Atunci pot să arunc mai multe zile deodată. Mi-am făcut ordine, pentru ca o zi să treacă mai iute, după cum în tren îți aranjezi orele după stațiile pe unde treci, ca să ți se pară că mergi mai iute.

Dimineața de la șapte la nouă, de cînd mă scol pînă vine factorul, trece cel mai greu, căci sînt prea emoționat ca să fac ceva. Atunci vin ziarele, sînt în curent cu ultimele vești ale lumii și amestec vreo noutate din Paris sau Londra cu preocuparea mea pentru Dania. Rudele mele se scoală pe rînd, după cum seara adormiseră pe rînd posturile la radio. Pentru fiecare bună-dimineața, și o mică discuție asupra nopții trecute. Ies de o mie de ori în grădină, și asist la toate peripețiile cartierului. La dentistul de peste drum e închis, apoi se deschide o fereastră, cealaltă, se scutură, apare servitoarea cu mătura, primul client care se grăbește ca să aibe primul loc.

În sfîrșit, vine factorul. Nimic. Și pentru restul timpului, ore de scris, de citit, de mers în grădină. Pe la șase consider ziua trecută, nimic nu se mai poate întîmpla. Factorul nu poate trece din nou, nici vreo chemare la telefon. Masa de seară se apropie, lumea se întoarce acasă. Pot să mă bucur de miracolul crepusculului, în acest loc mic, cu aerul proaspăt, cu pomii răspîndiți peste tot. Luna se vede tot mai puternic pe cer. Dar sănătatea mea atît de zdruncinată

pune în aceste planuri toate surprizele. Zilnic am dureri. Prefer să rămîn la locul meu, să renunț la plimbările care se fac în aceste locuri minunate. Atunci rămîn pe balcon de vorbă cu bunica, în timp ce toți ceilalți — generația dintre mine și bunica — se duc să se plimbe. O pun în curent pe bunica cu ultimele întîmplări internaționale — care o interesează, cu toate că are 80 de ani — și care pentru mine nu au nici o importanță. Am impresia că peste mine se așternu ani mulți, tot ce mă desparte de bunica. Bunica îmi spune: „Ești tînăr, viața se întinde în fața ta. Orice poți să plănuiești, căci nu e prea tîrziu. Eu am terminat, groapa este lîngă mine." Dar eu pot să cred asta, cînd mă chinui toată ziua (bunica îmi spune: „eu n-am fost niciodată bolnavă"), cu băgare de seamă la ce mănînc, la locul unde stau, și neliniștit, fără nici o hotărîre pentru ziua de mîine?

Tot de la Mady aflu noutăți despre Dania. „A plecat la Sinaia!" Și apoi: „Se va întoarce vineri!" Imediat o și văd întoarsă; imaginez ce se întîmplă cu dînsa într-o atmosferă pe care o cunosc. Vra să zică, aș putea s-o găsesc, dacă aș chema-o la telefon sîmbătă, căci nu știu la ce oră din vineri se întoarce și apoi, în ziua întoarcerii trebuie să fie multă lume în preajmă, care o primește. Poate că mă va chema chiar ea, căci din Sinaia nu s-a priceput să mă cheme la telefon. Dar să mai aștept o zi. Nu prea mult, căci s-ar putea întîmpla ca Dania să plece din nou și în altă parte. (Sau în același loc. Mi-a spus că anul trecut mergea la Sinaia în fiecare săptămînă.) Poate că e mai bine s-o caute la telefon comisionarul meu. Dar o nouă scrisoare de la Mady îmi încurcă și mai mult gîndurile. Întîmplător, printre rînduri: „Dania nu s-a întors încă". Rămîne ca eu să combin: De ce? Ce a mai imaginat? Poate că se amuză acolo? Sau, după cum pretindea, ezită să se întoarcă într-un peisagiu din care eu lipsesc? Dar de ce nu se gîndește că din Sinaia nu se poate face nici o corespondență cu mine? Sau preferă să lase să treacă timpul, căci știe că orice veste este zădarnică și despărțirea dintre noi va rămîne aceeași? Cînd se va întoarce atunci?

Ce se va mai întîmpla între mine și Mady cînd povestea dintre mine și Dania se va fi terminat? Mady mi-a spus într-o zi, cu multă prietenie: „Aș vrea ca orice se va întîmpla între tine și Dania, noi să continuăm să fim prieteni".

I-am fost recunoscător pentru vorbele acestea. Pe o alee din Parcul Ioanid. Dar poate că m-au impresionat și pentru alt motiv. Ele sugerau posibilitatea unei despărțiri de Dania. Și după ce Dania nu va mai fi nimic pentru mine, voi putea s-o văd pe Mady, să-i vorbesc, să ne continuăm prietenia. Am o întîlnire cu Mady, care, din cine știe care motiv, se amînă în ultimul moment. Nu sînt nenorocit, nu socot că i s-a întîmplat un accident. Amîn cu ușurință pe a doua zi, pe a treia zi, pe oricînd. O lună, sau un an, dacă va fi nevoie. Iar dacă telefonul Daniei întîrzie să mă cheme cu cinci minute față de ora obicinuită, sînt dezolat, trag concluziile cele mai funeste.

Totuși, mai tîrziu, cu Dania nu mă voi mai întîlni niciodată, iar pe Mady o voi avea mai departe tovarășă. La ore bine chibzuite o voi chema la același telefon la care o căutam pe Dania. Poate că în prietenia cu Mady nu sînt perfect sincer. O iscodesc mereu de ce se întîmplă cu Dania. Caut să mă consolez prin ea, să discut cu ea ceea ce nu pot discuta cu cealaltă. Mă bucur că Dania nu este atît de departe, căci am atît de aproape o rudă a ei, sînge din sîngele ei. Și dacă o las pe Mady să vorbească de dragostea ei, de tristețile ei sentimentale (cît mai puțin), e numai ca să-i demonstrez că-i sînt prieten, că mă interesează cazul ei, că pot să-i fiu necesar, și astfel să nu renunțe la mine. Nu-mi scrie despre Dania, dar caut să descifrez în scrisorile ei cea mai mică aluzie la Dania. Un cuvînt care privește pe Dania, „a plecat", sau „învață italienește", capătă o valoare deosebită pentru mine și îl interpretez într-o mie de feluri, în plimbările mele nesfîrșite prin curte.

O vecină franțuzită, care mă vede plimbîndu-mă preocupat, într-un monolog inepuizabil, mă numește *L'âme en peine*. Dar mai tîrziu poate Mady îmi va deveni indiferentă, căci nu-mi va putea aduce nici o noutate, și va trebui să mă ocup numai de necazul ei. Sau chiar mă va durea o întîlnire cu dînsa. Mă voi teme să nu-mi amintească pe Dania. Îmi va aminti de o mie de amănunte dintr-o casă în care intram familiar altădată și pe care o ocolesc acum cu spaimă, de unele obiecte care știu cum sînt aranjate. Mă voi teme să nu-mi spuie vreo veste care ar desprinde vechi dureri în mine, după ce cu multă osteneală am parvenit să am puțin calm și să pot să nu mă mai gîndesc,

ann gîndul să se netezească, să nu mai ardă ca un fier roşu. Şi Mady ar putea face unele imprudenţe, prea preocupată de necazul ei ca să fie atentă faţă de mine, sau înşelată de nervul meu ipocrit de indiferenţă. Şi după ce odată făceam toate tentativele ca să aflu de la Mady ceva nou în ceea ce priveşte pe Dania, mai tîrziu voi face tot posibilul ca Mady să nu-mi mai spuie nimic. Şi gîndul că oricînd ea ar putea să-mi spuie ceva m-ar chinui. N-o voi întreba nimic? Nici măcar dacă mai există cîinele care se instala totdeauna între mine şi Dania? Sau poate că prietenia lui Mady depinde de frenezia mea? Mă întîlneşte, mă caută, pentru că aşa am deprins-o eu şi pentru că îi fac mustrări cînd ne vedem prea rar. Dînsa s-a obicinuit să-şi ocupe o parte din timp cu mine. Dar atunci cînd n-o voi mai căuta prea deseori se va deprinde cu felul meu nou de a fi. Va lăsa să treacă zilele fără să mai stăm de vorbă. Va fi mai greu atunci s-o caut la telefon, căci mă voi teme să nu dau peste altcineva. Nici ea nu mă va mai întîlni cu uşurinţă, pentru că Dania s-ar supăra rău. Dacă se va îmbolnăvi Mady, eu nu voi şti nimic, va trece timpul fără să am vreo ştire. De prima sărbătoare mare — Anul nou — îmi va trimite vreun semn, dar pe urmă iarăşi voi fi în întuneric. Cea mai mică neînţelegere va fi un motiv de despărţire, căci nu va mai fi nici o ocazie să te explici. Ameninţări ca „nu ţi-o voi ierta" devin posibile de aplicat, căci sîntem de multă vreme deprinşi să nu ne mai vedem. Fiecare cu calea lui, ca şi odinioară, pe cînd nu ne cunoşteam. Şi într-o zi o voi vedea. Dar nu ne vom putea vorbi multă vreme, căci oricc ar spune ea, aş socoti că e prea neînsemnat faţă de prietenia noastră veche. Ea va spune: „Mă vede cineva care mă va spune acasă". Eu gîndesc: „Ce e atît de grav? În definitiv, nu poate să-ţi facă decît cinste că tu, o fată neînsemnată, mă cunoşti, iar eu îţi arăt o oarecare prietenie. Exact mentalitatea Daniei!" Mi-aduc aminte cînd Dania mi-a lăsat braţul pentru că a trecut pe lîngă o casă de unde ar fi putut să fie recunoscută. Şi, supărat, voi pleca, răzbunîndu-mă acum pentru că n-am plecat altădată, imediat ce Dania mi-a făcut aşa ceva. Şi după ce ne vom despărţi, cu toate că n-am văzut-o pe Mady de cîteva luni, ca şi pe Dania, voi reflecta: „Ce teribil s-a îngrăşat!"

Mady nu este frumoasă, are tendințe de a se îngrășa, nici o trăsătură fină, rîde gras, cu crețuri în jurul ochilor, nu seamănă deloc cu Dania, mai degrabă cu Raul, are sîni abundenți, gîtul scurt și pistrui mulți: o perfectă evreică de provincie, care pare mereu mulțumită că are tot ce-i trebuie. Familia ei nu-și pierde timpul ca s-o facă elegantă, cu toții convinși că ea nu merită această osteneală și pentru că toți sînt preocupați numai de Dania. Astfel că o văd mereu cu aceleași haine, puse parcă la întîmplare pe dînsa. Dar uneori apare gătită, are un taior gri (totdeauna același taior), care o face pompoasă și-i alungă calitatea ei principală: naturalul.

Poate îmi va telefona! Urmăresc pe un om care poate semăna cu un funcționar de poștă (nu chiar factorul familiar care vine zilnic la casa mea, aducîndu-mi scrisori ce nu mă interesează), care s-ar putea îndrepta spre casa mea, să-mi aducă un aviz telefonic. L-am văzut pe acest om chiar în mijlocul orașului. Acum el trebuie să se strecoare exact pe străzile care duc la casa mea, să intre pe poarta casei, să mă caute tocmai pe mine, să-mi aducă un aviz telefonic, și acel aviz să fie tocmai de la Dania. Deci vreo sută de întîmplări norocoase, trebuie să mă rog lui Dumnezeu pentru fiecare, și abia una împlinită, trebuie cu panică să aștept să se întîmple și cea viitoare.

Nimic, absolut nimic, parcă s-a pus între noi o lume întreagă să ne separe. La întoarcere va găsi o scuză oarecare: „Am vrut! Dar a fost imposibil. Tocmai la ora proiectată a fost cineva la mine.“ Va fi deznădăjduită. Dar va avea dreptate. A doua zi, o vizită. Și apoi altă vizită. Și apoi o excursie cu automobilul. Mady mi-a spus cînd m-am întors de la Constantinopol, după o absență de cinci zile: „Tot timpul te-a așteptat, în fiecare minută, nu putea face nici o mișcare de atîta așteptare“. Într-adevăr, cîteva minute după ce am sosit, la o oră cînd de obicei nu poate să-mi facă nici un semn, căci este acasă tatăl ei, mă chema la telefon și îmi spunea să viu neîntîrziat la ea, căci nu mai poate de dor. „Și de unde ai știut exact la ce oră voi fi înapoi, chiar ajuns acasă?“ „Am calculat cît stai acolo, m-am informat cînd sosește vaporul la Constanța, cînd pleacă trenul de la Constanța, cînd sosește la București. Am făcut

socoteala în cît timp poţi să fii de la gară acasă." Cum a putut face Dania aşa ceva?

Şi astfel trec zilele aici. Fiecare minută este obositoare, mă uit la ceasul de la mînă de o mie de ori pe zi, şi eu nu pot să scriu pe aceste pagini decît un rezumat. Ar trebui să am un caiet cu numărul foilor cît numărul zilelor şi să scriu pe fiecare pagină ce mi se întîmplă. Dar paginile ar semăna între ele şi ar fi indiferente pentru un lector strein. Tot ce fac se poate reduce la cîteva vorbe. Merg la cimitirul tîrgului, din pietate pentru morţii pe care i-am cunoscut, dar mai ales ca să treacă timpul. Astăzi am fost în fundul grădinilor bunicii. Adică, odinioară a bunicii, căci acum sînt alţi proprietari. M-am dus pe drumuri pe care odinioară hoinăream ca un stăpîn. De cîte ori am privit pe oameni la muncă... Ştiu unde a fost căpiţa sub care mă odihneam într-o vară acum 20 de ani. Pîrîul de pe marginile căruia culegeam flori, margarete. Lanurile de grîu, mai mari decît mine. Caut să refac propria mea copilărie, întrebuinţînd locurile altuia. Aşa se va întîmpla mai tîrziu şi cu casa bunicii. Dentistul de peste drum îmi spune: „Singura mea distracţie e să vă văd în grădina voastră. Primul care soseşte primăvara şi deschide porţile ca să intre trăsura cu care vine de la gară, şi toamna cînd se închid porţile după ultimul dintre voi."

În fiecare an fac cîte o plimbare în fostele „domenii" ale bunicului. Azi, la fel. Astfel a trecut o dimineaţă întreagă.

În grădina din faţă există un pavilion în care ne petrecem o mare parte din zi. Scaune comode, masă şi aerul curat. Pe un perete al pavilionului scriu cîteodată diferite glume, versuri, numai iscălitura, şi le datez. În fiecare vară cînd vin aici constat timpul care trece după data care devine tot mai veche. Găsesc scrise şi mărturisiri impresionante: „Am suportat vacanţa aceasta foarte greu". Care o fi fost motivul atunci? Căci vacanţa de acum mi se pare greu de suportat. Acum am scris o singură literă, ca să nu priceapă nimeni, *D*, şi cu un semn de întrebare. Căci faţă de existenţa actuală a Daniei sînt un strein, ca şi cum aş vrea să ştiu ce se petrece în altă planetă. Nici rău, nici bine. Asta e Dania. Se lasă să trăiască la întîmplare. Am întrebat-o în ultima scrisoare pe Mady: „Ce mai face Raul?" Ăsta e

l ca s-o întreb de viața pe care o duc ei, fără s-o întreb de Dania. Dar Mady nici nu s-a gîndit să-mi spuie ce face Raul.

În tot timpul despărțirii am văzut că nu mai poate continua nimic între mine și Dania. Iarăși telefoane întîmplătoare? Și viața ei de păpușe, care nu este în stare să ia o hotărîre? Iar eu așteptînd, suportînd ridicolul așteptărilor. Totul trebuie să se întrerupă, ceea ce a fost nu se poate prelungi, Dania mi-a arătat totdeauna că este incapabilă să se schimbe. Curajul acestei întreruperi e greu de avut. Dar acum am prilejul, fără nici o scenă care m-ar înduioșa prea mult și ar risipi orice decizie, să desfac. Vor fi cîteva zile foarte rele pentru mine, dar n-am de ales. Voi păstra o experiență în plus. Voi ști mai precis cum să privești pe oameni și că nu trebuie să ai nici o încredere în ei, să nu ții seama de jurăminte și de lacrimi. Voi fi mai puțin naiv. Căci Dania își va continua viața ei de ființă tulburătoare și iresponsabilă.

Oamenii nu rămîn aceiași, nu se poate conta pe ei. În primele zile Mady mi-a scris de multe ori, factorul îmi aducea mereu scrisori de la dînsa. Și acum primesc tot mai rar. Îmi spune că e foarte necăjită, dar nu-mi dă nici o explicație. Despre Dania, numai cîteva cuvinte. A plecat de la Sinaia. Acum e la Constanța. Cînd și-a schimbat locul? A trecut prin București? Cît a stat la București? N-a avut timp să-mi trimită un semn cît a stat în București? În orice caz, atunci a găsit ea scrisorile mele, căci la început îi scriam. (Nu s-a priceput să-i spuie lui Mady să-i trimită scrisorile mele la Sinaia, iar pe mine nu m-a anunțat că și-a schimbat adresa.) Scrisori în care eram prietenos, îi spuneam mici evenimente din viața mea de aici, ca unei surori, ca unei iubite și îi puneam întrebări pentru lucruri mici, fără s-o las să bănuiască măcar că nu sînt sigur că voi primi vreun răspuns.

În ce zi exact s-a făcut schimbarea Daniei? Și Mady, care nu s-a priceput să mă ție în curent... Dar îmi aduc aminte de o sîmbătă după-amiază foarte rea, cînd am suferit mai mult ca de obicei, m-am torturat plimbîndu-mă la nesfîrșire prin grădină. În ziua aceea trebuie să fi hotărît Dania să ne despărțim. Și acum, alt peisagiu. Alți *cavaleri*

împrejurul Daniei. Odată munți, acum marea. Haine de munte, acum costum de plajă. Sporturi de munte, acum sporturi de mare. Gelozia poate construi toate amănuntele ei. Zilele la casa bunicii au devenit tot mai greu de trecut. Voi pleca, nu se poate admite ca Dania să se distreze, iar eu să număr minutele într-un loc neînsemnat. Bineînțeles, nu unde este Dania, ca să nu fac impresia că o urmăresc. Dar tot la mare, la Balcic. Dar prin Constanța. La Constanța, numai streini în preajmă, mă așteptam să găsesc pe Dania printre ei.

Toamna a sosit de multă vreme, în fiecare zi e mai frig. La Balcic, aproape pustiu. În fiecare zi alți oameni pleacă. Am găsit cîțiva cunoscuți, care s-au dus unul cîte unul. Pe plaje, dimineața, sînt aproape singur. Dania trebuie să se fi întors, dar e inutil să părăsesc Balcicul. Sînt atît de trist, că nu mă pot bucura de culorile minunate ale mării. Dar ce aș face la București? În cel mai bun caz, aș începe cu Dania viața de odinioară. Iarăși așteptări, deziluzii și speranțe, necazuri în fiecare clipă. Amicul B. a fost cîtăva vreme aici, în fiecare seară vorbea cu nevastă-sa la București. Vra să zică e așa ușor de vorbit cu Dania! S-o caut? Și ce să-i explic în cîteva minute? Și dacă voi găsi telefonul ei ocupat, ca altădată? Boala mea e mai insuportabilă ca totdeauna, cu atît mai bine. Nu fac nici o sforțare ca să mă scutur din nefericirea mea. Spun: sînt bolnav. Dar e inutil să dau prea multe explicații despre boala mea. Cu toate că din pricina asta neliniștile cu Dania capătă o și mai mare intensitate. Mă simt și mai singur și mai nedreptățit. Nici un doctor nu se pricepe să mă vindece, nici măcar nu știe bine ce am. Cei care mă văd necăjit din pricina bolii simplifică și-mi spun: „Exagerezi, te complaci în starea asta". Dacă n-aș avea dureri zilnice, aș crede că au dreptate.

Și, în sfîrșit, în ziua hotărîtă la întîmplare, dar pe care o am vrut s-o schimb, ca să mă asigur că sînt încă stăpîn pe faptele mele, am venit la București. Am sosit seara, a doua zi era întreagă înaintea mea. Dar pînă atunci aveam să aștept o noapte. Cînd plecasem, renunțasem la camera mea, acum n-aveam unde să stau. La rudele mele n-am parvenit să am atîta îndrăzneală, să spun: „Dorm la voi

în noaptea asta". Am tras la hotel, cum nu mi s-a mai întîmplat la București, și mi-am simțit singurătatea și mai deplină. Mobile streine și fără stăpîn, o mie de oameni s-au perindat înaintea mea pe aici. Nu voi găsi cea mai mică amintire din viața mea de odinioară. De la 7 seara la 8 dimineața. Adică pînă la șapte și jumătate dimineața, căci ultima jumătate de oră trece mai ușor, trebuie să mă îmbrac. Ultimele automobile care trec seara... mai multe, trei, două, unu. (Zgomotul unuia care încă se aude, cînd trece altul.) Apoi o bucată de tăcere. Și apoi iarăși automobilele care pornesc o dată cu zorile, unul, două, trei, mai multe. Am auzit fiecare pas care a trecut. S-au deșteptat păsările (există păsări în București!), s-au deschis vitrinele, au venit lucrătorii (pentru o casă care se construia peste drum. Am asistat la construirea ei) și o mulțime de zgomote mici pe care le-am identificat, cu toate că nu știam mare lucru despre ele pînă acum.

Viața în provincie îmi dase un oarecare calm, care credeam că va continua. Și, întors la București, m-am regăsit chinuit, incapabil să mă stăpînesc. Mă îmbrac și încerc să încetinez gesturile. Ies în stradă la o oră la care nu-mi aduc aminte să mai fi fost. Cumpăr un ziar, apoi altul. Sînt primul client într-o cofetărie. Privesc fotografiile din fața cinematografelor. Mă duc la vechea mea adresă și întreb emoționat dacă m-a căutat cineva la telefon sau dacă am vreo scrisoare. Căci Dania nu știe că nu voi mai sta în casa aceea, și trebuie să-și închipuie că e timpul să sosesc. Nici o scrisoare, nu m-a căutat nimeni!

Vra să zică, povestea mea cu Dania trece printr-o criză mai gravă decît îmi închipuiam. Căci nu credeam că Dania a tăcut cu voință, a decis despărțirea dintre noi, ci numai a lăsat să treacă timpul, cu firea ei tembelă. Socoteam că în toamnă mă așteaptă exact viața de odinioară. Dar voiam să fac transformări (cum, nu știam). Voiam să plec de acasă, dar un al doilea portar îmi spuse: „V-a căutat ieri, la telefon, o duduie". Tocmai ieri, ce coincidență! O singură dată. Și eu, care credeam că am fost căutat în ultima vreme de mai multe ori pe zi. Dar dacă m-a căutat *altcineva*? Poate că Mady? Ce să mă fac în București pînă la ora cînd îi voi putea telefona Daniei? Milly nu este aici, a plecat

un concediu. Încă o cofetărie. Să văd ce case noi s-au mai construit.

Ora zece. La 10 şi jumătate ar fi mai bine. Pînă atunci voi trăi fiecare minută. Am un noroc. Tînărul Raul e la şcoală dimineaţa. El îmi răspunde de obicei cînd o chem pe Dania, şi mi-ar fi greu să suport vocea lui stridentă de copil inteligent şi sănătos. Ar trebui să spun cine sînt (m-ar recunoaşte de altfel), să mă prefac că sînt încîntat că stau de vorbă cu el, şi n-aş avea nici un chef să-i vorbesc. Şi el nici nu s-ar gîndi să plece de la telefon prea repede, ar socoti că după o atît de mare despărţire trebuie să-mi vorbească mult. Iar Dania, cînd va veni la telefon, va şti de prezenţa mea, nu o voi mai putea surprinde sinceră. Apoi nu va putea să îndepărteze pe Raul şi va vorbi cu mine convenţional, ca în faţa unui al treilea.

O secundă înainte de a face numărul de la telefonul Daniei, 3.46.22! Poate că Dania nu s-a întors încă la Bucureşti. E în străinătate. Poate că a murit. Sau s-a măritat. Poate că nu e singură acasă. Raul o fi rămas acasă. Sau vorbesc cu Mady. „Ce-o să fac atîta vreme fără tine?" Şi apoi două luni de întuneric. Numai vagile veşti de la Mady, care anunţau cîteva fapte, dar care nu transmiteau starea sufletească a Daniei. Poate că e telefonul ocupat. Un sfert de secundă după ce am făcut numărul, cînd nu se ştie dacă e telefonul liber sau ocupat. Telefonul sună în casa Daniei, o dată, de două, de trei ori. Ce tragic sună. Cine îmi va răspunde? Poate servitoarea, poate...

Aud: „Cine e acolo?" Mady sau Dania, căci seamănă foarte ele la voce. „Caut pe Dania!" „Eu sînt!" „Şi aici e Dania!" Ce vorbă să spun mai întîi? Imputare? Declaraţie? Vocea Daniei: „De ce taci?" Nici o vorbă n-ar fi potrivită. Şi iarăşi Dania: „O să te rog mult să mă ierţi, dar uite ce mi s-a întîmplă: chiar acum e la mine profesoara de italiană"... „Atunci altădată!" Am închis telefonul brusc. Asta e tot? Avea lecţie, dar cum n-a imaginat ceva mai bun să-mi spună? Trebuia să mă caute îndată, sau să iasă ea pe stradă, spre mine (Elisabeth Bergner[17], în Ariane, aflînd că iubitul ei a mosit!...) Trebuia să uite că are profesoară. Trebuia să-mi spună: „Mai cheamă-mă peste jumătate de oră, cînd termin lecţia. Atunci ne vom explica." Asta e tot! Ce trebuia să fac? Să o caut peste cîtva timp, cînd nu va mai avea lecţia?

Ar fi prea umilitor să fac așa ceva... Dacă aș putea să fiu indiferent, cum îmi promiteam de la distanță, de la Balcic. Voi aștepta eu la telefonul meu. După ce va termina lecția, mă va căuta ea fără îndoială. Să aștept. Cît putea să mai ție lecția? 10 minute, 15 minute, sau poate că abia începuse, o oră întreagă. Sau poate profesoara n-are oră fixă, rămîne mai mult decît trebuie. (Mulțumită că dă lecții unei fete deștepte și bogate.) Telefonul meu e mereu ocupat, poate că mă caută Dania și nu[-l] găsește liber. Dar dacă Dania, exasperată de a mă fi căutat de prea multe ori, renunță tocmai cînd telefonul meu e liber? A trecut o oră, dacă aș chema-o eu? A trecut destul timp ca să nu mă umilesc prea mult căutînd-o. Numărul ei; cine îmi va răspunde? Raul. E acasă. Și eu, care credeam că am scăpat de el, că e la școală! Mă primește cu o explozie de vorbe prietenești. Îi răspund la tot, mă bucur la fel, ca să nu las să se cunoască gîndurile mele ascunse. În sfîrșit, plasez întrebarea care era unica mea preocupare: „Dar Dania ce face?" „S-a dus la școala de șoferi!"

Am trecut ziua aceasta penibil. Și zilele următoare. Am căutat-o pe Dania la telefon. De cîteva ori. N-am găsit-o. Sau vorbeam fără să ne înțelegem, și nu se gîndea Dania să-mi trimită singurul cuvînt normal: „Vreau să te văd!" Cîteodată îi auzeam glasul emoționat ca și odinioară: „Te-am așteptat atîta vreme, și acum parcă n-ai venit"... „Tu!"... „Am vrut să te uit, dar văd că n-a fost posibil." De ce a vrut să mă uite? „Credeam că o să continuăm viața noastră minunată de odinioară!" Nu înțelegeam nimic. I-am spus: „Dar pentru prietenia noastră veche trebuie să-mi explici. Misterul acesta este intolerabil." „Ai dreptate, dar acum am lume la mine." „Cînd?" „Mîine!" „Mîine dimineață neapărat. Orice ar fi." „Promit." Cum am așteptat la telefon! Dar Raul mi-a spus: „Dania a plecat chiar acum în oraș." N-a avut curajul să vorbească răspicat. Mady mă căuta, am putut în sfîrșit să-mi dau o întîlnire cu dînsa. Aveam să aflu ceva. M-am prezintat rece, indiferent pentru existența lui Mady, dorind numai să ascund panica în care trăiam din pricina Daniei. Mady a fost îndurerată. „Cum te-am așteptat, și ce rece ai venit! Asta nu se va putea uita niciodată." Mady mai spune, ca și cum lucrul acesta n-ar avea mare importanță: „Acum, că v-ați hotărît să vă despărțiți, tu și Dania!" „Mărturisesc că n-am priceput nimic

din purtarea Daniei". „E mai bine să nu mai vorbim. Tot ce trebuie să știi e că eu am rămas aceeași". Și apoi: „Cînd mi-a spus astăzi Dania hotărîrea voastră, am rămas înmărmurită". Mă mira ce motiv avea Dania, dar și eu hotărîsem același lucru, văzusem clar că nu trebuia să continuăm viața veche. Mă durea mai puțin? În dimineața aceea am căutat-o pe Dania de mai multe ori la telefon, am cercetat toate automobilele care treceau pe lîngă mine, ca să văd dacă n-o pot descoperi. Și după-amiază am căutat să vorbesc limpede cu mine însumi, căci nu găseam nici un prieten cu să mi vorbească.

Am văzut-o prima oară, la intrarea Ateneului. Ce trebuia să fac? Să salut? Să zîmbesc? Să arăt că mă bucur? Să continui scena de prietenie pe care am avut-o cu Dania, cînd ne-am despărțit cu atîta vreme înainte? În pauză a venit cu Mady la mine și mi-a dat mîna. Am vorbit lucruri neînsemnate. La ieșire, am căutat s-o mai văd o dată. Am văzut-o cum întîrzia să vie spre ieșire, căci mereu o întîmpina cîte un admirator care voia s-o salute cu toată ceremonia. Dar socoteam că am dreptul să-i spun încă o dată bună-seara. Dania venise mai înainte la mine, deci aveam dreptul să mă apropii. Scena aceasta, cum să fac să dispară din viața mea? Dania i-a spus lui Mady (care mi-a transmis mai pe urmă): „Sandu vrea să se împace!" Mady mi-a adăugat: „Nu trebuie să te umilești!"

O dată a venit Dania chiar la un concert mai mic, la care nu credeam s-o văd. Dar numai o dată. La concertul următor de felul acesta n-am mai văzut-o. Am întrebat-o pe Mady „De ce? Măcar tu, Mady"... „Mi-a spus Dania să nu vin, căci evreii vor fi alungați."

N-am mai căutat-o la telefon pe Dania, n-am mai mers prin preajma străzii ei. (De altfel, lua automobilul chiar din poartă, și n-aș fi putut s-o întîlnesc pe strada ei.) Speram totuși că o întîmplare extraordinară va termina neînțelegerea. Auzisem că Dania se plimbă la Șosea cu mașina. În ce zi? Pe la ce oră? Spre seară am fost la Șosea, departe. Stam singur pe o bancă și reflectam asupra aventurii mele, care se încheiase fără de nici un sens. Priveam toate mașinile care treceau prin fața mea cu nădejdea nebună că va apare Dania. Va fi singură? Se va coborî la mine? Mă va înțelege îndată? Așteptam totuși. Am plecat numai cînd

s-a lăsat noaptea complect şi cînd Dania nu m-ar fi putut recunoaşte în întuneric.

Despărţirea definitivă dintre noi s-a făcut fără de nici o explicaţie, întocmai cum fusese şi dragostea noastră. Ultimele noastre discuţii fuseseră turburi. Dania îmi trimisese, pe rînd, cuvinte de dragoste şi răutăţi. Eu îi făceam reproşuri sau îi vorbeam cu acelaşi elan ca şi odinioară. De ce n-am fi vorbit încă o zi la telefon? Şi încă un an? Ne întîlnisem numai din pricina unor întîmplări care n-aveau să se mai repete. Ştiam că s-a terminat totul între noi, dar voiam o scenă ultimă, căci aşa se încheie orice poveste. Cu Dania nu se întîmplase ceva nou, nu se măritase, nu începuse dragoste cu altul, ca să mai aibe timp să se ocupe de mine o ultimă oară. Credeam că după cîteva zile, văzînd că nu-i mai dau nici un semn, Dania, ştiindu-mă că sînt la Bucureşti, în aceeaşi casă[18] şi deci aşa de uşor de găsit, mă va chema. La ora cînd mă căuta la telefon odinioară n-are musafiri, deci e liberă să nu se opună dorului.

Multe zile am aşteptat frenetic. Voiam s-o sugestionez pe Dania de la distanţă şi s-o fac să desăvîrşească minunea. Dar ar fi putut avea loc între noi o conversaţie de adio? Una ar fi atras pe a doua şi aşa mai departe, şi nu s-ar fi încheiat nimic. Lipsa de iniţiativă a Daniei era de data aceasta folositoare. Sau cînd mă găseam eu în faţa telefonului, şi oscilam între hotărîrea mea şi tentaţia de a o chema. Dar nu încercam şi din frica să nu fiu primit prost: telefonul Daniei ocupat, altcineva care-mi va spune că nu e acasă, sau vreo vorbă aspră. Dania chiar, care nu se va pricepe să mă liniştească. Eram în faţa telefonului la un metru, şi totuşi, distanţa pînă la Dania rămînea imensă, pînă la lună...

Pentru ultima oară, o conversaţie la telefon cu Dania! Pentru ultima oară să-i combin numărul telefonului, gest atît de familiar odinioară. Ce cuvinte să aleg? Despre ce să-i vorbesc? Ce să reţin şi la ce să renunţ? Nu voi putea să vorbesc tocmai de ce e mai important între noi: pricina despărţirii noastre. Iar alegînd alte subiecte, sînt neserios. La ce să mă refer din viaţa noastră veche? Ce cuvinte să repet, ştiind că pentru ultima oară mai pot face aşa ceva? Dar nici nu ştiu dacă trebuie să-i spun „tu" sau „dumneata", căci ea s-a desfăcut în două, prezente amîndouă totuşi:

aceea cu care încercam să schimb gîndurile cele mai intime (aceea care se bucura văzîndu-mă mîncînd), şi aceea streină, cu alte preocupări fără de nici o atenţie pentru chinul meu. Pentru ultima dată! M-a întrebat o voce streină, poate servitoarea. Mi-am spus numele întreg, şi chiar la telefon am înţeles că asta a pricinuit mirare. Servitoarea mi a cerut, cu o voce nefirească, să-mi repet numele. Altădată eram recunoscut imediat numai după timbru şi pleca e o anunţe pe Dania fără să mai fie nevoie să mă întrebe cine sînt. (Şi acum poate că m-au recunoscut, dar nu le venea a crede că sînt eu.) Şi am auzit de la Dania un „alo" mai ferm ca de obicei, semn că socotea şi ea că trebuie să-mi vorbească fără şovăiri. I-am spus la întîmplare: „Plec într-o călătorie din care nu mă mai întorc niciodată. Cred că trebuie ca mi iau rămas bun. Şi să-ţi doresc astăzi pentru tot ce ţi se va întîmpla de acum înainte, căci nu voi mai avea nici un prilej să le transmit. Pentru Anul nou, pentru anul celălalt, pentru peste zece ani, pentru fiecare onomastică a ta, pentru fiecare rochie pe care o îmbraci, tu, care pretindeai ca ţi faci rochiile numai ca să-mi placi mie, pentru orice se va întîmpla cu tine la care eu nu voi mai lua parte." Nu ştiam ce să-i mai spun. Şi aşa prost cum am putut, am cîntat: *Gute Nacht, mein Kind.* După ultima notă, am închis receptorul. Dania a vorbit ceva? „Nu adio, numai la revedere!" Şi din partea ei cîteva vorbe la întîmplare, căci nu mai putea continua nimic.

De-abia acum povestea mea se terminase pe deplin. Cum a fost întîia zi după aceea, şi a doua zi, şi mai tîrziu? Uneori dam cîte un telefon la casa Daniei numai ca să mă apropii de acel peisagiu aşa de cunoscut. Auzeam cum sună telefonul, chemînd pe cineva. Ştiam unde e aşezat telefonul ei, ce lucruri sînt prin preajmă, cum arată camera, celelalte camere prin care străbate sunetul soneriei puse de mine în mişcare. Imediat ce cineva ridica receptorul, închideam eu, mai înainte de a auzi vreun glas. Dar toate aceste amănunte nu mai vreau să le spun...

Bucureşti, 17 decembrie [*1936*]

SCHIȚE ȘI NUVELE

SURPRIZE SENTIMENTALE

Prințul Eduard întinse mînă albă și mătăsoasă cunoștințelor, trecu prin fața oglinzii, unde își privi trăsăturile armonioase, ochii ușor obosiți, buzele ușor disprețuitoare, părul albit la tîmple și, după ce lacheul înzorzonat îi prinse pe umeri pelerina, coborî agale, printre luminile strălucitoare, treptele de marmură ale clubului. În stradă îl aștepta Pinsky, prietenul fidel din tinerețe. Noaptea își întinsese mătăsurile albe, albastre și roze, aruncase pe ele diamante, și luna se legăna familiară, ca un candelabru, între două ramuri de argint. Frunzele teilor picurau umbre și mirodenii. Prințul Eduard făcu semn șoferului să plece înainte cu mașina și porni cu Pinsky încet, apropiați. Tăcerea dintre ei dură mai multă vreme. Prințul Eduard zîmbi, amintindu-și că prietenul său avea să înceapă vorba, după obicei, asupra aceluiași subiect: Xenia.

Xenia, minunata Xenia, așa de zveltă și de sprintenă, așa de elastică și de unduioasă, dînd impresia la mers că n-are greutate. Păr bogat apăsîndu-i capul delicat, ochi subțiri, nas mic și nervos, buzele tremurătoare. Dar această făptură mică, făcută din linii neprecise, avea gusturi și obiceiuri hotărîte bine. Moștenise sîngele nobil al familiei și era mîndră de el. Fiecare mișcare și vorbă a ei, deși prietenoase, știau să păstreze distanța între ea și restul lumii, și întrebarea ei cea mai precipitată nu înșela pe nimeni că era tot așa de îndepărtată, tot așa de singuratecă și tot așa de indiferentă. Grațioasă și mîndră, o adevărată prin-

țesă. Și prințul Eduard gîndi că are dreptate Pinsky să vorbească mereu, cu o nespusă dragoste, despre Xenia, fără ca să pară deloc naiv, așa cum par părinții cînd insistă prea mult să-și laude copiii.

Prințul Eduard găsea firea mîndră a Xeniei pe deplin îndreptățită. Ura mulțimea unde oamenii se asemuiesc între ei și profanează existența prin cuvinte greoaie și gesturi vulgare, unde se vorbește cînd nu trebuie și cu sunete prea subțiri sau prea tari, se reflectează banal și fără întrerupere. Și cînd și cei nobili făceau zilnic noi concesii, Xenia, mica lui prietenă, îl convingea că nu avea preferințe ridicole și că gusturile lui puteau prinde ființă într-o făptură nouă, și care, prin farmecul ei, asigura pe oricine că are dreptate. Deseori stăteau de vorbă în sala cu portrete vechi, asupra unor timpuri dispărute, asupra unor oameni, odinioară neobosiți războinici, acum iremediabil înțepeniți, și se înțelegeau de minune, se continuau armonic, lăsau tăceri a căror profunzime o înțelegeau amîndoi.

În noaptea parfumată, laudele lui Pinsky pentru Xenia, oricît de obicinuite ar fi fost, nu i se păreau nici o impietate, și îl aștepta ușor amuzat, dar nerăbdător să înceapă. Dar Pinsky prelungea tăcerea mai mult ca de obicei, ca și cum ar fi fost preocupat de alte lucruri și s-ar fi codit să le spuie. Exclamă: „Ce frumos e cerul!"... așa de nenatural și fără nici o legătură, că prințul Eduard îl privi pieziș, nedumerit.

Abia mai tîrziu, cu o intonare de scuză:

— Aș vrea să-ți vorbesc despre Sonia...

Prințul Eduard nu-și putu opri buza inferioară, încreștită de dispreț pentru lume, să se încrețească și mai mult. Dar își reveni numaidecît. Știa că Pinsky îi pîndește toate gesturile și că trebuia un motiv puternic și multă încredere în prietenia lor veche ca să-i vorbească despre Sonia. Niciodată nu se mai întîmplase lucrul acesta. În conversațiile lor lungi numele Soniei nu fusese niciodată pronunțat. Sonia era fata mai mică a lui Pinsky. Dar pe cît Xenia era de armonioasă și fermecătoare, pe atît era Sonia de plată, de dizgrațioasă, și apariția ei în familia lui Pinsky era neînțeleasă. Avea o înfățișare placidă, cu buzele umflate, fața galbenă fără viață, ochii fără culoare, părul căzînd în lațe sărace, corpul greoi cu sînii mari, picioarele scurte și fără formă. Impresie totală de încetineală și de prostie degaja

corpul unsuros și rînced. Minte-a tot așa de anevoioasă, învățînd greu, memorînd greu, fără ambiții și fără curiozitate, exprimîndu-se printr-o vorbă înceată și lipsită de finețe, nefăcînd decît reflexii banale sau întrerupîndu-se printr-un rîset lătăreț și zgomotos. Cînd mergea, pocnea pămîntul sub talpă, cînd încerca să se grăbească i se zdruncina tot corpul, cînd cădea, rămînea întinsă multă vreme, jelindu-se. În casă nu i se făcea observații, se purta grija ca să nu ducă lipsă de nimic și aveau tăria s-o suporte fără să se revolte pe față. Dar nici afecțiune nu-i arătau. O considerau inexistentă, cu toată turbulența făpturii ei dizgrațioase. Și calmul nu era ușor, căci pentru Pinsky dizgrația era o faptă mai de neiertat ca crima în atmosfera aceea pură, cu gesturi nobile și cuvinte potrivite, fără ostenire trecute prin generații. Tăcerea se prelungea din nou. Prințul Eduard, cu toată plictiseala unei astfel de conversații, simți că trebuie să-l încurajeze pe Pinsky.

— Sonia?

— Sonia... Am găsit prilejul să o mărit...

— ?!

— Cunoști... Și termină abia auzit, împingînd vorba cu o greutate penibilă: Cu junele Alfred din tîrgul X...

Desigur, prințul Eduard cunoștea pe Alfred, căci tîrgul X era chiar pe moșiile lui. Junele Alfred era și el descendent al unui nume mare, dar bicisnic și ca făptură și ca minte, cu un cap prea mare și bălăbănindu-se caraghios pe un trup subțire, lung și încovoiat. Avea o voce stridentă, care nu mai contenea dîndu-și părerea despre orice, vorbind singur, incapabil să asculte pe altul sau să se oprească pentru vreo meditație. Dar de fapt inofensiv, cu inimă bună chiar și, se povestea, foarte bun gospodar. Prințul Eduard alătură în minte silueta Soniei, groasă și bleagă, de a lui Alfred, lung și subțire, la braț pe strada principală a tîrgului, precedați poate, cine știe, de un lanț întreg de Alfrezi lungi și de Sonii groase, de toate vîrstele, trecîndu-și unul altuia reflexiile imbecile asupra edificiilor.

Voi să protesteze.

Dar în felul acesta aveau să ape de imaginea grotescă, jelindu-se stupid printre tablourile senioriale și reflectîndu-se multiplicat în cristaluri. Își schimbă vorba și mărturisi:

Poate că ai dreptate.

Ajunseră în faţa casei lui Pinsky, care, după ce auzi părerea prinţului, sună prelung. O lumină se aprinse, un pas pocni podeaua, şi în uşă apăru Sonia. Apariţia siluetei vulgare în noaptea înstelată crispă buzele princiare ale lui Eduard, ca şi cum o picătură de noroi i-ar fi stropit lacul pantofilor. Se grăbi spre maşina care-l aştepta aici.

Nunta se făcuse tîrziu în toamnă, în cea mai strictă intimitate. Nici chiar prinţul Eduard nu asistase. Tatăl fetei se arătase generos, ca şi cum ar fi vrut să acopere lipsa afecţiei. Această generozitate semăna şi a bucurie de a fi aranjat o chestie aşa de complicată, dar Sonia n-ar fi putut aranja astfel de nuanţe.

Pinsky şi Xenia i-au condus la gară şi apoi, după cîteva vorbe obligatorii şi lungite anevoios din pricina trenului care întîrzia să plece, amîndoi se întoarseră şi mai solidari. Tot pe atunci prinţul Eduard, după îndelungi ezitări, se hotărî să-şi viziteze moşiile.

În tîrgul X copilărise şi-şi petrecuse adolescenţa. Nu mai fusese pe acolo de zece ani, de la moartea tatălui său. O imensă melancolie îl aştepta aici. Găsi casa pustie şi mobilele, printre care trăise odinioară, prăfuite. Camerele i se păreau mai mari, şi paşii lui, cu toate covoarele moi, sunau lugubru. În grădina din faţă, copacii aruncau degete resfirate de spaimă spre cer, dînd drumul ultimelor frunze galbene, picurate cu roşu. Pe pămînt, grămezi de uscături. Întîrzie mult în salon, în faţa tabloului enorm al tatălui lui. Pe jilţul aurit, bătrînul prinţ se odihnea impunător şi armonios. Faţa lui galbenă, prelungită prin barba albă, mare, îl făcea şi mai ireal şi mai distanţat de ceilalţi oameni. Pictorul îi exagerase culorile palide. Buzele erau livide, nasul transparent. Numai ochii vii, de om inteligent şi voluntar la nevoie, luceau. Hainele negre şi decorul sumbru măreau distincţia personagiului.

Prinţul Eduard fu mulţumit de rezultatul examinării lui. Recunoscu mîinile, la fel cu ale sale, fine, mătăsoase, nervoase. Buzele crispate, ca şi cum dezgustate de oameni, erau asemănătoare. Dar ochii îi fură atraşi spre o mică pată roşie, şi fruntea i se încruntă de amărăciune. Bătrînul prinţ găsise cu cale să pozeze cu semnul decoraţiei la butonieră, semn primit ca elogiu din partea unor oameni medi-

zeri, a căror părere nu conta, semn inutil şi ridicol pe pieptul unui om al cărui străbunic de sute de ani îl dăduse el însuşi servilor, anonimii, ca răsplată că-l ajutase în vreo faptă însemnată trecută de mult în istorie. Ieşi din casă şi o porni pe strada principală a oraşului. De atîta vreme nimic nu se schimbase. Aceleaşi case mici, retrase în fundul grădinilor, copacii, florile. Magazinele umile, înghesuite, cu negustorii în uşă, aşteptînd muşterii. Biserica cu ceasornicul de unde bătăile orelor spintecă liniştea. Şcoala primară şi clubul. Grădina publică cu ornamentaţiile de la mijloc şi cu chioşcul pentru muzica militară. Şi oamenii păreau aceiaşi. De pildă, deputatul democrat Zugu, cu burta rotundă şi guşa triplată de prea multă mîndrie, care îşi făcuse popularitate perorînd vorbe caraghioase şi cu efecte imense asupra netoţilor, împotriva ciocoilor în genere, şi exemplificînd prin familia prinţului Eduard. Trecînd pe lîngă prinţ, îşi savură triumfurile şi, cum prinţul îl privea cu aceiaşi ochi potoliţi cu care privise dughenile copilăriei, se umflă încă de satisfacţie. Mai departe, la ferestrele casei cu turlă, domnişoarele tomnatice Roro şi Cleo mişcară încă o dată perdeaua pe care o mişcau de 50 de ani ca să privească pe vizitator şi apoi să-şi gungurească pe nerăsuflate reflecţiile. Asemeni cu două ciori care s-ar uita curioase şi apoi ar începe să croncăne.

La uşa verandei apare *senior* Basilio, arbitrul eleganţei incontestabil al tîrgului. Cărarea la mijloc impecabilă, mustaţa strînsă deasupra gurii cu buzele ironice, haina plină de nasturi, pantalonii cu dunga perfectă. Se uită în cunoscător după silueta prinţului şi, ca să-şi ascundă invidia în faţa unei distincţii, ale cărei secrete nu putea să le afle cu toată truda, aprobă cu oarecare rezerve.

Prinţul îşi continuă plimbarea, melancolic şi în acelaşi timp amuzat, revăzînd obiceiurile tîrgului. Dar din nou fruntea i se încruntă. Se găsise pe neaşteptate în faţa locuinţei lui Alfred şi i se păru chiar că vede lume la fereastră. Îşi aduse aminte de nunta Soniei, care se săvîrşise cu cîteva săptămîni înainte, şi o întîlnire i-ar fi fost foarte neplăcută. Voi să traverseze. Dar, ajuns în mijlocul străzii, se auzi chemat puternic şi, cînd întoarse capul, văzu silueta greoaie săltînd în fugă ridicol pe picioarele umflate, cu faţa bucuroasă, arătîndu-şi dinţii laţi, şi înainte de a

fi avut timpul să facă vreun gest, se simți sărutat pe amîndoi obrajii.

— Ce bine-mi pare că văd pe cineva de acasă!

Prințul Eduard, cu o privire circulară, văzu toată strada: domnișoarele Roro și Cleo, la fereastră, amuțiseră de mirare și uitaseră să se mai ascundă după perdea. Deputatul Zugu improviza noi fulminații împotriva ciocoilor hipocriți care, cu toate pretențiile lor, au gusturile cele mai de rînd. *Senior* Basilio, la ușa verandei, arăta un dispreț nelimitat și reflecta vizibil: ce cumplită decădere! Și în mijlocul pieții, el, descendentul de viță regală, sărutat zgomotos de fetișcana umilă și dolofană. Scenă grotescă!

Revolta i-a durat numai o clipă.

Și deodată a simțit că-i năvălește în toată ființa o senzație pe care n-o mai cunoscuse, ale cărei armonii nu le mai atinse[se], el, care crezuse că nimic subtil nu i-a scăpat, și involuntar mîna lui mătăsoasă se puse mîngîietoare și părintească pe pletele fetei. Își descreți fruntea și, depărtîndu-se, urmări melancolic cum o frunză galbenă se desprinse de ramura oglindită în senin, dansă în aer fără grabă și apoi se alipi de trotuarul stropit cu pămînt.

O AVENTURĂ MICĂ PE O PLATFORMĂ URIAȘE

Studenții, adunați din toate colțurile lumii la cursurile de vară de la Dijon, au fost invitați într-o zi la Beaume, locul colinelor armonioase și al vinului parfumat. S-au vizitat două biserici vechi, apoi s-au pus la dispoziția drumeților cîteva butoaie cu vin, la care s-au repezit toate neamurile, fete sau băieți. Cu greu li s-a putut atrage atenția, mai tîrziu, că trenul își anunțase plecarea. Luasem loc în ungherul unui compartiment, în fața unei micuțe japoneze, cînd, după ce făcuseră impresia că vor rămîne acolo, tinerii s-au repezit și au luat cu asalt trenul. În cămăruța unde eram au intrat o mulțime de nemți, toți beți pe jumătate, s-au înghesuit pe bănci și ne-au subțiat în colțurile noastre, pe mine și pe necunoscuta mea însoțitoare. O examinam fără speranță să descopăr ceva.

Japonezii își au aranjate trăsăturile lor interioare diferit de ale noastre, încît înțelegerea ni se pare exclusă. Avea părul negru, tras cuminte pe după urechi, fața i se prelungea fără să-și permită nici o încrețitură revelatoare, ochii se deschideau catifelați, pielea transparentă tremura ușurel. Mîinile și le strîngea una lîngă alta, căznindu-se parcă să ocupe cît mai puțin loc. Impresie de profundă umilință. În jurul nostru nemții rîdeau în cascade, se ghionteau, cîntau, făceau spirite, își consumau beția. Un oarecare Fritz își bălăbănea capul ca o lună plină, roz ca o felie de șuncă, cu trei fire galbene răsărind din chelia imensă, cu ochelarii doctorali strîmbați pe nasul cîrn. Alături, Karl, lung și

uscat, cu mîinile şi picioarele interminabile, intona *Gaudeamus*, lungindu-şi gîtul de cocostîrc... Hans scotea o sticlă furată şi, între două imprecaţii, sorbea lichidul, iar înghiţiturile lui pocneau cu tot zgomotul din compartiment. Oskar declama *Des Sängers Fluch*[1], cu gesturi corespunzătoare, adresîndu-se fiecăruia pe rînd, cu toate că nu-l asculta nimeni. Frantz, adormit pe jumătate, sforăind cu intermitenţe, întreba cîteodată, mereu cu aceleaşi vorbe: „*Was ist denn?*" Alţi doi, cărora nu le-am reţinut numele, imitau diferite animale. Era şi o fată, *Fräulein* Mitzi. Grasă roşie, unsuroasă, fierbinte, cu ochii împăienjeniţi de melancolie vineţie şi de vin.

Mă uitam pe rînd la toţi, mereu mai îngrijorat de scandalul care lua proporţii. Japoneza se micşorase încă, se alipise de geam ca o petală, cu grija ca nu cumva să atragă atenţia asupra ei.

Fritz pierduse echilibrul complect şi căzuse peste Karl, care nu băgă de seamă în pasiunea cîntecului. Hans, după ce golise sticla, se uita acum în zare la ea, sperînd să mai descopere vreo picătură rătăcită. Oskar îşi terminase poezia şi acum începuse, tot aşa de inepuizabil, *Die versunkene Glocke*[2]. Frantz dormea buştean. Cei doi fără nume, după ce încercaseră toate limbagiurile animalelor, îşi împăcaseră duetul unul lătrînd, celălalt mieunînd. Mitzi, maternă, îşi privea coreligionarii, socotindu-se un incontestabil punct de echilibru şi de atracţie în halucinaţiile celorlalţi. De altfel, prin nu ştiu care exclamaţie, atrase brusc privirea nemţilor şi îi armoniză. Începură cu toţii un imn de slavă pentru diva care zîmbea satisfăcută şi răsfăţată. Au pornit urale, apoi discursuri. La urmă gesturile li se făcuseră tot mai întreprinzătoare. Cu spaimă vedeam îndrăznelile lor de oameni inconştienţi spre femeia bleagă, grasă, fără împotrivire. Ca o alarmă deznădăjduită, inutilă, dar pe care nu te poţi împiedica să n-o trimiţi, mi-am îndreptat privirea spre micuţa japoneză. Şi atunci s-a întîmplat o minune ce a durat o secundă, dar secunda s-a solidificat pentru totdeauna în memoria mea de obicei şubredă. Faţa ei a făcut o mişcare, pleoapele s-au închis pe jumătate, şi de pe buzele ei subţiri s-a desprins, încetişor, transparent, dar totuşi vizibil, plutind prin aer şi căzînd pe ochii mei, un surîs. Purta în el toate sensurile: tragic şi cu speranţe, îngădu-

itor și revoltat, protestînd și, în același timp, resemnat. I-am simțit forma lui mîngîindu-mă. A fost o clipă de înțelegere perfectă a noastră, neprevăzută pentru doi oameni necunoscuți, din alte lumi și cu alte gusturi, clipa care anunța fericiri depline sau poate dezastre, dar care se stinse înainte de a-i da o consistență, lăsîndu-mi însă, cu toate că diafană, certitudinea fostei ei existențe. Asemeni unui corp ceresc, venit din necunoscut, care s-ar apropia, ar amenința sau ar promite, și apoi printr-un salt nou ar porni cu aceleași capricii, vertiginos, în spațiu.

Trenul se opri tot atunci. Japoneza, cu fața din nou imobilă, puse piciorul delicat pe prima treaptă, apoi pe a doua, tot mai departe de mine, pe strada care o pornea nesfîrșită, prin orașe, pe cîmpuri, pe ape, pînă în țara ei de dincolo de lume, pentru un an, pentru toată viața ei și a mea, pentru eternitate.

CHINURI

Noaptea tîrziu, în camera cu pînze negre, cu lumina slabă şi tremurîndă a cîtorva lumînări, în liniştea profundă, alături de cadavrul Paulei împresurat de flori şi de frunze, Sandu reflecta:

„Veghez pe Paula, nevasta mea, moartă... De ea, legate toate amintirile tinereţii mele şi toate planurile pentru viaţa întreagă, şi totuşi, chiar în clipele acestea, cînd corpul căruia îi cunosc toate misterele putrezeşte sub ochii mei, lucid îi pot reconstitui fiinţa neînsemnată, greşelile mele şi greşelile ei, fără remuşcări şi fără scuze, numai din diabolicul gust de a şti adevărul exact.

Sînt perfect lucid. Pot spune cîţi metri pătraţi are camera în care stau, ce obiecte sînt, de unde am cumpărat fiecare obiect şi cît m-a costat fiecare. Alături *moartea*, misterul cel mai important, în umbra căruia ar trebui să ne orînduim toate gîndurile, *moartea* desăvîrşindu-se în tovărăşia mea, şi totuşi pe mine mă obsedează *acum* discuţiile recente cu Paula, cînd am constatat că plouă în podul casei şi că trebuie reparat neîntîrziat. Oare peste cît timp, ţinînd seama de doliul meu neaşteptat, voi putea să hotărăsc reparaţiile, fără să mă simt vinovat faţă de mine că am astfel de preocupări în clipe aşa de grave şi să-mi indispun rudele, care-şi pun toată atenţia să descopere temeinicia suferinţii mele? Va trebui să mă folosesc de o stratagemă. O să spun: «Fac reparaţii numai ca să satisfac una din ultimele ei dorinţi». De voi izbuti să spun asta cu

ton impresionant, atunci ceilalți vor admite hotărîrea mea chiar cu simpatie. Alături, Paula moartă. Ce aș da să nu fi murit? O sută de mii? Desigur! Două? Da... Un milion. Nu pot, căci n-am! Comod, și astfel scăp de remușcări. N-am! Dacă aș fi milionar, ar fi penibil căutînd ca să găsesc suma exactă pe care aș da-o. Cu toate că și acum aș putea totuși încerca să cer, să explic, să mă îndatorez, să fur, indiferent dacă izbînda n-ar fi probabilă. Cum aș face ca să salvez moartea mea, de pildă, sau, mai ales, torturi prelungite? Sau, mai bine, ca să salvez pe Paula, dacă Dumnezeu sau Diavolul ar face un pact cu mine, cît timp aș suporta o durere de dinți? Gradul tăriii acelei dureri ar putea, dacă experiența s-ar generaliza, să măsoare forța de caracter a fiecăruia. Și cu toții ar renunța, fie sinucigîndu-se, fie, dacă n-ar fi posibil, renunțînd la pact, spunînd filozofic: «Cu toții murim doar. Ce importanță au cîțiva ani mai mult sau mai puțin față de eternitate!».

Dar e nu numai o profanare, dar și pueril ca în clipa aceasta să mă gîndesc la atîtea lucruri neînsemnate. Aș putea să profit și să meditez asupra *morții*, gînd care mă turmentă de atîtea ori, în clipe cînd, fiind prea sănătos și fără griji, sînt fatal artificial. Sau cel puțin să retrăiesc pentru o ultimă oară prima mea dragoste, primele emoții și nesiguranțe. O epocă de sentimente nuanțate... Cu toate că retrăirea e grea. Dacă ar fi fost clipele acele întrerupte brusc, atunci memoria le-ar putea reface în prospețimea lor, și nostalgiile trecutului le-ar poetiza încă, dar la noi, după muntă, totul a devenit obicei, îmbrățișările s-au dat distrate și la ore fixe, nici o emoție, nici o sfială, nici o așteptare, nici o surpriză în gesturile noastre cele mai intime. Ceea ce-mi păruse odinioară o mutră delicioasă de zăpăcită micuță, mai pe urmă mi s-a părut un defect de logică enervant. Și ochii șireți, și gura rotundă, și mîinile mici în vecinică agitație... Caraghioasă scumpă! O botezasem cu numele caraghios de Kiki. Kiki! Nume plasat acum pe moarta de alături, care, cine știe, cu mintea ei zăpăcită, rezolvă problemele esențiale ale *Existenței*...

Nunta i-a priit. Paula a început de îndată să se îngrașe. Întîi faptul trecu neobservat. Apoi luă precauții. Mînca puțin, alegea hrana. Credeam că exagerează, dar observai curînd că are dreptate. Obosea la plimbare, transpira ușor

— şi ce nepoetic este o iubită transpirată! — o strîngeau mereu pantofii. Carnea îi ieşea peste baretă, plină, umflată, abia se strîngea la glezne, şi apoi urca tot mai bucălat. Odinioară, la îmbrăţişări era un arc frenetic încordat asupra mea sau aplecat pe spate, şi totuşi ţinîndu-şi echilibrul, inventa formele cele mai felurite, repede schimbate şi înlocuite prin noi şi minunate improvizaţii. Acum sărutul mereu identic, şi posesiile aceleaşi, cu o plăcere egală, fără pregătiri şi fără stridenţe, cu aceeaşi oboseală la urmă, de femeie grasă şi obicinuită.

Paula moartă alături, aşa de neschimbată, că-i greu să-i dau o interpretare nouă şi să am prilej de vreo nouă deznădejde sau sadică desfătare. Şi conturez formele, sînii umflaţi şi ultimele secrete. Ştiu tot, cunosc tot, *privesc acum acolo*, ea moartă, şi eu, peste rochie, privesc *acolo!* Toţi împrejurul meu îşi zic: «Sărmanul Sandu!» Iar eu sînt cu privirea aţintită asupra sexului Paulei, gust monstruos, pe care nu pot să-l alung din minte, şi nici măcar gust, căci, de fapt, lucrul nici nu mă interesează! Port în toată fiinţa mea banalitatea vieţii cotidiene, vorbele obligatorii, faptele umile, apropierile identice. Sînt incapabil să înţeleg că în existenţa noastră s-a întîmplat ceva neobicinuit. Poate că, deoarece îmi aţintesc prea mult atenţia, mă torturează demonul analizei şi, disecînd, distrug. De altfel, nici nu-ştiu întrucît această analiză e corespunzătoare adevărului, măcar pe faţete.

Poate, în definitiv, porneşte tot de la temperament, şi culege, fără voie, numai anumite exemple. Căci, într-adevăr, toate concluziile sînt: sîntem cu toţii meschini. Îmi dau apoi precis seama de prezenţa acestei luciditâţi, deci ea trebuie să suporte încă în mersul ei influenţa vanităţilor mele...

Acum mi-e foame. Am refuzat, bineînţeles, insistenţele amicilor de aseară. Era necesar. Aşa se face totdeauna. Prima mîncare se refuză, din a doua numai se gustă după multe intervenţii, la a treia mănînci, după obicei (la început mai mult mîncările care îi plăceau ei)... Dacă aş fi primit de îndată să mănînc, s-ar fi reflectat neprietenos, alţii mi-ar fi luat apărarea pervers sau stîngaci, aş fi pus în mişcare o mulţime de scene caraghioase. De altfel, şi ceilalţi

insistau tot după formele obicinuite la astfel de ocazii, căci știau că așa le e datoria, cu toate că eu, după datoria mea, nu voi lua. O scenă amuzantă, căci și unii și alții știau dinainte ce vom face, și totuși continuau cu «te rog» și «nu, *merci*» în preajma moartei. Am diferite scuze. Toți sîntem la fel.

Cea mai însemnată ocupație a mea a fost să examinez gesturile celorlalți cu ocazia unor evenimente mari. Diferența dintre noi este că ei, prin complezențe, escamotează adevărul, îl interpretează binevoitor, în timp ce eu am curajul să-l suport. Falsitatea cu care mi s-au transmis toate adevărurile naționale, familiale sau sufletești a pricinuit cea mai adîncă suferință a adolescenței mele. Să mi se fi spus răspicat: «Oamenilor le este foame în momentul cînd le moare cea mai apropiată ființă. Nu trebuie să se sfiască să mănînce.»

Am găsit în buzunar o bucățică de șocolată. Trebuie să desfac încet foița de cositor care foșnește. În liniștea profundă, pîlpîitul de lumînare și foșnetul unei foițe de cositor. Și acum, în fața moartei, eu topind în gură șocolata! Căci ar fi fost ridicol să nu mănînc, cînd gîndul mi-ar fi venit, numai pentru că nu se cade. Mărturisesc, moartea Paulei n-a produs nici un zbucium în mine neașteptat. Doar acest potop de reflexii, mult mai abundent decît de obicei, și care nu-mi demonstrează decît că nu-mi pot pierde controlul asupra mea. Nu m-a impresionat nimic, cu toate că nu sînt medic, deprins cu astfel de lucruri, și nici n-am avut ocazia să le privesc din așa apropiere. Nici draperiile negre, nici popii, nici consolările cunoștințelor. Cunoștințele numai m-au plictisit. Care de care mai imbecili, cu vorbele lor ocazionale. Se repeta: «Curaj», «Așa e viața», «Ce rău ne-a părut», «Cine ar fi crezut». În cel mai bun caz, au fost sincer impresionați timp de cîteva ore. Și-au dăruit cîteva ore de tristețe (de așa de proastă calitate, de altfel!) din zecile de mii de ore pe care le au de trăit. N-o să le port recunoștință pentru atîta lucru. Cu atît mai mult cu cît aceste sînt de fapt tot nevoi personale, și mascate sub formă de daruri, de a se văieta de moartea proprie care-i așteaptă curînd.

Mi-e sete. Șocolata mi-a produs o sete intolerabilă, care o să mă frămînte cu atît mai mult cu cît mi-am dat seama

de ea, și în același timp de imposibilitatea în care sînt acum ca să mi-o potolesc. De acum voi repeta la infinit: «Mi-e sete! Paula a murit, mi-e sete; Paula putrezește lîngă mine, mi-e sete; pe Paula o vor acoperi mîine cu pămînt pentru veșnicie, mi-e sete!» Aș putea cere un pahar cu apă. E obiceiul să te prefaci că nu poți mînca în aceste momente, dar nu știu ce e cu băutul. Mi s-ar întinde apoi, de cei care mă invitau aseară să mănînc, și pe figura lor aș ceti nedumerirea dacă cererea mea este sau nu o impietate.

De ce nu mă impresionează moartea Paulei? Poate pentru că mă așteptam la ea. Doctorul îmi spusese că pe inima ei nu se putea conta niciodată. Înțelesesem bine... într-o zi, repede, Paula mă va părăsi... Se întorsese ieri dimineață, din piață, mai ostenită decît de obicei, transpirată, cu părul prost pieptănat; își aruncase pantofii, își scosese pardesiul și se trîntise pe patul din camera noastră de culcare. Tocmai îmi căutam un nasture de manșetă. Am trecut pe lîngă ea și mi-au displăcut ciorapii ei, cu cîrpitura lor lungă. În spatele meu, Paula reflectă: «Știi, Sandule, că mazărea s-a scumpit din nou!» M-am mai foit prin cameră, am întrebat-o de nu a văzut butonul de manșetă, dar cum nu mi-a răspuns, am crezut că a adormit. Am ieșit, și peste o jumătate de oră a venit o slujnică și mi-a spus: «Conița e moartă!»

O găsise în cameră cu gura deschisă, cu ochii ficși, și, cînd o atinsese, simțise că e rece. Și aici un detaliu interesant. Slujnica era nouă, abia de două zile. Nu se pricepea cu ce voce trebuie să mă anunțe. Își dădea seama că ar fi fost caraghios să înceapă să țipe. Știu că în primele secunde am analizat timbrul vocii subretei, și numai apoi am trimis după doctorul casei de peste drum de noi.

Doctorul a văzut pe Paula, apoi a venit cu vorba: «Întocmai cum prevăzusem!» Aceasta mi-a făcut mult bine, căci mă scutea de multe nedumeriri. Ca și slujnica mai înainte, eram încurcat de scena pe care trebuia s-o joc. Așa, subliniind înțelegerea noastră veche, doctorul îmi arătase că pot să fiu calm. Tot el simplifică noile mele ezitări: «E inutil să te duci deocamdată la ea. Îngrijesc eu de tot. Ieși mai bine la aer.» Am ieșit și am colindat străzile. Mi-am cumpărat și noi butoni de manșetă. Cînd m-am întors, to-

tul devenise oficial, altă casă parcă, alte obiceiuri, alte zgomote, iar în mijlocul salonului Paula, cu totul alta. De aceea n-am priceput nimic, nu mi-am întrerupt o clipă reflexiile asupra mea și asupra celorlalți. N-am reținut din toate aceste neobicinuite evenimente decît ultimele vorbe ale Paulei, pe care le transmit colecționarilor de ultime vorbe, înainte de moarte, ale diferiților oameni: «Știi, Sandule, că mazărea s-a scumpit din nou»... Vorbe care nu-i sînt caracteristice, dar care, spuse din întîmplare, la un moment grav, o vor reprezenta de acum înainte.

Ce simplu s-a petrecut totul! Și ce simplă încheiere a unei vieți banale, dar în care am fost, din toată inima, fidel, prietenos, atent, și asta de multă vreme și pentru totdeauna. Mi-e sete. De ce să complic și să nu repet identic un gest familiar: un pahar și puțină apă"...

Sandu se ridică, apoi merse ușurel și calm în sufragerie, de unde luă un pahar. Trecu în camera de culcare, și aici, neașteptat: drept în drumul lui, așa cum au fost aruncați cu o zi mai înainte, pantofii Paulei. Puțin umflați, cu o baretă strîmbă, cu tocurile tocite, cu stropi de noroi la vîrfuri.

Și în fața lor, brusc, Sandu a priceput totul și a început să urle.

ICOANE LA MORMÎNTUL IRINEI

Amîndoi în mijlocul munţilor, într-un sat. Casa noastră ţărănească, mai bună decît celelalte. Pătrată, acoperită cu şindrilă, cu patru camere despărţite printr-o săliţă, cu pămînt pe jos. Nu-mi aduc aminte exact mobilierul camerei. Ştiu, în general, că avea două paturi acoperite cu perne lucrate cu pui, o ladă în care femeia, gazda noastră, îşi ţinea zestrea, cîteva oale pe pereţi, şi lîngă uşă reţin mai ales un lighean mare de lut. Trei ferestre mici şi o uşă cu zăvor. Împrejurul casei, un ceardac. De la casă, un drum care urca într-un aluniş, cu iarba fragedă printre tufe. În altă parte, prin ruptura unui gard, intrarea în curtea bisericii minunate. Din spatele casei începeau munţii cu pădurile de brad.

Cu Irina întîrziam mult în cameră. Reflectam în preajma fiecărui obiect din jur, a lămpii mici cu sticla ciuntă sau a unicului scaun fără spetează. Exclamam în faţa fiecărui detaliu al hainelor noastre — vreo neglijenţă ne producea delicii — şi ne trimiteam versurile citite, gîndurile, dorinţele, fragmente de cîntec sau vreo exclamare fără sens.

Tolăniţi unul lîngă altul pe pernele moi, apropiaţi, în voia tuturor gusturilor, amorţiţi de aceeaşi căldură şi voluptate. Alteori rătăceam, mînă în mînă şi parcă singuri pe lume, printre brazii parfumaţi, pe potecile care urcau, descoperind fericiţi o ramură mai graţioasă sau un fir de iarbă mai verde, în timp ce privirea ne aluneca pe perspectivele multiple care se desfăceau şi se reconstruiau, după

fiecare cotitură, mereu în forme noi şi supranaturale. Iar alteori, de pe o bancă făcută parcă anume pentru noi, urmăream zugrăvelile bisericuţii. Se înşirau, adunaţi din toate unghiurile lumii, sfinţii toţi, asemănători oarecum după o aşa de îndelungată băgare de seamă să fie de aceeaşi opinie, uşor înţepeniţi, dar îmbrăcaţi bogat, divers, şi colorile îmbrăcămintei lor scînteiau la soare. Întregul sobor înaintea îmbrăţişării noastre...

În ceardac ne petreceam serile mai ales. Mi-aduc aminte bine de o seară. Un eveniment excepţional (o minunată eclipsă de lună) a făcut să mi se întipărească mai exact acea noapte, să mi se pară mai deosebită de celelalte, cu toate că, în definitiv, nu diferea prea mult, să capete relief anumite vorbe sau gesturi, care au fost spuse de atîtea ori şi înainte şi după, cu puţine modificări doar, unele fără nici o legătură cu transformările lunii (de altfel, uneori reţii mici amintiri, fără să ştii ce legături interioare au avut cu tine ca să fie aşa de exact reţinute, cînd aşa de vag poţi reface o scenă importantă).

În ceardac, apropiaţi, Irina fremătînd pe umărul meu. Îi atîrna pe după gît, un fular verde, dungat cu negru, cu franjuri lungi. Fericită, cu lacrimi de fericire, şi printre lacrimi privea conturul mereu mai îngust al lunii şi jocul umbrelor. Îşi povestea, uşurel, dragostea întreagă şi definitivă, transformările ei prodigioase de cînd m-a cunoscut, vibraţiile care i-au cuprins fiinţa mai înainte uscată, delicile şi dezastrele fatale care se înlănţuie necontenit.

Eu mă jucam cu franjurile fularului. Pentru fiecare mărturisire a Irinei apucam cîte un franj, numărîndu-le în acelaşi timp. Şi cum tăcuse înainte de a fi terminat cu jocul meu, i-am pus o întrebare ca s-o fac să continue: „Şi dacă aş pleca?“ „Aş muri“!

Reţin după atîţia ani: erau 27 de franjuri! Insensibilitate? Nu. O simplă întîmplare, un capriciu al memoriei de a reţine un lucru neînsemnat. Şi luna se făcea tot mai mică, la lumina ei tremurătoare Irina îşi pierdea consistenţa, devenea imaterială, dragostea ei se revărsa impalpabilă şi vibrătoare. Cînd m-am dezmorţit, luna, iarăşi întreagă, lumina frunzişurile.

După ce a plecat cu altul, n-am crezut că acele clipe ar fi fost mai puțin sincere decît le-am trăit. Am știut că atunci, în ceardac, tot așa de definitivă îi fusese dorința ei de dragoste și de moarte. Numai am aflat că scena avusese, cu tot freamătul real al Irinei, un mic rău, necunoscut de nici unul din noi, care avea să se amplifice și să devină cataclism (ca un punct imperceptibil stricat pe un fruct admirabil, care va face însă să putrezească tot fructul). Scena dintre noi fusese, oarecum, artificială, căci fusese jucată de personagii mediocre, care putuseră să vibreze intens pentru o clipă, dar această vibrație nu putuse fi susținută îndelung. După o complectă beție amoroasă, alte gusturi, alte preocupări, și în memorie numai o schemă de ceea ce a fost, ca și cum ți-ai aminti de un monument frumos, dar fără nici o legătură cu tine, și nu de o emoție făcînd parte integrantă din ființa ta.

Irina, plecată, locuia în același oraș cu mine. Totuși, ani de zile n-am văzut-o niciodată. La colțul de stradă atît de familiar, unde ne întîlneam zilnic, la cofetăria preferată, la sala de expoziție, unde era totdeauna, de cîte ori se schimbau tablourile, la cinematograful de cartier, la grădina cu fiecare floare cunoscută: Irina niciodată. Într-un timp așa de lung, într-un oraș cu limite precise (și ca să te întîlnești cu cineva nici Parisul nu este prea mare), nici o ocazie care să mi-o scoată în cale. Oricît părea de ciudat, nu mai aveam nici o veste despre ea, nu mai întîlneam pe nici una din cunoștințele ei. Dispăruse Irina cu toată lumea ei, cum ar dispare un oraș întreg sub lava unui vulcan.

Nu știam dacă este fericită sau nu, dacă accepta ușor noua viață sau are nostalgii după trecut, nu puteam prevedea evoluția ei în afară de mine. Nu cunoșteam pe cel cu care plecase ca să știu în ce fel trebuise să se prefacă, și apoi, chiar dacă l-aș fi cunoscut, tot n-aș fi putut fi concludent. Și dacă la început — luni de zile — aveam un tremur, părîndu-mi-se că Irina a apărut la un colț de stradă, cu timpul m-am deprins cu gîndul că această apariție ar fi imposibilă. Irina devenea imaterială, prilej de reverie răspîndită peste tot locul, și totuși nicăieri consistentă. Nimfă străvezie care dansează în preajma lacului trandafiriu, dar care, îndată ce te dezmorțești și te uiți cu atenție, plutește, devine transparentă, se topește pe ape.

Uneori, uitîndu-mă după o siluetă de femeie subțire sau la vreun profil apropiat, abia vizibil în întunericul sălii vreunui cinematograf, voiam să mă conving că ar fi Irina. Mă lăsam în voia emoției, tresăream, evocam vreun crîmpei din viața noastră trecută, și mai ales voiam să reconstituiesc din cea mai neînsemnată mișcare a capului, a mîinii, a piciorului tot ce se întîmpla cu ea. Voiam să-mi amețesc conștiința, care îmi arăta clar că nu se poate ajunge la nici o concluzie în felul acesta. Încercam mai ales să uit ceea ce știam precis: că de îndată ce m-aș fi apropiat, aș fi văzut confuzia și Irina ar fi dispărut, lăsînd în locul ei o streină.

Într-un ziar deschis întîmplător: Irina a murit. Și între despărțirea noastră și moartea ei, în atîția ani, doar o singură veste, o singură clipă în care am putut bănui ce se petrece cu dînsa. O nouă eclipsă de lună, tot așa de excepțională ca și aceea la care asistasem împreună din ceardacul casei de țară. Pe cerul complect senin, luna se micșora vrăjind lumea cu lumina ei tremurătoare și, sub vrajă, mi-o închipuiam pe Irina tulburată de amintirea dragostei ei prime, și prin spațiu, prin lumea care ne despărțea iremediabil, simțeam parcă gîndul ei ațintit spre mine, lovindu-mă. Astfel, amîndoi în același oraș, în apropiere cu oameni cunoscuți, care s-ar fi grăbit să facă pe intermediarii, cu posibilități de informație oricînd la îndemînă, ca să pot ști puțin din ceea ce se petrece cu Irina (și fără certitudine), a trebuit să utilizez o eclipsă de lună! Fenomen grandios, suport al măruntelor mele neliniști.

M-a torturat prima ei noapte cu celălalt. Și, desigur, dintre noi trei, eu, care n-am fost acolo, știu cel mai bine, clipă cu clipă, ce s-a petrecut. Ei erau înlănțuiți de emoții diferite, prea stîngaci ca să se observe; eu, de la distanță, cu imaginația mea lucrînd frenetic, reconstituiam.

Aș putea spune și vorbele dintre ei. Au avut o seară minunată și au profitat de lumina lunii diafană, strecurîndu se printre perdele, ca să nu vadă destul pentru a le fi rușine, ca să vadă destul spre a putea manevra, și, în sfîrșit, ca să se transforme o serie de preparative scabroase (și mai scabroase, căci stîngăcia și ocazia rară îi lăcea să le detaileze), în poezie. Iată-i: el sfios, emoționat, lăudîndu i noi declarații și înșirînd planuri de viitor; ea,

cu o ureche ascultînd și cu cealaltă distrată de vaietul lăuntric. La ea situația e mai complicată din pricina rolului dublu (sau din pricină că nu pare complicat decît ceea ce te interesează. Dacă faci ușor silueta avarului de peste drum, ești incapabil să ajungi la concluzii asupra iubitei tale. Nu poți crea decît oameni îndepărtați de tine, căci numai atunci admiți psihologia lor bine definită, singurul lucru ce-i poate face viabili. Cu îndoieli nu poți crea nimic).

Cînd au rămas singuri, după ce familia binevoitoare a închis ușa după ei, n-au mai știut ce să facă. Apoi unul a reflectat, ca să spună ceva: „E așa de frumos afară! Să deschidem fereastra!" Irina s-a sprijinit de pervaz, și vîntul îi bătea ușurel fața și părul.

„Ce minunat e!" Privea și el, rămas puțin mai în urmă, dar tot apropiindu-se. Mai tîrziu s-a rezimat ușor de umărul ei. „Și mai frumos ar fi cu lumina stinsă!" Ea a șoptit: „Dacă zici!" El s-a depărtat, a întors butonul electric, apoi și-a reluat locul. Voia să înceapă vorba, dar tot amîna stîngaci.

A început un ceas să bată miezul nopții, și el s-a decis brusc, o dată cu ultima bătaie: „Irina..."

Ea nu-l întrerupse, nu încercă să tulbure atmosfera, acceptă litania.

„Irina, voi încerca să te fac fericită. Bănuiesc zbuciumul din sufletul tău. Detaliile nu mă interesează și nu ți le voi cere niciodată. Nu-ți voi face nici un reproș, nici nu voi încerca să mă accepți cu de-a sila, și nici măcar nu-ți pretind să-l alungi din mintea ta pe celălalt, căci nici n-ar fi posibil. Să lăsăm timpul să treacă. Tu nu ești vinovată, ești victima fatalității. Eu voi încerca să te fac fericită..."

Irina e în voia frămîntărilor diferite. E fericită, căci vede ce ușor se aranjează lucrurile. Cuvîntul „fatalitate" o impresionează. Are remușcări, dar clar n-ar putea explica pentru care motiv. Vorbele „nu te voi obliga să-l alungi din minte" îi atenuează parcă vina față de mine. Și își promite, în timp ce brațul lui o ține tot mai strîns, din depărtare să vegheze asupra mea. Și el observă că pe fața ei curg lacrimi. Îi e milă, și vocea lui se face mai caldă și mai puțin stîngace. Își apropie capul de capul ei,

cu un gest de frate. Ea îi strînge o clipă mîna cu recunoştinţă. Ceasul bate două. El observă prevenitor: „S-a făcut răcoare, să închid fereastra". Şi după ce o închide, constată că lumina lunii a invadat camera.

„E aşa de frumos..."

„Nu e mai bine să nu mai aprindem?"

„Dacă zici."

Acum urmează toate peripeţiile dezbrăcatului, scenă lungă, cu îndelungi întreruperi, jumătăţi de vorbe, întîrzieri la vreun nasture. El nu cunoaşte încă îmbrăcămintea Irinei, dar eu o cunosc perfect. Ştiu ce fel de cămaşe are, cum îşi scoate bluza, cum îşi desface ciorapii. Astfel, obişnuieşte, cînd se culcă, să-şi pună ciorapii în pantofi. Desigur, ea la fel va face şi în seara aceasta, cu toate clipele tulburate prin care trece. În pat, cînd el o va căuta, ea va spune hotărît: „Nu!" Şi el va renunţa, ca un om care înţelege. Ea se va preface obosită, ca să fie lăsată în pace. Comedie, căci din moment ce e aici înseamnă că va accepta totul. Adorm tîrziu, pe pleoape cu razele lunii, care le-a îmbrăcat camera cu fantome cenuşii, apariţii plutitoare. Şi dimineaţa vor deschide ochii pe realitate: aerul nu va mai fi aşa de proaspăt, aşternutul mototolit, hainele şi lenjurile aruncate pe scaune, florile din glastră ofilite. Şi Irina va observa cum călcîiul ei gol atinge glezna lui... Va avea senzaţia de aspru, dar nu-şi va schimba poziţia...

Şi mai departe... Această istorie, invenţie mai torturantă decît cea mai atroce realitate, nici pentru mine înşimi nu e certă. De cîte ori reiau povestirea, am alte închipuiri, văd alte detalii, aud alte vorbe.

Dar de fiecare dată mă chinui, ca şi cum n-aş avea nici o bănuială asupra creaţiei mele. Scaunele din camera lor au mereu alte pluşuri... Masa e ovală, dreptunghiulară ori pătrată. Tablourile au mereu alte înfăţişări. În cadre se zbate marea, se întunecă munţii sau rîde perpetuu Gioconda. Istorie de o mie de ori închipuită în alt fel şi de o mie de ori părînd adevărată pentru temperamentul meu, care n-am crezut niciodată în nimic, în nici o abstracţie şi nici măcar în ceva concret, şi nu m-aş fi mirat dacă, ieşindu-mă, aş fi găsit în faţa casei altă stradă, mobilele au au mişte şi pereţii să danseze.

Şi groaza ca vreunul din apropiere, fidel pînă atunci, să-ţi spună brusc: „Ştii, m-am săturat, plec... pentru totdeauna". Cuvinte pe care niciodată nu le-am înţeles pentru că eu nu m-am putut despărţi pentru totdeauna, fără complicaţii şi ezitări, nici măcar de un obiect umil.

Şi apoi îi va place... Actul care, mai presus de scrupulele tale, te împacă, te apropie, accepţi. Chiar de nu va mărturisi-o, Irinei îi va place şi mai mult ca odinioară. Cu mine — amant — îmbrăţişările erau întrerupte, chinuite, nesigure, frenetice dar scurte.

Puteau fi pe gustul unui om neliniştit, capricios, dar nu a unei fiinţe sănătoase. Să ai un lucru aşa de bun la dispoziţie! Ce chilipir! Părînd pentru Irina ceva fantastic, o sursă de inepuizabile beţii, căci ea îşi aminteşte aşteptările îndelungi pentru împlinirea lui, dorinţele ascuţite prin somn, cînd, căutîndu-mă, nu mă găsea lîngă dînsa; sau plecarea mea bruscă, iar ea ar fi vrut să mai rămîie, goală, caldă, mîngîioasă... Şi acum aşa de confortabil! Pînă ce obicinuinţa îi va da o siguranţă, o linişte, şi convingerea că totul era destul de neînsemnat. Şi, gîndindu-se la mine şi amintindu-şi de vechile ei freamăte, va poetiza şi va face diferenţa între dragoste şi viaţa conjugală.

Mici pretexte de visare, de mîndrie de a fi avut un trecut mai puţin prozaic ca viaţa actuală, de cuvinte bune, ca astfel să i se pară că a fost totuşi, întrucîtva, fidelă; dar n-ar mai schimba şi n-ar mai reîncepe. Aşa cum am visat-o astă-noapte: parcă eu eram altul, şi aceluia i-a spus tainic: „Să-ţi mărturisesc, dar să nu spui la nimeni. Am suferit mult la început, dar la urmă m-am deprins!"

O! Nopţile acelea grozave, şi mai ales noaptea lor primă! Cînd, cu toate că singur în odaie, învîrtindu-mă neobosit împrejurul mesei, aruncat din perete în perete ca de rachete, asistam la sindrofia lor, clipă cu clipă! Toate invenţiile cele mai uimitoare, fotografia de la mii de kilometri sau telefonul cel mai perfect, nu vor izbuti să dea un rezultat aşa de subtil, aşa de detailat ca mecanismul minţii mele chinuite! Alături de mine, patul dezordonat, cărţile preferate aruncate, deschise din cînd în cînd inutil, căci nu înţelegeam nimic, cadavre, căci pentru mine viaţa

lor se stinsese, în fața cărora zadarnic pui întrebări și ceri alături; gramofonul cu plăcile, toate cvatuoruri lui Beethoven fără sens, căci de încercam să pun o placă, melodia așa de scumpă și cunoscută devenea insuportabilă; lumea cumplită, ca și cum universul întreg s-ar fi oprit în loc, ca și cum vorba omenească n-ar exista pe lume, și ma speriam de cel mai mic zgomot al meu. Și tot alături de mine, tot așa de aproape, substituindu-se realității, dar nu complect, ca să mă facă să uit singurătatea acelei realități, altă cameră, gătită și bine curățită, cu un vas cu flori și cu o cutie cu bomboane făcute să ascundă aspectul pe care-l dă ligheanul conjugal, cu patul amplu, unde, de sub plapuma de mătasă, ies alături piciorul subțire și piciorul masiv; și peste tot, cu profuziune, luna magnifică aruncînd buchete de lumină.

Și ieri, neașteptat, într-un ziar, sub o cruce neagră, în mijlocul unei lungi bande de „îndurerați", Irina. De fapt, era scris „Irena", după vechiul ei obicei de a se iscăli. Totdeauna îi arătam că e stupidă această iscălitură, amestec caraghios de franțuzesc și românesc. Trebuia Irina, sau, în cel mai rău caz, Irène. Găsea că am dreptate, dar era prea leneșă ca să-și schimbe obiceiul. Și, după cum se vede, și-a păstrat la fel semnătura și în lipsa mea, fie din o nemărturisită dragoste pentru certurile noastre amicale, fie din dorința de a-mi face împotriva gusturilor mele, și astfel a-și demonstra complecta eliberare, fie din nebăgare de seamă. Rudele, fără nici o reflexie, i-au trimis acum la ziar numele obicinuit. Desigur, se petrec cu ea acum lucruri obicinuite la astfel de ocazii. Burgheză deplină, Irina nu poate renunța la nici un detaliu al ritualului.

Popii, cu toate cîntecele lor, draperiile negre, colivele, colacii, așezarea în biserică în sicriul descoperit, așa precum se cade. Ce mult ne băteam joc odinioară de toate formele caraghioase, plasate în clipe veritabil tragice, cînd, romantici, pe sub teii înfloriți, ne plimbam ținîndu-ne de mînă. M-a aprobat cu atîta febrilitate, și acum face exact ca toată lumea. Nu e de vină? Dar la nuntă s-a comportat altminteri? S-a lipsit, cu toată tragedia ei, de betelă și voaluri, de cavaleri de onoare și de felicitări, de

admirarea cadourilor, de biserica plină de invitați, cu „Isaia dănțuiește", cu buchetul de flori, cu beteală și cu bomboanele argintii aruncate din amvon? Îmi făceam eu iluzii, crezînd în niște aprobări care nu însemnau nimic, ci numai mărturiseau că Irina era fericită în apropierea mea? De fapt, ea nu tindea să devină decît *„une sainte et douce femme"*.

Și astfel, și nunta și înmormîntarea, care se fac o singură dată, nu trebuiesc escamotate!

Ce oroare! Ea, moartă, și eu fac astfel de observații înciudate! Îmi voi lua însă apărarea: pentru mine Irina a murit în clipa cînd m-a înșelat. Era ruptă orice posibilitate de a continua dragostea cu grijile și deliciile ei de fiecare clipă, de a ne scrie și chiar de a ne vedea, sau de a avea vreo veste cît de vagă unul de la altul. A regreta moartea Irinei este pentru mine a regreta moartea unui poet din alt secol ale cărui versuri mă obsedează zilnic. Căci putrezirea Irinei, la care nu asist decît de la distanță, nu poate să-mi furnizeze decît noi detalii pe decorul reveriilor mele. De altfel, moartea Irinei o să mă obsedeze totdeauna, căci va fi un veșnic motiv de melancolie în care se complace temperamentul meu.

De mine, personagiu perpetuu tragic, va profita memoria Irinei mai mult decît de ceilalți mai apropiați de dînsa, care vor țipa la început cum eu n-aș fi în stare, dar care se vor consola complect (căci aducerile-aminte viitoare vor fi convenționale și mai ales la aniversări). E drept că de n-ar fi pretextul Irinei, melancolia mea s-ar folosi de un fapt mai umil, de o pasăre moartă, de cîteva frunze galbene sau de un stîlp de telegraf strîmb!

Cînd te gîndești că acum Irina a dispărut pentru eternitate, că puținul timp cît mai rămîne construită suportă exhibiții (sicriu, dric, groapă), pe care, vie, nu le-ar suporta pentru nimic în lume, și totuși, dacă ar scăpa ca prin minune de moarte, ar reflecta o dată cu ai ei: „Vai, ce noroc!" Și apoi ar reîncepe gîndurile neînsemnate, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat!

Mă frămîntă o mulțime de gînduri în legătură cu Irina, amestecate, de diferită importanță, și nu valoarea lor, ci numai îmbulzeala lor îmi probează că nu sînt gol

sufletește. Cele mai multe dintre aceste gînduri sînt neînsemnate, artificiale, lipsite de pietate. Ea moartă, și eu gîndesc: cu ce rochie va fi îmbrăcată? Va fi coafată pentru solemnitate? Va fi fardată ca să nu pară prea galbenă?

Să mă duc și eu la biserică? Ar fi o dovadă de pietate sau de înfruntare? Voi fi primit cu neplăcere, sau dimpotrivă, cu simpatie? În orice caz, cu toate lacrimile și văicărelile, voi fi observat. Ce ar trebui să fac? Prezența mea s-ar putea discuta în două feluri perfect deosebite:

„Nu trebuia să vie, căci știa că prezența lui era o dovadă a trecutului dubios al Irinei, și, moartă, trebuia scutită de orice apropiere tulbure. De suferea, putea plînge acasă la el."

Sau:

„Orice ar fi făcut, el trebuia la o ocazie așa de gravă s-o ierte și să vie s-o vadă pentru ultima oară".

Cei de părerea ultimă sînt acei care regretă mai ales spectacolul dubios, ca la cinema. Dar aceștia spun un adevăr, chiar dacă nu se gîndesc profund la el: trebuie s-o văd pentru ultima oară! Am poate datoria aceasta, dar am sigur dreptul acesta!

N-am dreptul acesta? Irina a fost fericită cu mine! Măcar un timp, fericită cum numai în dragoste o femeie poate fi! Am mărturie toate scrisorile ei, dezlînate, nelogice, dar care lasă să se întrezărească dorința să mă vadă mai iute. Mi-amintesc de atîtea scene dintre noi, în care era amețită de fericire, cîrpă în voia gusturilor mele. Și ochii recunoscători, și tot corpul care tresărea apropiat... Am mîngîiat-o, i-am spus toate părerile mele, și, desigur, multă vreme după ce m-a părăsit a continuat să-mi urmeze gusturile. Toată tinerețea ei se leagă de mine. Prima dragoste, primele lacrimi, neliniști și îndepliniri. Surpriza descoperirii simțurilor.

În orice caz, toți reflectează acum, înfiorătoare reflexie, indiferent dacă au toată simpatia pentru celălalt și toată cruda sau indiferența pentru mine: „Dacă ar fi rămas cu Sandu, poate că n-ar fi murit!" Acest „poate", care circulă tichid în jurul cadavrului! Rudele Irinei au apropiat-o de celălalt tocmai pentru că celălalt, burghez cuminte, îi

oferea o viață mai lungă și mai sigură, și totuși cu mine, romanticul, boemul, personagiu incert, poate că Irina n-ar fi murit! Rudele au remuşcări că au pricinuit dezastrul chiar fără voie, dar nu-l pot îndepărta pe acest „poate", care le dă miragiul unei Irine încă în viață. În durerea lor, se sprijină de el, inutil, după cum inutil te sprijini, pe marea imensă, de un fir de pai, ca să nu te îneci.

S-o văd pentru ultima oară! N-am văzut-o de atîta vreme, dar aș recunoaște-o imediat. Fiecare bucățică. Ochii, pe care de atîtea ori i-am sărutat, părul, prin care de atîtea ori mi-am trecut mîna (poate că are acum și cîteva fire albe?), obrazul, care se apropie de al meu, gura caldă. Brusc i-aș reface perfect întreaga ființă, pe care de la distanță o văd cam aburită. Aș vedea-o întreagă, așa de cunoscută odinioară, cînd goală se încălzea lîngă mine, cu toate că acum e acoperită de pînză și flori. Poate, pentru o clipă măcar, văzînd-o, n-aș pricepe-o înțepenită, aș avea halucinația celeilalte, mîinile s-ar mișca, ochii m-ar privi, gura ar începe să vorbească. Căci orice ar fi posibil, cum a fost în stare să mă iubească, să mă înșele, să moară. Să mă duc s-o văd... La miezul nopții... Atunci va fi puțină lume, mă voi putea simți mai singur, gîndul meu la dînsa va putea fi mai consistent, căci nu va fi distrat de nici unul din artificiile zilei.

Ce intrare impresionantă voi face! Ce baladă nemțească! Ce suflu va trece printre cei doi sau trei care veghează! Singur, desfăcîndu-mă din noapte, după ce am fost atîta vreme nevăzut, întunecat, apropiindu-mă șovăielnic de căpătîiul Irinei. Fiecare gest va căpăta o importanță istorică. Mi-ar trebui și o pelerină neagră, care să mă învăluie aproape complect, și în lungul faldurilor să se zbată lumina firavă a luminărilor. Fața să-mi fie umbrită și să nu fiu recunoscut îndată. Cu o mînă să-mi țiu coiful și cu alta sabia vitează. *Donna* Clara! *Donna* Clara! Caraghios!

Cum, Irina? Se poate să nu știi nimic despre Isolda[1]? Cea mai celebră dintre îndrăgostite? Era sortită să fie soția bunului rege Mark, dar băuse cu Tristan din paharul dragostei eterne. Au murit odată în cîntecul mării pe țărmurile Bretaniei. Caraghios? Irina moartă, și eu îmi per-

mit fantasme! Mă complac chiar în această stare artificială pe care o duc! Dar micile socoteli ale rudelor Irinei nu sînt tot așa de artificiale? Satisfacția de a o îngropa după toate obiceiurile. Încîntarea dacă totul a ieșit în ordine. De altfel, oricît ne-am zbate, orice gînduri am avea, în fața morții toți cei vii sînt artificiali. Și cînd te-am sărutat pentru prima oară, mi-ai spus din adîncurile sufletului tău: „Te iubesc pentru totdeauna!" Am rîs și am început să-ți explic ce ridicol e acest „pentru totdeauna"! Poți fi sigur de clipă, dar nu poți sconta viitorul. Cum poți să știi dinainte toate transformările care se vor petrece cu noi?

De atunci am explicat mereu, fără oboseală, orice gest spontan, orice promisiune prea mare. Eu sînt acela care te-am deprins cu evoluțiile tale trădătoare de mai tîrziu, și chiar le-am grăbit, care ți-am sugerat scuze și gusturi. Orgoliul meu stupid, care mă împiedică să savurez clipa prin detailarea ei, care mă obligă să descopăr structura fiecărei fraze muzicale sau vers, să notez reminiscențele, banalitățile sau armonia facilă și care a descompus pornirile tale de îndrăgostită!

Într-o zi, ca să variem, am pornit spre munte. O excursie de o zi. Printre case, pînă la o pădurice. Ne-am lăsat pe frunzele grămezi, la umbra brazilor parfumați, sub ciripitul păsărilor.

Febrili, apoi obosiți. Spre seară, am pornit-o agale înapoi, spre tren, peste cîmp. Prin iarba deasă și înaltă, și apoi brusc, într-un lan de margarete. Din toate părțile, legănate pe tulpina subțire, cu privirile lor gălbui, curioase, înconjurate de genele albe, lungi. Ființe așa de vii, de palpitînde, parcă un stol de vrăbii. Curgînd împrejurul nostru fără întrerupere, cu șopot, rîu imaculat tremurînd pe pietricelele de argint, purtînd în el reflexele soarelui galben. Flori înalte, de te puteai ascunde. Un copil ar fi dispărut. Vibram amîndoi. O aud: „Ce fericită sînt!" Nemișcată, sub noaptea care ne învăluia. Apoi Irina a început să culeagă margarete, smulgea deodată buchete, încercînd să mă cuprindă cu dînsa, pentru cîteva zile, extazul care o cutremurase. Margaretele înalte în amîndouă brațele întinse, sprijinite de umeri, de obraz, de păr. Florile îi intrau în urechi, în ochi, în gură, și cînd mergea, lăsa în urma ei o dîră de petale.

Așa a ajuns la gara mică. Acoperită cu flori, grădină. De la ferestrele vagoanelor, călătorii o priveau amuzați și prietenoși.

Pe măsură ce ne apropiam de obicinuitul București, se vestejea impresia florilor, cu toate că ele erau încă proaspete.

Și acum, la înmormîntare, am trimis un buchet de margarete. Cu ce planuri? Ca să reconstitui o scenă din trecut? Cu niște flori fără viață, cumpărate, după tocmeală, la un colț de stradă, să acopăr (pe cît vor permite celelalte flori mai pretențioase, depuse de cei cu drepturi) nu pe Irina, iubita mea, ci pe un chip de lut care imită înfățișarea Irinei destul de bine, dar rece și indiferent...

Atîtea zbuciume și diverse intenții s-au rezolvat într-un somn agitat. Am visat-o pe Irina. Parcă mă dusesem la cimitir; încă o plăcere de a mea în timpul somnului, după cum închipuisem atîtea plecări, treaz fiind. O noapte identică cu aceea pe care o lăsasem cînd am adormit, cu stele mari atîrnate de pînza albastră nesfîrșită, și la un colț un candelabru: luna. Mormintele dormeau, la rînd, ca la cazarmă. Copacii legănau umbre. M-am furișat cu spaimă, și-mi auzeam pașii. Și deodată s-a ridicat în fața mea mormîntul Irinei. Am rămas înțepenit.

Și atunci a început transfigurația. Împrejurul meu totul a început să se miște. Cimitirul era un cazan în fierbere, și mormintele erau clocotele. Și, pe neașteptate, mormîntul Irinei se transformă într-o caleașcă. Caleașcă după vechea modă boierească, largă, cu arhitectura grațioasă. Și pe perne, rezimată de spătarul oval, așa de mult că părea aproape răsturnată, cu fața spre cer, scăldată de lumina lunii: Irina.

La crucea lungită, folosită ca oiște, se înhămase greieri enormi, coloraţi, care chiuiau și agitau zurgălăi, gata să pornească. Stelele luminau drumul. Copacii plesneau ca niște bice.

Am întrebat, tocmai cu aceste cuvinte, cu nespusă durere de a o pierde încă o dată pe iubita mea: „Încotro, Cocuțo?...

Irina m-a privit cu o uitătură profundă, dar care simțeam că nu mai are nici o legătură cu mine, căci gîndul

ei și plecase, și ființa ei mai rămăsese numai din cauza unei întîrzieri întîmplătoare. Și în același timp și-a fluturat mîna. La fel arătase și la fel făcuse și atunci cînd se despărțise de mine pentru ultima oară, înainte de a se duce definitiv la celălalt. Și mi-a răspuns încet, cu liniști lungi între cuvinte: „La lună... și mai departe"...

Apoi mirajul a dispărut...

Irina îndrăgostită, înlănțuită febril de mine... Apoi trădătoare... Și acum țeapănă, destrămîndu-se pe fiecare clipă, și poate pricepînd, cu logica ei odinioară șubredă, adevăruri eterne, pe care zădarnic se silesc cei mai înțelepți să le rezolve. Irina întreită și totuși una... Din cele trei înfățișări diferite, legănate toate de razele lunii, cum să construiesc o singură ființă?...

ANTONIA

D-nei Teodorescu-Sion

Fălticeni este un oraș mititel, dar foarte poetic, așezat capricios pe cîteva coline armonioase, cu străzi largi și drepte, cu case invadate de copaci și de flori, complect acoperit iarna de zăpadă, despărțit de lume, alunecînd în spațiu cu aspectul lui ireal de alb-strălucitor, iar vara, în aerul totdeauna răcoros, plutește parfumul brazilor. De la toate colțurile vezi drumuri care coboară pitoresc, iar de la Băncuță — la marginea tîrgului, cîteva bănci, pe un deal, loc de întîlnire a cîtorva rari îndrăgostiți — perspectiva asupra copacilor, a Șomuzului și a dealurilor este magnifică.

Casele se înșiră cu proprietarul lor bine cunoscut de ani de zile, prăvăliile ovreiești veșnic goale se înghesuie, cu cîteva lucruri în geam, iar oamenii citesc îndelung ziarele, fac o plimbare pe Strada Mare înainte de culcarea de la ora nouă, duminica iau o prăjitură la cofetăria din centru, iar domnul prefect sau domnul procuror sînt salutați pînă la pămînt, și fiecare se încearcă să citească pe fețele lor impasibile și grave ultimele vești de la capitală. Viața tihnită, fără mari ambiții sau intrigi, fără aventuri senzaționale sau hoții excesive, dacă moare cineva toată lumea merge la cimitir, iar orologiul de la turnul bisericii Adormirea împarte tihna întregului orășel în spații egale.

Dar în timpul războiului Fălticenii se transformase. Familii noi soseau, iar ruși defilau fără sfîrșit — imagină halucinantă — dinspre zări spre zări. Alții rămaseră încar-

teruiți prin casele gospodarilor și umpleau cofetăria cu zarva lor, zornăiau pintenii pe trotuare, își aruncau apostrofe în limba lor melancolică și întovărășeau asfințitul cu coruri sau cu balalaice. Sărbătoarea, la singurateca Băncuță se aduna lumea, căci cînta muzica militară. Spitalele încărcate cu răniți, trenurile încărcate cu soldați, pe cer aeroplane și în aer vești contradictorii. Pensionarii pașnici se adunau, discutau, erau patrioți înverșunați, și veșnic aveau cîte o veste de povestit.

Eram pe atunci elev de liceu și, ca și camarazii mei, învățam numai cu aproximație, și tot timpul ne amestecam printre ruși, îmbrăcați ultima modă în stofa de la Buhuși, discutam și noi în felul nostru războiul sau povesteam nesfîrșit asupra fetelor din tîrg. Fiecare din noi avea amorul lui, și mie îmi plăcea o duduie subțirică și sprintenă, cu mutra de șoricel și cu numele de Désirée.

Într-o zi m-am dus după obicei la profesoara mea de piano, care mă anunță:

— Știi că am o elevă nouă, o mititică rusoaică de vreo zece ani, fata unui ofițer rus. O cheamă Antonia. E foarte drăguță și talentată. Trebuie să vie îndată și o s-o cunoști.

Și, într-adevăr, după puțin timp, fetița își făcu apariția. Subțire, înaltă, părînd mai mare decît era, blondă, cu obrazul alb de porțelan, cu ochii albaștri și cu un surîs foarte grațios.

— Iată și pe Antonia!

— Încîntat de cunoștință, domnișoară! făcui eu cu o mică ironie de băiat mai mare.

Profesoara, încîntată, voi să-mi arate toate talentele Antoniei. Mi-am întrerupt lecția și fata mi-a arătat ce progrese făcuse abia în cîteva ședințe, ce îndemînatice îi erau acum degetele, ce ureche perfectă avea, ce exact ținea măsura și cu ce freamăt întovărășea fiecare notă. Apoi Antonia ne-a mai arătat și alte talente. În cîntecul profesoarei a dansat grațios, variat, agitînd un voal împrejurul ei. Am aplaudat, am felicitat, apoi mi-am reînceput lecția. Antonia se rezimase cuminte de piano și asculta cu răbdare. Dar cînd să termin — profesoara tocmai se depărtase — mi-a căzut un bilețel pe mîini.

Era scris: „Cavalerule, îmi placi foarte, foarte mult!"

Am rîs, rîs de om mare față de precocitatea amuzantă a unei fetițe, am povestit întîmplarea la toți. Aceasta a jignit-o pe rusoaică și s-a supărat pe mine mai multă vreme.

Dar apoi ne-am împrietenit. Ne întîlneam totdeauna la lecția de piano, unde ea venea mai repede decît trebuia, ca să mă asculte cuminte sau ca să mă reție și să-mi arate progresele. Cîteodată vorbeam mai mult, și cuvintele ei românești aproximative erau o încîntare. Păstram tonul glumeț, și ea pe cel grav. Păream eu cel mic și ea cea mare. Succesul meu era știut de toți. Eram ironizat. Dar totuși eram încîntat, căci mi se părea că prețul meu în ochii lui Désirée trebuia să crească. Antonia avea, în miniatură, instinctele de viitoare femeie. Observa, ținea supărări, prelungea căldura împăcărilor, o enerva tonul meu superior, își aranja, cu noi variații, panglicile.

Odată am găsit-o pe stradă. O trimisese tatăl ei după cumpărături. Neavînd ce face, am voit s-o întovărășesc, dar ea se opuse. M-am mirat. După multe ezitări, mi-a mărturisit:

— Trebuie să cumpăr niște mere murate!

Am întovărășit-o totuși, dar înconjurînd, complici fără multe explicații, strada principală. Apoi, după ce Antonia și-a făcut tîrguiala, am pornit-o înapoi, fără să mă gîndesc să fac pe cavalerul și să port eu pachetul vulgar. La un moment dat, Antonia m-a rugat:

— Ține puțin vasul, pînă ce mă închei la ghete.

Am primit. După o clipă, apărînd deodată, a trecut pe lîngă noi Désirée, cu mutra ei de șoricel, mîndră într-o rochie nouă și legănînd pe umeri o umbreluță colorată. Și după ce a trecut, Antonia mi-a spus:

— Anume ți-am dat murăturele ca să te vadă Désirée cu ele în mînă.

Eram indignat. Îmi fusese rușine. Și am început o serie întreagă de invective. Fata mi le-a suportat, a răspuns și ea cu aceeași înverșunare, privindu-mă închizitorial. Îmi făcea reproșuri pentru infidelități mici, pe care nici nu bănuisem că le observase, și cu cît deveneam mai rău, cu atît părea mai satisfăcută. Ajunși la profesoara noastră, mi-a trecut mînia. Am voit s-o împac și să rezolv astfel rușinea ce suferisem. Am povestit scena cu haz, ca pe o glumă nostimă a unui copil. Dar efectul a fost invers.

Abia atunci Antonia s-a supărat cu adevărat. Mai înainte îmi spusese cuvinte grave, dar aveam impresia că e încîntată să le spuie şi să le prelungească. Acum numai o privire încruntată. Apoi, fără nici o vorbă, se duse.

Într-o zi, Désirée — domnişoară veritabilă, căci avea 15 ani — îmi spuse zîmbind şiret:

— Am văzut-o pe Antonia într-o grădină mare. Se juca de-a prinsul cu nişte băieţi de seama ei. Erau toţi cu picioarele goale.

Cuvintele au căzut grele pe mine. Am găsit scena vulgară şi mă simţeam umilit. Antonia proceda întocmai cînelui, sclipitor de graţii şi de inteligenţă, cu ochi de om, cu care te înţelegi perfect în cameră, tovarăş egal, dar care, ajuns în stradă, redevine animal, lătrînd şi bătîndu-se cu toţi semenii pe care-i întîlneşte — imbecili şi murdari. Toată aventura mea mi se păru caraghioasă şi interminabilă. Nu mi se păruse ridicol faptul că suportasem un flirt pueril cu o fetiţă de zece ani; nu mă umiliseră ironiile camarazilor; dar totul devenise insuportabil cînd Désirée îmi adusese noutatea: „Se juca de-a prinsul!“ Am hotărît să termin prietenia, să-mi schimb ora de piano şi, pînă atunci, să plec la ţară pentru 10 zile.

Cînd m-am întors, profesoara mă anunţă:

— Ştii că Antonia a plecat înapoi în Rusia! Ce rău îi părea că nu poate să te vadă şi să-şi ia rămas bun! Ţi-a lăsat un bileţel.

Pe bileţel: „Să nu mă uiţi!“

O uşoară melancolie ascunsă sub un surîs amuzat, şi apoi brusc, reflecţia: „Picioarele goale!“... În definitiv...

De atunci au trecut atîţia ani... Fălticenii a redevenit şi mai tăcut, şi mai cuminte, şi nici un sunet de balalaică nu mai întovărăşeşte asfinţitul. Ceasul de la biserică şi acum desparte liniştele tîrgului...

Ce s-o fi întîmplat cu tine de atunci, mica mea dragoste... Cum să te regăsesc în ţara imensă în care nu poţi pătrunde, cum să ştiu locul unde locuieşti, cînd eu nici numele nu ţi l-am ştiut niciodată întreg! Poate că de mult trupul tău, pe care-l simţeam cald lîngă mine, şi căruia îi cunoşteam parfumul, s-a desfăcut sub pămînt, a fost mîncat de viermi şi uitat... Antonia...

Apariție venită ca o vrăjitoare și ca un vis, din necunoscut, și plecată înapoi acolo... Nimfă plutitoare... Poate că acum ești domnișoară mare, mai mare decît aș fi vrut atunci... femeie...

Ai crescut, ți s-a mărit trupul, odinioară așa de firav, s-au exagerat trăsături odinioară minime, și nu te-aș mai recunoaște, s-au împlinit sînii și șoldurile... Ce s-a ales din puritatea ta de fecioară mică în țara în care sînt permise toate libertățile... Cum vei fi păstrat tu această puritate pentru un om pe care l-ai uitat și pe care n-ai să-l mai vezi niciodată, cînd în tine, cu toate că neștiutoare, se frămîntau de pe atunci dorințele...

...„Să nu mă uiți!“ Nu te-am uitat... Te port mereu cu mine, și deseori, la miezul nopții, fac kilometri pe uliță, căutînd zadarnic, pe pomi și pe ziduri, făptura ta indecisă...

A L'OMBRE DES JEUNES FILLES EN FLEURS

Cireşul s-a urcat, s-a încolăcit împrejurul lui, apoi s-a desfăcut, firav şi graţios ca o baletistă, şi şi-a dansat florile roze, şi-a lungit un braţ în vîrf cu două petale tremurînd apropiat ca aripele unei vrăbii, care s-au rezimat uşurel pe una din ferestrele clasei a şasea de fete.

Clasa este, după obicei, lugubră, inamicală, cu băncile dure aşezate la rînd, cu tabla şi catedra de rigoare, cu icoana de hîrtie ieftină. Dar fetele s-au priceput să mai alunge din rigiditatea convenţională, au adus vaze de flori şi mici ornamente la călimări. Profesoara de franceză a anunţat impresionant subiectul tezei: „*Comparaison entre Andromaque et Hermione*", şi acum, nemişcată, pare la locul ei oficial bucată din lemnul catedrei. Iar micile domnişoare scriu frenetic. Iată pe Magda, premianta şcoalei de ani de zile, cu chipul ei net, cu perfecta cărare din mijlocul capului, cu profilul tras fără de nici un capriciu, cu silueta proporţionat conturată, siluetă exactă a unei fiinţe care trăieşte exact, fără de nici o îndepărtare de la datoriile cele mai stricte, ştiind fără greş ce are de făcut ca să fie un perpetuu model, şi ca să nu dea nici o notă discordantă... Desigur, în viaţă nu poţi trăi în neştire. Trebuie să-ţi impui o formulă şi să n-o depăşeşti niciodată. Dar literatura este cu totul altceva. Fără de nici o ezitare şi de nici o concesie, Magda va prefera pe Hermiona. Mai tîrziu, cînd va fi mai în vîrstă, va vedea care îi sînt obligaţiile ei noi, dar acum nu socoate să fie vreo afinitate între tinereţea ei imaculată şi între văduva de peste

treizeci de ani. Într-adevăr, Pirus este un bărbat excepțional, tînăr, viteaz, în stare de mînie cotropitoare și de tandrețe fermecată, și cu toată voinicia, subtil, fin, rafinat, cu o prestanță de rege, dar cu vorba insinuantă de diplomat, minținд și ironizînd după plac, pe bicisnicul Oreste:

La Grèce en ma faveur est trop inquiétée,
De soins plus importants je l'ai crue agitée[1]...

E îndrăgostit ca un copil de Andromaca. Ce orbire, să se îndrăgostească de văduva lui Hector, o femeie cu copil, învățată în toate secretele amorului de un altul, cu corpul ei, pe care se văd probabil, de-l privești atent, semnele bătrîneții, și care n-are nici o bucățică neîmbrățișată de altul, cu hainele mereu în doliu și cu vocea mereu plîngătoare, repetînd la infinit o litanie de două cuvinte, de copil răsfățat, ceea ce nu se potrivește vîrstei ei:

Captive, toujours triste, importune à moi-même...[2]

Sau și mai insuportabilă cînd își permite unele cochetării:

Quels charmes ont pour vous des yeux infortunés
Qu'à des pleurs éternels vous avez condamnés?[3]

...Je me suis quelquefois consolée
Qu'ici, plutôt qu'ailleurs, le sort m'eût exilée.[4]

Și uneori este chiar ironică:

Seigneur, que faites vous, et que dira la Grèce
Faut-il qu'un si grand coeur montre tant de faiblesse?[5]

La spatele Magdei scrie cu fervoare, crispată de preocupare, bruna Ela.

Ela are obrazul de aramă și ochii cu ape profunde. Corpul îi este tocmai bine împlinit; de-a lungul lui curge o linie sinuoasă, sînii rotunzi îi ridică bluza armonios. Pocal în care stau închise toate instinctele ce abia așteaptă să fie liberate. Carnea Elei parcă dorește mîna care s-o strivească. Și acum, în preajma povestei de dragoste a lui Racine, nervii au strîns-o ca într-o plasă, o leagănă și o amețesc... Desigur, ar face la fel cu Hermiona! Fecioara îndrăgostită pînă la nebunie, torturată, văzînd roșu, care nu acceptă compromisuri, mîndră, ofensată la culme, cînd ei, de viță

regală, fata unei femei pentru a cărei frumusețe a fost un război de zece ani, i se preferă o sclavă aproape bătrînă.

Je crains de me connaître en l'état où je suis.[6]

Fericirea trebuie căutată cu orice risc. Și fără multe socoteli, care să-ți întîrzie inutil gusturile.

Tant de raisonnements offensent ma colère.[7]

Altminteri, mai bine moartea, cu riscul regretelor celor mai teribile de la urmă. Căci Hermiona, după ce Oreste a omorît pe Pirus, după îndemnul ei, a izbucnit:

Va faire chez tes Grecs admirer ta fureur,
Va! je la désavoue, et tu me fais horreur!
Barbare, qu'as tu fait?![8]

Și cînd Oreste încearcă să protesteze, umil:

Ne m'avez vous pas
Vous-même, ici, tantôt, ordonné son trépas?[9]

Hermiona, teribilă:

Ah! fallait-il croire une amante insensée[10]...

Lîngă Ela, cu profilul subțire și cu trei pistrui pe nasul puțin coroiat, Sarah. Ține ochii închiși pe jumătate, ca și cum ar urmări o problemă extrem de subtilă... Chateaubriand, acel care a întrebuințat atîtea culori superbe pentru a explica lucruri neînsemnate, a avut dreptate. Andromaca este o eroină creștină, așa de monotonă și de plictisitoare. În schimb, Hermiona trebuie să aibă în vinele ei din sîngele Salomeei. La fel, excesivă, orgolioasă, mergînd pentru gusturile ei pînă la moarte. Capul lui Iohanan pe o tipsie de argint! Și capul lui Pirus, în definitiv! Să împlinim ceea ce Racine n-a avut curajul să spuie. Pentru a avea buzele regelui Epirului la dispoziție. Desigur, buze cărnoase și roșii. Ce pot înțelege colegele române, cu viața lor mecanică! Gîște veritabile! Nu pot gusta decît manierele lui Pirus, artificiale.

...Me cherchiez-vous, madame?
Un espoir si charmant me serait-il permis?[11]

Dar nimic din senzualitatea pe care el o degajează.

Și Lina, urîțica, slabă, încovoiată, excelentă la matematică, se lasă pentru un moment sedusă de mirajul Hermio-

nei și uită chipul slut pe care oglinda nemiloasă i l-a reflectat dimineața, cînd la lumina soarelui tînăr toată lumea părea înfrumusețată... Ea înțelege gustul lui Pirus, interpretul fidel al autorului, pentru bătrînica virtuoasă și anostă. Întotdeauna imaginea lui Racine, cu chipul lui asemănător Regelui Soare, cu tandrețea de îndrăgostit neobosit, a fost exagerată. Romanțioșilor le place să insiste asupra amorurilor cu artistele du Parc[12] sau Champmeslé[13]. Dar viața lui retrasă după căderea *Fedrei?* Nu va mai reveni la teatru decît ca să facă plăcere hibridei doamne de Maintenon cu două piese religioase, așa de plictisitoare. Amiciția lui fără sens cu sfinții de la Port-Royal, respectul filial față de Nicole[14], care scrie ilizibil și care are idei așa de învechite despre teatru. Și acasă, ca unică ocupație, educarea conform celei mai stricte morale creștine a celor patru fete. Ce puțin înțelege un astfel de burghez din temperamentul vijelios al Hermionei! Căci altfel n-ar fi făcut pe Pirus (erou fermecător) să ezite.

Și domnișoarele Coca nr. 1 și Coca nr. 2, sau mai bine Coca și Cocuța, în aceeași bancă din clasele primare, subțiri, înalte și cu chipul firav, prietene nedespărțite. O acceptă, în prietenia lor, pe Hermiona. Și oprindu-se din furia scrisului uneori, își strîng mîinele șoptindu-și dragostea lor eternă.

Și mica Lilly... Așa de micuță, că te întrebi dacă nu cumva s-a rătăcit în clasa șasea. Profesoarele îi spun „fetițo" și rîd de vorbele ei ca de vorbele unui copil. O răsfață fără ascunzișuri, căci știu că nimeni nu se va putea supăra de părtinire. E blondă, albă, cu ochii mari albaștri, mereu curioși de tot ceea ce i se spune. Are o voce mică, ușor tremurată, ușor alintată, fără să fie deloc artificială. Și mica Lilly tot pe Hermiona o alege, și își înțepenește toată ființa, ca și cum ar pricepe toată gravitatea acelei alegeri. Mîna delicată scrie cu gesturi energice. Și simte în ea toată forța să spuie la rîndul ei:

Où suis-je? Qu'ai-je fait? Que dois-je faire encore?
Quel transport me saisit? Quel chagrin me dévore?
Errante et sans dessein, je cours dans ce palais.
Ah! Ne puis-je savoir si j'aime ou si je hais?[15]

Domnișoarelor de șaisprezece ani, îmi veți permite să vă ghicesc viitorul, căci mă pricep în vrăjitorii? Pe deasupra

capetelor voastre aplecate, încruntate de preocupare, invizibil dar inexorabil plutește Destinul.

Magda, cea atît de exactă în îndeplinirea datoriilor. Te vei mărita curînd, iar soțul tău va avea o leafă destul de bună la un minister. Cel care va ține locul lui Pirus nu va fi nici viteaz, nici subtil, ci un burghez punctual, cu chelie și cu fața jovială, peste care n-a trecut nici o întrebare. Vei asculta cu seriozitate raportul lui zilnic asupra întîmplărilor de la minister și vei face haz o dată cu el. Și uneori, văzînd ce agreabil este să nu faci nimic, te vei mira că te-ai căznit odinioară așa de mult ca să fii premiantă.

Ela, te vei îngrășa, și după o mulțime de încercări de slăbire, vei renunța definitiv, căci nu vei avea curajul să te opui mîncării suculente. Te vei mărita de două ori, vei avea mai mulți amanți, și, ca să te scuzi, vei încerca o teorie întreagă asupra supremației simțurilor. Și în momentul în care îți vei arunca hainele de pe tine lîngă bărbatul nerăbdător, vei reflecta, aducîndu-ți aminte că ești o intelectuală: „Femeia are un temperament haotic".

Sarah, în timp ce soțul tău, dentist reputat, va examina dinții clienților, vei primi în pat un creștin. Nu vei renunța la mîndria ta de descendentă a unor străbuni iluștri, vei disprețui amantul, dar vei spune că „pentru amor un *goi* este mai bun".

Lina, îți vei purta urîțenia făcînd pe medicinista de boale de femei.

Coca, te vei duce în fundul provinciei. Acolo vei păzi ca lingurițele de argint să nu se piardă, catifeaua mobilelor să nu se strice. Și dacă cineva te va întreba ce a devenit Cocuța, *prietena* ta așa de bună, vei răspunde:

— Nu știu... *Mi se pare* că a murit...

Și tie, mică Lilly, atît de grațioasă și de transparentă, îți va luci în mîini o armă ucigătoare, și, într-un moment de ameteală, vei face asupra ta un gest definitiv...

Dar nu vă voi spune, domnișoarelor mici, nimic din toate acestea.

Vă admir cu ce pasiune visați la Hermiona, fecioară nebună, cu care voiți să vă asemănați...

Și mica Lilly, așa e de preocupată, că nici nu observă că i s-a desfăcut un ochi la ciorap și i se vede un bob de piele roză...

SCATIUL ȘI STĂPÎNUL SĂU

Aș vrea să prind aici silueta unui scatiu și să-mi liniștesc părerile de rău de a mă fi despărțit de el. Îl botezasem în glumă Boris, dar aspectul lui n-avea nimic comic, cu penele moi și mărunte, colorate așa de delicat, și mai ales, cu căldura mereu vibrantă ce se degaja din trupul mic. L-am cumpărat de la unul din negustorii de păsări din Piața de Flori numai pentru douăzeci de lei, și mi s-a părut ciudat, după ce l-am cunoscut bine, ce ieftin poate să coste minunea aceasta. Căci în lungile seri de iarnă, de singurătate, m-am învățat să-l examinez de aproape, să-mi mîngîi cu el deznădejdile, și mai ales să-i cercetez resorturile interioare, resorturi nuanțate, subtile, abia perceptibile pentru un nerăbdător lipsit de finețe, dar pentru mine certe, cauzîndu-mi mereu surprize turburătoare și părerea de rău că nu e mai mare sau că mîna mea nu e mai mică, să-l pot alinta cu toată afecțiia de care eram invadat, ca pe o pisică, fără să-i fac impresia unui uriaș înspăimîntător.

I-am luat o colivie spațioasă, cu plafonul rotund, ca să nu se lovească la cap și să-și jupoaie penele; într-o strâchinuță i-am pus semințe de cînepă după ce i le-am sfărmat cu o piatră. Într-un ulcior, nu prea mare, ca să nu se înece, i-am turnat apă proaspătă, i-am trecut printre gratii, la diferite distanțe și înălțimi, bețigașe, înțepenite solid și legate cu sfoară chiar, pentru plimbare, și l-am cocoțat pe o etajeră înaltă, ca să n-ajungă la el Emil, motanul, celălalt prieten al meu, în fața patului pe care stau toată ziua, citind,

scriind sau vagabondînd cu mintea printre stele, pentru a-l avea mereu în observație. Îmi plăcea capul lui mititel mereu agitat, cu ochii ca două gămălii, mereu privind cu curiozitate și cu atenție ca să nu i se întîmple ceva, și era fermecător cînd se apleca grăbit să ciugulească semințele sau cînd se lăsa pe spate după ce prindea o picătură de apă. Și corpul minuscul cu pene galbene pe piept, de o nesfîrșită duioșie, cu penele cenușii pe spate — ce minunată îmbinare de cenușiu și galben! — iar cînd îl țineam în mînă, fie că voiam să-i curăț colivia, fie că nu puteam rezista dragostei pe care i-o purtam și mi-l apropiam cu toate că gestul meu îl speria, îl simțeam cald, mult mai cald decît un om, tremurător, moale, și inima lui se zbătea în mîna mea, asigurîndu-mă că jucăria fusese făcută de un meșter divin.

Ce bicisnici sîntem de fapt! Eu, care-mi admir atît unele curajuri! Care am atîtea remușcări pentru unele răutăți! Sau, mai degrabă, ce plini ce contradicții sîntem! Căci în timp ce sînt în stare să chinui, să spun vorbe rele sau să distrug un suflet și să-l prefac în cenușă, aș fi incapabil, pentru toate averile din lume, să strîng pumnul, cu toate că așa de simplu ar fi, și să sfarm în el scatiul!

Dar picioarele lui mă minunau mai mult ca orice, mai mult chiar ca bătaia inimii. Așa de subțiri, de fragile, și totuși așa de nervoase, trecînd prin ele curente de spaimă și agățîndu-se disperat de vreun bețișor de încercam să-l desprind. Ce obiect de artă, și cu ce rafinament și migală au fost lucrate! În comparație, mîinile cele mai fine, mai elegante, mai nervoase ce rudimentare par!

Cu vremea am reușit să ne înțelegem. Știam perfect cînd am uitat să-i schimb mîncarea sau apa, căci se pricepea să mă înștiințeze prin tot felul de sunete stridente, cînd îi era dor de tovarăș, căci atunci sunetele lui păreau strigăte de chemare. După fiecare ciripit aștepta parcă un răspuns dinafară, și, într-adevăr, nu trecea mult, și auzeam ecoul de după fereastră. Atunci conversația începea în voie și mi se părea chiar că discern, după accente, întrebări și răspunsuri.

Uneori Boris era perfect împăcat cu soarta lui de întemnițat fără speranțe de salvare, căci cînta fără grijă cîte un cîntec de fiecare rază de soare, pînă ce se făcea întuneric. Cîntecul lui, ce farmec, și cum să-l transcriu aici, căci nici me-

moria muzicală celebră a lui Mozart nu l-ar fi putut reține, așa era de felurit, de mereu cu noi arabescuri, curgînd fără istovire ca o apă, improvizînd în fiecare clipă și schimbînd mereu tăria și lungimea trilului! Și uneori, sunetul, după ce se întorcea molcom împrejurul lui și se rostogolea în roate egale, brusc se înălța, încerca parcă să treacă peste acoperiș și peste aer, pînă la Dumnezeu. Dar uneori Boris era supărat, cine știe ce supărare fără motiv, căci eu avusesem grija lui, nu știam ce se mistuie în el și nu izbuteam să-l fac să-și părăsească preocupările, orice stratagemă aș fi încercat, dacă l-aș fi speriat sau dacă i-aș fi cîntat, sau chiar dacă i-aș fi prins de gratii o smochină, mîncarea lui favorită. Atunci își alegea, dintre bețigașe, două din multele pe care i le-am pus, și sărea de pe unul pe altul la nesfîrșit, în sărituri egale, făcînd un zgomot monstru, parcă ar fi fost balansul unei pendule. Îl înțeleg, văzîndu-l așa, cel mai puțin, dar îl simt cel mai asemuitor mie, frate...

Una din marile mele bucurii era să-l văd dormind. Și-a cumințit agitațiile, și-a închis ochii, și-a pus capul pe umeri, și-a acoperit ciocul cu pene, și acum doarme cuminte. Și dacă îl tulbur prin cine știe ce zgomot neașteptat sau prin aprinderea electricității, se trezește necăjit, se uită să vadă ce s-a întîmplat, încearcă din nou să doarmă acoperindu-și ciocul, dar e zădarnic, căci îl supără lumina, și iarăși se uită, și iarăși închide ochii. Și atunci, oricîtă insomnie aș avea, oricît m-ar pasiona o carte sau aș vrea să transcriu vreun gînd, sting și-l las să se potolească. După un timp, i-am făcut o învălitoare specială, cu care îl acopeream de îndată ce apărea luna, și așa de bine se simțea la întuneric, încît dimineața, de întîrziam să-i scot învălitoarea, dormea mai departe, chiar de-aș fi făcut zgomot sau l-ar fi chinuit vreo păsărică din copacul de peste drum, care-l anunța că mîncarea e bună, apa limpede și roua, în care sclipesc razele, minunată.

Îl făceam să ia parte la frămîntările mele, și nu o dată am vorbit cu el, i-am spus necazurile sau speranțele. De Anul nou am adus în cameră un mic brad, de care am legat lumînările, cîteva bomboane învelite în hîrtie poleită și un Moș Crăciun. La colivia lui Boris am agățat niște flori și i-am pus smochine. I-am cumpărat, ca dar deosebit, și o

piuliță în care se sparg ușor semințele. Numai noi amîndoi am ascultat cele douăsprezece bătăi ale ceasului care vesteau un alt an. Și nu mă simțeam complect singur.

Dar n-aș vrea, din cauza vibrației pe care o pun fără să vreau vorbind de păsărica mea dulce, să se creadă că nu am observat-o cu obiectivitate, ca să extrag din ea concluzii precise. Astfel îi dam drumul prin cameră ca să-și dezmorțească aripile și să-și facă iluzia unei libertăți, să vadă mai ales bine iarna de afară, care ar fi omorît-o, și că este, totuși, o privilegiată, dar după cîteva roate prin aer, după jocuri pe tablouri și pe oglindă, pe șnurul de la lampă, se întorcea la colivie, și după ce sărea pe gratii reintra docilă pe portiță. Semn de inteligență, de a-și fi regăsit locuința, sau semn de prostie, deoarece se deprinsese cu închisoarea, și-o prefera chiar înainte de a-i fi foame și a fi obligată să se întoarcă la semințe? Am fost în stare să fac și o nouă experiență. Am mai avut o colivie în cameră (locuită un timp de un sticlete, Roza, pe care însă l-am dat, căci făcea un scandal insuportabil și îmi bătea scatiul), dar Boris se întorcea numai la colivia lui, indiferent dacă le-aș fi schimbat locul obicinuit și le-aș fi înlocuit una cu alta. Deci avea obiceiuri bine stabilite și fidelități.

Cu ocazia patefonului se porni cea mai mare prietenie între noi. În clipele de singurătate deplină — cînd nu sînt ele? — mă consolez cu muzica, sau mai bine zis mă chinui o dată cu fiecare notă.

Pe masa din mijlocul camerii, instrumentul, care pentru mine are viață ca o adevărată ființă — și eu, învîrtindu-mă împrejurul lui ca un năuc, ore întregi. Boris acompania tot timpul, ceea ce nu mă supăra deloc. Dimpotrivă, îl ascultam cu duioșie și cu o savoare nouă, cu toate că de obicei, cînd ascult muzică, nu-mi place să fiu întrerupt de nici un zgomot. Cînta neîntrerupt, și am observat bine, avea predilecții. De pildă, în zgomotul lui Wagner nu putea să se descurce, și cîntecul lui firav i s-o fi părut și lui ridicol, de-l întrerupea la fiecare moment, înainte de a fi încercat vreo întrecere mai prelungită. Din Stravinski iar nu putea înțelege mare lucru, căci dacă admitea toate improvizațiile cele mai neașteptate, nu-i plăcea decît lucrătura miniaturală, capriciul care să nu-i depășească ființa mică. La o placă unde cîntau păsările, cumpărată anume pentru dînsul,

a rămas chiar, oricît de ciudat ar părea, complect insensibil. Alegea îndeosebi un singur instrument, vioara, pe care aveam impresia că vrea s-o imite în toate melodiile. Și dacă aș alege din cele două sute de plăci pe aceea care producea cel mai sigur efect asupra lui, aș numi *Poema* lui Chausson[1], așa de perfect înregistrată, în execuția vibrantă a lui Enescu.

Cel care cunoaște această poemă știe ce rafinată este, ce subtilitate ți se cere ca să-i urmărești meandrele și ce voluptate nostalgică se desprinde din ea. Boris se punea imediat să cînte și să se întreacă în vibrații cotropitoare, oricît de ocupat ar fi fost în altă parte, în timp ce motanul Emil rămînea surd și adormit. Și dacă Boris nu mai cînta mai multă vreme, preocupat de semințele din față, artist odinioară și acum burghez care se îngrășa, *Poema* lui Chausson trebuia să-i aducă aminte că alta a fost menirea lui, și dacă la primele fraze totuși voia să facă pe indiferentul, niciodată nu putea să reziste ultimilor triluri.

Într-o noapte, pe la ora trei, am fost trezit de un zgomot ciudat în colivie. Am ridicat învelitoarea și am găsit scatiul căzut de pe bețișor, buimăcit ca cineva care a fost trezit din somn pe neașteptate, înfoiat cum nu era de obicei, cu ceva misterios în uitătură. L-am crezut bolnav (cum poți îngriji, Doamne, o păsărică bolnavă?), și numai cu greu m-am decis să-l acopăr din nou și să-l părăsesc. A doua zi dimineața m-am grăbit să mă duc la el, dar l-am găsit teafăr ca totdeauna. Un ziar mi-a dat explicația. Scria acolo: „Astă-noapte la ora trei a fost un ușor cutremur de pămînt. Oamenii nu l-au putut simți, dar a fost înregistrat de Institutul meteorologic."

Și de Boris al meu! Și noi oamenii, care sîntem așa de încrezuți și facem atîta caz de sensibilitatea noastră!

Am surprins la Boris o gamă întreagă de sentimente care-l făceau, cu toate că în miniatură, semenul meu: ciudă, elan liric, deprimare, gust de a fi antipatic fără motiv, interes, gelozie! Dar sentimentul care covîrșea și care nu-l părăsea nici o clipă era spaima. Se temea de oameni, de muște, de umbre.

Era de ajuns nu numai ca să mă apropii și să pun mîna pe colivie sau pe el, dar numai să-l privesc neașteptat din cealaltă parte a camerii, ca el să-și înceteze orice cîntec,

să se oprească din joacă, să tremure și să mă privească fricos. Și atunci reflectam, Alfred de Vigny în fața lupului:

Hélas! ai-je pensé, malgré ce grand nom d'Hommes,
Que j'ai honte de nous, débiles que nous sommes![2]

Boris, umilă pasăre, nu știe de haosul de unde am pornit și de haosul care ne așteaptă. De morțile care ne înconjoară și fac din ființe fantome. De succesiunea celor mari și celor mici, care se împing mereu, ca să se înlocuiască. Și tu, omule, știi toate acestea. Vezi alături pe cine ai iubit mai mult dispărînd, ca și cum n-ar fi existat niciodată. Te uiți în oglindă și constați zilnic transformarea și distrugerea. Îți ții iubita în brațe, încordată de patimă, tremurînd toată, fierbinte, și deodată se înțepenește, nu mai are nici o vibrație la apropierea ta, poți să-i frămînți carnea în voie și locurile ascunse, ceea ce o amețea odinioară, acum rămîne insensibilă, iar după cîteva zile miroase așa de rău, că trebuie s-o azvîrli sub țărînă. Și totuși rămîi calm, te consolezi cu prima idee ce-ți iese în cale, ai curajul să emiți teorii și să crezi în ele, iar sufletul tău, sănătos clădit parcă pe veșnicie, n-are nici o spaimă...

Cînd a venit primăvara și am văzut afară frunzele și păsările așa de vesele, m-am hotărît, cu infinită părere de rău, să dau drumul lui Boris. Să se bucure și el ca ceilalți toți, să-și croiască o casă, să-și facă familie. Despărțirea a fost tragică. L-am obligat la mai multe încercări de zbor prin cameră și apoi l-am luat cu mine la Cernica, în pădurricea de lîngă mînăstire, unde nu mai sînt pisici aprige. (O! Uitătura pe care i-o îndrepta uneori motanul Emil și care mă înghețа și pe mine!) În fața unui copac cu frunze bogate am început să desfac pe Boris din cutioara unde fusese pitit și unde tremura de groază. Pe lîngă mine, împrejurul pomului, se adunaseră o mulțime de călugări, apariție stranie, în hainele lor lungi, cu bărbile de toate formele și culorile, și cu toții păream că oficiem cine știe ce slujbă bizară.

Adio, Boris, frate!... Am simțit în mînă pentru ultima oară căldura lui, și s-a dus pe prima cracă. Apoi, în timp ce noi îl priveam ținîndu-ne răsuflarea, a început să sară printre crengi, pe frunze, tot mai sus, cu sărituri mici, crezîndu-se poate încă închis în colivia mică. Și deodată a

pornit-o într-un zbor falnic spre mîndria și tristețea mea, peste pădure, departe, dispărînd în zare.

Adio, Boris, frate!... Ce se va mai întîmpla cu tine? Poate că vei începe o dragoste aprinsă cu o păsărică tot așa de dulce... Sau, nedeprins cu spațiul, vei căuta zadarnic colivia; nu vei ști să-ți găsești mîncare și vei muri de foame; nu vei ști să te aperi de păsările rele și te va strivi una din ele... Sau vei pleca, o dată cu tovarășii tăi, cînd frunzele vor începe să îngălbenească, spre soare, spre țările fermecate...

Iar eu, disprețuitor pentru ființa ta mică, nu încerc o dragoste nouă, căci port în mine cataclismele experiențelor vechi... Nu mă hotărăsc să mă duc spre moarte, ca o definitivă potolire, ci numai imaginez povești cu fantome... Nu plec spre zările spre care jeluiesc nostalgic ziua și noaptea, căci fac socoteli și nu pot pleca, suprem ridicol, fără bani de întors.

Boris, în tine, așa de mititel, pun toate veleitățile pe care mă simt prea bicisnic să le înfăptuiesc singur...

HALUCINAȚII

Cîteodată, la liceul din orașul C.[1], unde fusesem numit profesor — tînăr de tot — se întîmpla cîte o nenorocire: murea vreunul din elevi. Așa a dispărut Morgenstern, din clasa șaptea, ovreu dolofan, cu siluetă grotescă, grăbit la vorbă, agitat, curios, lector frenetic, predestinat parcă să moară curînd și voind să cîștige din timp. Sau Melinte, din aceeași clasă, zvelt, palid, ușor melancolic. Le-am vorbit, înainte de vacanța mare, o lecție întreagă despre moarte, cu ocazia unui subiect pentru care aveam predilecție: prima parte din *Sermon sur la mort* a lui Bossuet. Pornind de la analiza textului, am trecut la reflexii personale. Am stat cu toții de vorbă, și fiecare mi-a spus mica lui experiență. De obicei mărturiseau sincer: „Nu m-am gîndit niciodată". Unul însă a explicat: „Ne-am mutat lîngă un cimitir. La început ne torturau înmormîntările. Apoi am început să nu le mai observăm. Acum ieșim chiar la geam, din curiozitate." Vibram, ca de obicei, cînd mă gîndeam la aceste lucruri, și poate, pentru clipa aceea, vibrau și ei cu mine. Am terminat melodramatic (dar nu prea sincer ca să se simtă melodrama, după cum o piesă proastă poate fi perfect salvată de un actor mare): „Și poate pînă la toamnă (îmi simțeam ochii ieșind din orbite, profetici, ca să privească pe cîțiva din față), eu sau unul din voi... d-ta, de pildă, nu vom mai fi în viață".

Toamna, elevii m-au anunțat: „Întocmai cum ați spus, domnule profesor!" Melinte avea unele aptitudini pentru

literatură, dar era slab la științe. Grație intervenției mele, a trecut la bacalaureat (eram în comisie). Dacă rămînea, ar fi trebuit să învețe vara, dar așa, de bucurie, l-au trimis părinții la Călimănești. A făcut baie în Olt și s-a înecat. Deci i-am sugerat eu să moară, chiar dacă logic n-am avut nici o răspundere. Am lucrat hipnotic în felul acesta. Cîteodată moartea cuiva se petrecea alături de noi. Vedeam în recreație înmormîntarea la poarta liceului. Dricul și cosciugul, florile, muzica, lumea. Dar nu morțile mă făceau să mă gîndesc la moarte. Colegii mei spuneau atunci cuvinte convenționale, nu își uitau preocupările neînsemnate, schimbările politice sau mici interpretări de regulament. Discuțiile superficiale se aprindeau ca și cum numai ele ar fi fost esențiale. Stam atunci închis în mine, preocupat fără să-mi pot desluși preocuparea, abătut, istovit, fără să-mi pot formula nici un gînd.

Uneori dascălii, cu cine știe ce ocazie, făceau cîte un chef. Se aduceau în cancelaria liceului vin, mezeluri, brînză, fructe, și apoi se pornea veselia. Curgeau pornografiile pline de savoare pe buzele unsuroase. Rîdeau ochii și mușchii feței de diverse apetituri. Se auzeau clefăitul și sorbitul. Apoi începeau, neapărat, discursurile. Mai întîi domnul inspector, coborît special din preocupările lui înalte, dintre dosare, și acum amical renunțînd la prestanță pentru o clipă. Spunea neapărat: „Mă bucur că este armonie între domnii profesori". Părintele cuvînta și el: „Voi fi scurt", și apoi: „D-l inspector, care este cel mai bun dintre profesori"... Ceilalți aprobau. Și noi vorbe, fiecare reprezentîndu-se. Dascălul de română: „Alecsandri zicea"... Cel de franceză: „*Partir c'est mourir un peu*"... Cel de știință: „Noi, oamenii de știință, sîntem învinuiți că nu credem în suflet". Cei care vorbesc a doua oară se scuză neapărat: „Cu toate că strămoșii noștri latini spuneau: «*non bis in idem*», totuși tot ei au adăugat: «*repetitio est mater studiorum*». Așa și eu."

Discursurile terminate, burțile doldora, anecdotele suculente se întețeau. Inspectorul chema, unul cîte unul, pe cei mai tineri, ca să le spuie aceeași glumă imbecilă. Istoria se suspenda la un moment anumit, și ascultătorul era înclinat să întrebe: „Unde?" Riposta venea: „În gură la tine!" Ce mai rîsete! Cei care știau secretul îl secondau

pe inspector. Părintele începea și el, și apoi ceilalți, la rînd. Beau, vorbeau, rîdeau, se mișcau, și atunci, surîzînd continuu ca să nu se observe că sînt absent, ținînd paharul la gură, ca să nu pricinuiesc îndelungi spirite asupra neputinții mele, mă gîndeam la moarte.

Ce ar simți fiecare din aceștia dacă s-ar aduce brusc vestea morții unuia din ei. Atîta familiaritate, atîta adulație, bună dispoziție, bătăi pe umăr, transpirație amestecată cu fum de tutun, întrebări și răspunsuri, ascultate cu interes și povețe, dacă pe unul îl doare numai un vîrf de deget — și, în cazul morții, durerea lor n-ar fi tot așa de puternică după cum le e veselia acum. Ar fi o poză tragică, mult exagerată (pentru lume și pentru tine însuți, ca să ai impresia că ai suflet), dar n-ar fi ceva invers chefului actual, făcut din toată inima. Și apoi cuvinte tot așa de convenționale și de caracteristice pentru fiecare, după cum făcuseră și la discursuri.

Nu-și va uita, în clipa aceea, nici unul meseria și va nesocoti fiecare că mai înainte de toate e om. Nu m-ar fi mirat lipsa de compătimire profundă de vecin, dar mă mira cum fiecare nu tremura pentru soarta lui și pentru dezagregarea fatală care va veni. Îmi mîngîi mîna, simt moliciunea și căldura feței, și totul trebuie să se desfacă. Se spune că osul de la genunchi rezistă mai mult, dar nu sîntem obicinuiți să ne remarcăm prea mult genunchii.

Ce ar simți și ar zice dascălii dacă ar afla că am murit? Pot să numesc tic această tortură de a mă întreba în fața fiecărui om, și mereu din nou, căci relațiile mereu se schimbă: ce ar zice dacă aș muri? Ceea ce denotă o mare prezumție, ca să agit umila mea persoană, chiar în secret, în fața celui cu care stau de vorbă. Rezultatul nu poate fi decît tragic, și e normal să fie așa. Faptul că eu aș vibra mai îndelung la mormîntul lor nu este un merit pentru mine, și nu poate fi o satisfacție pentru ei, asta nu depinde decît de o întîmplătoare construcție a nervilor. Totuși, cînd îți închipui cu precizie ce s-ar întîmpla dacă ai muri, și vezi scena, te cuprinde o imensă milă de tine și o părere de rău că ți-ai pierdut atîta timp în amicale tovărășii, cărora le-ai dat tot sufletul.

Ce s-ar întîmpla dacă ar veni vestea morții mele, în această cancelarie de dascăli, pe pereții căreia își surîd toți

foștii miniștri de instrucție? Să presupunem că nu este în clipa aceea nimic anormal, obsesia vreunei alegeri, de exemplu, sau a luării lefii. Și sosește unul din ei, gîfîind, ca să spuie el cel dintîi noutatea:

— Știți că a murit S.?

— Nu mai spune!

— Cum, cum?

— A murit S. (Detalii.)

— Săracul!

— (Darnic.) Profesor bun.

— (Imparțial.) Cam pripit, dar bun.

— Păcat!

— Parcă făcea și literatură...

Mi se atribuie cu generozitate cîteva calități, apoi detailează fiecare cîteva amintiri despre mine. Directorul spune neapărat: „Vom da o coroană din partea liceului!" Iar părintele: „Dumnezeu să-l ierte!"

Oamenii sînt parcă mecanisme, cu cele cîteva fraze pe care le spun neapărat la anumite ocazii. Apeși pe buton și sună. Elevii au de pe acum predispozițiile celor bătrîni, sînt oficiali și îndurerați. Fiecare face cîte un mic gest, la care se crede obligat (asistă la biserică, la groapă sau măcar spune cîte o vorbă tragică). Dar înăuntru de tot se și frămîntă întrebări asupra notelor viitoare la obiectul meu.

Pe ușă își face apariția un personagiu grav și întunecos: suplinitorul! Mascarada se desăvîrșește cu alai. Sînt și discursuri! „Întristată adunare... Tînărul nostru coleg!" Ce frumos vorbește! Am fost impresionați!

Oamenilor! Vă pare în adevăr rău după biata mea ființă, după inima care a bătut și acum e țeapănă, după mîinile în perpetuă agitație, acum imobile, după ochii cu care am privit, avid, lumea, acum stinși? Atunci lăsați-mă în pace și nu vă mai credeți obligați să mă plîngeți. Căci chiar dacă ați simți profund pierderea mea, emoția voastră față de neantul meu e ridicolă. Să se termine cît mai repede spectacolul, să mă puie, simplu, într-o trăsură, și în fuga cailor să mă ducă la cimitir. Să mă arunce iute în groapă și să bătătorească țărîna. Iar tu, îndureratule, care vrei să faci neapărat ceva pentru mine, du-te singur la mare și uită-te îndelung la spumele neobosite și ascultă-le tînguirea. Sau privește

cerul cînd soarele e la asfinţit. Sau plimbă-te în neştire pe străzile pustii şi negre, la miezul nopţii. Sau pune la patefon un cvartet al lui Beethoven şi plîngi o dată cu notele lui. Sau vaietă-te, aducîndu-ţi aminte că ţi-ai aşteptat iubita zadarnic, iar buzele tale au rămas uscate, de parcă n-au ştiut ce e sărutarea. Şi numai atunci ai făcut ceva şi pentru mine...

La un moment dat, după ce părusem c-o accept şi că mă complac în atmosfera dăscălească, îmi devenea intolerabilă, şi, spre surprinderea tuturora, care îmi cereau explicaţii, plecam. Auzeam pe unii: „Vreo damă trebuie să fie!" Şi vedeau, prin fumul de ţigare, o matroană bine împlîntată în pămînt, cu şolduri, coapse şi sîni abundenţi, ceea ce a fost întotdeauna în gusturile dăscăleşti.

După ce părăseam cancelaria fără să fi dat un răspuns, deznădăjduit, dar păstrînd încă o mutră de vinovat ca să-i împac cu supoziţiile lor şi să nu descopere cumva motivul plecării (care ar fi fost caracterizat simplu: e un încrezut), coboram iute strada, apoi traversam piaţa agitată în mijlocul căreia Ovidiu meditează. Apoi, în sfîrşit, mă opream. Eram la mare. Şi acolo începeam, într-un timp pe care n-aş fi fost în stare să-l determin, aşa părea de capricios, plimbările în lungul apei. Cred că niciodată nu făceam în şir doi paşi asemănători, aşa eram de în voia capriciului culorilor şi a zgomotului. Mă desfăceam, mi se topea fiinţa, plîngeam, mă zbăteam, mă cuprindeau doruri, gusturi de dans şi de moarte, chiar dacă pe faţă nu mi s-ar fi văzut mare lucru. Privirea mi se scufunda în apă sau plutea pe valuri, gura şi nasul prindeau cît puteau parfumul tare şi ameţitor. Febril, ca şi cum un val s-ar fi rostogolit şi în mine, atent, ca şi cum aş fi vrut să prind o melodie complicată. Niciodată o îndrăgostită nu s-a putut apropia să te cuprindă mai bine, să te încălzească, şi să te alinte, şi să-ţi sfarme orice judecată limpede ca această fiinţă augustă, prezentă şi totuşi impalpabilă, aşa de alături şi totuşi insesizabilă. Te îmbată şi-ţi promite voluptăţi, îţi ascute nervii şi apoi îţi înnoaie, îţi aprinde poftele şi te lasă sterp, pustiu sau îţi oferă moartea ca singura voluptate autentică.

Ce bicisnică pornirea vijelioasă către o femeie! Nervi, trepidaţie, clipe ascuţite, şi apoi te regăseşti mărunt, stin-

gaci la vorbă și încercînd să scuzi ce-ai făcut, murdar, trebuind să acoperi cu stupide paranteze mici trebuințe de toaletă, sau, mai ales, oboseală, plictiseală, transformarea ta bruscă din frenetic în melancolic, din flămînd în sătul. Și atunci pricepi că numai moartea poate fi la capătul unei voluptăți veritabile. Epuizarea ta fără reveniri, legănat pe valuri, adormit în cîntece.

Valurile negre, fără nici o lumină, tainice și funebre, zornăind dezastru în fundul lor, purtînd pe ele fantome, călătorind fără obosire. Și valurile verzi, grădinării... Și cele albastre, de parcă s-a răsturnat cerul... Și albe, și roze, și atîtea culori fără nume, care se combină în cele mai subtile broderii. Și repezi, și domoale, și dese, și subțiri. Tot timpul pe dig, la orice oră liberă, și mai ales noaptea. Uneori mă cuprindea atît de complect atmosfera lor, încît credeam că n-o să le părăsesc niciodată, căci tot restul lumii îmi era indiferent. Și totuși, într-o zi mi s-a părut, brusc, insuportabilă toată viața mea acolo, și am cerut, cu orice preț, mutarea.

Profesor la călugări... Ceea ce este destul de straniu... Cînd m-am prezintat prima oară, mi-am găsit elevii așezați în șir, cu straiele pînă la pămînt și cu culioane pe cap. Tineri și bătrîni; unii cu cîteva fire pe bărbie și alții cu bărbi imense, unii slabi ca o scîndură și alții dolofani. Fratele Macarie, și fratele Hrisant, și iermonahul Varlaam, și atîtea nume ciudate, scoase de prin cărți prăfuite, care nu-mi erau familiare. „Nu s-ar putea spune că viața cea mai simplă e lipsită de neprevăzut", am reflectat. Imaginea din fața mea, alături de București, echivala cu o călătorie la mii de kilometri, într-o țară cu alte obiceiuri. Sunetele clopotelor și ale toacei. Cîntecele prelungi. Clipe de pustietate deplină, traversate doar de rîndunelele elocvente. Și apoi, deodată, un șirag de călugări, fiecare cu silueta lui așa de caracteristică, încît părea închipuită de un regizor genial, și totuși cu toții așa de asemănători. Sau cîte un călugăr care traversează singur curtea mare.

Iarna, mînăstirea pare ireală, cu zăpada groasă care acoperă totul, cu albul sclipitor, pe care se furișează uneori cîte o fantomă neagră cu un clepăit de papuci. Iar pe acoperiș, ciorile. Rămîn cîteodată la școală, din pricina vremii,

ziua întreagă, și am impresia că sînt în altă lume. Singurătatea cea mai desăvîrșită. Lecțiile mele se petrec în cea mai deplină cumințenie. Nu mai sînt elevii micuți care se luau la întrecere la răspunsuri, vibrau, se mișcau, rîdeau și plîngeau în același timp, sau cei mari, ascultîndu-te melancolici și absenți. Acum cu toții sînt identici, maturi, indiferent de vîrstă, gravi, cu fruntea întunecată. Din orice gest sau vorbă a lor se desprinde un aspect dublu de tragic și comic amestecat. Nu reușesc să-i fac să articuleze bine cuvintele, și vorba lor cea mai neînsemnată are un tremur nazal de cîntec bisericesc. Cîteodată, exasperat de această atmosferă monotonă, încercam cu orice preț să fac o transformare, pentru oricît de scurtă vreme. Oricum aș fi schimbat mersul lecției, orice aș fi improvizat, nu vedeam pe fața lor nici o surpriză, nici o bucurie, nici o curiozitate. Le spuneam anumite istorioare, care trebuiau să-i impresioneze, ca să le surprind o emoție, sau vreo glumă, ca să-i fac să rîdă, și rîdeam din toată inima. Semănam actorului mediocru, care face toate mascaradele de care este în stare în fața unui public impasibil. Sau, și mai tragic, uneori îmi trimiteau un ușor surîs, al cărui înțeles nu-l explicam, căci venea cînd mă așteptam mai puțin sau neproporționat cu sforțarea mea.

Ce rost aveam eu printre ei! Poate că prin stridența deosebirii noastre, o divinitate glumeață își aranjase un spectacol grotesc.

Dacă aș muri acum, înmormîntarea mea ar fi demnă de văzut, și poate s-ar găsi cineva care să fi fost impresionat de agitația mea, a omului nervos și a scrisului lui de aceeași culoare, și să vie la slujbă, măcar din curiozitatea transformării, și să asiste la un spectacol bizar (în definitiv, poate că numai pe mine m-ar interesa spectacolul).

În sicriu, junele cunoscut, încremenit însă în una din pozele lui, care odinioară, înlocuindu-se cu repeziciune, nu se observau atît, dar care au fost trăite cu neliniște sinceră. Poate aș părea fanfaron sau umil și pocăit, agresiv sau bun, grotesc sau melancolic. Și în jur, ca un nimb, îmi vor pluti aventurile, cu detaliile care au fost știute precis de toți, și cu altele numai aflate aproximativ, și cu mărturisirile

făcute prin cărți, aruncînd lumini și umbre (rezultat poate al orgoliului meu, care n-a spus tot adevărul, sau a apăsat involuntar numai asupra anumitor adevăruri, nu totdeauna în favoarea mea de altfel, dar mai ales rezultat al temperamentului meu, care a fost incapabil să orînduiască definitiv faptele și emoțiile și le-a dat tuturora o nuanță de incertitudine, și a multiplicat interpretările posibile). Și se va șopti lîngă mort:

„A avut o dragoste care l-a părăsit... Poate nici n-a iubit-o... Niciodată n-am putut pricepe cît de mare a fost dragostea lor și cine a fost vinovatul... Dar mai sînt multe de spus despre amîndoi... I-am văzut odată în Cișmigiu... Luna deasupra, apa la picioare, și înlănțuiți frenetic. Mi-am zis: doi oameni fericiți... Poate că el nu se pricepea să iubească... Sau poate că iubea romanțios și îl torturau prejudecățile burgheze... A murit înainte de a-și fi spus secretul... Ca și cum el ar fi știut clar ce s-a petrecut cu dînsul... Ce ciudată e de privit o gură înțepenită, care știi că a fost odinioară caldă și sărutată..."

Și deodată, după cosciug, apariție halucinantă: elevii. Fratele Silvestru, cu barba roșie, rotundă, împrejurul capului ca un pepene galben, și cu burta ca o roată de trăsură, care se leagănă la mers de pe un picior pe celălalt. Și fratele Coțoflec, deșirat, fără dimensiune, așa de slab, atîrnîndu-i de bărbie fire rare și lungi, poate asemănător lui Lazăr după ce a înviat, sau lui Iov după ce l-au lovit necazurile și l-au supt foamea și bolile. Și fratele Turcu, maiestos și important, avînd de pe acum prestigiul rolului ecleziastic pe care va avea să-l joace și lărgindu-și pieptul ca să-i încapă decorațiile viitoare; iar cînd duce mîna la barba imensă, în timp ce privirea i se afundă pînă la orizonturi, pare că vrea să binecuvînteze un popor nenumărat adunat în preajma lui. Și fratele Serafim, cel mai tînăr dintre frați, cu obrazul roz, încă fără nici un fir de păr, și cu pletele blonde căzînd pînă la umăr în bucle, cu ochii limpezi, cu fruntea fără nici o dungă, cu rîsul încîntător și nevinovat, lăsînd să se vadă o dîră de dinți de lapte, părînd un heruvim abia coborît din ceruri, ce abia și-a desprins aripile. Și fratele Dascălu, slab la carte, dar remarcabil cîntăreț, cu care m-am silit o lecție întreagă, inutil, să-l fac să spuie: „Vercingetorix". Și iero-

monahul Varlaam, care te aprobă tot timpul, orice ai spune, dînd din cap cu înțelepciune.

Au venit cu toții să asiste pe fostul lor profesor. Sînt mulți, poate o sută, aranjați doi cîte doi, cu hainele lor de sărbătoare, cu culioanele imaculate. Fantome. Aceeași gravitate inexpresivă a feței pe care o păstrau și în clasă, căci nici moartea mea n-ar putea să-i transforme. Bărbi de toate dimensiunile și culorile. Transează mai ales chipul galben pe haina neagră, ai crede niște portrete de Tintoretto. Dricul e gata, m-am instalat, pornim cu toții. Oprim trecătorii, care se descoperă privind curioși, căruțele și tramvaiele.

Ultima mea plimbare. (O! Plimbările pe sub tei, sub luna cuceritoare, la braț cu Irina!) Nu trebuiește escamotată. Devin, pentru ora aceea, un mare personagiu, căci silesc o mulțime de oameni să asculte de capriciul meu. Mergem încet, și ne oprim la fiecare răspîntie. Preotul se dă jos uneori din trăsură și-mi arată drumul. Elevii mei (*„Comment, vous ne savez pas la règle du participe passé?“*) cîntă. Nu-și economisesc deloc știința, și vocea le e mai tărăgănată ca niciodată. Parcă se repetă același cîntec, dar varietățile, în lamentarea prelungită, sînt infinite. Aud, mai pătrunzătoare, vocea fratelui Turcu, venerabilul meu elev. Și a lui Dascălu, subțire, melodioasă, plină de grație. Fac constatarea că le cunosc toate cîntecele. Le-am auzit cînd le învățau, și nu luam seama la ele, sau mă iritau, nu observam decît anumite fragmente scurte, dar acuma văd cum, fără voia mea, m-au invadat. E o mare plăcere această constatare, ca și cum aș fi găsit, printre mosafiri, o cunoștință veche, pe care o uitasem, căreia nu-i dădusem importanță, care nici nu bănuiam că ar avea vreo afecție pentru mine și care se prezintase acum înaintea altor familiari. Cruci, văluri, flori, lumînări. Iată colaci și colivă. Pe deasupra colivei, flori făcute cu bomboane de șocolată și alte bomboane mici, de culoarea argintului, care se aruncă la nuntă din amvon. Cînd eram copil am asistat la o nuntă în familie, și am făcut toate sforțările, inutil, să prind și eu o astfel de bomboană. Gustul după ele mi-a rămas toată ziua aceea, cu toate dulciurile cele mai alese pe care le aveam la dispoziție. Și multă vreme mai pe urmă. Am mai văzut la fel, în fereastra unei cofetării, dar în borcan nu aveau pres-

tigiul pe care-l avuseseră căzînd în biserică, unde nu putusem să prind nici una, cu toate că toată lumea ronțăia (această „toată lumea", ușoară exagerare, nu e oare încă o mică ciudă de atunci, care s-a păstrat în mine cu toate că nu mai sînt la vîrsta cînd m-ar mai putea interesa bomboanele argintate? Deci supărarea s-a păstrat, chiar dacă nu mai există motivul ei. De altfel, și prin faptul că această chestiune, la care nu m-am mai gîndit de douăzeci de ani, mi-a revenit în minte, se poate proba existența ei în mine). Crezusem că am uitat aceste gesturi, după ce mai întîi le-am disprețuit, și acum, în fața colivei, mi-am reamintit scena din copilărie, și o dată cu ea și gustul de bomboane argintate. Mă preocupă, ca și cum aceasta ar fi singurul regret de a părăsi viața.

Dar s-a întîmplat ceva neobicinuit. Ne-am oprit fără să fim la răspîntie. Cu toții ne întrerupem meditațiile tragice și privim. Înaintea noastră este un automobil. Pe perne șade un domn cu ifos. Trebuie să fie un director de la vreun minister. Înaintea lui, o căruță cu purcei. Ce țipete! Îi duce la abator, probabil. Și înainte, alt automobil. Aici e buba opririi noastre. Șoferul s-a dat jos și discută cu un sergent. Se gratulează reciproc cu cele mai sordide înjurături. Conversația e din ce în ce mai vehementă:

— Trebuia să ții dreapta, prostule!

— Am ținut-o, dar tu nu știi care e dreapta tîmpitule!

Erau față în față, și amîndoi aveau dreptate, după mîna lor dreaptă. După multe tîrguieli (și-am așteptat fără nici o pretenție, căci umila noastră promenadă trecea, ca importanță, cu drept, pe al doilea plan... Dar n-am exagerat puțin scena, din necaz?) ne-am reluat mersul. Rugăciunile, cîntările.

Am sosit, în sfîrșit, după încă multe peripeții, pe care nu le mai descriu, la poarta cimitirului. Stop. Coborîm. Vor începe acum, și mai cu fervoare, rugăciunile. Dar trebuie să fac o mărturisire. Totdeauna am crezut că înmormîntarea mea ar fi evenimentul care m-ar putea mai mult interesa, că cel mai mic detaliu ar fi pentru mine valoros, că ar semăna, ca freamăt, cu *Tristan și Isolda* a lui Wagner, de pildă, operă la care vibrezi tot timpul, la cele mai mici detalii, și apoi la îmbinarea lor măiastră, la delicatețea broderiei și la efluviile blocului. Și regretam că la acea înmormîntare

tocmai eu trebuia să lipsesc (ca și cum la reprezentarea lui *Tristan și Isolda* ar fi lipsit tocmai Wagner. Cu atît mai mult cu cît acum valoarea spectacolului era particulară, numai pentru mine). Uneori închipuiam povești în care i-aș fi înșelat pe cunoscuți că sînt morți, și ceremonia s-ar fi făcut întocmai, iar eu aș fi asistat incognito. Mă gîndeam și cum m-aș costuma. Dar totul n-ar fi fost identic, căci aș fi avut tot timpul conștiința că sînt totuși viu. Și acum constat că cele cîteva ceasuri care mi s-au pus la dispoziție sînt prea multe, că sînt lipsite de variație și că, în definitiv, m-au plictisit.

Să-i lăsăm în pace și să ne gîndim mai bine în altă parte. Voi găsi în noua mea locuință pe tînărul meu amic Ionel, de care m-am despărțit de puțină vreme. Ionel a fost un băiat de liceu, cu mulți ani mai mic decît mine, învăța bine, era cuminte și avea pielea moale, pămîntie, privirea caldă și un zîmbet dulce. Era copilul proprietarului meu, cu care locuiam în două case alăturate, în aceeași curte mare. De cîte ori intram sau ieșeam, trebuia să traversez curtea, să trec prin fața casei proprietarului și să găsesc pe Ionel totdeauna în cale. Era tuberculos, și tatăl său n-avea destui bani ca să-l trimită la aer curat. De altfel, ar fi fost inutil, căci boala lui era înaintată. Îmi cădeau ochii mereu pe acest candidat la moarte, subțire, trist, stîngaci. Între noi se făcuse un joc ascuns, care uneori mă amuza, alteori mă supăra, și mă jena totdeauna așa de mult, încît deseori îl ocoleam, prefăcîndu-mă că nu-l observ, sau așteptînd, uneori mult și inutil, clipa cînd el lipsea. Și motivul: mă lăsa să-l salut eu întîi. Eu eram om mare, și el copil, astfel că pretenția asta mi se părea absurdă. Nu știu cum se făcuse obiceiul la început, dar acum exista între noi și nu mă puteam împotrivi. Nu aveam curajul să nu-l salut cînd mă privea cu un zîmbet așa de dezarmant, în care nu se vedea nici cea mai mică urmă de sfidare sau de prezumție. Poate socotea numai că așa trebuie, căci eu eram acela care mă duceam și veneam, pe cînd el sta pe loc. Dar el avea un prestigiu care schimba complect situația dintre noi: prestigiul morții apropiate. Și astfel, nu numai că trebuia să suport pretențiile lui, dar chiar să fiu încîntat că pot face ceva pentru dînsul (așa de puțin lucru, că n-ar trebui să mai insist).

De la o vreme eram chiar încîntat de această mică umilire, mi se părea că surîsul lui îmi arată recunoştinţă, iar dacă îl ocoleam cîteodată, o făceam numai din jenă, după cum te jenezi să faci un bine cuiva din pricina mulţumirilor pe care trebuie să le primeşti, şi ai fi incomparabil mai darnic dacă te-ar lăsa în pace, dar, în acelaşi timp, să nu trebuiască să-l taxezi de nerecunoscător.

Dar ce s-o mai fi întîmplat cu mine? Parcă s-a făcut linişte. S-o fi terminat? Voiam să se termine, dar atîta repezeală mă umileşte. Pace şi întuneric, şi un pocnet înăbuşit, care se repetă cu regularitate. Aruncă ţărîna. În pămînt! Abia se mai aud vorbe, şi un scîncet subţire, parcă un cîntec de greiere. Ce-or mai fi spunînd? Ce cuvinte importante? Nu se deslueşte. Parcă un gemăt. Acum nu se mai aude nimic. Au plecat cu toţii. Singur!...

Singurătate! De unde să iau cuvinte aşa de impalpabile, culori aşa de armonioase ca să-ţi descriu farmecele! Te părăseam, infidel, tîrît de slăbiciuni, şi apoi, după dezastre, te regăseam cu nesaţiu pentru o vreme. Numai atunci mă simţeam tare, profund, şi-mi simţeam existenţa şi dreptul de a dispreţui pe ceilanţi. Şi acum, în sfîrşit, constrîns să nu te mai părăsesc niciodată! De o compari cu starea mea actuală, toată lumea pare artificială şi meschină.

Nu regret nimic. Nici oamenii, nici lucrurile (cînd te gîndeşti că aveam un săltar voluminos, în care îmi ţineam amintirile: scrisori, fotografii, panglici, flori presate!). Şi totuşi! Patefonul cu plăcile!

Şi dacă îţi place muzica atît de mult că te obsedează meandrele ei ziua şi noaptea; că porţi cu tine, întotdeauna, oricît ai părea de preocupat în altă parte, o temă de cîteva note; că începi să asculţi şi deodată bagi de seamă că au trecut cîteva ore fără să le observi, iar a doua zi începi din nou; atunci patefonul tău, tovarăşul tuturor singurătăţilor şi al nopţilor de veghe, cînd oraşul doarme, îşi pierde rigiditatea, lemnul prinde căldură, iar înăuntrul lui ai impresia

că auzi pulsații. Și plăcile, ființe veritabile, identice și totuși fiecare cu viața ei interioară, pe care trebuie să te înveți s-o cunoști, să-i pricepi subtilitatea detaliului și în același timp personalitatea; să le iubești cu pasiune, să te consolezi și să le înșeli una cu alta și apoi iar să revii. Căci fiecare și-a implîntat în tine cîte o emoție, căreia îi vei rămîne fidel. Și cînd se strică una din ele, să-ți pară rău ca după cineva pe care l-ai pierdut, căci știi că n-o vei putea pune la loc, chiar dacă vei cumpăra o placă nouă cu același cîntec. Căci placa stricată a luat cu dînsa o mulțime de emoții, de jeluiri și de bucurii, pe care nu le mai poți repeta identic. Și nu știi ce să faci cu resturile, nu poți să le păstrezi, căci ar fi caraghios și în același timp nu te înduri să le arunci, și dacă ai putea le-ai îngropa cu tot alaiul, într-un loc sigur, unde știi că n-ar scormoni nimeni, după cum ai îngropa o păsărică moartă în fața ta.

Am cîteva sute de plăci de cea mai bună calitate, adunate cu infinită trudă, și nu-i una care să n-aibe peripețiile ei și să nu-i știu tot istoricul, ca un nobil care și-ar cunoaște cu minuțiozitate toate ramurile arborelui genealogic.

Iată *Sacre du Printemps* a lui Stravinski, cu care am făcut călătoria de la Paris la București. Iar tot timpul celor trei zile de tren mă uitam mereu la plăci (cu ce grijă!), voind să descifrez ceva din semnele lor misterioase. Sau *Cvartetul op. 127* al lui Beethoven, la andantele căruia, după fiecare notă, reflectam în neștire! „Acum aș avea curajul să mă sinucid!" Sau *Cvartetul în la minor* al lui Beethoven, la care s-a sinucis Sprandell, eroul lui Huxley din *Contrepoint*. (Ce gratitudine am avut pentru Huxley din pricina aceea!) Și cele 17 plăci ale *Missei* lui Bach, și am auzit de cîte o sută de ori fiecare placă... pe vremea cînd Irina m-a înșelat. Și andantele cvintetului lui César Franck[2], cîteva note abia atinse, care se repetă neobosit, în cadența funebră, cînd am aflat că Irina a murit!... Și cvintetul lui Debussy, pe care au coborît, o noapte întreagă, razele lunii. Și *Concertul pentru piano și orchestră* al lui Brahms, care cînta pe mare, în timp ce barca abia se legăna. A tîtea plăci ce mi-au aparținut așa de aproape, și pe care n-am curajul să le las altora. Căci motivele lor ar căpăta o valoare impersonală, și sînt

deprins să le știu amestecate cu toate emoțiile mele. Și cînd mă urmărea obsesia morții, apărea imediat întrebarea plină de teamă: „Ce vor deveni ele?“ și această chestiune îmi complica la infinit ezitările.

La căpătîiul mormîntului meu să se puie în mișcare patefonul. Să cînte neîncetat, în timp ce luna va evolua pe cerul înstelat. Cîntece vesele, și altele triste, și altele puternice, și altele de-abia auzite. Sunetele s-ar aduna împrejurul meu din toate unghiurile lumii și ar forma împreună o pînză în veșnică fîlfîire. Asemeni mării, de care m-am simțit odată așa de aproape. Bach ar forma valurile negre, puternice, în ritm egal și cu rezonanțe profunde. Beethoven, freamătele și cataclismele. Mozart, apa liniștită, care joacă ușurel, glumeț, și în același timp melancolic la scînteile soarelui. Wagner, vijeliile. Chopin, plescăitul lopeții la razele de lună. Iar Debussy, valurile subțiri și capricioase, uneori roze, alteori argintate, lunecînd pe maluri și în care își înmoaie nimfele degetele de catifea. Iar patefonul cu diafragma lui — capul cu gîtul lung — ar palpita, lebădă pe apele legănate.

Și cine îmi tulbură singurătatea și-mi întrerupe elucubrațiile?

Cine jeluiește încă peste trebuințele programului? Și cine nu se teme la această oră tîrzie de stafii și de vampiri și de toate umbrele pămîntului, cu care mi-am înconjurat locuința, ca să sperii pe oameni, cum pune gospodarul în cireș sperietori caraghioase împotriva ciorilor?

A... O bătrînică scumpă... Are silueta subțirică și grațioasă. Părul îi e alb, dar fruntea n-are nici o zbîrcitură. Și ochii mari, verzi, fără nimic tulbur în ei, ochi de fecioară neprihănită, din care curg lacrimile în șiroaie, fără zgomot...

Îți mai aduci aminte, maică, de prietenia noastră de odinioară? Amîndoi solidari și singuri pe lume. Cel care se numea tatăl meu, după ce supărase pe toată lumea, adormea în sfîrșit greoi, încruntat, sforăind. Și noi amîndoi, alături. Tu, la lampa cu gaz, lucrai la gherghef, eu îmi învățam lecțiile pentru clasa întîia primară. Din cînd în cînd, cîte o

vorbă înceată spinteca tăcerea. Încolo nu se mai auzea decît tictacul ceasului. Şi nenorocul plutea peste noi. Cînd bătea miezul nopţii, ne opream (bătăi pe care credeam că trebuie să le audă întreg universul, aşa răsunau în mine). Mă dezbrăcam fără zgomot, ca să nu trezesc pe celălalt. Apoi, după ce-mi făceam rugăciunea, mă culcam în patul roz, pe care erau desenaţi îngeri bucălaţi, zburînd fără grije cu ghirlande de flori în mînă. Mă înveleai bine, mă sărutai pe frunte, trăgeai fileul şi, înainte de a mă părăsi, îmi şopteai, cu un zîmbet de infinită tristeţe:

„Dormi! Nu te mai gîndi la rău!“

ZI GLORIOASĂ LA CERNICA

Şi după ce am stat ani de zile la Bucureşti fără să ştiu decît foarte vag de existenţa Cernicăi şi nimic de seminarul monahal de acolo, m-am pomenit — pentru cît timp? — profesor mînăstiresc şi familiar cu fiecare pom şi piatră care vor face parte din fiinţa mea întotdeauna, oricît aş vrea să mă eliberez. În zilele cînd am programul, aştept cu tovarăşii mei, amărîţi, automobilul la Obor, cumpărăm ziarele pe care le vom citi în recreaţii, pînă la cea mai umilă reclamă, ziare cumpărate de la un ţărănuş cu surîsul pe buze şi cu picioarele goale înghemţate de frig şi, în sfîrşit, *seigneur*-ul Simion, şoferul, conducînd maşina cu artă, soseşte şi ne încarcă. Protestăm împotriva vreunui dascăl întîrziat, îl certăm numai pe jumătate amical, ne acoperim cu pături, ne strîngem bine unul lîngă altul şi o pornim încet-încet, făcînd cei doisprezece kilometri în trei sferturi de oră, căci drumurile sînt rele, la sfat s-au adunat toate gropile, ne împiedică la mers sutele de căruţe ale lăptăreselor sau carele cu fîn imens, care nu ţin niciodată dreapta. Iar Simion, molipsit de la noi de veleităţi pedagogice, face morală delicvenţilor pe îndelete, uneori în termeni care ar trebui să darme zidurile mînăstirii.

În cale, evenimente: calea ferată, bodega Ioanitescu, podul, spitalul Pantelimon, cîrciuma care, după părerea preacuviosului Firmilian, are ţuica cea mai bună, gardul lui Alăman, fortul. Gardul lui Alăman e mai ales important: durează un kilometru şi, cînd ninge, sprijină ninsoarea şi

înfundă drumul, silindu-ne să facem un ocol de cîțiva kilometri pe cîmp. De aceea Simion e supărat pe Alăman, ni-l descrie ca pe un om fioros, și cum Simion e rus, și deci bolșevic, iar în cazul unei revoluții va fi probabil mare dregător, promite, ca prim gest de eliberare, să dea foc gardului. Simion a făcut războiul pe frontul rusesc, și într-o zi, în una din conversațiile noastre imbecile, pe care le întreținem ca să mai rupem din timp, ne-a spus că a ajuns pînă la Irkutsk. Vorba aceasta mi-a redeșteptat toate nostalgiile și dorul de ducă, și revolta că trăim într-un timp de mizerie, care te leagă de pămînt ca pe un pom, și am cerut detalii despre orașul care avea prestigiul depărtării. Dar nu mi-a spus decît: „Pe acolo pîinea e mai scumpă ca aici!"

Dar nu totdeauna sosește automobilul ca să ne ia.

Cîteodată vine brecul, un fel de dric cu pînze albe (pentru copii), rupte și străbătute de vînt în voie, tras de două iepe sirepe, și după noi alergînd doi mînji; tot echipagiul dăruit de părintele Iunian, din averea Seminarului Constanța acum desființat. În zilele brecului, clănțănim de frig, ne îndesăm unul în altul cît putem, și uneori facem cîte un spirit asupra tragediei vieții. Pînă ce, nemaiputînd răbda, părintele Firmilian și junele Cioran, concurentul la înălțime al apostolului Iorga, se dau jos să se dezmorțească și aleargă după noi, laolaltă cu mînjii. Apoi iar ne strîngem cu toții în brec, rămînînd ca unul din noi, mai isteț, să scoată nasul din pătură, să vadă pe unde am mai ajuns și să ne anunțe, ceea ce totdeauna e spre deprimarea noastră, căci cu ochii acoperiți sîntem mai optimiști.

Și, în sfîrșit, învesmîntată în alb, într-o tăcere mormîntală, cu chiliile împrejurul bisericii, cu zidurile arse în preajma grădinilor de zarzavat, cu ciorile pe acoperișuri și cu elevii-călugări așteptîndu-ne înșirați pe cerdacul lung, sfînta Mînăstire Cernica. Traversăm curtea zgribulți, pe lîngă pom. Va ști cineva să descrie importanța acestui pom singuratec din fața bisericii, în viața noastră necăjită? Asistăm la toate păsările care se strecoară printre ramurile lui. Și toamna, la căderea frunzelor uscate. În orice moment l-ai privi, picură frunzele, iar seara mătură elevii covorul rotund și galben.

Pomul e mereu mai despodobit, îi vezi zilnic transformarea, constați pe el trecerea timpului, pînă ce îl găsești, ca acum, gol, cu degetele resfirate, înspăimîntate, spre cer.

Și, în sfîrșit, în cancelarie, unde soba face un miros îngrozitor, și primul gest al nostru — înghețații — e să deschidem fereastra. Apoi timpul se scurge identic de-a lungul celor cinci ore de clas, cu recreațiile care le întretaie. Repetăm aceleași glume, scîncim aceleași vaiete, interpretăm aceleași vești politice și anunțăm grozăvii cunoscute: desființarea școlii, terminarea lemnelor și mai ales scăderea lefii. Leafa, acest scop împrejurul căruia se strîng toate aspirațiile, în fiecare lună mai nepunctuală, mai periclitată, mai redusă. Am impresia că am mințit în tot ce am scris pînă acum. M-am plîns de moartea Irinei, de trădarea ei sau de atîtea chinuri fără sens. Totul este o minciună. Nu există decît o obsesie veritabilă: o leafă umilă, pe care o întinzi ca pe un gumilastic, ezitînd cu teroare de cîte ori trebuie să cheltuiești cît de puțin din ea. Și invidiezi — o rușine! — pe oricine cîștigă cinci sute de lei mai mult ca tine! Căci acum, cînd ești bolnav, trebuie să faci coadă la spital, și cînd, o dată pe an, te duci să-ți vezi o rudă în provincie, iai clasa treia și totuși îți distrugi tot bugetul.

În așteptare, orele de clas trec, și viața o dată cu ele. De pe pereți surîd patriarhul, familia regală și d-l Iorga, „președinte al Consiliului de Miniștri". Fotografiile, instrumentele de fizică (nici unul întreg, domnul Popovăț le îndreaptă însă cu răbdare) și multe cărți au fost aduse de la Seminarul din Constanța, unde am fost și eu profesor cu șase ani înainte. Am recunoscut (nu m-am mai gîndit la ea de atunci) o călimară, la fel cu capacul desprins, și am plîns înaintea ei. Un om plîngînd în fața unei călimări! Spectacol caraghios! Dar motivul era important: înmuiasem de atîtea ori tocul ca să scriu în registru subiectul unei ore inutile!

Iată tovarășii mei de mizerie: Al. N. Mălin, mereu ocupat cu soba, veritabilă vestală; părintele Hrisant, inepuizabil în calambururi, căci e imposibil să spui cuvîntul „sadea" fără să-ți riposteze „saltea", și așa la infinit; părintele Firmi-

lian, dascălul de botanică, care-şi prepară materialul didactic: nişte fasole; d-l Godeanu, prim-amorez visînd scări de mătasă; părintele Costea, cu surîsul pe buze, încercînd un cîntec bisericesc; părintele Dimoftache (dascăl de muzică profană), preparînd *Aria toreadorului*; şi Tache Soroceanu, marele nostru artist, a cărui expoziţie de nuduri de o graţie desăvîrşită a avut atîta succes, imaginînd acum sfinte neprihănite. Iar eu la franceză? Afară de verbe? Am renunţat de mult la îndrăgostitele lui Racine sau la vulpile viclene ale lui La Fontaine. Acum, fără încetare, Bossuet! L-am învăţat cu toţii pe de rost.

Şi, în timp ce explic cine ştie ce regulă care nu mă interesează sau citesc o bucată pe care o repet de atîţia ani, înţepenesc cu ochii pe harta din perete... Sicilia caldă, cu portocalii ei... Toată Rusia, unde în fiecare sat vibrează, frămîntînd cerul, cîte o balalaică... Parisul, în lungul Senei, [unde] de atîtea ori m-am plimbat, cu atîtea gînduri... Şi Erzerum... Cum o fi Erzerum?... Şi India. De ce s-o fi întors Mircea Eliade de acolo?...

— *Qui peut medire l'imparfait du verbe tenir?*

În faţa mea, ochi plini de mistere. Şi uneori mi se pare că văd adîncuri care mă înspăimîntă! Sărman de mine! Sărman de voi!

În cancelarie găsesc dascălii grămadă, privesc cu toţii la ceva important, abia vizibil. Au descoperit o muscă îngheţată şi, ca s-o readucă la viaţă, au pus-o pe sobă, şi acum se uită cu atenţie, seriozitate şi mîndrie, ca şi cum ar fi medici ce asistă la o naştere grea. E ultima filantropie pe care şi-o mai pot permite. Dar poate că o fac şi ca o distracţie, căci la mînăstire nu e nici un mijloc de a varia atmosfera. Cînd nu e iarnă, ai însă posibilitatea să te plimbi pînă la cimitirul de alături. Într-o zi caldă de primăvară am găsit chiar acolo, în plină lumină, veselie şi mişcare. Impresie de plajă: se prăjeau morţii la soare!

Părintele Kiril, duiosul secretar, anunţă o veste mare: a sosit leafa! Leafa aşteptată de atîtea zile! Rîsete, spirite,

agitație. Ne îngrămădim. Toți banii ni s-au adus în cîte un leu și doi lei, și avem fiecare cîte un sac sigilat.

Și iarăși, obosiți, fiecare cu sacul lui în față, zgribulind din nou în automobil, pornim spre Obor. Glumim și ne facem unul pe altul miliardari. Dar de fapt avem cu toții aceeași neliniște. Dacă în sac n-o fi suma exactă? (Cum se întîmplă deseori.) Vom sta ceasuri întregi să facem fișicuri... și apoi vom plăti datoriile... Chiria unicei camere, a mesei modeste. Nu mai rămîne nici o sută de lei ca să-ți cumperi o carte...

Cum o fi Erzerum?

PRELUDIU SENTIMENTAL

Dragostea cu chinurile ei... Gelozia, așteptările, dezastrele... Discuțiile interminabile din care n-ai lăsa la o parte nici o replică, așa par de esențiale în întregime... Razele de lună sau plescăitul vîslelor pe ape, apusurile printre norii trandafirii... Vorbele abia auzite, înțelegerile perfecte, numai ținîndu-te de mînă, și altădată apropierile frenetice în locuri neștiute. Și la urmă, pentru unul totul s-a sfîrșit și-l părăsește pe celălalt, și-l lasă pustiu și pe neașteptate bătrîn. Sau Moartea!

Ca să transcrii aceste stări și să-ți faci pricepute vibrațiile nu e poate prea greu. Dacă te chinui cu intensitate, cuvintele se împreună de la sine. Lectorul te va înțelege ușor, căci își va aduce aminte de experiențe similare, sau va avea în fața lui căldura ta, izbucnirile pline de coloare, neliniștile. Deoarece tot ce frămîntă are relief...

Sînt însă momente, la începutul dragostei, mult mai nuanțate, mai estompate, al căror contur este mai greu de prins. Vorbe neînsemnate care vibrează cu aceeași intensitate ca și o amenințare de moarte pentru o ureche mai rafinată, căci dacă ești atent, găsești în ele de pe acum, în miniatură, toate cataclismele viitoare. Poți scoate din ele interpretări inverse, după cum vei face-o din scenele cele mai puternice, și, mai ales, desprinzi din toată atmosfera, o dată cu impresia unei arhitecturi extrem de complicate, care se înfăptuiește totuși spre stupefacția ta și nesi-

guranța melancolică, ușor dureroasă, că poate totul nu e decît o părere, o iluzie, o glumă a naturii, și că o singură vorbă nelalocul ei sau gest greșit va destrăma totul.

Și dacă vrei să păstrezi ceva din prospețimea acestor clipe, așa de rare în viața ta necăjită, sau prea stearpă, sau prea complicată, trebuie să le înregistrezi imediat, cum voi încerca eu în aceste pagini, căci altfel, sau frămîntările de mai tîrziu vor înăbuși ondulațiile prime, sau indiferența te va face să nu te mai apropii cu nici o emoție de acele umile evenimente.

Dificultățile pe care le voi întîmpina mi se par mai mari ca oricînd și îmi dau tot felul de neliniști. Va trebui să întrebuințez cuvinte impalpabile, să insist pe întrebări, căci pot părea fără semnificații pentru lectorul grăbit, să nu țin seamă de evenimente, căci nu există încă nici un eveniment, și să las la o parte dialogurile chiar cînd se întîmplă să fie mai lungi, căci la început nu îndrăznești, și nici nu-ți vine în minte, probabil, să spui nimic important... Doar degajezi dintr-o atmosferă generală pe care n-o poți defini, așa este de imaterială, și care a evoluat tot timpul astfel, încît ai avut impresia uneori că între tine și tovarășa ta se leagă fire de paiajen (indiferent de vorbe) și alteori că spațiul este perfect gol, cîte un cuvînt căruia la început nici nu i-ai dat mare importanță, căci părea prea plăpînd, sau numai întîmplător l-ai observat și reținut, pentru că semăna cu altul de odinioară, sau că te-a impresionat într-o carte, sau dintr-un capriciu al ființei tale profunde, sau ca o fatalitate. Voi înșira cîteva gesturi și vorbe înconjurîndu-le pe fiecare de sugerările ce mi le-au transmis, dar nu voi face aceasta cu prețul unui mare sacrificiu?

Voi detaila unele stări care nu-și au farmecul decît în întregimea lor, cum ai face cu o floare căreia i-ai rupe pe rînd petalele ca să le examinezi. Vei strica minunea făcută să fie privită în întregime și mirosită dintr-odată, și nu vei putea reface niciodată întregul. Vei falsifica chiar, căci ea nu este creată pentru a fi desfăcută atunci cînd este în plină frăgezime, ci trebuie s-o lași să-și scuture în voie petalele, o dată cu trecerea vremii și cu supărările: o ploaie prea vijelioasă sau înțepătura unui bondar... Deci aplicînd

luciditatea mea unor emoții de-abia începute, falsific, complic inutil, n-ajung la nici o convingere de altfel, cum nu pricepi nimic uitîndu-te prea de aproape la un tablou.

Din pricina unei fatalități căreia trebuie să mă supun, interpretez multiplu orice nuanță, și voi face așa, tot mai profund, mereu, dacă dragostea se va înfiripa, voi chinui și mă voi chinui, voi fărîmița un sentiment ce ar trebui lăsat nealterat, ca o forță a naturii. La fel, la cinematograf admiri cai minunați alergînd cu infinită grație și făcînd sărituri uimitoare, și apoi cu încetinitorul se văd detaliile ce-ți par caraghioase, imposibile, și nu mai recunoști nimic din alergătorii sprinteni de mai înainte. Analiza neobosită... Abia au început vagi emoții, așa de vagi, că uneori mă întreb dacă nu cumva totul nu-i decît o părere, și am decis detaliarea lor în toate chipurile posibile. Oare nu este acesta semnul cel mai sigur al dezastrelor viitoare?

Am văzut anunțată în ziare o excursie spre munți, și m-am înscris fără să cunosc pe nimeni. Într-un automobil, mare, de curse, ne-am înghesuit vreo treizeci de persoane, și s-au amestecat, la întîmplare, fetele și băieții, pachetele, fumul de țigare și glumele. La urechea mea un anume Biță perora neobosit. Anunța pe toată lumea că îi e foame și a început curînd să mănînce, întovărășindu-și fiecare îmbucătură cu exclamări stridente. Sătul, a comis, inepuizabil, calambururi. M-am convins atunci că acei care vor să fie neapărat spirituali și utilizează calamburul sînt cei mai torturanți dintre oameni. Unii făceau haz de el, și astfel îl încurajau. D-l avocat Const. Popescu sublinia chiar: „Cum ai zis, mă?"

Rîsete, chiote, interjecții, întrebări și răspunsuri care nu corespundeau. Am lipit fruntea de geamul mașinii și am început să prind siluetele pomilor din fugă. Deodată, într-un colț, lîngă un tovarăș mai în vîrstă, am văzut pe Fetița. Prima impresie: mititică și amuzantă, cu toate că serioasă. Apariție ciudată, dar n-aș fi putut spune din ce cauză. Poate pentru că părea foarte tînără, și în același timp avea cîteva riduri pe gît și pe frunte. Gîtul părea cam scurt.

Am pus din nou capul la geam și am uitat-o complect. Și mai tîrziu, cînd ne-am cunoscut mai bine, i-am spus mîngîind-o:

„Ce-mi place mai ales la tine e că ești o caraghioasă mică!"

Cuvîntul „caraghioasă" trebuia să corespundă impresiei pe care o avusesem la început, îl îndulcisem însă, adăugîndu-i pe „mică". Ceea ce mi se păruse la început numai amuzant devenea acum un motiv de afecție, dar nu voiam să-mi neg prima impresie, căci știam că aceea ar fi subzistat alături de una nouă și mi-ar fi sugerat tot timpul bănuieli. Încercam numai să transform ușor prima imagine în sensul în care mă mulțumea pe mine, deci să mă mint singur, să trișez. Mi-a rămas în minte că are gîtul prea scurt, și cînd am privit-o mai de aproape, am văzut că nu era adevărat, oricum aș fi făcut măsurătoarea. Și totuși, mereu îmi reîncepeam examinarea, căci impresia primă îmi iscase bănuieli pe care nu puteam să le alung, oricît mă convingeam că eram nedrept, și apoi poate voiam să mă asigur că, deoarece mă înșelasem pe jumătate la început, mă înșelasem și pentru rest, cînd mi se păruse că are o înfățișare ușor comică. Adăugasem lui „caraghioasă" pe „mică", ultimul cuvînt știind că este pe gustul meu, și, deci, cel mai în măsură să-mi atenueze nemulțumirile. În adevăr, sintetizează perfect tot ce simt pentru dînsa. E nespus de mititică (40 de kg!), subțire, delicată și cînd o vezi în pijamaua băiețească încercînd să doarmă, cu picioarele cît un pumn în papucii cu moț, și cu mîinile care parcă s-ar topi dacă le-ai strînge mai tare, îmi vine s-o iau în brațe ca pe un copil și s-o legăn pentru veșnicie.

La un popas, am coborît cu toții și am putut-o vedea mai bine. Purta un costum cafeniu, băiețesc, ce i se potrivea de minune, în cap o caschetă, și în picioare ghete fără toc, probabil împrumutate de la vreun copil. Se strecura printre camarazi ușor strînsă asupra ei, ca și cum ar fi fost înfrigurată. Mîinile și le îndesase în buzunarele pantalonilor. Am auzit-o spunînd lui Mitru, vecinul ei din automobil: „Sînt așa de încîntată că țiu mîinile în buzunar! Nu-mi mai vine să le scot!"

Am reflectat: „I se pare «interesant» să spuie astfel de fleacuri, și faptul că ținea mîinile în buzunar nu era o simplă întîmplare, ci o mică poză!“ Și cum trecea tot atunci o nuntă pe drum, Fetița a mai spus: „Se mai însoară oamenii! Eu am făcut-o o dată și m-am lecuit pentru toată viața!“ Ce-o fi vrut să spuie? Această copiliță a fost măritată? S-a despărțit? I-a murit? Poartă, o dată cu hainele băiețești, cascheta, ghetele fără tocuri, și o tragedie pe umeri?... Poate a fost o glumă sau n-am înțeles bine...

Și apoi în creierul munților. Părăsisem pădurile de fag, și apoi de brad, care se întindeau acum în vale ca valurile, cu toate culorile, cu toate freamătele. Lîngă noi, numai stînca dură, cu cîteva fire de iarbă uneori. Și pete de zăpadă. Ne-am așezat cu toți spre odihnă și ne-am scos mîncarea din sacuri. Am uitat mizeriile din oraș. Fetița mînca lîngă mine cu Mitru, amîndoi avînd un singur sac... Ce-o fi între ei? Poate că... Își spun pe nume (dar toți fac la fel), glumesc ca și cum s-ar fi cunoscut mai demult. Iată o farsă a lui Mitru, de pildă: „Mănîncă, Fetițo, altfel te pîrăsc acasă“. Înseamnă că Mitru e deprins la casa ei. Din faptul că o spune așa de lămurit, trebuie să trag concluzia că asta nu dovedește nimic (sînt rude, de pildă) sau că totul e așa de normal între ei încît nu mai au nici un motiv ca să se ascundă? Ceea ce mă face să mă gîndesc la rău e că numai mai tîrziu a început Mitru să vorbească așa de familiar cu Fetița, parcă o bucată de vreme ar fi ezitat și numai apoi s-ar fi decis, din pricina atmosferii prielnice din grup. Sau poate că eu nu observasem decît mai tîrziu familiaritatea lui Mitru. Remarcele mele pot fi exacte fără să fie nimic între ei: voise Mitru să nu lase pe cineva să creadă lucruri rele din pricina cunoștinței lor întîmplătoare. Mai tîrziu o mică scenă avea să-mi dea noi îndoieli. Mitru i-a spus lui Const. Popescu la o întrebare indiscretă: „Nu e nimic între noi, zău așa! Ne cunoaștem de multă vreme, căci sîntem vecini.“ Asigurarea lui Mitru nu putea să ne dea o certitudine, și Const. Popescu a continuat să zîmbească neîncrezător.

Acolo, pe o culme înzăpezită, mi-a plăcut vocea Fetiței, dînd replicele lui Mitru. Desigur, nu pentru conținut,

conversaţia mergînd mai ales asupra mîncării. Dar accentul era armonios, şi îmi plăcea mai ales că frazele erau scurte, grăbite, cu întreruperi dese între ele, şi totul normal, fără nimic artificial, fără nici o impresie de răsfăţare. Întîmplător, cu nu ştiu ce ocazie, a spus că a făcut şcoala în oraşul G.[1]. Fusesem mai mult timp profesor acolo şi am căutat să reconstituim amintiri comune, chiar dacă nu ne cunoscusem. Ea părăsise şcoala cu mult înainte de a veni eu în oraş, vrea să zică nu era aşa de copilă precum părea. De altfel, a spus anul cînd a terminat, fără nici o cochetărie feminină de a ascunde ceva. Deci avea vreo 28 de ani! Uimitor! N-ar fi părut! Necazurile ei matrimoniale avuseseră timpul să fie adevărate! Şi cum îmi era imposibil să vorbesc despre G. fără să vorbesc şi de admirabila Olga Dimitriu, m-a anunţat că a avut-o profesoară, cea mai extraordinară profesoară. Şi acolo, în vîrful munţilor, cu zăpada alături şi cu pădurile în vale, desfăcînd coaja unui ou şi picurînd pe albuş sare, Fetiţa afla de la mine că Olga Dimitriu murise cu un an înainte...

O mică surpriză, un „ce rău îmi pare" şi apoi discuţia s-a schimbat (sau, mi se pare, a fost întreruptă de Mitru: „Mănîncă, Fetiţo, slănină!"). Am gîndit: ce repede rezolvă Fetiţa o moarte aşa de preţioasă! Dar poate că munţii erau de vină, căci în clipa aceea, în faţa lor, orice preocupare omenească părea minimă. De altfel, şi eu n-o utilizam pe Olga Dimitriu ca pe un mijloc de împrietenire? E drept că eu mă deprinsesem cu ideea aceasta de mult, pe cînd ea o aflase chiar atunci. Dar părerea de rău, pentru oamenii veritabil profunzi, nu trebuie să fie la fel în decursul vremurilor, ca o apăsare constantă, fără explozii şi uimiri în faţa surprizei?

La întoarcere ne-am odihnit pentru cîteva minute unul lîngă altul, la un rîu ce curgea în spume. Şi apoi iar ne-am despărţit şi iar ne-am întîlnit, alături de automobil. Fetiţa îmi spuse din întîmplare, cu nu ştiu ce ocazie:

— Am mult de muncă la birou.

— Da? Aşa de mult?

— De obicei cîte zece ore pe zi.

— Şi probabil nu te interesează deloc ceea ce munceşti.

— Absolut deloc!
— Trebuie să fii nenorocită!
— Foarte nenorocită!

O! Tonul cu care a spus pe acest „foarte nenorocită!"... Vibrația s-a desprins din ea și mi-a tulburat toată ființa! O lume întreagă de dezastre a plutit pentru clipa aceea lîngă noi! Deodată, o întrebare întîmplătoare pusese în mișcare atîtea vijelii! Am primit descoperirea neașteptată cu imensă savoare (ca și cum ai auzi marșul funebru din *Simfonia a III-a* a lui Beethoven) și spaimă.

Am căutat s-o consolez cu vorbe pe care mi le adresez adeseori:

— Oamenii se împart în două: cei fericiți și cei nenorociți! Cei nenorociți sînt singurii care au o viață interioară, au intuiții, nu trec prin lume fără să nu fi priceput nimic. Cei fericiți însă mi se par intolerabili!

Fetița asculta atent. Simțeam că o interesează orice vorbă pe care i-o spuneam și era de acord cu mine (chiar dacă ar fi voit din tot sufletul să se termine chinurile ei), că nimic nu e mai dulce decît să vorbești fără întrerupere despre noroc și nenoroc.

Const. Popescu a venit între noi și a crezut că trebuie să aprobe și el. Nu-l ascultam, dar vorba lui oprea discuția noastră. Ne-a spus: „Și mie mi-a murit mama acum o lună!" Rece, cu un ton indiferent. Cum nu se cutremură Fetița? Cum n-o crispează calmul camaradului?

I-am mai spus Fetiței:

— Îmi pare rău că n-o să te mai văd poate niciodată!

— Nu exagera! Nu se știe niciodată nimic!

Ce ușor s-a consolat! Deci n-a fost decît o mică discuție fără importanță... Și nu este numai o umilință personală părerea mea de rău, căreia i se răspunde așa de simplu, dar și o cugetare asupra superficialității omenești: vra să zică această duduie, ce poartă cu dînsa atîtea tristeți, primește totuși așa de simplu despărțirile de munți și de vorbele grave pe care nu are ocazia să le schimbe prea des. Eu mă separ de cel mai mic lucru cu nenumărate regrete.

La întoarcere, în automobil, Fetița și-a rezimat capul de unul din grup (cine era? nici nu-l observasem) și, în întunericul din colțul lor, bănuiam tot felul de înțelegeri

misterioase. La sosire, nu știam dacă trebuie sau nu să-mi iau rămas bun.

Fetița e foarte familiară cu toată lumea. Spune pe nume și i se spune la fel, rîde cu toți din toată inima, tutuiește, se reazimă fără nici o sfială de cîte cineva și uneori chiar se așază în brațe. Semn de ușurință? Căci poți ușor să-ți închipui că e la dispoziția oricui vrea, și dau probă de naivitate complicînd asupra ei. Dar poate iarăși că sînt semnele unei tragedii definitive. E familiară cu toată lumea, tocmai pentru că n-o interesează nimeni. Deci din orice gest poți scoate interpretări opuse atunci cînd chestiunea te interesează cu adevărat. Și a-ți pune astfel de întrebări nu e primul avertisment al geloziilor viitoare?

Peste două săptămîni am plecat iarăși în munți. De data aceasta eram numai cîteva persoane. O mică recreație cu ocazia concediului de vară. Am primit imediat să mă asociez celorlalți, la prima invitație făcută. Nici nu știam bine unde mergem. Și după ce trenul ne-a dus în munți, am început să urcăm ceasuri întregi spre o casă de odihnă reputată. Drum printre copacii parfumați și mereu perspectivele superbe. Și în același timp, o dată cu noi, oboseală, căci picioarele mergeau la întîmplare, fără control. Cu întreruperi, Fetița mi-a povestit scene răzlețe din viața ei tristă.

— M-am măritat din dragoste!

Dragostea, această furtună în făptura micuță a Fetiței, transformîndu-i toată nevinovăția copilărească și revărsîndu-i în suflet dintr-odată gravitate în fața vieții. Cu ce frenezie trebuie să-și fi dat gura noului-venit, convinsă că n-o va mai da niciodată altuia! Cu ce grabă și-a descoperit toate misterele și a admis toate profanările! Cînd a învățat toate senzualitățile! Cu ce bucurie! Cu ce goană începea din nou. În preajmă oamenii se năsteau și mureau, înmormîntări și botezuri, și între timp se chinuiau, cerșeau o bucată de pîine, puneau la cale soarta Europei, făceau războaie și pace, descoperiri și planuri sau îmbinau cuvintele, sunetele și culorile cu măiestrie, iar Fetița avea o singură preocupare: să-și scoată hainele, goală să se încolătăcească frenetic de iubit, și ametită să-și dea, în întregime, tot corpul, tot sufletul. E greu de închipuit corpul ei fragil în momentul

patimii. Picioarele delicate, trupul subțire, mutra de șoricel, și totuși, cu celălalt, femeie. Nici un sentiment în miniatură, cum ar face impresia privind-o, ci totul dezlănțuit cu intensitate. Și acum, dacă se așază cuminte lîngă mine și vorbește cu înțelepciune, păstrează totuși în ea amintirile bețiilor de odinioară, le ține acoperite, dar se descopăr la orice întrebare mai apăsată, și de altfel sînt trădate mereu, dacă asculți cu atenție, prin cîte o vorbă cu aspectul cel mai inofensiv. Pare un doctor care nu se mai jenează să numească anumite lucruri, insistă chiar asupra lor ca să demonstreze că le cunoaște bine și, dacă ar fi cît de puțin pudic, ar arăta că nu e doctor bun. Sau poate că faptul i se pare normal, și numai eu îi dau importanță, pentru că nu sînt deprins cu el, iar vorbele Fetiței nu sînt spuse cu nici un fel de ostentație. Cred că travaliul interior ar fi acesta (din puținele exemple pe care le am la dispoziție). Întreabă de pildă: „Și X n-a vrut să aibă copii?" Acest „n-a vrut" îmi sugerează tot ceea ce Fetița știe din practicile amorului. Dar aceste cuvinte le mai spune Fetița, o simt după timbrul vocii, ca să mai retrăiască, oricît de vag, vreo scenă sau vreo conversație de altădată, fără însă să și-o mărturisească precis, căci n-ar admite-o, fiindcă și-a impus cu toată tăria să nu se mai gîndească la trecut.

„Apoi a început să mă înșele"...

Gelozia Fetiței... Chinurile ei mereu reîncepute, motivul cel mai sigur ca frenezîile amoroase să fie mereu întețite chiar dacă tot el aduce, prin straturi succesive de cenușe, hotărîrea de la urmă de a desface totul. Într-un menaj fericit, obiceiurile se fac cu precizie, și perechea se îndreaptă molcom spre bătrînețe și moarte, fără evenimente prea importante. Decît doar, ca inovație, uneori partenerii se îngrașă, apoi fac cură de slăbire, și la urmă se îngrașă din nou. Dar gelozia aduce cu ea certurile, discuțiile fără oprire, urîle și gustul de distrugere, și apoi împăcările tot așa de aprinse, și iertarea de la urmă, deci posibilitatea ca tovarășul tău să se impregneze în tine definitiv, să nu poți să mai păstrezi nimic întreg. Nu mai rămîne nici o pudoare în vorbă sau nici un gînd ascuns pe care în mînie să nu ți-l destăinuiești.

„Mă înșela cu toate prietenile mele"...

Acest termen general nu arată că poate gelozia ei a fost chiar mai mare decît greşelele lui? Căci e imposibil ca toate prietenele să fi fost subjugate de el, şi nu prea cred în existenţa lui Don Juan (chiar dacă Fetiţa îl socoate încă „foarte frumos" şi „foarte inteligent"). Şi apoi, mă întreb cu surprindere, ce fel de prietene avea de se pretau aşa de uşor la astfel de practici? Mereu a suportat, fără mult discernămînt, tot soiul de indivizi în preajma ei, chiar în clipa cînd îşi orînduise o viaţă intimă cu omul pe care-l iubea, după cum făcuse în excursie, unde dădusem vina pe seama dezamăgirilor. O înşela mereu şi, după certuri, se reîmpăcau, nici o mîndrie aşadar în ea. Îşi făcuse de pe atunci instincte de funcţionară care admite orice capriciu al şefului şi nu protestează deloc, pentru ca să nu fie izgonită. Mi-ar place o iubită înnebunită de dragoste, dar în acelaşi timp mîndră, neadmiţînd nici o umilinţă, cu orice preţ, cu preţul despărţirii definitive chiar.

Nu confund poate literatura cu viaţa? Cum să fii mîndră şi să te desparţi de omul pe care de atîtea ori l-ai privit cu nemărginită afecţie, cum doarme, cum mănîncă?

— Îi plăceau chefurile. Avea totdeauna invitaţi. Fumau, beau, rîdeau... Îmi devenea atmosfera intolerabilă şi plecam singură pe străzi. Cînd era vremea frumoasă, şi luna pe cerul senin, îmi strecuram tristeţele printre îndrăgostiţi. Mă întorceam la miezul nopţii. Şi după un timp, după plecarea mea (cît? m-am întrebat deseori), băgau de seamă că lipseam. La întoarcere, mă iscodea de ceea ce făcusem. Găseam o minciună oarecare şi se mulţumeau cu ea, şi ei, care erau nişte proşti, şi el, care era inteligent. Cum va fi admis aşa de simplu minciuna mea, căci nu-mi punea nici o întrebare mai lămurită nici cînd rămîneam singuri? El putea discerne chestiunile cele mai subtile. Nu-l mai interesam, probabil. Luam, în plimbările mele de noctambulă, întotdeauna cu mine o carte! De ce, nu ştiu, căci la întuneric n-aş fi putut citi, şi nici nu eram în stare s-o fac. Dar o luam cu mine, ca pe un prieten, ca şi cum scoarţele ei m-ar fi mîngîiat.

Ce triste plimbările Fetiţei prin noapte, cu o carte în mînă! Poate însă că nu trebuie să omit, din cine ştie ce

gusturi romanţioase, artificiul ideii ei. Cum! Purta în suflet atîtea mizerii, şi în acelaşi timp se consola cu o carte pe care nici măcar n-o citea! Şi probă că găsea interesant gestul ei e că l-a reţinut, şi acum îmi vorbeşte de el ca să mă înduioşeze şi mai mult. Dar poate că aceste artificii sînt esenţiale naturii omeneşti, deci trebuie să le admitem fără nici un comentariu. La fel nu trebuie să ironizăm pe acel care-şi face o bucurie punînd cîteva flori pe un mormînt, sau care îşi orînduieşte cîteva preparative graţioase (azvîrle amintiri, scrie scrisori) înainte de a se sinucide.

— Lucram de dimineaţa pînă noaptea la un birou ca să ne ţinem. El lenevea toată ziua prin cameră. Seara nici măcar nu venea să mă ia de la birou... Găseam camera murdară. Avusese musafiri.

Vedeam măsuţa cu ceştile de cafea neagră, murdare pe fund şi stropite, pe farfurioare, fărmiturile pe faţa de masă şi cuvertura patului conjugal mototolită. Eram obosită. După moartea mamei, singura fiinţă scumpă de pe lume, n-am mai fost bună de nimic vreun an de zile. Ce gust mai putea avea el de mine!

Monologul ei a fost întrerupt de unul din tovarăşi care mereu ne îmbia să facem un popas pentru mîncare. Ne-am supus, şi în acelaşi timp ne-am odihnit, căci urcasem poteca fără întrerupere. Desfăceam pachetele, aruncam la vale cojile de ou, oasele de pui sau tinicheaua cutiei de sardele şi mi se părea că cern ţărîna peste dezastrele Fetiţei. Am reînceput drumul, şi Fetiţa a reînceput povestea:

— Cîte scene dureroase! Odată l-am trimis la mare, căci era bolnav. Cu ocazia unui mic concediu de două zile, m-am dus să-l văd. Era cu o femeie. Am început să-l cert, însă mi-a răspuns că eu nu pot să-l înţeleg. Apoi m-a condus în aceeaşi zi înapoi la gară, sub pretext că el proiecta tocmai atunci o excursie la care nu putea să renunţe.

— N-avea deloc inimă!

— Da... N-avea deloc inimă!

Tăcere lungă între noi, dar plină de vaiete interioare.

— Curînd mi-a scris: cerea divorţul pentru motive pe care eu sînt prea burgheză să le înţeleg. Coincidenţă: tocmai atunci am primit şi o telegramă anunţîndu-mă de moartea tatei. Nu ştiam la ce să mă gîndesc mai întîi şi ce să fac. Am rezolvat dificultatea. Am pornit, ca de obicei, la birou.

Şi iar împăcări, şi iar despărţiri. Într-o zi, deodată, fără să fi avut vreun motiv mai puternic decît cele obicinuite, am simţit că s-a umplut paharul şi m-am hotărît să divorţez. Şi apoi ezitările, şi întîlnirile la tribunal, şi plînsetele lui, şi jurămintele, şi ameninţările. Şi argumentele prin care se încerca să mai reţie puţin din mine ca să-l doară mai puţin, pentru clipa aceea (căci era uşuratic şi trebuia să se consoleze iute). Spunea: în schimb, vom fi prieteni buni! Prietenia între doi oameni care s-au iubit este posibilă?

Şi apoi Fetiţa a tăcut, în timp ce urcam mereu pe drumul ce făcea impresia că n-o să se mai termine niciodată.

„...Ce rău îmi pare de tot chinul pe care ţi l-a făcut celălalt. Şi ce aproape eşti de mine tocmai din cauza asta!"

Am ajuns la o casă de adăpost pentru turişti, unde am fost aranjaţi după posibilitate. Mie mi s-a dat o cameră mică, pe care trebuia s-o împart cu Fetiţa. Paturi alăturate, ca în cel mai perfect menaj. Aşteptam ora culcatului cu jenă, dar Fetiţa a rezolvat imediat orice dificultate. S-a îmbrăcat într-o pijama băieţească dungată, ce o făcea şi mai mititică, şi cînd am intrat, întorsese capul şi era cuminte, ca şi cum ar fi adormit. Sculatul s-a petrecut tot aşa de simplu... A doua seară eram învăţaţi. Uneori, înainte de a adormi, citeam la lumînare după obiceiul meu. Parcă ne cunoşteam de o veşnicie.

Am cules flori împreună (apropierea care se face culegînd împreună flori!) şi ne-am împodobit camera. Am căutat şi tablouri şi am găsit, într-un pod, un portret vechi al reginei. Am spus, fără nici o intenţie, proprietarului, arătînd portretul: „Mi-am adus o femeie frumoasă în cameră". Proprietarul mi-a zîmbit şiret, ca şi cum i-aş fi mărturisit că Fetiţa e destul de urîţică. Şi într-adevăr, bărbaţilor nu le place genul acesta. Lor le plac femeile mari, pline, cu sîni voluminoşi. Dar am lăsat în pace surîsul proprietarului, ca şi cum aş fi fost complice cu el. Nu e aceasta o laşitate pe care voi repeta-o mai tîrziu umilind pe Fetiţa, şi care în acelaşi timp îmi va pune bănuieli asupra fiziculuiei, cu toate că se potriveşte atît de bine cu gusturile mele? Surîsul şiret, ca şi alte vorbe, îmi mai demonstrează că sînt considerat mai mult decît simplu prieten al Fetiţei.

Fetița nu se sinchisește de asta, nici nu bravează, nici nu ascunde, nici nu explică (de ce? m-am întrebat în toate felurile), dar dacă mă neliniștea indiferența Fetiței față de bănuielile lor, bănuiala însăși mă mulțumea. Mi se părea că sîntem mai apropiați și ne deprindea cu ideea că între noi doi dragostea nu poate fi complect exclusă.

Uneori, Fetița era cu mine, caldă, prietenoasă, dar alteori rece, distantă, și nici măcar absentă. Vorbea cu toți (și cu mine, de eram în grup) cu aceeași vioiciune, părea că o interesează conversația neînsemnată, rîdea, glumea, parcă n-avea nici o bănuială de artificiul care se petrecea alături. Atunci credeam imposibilă o afecție deosebită între noi, și, ca să capăt totuși o oarecare încredere, utilizam, în loc de vreo amintire convenabilă, un vis ce avusesem cu mult înainte de a o cunoaște, căruia nu-i dasem mare importanță și pe care mi-l amintii deodată, destul de neprecis. Eram și în vis după obicei, foarte nenorocit, nu știam cum să mă descurc dintr-atîtea complicații unde intrasem din cine știe ce gust al distrugerii, și o fată cu silueta Fetiței a venit, s-a apropiat mîngîioasă și m-a salvat. Visul era ciudat, căci nu corespundea nici unei întîmplări, de aceea nici nu-i dasem mare importanță. Și acum mă sprijin pe el, cînd văd răceala Fetiței, și chiar îl aleg într-o chestiune așa de importantă, cu toate că aș putea avea reazime mai solide, probă că temperamentul meu este destul de fantastic.

Dar poate nu trebuie să cred că gîndurile ei corespundeau perfect aparențelor. Deseori m-am convins că e bună observatoare a oamenilor, cu toate că-i suportă, îi ascultă atent și nu protestează deloc împotriva superficialității lor. O dată mi-a spus: „Ai văzut pe Const. Popescu? Vorbea de moartea mamei lui ca și cum i-ar fi murit o găină." Mie mi se păruse că nu observase nimic. Altădată a reflectat: „Caracteristica ta (mă tutuia, dar nici o bucurie, căci așa făcea cu toată lumea) este să complici inutil orice senzație!" Ajungea deci la concluzii, după cîteva zile de cunoștință, la care ajunsesem și eu după îndelungi îndoieli. I-am răspuns: „E imposibil să nu complici ceea ce te interesează!" Într-o zi coboram de pe munți, obosiți. Tăcea toată lumea, și deci nu se observa tristețea tăcerii mele, care veneam la urma celorlalți (Fetița îmi spusese: „Tu ești sau ultimul,

sau primul"). Gîndeam: „Iată acum pot fi sigur că habar n-are de mine!" Fetița mergea înaintea mea, cu hainele ei de băiețel, cu cascheta pe o ureche, cu ghetele fără toc, cu genunchii goi și cu mîinile înfundate în buzunare. Deodată, și-a încetinit ușor mersul. Mi-am zis: „Dacă aș fi încrezut, aș crede că este o încercare de a se apropia de mine". Dar știam că e numai o părere în care mă complac, cum ți-ai închipui că ești bogat, rîzînd tu singur de tine în același timp. Nu eram obicinuit niciodată să trag vreo concluzie fericită pentru mine.

Aspectul Fetiței nu denota decît oboseala, și apoi, la un moment dat, și-a aranjat ceva la o gheată, ceea ce explica întîrzierea ei. Dar, neașteptat s-a întors spre mine, și-a întins mîna ei de copil și apoi am continuat să mergem de mînă o bucată de vreme, în timp ce o mare bucurie îmi invada sufletul.

Jenat, mi-am retras eu mîna, ca din întîmplare, și lăsînd astfel să se creadă că și gestul ei l-am considerat ca o întîmplare (deci renunțam eu la prima posibilitate de apropiere între noi, la care rîvneam atîta). Din timiditate poate, dar mai ales dintr-o spaimă: ca să nu-și retragă ea mîna (și ar fi trebuit să termine fatal prin a face asta), căci ar fi anihilat toată bucuria pe care mi-o făcuse.

Fetița, deseori, îmi făcea observații asupra unor neglijențe la îmbrăcăminte, și le primeam trist și vesel în același timp: mă bucuram că se îngrijește de mine, dar știam că de la celălalt a învățat să observe. Și dacă observarea prafului pe haine îi aparține numai ei, nu același lucru e și cînd te ceartă pentru că ți-ai făcut prost cravata. Și apoi, aceste mici pretenții nu sînt dovada — poate — a unui spirit de dominație excesiv, și care, din pricină că-i sînt încă un străin, nu apare decît în miniatură? Aceeași bănuială că gelozia ei a fost mai mare decît greșalele lui. Mi-a spus cu ironie o frază cu care o gratulau prietenele în timpul divorțului: „Nu ar trebui să divorțezi; așa sînt bărbații, infideli, dar în fond sînt buni". Aceasta demonstra gîndul obicinuit al fetelor, ca să fie cu orice chip măritate. Dar poate că vorba demonstrează numai că prietenele cunoșteau temperamentul exclusiv al Fetiței. Îmi făcea imensă plăcere văzînd-o dispunînd de mine și mi se părea că sîntem mai apropiați. Îmi plăcea să fiu ascultător, și mă bucuram chiar cînd

alţii ironizau ascultarea mea, pentru că era la început, şi poate eram amuzat jucînd un rol neobicinuit pentru mine. Îmi cunosc gustul de independenţă: la cea mai mică încercare de dominaţie evidentă, fug.

— Sînt chinuit, Fetiţo, după fiecare clipă care se duce... şi se termină povestea...

— Iarăşi complicaţii zădarnice. Bucură-te de moment, vom vedea ce va mai fi mîine.

Şi înainte de a pleca, mi-a spus melancolică:

— De-abia acum îmi dau seama că pleci. Credeam că o să dureze mereu.

Am gîndit: „Mi-am dat seama chiar din ziua sosirii, şi m-a durut chiar de atunci".

Deseori constat la Fetiţa ce perfect observă tot ce se petrece în jurul ei, ceea ce e rar la o femeie, şi ceea ce preţuiesc îndeosebi, cu toate că aceasta strică prospeţimii, spontaneităţii şi, în acelaşi timp, îmi aduce aminte că acest spirit de observaţie l-a căpătat, sau în orice caz şi l-a dezvoltat din pricina experienţelor cu altul. E uimitor ce judecată exactă are asupra oamenilor, şi atunci cu atît e mai mare mîhnirea mea că-i suportă şi e chiar familiară cu ei. Totdeauna ştia precis ce are de făcut, deprinsă multă vreme singură, sau cu un om care n-o ajuta deloc, să-şi orînduiască precis planurile. Am văzut-o cu ce repeziciune şi-a făcut un itinerar pentru tren, pe cînd va pleca (trebuia să schimbe cîteva trenuri), ceea ce e rar la o femeie care de obicei are panica drumurilor. Ştie precis să-şi îngrijească sănătatea, după cum a spus doctorul la care s-a dus tot după hotărîre proprie, fără să fie bolnavă, să-şi ţie ora de mîncare, de culcare, doctoriile. Privind-o, cîteodată mă cuprinde o milă cumplită de dînsa, aşa e de fragilă, atît trebuie ocrotită, şi aşa nu are nici deprinderea, nici încrederea că ar putea face aceasta cineva pentru dînsa. Cîine bătut, care înspre cînd o mînă vrea să-l mîngîie. Aceeaşi precizie va pune-o cu ea mă examineze şi pe mine şi va mai fi în stare să aibă nici acuma, periculoase dar fermecătoare, oricare le-ar fi pericolele?

Educaţia intelectuală a Fetiţei lasă de dorit... A citit puţin, n-a avut timpul să mai citească după zece ore de

lucru, și nici n-a fost nimeni s-o îndrumeze. Astfel, m-a întrebat pe neprevăzute, cînd discutam despre cărți: ce crezi despre Rachilde[2]? Desigur, la începutul conversațiilor noastre literare, nu despre Rachilde e nimerit să vorbim, de care de altfel nici n-aș putea spune mare lucru. Dar pricepe orice îi explici, și dacă rămîne de altă părere chiar te contrazice, însă fără nici un pic de prostie. I-am dat, pentru început, *Le bal du comte d'Orgel* al lui Radiguet, carte subtilă, scrisă probabil sub obsesia lui *Dominique*. Mi-a vorbit mai pe urmă Fetița despre ea fără să o ajut deloc, cu uimitor simț de observație și bun-gust. Va fi această carte începutul lecturilor nenumărate la care o voi obliga mai tîrziu?

În muzică are anumite preferințe: îi place mai cu seamă muzica italienească (bărbatul ei a fost italian și a influențat-o așa). Muzica germană i se pare complicată și confuză, dar cînd pune la patefon cîte o romanță italienească, vibrează. Este fermecător cînd doi amatori de muzică vibrează unul lîngă altul la vreo melodie, fără exclamații, fără vorbe. Lîngă Fetița am uitat că sînt pretențios, că fericirea complectă n-am simțit-o decît la vreun cvartet al lui Beethoven, de pildă la andantele din *Op. 127*, și m-am emoționat din toată inima la vreo arie de Verdi sau Puccini.

De altfel, lipsurile literare sau gusturile muzicale dubioase ale Fetiței le constat nu numai fără păreri de rău, dar chiar cu un fel de savoare, mai ales că-mi dau seama că poate fi educată ușor. Cînd eram adolescent, mă înfuria orice lipsă în felul acesta a cuiva, ironizam și mă plictisea fata cea mai încîntătoare, pe care o taxam imediat de proastă. Și acum nu numai că admit aceste lipsuri, dar le și savurez. Voi fi făcut o așa de mare evoluție în părerea mea despre oameni, și experiența și dezastrele mă vor fi învățat la indulgență? Iar dragostea mea pentru Fetița (fără nici o legătură cu judecățile ei literaro-artistice) mă îndeamnă să fiu așa? Acum mă amuz cînd spune vreo enormitate, și constatînd că mă amuz sînt încîntat ca și cum aș da dovadă de o mare înțelepciune, sau aș constata la mine o trăsătură neașteptată, glumeață, care totuși mă complică.

Puiu, verișorul lui Anton Holban

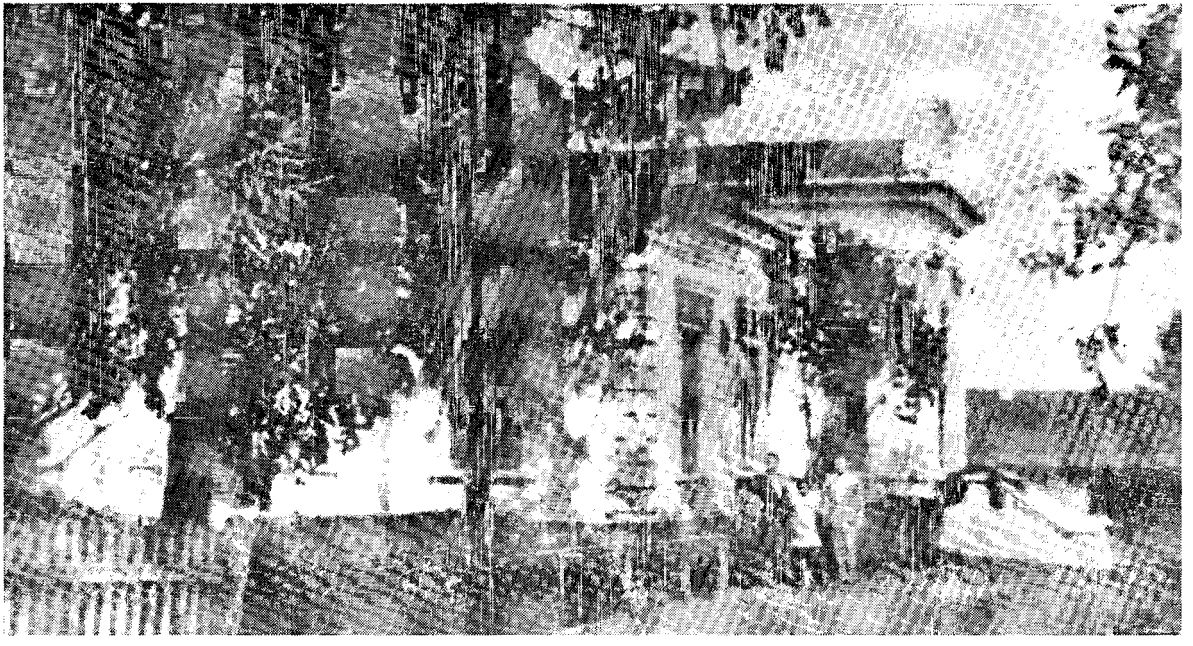

Casa bunicilor la Fălticeni

Profira Lovinescu și nepotul ei, Anton Holban, pe terasa casei din Fălticeni

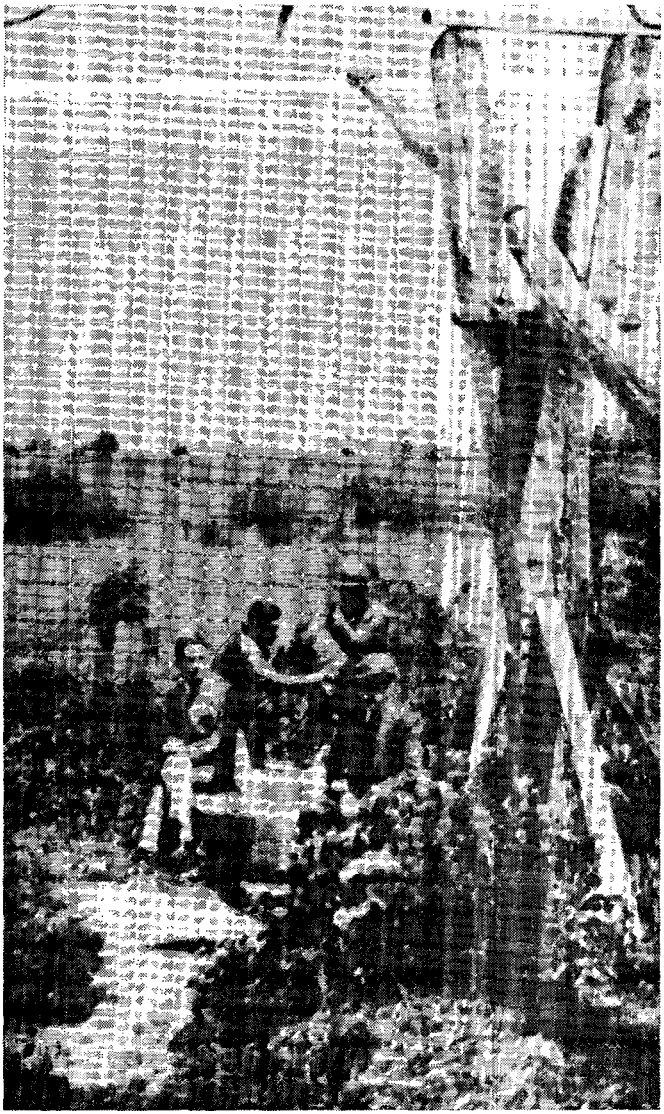

Spre Cernica

În fața Fetiței fac impresia unui om făcînd haz, văzîndu-și copilașul schilodind unele cuvinte.

Mi-a spus: „N-am nici o încredere în nimeni!" Rezultatul experiențelor ei...

Dar poate și o întrebare către mine. Experiența ei îmi dă felurite neliniști. Mă consolează, aducîndu-mi o dovadă de profunzimea ei sufletească (ce evoluție am făcut, ce mult am îmbătrînit că am astfel de consolări, eu care n-am visat decît *jeunes filles en fleurs*). Dar, în același timp, aceeași experiență a învățat-o să nu mai iubească dezinteresat, căci viața e prea gravă ca să nu socotești totul din vreme, cu înțelepciune. Am spus:

— În mine nu trebuie să ai nici o încredere, sînt o victimă a capriciilor interioare. Sînt un perpetuu nenorocit, șovăielnic; mă complac în toate dezastrele și nu pot fi de nici un folos unei fetițe ce are nevoie de sprijin și conducător...

Aceste vorbe niciodată nu vor îndepărta pe o femeie, oricît ar vedea că ești sincer. Dimpotrivă, apropie, ca și cum grozăvia n-ar fi prea mare. De altfel, știind perfect aceasta, le-am spus. Reprezentau adevărul, dar întrebuințînd starea mea de singurătate necăjită pentru alte scopuri, nu am fost *farseur?* Chinuiții sînt mai șireți. Trag profit din aceste chinuri, și de fapt n-ar renunța la ele, cu toate că suferința este autentică.

S-a așezat pe marginea unui rîu spumos, într-o după-amiază caldă. Am văzut-o că doarme, și am vagabondat prin pădure sau am privit apa alergînd neobosită pe pietricele. De-abia tîrziu m-am întors, și atunci s-a trezit și ea. Mi-a spus: „Ce bine mi-a fost!" Vorba ei, căzînd peste singurătatea mea, mi-a iscat pentru cîteva clipe o suferință intolerabilă.

Uneori mă întreb: suferințe de pe acum? Trebuie să le consider numai mici emoții, cînd eu mă văd chinuit cu tot dinadinsul? Ce lipsește acestor chinuri ca să se numească veritabile? Doar evenimentele pe care să mi le brodez, căci din moment ce între mine și Fetița n-a fost nimic alt decît vreo vorbă întîmplătoare, au creat numai o atmosferă, și nu un subiect. Trăim însă prin carne, și numai carnea te

face să te doară deplin. O sărutare îți angajează toată ființa cum nu o poate face o simplă conversație amicală. Am impresia că sentimentul meu de acum ar fi o jucărie de copil ce vrea să imite un lucru mare. Un tren delicat: mititel, avînd în el însă toate aparatele trenurilor veritabile... Sau o păpușe grațioasă, cu zîmbetul totuși pervers. Sau o hartă cu reliefuri, reducîndu-ți perfect imaginea apelor și a munților. Căci în gîndurile mele pentru Fetița găsesc de pe acum de toate, chiar dacă numai în miniatură: și gelozie, și dragoste, și milă, ciudă, gust de a pedepsi, a supăra și a împăca, toate neliniștile...

Poate că emoțiile mele vor crește, vor deveni cataclisme, vor curge în șiroaie, vor coborî în cataracte, vor inunda totul în cale, asemeni unui firicel de apă care crește, se transformă, devine fluviu; sau poate că firicelul de apă se va zbate grațios pe pietricele, va pîlpîi chinuit, ca o lumină care se stinge sau ca o pasăre înainte de a fi tăiată, și va dispare în pămînt, lăsînd în urma lui doar amintirea poetică a unui tremur de viață de scurtă durată, spre care îmi voi purta uneori nostalgiile privind luna în călătoriile ei misterioase.

Dar din purtarea ei față de mine pot să trag vreo concluzie pentru ea? Orice vorbă sau gest al ei sînt așa de firave, încît se pretează de pe acum la interpretări duble, fără ca ea să fie de vină pentru aceasta. Poate că dragostea abia începută este încă fără contururi precise, sau fiindcă firea mea nu poate admite concluziile definitive, cînd se interesează în mod special de ceva. Din acest joc interior, care și-a și început mișcarea neobosit cu ocazia Fetiței, aș putea trage concluzii că țin la ea mai mult decît cred, cu toate că logic, făcînd socoteala timpului de cînd ne cunoșteam, cred că nu e posibil. Multele întrebări inverse pe care mi le pun nu au o valoare a lor intelectuală, pornită din curiozitate psihologică, ci fiecare aduce cu ea o bucurie, sau mai cu seamă o suferință. Joc delicat, dar de va continua, va lua proporții uriașe. Preludiu de scurtă durată, conținînd toate temele ce vor fi dezvoltate în opera care urmează imediat. Uneori, preludiul se cîntă de sine stătător.

Într-o noapte din cele șapte ce aveam de stat împreună am găsit-o pe Fetița încă neadormită.

— Știi la ce mă gîndeam? Să-mi fac o pijama la fel cu asta care-ți place, dar de mătase!

E un cuvînt dulce pentru mine? Dar în același timp și o mică vorbă de femeie veritabilă. Cu toate că privindu-i mutra mititică făcea impresia unei pretenții de copil. Au trecut atîtea vijelii peste ea, și a rămas încă așa de tînără!

— Dormi! E tîrziu și aici ai venit să te repauzezi!

— Da, da, ai dreptate, bună seara...

Și acum, ultima seară dintre noi. Luna inunda apa și pădurile... Mi-a spus din vreme: „Mergem amîndoi la plimbare, vrei?" Și apoi, fără să se lase rugată și fără să trebuiască să-i mai aduc aminte, a intrat în cameră, și-a îmbrăcat costumul băiețesc și m-a luat de braț. Trecînd pe lîngă ceilalți, s-a scuzat curagios, cu toate că de obicei nu făcea nimic ce ar fi putut să-i supere: „Mergem să facem serenade la lună, nu vă neliniștiți!"

Și în timp ce minutele se răsturnau cu grămezile, am pornit-o pe marginea apei, prin petele de întuneric și lumină, atenți la foșnetul copacilor, emoționați și spintecînd aerul cu cîte o vorbă fără sens, dar plină de vibrații. Și într-un colț, sub un brad, cuminte și duios, se odihnea un viței mititel, uitat cine știe cum. Apariție neașteptată de o nespusă prospețime și delicatețe. Acolo, uitînd toate ezitările și întrebările asupra mea și asupra ei, am strîns-o în brațe pe Fetița și i-am sărutat gura. S-a lipit caldă, cu toată ființa ei fragilă... Ne-am întors înlănțuiți. A fost numai mirajul lunii fermecate?

A intrat înainte în camera noastră și am găsit-o întinsă pe patul ei, în pijama. Am sărutat iarăși gura caldă, și iarăși și iarăși. Și vorbe fără mare înțeles, căci nu ne mai puneam întrebări și nu ne mai interesau răspunsurile. Eram fericiți de mîngîierea noastră caldă și fără nici o intenție josnică în ea. Căci deocamdată eram bucuros că pot să mîngîi în voie un copil minunat. Trebuia să plec neapărat a doua zi, cînd veneau noi vizitatori cunoscuți de-ai noștri, care aveau să facă spirite, să se agite, să mă distanțeze de Fetița, ar vomm să duc cu mine impresia nopții fermecate. Drumul de făcut era lung de tot, vreo șapte ore de mers pe jos; de altfel, nici nu-l știam destul de bine și mă temeam să nu

mă rătăcesc. Plecam poate și din instinctul bolnav de a fugi de fericire, din spaima de a nu o distrăma, detaliînd-o prea de aproape. Sau poate că eu nu pot rămîne decît nenorocit, și imediat ce sînt mulțumit, mă cuprinde dor de ducă și gustul de noi dezastre... (Ceea ce Fetița a remarcat.) Trebuia să mă culc pentru a putea rezista a doua zi, căci nu eram prea deprins cu călătoriile lungi pe jos. Ș-am spus Fetiței bună-seara, dar ea m-a întrerupt cu fermecătorul: „Vrei să pleci fără să mă mai săruți pentru ultima dată?“ — așa spunea de cîte ori făceam vreo tentativă de a mă depărta. Și brusc, după un capriciu al firii mele, o neliniște mi-a cotropit sufletul cu o violență insuportabilă, înainte chiar de a fi avut vreun gînd rău, și cuvintele mi-au venit pe neașteptate, fără să reflectez la ele, zguduind-o pe Fetița aciuată dulce lîngă mine:

— Și i-ai fost fidelă?

— Da!

— Și mai pe urmă?

— Taci! Ce ai nevoie să întrebi! Acum sînt lîngă tine întreagă, asta trebuie să-ți ajungă!

M-am încercat să uit replicile și s-o sărut cu aceeași frenezie. Răspunsese cum trebuia, fără să-și facă multe socoteli. Nu-și înșelase bărbatul niciodată, faptul trebuia să fie lămurit, toată vina despărțirii fusese numai a lui. Fusese cinstită atît timp cît dăduse o promisiune, dar mai tîrziu avusese toate drepturile, căci era deznădăjduită. Nu pusese nici un suflet, așa cum punea lîngă mine, asta era esențialul. Trebuia să reîncepem viața cu dînsa așa cum o găseam, altfel tortura nu s-ar mai fi terminat, oricît de cuminte ar fi fost. Se măritase din dragoste, deci nu mai puteam avea nici o pretenție de puritate. Și apoi, presupunînd chiar că nu mai avusese nici o aventură, cum mă putea asigura un „nu“ al ei în clipa aceea? Și dacă ar fi răspuns „da“, fie că mai avusese aventuri dintr-o mie de motive, fie numai din dorința de a distruge în mine orice speranță să salvez ceva pur în trecutul ei și a mă sili, cum trebuia, să începem dragostea de la capăt, n-ar fi venit alte întrebări, și altele, o sută, o mie, la infinit? Toate aceste presupuneri sînt exacte, dar mă vor opri oare, ca la cine știe ce ocazie, s-o întreb mereu, cu noi variații?

În definitiv, cu ce drept? I-aduc eu o viață mai lipsită de aventuri? N-ar putea să scoată, dacă ar fi bănuitoare ca mine, tot atîtea motive de neîncredere, examinîndu-mă? Știe ea tot ce s-a petrecut cu mine, pînă ce m-a cunoscut? Nu i-am făcut nici o mărturisire și nu i-am arătat loial exact cu cine are de-a face, ca și cum ai primi un post de încredere, tăcînd că ai fost condamnat pentru furt, chiar dacă acum pui cele mai sincere intenții de a fi om cinstit; dar te temi că vei fi refuzat, neținîndu-se seama de frumusețea mărturisirii tale, după cum mă tem că, povestindu-i viața mea, să n-o pierd pe Fetița. Acum s-ar sustrage cu siguranță, și vreau să mă destăinuiesc în clipa cînd, fiind destul de îndrăgostită, mă va accepta oricum. De altfel, nu se pot face așa de ușor spovedaniile. Ele conțin o mie de suferințe, și numai în clipe anumite le poți enumera. Sînt secrete pe care nu le-ai spus nimănui și pe care te jenezi să ți le spui ție însuți. Să utilizez și eu măcar pentru seara aceasta vorbele ei și să spun: „Ce-ți pasă! Nu întreba! Acum sînt cu tot sufletul la tine!" Dar oricum, sînt îmbrățișați doi oameni veniți din două lumi diferite și păstrînd în ei tot ce au experimentat acolo. Distanțe imense, și totuși îmbrățișarea e nespus de consolatoare și deopotrivă parcă.

Într-un tîrziu, m-am decis brusc și am trecut la patul meu. În noaptea presărată cu lumina lunii am mai auzit-o șoptind:

– S-a putut să pleci fără să mă mai săruți pentru ultima dată?

M-am făcut că n-aud.

A doua zi m-am îmbrăcat încet, ca să n-o trezesc, și am ieșit să mă prepar de drum. Am coborît apoi pînă la izvor pentru cîteva clipe, ca să-mi iau rămas bun de la el. Cînd m-am întors, am găsit ușa și fereastra camerii noastre deschise pentru aerisire, iar pe Fetița îmbrăcată și ocupată cu nu știu ce în cerdac. Căldura dintre noi de noaptea trecută dispăruse. Am bănuit chiar că s-a sculat și a ieșit tutre oameni ca să nu-mi dea prilejul s-o sărut înainte de plecare. Va fi fost supărată că am părăsit-o seara ca să mă culc, și va fi avut revelația tristeților viitoare, asemănătoare cu cele trecute. Sau o supărase plecarea mea, ce se

înfăptuia totuși, cu toate mărturisirile ei, dar, prea mîndră, nu încerca s-o împiedice cu pretenții răspicate...

Mi-am luat rămas bun și am început să urc muntele, întorcîndu-mă deseori să fac semne de prietenie tovarășilor ce-și fluturau batistele. Fetița agita chiar un prosop, semn de glumă, voind să ascundă poate puțină melancolie. De la o vreme nu se mai vedea nimic deslușit, izvorul scăpărînd la soare apărea ca un șirag de briliante, iar casa între copacii mișcători, vapor îndepărtat plutind pe valuri. Cînd am ajuns pe o culme de pe care puteam vedea pentru ultima oară locurile unde mă chinuisem și sperasem, m-am oprit mai mult, căutînd să iau cu mine ceva din imaginea lor. Cu infinită tristețe, dar puțin din sufletul meu murise, căci, orice ar avea să urmeze mai departe, nu va mai avea să semene cu aceste începuturi pline de mister.

Fetițo, ce se va mai întîmpla cu noi?

MARCEL

În iatacuri, în vreun colț, semn al unei pudori deplasate, se instalează paravanul. Grațios pe picioare înalte și arcuite, cu lemnul înconjurător șerpuind capricios, cu broderii pe pînze, de fapt el nu ascunde nimic. Pe dedesubt se vede călcîiul cum se strînge și glezna cum se desface, deasupra umerilor cu arabescurile lor rotunde, și în mijloc, umbra întregului corp îmbrăcînd și dezbrăcînd hainele. Pe paravan, desenați cu culori tandre, unde rozul și bleul predomină, cavaleri și domnișoare inepuizabil veseli, și, în față, patul cu așternutul încă desfăcut.

În fața mea și a Irinei, ca să ne apărăm de priviri indiscrete, și mai ales ca să dăm posibilitate acelora care o creșteau că să se prefacă față de lume și de scrupulele lor că nu ne-au văzut, plasasem pe junele Marcel Kohn. Ca și paravanul, tot așa de oval, de transparent, de caraghios. Un cap rotund ca o lună plină, cu părul galben, dat pe spate, lipit de craniu, cu nasul, ochii sub ochelarii rotunzi și gura ca niște boabe de diferite mărimi. Parcă fără sprîncene și fără gene, iar pupilele albastru-deschis, aproape albe.

Și la față roz, cu toate cutele rotofeie, unsuros ca o felie de șuncă și sclipitor la razele soarelui. Veșnic zîmbitor, te întîmpinau dinții albi ca două șiraguri de mărgele.

Apoi corpul ca un zepelin așezat vertical, mai umflat spre vale, și picioarele rotunde, totdeauna împachetate elegant și dureros în ghete de lac cu stofă, iar la mîna grasă, cu gropițe sub fiecare din cei cinci cîrnăciori, ceasornicul

de aur. Îl purtam peste tot, pe stradă, în excursii, la spectacole, iar el ne admitea toate capriciile, nu pricepea nimic din rolul pe care-l juca, vorbea singur lîngă noi, și — maestru fotograf de elită (transportă după el un aparat cît un dulap) — fotografia cu infinită băgare de seamă toate perspectivele asupra munților și cerului, în fața cărora ne entuziasmam.

Cîteodată i-o dădeam chiar pe Irina în păstrare, căci pericolele nu puteau exista. Și, mîndru, o plimba, o tutuia amical, îi arăta ultimele fotografii și chiar îi făcea mici tratații.

Într-o zi, într-o excursie la Sinaia, am vrut să urc un munte al cărui vîrf mă ademenea. Irina se ținea vitejește după mine, iar Marcel, îngreuiat de grăsime și de aparatul complicat, transpirat tot, ne amenința la fiecare cotitură că nu mai merge mai departe, fără să aibe curajul să-și înfăptuiască amenințarea.

În sfîrșit, am ajuns. Ne-am pus în apropiere proviziile cu mîncare și ne-am întins pe mușchi, legănați de aerul pur, cu ochii peste pădurile care coborau pînă departe, estompîndu-se în zare. Eu, avid și crispat, Irina, deznădăjduită, iar Marcel, sclipitor și gîfîind, începînd să mestece, deocamdată discret, slănină de pe o felie de jambon.

Cînd am coborît, începuse să ploaie ușurel. Uda pălăria mea de paie și nu știam cum să mi-o apăr.

Mi-a luat-o Irina și a pus-o sub mantaua de cauciuc cu care era îmbrăcată, drept în față, făcîndu-și o siluetă grotescă de femeie gravidă (singurul lucru pe care ni-l puteam permite în viața noastră ascunsă), ceea ce ne făcea complici cu toată prezența lui Marcel, ne evoca amintiri intime și ne sugera senzualități.

Intimitatea noastră trebuia să se termine, cu toate că fusesem odinioară și îndelung timp nedespărțiți. Marcel mă părăsi înaintea Irinei. Deodată dispăru din calea noastră, el, care ne era totdeauna tovarăș. L-am crezut bolnav, căci era imposibil, cu temperamentul lui, să se fi simțit jignit de vreuna din glumele noastre mai riscate. Irina însă (totdeauna femeile descoperă mai iute misterele) l-a zărit într-o cofetărie.

Era lîngă o duduie grăsceană și cu sînii doldora, o trata cu prăjituri — specialități — și o îmbia grațios: „Mănîncă, micule!"

Apoi a plecat Irina. Nemaiputînd să trăiască din improvizații, a încercat o viață tihnită, cu obiceiuri fixe, fără zbuciumările excesive pe care i le cauzam, ca mai tîrziu *destinul* să-i întrerupă firul vieții ce se depăna molcom și s-o poarte din nou, ca în prima tinerețe, spre romantice ținuturi.

Pe Marcel l-am revăzut, după atîția ani, chiar acum. Mi-a spus cu gravitate că are două ființe scumpe pentru care trăiește: soția și fetița. Apoi s-a mirat că nu sînt mai întristat de moartea Irinei. I-am oferit să mergem la mormîntul ei, ca să refacem atmosfera de odinioară. Aș fi plasat cu imaginația pe Irina între noi doi. Marcel ar fi fost mai grav, n-ar mai fi venit cu provizia de jambon, dar [îi] reunesc măcar pentru o clipă, deși gravitatea lui de om gras și roz e amuzantă.

N-ar mai fi exact ca atunci, dar aceasta e singura posibilitate să reunesc, măcar pentru o clipă, pe cei trei prieteni așa de transformați de atunci: eu și mai turmentat inutil, privind neobosit spre noi dezastre; Marcel transpirînd ca să-și hrănească bine ființele scumpe; și Irina, cea mai autentic veche...

Atîtea artificii în fața unui fapt veritabil... Reminiscențe literare... Nostalgii ușuratice... Văd clar că nimic din toate acestea... Numai dorința lasă de a utiliza silueta grotescă a lui Marcel Kohn și cîteva amintiri vechi pentru a atenua groaza care mă cuprinde la gîndul că, într-o zi, va trebui să merg la cimitir, purtat de porunci interioare, și mă voi afla, sărman bicisnic, îndoit la toate vînturile, singur, în *fața mormîntului Irinei!*

Am pornit pe jos. După cum amînasem zilele, acum, deoarece decisesem neapărat ziua, amînam minutele.

Sau din vițiul de a-mi prelungi chinurile și a le complica, de a nu escamota un magnific prilej de suferință. La un colț de stradă a apărut prietenul nostru Marcel, pe care nu-l mai văzusem de multă vreme, parcă ar fi trebuit ca atmosfera să aibe aceleași vibrații ca odinioară. Discuția s-a îndreptat imediat asupra Irinei (chiar dacă Marcel nu era preocupat ca mine de ea). Mi-a arătat foto-

grafii de ale Irinei, pe care el, maestru fotograf, le făcuse și pe care le uitasem. Ce ciudate sînt fotografiile... Înregistrează un moment din nenumăratele momente ale unei persoane, de obicei neesențial, căci nu pozezi decît în clipe cînd nu se petrece nimic important cu tine, mai ales tragic, iar în fața aparatului nu ești natural. Dar, mai tîrziu, mai ales dacă s-au întîmplat mari evenimente, tu te legi tocmai de acest moment în care ai făcut fotografia, și uitîndu-te la poză o interpretezi la nesfîrșit. Examinînd fotografia dată de Marcel, îmi amintii de o rochie de a Irinei familiară, la care nu mă mai gîndeam. (De cîte ori nu și-a scos-o și și-a pus-o în fața mea!) E așezată pe un trunchi înalt din Parcul Carol, și trag concluzia că e sprintenă (ceea ce nu conchid din viața comună, așa de îndelungată). Are un zîmbet amuzant, ce nu-l avea decît uneori, și, privindu-l, capătă o importanță capitală pentru mine, ca și cum Irina n-a făcut altceva odinioară decît să zîmbească. Ochii i-au ieșit minunați, așa cum niciodată nu mi-au apărut în realitate, ochi profunzi, nostalgici, triști, și îmi zic că e imposibil, cu ochii aceștia, ca Irina să fi fost ușuratecă.

Marcel mi-a destăinuit:

— O să-ți spun ceva ce n-ai știut niciodată, căci Irina m-a rugat neapărat să tac, dar acum cred că sînt dezlegat de promisiune. Într-o zi am întrebat-o pe față: „De ce nu te măriți cu Sandu?“ Și mi-a răspuns: „Sandu e așa de ciudat! Cît îl examinez, și nu pot să-l pricep! Cîteodată am impresia că ține la mine, dar cîteodată am impresia că e așa de departe! Dar dacă ar vrea el, ce fericită aș fi! L-aș îngriji, i-aș face toate voile, l-aș ocroti!“

Desigur, așa ar fi făcut, și mi-ar fi suportat toate capriciile, fără întrerupere. Ce puțin lucru a lipsit ca soarta mea să fie alta! Și poate că n-ar fi murit!...

OBSESIA UNEI MOARTE

Mă obsedează tramvaiul pe care scrie „Bellu". Nu-i ştiusem existenţa, căci nu avusesem niciodată nevoie de drumul lui, şi brusc, la un colţ de stradă, mi-a ieşit înainte. Un geam şi un pervaz de lemn, înapoia cărora un vatman posac întoarce manivelele. Şi numele de pe fronton, care, compus din litere puţine, te pătrunde deodată, cum te-ar pătrunde deodată senzaţia de rece a unei picături de apă căzută pe pielea caldă. Am încremenit ca în faţa unei fiinţe pe care n-o văzusem de mult şi de care ar fi trebuit să mă ascund. Parcă apăruse Irina, sau măcar o rudă de a ei. Parcă înăuntru trebuiau să fie, neapărat, printre călători, cunoscuţi comuni. S-a oprit tramvaiul. Pentru o secundă [mi-]am pierdut capul. Am avut impresia că toţi oamenii de acolo, şi însuşi scheletul vagonului, mă invită să urc. Treptele de lemn s-au înmuiat şi s-au încălzit, s-au agitat degete care-mi făceau semn. Zăpăcit, n-aveam curajul nici să mă urc, nici să rămîn. Hotărîsem vizita mea la Irina pentru mai tîrziu, după ce voi fi prelungit toate emoţiile posibile, şi eram luat pe neaşteptate. Aveam remuşcări şi dacă amînam un drum în care mă credeam obligat, şi dacă mergeam, şi astfel îmi simplificam o suferinţă, căci fatal reduceam totul la un timp limitat, în loc de o mie de pregătiri. Mai ales, potrivit temperamentului meu, regretam că escamotez atîtea prilejuri însemnate de suferinţe şi de nelinişti. Tramvaiul a plecat, şi am rămas ca un vinovat (şi cu senzaţia că oricum aş fi fost, rămîneam

vinovat) în timp ce călătorii din tramvai, aveam impresia, trebuiau să meargă cu toţii acolo, să intre pe poarta mare, pe alei, să se oprească tocmai la crucea Irinei.

Odată m-am apropiat de cimitir pînă aproape de vechea casă a Irinei. Nu mai fusesem pe acolo de cinci ani. Un prieten nou îmi dăduse adresa lui şi, cu surprindere, m-am găsit alături de locuri odinioară aşa de familiare. O conduceam deseori seara. Strada largă pe care o porneam, cu prăvăliile cunoscute odinioară, reapăru acum exact, cu toate că nu mă mai gîndisem la ea, şi fără s-o revăd, n-aş fi putut s-o reconstitui, oricîte detalii mi-ar fi dat cineva. Recunoşteam acum anumite urme, colţuri umile, culori de ziduri şi cofetăriile în care am intrat de atîtea ori. Într-o cofetărie, acelaşi patron cu mustaţa lungă şi întoarsă, şi mi-am amintit perfect reflecţia Irinei: „Ia te uită ce mustăţi caraghioase!" Vorbă neînsemnată şi care a apărut brusc cu o importanţă imensă. Şi, în sfîrşit, ajungeam la un gard cu afişe mari, unde imaginam spectacolul la care fusesem, în cazul vreunei întrebări indiscrete, cu toate că nimeni nu-i punea întrebări. De acolo Irina trebuia să pornească singură, căci era tocmai strada ei şi nu voiam să mă întîlnesc cu nimeni. De altfel, mai avea puţin de mers. Şi apoi, după o ultimă sărutare, dispărea în noapte, şi auzeam un timp zgomotul paşilor repezi, aproape în fugă, pe trotuar. Strada ei era întunecoasă, puţinele felinare nu făceau cu lumina lor mică decît să mărească spaima, aşa că aşteptam să nu i se întîmple ceva, pînă ce chibzuiam că trebuie să fi ajuns. Avusesem ocazia să-i cunosc strada, să trec pe acolo ziua, dar nu reţinusem mare lucru, fie că trecusem rar, fie că decorul banal n-avea nimic care să te reţie. Şi oricît aş fi mers pe strada aceea ziua, oricît aş fi detailat fiecare casă sau aş fi înregistrat fiecare contur, totuşi, n-aş fi reţinut decît ceva întunecos şi plin de mistere, ca şi cum ai privi marea pe o noapte fără lună.

Şi acum am ajuns aici singur (pentru prima oară singur pe aici), şi am în faţa mea strada cu întunericul curgînd ca o apă, cu luminile mici şi misterioase, cu răsunetul vreunui pas rătăcit, ca şi cum nimic nu s-ar fi schimbat.

La o gală de box, la Arenele Romane. Nu puneam nici o întrebare care să dovedească neștiința mea și să producă riposta cuiva, ironică sau binevoitoare. De fapt, mă interesam la joc. Simțeam o agitație neobicinuită în mine, pe care o confundam cu un început de fericire, și nu voiam să mi-o atenuez. Ultima luptă chiar m-a prins complect. Lupta campionului nostru Lucian cu un strein vestit. Astfel, aveam să asist la o luptă dată de oameni pricepuți, și apoi, prin nu știu ce naționalism pueril, de care crezusem că m-am degajat de mult, voiam să învingă românul. Întîi a sosit pe ring Lucian, țigănuș simpatic, dolofan, sprinten, în costumul lui roșu, făcîndu-ne un compliment grațios, și piruetînd pe vîrful ghetelor, ca un copil răsfățat. Streinul a sosit mai încet, sumbru, încruntat, ca cineva care are de înfruntat pe Lucian și, o dată cu el, pe toți cei care privesc avizi împrejur. Apoi gongul sună începutul. A fost o luptă aprigă și mult timp nehotărîtă. Streinul și-a menținut aspectul grav, precis, depărtîndu-se și pornind la ofensivă numai cînd trebuia și, în față, Lucian repezit, grăbit, nervos, fermecător de grație și de copilărie, plin de improvizații. Publicul țipa, făcea spirite, încuraja, se indigna cînd lupta nu era destul de aprinsă. „Dă-i la cap, Lucică!" Streinul nu primea nici o vorbă de simpatie, ci numai ostentație, cînd era văzut atît de rezistent, piatră pe care loviturile celuilalt se opreau neputincioase. De-abia în ultimele reprize Lucian a început să aibe un avantaj vizibil. Loviturile lui Lucian porniseră mai vijelioase, iar streinul părea obosit. Bucuria publicului se transformă în delir. Și cînd s-a terminat lupta m-am pomenit și eu urlînd cu ceilalți: „Bravo, Lucică, bravo!" Am ieșit printre lumini, chiote, discuții, și, deodată, ca apariția unui strigoi, drumul sumbru înaintea mea, ce ducea la Irina, nu departe de mine, hoit în prada viermilor, în singurătatea pămîntului, și odinioară o ținusem în brațe, caldă, înlănțuită, fremătătoare.

Am văzut pe sora ta, Elena. Întîmplare rară, căci toate rudele tale, așa de familiare odinioară, au dispărut deodată, ca și cum imaginea lor ar fi depins numai de tine și, din moment ce te reprezentau oarecum, trebuiau să-ți semene și să mi se pară tot așa de fantomatice. Totdeauna m-am întrebat cum m-ar privi ei, și îmi plăcea să cred că nu rău,

chiar dacă m-am jeluit poate prea tare. Căci acuma cînd numai moartea Irinei contează, şi orice gest din trecutul ei nu se mai califică, eu nu pot decît să reamintesc cîteva fapte de pe timpul cînd ea trăia. Deoarece nu m-au văzut atîta vreme, amintirile aceste, apărute deodată, ar căpăta prospeţime, n-ar fi banale ca ceva cunoscut pînă în ultima clipă. Şi apoi, eu ştiu atîtea întîmplări cu Irina, pe care ei, cu toate că se socot mai apropiaţi de ea, şi mult mai în drept s-o plîngă, *nu le ştiu. Ei îşi amintesc o mie de fapte obicinuite* — cum mînca, cum dormea, sau atîtea conversaţii banale — repertoriul ei zilnic, pe cînd eu cunosc o mie de fapte ale ei, pricinuite de dragoste. Şi pentru o fiinţă normală numai dragostea este în stare să transforme ceva, să tulbure un organism construit după o arhitectură cunoscută, să inventeze o sumedenie de capricii şi de surprize fermecătoare, de vorbe cînd amuzante, cînd duioase, exclamaţii instinctive, pe care zadarnic încerci să le spui numai cu bunăvoinţă, sau chiar dacă le spui, le lipseşte intonaţia spontaneităţii. Ce legătură o fi între fiinţa domoală, burgheză, cu planuri mărunte, şi aceea care a fost a mea, mereu improvizînd, imaginînd situaţii nerealizabile? Ca să reduc la un singur exemplu, ce diferită e posesia între doi soţi, în unul din paturile alăturate din ietacul comun, şi între doi iubiţi, care se întîmplă mereu în altă cameră, pe pat sau pe covor, mereu în alte chipuri, sau pe iarbă, printre flori, cînd noaptea cade neagră peste amîndoi. Şi spaima de a nu fi descoperiţi de cineva, care se suprapune senzualităţii pricinuind noi delicii. Şi spaţiile care separă întîlnirile, cînd imaginaţia te tulbură, şi întreţine prospeţimea dorinţelor, în timp ce într-un menaj totul este banal, la îndemînă. Ştiu o mulţime de detalii esenţiale despre Irina pe care ei nu le cunosc, şi poate că dacă am vorbi de ea, am avea impresia că vorbim de două persoane diferite. Căci acolo Irina a spus: „Eşti bun, mă simt legată cu cea mai indisolubilă afecţie. N-aş schimba pentru nimic în lume viaţa «aceasta»!" Şi către mine: „Eşti rău! Dar te iubesc nebună!" Şi dacă ei au mai surprins cîte ceva anormal în fiinţa Irinei, cîteva lacrimi sau cîteva încercări de a vibra, acestea au fost tot din pricina mea: mi-a luat apărarea, sau m-a învinovăţit, sau a încercat să mai facă o dată (ca să nu

se simtă de tot bătrînă) cum făcuse odinioară în fiecare zi, cu atîta frenezie.

Elena, mi se spusese de cineva care fusese la înmormîntare, se arătase mai deznădăjduită ca toți, și acum, după un an, iată cum mi-a apărut: eram într-un tramvai, care tocmai se oprea, tragic, cu gîndul la Irina. Și atunci am văzut-o pe Elena punînd o scrisoare la cutia tramvaiului meu. Nu mai era în doliu și surîdea ușor, cu gîndul la ceva agreabil, probabil la conținutul scrisorii și la cel căruia îi era adresată. Mai tîrziu, gîndindu-mă la scena aceea, am avut imensa satisfacție comparîndu-mă cu sora iubitei mele — față în față, eu, preocupat de Irina, cu toate că nu mă bătusem la înmormîntare cu pumnii în cap, și Elena, surîzătoare (chiar dacă dintr-un surîs, poate întîmplător, nu se pot trage concluzii generale). Dar atunci nu m-a străbătut decît un singur fior; am recunoscut, uitîndu-mă la Elena, *carnea Irinei*. Vibrația a fost foarte puternică, pentru că n-o prevăzusem... Sînt întîmplări mult mai importante, care nu m-au impresionat pentru că le prevăzusem. Dar acum descoperirea a fost neașteptată. Niciodată — cînd eram mereu în preajma lor — nu mi se păruse că Irina ar semăna cu Elena, și acum recunoșteam aceeași piele, cu aceiași pori și culoare, cu mici defecte identice. Și dacă știam chipul Irinei, nu mă pricepusem să reconstituiesc compoziția cărnii ei, așa de familiară, că nu-i dădusem nici o importanță. Pentru o clipă (căci apoi impresia s-a stins, și nu va mai apare dacă aș reîntîlni-o pe Elena, căci mă aștept la ea, și aceste lucruri sînt sensibile numai prin intuiție, și nu prin reflexie) am simțit prezența Irinei lîngă mine, și m-a emoționat ceea ce-mi fusese familiar, adică tocmai ceea ce era mai banal pentru mine și mai lipsit de orice semnificație.

În timp de cinci ani, de la plecarea Irinei la moartea ei, n-am mai văzut-o decît o dată, în timp de o secundă. Am jucat cu ocazia aceea un rol romantic, ceea ce mă măgulea, dar mă făcea, preocupat numai de mișcările mele, să renunț să extrag ceva din prezența Irinei. Decorul era admirabil pus la punct, aveam marea și luna la dispoziție. Nu mai fusesem la Balcic de ani de zile, căci știam că s-ar putea întîmpla s-o găsesc acolo. Nu vroiam, din orgoliu, să creadă

cumva că am venit anume s-o văd, sau mă temeam de tristețile ce aveau să mă copleșească în locurile acele așa de scumpe, unde eu o dusesem cel dintîi. Dar pentru Balcic aveam chiar o afecție specială, în afară de Irina, căci îl descoperisem pe cînd încă nu-l cunoștea nimeni, cînd era un minunat colț de singurătate, casele turcești nu se transformaseră în vile moderne, și puteam vagabonda în voie pe dealurile gălbui, printre viițe, fără frică de a fi întrerupt de vreun rîset strident. Legătura mea cu Balcicul se împlinise și printr-un detaliu tragic (numai detaliile tragice leagă): îngroparea unui verișor în cimitirul fermecător, la marginea mării. Și, pios, meditam deseori la mormîntul lui, împrospătînd florile, și într-o zi am plantat chiar două crenguțe de cais. Am stat într-o vară mai tîrziu, la Cavarna-Port — impresie și mai grandioasă, căci mai dură, fără grațiile Balcicului — și am fost invitat într-o după-amiază de niște cunoscuți să merg cu ei, cu barca, la Balcic. N-am avut tăria să refuz. Am ajuns acolo pe la ora șase spre seară și mă uitam cu nesfîrșită emoție la colțurile cunoscute și cu păreri de rău pentru ceea ce se schimbase. M-am dus îndată la mormîntul verișorului meu, unde mă aștepta o surpriză dureroasă: crucea dispăruse, gardul sta gata să cadă, nu mai era nici o floare, numai buruieni. Am început să cert în gînd pe Irina că nu se pricepuse să înlăture ea dezastrul. Știa doar că nu mai veneam să îngrijesc de mormînt din pricina ei. Punînd numai o floare, era și un prilej de a-și atenua greșelile față de mine, și cu ocazia unui mort nu putea să fie nici o infidelitate față de nimeni. Deci cînd stătuse înduioșată alături de mine lîngă mormînt era numai o farsă. Dar de ce o înduioșasem odinioară pentru un mort pe care nici nu-l cunoștea? Nu o silisem eu însumi la emoții false, la care renunțase imediat ce se degajase de mine? Cu toate că presupun în practică ce-a făcut; un an a fost fidelă mormîntului, apoi tot mai puțin, pînă ce l-a uitat complect, așa cum ar fi făcut cu un mort cunoscut. Ce absurde pot părea pretențiile mele dacă, privite mai de aproape, n-am vedea că ele ascund numai alte reproșuri, pe care sînt prea orgolios să le fac. Dar, în același timp, o altă constatare m-a cutremurat: crengile mici de cais pe care le plantasem altădată deveniseră copaci întregi, de două ori mai mari ca mine, plini de frunze și de flori, superbi, și —

simbol al trecerii timpului și al prefacerilor mele — de o tristețe nesfîrșită.

Pe la unsprezece noaptea am venit la cazinou. Mărturisesc, fără vreo emoție deosebită, căci credeam că n-o s-o găsesc pe Irina, trecusem prin tot orășelul, și pe la cazinou chiar, și n-o văzusem, și mă deprinsesem cu ideea că n-o s-o întîlnesc, după obicei. Printre mese, era și o masă lungă, cu multă lume în jurul ei. Privirea mi s-a plasat, ca din întîmplare (sau poate dusă de cine știe ce instinct), spre una din persoane, spre chipul ei. Totul s-a petrecut într-o secundă. Nu mi-am dat seama că era Irina, și nici n-am sesizat că ea se uita la mine. Ne uitam unul la altul, și eu n-am priceput decît cînd ea și-a întors ochii. A fost o porțiune de timp (mai puțin ca o secundă) cînd ea de-abia începuse să-și întoarcă ochii, și eu am înțeles că era ea. Singura dată cînd ne-am mai văzut. Nu știu dacă ea s-a mai uitat la mine pe furiș, dar eu n-am mai avut curajul s-o privesc, cu toate că am rămas la masa vecină încă un ceas. Am continuat cu prietenii mei să fiu vesel, strident, să rîd, să vorbesc tare, să dansez — tot timpul copleșit de prezența Irinei. Ce s-o fi petrecut cu ea! Mi-aș da viața toată să știu ce se petrecea în ea! Reflecta: „Suport mai ușor prezența lui decît mă așteptam", sau era invadată de trecut și de dragoste? Sau mă privea cu simpatie, ca o persoană în vîrstă pe un copil? Ce concluzie pot să trag că n-a plecat imediat? Că n-a vrut să facă nici un gest deplasat? Sau că nu era în stare să plece? Rămînînd, îl umilea pe bărbatul ei de alături, sau îi demonstra că, în sfîrșit, avea tărie sufletească?

La miezul nopții am pornit cu barca înapoi spre Cavarna, sub luna tremurătoare. Trebuie să fi avut venirea și plecarea mea pe valuri o înfățișare fantomatică, de olandez zburător. Dar va fi părut astfel Irinei?

Cînd am mai vizitat din nou Balcicul, am găsit cazinoul distrus pînă în temelii. Ca și cum totul n-ar fi fost decît un decor anume aranjat pentru drama mea sufletească.

CONVERSAȚII CU O MOARTĂ

Și astăzi, 22 septembrie, ora 6 seara, dată mai importantă pentru mine ca data începutului războiului mondial, am ajuns la cimitir!

Mi s-a spus: pe prima alee, apoi în colțul din stînga. S-o căutăm. Domnul căpitan V. Ionescu... Domnul locotenent Patriciu... Domnul general Berariu. Printre ofițeri. Mereu aceeași și după moarte.

În ultimul an înainte de despărțirea noastră, cînd s-a dus în provincie, toată ziua și-o petrecea cu ofițerii. Pe strada principală, la deal și la vale, discutînd despre nimicurile tîrgului. Sublocotenentul Stroia, blond și cu cotlete, tip de imbecil, era „foarte drăguț" și „dansa elegant"... Sublocotenentul Radu era amuzant, iar locotenentul Crainic avusese o deznădejde și de asta atrăgea simpatie. Și cu toții erau foarte buni.

În definitiv, cît de departe o fi mers prietenia ta cu dînșii? Și acum, la fel, în același anturaj. Dar acum ai avansat în grad, nu mai ești studenta umilă și boemă pe care am cunoscut-o odinioară. Stai la sindrofie, ca o cucoană veritabilă, cu grade superioare...

N-o găsesc. În fața fiecărui mormînt nou încremenesc, ezit să mă uit la nume, reîncep căutarea. Poate mormîntul cu o cruce neagră sau acel cu o cruce mică de lemn. Îmi împrăștii puțin din emoția pe care trebuie s-o am în fața mormîntului Irinei pe o sută de alte morminte indiferente

(dacă se poate spune că un mort poate fi indiferent). Aici trebuie să fie, în colțul acesta, și n-o găsesc.

Poate la un pas de mine... Irina!... Răspunde! Trebuie să-mi faci un semn. Am fost dragostea ta, nu se poate să rămîi fără de nici o tresărire și să mă simt aici, cu tine alături, ca între streini. Am crezut în toate fantomele, am stat de vorbă, perfect convins că nu mă sugestionez, cu morții, m-am cățărat pe razele lunii și am călătorit printre stele. Și pe fiecare om, oricît de solid ar fi fost clădit și oricît de convins ar fi emis teorii, l-am privit ca pe o apariție ciudată, care se poate destrăma în orice clipă. Și acum, în preajma ta, să nu primesc nici un semn!... Am avut atîtea intuiții, că ghiceam totul de la distanță, și acum n-am deloc intuiția locului unde ești. Irina, aceasta e ultima pedeapsă pe care mi-o dăruiești. Mă simt umilit ca și cum, vie, te-aș fi salutat, și nu mi-ai fi răspuns la salut!

Un om a trecut pe lîngă mine și mi-a oprit monologul, întrebîndu-mă ce caut. Mi-a fost rușine de el ca să ezit și i-am spus. Mi-a arătat mormîntul, cu un monument de-abia terminat, pe care n-a fost scris încă numele. Vra să zică, aici! Față în față! Un moment așa de important, pe care-l aștept de atîta timp, de cînd a murit, sau și mai demult, de cînd m-a părăsit, pe care l-am amînat mereu cu spaime, și totuși, acum nu plîng, nu-mi sfărm capul de zid, nu mă prăbușesc. Aici iubita mea, cu care am tresărit cinci ani de zile în înlănțuirea cea mai frenetică, și eu reușesc să mă țin pe picioare, și nu-mi pierd deloc controlul asupra mea. Nu îndrăznesc să mă apropii de tot, cum nu îndrăznești să te apropii de un lucru al altuia. Mi-aș face iluzia că sînt un amant venit pe fereastră, în timp ce soțul nu știe nimic, dar pentru asta ar trebui consimțămîntul femeii. Ce dureros! Moartea ei e tot ce mai puteam aștepta ca Irina să fie iarăși mai apropiată de mine... Sau la aceeași distanță de toți... Să-mi rămînă fidelă (un hoit!) și să nu mai mai chinuie gelozia. Niciodată nu m-am mai gîndit la o scenă de dragoste dintre noi, la o posesie și la toate tremurările ei, căci știam că gîndul acesta trebuie să aducă după el neapărat și închipuirea exactă a infidelităților ei, care nu au fost o dată, ca să te deprinzi cu ele, ci continuau, și dacă nu venea moartea, trebuiau să continue, torturîn-

du-mă toată viața. Și acum mă complac în aceste gînduri, și înlănțuind o femeie în întuneric, în spasm, mă mint că ar fi Irina. Ceea ce poate purta o mie de nume. De pildă: sacrilegiu!

Ceea ce demonstrează și incapacitatea mea de a pune limite precise între real și fantomatic. De cînd ne-am despărțit, m-am deprins așa de mult să am convenții cu ea prin spațiu, s-o închipui, în același timp, lîngă mine și departe, că moartea ei, la care n-am asistat, nu i-a putut schimba mult aspectul. Oricîte surprize aș fi imaginat, eram așa de convins că nu pot s-o mai întîlnesc, în orice caz s-o mai strîng în brațe (singura realitate care mă interesa), încît am considerat-o întotdeauna moartă. Sau poate invers, cum n-am asistat la găteala ei ultimă, la punerea în sicriu și în mormînt, nu pot crede că în fața mea, dacă aș scormoni pămîntul, mi-aș găsi iubita (în ce fel?), și de asta mă mențin încă așa de calm. Aș fi incomparabil mai impresionat dacă m-aș duce la Mînăstirea Humor, unde timp de două săptămîni am făcut menaj într-o cameră țărănească, apropiați pe toate potecile și pe sub toți pomii, care îmi vor reveni, cînd îi voi vedea, cu aceeași intensitate. Numai dacă, gîndindu-mă mult la Humor, nu-mi voi trăi dinainte toate surprizele și mă voi găsi și acolo tot așa de stăpîn pe mine ca și aici. Păcatul lucidității, ce te face să întrevezi dinainte toate posibilitățile celor ce se vor întîmpla cu tine, prezentă în toate momentele cele mai grave, care-ți risipește orice spontaneitate sufletească. Astfel nu mai ai emoții intense decît în momente rare, cînd ești surprins pe neașteptate, și pentru vreun motiv mult mai umil (căci motivele însemnate nu le-ai uitat și le-ai frămîntat tot timpul în creier), descoperirea, de pildă, a unei cărți poștale cu cîteva rînduri neînsemnate, la care nu te mai gîndiseși, sau a unei cofetării proaste, unde ai mîncat împreună prăjituri colorate.

Dar în mormîntul din fața mea nu pot recunoaște deloc pe Irina.

Nici măcar numele ei nu e scris pe zid, și-mi dau seama de importanța literelor, căci împreună constituie un nume cunoscut, cum reprezintă persoana și cum puțin din esența persoanei se revarsă pe ele. De altfel, mormîntul nu i se potrivește, mormînt grav, mare, oficial, cu monument im-

portant la căpătîi, cu florile aranjate după un plan geometric, ca la rondurile din grădinile publice. Ceea ce nu se potrivește cu Irina pe care am știut-o, dar s-o fi potrivind cu ceea ce a devenit Irina în lipsa mea.

Omul de serviciu îmi vorbește de ea ca de o persoană în toată firea, o „doamnă", de care nu poți vorbi decît cu seriozitate, fără înduioșarea grațioasă pe care ai avea-o pentru un adolescent. Cum să pricep ceva cînd acest mormînt grav aparține copilitei făcînd mereu scene amuzante, cărora așa de deseori le lipsea orice logică și admitea orice improvizații în trecerea zilei... Copilița care, grăbită să vie la întîlnire, își îmbrăca hainele la întîmplare, și am ținut-o în brațe, mică, dulce, alipită, tremurătoare, înlănțuindu-mă frenetic și, cu ochii închiși, întinzîndu-și gura.

Ți-au făcut mormînt după toate obiceiurile (după cum odinioară te-au grijit să ai mîncare bună și haine călduroase iarna), s-a cheltuit cît trebuia, s-au pus flori ce se schimbă imediat ce încep să se veștejească, ți-au făcut toate slujbele și toate vizitele de rigoare. Și or să facă la fel un an, doi, trei... Dar peste cinci ani? Și peste zece? Și peste o sută? Peste o sută de ani nimeni nu va mai ști de existența celor pentru care m-ai trădat, și poate vreun îndrăgostit, citindu-mi lamentațiile și recunoscînd unele chinuri, se va opri la mormîntul tău și va depune o floare! Din pricina mea numai! A aceluia pe care l-ai alungat, ai făcut tot posibilul ca să ți-l înstrăinezi și nici măcar să-l mai vezi uneori, și care acum a venit la tine pe furiș, ca să nu-l vadă nimeni, se uită cu îngrijorare spre poarta cimitirului ca să nu fie surprins, și dacă ar vedea pe cineva apropiindu-se, ar fugi ca un hoț!

Ce noutăți să-ți mai dau? (Cu toate că, vai! nu eu îți pot da, poate, noutățile ce te-ar interesa mai mult.) Că la concerte, programul este aproape identic. La teatru, numai piese neînsemnate. („Toalete sînt?" mă întrebi.) Iarna se apropie, și toate străzile au fost invadate de frunze galbene, pe care le împrăștie vîntul, în timp ce copacii își îndreaptă spre cer ramurile goale. Și peste tot, în cocioabe și în palate, cu aceeași frenezie, posesia se înfăptuiește!

Am mereu jena de a mă simți prea calm. Apelez la toate aducerile-aminte impresionante, ca să mă simt mai vibrant.

Insist asupra a tot ceea ce am pierdut ca, prin mine însumi, să pot pricepe mai bine.

Repet de o sută de ori gîndul că, în definitiv, în fața mea e înmormîntată, o dată cu Irina, tinerețea mea! Aici, concentrat între cîțiva metri pătrați, tot timpul meu dintre 20 și 25 ani, tot ce a fost în legătură cu dragostea, și la vîrsta aceea dragostea joacă un rol capital. E greu de reprezentat abstractul prin concret, căci e greu de închipuit că ceea ce se desfășoară în față să aibă vreo legătură cu mine. Poate pentru că mormîntul a fost plătit de altul.

Vra să zică, tu moartă, și eu continui să trăiesc! Și acum cîțiva ani eram amîndoi unul lîngă altul, îmbrățișați, vorbindu-ne fără încetare despre subiecte care ni se păreau esențiale. Cu toate că, în definitiv, nu am fi vrut să știm decît un singur lucru (singurul important pentru toți, în momentul cînd se contopesc din dragoste, dar cu toții îl escamotăm, îl înlocuim cu alte curiozități puerile): *care din cei doi va muri mai întîi?* Nu se poate, în clipa unei posesii, în care amîndoi își dăruiesc toată ființa, în cea mai puternică clipă de fericire, să nu plutească această întrebare primordială.

Mărturisesc că începusem să mă deprind cu absența ta, și o întîmplare mi te-a readus iarăși alături. Am mers pînă la Suceava, unde fusesem odinioară, în drum spre Humor. Mi-am reamintit, dar fără prea mare jale, de străzile pe unde am trecut împreună, de bisericile vechi, pe care le-am examinat cu atîta entuziasm; m-am urcat la Cetate și-am privit, ca și odinioară, dar acum singur, perspectiva pe Suceava, pînă la Prut. Nu s-a petrecut cu mine nimic excepțional. Dimpotrivă, mă miram de entuziasmul vechi pentru bisericile reparate de nemți, așa de prost, așa de strident, cu acoperișul anost, și chiar cu poza lui Franz-Iosef la Mirăuți. Dar la urmă de tot, la Sf. Dumitru a lui Petru Rareș, o emoție neașteptată m-a invadat: lîngă ușa de intrare e pisania deasupra căreia se află — întîmplare excepțională pentru arta românească — cîteva motive italienești. Capul de zimbru e înconjurat de o coroană de frunze susținută de o parte și de alta de doi îngeri mititei, grațioși, goi, rotofei. M-am extaziat mult timp cu Irina în fața acestor detalii de sculptură, după cum m-am extaziat în fața multor lucruri. Dar acum, în fața îngerașilor (de ce tocmai aici?) am fost cu-

prins de o suferință ascuțită, care cu toate că au trecut mai multe luni de atunci, nu mă părăsește (dar cu intermitențe), chiar dacă ia mereu noi forme, și în fața lor am avut intuiția (și nu o reconstituire intelectuală), culorii feței ei, sunetului vocii, căldurii corpului, vieții pe care o degaja. Și de atunci un gînd nou s-a oprit în creier, care mă urmărește, chiar dacă logic s-ar putea să nu am dreptate. Scapi de obsesia unei [ființe] vii (o revezi mai bătrînă sau îmbrăcată fără gust, o auzi, și-ți aduci aminte toate banalitățile pe care le spunea, îi vorbești, sau chiar o săruți și o posezi din nou, și te convingi că chinurile fuseseră exagerate). *Dar cum poți scăpa de obsesia unei moarte?*

Și nu capăt nici o explicație ca să-mi opresc întrebările. Poate că dacă aș ști tot ce s-a petrecut cu Irina m-aș calma. Dar sînt o mie de detalii pe care sînt avid să le știu și la care mormîntul de alături e mut... Chiar vie, Irina nu mi-ar fi răspuns, sau n-aș fi putut fi sigur că răspunsul e adevărat, oricît de abil aș fi făcut întrebarea. În definitiv, Irina a fost o fată simplă; puteam, în voie, să-i produc orice fel de emoție aș fi voit, puteam s-o examinez timp îndelungat, și ea să nu simtă nimic. Și totuși, la atîtea întrebări n-aș putea să răspund.

Închipuiește-ți, cineva mi-a spus cu siguranță că în ultima vreme, cînd ne vedeam rar și ne răceam zilnic, tu mai aveai un amant! Poate chiar pe unul din ofițerii cu care-ți treceai timpul și despre care, văzîndu-l mediocru, aveam naivitatea să nu presupun nimic periculos și să consider exactă scuza ta: „E așa de bun!" Ce-o fi adevărat din toate acestea, Irina, așa de simplă, și totuși așa de misterioasă... Amantul tău era, suprem ridicol, un elev de clasa șaptea liceală! Cînd am aflat aceasta, am fost cuprins de noi gelozii. Și de deznădejdea de a fi fost odinioară mințit așa de caraghios. Și ce mă doboară: *cred că e adevărat!* Reconstituiesc acum o mulțime de fapte neînsemnate, și la un loc îmi pot înfățișa minciuna ta. Acum liceanul a devenit un june căruia îi lipsește orice aspect de donjuan. Oricîtă bunăvoință ai avea. Așa s-a întîmplat la urmă, în orașul tău de provincie.

Pînă atunci ai fost tot timpul lîngă mine, erai îndrăgostită.

S-a despărțit plîngînd ca o nebună. Apoi, cu toate că ne revedeam săptămînal, simțeam că-mi aparține tot mai puțin, mereu avea multe întîmplări de povestit de viața de acolo, o serie de oameni deveniseră importanți. Prieteni noi, și cînd i-am văzut, mi-au părut cu toții dubioși, dar Irina îi suporta, căci avea spaima să nu rămînă singură.

Odată am găsit-o cu o prietenă, Mariana. Cînd am cunoscut-o, mi s-a părut o persoană cam neînsemnată, cam vulgară, însă fără scandal, poate că tristă, dar mi s-a povestit, de cineva în care contam, că era apatică fără profunzime.

Mariana era amatoare de conversații nesfîrșite, despre lucruri minime, de plimbări cu ofițeri. Irina o numea „o excelentă camaradă", și ce laudă poate fi aceasta cînd îți petreci camaraderia cu niște oameni mediocri? Probabil chiar că era metresa unuia din ei. Un cunoscut mi-a povestit o scenă: un locotenent era la o masă de joc, iar Mariana mereu îl chema, pînă ce el, excedat, i-a spus: „Dar mai lasă-mă în pace, că m-ai plictisit!" Și ea a ascultat cuminte, așteptînd pînă ce a vrut el să se scoale. Mariana a explicat probabil Irinei că sublocotenentul X are ochi frumoși, sublocotenentul Y dansează admirabil, iar sublocotenentul Z este extrem de viril (ceea ce mai apoi Irina mi-a transmis, ca și cum ar fi fost observațiile ei, dar alături de mine și degajat, ca și cum faptul nu avea nici o importanță pentru ea).

Tot Mariana o fi învățat-o despre cerințele femeii, voluptățile subtile și, într-o bună zi, o fi amuzat-o ideea că un băiat de liceu e emoționat cînd o vede și aleargă cu bicicleta să-i facă mici servicii. La stadiul acesta am asistat și eu. Am vizitat-o pe atunci, și mi l-a arătat cu vorbele amuzante: „Închipuiește-ți, piciul se agită după mine!" N-am dat importanță vorbelor, cu toate că acum mi se pare ridicolă reflexia ei. Cum îi va fi trecut prin cap să observe așa ceva! Apoi va fi glumit cu el, povestind, glumind, scena Marianei... Și apoi se va fi gîndit cu senzualitate la prospețimea unui băiat de liceu. O fi ajuns la concluzia că în definitiv „nu contează"! Și cînd se va fi ivit prilejul, iar elevul va fi fost mai întreprinzător, se va fi dat lui. Îi va fi plăcut, și posesiile au intrat mai pe urmă în obicei. Elevul va fi început să vorbească mai serios și nu poți răspunde decît serios unui om căruia te dai. Se va fi scuzat față de

ca: „E elev de liceu, dar e foarte matur", cu toate că totul rămînea o simplă aventură.

Şi apoi, ca să-i explice junelui că nu era fecioară (îndată după posesie, întrebarea o pune imediat bărbatul, ca să arăte că e gelos, cu toate că, mai ales în cazul acesta, era precis că nu putea fi astfel, şi ca să aibe posibilitatea să reînceapă conversaţia pe teme scabroase şi să aţiţe noi senzualităţi). Şi atunci Irina i-a vorbit despre mine, cum sînt de vină de tot dezastrul ei sufletesc. Asta ca o scuză pentru gestul ei, căci, burgheză, avea remuşcări de ce făcuse, chiar dacă continua să stea goală lîngă celălalt, în timp ce celălalt o strîngea şi o mîngîia fără voie, căci discuţia avea pretenţia să fie sufletească, dar de fapt din pricina senzualităţii noi ce se deştepta în faţa femeii în lacrimi. I-o fi vorbit despre mine, şi pentru că am fost dragostea ei de ani de zile (a plîns de atîtea ori înaintea celei mai mici despărţiri) şi a suferit văzînd că eu rămîn aşa de incert, se va fi chinuit pe toate clapele interioare, văzînd că eu sînt oricînd gata să mă degajez de dragostea ei, şi cu vîrsta, cînd a devenit mai conştientă că în orice caz nu mă voi însura cu ea, poate cu o scuză, dar şi cu deznădejde pentru viaţa trecută, la celălalt în braţe, va fi plîns fără nici o prefăcătorie.

Dar asta a fost numai la început. Mai pe urmă totul a intrat în obicei. S-a dat lui pe toate canapelele şi pe podea, în toate chipurile, n-a mai avut nici o jenă să-şi ascundă goliciunea şi să-şi ia toate precauţiile, s-a zbătut, a tremurat fără de nici o ruşine. Şi-a dat drumul firii (şi i-a plăcut chiar să arăte că are temperament, ca să-şi măgulească partenerul), a lăsat să se vadă dorinţa care o cutremura, cînd corpul gol se apropia de ea. Şi apoi, cînd e singură, reflectează, sau poate spune chiar Marianei, cu un ton amuzat, căci îi e ruşine să spuie adevărul că împerecherea cu un băiat de liceu poate fi luată în serios, dar de fapt cu o imensă bucurie de a fi fost satisfăcută în tot corpul: „Aşa de mic, şi de pe acum straşnic om!"

Irina! Te urăsc, parcă n-ai fi murit! Aş vrea să te pedepsesc ca să mă răzbun, şi sînt disperat că n-aş putea face altfel decît strivind cîteva flori de pe mormînt! Ceea ce ţie îţi e egal, iar eu aş vrea să te pedepsesc în carnea care m-a îngelat!

Pământul e ridicat, parcă i-a luat forma corpului. Este uluitor gîndul că dacă aș scormoni, aș da peste tine, oricît de puțin ar fi rămas din tine. Ce bicisnici sîntem! Pe vremuri, un om, pentru dragostea lui, pleca în cruciadă, și eu n-am măcar curajul să rup o floare de pe mormînt!

Atîtea flori, nimic din esența făpturii tale n-o fi ajuns pînă la ele? Oricît aș cerceta petalele, n-o să găsesc nimic care să te reamintească? În mirosul lor, nimic din mirosul corpului tău așa de cunoscut? Pămînt mult, și la fund tu, care te transformi în pămînt!... De ce pe oameni nu-i îngroapă goi, și se pun între ei și țărînă hainele caraghioase, semn al tuturor convențiilor celor vii, care n-au ce căuta în pregătirea pentru eternitate?

Dacă ai trăi, m-aș răzbuna cum nimeni nu s-a priceput încă să se răzbune. Dar mai pe urmă... Mai întîi, fără vorbe, te-aș strînge, și nicicînd n-ar fi o împreunare mai fierbinte. Te-aș zdrobi poate, și ai țipa de durere și de voluptate!...

A început să ploaie. Tot mai tare. Hainele îmi sînt umede, pe pantofi se strîng stropi de noroi. Simt apa cum cade pe capul aplecat și intră sub guler. Și sînt atent, secundă cu secundă, cu o imensă bucurie — ultima mea consolare de neputincios în fața neantului — cum o picătură se prelinge pe după urechea dreaptă, pe obraz, încet; am teroarea că se va opri și se va usca, apoi pornește din nou, tîrînd după ea o senzație de rece, ajunge pe gură unde stă mai mult, se mărește parcă, și cade — îi aud zgomotul cu toată ploaia dimprejur — *acolo*, apăsat, drept pe mijlocul mormîntului...

PUIU

Îi vorbesc deseori Ioanei despre Puiu, verișorul meu mort de acum zece ani și înmormîntat la Balcic; gîndul la el mi-a devenit o obsesie, și de cîte ori am vreo conversație funebră, îl dau ca exemplu. Puiu fusese un băiețaș drăguț, cu anumită virilitate în aspectul lui, inteligent, pricepînd orice cu ușurință, curios să afle lucruri noi. Uneori părinții săi îl aduceau la țară, unde eram și eu, și atunci aveam prilejul să-l cunosc mai bine. I-am făcut jucării, am alergat împreună, și seara, înainte de culcare, stam amîndoi apropiați, tolăniți pe un pat într-o cameră în care aprinsesem lumina, și-i povesteam fapte din istorie și întîmplări celebre. Din mitologie îi explicam tot ce știam, și Puiu, cu toate că n-avea decît cinci ani, era perfect în curent cu frumusețea Elenei și ambiția celor trei zeițe ca să fie considerate fiecare cea mai frumoasă, cu alegerea lui Paris, fiu de rege și bun crescător de gîște, și apoi cu întreg războiul în toate amănuntele, cu vitejiile fiecăruia dintre eroi.

Îndată după războiul mare, mamă-sa a plecat cu el la Balcic pentru cura de vară. Balcicul pe atunci nu devenise popular, probabil că trebuie să fi fost minunat că nu începuse modernizarea hidoasă, și-mi aduc aminte că mama lui Puiu, înainte de a pleca, căuta pretutindeni un om care să-i poată da vreo relație asupra tîrgului, dacă se găsește acolo de dormit sau de mîncat, și numai gustul de a-și permite un mic curaj romantios a făcut-o să plece înainte de a putea ști ceva mai exact. De la Balcic am primit scrisori din care

aflam că locul este superb, dar încă prea incomod și ai impresia că n-a ajuns civilizația deloc. Totuși, marea priia admirabil lui Puiu. Apoi deodată: „Puiu e puțin bolnav". Și după o zi: „Nu știu ce să fac cu Puiu!" Și după altă zi: „Puiu e bolnav rău". Timp de două săptămîni mamă-sa s-a zbătut în toate neliniștile, văzînd pe băiat tot mai pierdut, ajutată doar de un singur doctor de acolo, mediocru. Băiatul avea meningită și doctorul îl trata de pneumonie. Cînd, în sfîrșit, a venit un doctor de la București, injecția n-a putut să-i fie de nici un ajutor. Puiu își pierduse pe rînd auzul, văzul, dar inteligența și-a păstrat-o pînă la urmă și seriozitatea trăsăturilor lui delicate. Punea uneori cîte o întrebare de copil deștept, fără legătură cu durerile lui, și minuna pe toți cum, după atîtea chinuri, curiozitatea îi rămăsese nealterată. Cu puțin înainte de a muri, după ce cîteva zile nu mai dăduse alt semn de viață decît o respirație inegală, a întrebat: „Mamă, ce însemnează «evident»?" La înmormîntare n-au fost decît cîteva rude, dar cortegiul de la hotelul „Carpați", unde locuise, pînă la cimitir, de-a lungul mării, a devenit imens. Toți copiii de turci, buni camarazi cu Puiu, se țineau deznădăjduiți după cosciug. Impresia acestei înmormîntări a unui copil creștin urmat de turcii mititei, printre dealurile pustii, trebuie să fi fost extraordinară. Locuitorii din Balcic, după atîția ani, mai pot să povestească amănunte, căci și pentru ei pe atunci spectacolul fusese unic, și dacă mai tîrziu atîtea întîmplări ale vizitatorilor mulți — deveniți oameni buni de exploatat — nu mai impresionau deosebit, păstraseră în sufletul lor imagina copilului român, ciudat, pe străzile Balcicului.

Am simțit moartea lui Puiu destul de puțin atunci. Aveam vești dese la București, toate rele, dar nu mă turburau, poate pentru că nu credeam în moartea lui Puiu sau că distanța pînă la Balcic era prea mare ca să sesizez eu însumi dezagregarea unui om, sau că atunci aveam alte preocupări (cu toate că subiectele tragice mi-au fost totdeauna familiare).

După două zile, cînd mama lui Puiu m-a găsit luîndu-mi masa și povestind ceva vecinului, rîzînd din toată inima, la chipul ei prăpădit, deodată am început să plîng în hohote, îmbrățișînd-o.

De ce am rîs înainte? De ce am plîns mai tîrziu? Se pot da o sută de explicații, unele cu scuze și altele împotriva mea, și e greu de ales cauza precisă a stărilor mele sufletești. Am plîns din remușcare pentru că fusesem surprins rîzînd? Voiscm, printr-o puternică sforțare, să acopăr femeii disperate ușurința mea? Sau, abia cînd am văzut-o încovoiată, am avut intuiția morții lui Puiu?

Clipe importante din viața mea, căci le reconstituiesc după atîta vreme cu atîta precizie și freamăt ca și atunci (*reții însă uneori exact evenimente neînsemnate și care ți-au fost întotdeauna indiferente, dar altele esențiale în viața ta se umbresc: capriciul memoriei*).

Numai atunci mi-am dat seama că Puiu a fost prietenul meu mic, pe care l-am îmbrățișat de multe ori și i-am spus povești multe, că avea ochi minunați, mari și negri, profunzi, și o siluetă de mic lord.

Că e uimitoare moartea lui între turci și mi-au vibrat în toată ființa cuvintele: „Balcicul este superb!" După un an m-am dus să-l văd, și orășelul nu-și pierduse mult din pitorescul lui. Perspectivele se desfășurau în adevăr superbe, și la fiecare cotitură iarăși o surpriză. Și după ce părăsești ultima casă, printre dealuri galbene și mare, un cimitir grațios, ascuns de lume, ca să nu-i fie turburată odihna, și, alături de ușa de intrare, mormîntul lui Puiu: o cruce simplă și un gard de lemn împrejur, totul vopsit în alb. Și m-am simțit legat pentru totdeauna de acea umbră micuță. Din pricina peisagiului?

Mama lui Puiu a murit și ea, după aceea, curînd, iar familia, cu toate că regreta mult, nu mai avea ocazia să facă un drum atît de obositor. Am rămas singur să continui cu vizitele, să petrec ore lungi de emoții lîngă mormînt, să observ ca să nu se strice gardul, și florile să fie mereu schimbate. Ioana venise și ea odinioară cu mine lîngă cruce, i-am spus și ei toată povestea și fusese emoționată, dar ce s-a mai ales din acea emoție după ce și-a început viața ei nouă? Trebuie acum să-i readuc aminte de Puiu, și ea să fie din nou emoționată? Umbra băiatului se profilează de cîte ori începusem o discuție asupra rosturilor vieții, adică foarte des. Mortul a devenit pentru mine o obsesie, e un exemplu real, care îmi demonstrează că neliniștile nu-mi sînt complect născocite și nu sînt un pretext de a mă sustrage domi-

naţiei Ioanei, care cel puţin împotriva acestor gînduri nu poate să se revolte. Şi apoi întreg spectacolul în care Puiu doarme pentru eternitate e de o nesfîrşită poezie, pretext pentru toate nostalgiile, de a auzi frămîntările mării şi de a-i vedea culorile. Nu pe o imagine similară a scris Paul Valéry *Le cimetière marin?* (Pentru mine, prin mortul de alături, spectacolul devenise mai personal.)

Uneori monologhez îndelung lîngă Ioana despre soarta lui Puiu, de întîmplările lui fantastice, de umbra călătoare. Trec de la un reproş asupra trecutului Ioanei la Puiu şi de la Puiu iarăşi la un reproş. Mortul pe care Ioana nici nu-l cunoscuse face parte acum din esenţa legăturii noastre. Dar în timp ce de obicei încercăm să ne împotrivim unei atmosfere funebre, cu ocazia lui Puiu, Ioana trebuie să-mi primească emoţiile ca pe ceva indiscutabil. Dragostea noastră are elemente putrede în ea, căci, afară de trădarea Ioanei, face loc şi altor idei tragice (la care n-aş consimţi să renunţ, deoarece cred că numai ele fac profunzimea unui om) şi chiar unui mort anumit. Poate însă că în acelaşi timp este şi primul motiv al durabilităţii acestei dragoste şi că ea ar înceta o dată cu vindecarea la care mereu aspir. În discuţiile despre Puiu sîntem amîndoi de acord; mă aprobă în tot ce spun şi găseşte în obsesia mea o nouă ocazie să mă laude, căci arăt că nu sînt superficial, şi că anumite preocupări sînt constante. Deseori, o simt fremătînd la cele ce spun, sugestionîndu-se mai mult de emoţia mea şi sugerîndu-mi chiar noi gînduri. Astfel, subiectul a devenit inepuizabil, căci niciodată nu repetăm nimic.

La fel, marea se zbate mereu, dar niciodată nu repetă acelaşi val, e suficient un strop de apă altfel pus ca să se schimbe sunetele şi scînteile. Dar la capătul unei lungi discuţii în care moartea lui Puiu juca un rol important, ca şi cum orice remarcă ar fi fost o aluzie şi s-ar fi potrivit şi nouă, Ioana mi-a spus: „Cînd te gîndeşti că dacă aş fi moartă, ca Puiu, tu m-ai avea tot timpul în minte! Numai atunci m-ai iubi!"

M-am înfiorat şi am căutat să-i schimb cît mai repede gîndul.

COLONELUL IARCA

După ce Cocuța a trebuit să se ducă în provincie, s-au făcut multe transformări între noi. Ne întîlneam încă săptămînal, venea la mine în fiecare săptămînă, ca să plece înapoi luni, dar îmi dam seama perfect că sufletul ei se înstrăina pe fiecare zi. Continuam să ne bucurăm la vedere (cum îi scînteiau atunci ochii!), și abia ajunși în camera noastră, ne aruncam cît mai repede hainele, ca să fim alăturați, înfometați — căci fusesem obicinuiți să fim împreună în fiecare clipă — unul de celălalt. Dar îmbrățișările, conversațiile noastre erau altele. Odinioară citeam împreună, discutam chestiuni subtile, și anumiți autori preferați păruseră că fac parte din însăși viața noastră. Ne enervam în comun dacă un al treilea ar fi făcut asupra lor o interpretare falsă. Iar acum vedeam că totul nu fusese decît o farsă, că numai din pricina arderii din mine se încălzea și ființa Cocuței, care, în adevărată femeie, ar fi avut alte preocupări de aș fi avut eu alte preferințe, și desigur, dacă aș fi fost amator de cai, de exemplu, m-ar fi întovărășit la toate cursele. Acum era liberă cinci zile pe săptămînă să suporte alte influențe. Bineînțeles, amintirea existenței cu mine o forța să ironizeze pe noile ei cunoștințe, dar din moment ce-și pierdea atîta timp ironizînd nu-mi puteam face iluzii. Singura ei dovadă ar fi fost ca nici să nu observe nimic din viața nouă așa de diferită, după cum nu te apuci să ironizezi mahalagiile servitorului din curte. La această remarcă ea riposta îndurerîndu-mă: „Ce vrei, într-un oraș mic e fatal

să te întîlnești mereu cu tot felul de oameni!" O ascultam de multe ori cu complezență și eram destul de tînăr ca să mă revolt împotriva neghiobiei cîtorva provinciali, făcuți să se nască, să trăiască și să moară anonimi.

— Să vezi pe *madame* Petrescu, profesoară de română! Nu citește niciodată o carte. Numele de Arghezi sau Hortensia Papadat-Bengescu îi sînt complect necunoscute, și de cîte ori vreau s-o pun în curent puțin cu scriitorii noi, protestează: „Lasă-mă, dragă, cu moderniștii tăi!" Nu studiază cu fetele decît pe Bolintineanu și pe Văcărești, și, de altfel, și despre ei e incapabilă să-și dea vreo părere. În cancelarie vorbește numai de mode, cu toate că e grasă, fanată și se îmbracă oribil, sau despre Radu al ei, soțul ofițer, un imbecil deplin, cu nasul mare și chel. Domnișoara Protopopescu, profesoară de fizică, așa de proastă, că o prind elevele cu tot felul de greșeli, nu aspiră decît să se mărite cu un căpitan — cu care trăiește — și care nu vrea s-o ia fără „capacitate". Toate duduile în orașul nostru nu aspiră decît la ofițeri, iar ei au pretenții. Au aflat că există la profesoare „capacitate", și o pun ca o condiție *sine qua non*, iar ele se pretează să-i tolereze. Să vezi prefectul cum fură ca în codru, toată lumea se indignează, dar de-l întîlnește cineva, îi surîde cu aceeași obediență. Nu există nimeni să-i ceară socoteală. Cînd găsești un om mai bun, ești fericit, și nu mai ai nici o pretenție ca să fie și deștept. Iar primarul!...

Flecăreală inepuizabilă, care marca distanța dintre mine și Cocuța, dar se găseau oricînd argumente că eu n-aveam dreptate, că demonstram numai că sînt un încrezut și că, neputînd să mă amestec printre oameni, sînt profund nefericit. Iar vorba lui Lăpușneanu mi se potrivea și mie: „proști, dar mulți!" Împotriva unei mulțimi, de unde să găsesc atîta tărie ca să cred că totuși eu am dreptate?

Știam astfel meschinăriile multor personagii din orășelul T., însă nu desprindeam pe nimeni, căci cu toții se asemănau, pierzîndu-și la fel timpul în ocupații mărunte și punînd la cale, naiv, toată omenirea. Un nume totuși am reținut, nu numai pentru sonoritatea lui, dar și pentru că îmi spusese Cocuța despre cel ce-l purta lucruri neobicinuite: locotenentul-colonel Iarca.

Era, pretindea Cocuța, un militar admirabil, de vreo patruzeci de ani, cu o cultură mare; vorbea cîteva limbi

străine, degaja din toată ființa lui un aer de noblețe, distant și apropiat totodată. Parcă un ofițer desprins din vreun roman franțuzesc. Avea o nevastă mai tînără mult, Ida, grațioasă, siluetă delicioasă de franțuzoaică, cu nasul ușor în vînt, părul scurt pe vremea cînd moda abia apăruse în tîrg, fumînd mult — și obiceiul pentru o femeie nu era prea des — jucînd cărți neobosită, fără să facă vreo socoteală la bani. Extrem de luxoasă, revoluționase orașul cu toaletele nenumărate după ultimul jurnal, schimbate după oră, după timp și perfect asortate de la mănuși pînă la pantof. Toată lumea se întreba cum poate să-și permită Ida atîtea cheltuieli, căci Iarca nu trecea drept un om prea bogat. Ea flirta cu toți tinerii, cu învoirea paternă a bărbatului, ofițerii de toate gradele îi erau pe rînd în tovărășie, dar nu se putea spune exact dacă dusese prietenia cu ei prea departe. În orice caz, cum pleca singură la București, se bănuia că are acolo toate aranjamentele care pot să-i dea confortul fără s-o compromită. În capitală trebuie să fi fost sursa veniturilor inexplicabile.

Amîndoi soții erau buni muzicanți, ea cînta la piano și el la vioară, și muzica lor deseori se auzea din stradă.

De ce voi fi reținut aceste două siluete? Din pricina patimii mele muzicale care s-a interesat, imediat ce a cunoscut preocuparea lor nobilă și atît de rară în provincie, cu toate că nu puteam să am prea mare încredere în vorbele Cocuței. Ea nu făcea decît să transmită vorbele tîrgului. Puteam astfel să-mi dau seama cît o influențase mediul nou. Dacă ironiza repetînd anumite obiceiuri caraghioase, acum -deoarece o făcea involuntar—devenise asemănătoare cu cei criticați de ea: se mira de modelele Idei Iarca, deși trăise atîția ani în București și deci putuse să se deprindă cu toate cochetăriile, de fumatul Idei, neîntrerupt, de părul tăiat, de jocul de cărți pe sume mari. Iar priceperea muzicală a Idei și a colonelului putea fi o legendă, căci pentru Cocuța muzica nu avusese niciodată nici o importanță.

Cocuța mi l-a prezentat odată pe Iarca la București, și l-am putut examina cîteva minute. Într-adevăr, se prezenta foarte bine. Zvelt, brun, abia încărunțit pe la tîmple, cu ochii mari, negri, impresionanți. A fost de o perfectă politețe, fără exagerări, și se desprindea din el calm, bunătate, dar și simțul datoriei, un om care își știe bine calea lui.

Bineînțeles, prea multe investigații personale n-am putut face. Pe nevastă-sa am văzut-o și mai puțin.

Eram în tren cu Cocuța, și ea mi-a atras atenția că soții Iarca sînt în compartimentul de lîngă noi (femeile văd imediat). După un timp, am surprins un cap delicios de fetiță blondă uitîndu-se o secundă în trecere, pe geam, la noi.

— Iată pe Ida Iarca.

Am fost sigur că Ida s-a uitat plină de curiozitate ca să vadă pe partenerul Cocuței, de care, probabil — prin plecările ei săptămînale — se spuneau tot atîtea povești misterioase.

Au trecut de atunci aproape zece ani. Pe Iarca — devenit între timp colonel — l-am mai zărit de cîteva ori, și ne-am salutat întotdeauna cu oarecare afabilitate. Avea familie mai depărtată în orășelul de munte F., dar cu toate că veneam în F. în fiecare vară, nu l-am văzut acolo niciodată. Poate că știind că sînt prieten cu rudele lui, se credea obligat să fie părtaș la prietenie — oricît de mari ar fi fost distanțele.

Chipul Idei, scînteietor de grație, m-a obsedat de multe ori dar nu-mi dam seama dacă aveam dreptate să-i găsesc atîtea farmece. Poate numai că avusesem o iluzie, care, dacă s-ar fi realizat, nu s-ar mai fi potrivit cu gusturile mele. O zărisem doar cîteva secunde, pe geamul compartimentului de tren! N-aș fi putut fi sigur de nici un amănunt al fizicului ei. Fusesem și eu, la rîndul meu, impresionat de clevetirile provincialilor din orășelul T. transmise prin Cocuța. De unde își putea permite atîta lux? Avea amanți, sau alte combinații? Păstrăm două mentalități deosebite, după cum judecăm un eveniment din provincie sau din capitală.

O întîlnire neînsemnată, și totuși mă încăpățînam să cred că clipa aceea din tren fusese un semn pentru mai tîrziu. Astfel, cu emoție, am descoperit astă-vară, în ziua sosirii mele în orășelul F., pe colonelul Iarca, în balconul casei familiare de peste drum de casa noastră. Ai mei mi-au dat toate lămuririle: colonelul era bolnav de o boală nesigură. În cel mai bun caz, avea un ulcer la stomah, dar se putea (și aici povestitorul lua un ton misterios) să aibă și cancer. Familia lui se arăta încă optimistă: nu se știau adevăratele

lor credințe, și omul este sortit să nădăjduiască pînă la sfîrșit. Concluzii rele se pot trage orișicînd.

Iarca venise la aer, să se întremeze, să se îngrașe, ca să suporte o operație, și cu toate că trecuse două luni, făcea impresia că se eternizează. Om politicos, blajin, totdeauna bine îmbrăcat (civil), dar văzîndu-l stînd cu orele în fotoliul din balcon cu un ziar în mînă, părea un pensionar integrat perfect în lîncezeala patriarhală a provinciei. Se credea că merge spre bine; săptămînal anunța cu bucurie vecinilor kilogramele cîștigate; uneori însă, dintr-o pricină neînsemnată, răul revenea, distrugînd într-o zi toată munca îndelungată pentru refacere.

Ida nu sosise, cu toate că pînă acum își anunțase de nenumărate ori venirea („eram sigur", am cugetat; parcă un zeu răutăcios se împotrivea ca să mi se limpezească misterul), deoarece — așa anunțau cel puțin scrisorile ei — o reacție terbilă în urma unei injecții o îmbolnăvise, dar spera ca vindecarea să nu fie așa de îndepărtată și să poată veni. Peste cîteva zile, cu siguranță. Nu se va ivi o nouă scuză? Era bolnavă în adevăr? sau trimetea numai un pretext ca să întîrzie? Cum arăta, de fapt, această femeie? Ce e cu ea? De altfel, ar putea chiar să fie cu adevărat bolnavă, și cazul ei ar rămînă tot așa de tulbure. Ce mult am complicat poate un fapt de felul lui simplu (despre care poate mulți au o opinie definitivă) numai din pricină că mi-au scînteiat o secundă doi ochi plini de curiozitate!

Una din caracteristicele temperamentului omenesc este de a nu face o clasificare justă a întîmplărilor, după importanța lor, ci, capricios, ele se amplifică sau se fărîmițează. În orice caz, par în perpetuă mișcare prin felul mereu altul cu care le întîmpinăm. Este ca și cum ai avea impresia din tramul care fuge că tu stai pe loc, și că arborii, casele, pietrele aleargă în fața ta.

Cunoștința mea cu Iarca speram să se mărginească la simple salutări, dar într-un oraș mic, pe o stradă pustie, ești forțat să te întîlnești mereu. Mă temeam ca să nu puie o întrebare indiscretă, sau mai stîngace, asupra iubitei mele Doamna, de care mă despărțisem definitiv de ani de zile. Totuși, prezența colonelului, aducînd puțin din atmosfera unei aventuri care vibra încă în mine, fiindu-mi legată indisolubil de adolescență, îmi producea emoții. Ca și cum

aș fi încercat o apropiere de la distanță, aducîndu-mi aminte că-i plăcea muzica, am pus patefonul în mișcare drept în pavilionul din grădină. Așa am cîntat în întregime de nenumărate ori întreg *Crepusculul zeilor* sau *Maeștrii cîntăreți*, și jeluirile Brunhildei, planurile sumbre ale lui Hagen sau cîntecul tineresc și înaripat al lui Walter s-au strecurat printre ramurile brazilor pînă la balconul din față. Mesagiile începură să-mi vie în curînd, transmise prin vreo rudă; colonelul Iarca era fericit de muzica bună și o considera ca producîndu-i singurile ore fericite din întreaga zi. Păcat numai că vîntul mărea și micșora după plac intensitatea sunetelor, și uneori cîte o căruță trecînd fără grabă și cu zgomot pe drum distrugea întreaga arhitectură sonoră. Mai tîrziu a trimis o rugăminte: nu s-ar putea să vie cu fotoliul sub un brad din grădina noastră? Ar putea să asculte muzica în voie și apoi ar respira din plin aer curat. La el, praful de pe stradă îl nenorocește și îi întîrzie vindecarea.

Bineînțeles că a fost invitat la noi imediat.

Prietenia noastră (pe cît o permitea diferența de vîrstă) s-a legat repede. Mi-am dat seama că nu este în stare de nici o indiscreție și am rămas cu încredere în preajma lui. Asculta muzică, sau povestea. Cuvintele îi ieșeau minunat, domol, parcă purtînd în ele o veche înțelepciune. Și de altfel toată înfățișarea-i emana distincție. Observai că nu este o inteligență sclipitoare, că nu vrea să darme nimic din rosturile lumii și că nu e în stare de mari variații temperamentale, ci se odihnește fără multe împotriviri în locurile comune. Dar nu spunea niciodată nici o prostie, știa să înconjure fără nici o sforțare vreo întrebare de a mea malițioasă și avea o experiență îndelungată a vieții, ceea ce-l îndreptățea poate să fie mai împăcat în judecată. Era înainte de toate „un om de treabă", pe care puteai parcă să fii întotdeauna sigur, și care îți întărește încrederea, de atîtea ori sceptică, în semenii tăi, atașabil de lucruri și de oameni, istorisind fără oprire o mulțime de amintiri, toate scumpe. Își iubea milităria din tot sufletul, scuza o seamă de manii ce produc de obicei ironia, fără să întrebuințeze, ca apărare, argumente puerile. Îl enerva boala căci îl întîrzia să se întoarcă între camarazi și îl ținea departe de nevastă. Prin vorba lui, se schimba perfect aspectul Idei închipuit de mine: Ida devenea o femeie bună și cuminte, soție credincioasă și gospodină,

pe care numai o intoxicare stupidă o întîrzia să se întoarcă lîngă bărbatul său. Iarca a spus multe detalii despre ea, afectuos ca și cum ei s-ar fi înțeles de minune, și în exemplele care mi le da despre virtuțile ei eu găseam dimpotrivă că mă entuziasmasem pentru un model neînsemnat.

Credeam că m-am vindecat complect de obsesia mea; de altfel știam precis că examinînd de-aproape realitatea, era fatal să am dezamăgiri. Iarca nu mai istovea să-mi înșire efectele vulgare pe care boala le-a produs asupra Idei. Ca un înțelept bătrîn care nu se teme de vorbe, dar ele desigur că păreau deplasate pentru visul meu de tinerețe. Asta nu mă împiedecă să-l prețuiesc tot mai mult și să iau parte la toate capriciile bolii lui. De obicei părea perfect sănătos, dar cea mai mică imprudență producea cataclisme. Pricepeam imediat că s-a întîmplat ceva dezagreabil: soldatul nu mai aducea la noi dis-de-dimineață fotoliul, iar fereastra camerei lui Iarca rămînea închisă. Abia peste cîteva zile reapărea în balcon, livid, urîțit, deprimat, om bătrîn, fără nici o urmă din eleganța obicinuită. Și, după ce-mi făcusem iluzia că boala lui e mai mult o glumă, înțelegeam că pe căi ascunse răul măcina în el.

Într-o zi m-a anunțat bucuros că Ida și-a fixat sosirea. Și cu toate că acuma mă deprinsesem să consider pe Ida ca pe o persoană fără nici un mister, totuși mi-am spus, combinînd fără voie bănuielile vechi: și dacă nu va veni? În adevăr, n-a venit!

Imaginația a început din nou să vibreze în mine. M-am dus la vecinul nostru, dentistul Sosmer, să cer cîteva detalii, căci el era totdeauna în curent cu toate. Dînsul cunoștea pe Ida, dar la toate întrebările mele n-a putut să răspundă decît: „*E o femeie bine!*" Știu ce înseamnă, pentru oameni ca Sosmer, a fi o *femeie bine*: adică a fi mare, plină, cu sîni copioși. Așa s-a transformat grațioasa franțuzoaică de odinioară? Cu toate că fiind într-o zi rea pentru sănătatea lui, pe colonelul Iarca l-a îngrijorat atît nevenirea Idei, că a luat primul tren. Abia a mai avut timpul să-și ia rămas bun de la mine.

Toate s-au petrecut în vara ultimă. Toamna aceasta l-am mai zărit pe Iarca prin București (unde era mutat de multă vreme), totdeauna singur, îmbrăcat ostășește, probabil

venind de la serviciu. Părea un om perfect vindecat și în care nu descopereai nici o neplăcere ascunsă. Acum cîteva zile, pe neașteptate, în ziare era anunțată moartea lui.

Prodigioasă surprindere. O infinită părere de rău de a vedea dispărînd în vecinicie un exemplar atît de rar. În definitiv, vorbisem multe zile cu el, eram de acord amîndoi, ne produsesem unul altuia mici bucurii și-i simțisem toată ființa, privirea, zîmbetul, căldura. Necazurile și duioșia, minunate. Vra să zică, boala care îl mina era de o gravitate variabilă și asistasem la o imensă tragedie înfăptuindu-se zi cu zi, fără să-mi dau seama! Și în timp ce el apărea în orașul F. printre brazii casei mele, spunîndu-mi la razele soarelui proaspăt „bună-dimineața", eu, în loc să-i răspund superficial, ar fi trebuit numai să observ cum se transformă un om în fiecare zi în apropierea morții. Se pregătea pentru o astfel de călătorie miraculoasă, și nici măcar n-am avut curajul să aflu ce credea el despre destinele omului! Mă mulțumeam să constat că vremea e frumoasă, aerul limpede, în ziare se anunță că s-a făcut vreo schimbare politică, iar dentistul Sosmer nu prea are clientelă. Ca variație, la patefon Wagner inunda grădinile, și ascultîndu-l credeam că nu poți să ai nici o preocupare mai însemnată. Cancerul — căci cancer trebuie să fi fost — a distrus încet și sigur acea constituție care păruse de fier.

M-am dus să-l văd în capela sanatoriului militar, unde fusese depus. Acesta era și singurul mijloc — ce complicat mijloc pentru un motiv neînsemnat! ca să văd pe Ida. Căci trebuia să fie lîngă mort. Oare și acum va trimite o scuză? Prefăcută sau adevărată?

Colonelul, în sicriu, nu mai era așa de chipeș ca de obicei. Apărea slăbit, înnegrit, și nasul devenise mult prea proeminent. Abia acum, privindu-i mîinile înțepenite, am observat că, pe sub manșete, se vedeau fire de păr mari și unsuroase. Și flori multe împrejur; avusese tovarăși destui care să se îngrijească de el. Un domn mi-a dat relații despre sfîrșitul lui: murise pe neașteptate de o congestie cerebrală. Căzuse într-o secundă pe podea și, după o zi de horcăieli, își dase sufletul.

Nu de cancer? Ci o moarte întîmplătoare, neprevăzută? Avusese atîtea precauțiuni pentru o boală anumită (care

continuase poate în el), și dușmanul îl lovise pe neașteptate, ca și cum ar fi glumit numai cu viața lui.

Am fost puțin dezorientat în supozițiile mele și parcă regretul după Iarca mi s-a micșorat. Căci această moarte era cu totul în afara neliniștilor ce mă străbătuseră de atîtea ori, în ultimul timp, pentru dînsul.

Lîngă el o femeie: Ida! Surprinsă și ea de ce se întîmplase. Îmbrăcată la întîmplare, încă fără doliu, cu hainele de casă, cu o flanelă împotriva frigului. Nu se putea vedea dacă era frumoasă, căci plînsese, nu se gătise deloc, nu pusese pudră sau culoare pe obraz. Totuși, nu aveam o deziluzie. Nu era complectă lipsă de corespondență cu viziunea de altădată.

Este uimitor cum înregistrasem de fidel și păstrasem o imagine zărită cîteva secunde. Probabil că Ida e genul care se potrivește exact gusturilor mele. E drept că trecuse peste ea de atunci zece ani, dar și peste mine trecuse același timp, și punctul de vedere al vîrstei se schimbase. Chiar îmi place că e femeie, cu toate că odinioară îmi plăcuse că părea fetiță. Arăta foarte nenorocită. Se poate trage concluzia din asta că a fost o simplă soție credincioasă, așa cum povestise colonelul Iarca? Orice ar fi făcut, era normal ca acum să fie impresionată și disperată. În definitiv, colonelul fusese pentru dînsa omul cel mai bun, mai înțelept posibil. O fi iertat-o de mult, o fi învățat-o, o fi îngrijit de ea în fiecare clipă. Nu se poate ca, măcar acum, ea să nu-i fie recunoscătoare. Și de altfel este impresionant chiar cînd moare cineva străin, cu atît mai mult un om lîngă care te-ai culcat atîția ani.

Ida s-a apropiat de capul lui Iarca și s-a uitat îndelung la el, ca și cum ar fi voit să-i păstreze pînă la moarte înfățișarea.

Încercare puerilă. Să înregistrezi într-o minută ceea ce ți a scăpat în atîția ani de zile... Pictorul, pictînd figura cea mai familiară, are nevoie să se uite în fiecare secundă la model. Și apoi colonelul a evoluat, a fost mereu altul, după vîrstă și după dispoziție. Trebuie ca Ida să-l păstreze pe cel cu totul neașteptat, pe cel desfigurat? I-a mîngîiat mîinile, i-a sărutat ochii și, cum lăsase pe ei un strop de salivă, i-a șters frumos cu batista. Poate i-au revenit mîngîierile pe care i le dădea el odinioară, cînd, fată tînără, îi dăruia lui bucuria. Cînd îi plăcea să-l resfețe ca pe un copil... Apoi a

început să-i vorbească încet, transfigurată. Sînt clipe cînd și oamenii cei mai normali sînt transfigurați! Ce i-o fi spus? Promisiuni că-i va rămîne credincioasă pînă la mormînt? Ca umbra lui să se repauzeze în tihnă, fără gelozii? Sau îl ruga s-o ierte de ceea ce greșise odinioară? Cu ce taine pleca Iarca în călătoria din urmă?

La un moment dat, privirea Idei se fixă pe mine. Numai puțin, dar sînt sigur că m-a observat. Se întreba ce caută acest străin în biserică? Sau m-a recunoscut după zece ani? Adusesem un buchet de flori și îl pusesem drept lîngă dînsa, într-un loc spre care ochii ei trebuiau să se îndrepte neapărat. Ca să bage de seamă bine...

DÉSIRÉE

Să încerc să evoc pe Désirée[1], subțire, sprintenă, armonioasă, o veveriță. Cu ochi subțiri, șireți, cu nasul în vînt, cu gura poate cam mare, dar transfigurată de atîtea rîsete, și cu un păr imens castaniu cu nuanțe roșcate, ușor creț, încovoind capul. O numeam uneori și „Șoricel", și nu știu de ce, dar i se potrivea acest nume. Drumurile noastre au rămas tot timpul paralele, și n-am făcut nici o tentativă să le apropiem. Era o prietenie ciudată între noi, căci ne întîlneam din întîmplare, ne înțelegeam admirabil, dar ne despărțeam fără să știm pentru cît timp. Nici nu ne spuneam supărările ca să ne consolăm reciproc, și aflam unul despre celălalt secrete printr-o a treia persoană, cine știe ce indiferent. Dar tot timpul cît ne aflam împreună eram bine dispuși și făceam haz de necaz. Personal, nici nu mă interesa dacă vorba noastră o mai preocupa cinci minute după despărțire, și dacă aș fi avut o supărare gravă, nu la Désirée m-aș fi dus să cer ajutor. Dar nu-i purtam nici o supărare, după cum nu te superi dacă pisica pe care o îngrijești în fiecare clipă și o dezmierzi se duce și toarce cu aceeași satisfacție în brațele unui nou-venit. Și eu nici măcar nu puteam avea pretenția de proprietate pe care o ai asupra unei pisici.

Ne-am cunoscut aproape copii, în timpul războiului, într-un orășel din Moldova, la o școală mixtă de preparare a examenelor de sfîrșit de an. Epoca de atunci... Viața pe care o căpătaseră străzile, mai înainte și acum pustii, din

pricina ruşilor. Balalaicele care fremătau melancolii în toate ungherele. Veştile senzaţionale de pe front, cînd moartea juca rolul principal, punînd în mişcare pe provincialii odinioară paşnici. Şi soldaţii, care se scurgeau pe stradă, fără sfîrşit, dinspre un orizont spre altul.

Noi, cei tineri de tot, luam parte la această viaţă anormală, în perpetuă variaţie, amuzîndu-ne ca la un spectacol. Continuam micile noastre aventuri amoroase, urmăream cele cîteva fete ale tîrgului — acum sosiseră şi cu refugiaţii — le exageram farmecele, ne emoţionam, ne lăudam cu succese imaginare. O şcoală mixtă însemna o sursă de tot felul de planuri puerile. Cînd mi-aduc aminte de vreo conversaţie de atunci, roşesc încă. Dar dacă mă gîndesc la vorbele celor mari şi la bîrfeala lor zilnică, ei îmi apar tot atît de naivi. Pe cer aeroplanele se distrau, părînd că sînt făcute mai mult pentru plimbare decît pentru luptă, şi dacă trecea, foarte rar, un avion strein, el nu lăsa nici o bombă ca să ne sperie cu adevărat. Pe stradă, la anumite ore, toată lumea se plimba, iar la grădina publică se alcătuise o muzică. Întrebuinţai, ca să fii la modă, cîteva cuvinte ruseşti, pe care le prindeai din aer sau le învăţai singur după cîteva dicţionare simple şi idioate, apărute atunci, mai mult chestionare cu traducere alăturată, pentru uzul războiului, din care reţin încă: „Eşti spion?“ La şcoala noastră eram puţini elevi, dar nici de ei nu-mi aduc aminte de toţi. Unora le reţin pronumele, altora numele. Un oarecare Popescu, îmbrăcat în costum de cercetaş. Şi unul Pleşoianu, care încerca să ne înşele că are tot soiul de succese ascunse. Şi Todirel[2], Don-Juanul companiei, ocupat mai ales de îmbrăcăminte, mereu în discuţie cu croitorii tîrgului ca să i se puie un nasture în plus. Printre fete, una Lili, amarnică şi înspăimîntîndu-ne cu vocea ei virilă (avea şi mutră de cîine care vrea să muşte), şi Désirée. Peste toţi, patrona profesoara principală, *tante* Mya, mică şi graţioasă, amuzată de spectacolul nostru tînăr, o soră mai mare regretînd că nu îndrăzneşte să se amestece printre noi, căci se simţea mai bine în viaţa noastră improvizată decît în ordinea celor mari.

O sumedenie de fapte mărunte a contribuit ca să mă emoţioneze prezenţa lui Désirée. *Tante* Mya m-a anunţat înainte de începutul şcoalei: „Aveţi o fată foarte drăguţă

printre voi, Désirée"... Numele însuși avea un farmec, căci nu era obicinuit și îl cunoșteam doar dintr-un roman de Alphonse Daudet. Cu tresăriri în el, anunțînd toate romanțele de care eram avizi la vîrsta aceea. Pleșoianu și Popescu au fost cuceriți din primul moment. Chiar și scepticul Todirel și-a dat aprobarea. Nu mai țin minte cum am văzut-o întîi pe Désirée, probabil la școală. Avea aspectul ei sprinten, care i-a rămas totdeauna (cel puțin pînă la ultima dată cînd am văzut-o), dar, bineînțeles, purta haine neînsemnate de copiliță care nu-și poate permite toate luxurile, de mică refugiată, cu destule necazuri probabil. Îi țin minte pardesiul pe care-l purta oricînd, și ghetele lungi, uneori cu picături de noroi de pe străzile orășelului. Cîteva începuturi de conversație, cîteva scene neînsemnate, iată tot ce mai reținem. Și naivitățile de atunci. Dar nici nu se întîmpla mare lucru, căci eram cu toții timizi, și nu diferam decît prin lăudăroșenie. De ce n-avem curajul să le transcriem, căci formează structura noastră de la o anumită vîrstă? Timiditățile de copil, oricare ar fi motivele lor stupide, sînt foarte interesante de urmărit. Nu putem renunța la nici o parte din noi. Astfel, la un dicteu de franceză, *tante* Mya a schimbat caietele între noi ca să le corijăm, și poate cu totul la întîmplare, al meu cu al lui Désirée. Ce impresionat eram în fața caietului ei! Nici nu îndrăzneam să-l ating. Fiecare semn avea un înțeles adînc. Și sensul scrisului ei. Tremurînd lîngă mine, sufletul ei... Ce noroc deosebit îmi aranjase *tante* Mya, invidiat de camarazii mei mai tîrziu! Chiar și Todirel, cel care avea la îndemînă atîtea expediente amoroase, m-a felicitat. Odată, Désirée a rupt bucăți foarte mici o hîrtie pe care o scrisese și a pus resturile în locul călimării de la banca ei.

Pleșoianu a stat mai pe urmă o jumătate de oră cu mine, căutînd să reconstituiască hîrtia. Și cum lucrul a fost imposibil, am avut amîndoi impresia că am pierdut singura posibilitate să aflăm secretele lui Désirée. Sau Todirel, din fața grădinii publice, examinînd casa lui Désirée din vale și încercînd s-o deseneze. Apoi Todirel aplecat pe bicicletă, pe trotuar, spre casa aceea care nu avea un amănunt care să nu freamăte pentru noi, și Désirée ieșind în veranda din față și privindu-l prin binoclu. Sau cei cîțiva pași pe care i-am făcut cu Désirée, din întîmplare tocmai lîngă mine,

și, sugrumat de emoție, n-am avut curajul să spun aproape nimic. Într-o zi am întrebat-o, după multe ezitări, dacă va veni la o serbare care se pregătea la grădina publică, și a răspuns Lili de alături un „da!" așa de înghețat, încît am pierdut pentru totdeauna îndrăzneala să mai pun noi întrebări.

Nu se puteau pricepe multe din caracterul lui Désirée, dar nici nu puteam fi în stare de așa ceva la vîrsta aceea. Iar timiditatea mă oprea să fac vreo descoperire. Erau mici zăpăceli în purtarea ei, dar de asta îmi dau seama mai ales acum, analizînd faptele de atunci. Și apoi, la o copiliță se puteau găsi trăsături bine definite? Numai o întîmplare nu mi-am putut-o explica.

Eram mai mulți invitați la Zuzu. Zuzu era simpatia mea *en titre*. Micile veleități către Désirée nu puteau opri combinațiile mele sentimentale cu Zuzu. Totul se reducea, desigur, la strîngeri de mînă calde și la cărți poștale cu „f.f.mult", dar eram în fine, ocupat în altă parte și nu aveau rost încercările cu Désirée, chiar inofensive. La Zuzu am jucat crochet pînă la ora mesei. Și atunci Zuzu a propus o ultimă partidă pe care Désirée a primit-o foarte greu, numai după îndelungate stăruințe, pretinzînd că este așteptată acasă la oră fixă. După ce s-a terminat partida, Zuzu a propus una nouă, pe care Désirée, spre surprinderea tuturor, a acceptat-o imediat. Cum să-mi explic această contradicție? Ce ciudată făptură era Désirée!

Spre sfîrșitul școalei noastre s-a iscat și scandalul. E de mirare cum *directorul*, *domnul* Lazăr, *om inteligent*, i-a dat o așa de mare importanță și l-a alimentat astfel, și e de mirare cum nimeni n-a identificat îndată pe autor. Iată ce a fost. Au apărut între noi mici poezii inofensive, în care se vorbea de elevii școalei; glume aproximative. Ciudat era mai ales că se găseau prin buzunarele noastre, și nimeni nu știa din partea cui vin. Domnișoarele se indignau, domnul Lazăr *pesta*, și cînd credeai gluma sfîrșită, poeziile reapăreau. Fiecare era bănuit de a fi autor și întrebat inchizitorial.

Se spunea numele lui Todirel, dar pentru că acesta nega și se mira și el la fel cu ceilalți, nu aveam certitudini. Și totuși, el era băiat deștept și putea să facă versuri spirituale, și în același timp se ținea tot timpul de glume. Dom-

nul Lazăr făcea caz mare. În definitiv, putea să spuie simplu: „Vinovatul e acel care raportează, deci oricine găsește o astfel de hîrtie să o distrugă fără să o mai citească". Dar de fapt la el mîndria rănită era mai puternică, și se indigna că se poate petrece un mister în preajma lui, făcut de niște copii și el nu era în stare să-l dezlege. Iar tot acest scandal, cu amănuntele lui, amuza pe autor și-l îmbia să continue. În aceste poezii, bineînțeles, Désirée avea rolul de căpetenie; căpăta un prestigiu nou, cu toate că, din același motiv, avea supărări cu cei de acasă. Reținem cîteva versuri idioate, dar miraculoase pe atunci:

Désirée cea mult dorită
Place nouă tuturor...

Puteam să nu fiu cuprins de emoția generală?

Unde sînt acele timpuri?... Pe cei mai mulți nici nu-i mai țin minte, și aproape pe toți nu i-am mai văzut de atunci. Teribila Lili a murit. Tîrgul e iar pustiu fără rușii tîrînd după ei toate melancoliile. Zuzu e gospodină la casa ei. Pleșoianu și Popescu au dispărut nu știu unde. Numai Todirel continuă să-și socotească îndelung hainele pe la micii croitori și să facă farse. Don-Juan al altor generații. Dar imaginația mea nu mai reușește să-i găsească nici un prestigiu, biet rege detronat...

Am regăsit-o pe Désirée după mulți ani, printre studente. Doar cu emoția revederii, fără nici o altă tresărire. Trecuse timp, mă transformasem. Aveam alte preocupări sentimentale. La început, nu prea aveam ce vorbi împreună. Depănam aceleași amintiri fără ecou. Cum Désirée nu cunoștea pe nimeni, îi puteam fi de oarecare folos. Întors, de vacanță, în orășelul de odinioară, povesteam lui Todirel că acum o vedeam foarte des pe Désirée, eram oarecum prieteni, îi vorbeam după plac și făceam de multe ori plimbări pe străzile Bucureștilor, de cîte ori n-aveam ceva mai bun de făcut. Todirel, rămas în tîrg mereu, și deci cu aceeași mentalitate provincială, mă credea numai pe jumătate, mă socotea desigur un lăudăros. Désirée, de care nu se știuse nimic, de care nu se putuse nimeni apropia... Cu Désirée la dispoziție, era ciudat cum nu mă arătam mai fericit. Nu voi ști de ce nu s-a întîmplat nimic mai însemnat

între mine și Désirée decît timiditățile de copil. Nu neapărat fapte, dar cel puțin emoții mai puternice. Nu putem spune că am „copilărit împreună", ca mai tîrziu să explicăm motivul perfectei noastre prietenii, lipsite de orice intenție sentimentală. Totuși, Désirée era exact *genul meu*, nu se schimbase mult din timpul războiului. La fel de sprintenă, cu mutra de șoricel și cu un păr bogat pe cap. Și cu ce gust știa să se îmbrace! Totdeauna rochiile ei o prindeau de minune, i se potriveau. Cam excentrice, insuportabile pe un alt corp, dar admirabile pentru Désirée. Pălăriile enorme, cu flori primprejur care-i acopereau tot capul! Ce surpriză pentru ochi apariția ei la un colț de stradă!

Nici eu nu cred că eram prea diferit de gusturile ei. Dar nu pornea în același timp nevoia de a ne îndrăgosti, și întîlnirile ni se întîmplau tocmai cînd unul dintre noi era ocupat în altă parte. Așa ne-am întrebuințat unul pe altul drept confident mai mult, și nu dintr-un confident poți face un iubit. Acum Désirée se putea ușor defini, fie că fiind amîndoi mari, trăsăturile noastre se formaseră, fie că, mai calmi, puteam avea o părere mai bună. Era foarte zăpăcită, dar de zăpăceala aceasta rîdeam cu toții, și pentru silueta ei era un farmec în plus. Ca studentă, nu știa niciodată ce examene are de trecut, mergea în sălile de cursuri la întîmplare, prepara bine la o materie, și apoi brusc se înspăimînta și părăsea teza la care muncise sau da alte teze netrebuitoare. Îi explicai greșeala, părea convinsă, dar își schimba părerea la prima vorbă nou-venită. Cîteodată se arăta speriată de atîta timp pierdut, dar orice discuție serioasă se rezolva îndată într-un zîmbet dezarmant. Și ce groaznice gafe făcea! Profesorul de română i-a dat odată ca temă „dacă opera lui Creangă este o operă *poetică*", și Désirée a înțeles „dacă opera lui Creangă este o operă *politică*". Scrisese teza lîngă mine, dar nu m-a consultat deloc. La urmă mi-a spus triumfătoare:

„Bineînțeles, am spus că nu!"

Chestiunea a fost mai puțin gravă decît credeam. A luat totuși bilă albă! Se putea taxa aceasta drept prostie? Niciodată nu m-am gîndit la așa ceva. Nu din pricina unei vechi prietenii. Zăpăcelile ei îmi mai demonstrau că observația de odinioară asupra scenei cu crochetul fusese adevărată, și nu numai o întîmplare sau o interpretare greșită.

În miniatură, se găseau de pe atunci caracteristice viitoare. Désirée era numai o zăpăcită fermecătoare, căci mutrei ei de şoricel i se potriveau aceste dezordini, şi apoi prin finețe, prin capacitatea de a plasa cuvîntul franțuzesc acolo unde trebuie, prin gluma nuanțată, prin priceperea de a înțelege îndată orice aluzie, era cu mult superioară fetelor de la Universitate pe care le cunoşteam. Franțuzoaică venită de pe un bulevard parizian şi rătăcită printre țăranii de la Dunăre.

Tovărăşia noastră consta mai mult în a glumi încontinuu, a rîde, a ne face declarații glumețe, dar nici o spovedanie serioasă nu ne împărtăşisem. Nu ne gîndeam că putem să ne fim de vreun ajutor sufletesc. Cred că spuneam unele secrete mai degrabă unora mai indiferenți. Astfel, am aflat cu surprindere de la prietena mea Coca: „Désirée este foarte nenorocită. Se însoară duminica viitoare omul pe care îl iubeşte!" Ce necazuri se întîmplau alături de mine, şi eu continuam să glumesc! Désirée a venit tot atunci printre noi, şi noi n-am înconjurat discuția. Avea surîsul pe buze şi lacrima la colțul ochilor.

„Măcar dacă v-ați duce la biserică, să-mi spuneți şi mie cum a fost!" Am fost la biserică şi am văzut însurîndu-se un băiat frumuşel cu o fată urîtă, grozav de urîtă, cu fața roşie sub văluri albe, şi te mirai de ce se exhibează la o biserică. Secretul acestei căsătorii: era bogată! „Urîtă şi deşteaptă", spun acei care doresc neapărat o compensație. Vra să zică, băiatul acesta fusese gustul lui Désirée! Zăpăcita mică în voia unui sentiment serios! Curînd Désirée a trebuit să asiste la propriile mele tragedii. Chiar am apelat la dînsa ca să mă ajute. Nu s-a priceput prea mult. Acum îmi dau seama că mi-a făcut, fără să vrea, un serviciu. Şi atunci, pentru un timp, am rămas amîndoi stingheri. Ne întîlneam la Fundație, fiecare singur, şi o conduceam pînă acasă, rîdeam pe socoteala experiențelor noastre trecute, dar poate mai mult pentru ca să avem prilejul să vorbim de ele. Uneori monologam. Din cînd în cînd, Désirée îmi spunea cîte un amănunt, foarte important pentru mine, despre Coca de departe, care trebuia să mă obsedeze multă vreme după aceea, şi pe care Désirée nici nu se gîndise să mi l dea mai devreme, căci fiecare e persecutat numai de durerile lui, fără nici o luciditate pentru cazul prietenului

de alături. Eram prea tulbure ca să mai judec pe Désirée. Nu știu dacă întîmplarea ei nu i-a produs nopți de insomnie și de lacrimi. Prietenia noastră... Aveam impresia că e foarte bine dispusă cînd mă întîlnește, dar că mă uită imediat ce ne despărțim. Căci așa credeam eu despre firea ei. Odată i-am propus să o iau de dimineață la muzeu. Cînd m-am prezentat, servitoarea m-a anunțat că „domnișoara doarme încă". Uitase. Nu m-am mirat. Eram mulțumit că petreceam cu dînsa, cîteodată, o oră odihnitoare.

Într-o zi, conducînd-o spre casă, era așa de delicioasă lîngă mine, că voiam să-i spun cît de încîntat aș fi s-o văd evoluînd printre obiectele mele familiare. Am obosit mai înainte de a scoate o vorbă. Întîlnirile noastre s-au întrerupt fără ca să știu cum. De altminteri, nu ne dădeam *rendez-vous*-uri adevărate, totul era lăsat la voia întîmplării, ca ceva la care nu ții prea mult, la care ai renunța îndată ce ai găsi ceva mai bun.

După alți ani am aflat că Désirée era în orașul de provincie G., unde mă găseam, și că va pleca cu trenul de seară. M-am dus la gară fără mare încredere, vestea ce mi se dăduse putea să nu fie exactă. Și apoi nu credeam că Désirée e în stare să-și anunțe o plecare cu atîtea ore înainte. Dacă ar citi aceste rînduri, ar face haz după obicei, dar ar protesta. Poate cu dreptate. De multe ori spunea, mie și Cocăi: „Ce știți voi, copii"... Și lua un aer înțelepțesc de bătrînă cu experiență. Vorba arăta că socoate că întîmplările ei sînt mai serioase decît credeam noi. Se putea trage o concluzie de felul cum suporta un necaz sentimental după felul cum se zăpăcea la examene? Trebuia să fac mai multe cercetări, nu din curiozitate, dar din dorința de a-i fi de vreun folos real. Ți se înțepenește în minte o imagine, iscată din cine știe ce întîmplare, fără legătură cu persoana la care se referă, și apoi n-o mai schimbi. La gară am găsit-o pe culoarul vagonului, și eram așa de bucuros, că am sărutat-o în public pe amîndoi obrajii, și Désirée a făcut la fel. Poate că numai bucuria mea o transfigurase și pe dînsa? Plecarea imediată a trenului ne-a despărțit. De altfel, nu știu cum ar mai fi durat emoția noastră de am fi avut la dispoziție prea mult timp. S-ar fi alterat impresia primă.

Şi ultima oară (iarăşi după cîţiva ani), am văzut-o tot în tren. Din coincidenţă, călătoream odată. Pentru mai multe ore deci trebuia să-mi prepar o stare sufletească. Eu continuam drumul, iar ea se cobora la o staţie mică unde avea o moşie.

— Şi unde ai fost, Désirée?

— La oraş, să-mi vînd pepenii din grădină.

Aşa n-o cunoscusem, preocupată de treburile gospodăriei. Era destul să te uiţi la mutra ei ca să ţi se pară noutatea extrem de amuzantă. Şi mai ales *pepeni!* O cultură intensă! Nu demonstra că erau greşite concluzile mele asupra lui Désirée? Sau că timpul trecuse şi că îmbătrînisem amîndoi?

Şi-a scos pardesiul, rochia avea o ruptură mare. Nu se jena de mine, semn că i-am fost prieten bun. Conversaţia a fost cuminte, fără agitaţia de altădată. Dacă ar fi durat, fără îndoială că unul dintre noi ar fi scos o carte să citească. Totuşi, Désirée mi-a făcut destăinuiri surprinzătoare:

— Ştii că am fost măritată?

— Cum?

— Îl cunoşti. Odată ne-ai găsit discutînd pe Calea Victoriei. L-am lăsat şi m-am dus cu tine.

— Nu prea eraţi fierbinţi, de eu n-am observat nimic.

— Nu era o chestiune de fierbinţeală.

Şi apoi:

— De altfel, tipul arăta foarte bine, bogat, deştept, îndrăgostit de mine. Familia mea nu înţelege cum l-am lăsat şi mă ocoleşte. De atunci trăiesc singură, cu ce mi-a lăsat mama. După cum ai văzut, fac grădinărie.

— Şi de ce l-ai lăsat?

— Fără nici un motiv. Nu-mi plăcea.

— Atunci de ce l-ai luat?

— A fost o încercare. Dar am fost leială cu dînsul. I am spus: primesc, dar să nu sconteze viitorul. Dacă nu-l voi mai suporta, ne vom despărţi fără supărare. A acceptat învoiala, deci a trebuit să îndure rezultatele.

— Trebuie să fi avut şi el greşelile lui.

— Nici nu ştiu ce reproşuri i-aş putea face. A fost gelos şi nu puteam tolera asta.

— Într-adevăr, ceilalţi nu pot să priceapă nimic.

— Dar sper că tu nu eşti ca ceilalţi.

Mărturisesc, îi dădeam perfectă dreptate. Căci Désirée era normal să se mărite din întîmplare și să se despartă tot așa. Nu-l putuse alunga de tot din minte pe băiatul frumușel, și obsesia lui îi strica orice încercare de aranjament. Ce mult ar fi avut Désirée nevoie de un sprijin! Așa am cugetat, privind-o în colțul băncii vagonului, sau coborîndu-se în stația umilă, care, în spatele gării, parcă se întindea pustie, și apoi făcîndu-mi un semn de drum bun de pe lîngă felinarul de pe peron.

N-am mai văzut pe Désirée de atunci, adică, de multă vreme. Mi s-a povestit că s-a remăritat și că e mulțumită. Ceea ce parcă nu cred, căci totuși nu pot s-o închipui liniștită în vreun fel, fără instinctul de a strica tot ce clădise. Mai degrabă o recunosc în fotografia pe care am găsit-o din întîmplare la un amic comun: îmbrăcată pentru un bal mascat, cu o haină băiețească de atlaz alb, cu nasturi negri, cu un guler mare, creț. Désirée, apărînd și dispărînd din viața mea, înainte ca să fi prins de veste. *Grand Meaulnes* scump... Purtînd cu ea o atmosferă specială, de neînchipuit farmec.

Și uneori, cînd întrebări chinuite îmi dau răgaz oricît de puțin timp, sau cînd constat că trece întreaga tinerețe, înainte de a mă fi limpezit cumva, mereu încercînd noi construcții de viață, tot așa de fragile, am regretul că am avut prilejul să trec pe lîngă Désirée fără să mă încumet s-o cunosc mai de aproape...

BUNICA SE PREGĂTEȘTE SĂ MOARĂ

Orășel de munte, cu livezi frumoase pe marginea străzilor. Un gard de lemn, în dosul lui o grădină mică cu brazi înalți, o casă mare, fastuoasă și, în spatele ei, copacii care coboară pînă departe, la iaz: gospodăria bunicii.

Fereastra de la iatacul bunicii, ce familiară pentru totdeauna! Căci acolo și-a petrecut bunica cea mai mare parte din timp, cel puțin de cînd am putut să o examinez eu mai de aproape. Ea stă și acum cu ceasurile alături de lumina de afară, ca să repare inepuizabil cearșafuri care abia se mai țin de atît de multă întrebuințare. Sau mai ales ceteşte. Ziarele, în primul rînd, căci o interesează tot ce se întîmplă pe fața pămîntului, și continuă prin ele, într-un neîntrerupt monolog tacit, conversațiile pe care le avea odinioară cu bunicul. Bineînțeles, are slăbiciune pentru liberali, pe care nu și-o mărturisește chiar fățiș, deoarece ne știe pe noi degajați de tradiție și în stare să-i aducem argumente mai bune, la care să nu poată răspunde. Dar liberal a fost și bunicul cincizeci de ani, fără nici o tranzacție niciodată și deci s-a obișnuit să privească societatea numai din același punct de vedere. Cînd a terminat ziarul, trece bunica la romane și, în timp ce noi, celelalte generații, ne petrecem de atîtea ori timpul ridicol, cu treburi mărunte, ea, nemișcată la fereastră, întoarce atent paginile cărții. Dacă romanul e aranjat pe un subiect istoric, cu atît mai bine,

căci bunicul a fost profesor de istorie și ea a fost influențată de aceste preocupări.

Din cînd în cînd, bunica deschide fereastra, ca să dea vreun ordin bucătăresei din curte, și zgomotul deschiderii acestei ferestre l-aș recunoaște oricînd și mă va obseda toată viața. De la fereastra iatacului, bunica privește mult timp curtea mare care se întinde în față. Bucătăreasa traversează spațiul cu cine știe ce treabă. Cîteva femei vin cu păsări de vînzare. Vaca se întoarce de la cîmp. Cîinele casei, leneș, se răsfață prin somn. Pisicile grațioase calcă pe iarbă cu băgare de seamă. Mai ales scena cînd se dau grăunțe la păsări o interesează. Pentru a asista la ea, bunica se trezește des-de-dimineață și, în cămașă încă, se așează la fereastră. Bucătăreasa strigă: „Puii mamii!" Și din toate colțurile aleargă păsări de tot felul, înghesuindu-se la mîncare. După ce au terminat, bunica se culcă din nou. Pe vremuri, pe cînd bunicul trăia și nu era de tot bătrîn, altul era aspectul curții. Erau păsări mai multe — de cîte ori n-am urmărit mișcările vreunui clapon superb! — și Marina, bucătăreasa, se pricepea să le gospodărească într-un chip excepțional. De la pășune se întorcea o cireadă întreagă. Și erau oameni mulți care veneau seara de la munca moșiei încă nevîndute. Se întindea o masă mare într-o margine a curții și oamenii mîncau după ce făceau semnul crucii. Mi-aduc aminte bine cum o țărancă răsturna ceaunul, lăsînd să apară o mămăligă imensă, fumegîndă, și cum o tăia cu sfoara. Pe atunci nu era un pic de iarbă pînă la poartă, atîta lume trecea în fiecare moment. Iar eu cu verii mei și cu alți copii de prin vecini puteam oricînd întinde crochetul pe pămîntul gol. Acum, cînd mă plimb de dimineață în lungul curții pustii, cu o carte în mînă sau preocupat de cine știe ce gînd inutil, mi se umezesc ghetele de rouă. La fereastră o văd pe bunica privind încă. Îi fac un semn copilăresc, ca o declarație de dragoste, cu o mînă la inimă și cu un început de sărutare, și ea îmi răspunde tot așa de tinerește, în glumă, cu o mică strîmbătură încîntătoare.

Mai ales cînd țin în mînă mîna ei, bătrînă dar caldă, fremătătoare, scumpă, simt ce rău o să-mi pară cînd n-o să mai fie bunica.

Aici lucrurile rămîn înțepenite cu anii. Nu-mi aduc aminte ca vreo mobilă să fi fost schimbată de la locul ei. În salon, fotografiile regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Dar în odaia din mijloc, mai la întuneric, un șah al Persiei și Wilhelm I al Germaniei, cumpărați de bunicul cu vreo 50 de ani înainte, la un iarmaroc, probabil ca să-și orneze casa. În timpul războiului, o ironizam deseori pe bunica, cum ea, înverșunată francofilă, păstrează pe perete chipul unui împărat german. Dar bunica, cu toate că nu replica la glumele noastre, nu schimba portretul, așa se împotrivea să facă cea mai mică schimbare în casa ei. Bunicii au fost foarte buni gospodari, dar mai mult au întreținut decît au inventat (afară de invenția de la început, cînd au clădit și au aranjat totul). Astfel, nici lucrurile nu pot fi schimbate ușor. Ceasul tot pe sobă, călimara cu tocul pe muchia ferestrei.

Cînd l-a doborît pe bunicul boala pe neașteptate, care trebuia să-l omoare în cîteva zile, el și-a lăsat manșetele pe masa de toaletă din ietac, și acolo au rămas de atunci, la fel, puțin murdare, mirosind puțin a trup. Și nu numai în semn de pietate nu le-a luat nimeni, dar și din obiceiul casei de a nu se schimba nimic. Bunicul avea chiar împotriviri destul de enervate, cînd, noi, generația nouă, voiam să facem transformări. Ca să ieși în stradă, grădina din față are o poartă și în altă parte o portiță. Portița e mai la îndemînă, pe poartă se cam înconjură. Cum portița rămînea totdeauna deschisă din neglijență, veneau uneori evreice să fure flori. Bunicul a hotărît să o suprime, bătînd-o în cuie, cu toată împotrivirea noastră. Dar noi am redeschis-o la prima ocazie pe ascuns, părîndu-ni-se însuportabil ca să lungim drumul cu o sută de metri. Ca să ne vindece, bunicul a înțepenit și mai bine portița, punînd și în lungul gardului o sîrmă ghimpată. Încercam la timpuri cît de diferite să-l convingem să deschidă iarăși portița, deoarece nu mai erau flori în grădină și deci nu se mai găseau argumente, dar bunicul nici n-a vrut să audă. După ce a murit, moartea care ne-a cauzat atîta părere de rău, totuși la prima ocazie am căutat să ne desăvîrșim planul, dar bunica — de partea noastră odinioară — s-a opus pe neașteptate:

Nu putem face împotriva voinței bunicului. Și, deodată, am fost de părerea ei.

Avem impresia că nimic nu s-a schimbat, că bunicul n-a murit. Anii trec, și noi îl vedem încă la locurile lui obișnuite, la masă, la cafea cu lapte, pe care o lua cu tot dichisul, pășind pe alei, cetind în salon. Auzim și întrebările cu timbrul vocii. Costache, micul servitor, adunat de bunicul de pe uliți (cum a mai făcut cu atîția copii), care crede în strigoi, pretinde că-l vede deseori sub lună, plimbîndu-se prin curte, și nouă nu ni se pare faptul imposibil. Bunica vrea să întrețină, cu puțina viață pe care o mai are, gospodăria drept așa cum a fost lăsată de bărbatul ei, și plantează din nou *ligustrum*, acolo unde s-a vestejit, pune să se taie copacii artistic și repară orice stricăciune. Și cînd întrevedem uneori ce va fi mai tîrziu, ne apucă pe toți groaza. Cine se va strecura, ca la el acasă, printre copacii cu care am crescut?

Port caietul cu mine și scriu aceste note la întîmplare: atmosfera de aici e așa de obsedantă că subiectul e inepuizabil. Cîteodată sînt pe un scaun în ietac, lîngă bunica, și o privesc cum cetește la fereastră. Alteori sînt pe o bancă, sub un brad. Prin preajmă trece vreo rudă a mea, dar asta nu-mi întrerupe preocupările. Privesc pasările și oamenii ce trec, rar, pe stradă, aud cîte un cîntec de cocoș. Acum sînt în grădina mare din fund, care, din spatele casei, coboară pînă la iaz. Sînt pe o terasă lungă, înconjurată pe trei părți de carpeni, la o masă și o bancă înțepenite în pămînt. Coboară pomii încărcați cu fructe și aleele mărginite de tufe de pomușoară; bolțile lor roșii sîngeră între fructe. Departe se zăresc coline, cu liniile trase neted pe orizont. Pe drumul principal al grădinii, din loc în loc, cîte o bancă, pentru ca bunica să se poată odihni. Ținuturile bunicului se întindeau pînă la iazul invizibil de aici, și îmi amintesc de o mulțime de scene cînd cutreieram spațiurile, culegeam flori de cîmp de la un pîrîu din depărtare (margaretele...), mă strecuram prin grîul mai nalt decît mine, mă suiam în vîrful căruței încărcate cu fîn, priveam cu bunicul oamenii prășind sau luam parte și eu la treieratul cu mașinile destul de rudimentare, dar părînd pentru mine extrem de complicate. Mai tîrziu, bunicul a vîndut mereu din pămînt, fie că era tentat de prețurile ce se ofereau imediat după război, fie că îl povățuiseră să nu se mai obosească la dis-

tanțe mari. Astfel că acum am rămas numai cu grădina fermecătoare. Bunica, oricîte sforțări ar fi costat-o, cobora zilnic pînă în fundul grădinii, uneori chiar îndată după ploaie, și deci cu riscul de a luneca pe potecile umede, ca să vadă cum mai merg pomii și dacă legumele sînt bine îngrijite de servitori. Anul acesta nu mai poate coborî ca înainte. O duce rareori cîte cineva ținînd-o de mînă. Obosește chiar numai cînd trebuie să se așeze sau să se ridice. I-am spus:

— Știi că la București s-au făcut case multe noi! (Ea, pînă acum cîțiva ani, venea în fiecare an la București.)

— Am auzit că și în tîrgul nostru s-au făcut case noi!

Va să zică, nici în „tîrgul nostru" nu mai poate merge! Eu o știu, la zile mari, punîndu-și pălăria cu pene, ca să facă vizite la cei cîțiva prieteni care i-au mai rămas. Iar acum coborîrea în grădină — inima ei — a devenit o problemă. Tot mereu se va reduce spațiul pentru dînsa. La cimitir, la mormîntul bărbatului său, a renunțat să mai meargă. Numai la urmă încă o dată, și atunci pentru veșnicie...

Eveniment mare în familie, verișorul meu Lelu se însoară. Adică ar fi trebuit să fie evenimentul mare. Odinioară, la astfel de ocazii se discuta îndelung, se făceau pregătiri la care tîrgul era invitat, cu bunătăți pe care le aducea bunicul de la București. Acum timpurile nu se mai potrivesc. Nesiguranța zilei de mîine nu-ți mai permite să faci cheltuieli importante. Și de la război am păstrat cu toții sentimentul că nici o întîmplare nu este prea gravă. Mama lui Lelu ne-a înșirat cîteva din neplăcerile acestei căsătorii. Băiatul, cu toate că-i licențiat, nu poate găsi slujbă, iar logodnica, drăguță și părînd cu cele mai bune intenții, e fată de profesor. Cum își vor începe ei existența? Anumite lipsuri nu vor cauza nemulțumiri în menaj, zilnic mai profunde? Dar mai pe urmă mama lui Lelu a adăugat: „În definitiv, nu trebuie să ne facem atîta sînge rău. Nu o merge bine, s-or despărți și-or încerca altceva". Sînt vorbe pe care oricine le spune acum cu ușurință și care odinioară ar fi constituit un sacrilegiu. Nunta lui Lelu se face grabnic, înainte de a fi socotită multă vreme, la Iași, la casa tatei, și nu merg decît puțini prieteni acolo. Nimeni nu s-a

gîndit la daruri. Lelu s-a hotărît în cîteva zile, adică l-a hotărît un capriciu al fetei, care nu mai putea să aştepte o lună după ce aşteptase un an, şi, după cîteva zile de conversaţie cu părinţii, nimeni n-a mai zis nimic. Lelu a plecat la Iaşi, şi, din timiditate, nici n-a avut curajul să anunţe pe toată familia. A plecat direct, aşa cum el a obişnuit totdeauna. Totuşi, înainte de plecare, un instinct l-a făcut să-şi ia rămas bun de la bunica. Dînsa cetea un ziar în balcon. Ca şi cum ar fi ghicit că se petrece ceva neobişnuit, sărutîndu-şi nepotul a ţinut să se scoale în picioare, cu toate că era o sforţare pentru bătrîneţea ei şi ceilalţi protestau. Scena a fost solemnă.

Bunica a ţinut de şasezeci de ani, de cînd s-a măritat socotelile casei. Într-un registru trece toate cheltuielile zilei, cîţi bani a trebuit să dea sau cît a încasat, căci vinde lapte sau alte prisosuri ale gospodăriei bogate, iar la sfîrşitul lunii face adunarea.

Îi cunosc scrisul ei de şcolar cuminte, numerele bine făcute, şi în dreptul lor, numele cheltuielii: zahăr, grăunţe, pui... Îşi duce măsuţa în faţa ferestrei, călimara familiară, registrul şi apoi, foarte serioasă, neplăcîndu-i să fie întreruptă, cu spatele spre uşa deschisă pe lîngă care noi trecem, scrie. *Tante* Gina a găsit registrul cu toate socotelile şi, spre surprinderea ei, la capătul numerelor, sub linie, nu se făcuse adunarea pentru luna trecută. Bunica a explicat: „Ştii tu, nu mai pot face bine adunarea. Uit numerile trecînd de la unul la altul. Dar mi-am zis: de ce e nevoie să o mai fac?“

I-au trebuit atîţia ani bunicii ca să înţeleagă că nu-i nevoie neapărat să-şi adune cheltuielile. În fiecare lună, o transformare în viaţa ei.

Întîi socoteli, ca să ajungă lemnele de ars pentru toată iarna. Şi puţin după aceea: „Ce ţi-ar părea ca la anul să nu mai ai bunică?“ .

Bunica a privit viaţa drept în faţă şi a spus lucrurilor pe numele lor. N-a avut nici o superstiţie şi i s-a părut ridicol că cei mai tineri se sperie de numărul 13 sau de ziua de marţi. Astfel, mi s-a părut curios un vis al ei pe care mi l-a povestit astăzi dimineaţă, fără legătură cu structura ei sufletească.

Parcă sosise bunicul, grăbit, îmbrăcat de plimbare, cu pălăria, pardesiul și bastonul.

— Asta m-a făcut să mă trezesc (tot în vis) și să-l întreb ce caută, că doar îl știam în călătorie pentru mai multă vreme.

Bunicul a răspuns:

— Mi-am uitat manșetele și am venit să mi le iau. (Manșetele, care de la moartea lui stau mereu pe masa de toaletă.)

— Dar de ce nu te odihnești? Căci trebuie să fii obosit...

— Nu. Doar eu pot să merg într-o clipă oriunde vreau. (Ce mult îi plăceau odinioară călătoriile!)

— Și vrei să pleci imediat?

— Dacă mă așteaptă prieteni...

Și într-adevăr, pe fereastră se vedeau oameni cunoscuți, cu care făcuse bunicul politică zeci de ani: Brătienii, Sturdza... Era și vătaful moșiei, Ion Hărmănescu. Cu toții morți.

Dar bunicul a făcut o invitație:

— Nu vrei să vii și tu cu mine?

— Nu!

N-a vrut bunica să meargă!

Cînd a murit bunicul, cea dintîi reflexie mai însemnată pe care am făcut-o a fost: „Și sînt atîtea de care nu l-am întrebat!" Din copilăria lui, din viața de altădată. Deodată aveam o mie de curiozități la care nu mă gîndisem pînă atunci. Cum făcuse el școala, cum petrecuse războiul de la 77. Și acum bunica știe și ea o mulțime de secrete și mereu amîn cu întrebările. Căci pentru întîmplările vechi memoria ei este intactă. Poate reconstitui în toate detaliile scene peste care au trecut șaptezeci de ani, știe gesturi mărunte, vorbe neînsemnate. Și dacă o cercetezi, îi place enorm să povestească. Și e amuzant, cînd bătrîna de lîngă mine, care abia se mai ține pe picioare și pe care planează viitorul sumbru, rîde cu poftă, povestind cum a mîncat o bătaie straşnică de la „mămuca". „Era rea mămuca, dar și eu eram poznașă!"

N-am cunoscut-o decît bătrînă cu părul alb de tot, și trebuie s-o transform în minte într-o fetiță sprintenă, făcînd pozne!

Bunicul și-a știut precis ținta. Și-a dat copiii la școli bune și și-a făcut zilnic socotelile că să-și asigure existența.

A fost prudent în toate actele și sceptic față de transformările prea repezi cu care ne învățase războiul. Ca director de liceu — timp de 40 de ani — nu i se întîmplase niciodată să schimbe notele, și aveam lungi discuții cu el în urmă, căci nu-și închipuia că se poate face așa ceva. „Dacă ai vreun elev pentru care ești obligat, îl mai asculți o dată cu atenție. Dar dacă nici atunci nu știe, ce poți să-i faci?"

În politică și-a păstrat toată viața partidul, ca un om din alte vremuri. Bunica vorbește deseori de el cu mîndrie: „El a făcut totul. Părinții lui, cu nenumărați copii, dormeau într-o singură cameră la țară. El a știut să îndure sărăcia și să învețe, apoi să-și crească bine copiii și pe alți copii săraci să-i ajute. Să facă economii la bancă și să clădească această frumoasă casă. Nu este copac pe care să nu-l fi plantat el singur!"

În jurul nostru, pomii bogați cu tot felul de fructe și brazii superbi, acum de o înălțime miraculoasă. Familia lui a prosperat o dată cu copacii și apoi el a dispărut, singurul care era în legătură directă cu ei. Căci noi sîntem veniți mai tîrziu și am găsit totul de-a gata.

Bunicul era înalt și drept, ca o lumînare, cu o barbă albă de patriarh, și pe fruntea lui nici la bătrînețe n-a avut nici un creț. Așa a fost fizicul lui, așa a fost firea lui, întocmai ca brazii din fața casei.

Bunica i-a fost cea mai desăvîrșită ajutoare. A lucrat hainele copiilor, i-a bătut cînd a fost nevoie și a fost atentă ca să fie hrăniți bine. N-a clevetit pe nimeni (de altfel, pe vremea aceea nici nu erau multe fapte de clevetit), a fost dreaptă și față de străini, n-a invidiat norocul altuia. Și-a îndeplinit toate datoriile, fără să suspecteze calitatea acestor datorii. Pe astfel de oameni se sprijină societatea. Nu pe noi, cărora ni se par anumite idei învechite, căci n-avem nici un gînd care să ne călăuzească mai multă vreme fără să nu-l fărîmițăm prin toate bănuielile. Nu va rămîne după noi nici măcar un pom plantat de mîna noastră.

În timpul războiului, bunicii din toată inima s-au bucurat cînd armatele noastre erau biruitoare, s-au îndurerat cînd eram învinși și escamotau adevărul cînd acel adevăr era prea trist. Părea naiv optimismul lor, dar interpreta-

rea noastră cu pretenții de obiectivitate nu era prea pesimistă, adică la fel de nedreaptă? Și era în veșnicul nostru spirit de contradicție numai dorința de a fi obiectivi sau și încercarea de a turbura sufletele lor prea limpezi?

Bunicul a murit magnific, așa cum i se cădea lui să moară. Eu nu eram în țară, dar mi s-au povestit detaliile. Numai o săptămînă a ținut boala. La cel dintîi pericol a fost dus la București, la doctori mari. Inutil. În zi de Paște a murit. L-au transportat în orașul lui, într-un vagon, și în alt vagon luase loc toată familia. De la un timp, familia, de prea multă durere, a început să rîdă.

Un unchi a anunțat pe bunica, dar n-au fost scenele groaznice la care te puteai aștepta. Bunica a ghicit imediat și era perfect pregătită, semn că se gîndise demult la această posibilitate. De altfel, bunicul, bine socotit ca întotdeauna, cînd împlinise 70 de ani făcuse cavou la cimitir. Deci dacă nu se vorbea de moarte de obicei între ei, certitudinea morții era pusă în socoteli, dar atunci cînd trebuie, la bătrînețe, și nu pe neașteptate. Cînd a trecut carul mortuar prin fața casei, toți pomii erau în floare... Mi s-a spus că priveliștea era superbă...

Bunica lîngă mine, și mica verișoară Sanda vine cu o minge în mînă. Bunica reflectează tare:

— Eu n-am cumpărat niciodată minge copiilor mei. Ordine, nici o cheltuială zadarnică.

Mai spune:

— Aș vrea să pun să taie mărul acesta (îl arată).

Mă revolt:

— Cum să tai o frumusețe de copac?

— Dacă nu mai face mere!

— Ce are a face. E o podoabă a grădinii (și mă gîndesc la castanii tăiați din poartă).

— Și apoi, e insuportabil cîte frunze lasă să cadă. Nu pot suferi. Seara pun să le mături. Iar dimineața le găsesc tot așa de multe.

Și eu, care am privit azi o frunză galbenă, grațios undulînd prin aer, și crezusem că e prima din vara aceasta!

De ce nu copiez vorbe de ale bunicii, așa cum vin, la întîmplare, oricît de neînsemnate ar fi, avînd siguranța că

orice e important de la un om care se pregătește să moară, și mai ales că ele vor vibra în mine și în familia mea? Mai tîrziu ne vom aduce aminte de cîte o întrebare de-a ei și o vom păstra cu nespusă băgare de seamă, ca pe un obiect vechi, rămas din bătrîni. Dar nu vom avea curajul să inventăm nici o silabă, fie că memoria nu ne va ajuta să reconstituim exact o conversație, oricît de scurtă, căci cea mai mică omisiune sau adăugire ne va face să nu mai recunoaștem nimic, fie că ne vom teme ca nu cumva, fără să vrem, să *inventăm ceva și să profanăm amintiri scumpe*. Dar acum mai am putința să culeg vorbe al căror adevăr nu-l va putea bănui nimeni mai tîrziu, și care astfel vor cuprinde în ele și timbrul vocii, și întreaga scenă uneori. La fel, nu iau fotografii caracteristice, prinzînd colțurile scumpe ale casei, acum, cînd am încă dreptul să merg pe oriunde, sau mai ales gesturile obișnuite ale bunicii. Căci nu o fotografie cu bunica gătită, gravă, aranjată, așa cum nu e de obicei, va emoționa mai tîrziu, ci bunica uitîndu-se pe fereastră, făcînd o pasianță, cetind.

Pricep clar toate acestea, și totuși nu fac sforțarea să caut un aparat de fotografiat, să cumpăr filme (nu numai lene, dar și economie!), să îndeplinesc toate pregătirile. Amîn...

Sînt legat de toate casele din orășel, de toți oamenii, de întîmplările cele mai mărunte, și oricît de departe aș fi plecat, aud parcă bătăile ceasului de la Adormire, biserica din centru, care despart egal o existență pașnică. Cînd vin în oraș, în fiecare vară, prima mea întrebare este: ce s-a mai întîmplat în tot timpul absenței mele? Cel mai mic eveniment mă interesează, și rareori aflu cîte o nuntă, cîte o naștere sau cîte o înmormîntare. Impresia pe care ți-o dă viața de mînăstire că nimic nu se schimbă, că totul e veșnic. Și totuși, dacă examinez bine, văd că multe s-au schimbat și că, *în definitiv, colțul nostru a rezistat cel mai mult*, neverosimil de mult. Chiar dacă a murit bunicul, atmosfera de la noi a rămas identică, cu toate că a trecut mai mult de o jumătate de secol peste ea și printre aceiași brazi mă jucam odinioară de-a prinsul. Casele de primprejur, gospodăriile lor sînt aproape la fel, dar din zece în zece ani s-au schimbat oamenii din ele. Peste drum locuiește de un timp

destul de lung dentistul Grünfeld, tinerel și simpatic, și în timpul lucrului se recreează, uitîndu-se prin fereastra deschisă cum evoluăm în grădină. El mi-a spus: „Sînt fericit cînd se deschide poarta d-voastră, ca să intre trăsura cu primul venit. Știu că a sosit primăvara. Dar cînd pleacă ultimul dintre d-voastră e o tragedie. Iarăși iarna cu pustiul ei...“ Și cît timp mai pot să dureze aceste veri minunate? Bunica e de 80 de ani, deci am profitat [de] tot ce se putea profita. După moartea ei, se va vinde casa, căci nimeni nu va putea locui aici ca s-o întrețină. Și așa, nu va mai veni nimeni. Iar după mulți ani, dacă voi mai trăi, fără nici o legătură cu noile generații, îmi voi căuta timpurile mele în vreo călătorie grăbită. Voi trage la hotel (singurul lucru ce nu cunosc aici!), voi face socoteala tuturor acelora care m-au părăsit, mă voi simți stîngaci printre oamenii necunoscuți și indiferenți, indignat că se cred stăpîni între priveliști familiare numai mie, și mă voi uita peste gard, să văd ce s-a mai întîmplat cu casa noastră.

Legat lîngă fîntînă — fîntînă cu ciutură — cîinele Ursu stă tolănit, cîine ciobănesc mare, negru, cu dinți de oțel, impresionant cu toate că n-a mușcat încă pe nimeni. Verii mei mai mici povestesc că se pot juca în voie cu el. Adinel fuge prin curte, ținîndu-l de lanț. Totuși, privesc semnele lui de prietenie, dar n-am curajul să mă apropii. De obicei doarme, lenevește pe iarbă. Mi s-a spus că iarna blana lui neagră formează o pată minunată pe zăpada fără sfîrșit și imaculată, pe care nu o calcă nimeni. Cîteva zile înainte de a se îmbolnăvi bunicul, cîinele a început să urle lugubru, să se vaiete prelung, și a urlat așa pînă după înmormîntare. Acesta este un instinct cunoscut al cîinilor, de a urla în preajma morților casei, dar e altceva cînd cetești evenimentul prin cărți, sau cînd asiști tu însuți la el. Acum, la orice lătrat al lui Ursu, care ar semăna a vaiet, ne înspăimîntăm.

Bunicii mei au fost foarte pudici. Nu i-am auzit spunînd vreo vorbă urîtă nici în cea mai mare supărare. Și negligenți iarăși nu au umblat printre noi. Pe bunica o știu numai într-un costum: fustă și bluză. De obicei are un șal pe spate, căci pe aici chiar vara este destul de rece. Astfel, dacă

găsesc vreo excepție la purtarea lor delicată și neașteptată pentru timpurile primitive din care vin, o savurez.

Într-o zi bunica m-a descoperit — cu toate că băiat mare — neștiind diferența fizică între un creștin și un evreu. S-a minunat:

— Se poate să nu știi asta la vîrsta ta? Eu nici nu împlineam zece ani și cunoșteam toate.

Am aflat toate secretele omului de la camarazii de liceu, dar diferența dintre un evreu și un creștin de la bunica am aflat-o.

Odată trebuia să plec la București cu un tren de dimineață, și de cu seară îmi luasem rămas bun de la toți. A doua zi, cu toată discreția mea, bunica m-a auzit plecînd și, așa cum era, s-a repezit la ușă, ca să mă mai sărute încă o dată. Era cu picioarele goale, nepieptănată, numai în cămașă, cu obrazul roșu de somn. E singura dată cînd am văzut-o atît de neglijentă, dar imaginea nu era deloc vulgară. Poate pentru că era transfigurată de dragostea noastră unul pentru celălalt.

Acum bunica are mai multă nevoie de somn. Ostenește repede, se culcă de mai multe ori pe zi, chiar dacă nu doarme. Seara, ca și altădată, ar mai întîrzia cu ceilalți și trebuie să o trimită *tante* Gina la culcare. Sau o plictisește cînd nu aude decît frînturi din conversația noastră și noi n-avem bunăvoința să-i explicăm tot timpul. Pleacă la culcare supărată mai ales pe ea însăși. E amuzant cum doarme zilnic. Se aranjează pe o canapea mică de tot din ietac și se micșorează încă, ca să încapă întreagă, își reazimă capul de mîini. De neînchipuit o poziție mai incomodă, și totuși bunica nu-și alege alta de cînd o știu. Din cînd în cînd, trece vreunul din noi prin preajma ei, cu cea mai mare băgare de seamă, și atunci ca imediat întoarce din somn capul (culcată aude mai bine), să vadă ce este, și apoi doarme mai departe. Dimineața însă se trezește o dată cu soarele, cum a făcut toată viața, cînd trebuia să-și termine treburile, dar nu îndrăznește să se ducă la fereastră să-și privească gospodăria. *Tante* Gina doarme cu dînsa în ietac și bunica știe de frica ei. *Tante* Gina se sacrifică și rămîne toată iarna cu bunica și-i place să fie ascultată. Bunica ne povestește cu o mutră de copil:

— Mă prefac că dorm, ca să nu facă Gina scandal! Mor de urît în pat!

Sînt mici epitropii pe care le acceptă. Dar pe cît poate, își păstrează obiceiurile vechi de autoritate, ca să se știe că e stăpînă aici. Totuși, zilnic trebuie să renunțe la cîte o poruncă, căci nu mai este în stare să și-o susțină multă vreme. Trebuie să lase pe ceilalți să se ocupe de gospodăria ei. Ca un simbol al vechii stăpîniri, păstrează, în buzunarul șorțului, cheile casei.

„Casa mea!" „Grădina mea!" Ca să se știe!

Dacă bunicul nu i-ar fi pus în testament totul pe numele ei pînă la moarte, atunci ar fi fost un dezastru.

Nu s-au petrecut decît mici transformări în casa aceasta, în decursul anilor, și în orice caz, noi, nepoții, am găsit-o aranjată definitiv. Totuși, s-au tăiat, pe cînd eram la București și n-am știut să ne împotrivim, cei doi castani de la poartă. Castanii erau superbi și-și împleteau ramurile și făceau o boltă foarte bogată deasupra porții. Copilăria nepoților s-a petrecut în apropierea lor, ne-am agățat de crengi, am cules florile, ne-am jucat cu castanele. Și i-am admirat de cîte ori treceam pe lîngă ei, căci alcătuiau o intrare regală. Cînd am venit într-o vară i-am găsit tăiați. Am considerat întîmplarea drept o catastrofă. Chiar și vecinilor le păruse rău, considerîndu-i drept o podoabă a străzii. Cum s-a petrecut? Un cunoscut s-a găsit să-i spună lui *tante* Gina: „Dar ce curaj aveți să stați în fundul unei curți așa de întunecoase! Orice se poate întîmpla!" Și *tante* Gina, fricoasă, a hotărît tăierea castanilor, ca să lumineze grădina. Bunica a fost surprinsă de această hotărîre, dar a acceptat-o. De ce? Căci nu îi este teamă de nimic? Poate s-o fi gîndit, cu un vechi instinct de economie, că tăierea castanilor înseamnă un stoc de lemne destul de mare de ars. Eu cu verișoarele mele am încercat mai tîrziu tot felul de vorbe de răzbunare inutilă. La îndureratul: „Cum s-a putut ca tăiați castanii aceștia?", ni s-a răspuns: „Pentru că așa am vrut!" Am demonstrat că tăierea castanilor nu păzește casa de hoți, dar demonstrația nu avea nici o importanță. Și apoi, ne temeam, dimpotrivă, să nu-i convingem să mai taie și alți copaci. Atunci, am sugerat bunicii ceva mai pervers: „Ce-ar zice bunicul dacă și-ar putea vedea casa?"

N-am mai primit nici un răspuns, vorba noastră prinsese. Cu toate că nu sîntem convinşi că bunicul ar fi fost supărat.

El a orînduit toată grădina în tinereţe şi, bătrîn, cînd nu mai putea face inovaţii, ar fi acceptat poate să desfacă ce făcuse. De altfel, sub pretextul că înfrumuseţează, a tăiat el singur mai multe crengi decît trebuia şi a lăsat brazii cam pustii la rădăcină. Oricum, ce multă muncă este să creşti un pom! Cum poţi să te decizi să-l suprimi în cîteva minute?

Bunica, după cum nu cunoaşte superstiţia, nu cunoaşte nici frica. Familia mea fusese tot aşa de curajoasă pe vremuri, căci în orăşelul acesta nu există un hoţ mai periculos. Bunicul era obişnuit numai ca unul dintre servitorii lui, Pricopi, să-i fure hîrleţul, o dată pe lună, ca să-l ducă la cîrciumă şi să-l schimbe pe băutură. A doua zi bunicul se ducea la cîrciuma cunoscută şi-l scotea. Peste un timp, aventura se repeta întocmai. Dar o unică întîmplare îngrozitoare din oraş a transformat oamenii. Chiar peste drum de noi a fost omorîtă o grecoaică bogată, în vizită cu toată lumea bună din tîrg: *madame* Kiriacos. Hoţii nu s-au mai găsit niciodată şi au trecut de atunci 20 de ani. Eram copil, dar ţin minte spaima rudelor mele, discuţiile contradictorii şi veştile care ne soseau mereu de peste drum. De atunci, toată lumea a început, înainte de culcare, să încuie bine uşile şi să caute pe sub pat. Numai bunica a rămas aşa cum a fost totdeauna. Cînd din sufragerie, unde face seara pasienţe, aude un zgomot tocmai în partea cealaltă a casei, se duce singură prin tot şirul de camere întunecoase şi întreabă: „Cine-i acolo?" Noi ne mirăm de curajul ei şi o sfătuim să fie mai prudentă. Ca şi cum un duşman şi mai periculos, faţă de care nu există împotrivire, Moartea, n-ar pîndi la toate intrările...

S-a dus şi Marina, bucătăreasa bunicilor, care intrase în slujbă la nunta lor şi care îi slujise cincizeci de ani. Subţirică, delicată, cu privirea caldă, imagine graţioasă. Bucurîndu-se de orice noroc al familiei. Ştiind să explice mersul norilor şi visele. În timpul războiului, bunica, împărţind în bucătărie mîncarea, o ţinea în curent cu tristeţea comunicatelor oficiale. Bineînţeles, toată familia era

francofilă, și Marina ca noi toți. După moartea ei, am constatat că o prăjitură specială, cu care ne plictisise odinioară, va dispare pentru totdeauna: nimeni nu-i mai știe rețeta. Astfel că acum ne gîndim cu duioșie la acea prăjitură, altădată insuportabilă.

Cînd au înmormîntat-o, a condus-o toată familia la cimitir. Bunicul a avut o vorbă de spirit către bunica, ca să-și acopere atîtea neliniști: „Putem să murim de acum. Bucătăreasă avem."

Cum au izbutit bunicii să întemeieze o gospodărie așa de însemnată și să poarte de grijă pentru fiecare din atîția copii, cu toate că au început fără bani mulți, cu leafa unui profesor de odinioară? Fiecare cheltuială a fost bine chibzuită, și dacă îmbunătățirea nu făcea salturi și se îndeplinea încet, totuși, era sigură. De multe ori, noi, cei tineri, ne scandalizam că bunicul nu se pricepe să fie generos nici la urmă, cînd scăpase de nevoi. Bunica nici acum nu face imprudențe cu banii, dar la economii nu se mai gîndește. Știutul se pricepe el să pună dezordine în orice socoteală și să transforme aproape lunar pensia, și ea achitată la date imprecise. Astfel, bunica s-a obișnuit să fie mult mai darnică. Nu lasă nici un om să plece fără să-i dea cîteva mere. Chiar și spune, binevoitor ca niciodată: „Du-te în grădină și ia mere cîte vrei". Nu cheltuiește banii inutil, nu și-ar cumpăra pentru nimic în lume prăjituri sau pepeni verzi, care îi plac așa de mult, dar totuși e o mare schimbare. Cumplitele turburi de acum au indignat-o la început, dar cu timpul a obosit să mai protesteze și acceptă realitatea. Dă vînduse-i casa și grădinile, nu înțelegi că ea a fost mai destoinică decît noi toți? Din pricina atîtor neîncrederi de care suntem mîndri, căci ne dau o complexitate, n-am fost în stare să construim nimic.

Aseară, după cină, *tante* Gina a stins una din cele două lumini electrice din sufragerie ca să facă o mică economie. Dar curînd bunica a spus servitoarei s-o aprindă din nou. Lasă, că destul o să am întuneric în mormînt."

Stau și scriu aceste rînduri în pavilionul unde *tante* Gina vine de obicei să lucreze. Sîntem mulți și deseori cîte cineva trece prin fața pavilionului. Alături, iarbă și brazi,

și în față, strada. Citeodată cîte o țărancă întreabă din drum: „Pui nu cumpărați?“ sau alta care anunță: „Mure, de vînzare mure!“ S-a apropiat verișoara mea Sanda de masă (pînă acum a fost prin toată curtea: tren) și mă privește. Sanda are zece ani și este drăgălașă, cu ochi mari. La sfîrșit mă întreabă:

— Ce scrii?

— O carte cu copaci, cu o casă și cu o grădină.

— Și cum o să se cheme?

Din atîta lume mai mare, numai Sanda a avut curiozitatea să mă întrebe ce scriu. Și nici nu bănuiește nimeni că descriu aceste locuri. Dar de fapt nu se crede cu tot dinadinsul în talentul meu. Prea mă cunosc bine de cînd eram mic și mă țin minte în o mie de posturi familiare și ridicole (și acum chiar stau cu papucii în picioare, strîmb, gata să cedez locul altuia mai bătrîn, și aproape toți sînt mai bătrîni). La fel am rămas pentru ei, căci cu toții se măresc o dată cu mine, și acum, cu toate că au trecut atîția ani, locul meu tot la coada mesei este. Mai degrabă ei cred în geniul unchiului Eugen, care stă douăsprezece ore la birou, încercînd să scrie romane care vor să prindă aspecte din viață, cu toate că singura lui legătură cu cei dimprejur este să ceară imperativ ca masa să fie servită la aceeași oră.

Și sînt emoționat de întrebarea Sandei. Îmi vine gust să-i spun drept ceea ce n-am spus la nimeni (mă și jenez să spun celorlalți, li s-ar părea poate că scontez moartea bunicii).

— Mi-au fost foarte dragi locurile acestea și m-am gîndit să le descriu.

— Și cînd te gîndești că totul o să dispară!

Reflecția micii Sanda! Fie că este o observație împărtășită între noi toți, dar numai o fetiță a avut curajul să o spună tare, fie că această fetiță este mai sentimentală decît cei mari.

Sanda m-a părăsit și a continuat să se joace singură în grădină. În pavilion a intrat un cocoș, ciugulește fără frică cîteva grăunțe, pe care le găsește pe podea și se apropie de mine, de parcă aș fi o statuie inofesivă.

Ce pustie este curtea noastră acum! Și ce zgomot era pe cînd încă mătușile mele nu părăsiseră casa! Petrecerile pro-

veniale de dinainte de război, pe care le înregistram cu ochii mei speriați de copil de cîțiva ani... Tot orașul în costumul după ultima modă de la Paris... Valsul ameților și cadrilul... Mai reținînc cîțiva tineri cu rîsul lor fără grijă, [illegible] bătrîni prefăcuți în alți oameni sau dispăruți. Toate bunătățile pe masa din sufragerie, multe din ele aduse special de bunicul, din București, care păstra un miraj de legendă pentru noi. Așteptam serbarea la fel ca toți ceilalți, o discutam, plănuiam, îmi făceam o mie de iluzii, apoi mă instalam pe un scaun, chiar în salon, să privesc cît mai bine tot ce se petrecea și rochiile cu trenă. Dar adormeam rezemat de spătarul scaunului, oricît m-aș fi împotrivit și aș fi cugetat că trebuie să veghez, astfel de petreceri nepuținu-se întîmpla prea deseori. Venea cîte cineva și opina, spre spaima mea, să mă ducă la culcare, dar bunica sosea numaidecît și hotăra să rămîn mai departe la locul meu.

Toată această glorie dispărută și bătrînețea bunicilor, traiul tot mai molcom. Acum cîțiva ani casa noastră a mai cunoscut zile de glorie, dar în altfel.

Adinel, verișoara mea, nu devenise încă o domnișoară mare, și cum era foarte zvăpăiată, atrăgea la joacă pe toți micii evrei din stradă. Fuga între copaci, de-a v-ați ascunselea, sau crochetul. Bunica nu putea suferi zgomotul mare și se irita de multe ori, dar nu se opunea cu seriozitate.

Și acum e liniște pe toate aleiele, cînd scîrțîe portița ne uităm imediat să vedem cine vine. Iarba a invadat totul. Iarba frumoasă ca într-un cimitir.

Qui n'a son grain de folie? E delicios cînd surprind la bunica — această persoană care a fost timp de 80 de ani înainte de toate înțeleaptă, știindu-și sigur calea ei — cîte un gînd romanțios.

Într-o zi a căzut în grădină, și unul din degetele mici de la mîini de la încheietură. În primul moment n-a simțit nici o durere și și-a așezat ea singură degetul la loc. „Mă temeam că n-o să pot pune mănușa", spuse ea cu seriozitate, nu toate că nu mai merge în oraș, ca să poarte mănuși. Sînt amuzante numele copiilor (unde bunicul nu s-a amestecat): Octav, Virginie, Antoinette, Eugen, Corina. Și fiecare nume are cîntecul lui. A botezat pe un copil

Corina, pentru că tocmai pe atunci citea cu nesaţ, în foiletonul *Universului*, *Corina sau Italia* de M-me de Staël.

Mă plimb prin curte, printre păsări, cu o carte în mînă. Gheorghe, servitorul, despică lemne. Maria, bucătăreasa, scoate apă de la fîntînă. Bunica priveşte pe fereastră spectacolul idilic. Mă apropii de dînsa şi vorbim prietenește despre întîmplări fără importanţă. Deasupra, cerul nuanţat de orăşel de munte. Scenă atît de familiară, de atîtea ori repetată, încît pare eternă, esenţială existenţei mele, şi care totuşi trebuie să dispară în curînd în întregime.

Sîntem nebuni cu toţii. Căci la cel mai mic calcul pricepem că totul o să înceteze. E fatal ca trupul bunicii să găsească pretextul unei boli şi să se destrame. Şi este o surpriză că rezistă încă. La anul vom găsi-o oare? N-ar îndrăzni nimeni să pună un rămăşag. Sau, în cel mai bun caz, de va rezista toată iarna aceasta nesfîrşită cum vom mai găsi-o? Bunica cea deşteaptă, discutînd totul, pricepînd totul, evoluînd o dată cu noi, în curent cu orice ştire nouă, model de forţă morală şi intelectuală şi de o energie fără şovăire de-a lungul atîtor ani, deodată ramolită! În fiecare an, la vizitele noastre, constatăm schimbări la ea. Acum aude mult mai greu, e mai înspăimîntată de sfîrşitul apropiat al vieţii, se scoală anevoie de pe un scaun şi oboseşte repede. Şi la anul? Va fi nevoie ca alţii să-i facă toaleta? Bunica mea scumpă şi totuşi alta! Avem panică de viitor, dar viitorul nu mai interesează imediat ce devine trecut. Căci peste bunicul s-au strîns şapte ani de moarte, şi suportăm adevărul acesta.

Ştim precis toate acestea, dar nu ne schimbăm felul de viaţă obişnuit. La fel, venim numai vara aici, şi socot că această venire e pricinuită nu atît de ultimele clipe ale bunicii, cît pentru că ne opreşte criza să ne ducem în altă parte şi sîntem mulţumiţi că avem la dispoziţie, gratuit, o gospodărie atît de superbă, în aerul cel mai curat. De altminteri, întîrziem să venim pe cît putem, şi din Bucureşti nu ne grăbim să trimitem cîte o scrisoare cu noutăţi, oricît am şti că-i face plăcere. Iar ajunşi aici, ne plictisim ca şi odinioară, ne ducem fiecare preocupările noastre mai departe. Căutăm locurile singuratice şi ne enervăm să repetăm

fraza cînd bunica nu a auzit-o bine. Ne consolăm cu: „Şi dacă am sta mai mult de vorbă cu bunica, ce importanţă ar avea? Curînd şi peste acest prezent se vor pune cîţiva ani." Dar această teorie distruge de fapt orice iniţiativă. Adevărul este altul: orice socoteală ne-am face asupra soartei triste a bunicii, temperamentul nostru continuă să se poarte după instinctele lui, ca şi cum o judecată n-ar trebui să fie rezultatul direct al temperamentului.

Cea mai mare groază a bunicii este să nu-şi piardă memoria. „Decît să fiu ramolită, mai bine să mor imediat!" Gîndul acesta o persecută de multă vreme, şi face dese mărturisiri care arată că spaima persistă în ea. Observaţia că „nu mai poate ţine minte" o terorizează zilnic, şi noi, bineînţeles, protestăm: „Toţi păţim la fel". Dar bunica rămîne tot atît de neconsolată. De multe ori o examinez fără ca ea să bage de seamă şi constat că primejdia nu este aşa de mare. Observ că a uitat, de pildă, o pasienţă, pe care o făcuse de mii de ori. Şi atunci, cu perversitate, mă mir că a putut uita aşa ceva, cu toate că mirarea mea o va amărî şi mai mult. Căci bunica este aşa de tînără, stă de vorbă cu tine de la egal la egal, încît continui o luptă cu ea, cum obişnuieşti să cicăleşti un contemporan al tău. Discuţi cu dînsa cu toată seriozitatea şi o contrazici de e nevoie. Nu accepţi să respecţi vîrsta înaintată şi pui faţă de ea aceeaşi pasiune în credinţele tale. Cîteodată, dacă trebuie, întrebuinţezi şi cîte o vorbă mai rea. În definitiv, fără să te gîndeşti în clipa aceea, acesta este un omagiu pe care i-l aduci. Din trecut, ea poate să povestească o mie de întîmplări neînsemnate cum era camera în care a copilărit, ce mîncare i se da pe atunci. Uneori, şi din trecut uită ceva important, cu toate că reţine toate detaliile. De pildă, a făcut cele mai multe portrete a doi prieteni din tinereţe, dar a uitat că ei sînt fraţi. Sau ştie în politică cele mai umile schimbări, dar nu mai îşi aduce aminte că după război s-a dat pămînt la ţărani. Pare-că mecanismul minţii ei e întreg, discuţi cu ea multă vreme fără să observi nimic, iar deodată constaţi o legătură uzată. La fel după cum în vis întîlneşti, amestecate, cîndva, o serie de fapte veritabile.

„Sora mea a fost o femeie foarte deșteaptă. Nu știa carte, dar ținea toate socotelile moșiei numai cu mintea. Și deodată s-a ramolit. Ce grozăvie!"

O țin minte și eu pe sora ei, cu toate că pe atunci eram foarte mic. Sta toată ziua în grădină și nu recunoștea pe nimeni. Țăranii care treceau pe drum îi spuneau: „Sărut mîna", și ea răspundea: „Mulțumesc".

Bunica se plînge mereu de bătrînețe, dar nu se enervează deloc, căci vocea ei nu e tînguioasă, ca la început să fim înduioșați și apoi să ne plictisim. Are accentul natural și cu toate că repetă toată ziua: „sînt bătrînă", „sînt bolnavă", „nu mai aud", nu reține nimeni prea mult aceste vorbe, și numai mie mi se pare mărturisirea ei cu atît mai impresionantă. Îndeosebi o doare că nu mai aude bine, nu mai poate lua parte, din toată inima, la conversația noastră. Și atunci exagerează. Imediat ce-i vine cineva pe care nu l-a văzut de multă vreme, se și plînge: „Nu mai aud *deloc*". Dar spune asta cu atîta stăpînire de sine, încît nimeni nu se gîndește să o contrazică amabil, ca să o consoleze. Și bunicul nu mai auzea bine în ultimul timp, dar la dînsul dificultatea se prezenta diferit. Se supăra îndată ce nu vorbeam tare, și-l plictisea cînd spuneam tare toate nimicurile noastre zilnice.

Pe bunica o interesează orice am spune, căci ea face parte din toată existența noastră. Nu se supără niciodată dacă noi repetăm, pentru ea, același fleac, cu ton puțin răstit. Cred că travaliul ei interior este: se decide să renunțe să întrebe ce n-a auzit, dar după un minut nu-și poate reține întrebarea. Și atunci noi, plictisiți, spunem: „Nimic important, nu face să mai fii curioasă". Ca și cum s-ar fi găsit o scuză pentru noi că vorbim numai nimicuri. În practică, aveam poate și dreptate, căci este fatal să te iriți cînd spui: „O să plouă afară", și cineva îți cere să te repeți. Cînd însă discuția între noi se încălzește și sîntem cu toții aprinși ca să ne susținem părerea și uneori pentru chestiuni mai importante, care ar putea interesa pe bunica, atunci ea nu ne mai întrerupe, căci sînt prea multe vorbele, ca să poată avea pretenția să le audă, i se pare conversația noastră ca un zgomot de albine, și în secundele în care îmi întrerup pero-

viața o descopăr nenorocită, de pe acum în mormînt. Dar după obiceiul ei, gravă, fără lamentații.

„În schimb nu mă doare nimic. Să mă întrebe doctorul, n-aș ști ce să spun".

Cu ce bucurie zice vorbele astea! Într-adevăr, pe bunica nu o chinuie nici o durere. Pare o lumînare care se topește: arde atît de mult, că abia mai găsește puțină substanță să mai dea, pentru scurtă vreme, o flacără palidă.

Și la moarte se gîndește des, dar tot așa de discret. Vorba: „Sînt bătrînă" sau: „Mă veți mai găsi voi pe mine anul viitor?" se repetă deseori. Aceeași preocupare. Totuși, are și momente de optimism, cînd află că cineva mai bătrîn este perfect valid. Bunicului nu-i plăcea să vorbească niciodată despre moarte. „Nu vorbi prostii!", este vorba cu care întrerupea el astfel de conversații, și așa a spus întotdeauna, chiar pe cînd era tînăr. Dar, perfect gospodar, care nu uită nimic din ceea ce este necesar și care e prevăzător atunci cînd trebuie, la 70 de ani, fără să vorbească și nici să facă pe misteriosul, a comandat un cavou. Ne-a făcut pentru toți casă, grădină și loc de înmormîntare. Bunica e atît de viuă, o interesează atît de mult tot ce se petrece în jurul ei, încît nu ne înspăimîntăm decît arareori. „Totul trebuie să se termine curînd", este aproape o idee abstractă, și nu ne trece să ne cutremurăm.

Bunica se teme de moarte! Degeaba se gîndește că bunicul, tovarășul ei de toată viața, o așteaptă și chiar se miră de atîta întîrziere. Gîndul că o să-și părăsească toată munca și bucuriile o chinuie. Sub pămînt, pe un drum pe care nici nu obișnuia măcar să se plimbe. Și apoi ea a fost toată viața o realistă, nu-i place să vorbească de ce crede că se întîmplă dincolo. Dar mari nădejdi nu are. Cu toate că e toată de popă — ca și bunicul — n-am văzut-o ducîndu-se la biserică. Bunicul, care era epitrop la Adormire, se ducea numai ca să se așeze la locul de onoare, sau la sărbători, ca să-și ducă nepoții și să se mîndrească cu ei. Dar cînd venea omul cu hîrtii bisericești pentru semnat și-l turbura în timpul prînzului, se indigna cu toată seriozitatea.

Bănuiesc că bunica se teme de moarte, cu toate că ceilalți o prefac că nu pricep sau nu le place să facă astfel de obser-

vații, căci ar fi obligați la consolări anevoioase. Dar eu îi spun bunicăi, o dată cînd sîntem numai noi, buni prieteni — bunica și nepotul — (și-i spun numai ca să o consolez, sau mai ales pentru că nimeni — cu toate că ceilalți sînt mai apropiați de vîrstă cu mine — nu este de o mai perfectă tovărășie?): „Bunico, sînt bolnav rău!"

Oricît ar părea de ciudată această mărturisire de la tinerețea mea și oricît nu s-ar vedea, e adevărat. Cei care bănuiesc ceva cred că e numai o stare de nervi. Am dureri mari, precise, și nici unul din atîția doctori însemnați nu înțelege de ce sufăr. Rețetele și consultațiile lor mă costă bani mulți și nu-mi sînt de nici un folos. Nu am putința unei clipe de nădejde, căci zilnic, la fiecare oră, sînt forțat să-mi aduc aminte de tragedia mea. Unul mi-a spus că fac echilibristică cu moartea. Așa sînt oamenii de nepricepuți, incapabili să ghicească ceva. De o bucată de vreme, nu mai sper nimic. Au trecut destui ani, la fel de sumbri, am epuizat și doctorii și rețetele. O să se termine totul curînd, nu mai am nici o îndoială. Și de altfel nici eu nu mai pot trăi în felul acesta. M-am deprins puțin cu aceste gînduri și-mi închipui că nici o hotărîre nu mi-ar fi prea grea... Cu tine odată, oricît de ciudată ar părea tovărășia, o bătrînă și un tînăr. Amîndoi, ca în grădină, bunica și nepotul, prin cer și nouri, mai departe, la bunicul...

MELANCOLII DE SF. DUMITRU

Mă mut. În sfîrșit, m-am hotărît. Nici nu știu de ce am ezitat atîta... Din părere de rău de a-mi părăsi camera sau din panica de a încerca o schimbare? Dar nu sînt cu nimic de lăudat pentru această schimbare. Cu proprietarul nu m-am putut înțelege, fără să știu bine pricina. El pare omul cel mai pașnic, mai binevoitor, puteam parcă să mă sprijin pe el oricînd. Mi-a spus de mai multe ori: „În definitiv, nu mă interesează cîștigul. De aceea prefer să am niște chiriași cu care să mă înțeleg". Și păreau vorbele perfect adevărate. Deodată, după plecarea rușilor de alături, am constatat că voia să-i plătesc mai mult decît trebuia. Nici acum nu știu dacă n-a fost la mijloc o neînțelegere, căci tot îmi păstrez încrederea în proprietar. Într-atît vorba lui te asigura. În cele cîteva zile în care puteam să întîrzii în casă și el n-a mai dat nici un semn de viață. Mă așteptam ca totul să nu fie decît o glumă, o încercare ca să accept prețul lui. Plecarea mea se face fără să fie nimeni de față, fără să am impresia că mă gonește cineva.

Am găsit hamalii la oră exactă, și acum trebuie să-mi supraveghez lucrurile. De fapt, așa de puțin mă pricep la o astfel de situație, încît eu numai încurc. Dar e necesar să am impresia că numai de mine depinde totul, că sînt atent la toate, după cum, cînd vrei să-ți repari un ceas, ești atent la prima examinare a ceasornicului, cu un aer de cunoscător, ca toate că nu pricepi nimic și pentru negustorul obicinuit cu atîția clienți procedînd la fel trebuie să fii ridicol.

Iau loc pe un scăunel, drept în mijlocul camerii (covorul l-au strîns), scăunel care de obicei nu avea întrebuințare, nu mi-aduc aminte să mă fi folosit de el vreodată, și devenit brusc mobila cea mai însemnată, centrul de operații, căci de pe el voi asista la transformarea locuinței mele și va fi ultimul obiect la care voi renunța. Fijija, superba mea pisică, avînd cea mai mătăsoasă blană *gris* pe care am văzut-o vreodată, s-a urcat în brațe la mine, și acum privește și ea la streinii care își permit să intre cum vor în casa noastră și înțelege poate că se petrece ceva anormal și neplăcut. Dulapul! Imens, își face loc anevoie, ca un perclus, pe ușa prea strîmtă pentru el. Acum este gol înăuntru. Fuseseră hainele mele, și deschiderea lui, zilnic de mai multe ori, îmi sună în ureche. Hainele cenușii. Poate mulți se întreabă de ce mai port aceste vechituri, dar de-abia le-am purtat de cîteva ori, cu toate că au oarecare timp. Mi-aduc aminte cînd le-a adus croitorul. Eram foarte mîndru cum îmi stăteau. Mă examinam în toate chipurile, și eram ireproșabil, după ultima modă. Mă gîndeam la surpriza pe care trebuia să o fac Elei. Un singur detaliu mă făcea să întîrzii: dacă batista de mătase trebuia să se vadă în buzunarul de sus, puțin de tot sau mai mult. Tot atunci portarul mi-a adus o scrisoare de la Ela. Am fost așa de nenorocit, că am plecat imediat, și am mers tot înainte pe stradă, inconștient, fără să-mi dau seama că plouă. Ploaie măruntă de toamnă, din nori egali, părînd că n-o să se mai termine niciodată. M-am întors noaptea tîrziu, și stofa era amestecată cu apă. De atunci, oricît s-ar fi căznit croitorul cu fierul de călcat, hainele aceste au pierdut orice prospețime, parcă ar aparține unui bătrîn. Și hainele *beige* de primăvară! O dată cu prima rază mai puternică! Ce bucuros eram! Am cumpărat toate buchetele de violete de la o țigancă și, cu mîinile încărcate de flori, m-am întors acasă... Acum, prin ușa pe care o lasă hamalii mereu deschisă, pătrunde un curent aspru și sînt nevoit să țin pardesiul pe umeri. Și hainele de tenis. Eu făceam acele salturi amuzante ca să ajung mingea cu racheta? Partenera, domnișoara Regina. Tovarășă perfectă. Împărțeam cu ea toată ziua. Acum e în America, nu știu unde, măritată acolo.

Dormi, Fijija, dormi, de ce ți-e așa de frică?

Şi acum iau divanul. Ce minunat dormea Ela alături de mine cîteodată! Mă dădeam la o parte ca să privesc miracolul somnului ei. Toată făptura perfect împăcată, şi încă din vis, întinzînd mîna spre mine. Deci au fost timpuri cînd în capul ei nu se găsea nici un gînd strein. Se învelea bine şi simţeai că în cuverturile trase pînă la bărbie era bucuria de a simţi aşa de apropiat un lucru care îmi aparţinea. Îmi treceam mîna pe carnea ei caldă de somn, şi se înfoia de voluptate. Pe sîni, pe pîntec, pe coapse, pînă la talpa piciorului. Atîtea bogăţii la îndemînă. Şi dacă o ceream, fără nici o împotrivire, din mijlocul somnului, cu ochii închişi, trecea în stăpînirea mea. Cînd a doua zi dam la o parte perdeaua, ziua de multă vreme lumina toată strada. Şi apoi, Ela îşi căuta mici ocupaţii, ca să treacă mai repede ziua. Totul nu era decît o pregătire pentru noapte. Lampa de la căpătîi îşi mărea sau micşora lumina, după momente, ca pentru un efect de scenă. Acum în mîinele unui om vulgar, mirosind a vin, a tutun prost.

Mira n-a dormit decît o singură dată aici. Ce emoţionată era! Aşa de mică, se mai micşora încă, pentru a apăsa şi mai puţin aşternutul meu. Fiecare gest îl făcea cu spaimă, ca o fecioară. Nu se împotrivea, dar simţeai că ochii ei îmi urmăresc toate mişcările. Prima ei vorbă, după act, a fost: „N-o să mă părăseşti niciodată, nu e aşa?“ Dar de a a doua zi am ocolit-o, cu toate că savurasem emoţia ei de noapte. Poate că era fecioară. Aveam prea multe turmente ca să cercetez mai adînc. Este o istorie aşa de veche...

Şi Riria a venit aici. Nu avea vizita ei nici un farmec. Mă incomoda la somn. Multe aventuri s-au petrecut în acest divan, şi totuşi fiecare şi-a păstrat înţelesul, nu le-am suprapus, căci de multe ori eram sincer emoţionat. Dar de ce n-aş mărturisi-o? Cel mai fericit eram cînd mă culcam singur. Fijija adormea la picioare, şi în linişte auzeam torsul ei prietenos. Luam parte cu totul la acţiunea vreunei cărţi. Vagabondam prin cine ştie care ţinuturi depărtate, şi cîteodată în altă lume, printre stele. Tîrziu de tot, după ce nu se mai auzea nici un zgomot din stradă, lăsam cartea, stingeam lumina, şi multă vreme încă, înainte de a adormi, călătoream prin lumea de închipuiri, cu toate că păstram

conștiința că totul nu este decît o invenție. Ce orgolios eram pentru acea singurătate!

Ce minunată mi-a apărut Loulou cînd am surprins-o făcînd baie! Căci mai am încă două încăperi. Mai întîi, o ușă dă în pod, și pe cîteva trepte mă urc acolo. Numesc podul camera Fijijei. Cum am lăsat în pod obiectele mele suplimentare, l-am putut mobila în glumă. Într-un colț am aranjat un divan, și primprejur cîteva tablouri proaste, pe care mi-e rușine să le păstrez la mine, dar n-am curajul să le arunc, căci le am de foarte multă vreme. Mai bine, am aranjat cu ele camera pisicii. Nu știu dacă Fijija prețuiește cum se cuvine truda mea. Dar prin pod ea circulă. Se roagă la ușă să-i dau drumul, urcă treptele, traversează podul și se strecoară pe acoperiș, pe o lucarnă pe care o închid sau o deschid, după cum socotesc că e mai folositor. O creangă a caisului, singurul copac din curtea casei, ajunge drept la acoperiș, și Fijija coboară pe ea, pe pom, în stradă, la aventuri galante. Prima hotărîre a chiriașului de jos, cînd s-a mutat aici, mult mai tîrziu decît mine, a fost să curețe pomul de crengile care nu-i plăceau. Am avut spaimă pentru Fijija că n-o să mai aibă pe unde pleca, dar ea s-a hotărît să facă o săritură superbă și să pornească la fel după gusturile ei. După ce se satură de plimbare, se întoarce pe același drum, îmi face semn la ușă să-i deschid; după ce intră se instalează la picioarele mele (totdeauna într-un loc anume hotărît de mine, ca să nu-mi murdărească plapuma), și dormim fără griji pînă a doua zi. Dar uneori eram nevoit s-o fac să vie mai iute în casă. Era epoca ei de dragoste, și urla în apropiere. Auzeam semne de neliniște la chiriașul de jos (a amenințat într-o zi că o s-o otrăvească) și mă grăbeam s-o chem pe lucarna podului... Aveam un mijloc infailibil ca s-o chem. Foșneam niște hîrtii, cu același zgomot ca atunci cînd desfăceam pachetul ca să-i dau de mîncare (întotdeauna la restaurant, chelnerul care îmi cunoștea obiceiul împacheta resturi de carne). Cu toate că am întrebuințat de atîtea ori această stratagemă, șiretenia prindea. Îi auzeam mersul pe pom în fugă, apoi apărea ea însăși. („Ce proastă ești", îi spuneam.) Alteori, cînd nu era nici un pericol, o lăsam afară, la aer. O găseam în poartă, așteptîndu-mă ca un om...

Dar mai am și camera de baie. Multă vreme nu i-am dat nici o valoare deosebită. Încăpere dreptunghiulară, albă, cam goală, cu toate robinetele trebuitoare. Operații necesare, din care orice emoție părea exclusă. Și odată am descoperit-o pe Loulou făcînd baie (eu o invitasem, dar uitasem de ea, astfel că scena la care am asistat a răsărit pe neașteptate). Loulou sub dușul puternic. Loulou, pe care o văzusem de atîtea ori goală, și totuși acum cu totul alta. Toată ființa ei tremurînd de bucurie, ca o plantă pe care o uzi după ce se uscase aproape de lipsă de ploaie. Carnea proaspătă, roză, strălucitoare. Și zgomotul vioi al apei. Părul desfăcut în neștire. Fericire imensă, și totuși o crispare, pe care o presupune senzația de rece. Și pe deasupra emoția lui Loulou se făcea și mai intensă: cu toate că nu se mai jena de multă vreme de mine, văzîndu-mă pe neprevăzute, o sfială o cuprinsese în același timp. Dar nu se mai putea împotrivi fiorilor care o invadau din pricina avalanșelor de apă care n-ar mai fi putut fi oprite parcă.

Am stat în fața lui Loulou cu admirație, ca în fața naturii. Și cu aceeași deznădejde că orice aș face, spectacolul va rămîne in afară de mine, că în nici un caz n-aș putea să mă amestec în vreun fel în minunea de alături. De atunci, de multe ori, în camera de baie, ca să dezmorțesc puțin atmosfera, am căutat să închipui imaginea lui Loulou, goală, tresărind sub apa rece. La fel, pe Loulou, cînd era chiar în patul meu, în voia gusturilor mele, încercam s-o animez o dată cu arhitectura patului, și presupuneam împrejurul ei decorul camerii de baie, cu aerul ușor aburit. Loulou, fermecătoarea Loulou, unde o fi acum?

Ce minunată pisică am! Prietena mea de fiecare clipă. Atîtea întîmplări trec numai prin viața mea, și, oricît ar părea de importante, numai pisica rămîne fidelă, privind impasibil la tot ce se petrece împrejur. Este atît de inteligentă — de pildă acum, privind din brațele mele tot ce se întîmplă cu încăperea noastră — că mă mir că totuși nu mă recunoaște. Cel puțin, la fel se poartă cu orice vizitator, și nu m-aș mira ca în curînd să încerce să mîngîie pe unul dintre hamali. Iar cînd iarna arde focul, e sigur că orice ar surveni (afară de ora de mîncare), nu-și va părăsi colțul de la gura sobii. (Odată am plîns, iar ea continua să

doarmă alături...) Pisică ducînd o viață singuratecă, fără nici o tragedie.

Chiriașul de la parter va fi încîntat. Un bătrîn însurat cu o fată tînără. Căci e bătrîn, cu părul alb cu amestec de tutun în el, cu fața mototolită, cu gesturile cumpănite îndelung. Se culcă devreme și protestează contra celui mai mic zgomot, pe un ton tărăgănat, căutînd să fie politicos, dar cu atît mai enervant. Scara, ca să mă urc la etaj, trece pe lîngă dormitorul lui (nu doarme cu nevastă-sa într-o cameră, căci ea trebuie să aibe un copil, și dînsul și-a luat precauțiile din vreme, ca să nu fie tulburat), iar cînd merg prin camera mea, așezată drept pe dormitorul lui, îmi aude fiecare pas. Suportă un timp, și apoi urcă la mine în pantofi de pîslă, rugîndu-mă să-l menajez. Clipa cînd aud pașii lui urcînd spre mine!

Nu poate suferi muzica bună sau orice muzică, deoarece îl întrerupe de la somn. El are un radio excelent, dar nu-i dă drumul decît dumineca. Spune: „N-are rost muzica în timpul dormitului!" Dar mirosul de mîncare de la bucătăria lui, care se urcă tot pînă la mine! Întrucît un zgomot ar fi mai dezagreabil decît un miros? Pe mine el m-a impresionat mai puțin, dar rușii de alături i-au știut de frică. Nu rusul, căci el își face numai scurte apariții, mereu cu treabă prin nu știu care bar. Nu l-am auzit spunînd nici o vorbă, parcă n-ar avea nimic de vorbit cu nevastă-sa.

Dar Nina (ce greu și ce tîrziu i-am aflat numele!), care era deseori pe acasă... Delicata Nina, îmbătrînind în deplin pustiu. A trecut de 30 de ani, are trăsăturile feței fine și armonioase, dar degajează impresia de obosită. De cîte ori n-am pus patefonul numai pentru dînsa! Cîte plăci n-am schimbat, tot încercîndu-i gustul! Mai ales bucăți rusești. Inutil. N-am avut impresia că ajungeau sunetele pînă la dînsa, cu tot peretele subțire.

De cîte ori n-am adus la mine cîte o fată, numai ca s-o văd reacționînd în vreun fel, măcar iritîndu-se...

Mereu cu treabă, dar făcînd totul fără nici un zgomot. Ea se temea real de chiriașul de jos. De sosea mai tîrziu, își scotea pantofii și urca treptele în ciorapi. Ce umilință pentru o femeie! Iar la baie, între robinet și fundul cuvetei punea o pînză lungă, pe care să curgă apa, ca să nu se audă

nici un zgomot. Nina, fricoasa! Poate că nu aveau hîrtii în regulă și se temeau de vreun control? Căci atît am auzit: au fost pînă acum doi ani la Constantinopol...

Într-o seară, pe la zece jumătate, cînd a urcat iarăși domnul cu pantofi de pîslă ca să protesteze împotriva zgomotului, Nina a deschis încet ușa ei și mi-a spus în semn de prietenie, în franțuzește: „Am stat zece ani la Constantinopol, și n-am pățit așa". Și apoi, iar, cu tot culoarul comun, n-am mai dat unul de celălalt.

Proprietarul e om de viață și de acord cu mine că cel de jos e un maniac. Totuși, așa au evoluat lucrurile, încît noi plecăm și el rămîne. Pînă la alți chiriași, o să aibe cel de jos cîteva nopți de somn admirabil, și pantofii de pîslă o să rămînă neîntrebuințați.

Voi mai vedea vreodată pe Nina?

Acum hamalii iau lucrurile mai ușoare. Dulapul mic, în care îmi țin amintirile: nimicuri, flori presate, panglici, cruciulițe, scrisori mai ales. Niciodată n-am avut răbdare să fac ordine. Stau la un loc amintiri de la persoane diferite, ca în mine însumi. Le-am lăsat înăuntru, să le ducă o dată cu dulapul. Uite, au căzut două cărți poștale... Una e de la Ela. Scrie cu creionul: „Te mai îndoiești că e pentru totdeauna?" și iscălește: „Ela, a ta toată". Alta este o ilustrată cumpărată de mine. O imagine a catedralei din Quimper. Am fost acolo acum cîțiva ani... Mă revăd urcînd treptele, pînă în vîrful turlei. Eram tînăr de tot. Desigur, atunci n-aș fi prevăzut imaginea de acum, pe un scaun în mijlocul unei camere mereu mai pustie, cu o pisică în brațe.

Și oglinda. În cîte feluri m-a arătat? Uneori surîzător, acceptînd în întregime viața, și alteori întunecat, fără de nici o iluzie. Sau ezitînd, neștiind pe ce cale s-o apuc, sau măcar dacă există vreo cale la îndemînă. Atunci arătam ușor, fără culoare, fără nici o caracteristică.

Și perna imensă de lîngă sobă, pe care se odihnește leneș toată ziua. În fizionomia pisicii, nici o părere de rău.

Acum patefonul cu plăcile. Trebuie foarte multă băgare de seamă. Căci toate plăcile, asemenea unor ființe, aeriene și totuși prezente, mi-au legănat spaimele. Venite din diferite lumi. Cvartetul lui Debussy, dar al Elei. Ela trans-

formată în placă de patefon, tot ce a mai rămas de la iubita mea. Și *Petruşka* lui Stravinski, adusă cu neînchipuită greutate de la Paris. Sau *Seguidilla*, adusă de Regina chiar de la Barcelona. Și *Sonata op. V pentru piano* de Brahms, cumpărată de la desfacerea plăcilor unui sinucigaș. De multe ori mortul s-a strecurat printre obiectele mele, ca să-și audă muzica poate.

S-a terminat toată truda. Camionul din stradă e gata de plecare. Și tablourile! Un peisaj mereu transfigurat de razele soarelui, niște mere domnești pline de sevă. Și portretul mamei. Pe cînd eram copil mic, și mama mă îndemna la somn și la calm...

Trebuie să dau și scaunul pe care ședeam. Un servitor se îngrijește de pisică. Să mergem, Fijija, bună tovarășe... „Duceți-vă, voi veni și eu imediat"... O ultimă privire în odaia în care am trăit cîțiva ani. Ce urîtă e, așa goală! Niciodată n-aș fi bănuit că aceasta este înfățișarea adevărată a odăii mele. Cadavru care odinioară, în timpul vieții, ți-era scump, luai parte la toate momentele lui, și acum te apropii cu sfială de el și cu jenă că nu te mai simți emoționat, oricît ai încerca să te minți. Praful, locurile mai colorate care au fost acoperite de obiecte și gîndacii, acum în voia lor...

Ies în stradă, calc pe frunzele galbene care acoperă asfaltul. E dimineață de tot, abia ora nouă. Nu mă grăbesc să mă îndrept spre noua locuință, vor aranja oamenii după gustul lor, căci nu mă pricep să iau vreo inițiativă. Trebuie să-mi iau mai întîi cameră la hotel. Cunosc Bucureștii foarte bine, de foarte multă vreme, totuși, n-am avut niciodată ocazia să intru într-un hotel. Am impresia că hotelierul se amuză văzîndu-mă cerînd o cameră, dis-de-dimineață, fără bagaje, fără să fac impresia că aș sosi de undeva. O aventură poate... Dar curînd ies iarăși în stradă, căci nu am răbdare pentru nimic. Un cinematograf care începe spectacolul. Intru și sînt singurul în sală. Reprezentația începe totuși exact. Și am impresia că sînt Ludovic II al Bavariei[1] la vreo reprezentație wagneriană...

NUNTĂ PRINCIARĂ

Marina, am visat un vis fantastic... Îl scriu pentru tine.

M-am ridicat din pat, dezbrăcat, cum mă găseam, și am ieșit afară. În fața casei se întindea o grădină superbă. Umbrele copacilor, lumina lunii și eu călcînd cu piciorul gol pe iarba proaspătă. Parfum de brad. Liniște profundă, de-mi auzeam fiecare mișcare. Stele pe cer; păreau vîrfuri de sulițe ale unei armate misterioase. Ce flori multe! Straturi cu violete, cu miozotis, cu liliac albastru. Florile albastre se urcau, se amestecau cu cerul. La adierea vîntului și bolta de sus se legăna. Mă strecuram printre pomii cu ramurile grele de fructe. Cîte un măr enorm strălucea în iarbă, și eram atent ca să nu mă lovesc de el. Tufe de pomușoară sîngerau. Întindeam mîna și culegeam bobițe, cu care îmi răcoream arșița frunții. Pe o potecă s-a arătat un iepure, cuminte ca o pisică, și s-a hotărît să mă întovărășească în drumul meu ciudat.

Apoi o lume imensă de furnici s-a pornit după mine, și greieri, și păsărele. Un alai întreg. Dar mersul nostru se petrecea pe tăcute, ca să nu afle nimeni de el. Am coborît cîteva trepte, am deschis o portiță de fier și am ajuns la o casă adormită, cu gratii la ferestre și la uși. „Aici locuiește Marina", gîndii. Un semn tovarășilor mei să se oprească. Mă ascultară și ne uitarăm la o fereastră deschisă de unde nu venea nici un zgomot, ca și cum n-ar fi fost nimeni înăuntru. Liniște totală, numai atenția noastră încordată,

așteptînd un semn de la fereastră. Nu știam cum să-mi anunț sosirea, eram deznădăjduit. Învinsesem atîtea greutăți și mă încurcasem la urmă. Mi se părea nedemn de mine să escaladez zidul pînă la fereastră. Nu eram așteptat, o vedeam bine. Mi-era rușine de iepure, care mă privea, dezamăgit și el de neînsemnătatea mea. Îi promisesem bucurii mari, și nu eram în stare să-mi țin cuvîntul. Mințisem. Nu mai aveam nici o autoritate asupra însoțitorilor mei. Trebuia să iau o hotărîre cu orice chip. Și atunci, un mare noroc mi s-a ivit: am descoperit, atîrnînd de fereastra Marinei, o scară de mătase. O lăsase ea sau era o întîmplare? Pentru mine sau pentru altcineva? Am avut o mie de bănuieli, dar m-am prefăcut, ca să nu afle nimeni, că totul a fost socotit mai dinainte. Am pus piciorul pe prima treaptă, fără de nici o ezitare. Pe a doua, pe a treia. Pentru prietenii mei iarăși căpătasem prestigiu. Am ajuns, la lumina lunii, în vîrful scării. Să pășesc în cameră. Trebuia să intru. Știu că îmi risc viața... Dacă mă vor surprinde păzitorii, care omoară pe oricine se apropie de casă? Ce are a face? Oglinzi multe, care mă multiplică. Ce verde arăt la față și ce privire dosnică! Seamăn cu un hoț, și nu cu un îndrăgostit care înfruntă omenirea ca să vadă pe Marina. În mijlocul camerii, patul Marinii. Toată lumina lunii răspîndită pe așternut. Sînt așteptat... Uite un loc și pentru mine în pat. O pernă mare, ca să încapă și capul meu. Nu, tăcere! Marina doarme...

S-o privesc... Nu știe prezența mea, pot să-i aflu toate secretele. Fruntea puțin bombată și fină, nici un rid. Chip nevinovat. Nici un gînd rău nu poate să aibe acum. Genele lungi îi umbresc ochii. Nasul tremură ușurel sub respirația liniștită. Gura doarme și ea. O stăpînesc perfect cu privirea. Aproape de buzele mele. O sărut în aer, trecîndu-mi buzele pe fața ei, dar la un milimetru, ca să n-o deștept. Totuși destul de aproape ca să-i simt căldura, palpitul, catifeaua pielii. Așa de ușor pot să-i fur sărutarea de care sînt flămînd și n-o fac. Dacă s-ar trezi, poate că m-ar accepta. Sau s-ar împotrivi. Sau s-ar mira. Care ar fi, în prima secundă, dacă s-ar trezi la sărutarea mea, înaintea oricărei voințe, înainte de a pricepe ceva, gestul ei? Și urechile, care se odihnesc pe perna albă ca două păsări, adormite și totuși tremurătoare? Plapuma o acopere pînă la bărbie,

nu mai știu nimic despre podoabele ei, parcă ar fi mobile de preț acoperite cu pînză ca să fie apărate de aer. Aerul este mai inofensiv decît privirea mea.

Să descopăr. Gîtul Marinei, subțire și transparent, o floare. Cămașa. Astfel este cămașa ei? Aflu un secret atît de mare, cine poate fi mai mîndru ca mine? Mă bucuram de fiecare secret ce-l descoperisem despre Marina și nu știam secretul ei cel mai însemnat. Cămașa de noapte ce o cuprindea întreagă, cum niciodată nu voi fi eu în stare. Sînii... Adică numai unul. Pot să-i văd pe fiecare în parte, dar nu pe amîndoi deodată, ca și cum ai fi în fața unui peisagiu marin, și nu ești în stare să privești tot cuprinsul fără să întorci puțin capul. Căci pot să desfac cămașa, dar nu prea mult, ca să nu trezesc pe Marina. Mai ales pot să deplasez decolteul cămășii de pe un sîn pe celălalt.

Și locul unde se nasc ei, paienjeniș de linii calde. Și forma lor rotundă și tare, și mijlocul lor fierbinte. Aș vrea să pun gura drept în mijloc, și să apăs, să mușc. Să extrag din parfumul lor subtil. Să-mi odihnesc capul în ei, să amețesc, să nu mai am nici un gînd. Ce să fac cu această bogăție desfășurată înaintea ochilor mei? De ce am gînduri păgîne, de devastare, de profanare a unei opere alcătuită atît de armonios?

Cămașa acoperă strîns corpul, nu mai pot privi. Acolo se petrec secrete mari, n-are nimeni dreptul să aibe vreo curiozitate. Rămîn un strein pentru misterul esențial al Marinei. Nu sînt primit în nici un fel, cel mai mic gest de proprietate înseamnă un sacrilegiu. Cum să rog: „Să-mi dai, Marina, mie totul"? Dar un genunchi a rămas dezgolit. Genunchiul Marinei. De cîte ori m-am gîndit la el? Ridicîndu-se tremurător, roz, imaculat. Și picioarele, crini, călcîiul, talpa puțin arcuită. Ce să fur din aceste podoabe? Cum să aleg? Ce să iau, cînd minunea mă depășește? O alegere nu presupune o renunțare pentru rest? Unde să-mi apropii buzele, profitînd de secunda cît are nevoie Marina să se trezească și să mă alunge poate? Pe gură, pe sîni, pe genunchi... Pe umeri... Sau pe ochi... Pe rînd, amant și frate...

N-am curajul să fac gestul. Mi-e frică de Marina. Poate m-ar alunga. Făcîndu-i impresia că sînt perfect cuminte, nu va avea energia să mă lase prea departe. Înconjur patul

de mai multe ori, ca să-mi privesc iubita în toate chipurile. Bate miezul nopții, ora tuturor strigoilor, mi-e frică. Sînt singur pe lume, căci între mine și Marina adormită prăpastia este fără fund. Trebuie să plec cu mîinile goale. În aerul liber mă voi găsi tot așa de bicisnic ca la început. Dar nu... Aproape de fereastră, pantofii ei... Pantofi mici cu toc înalt, decoltați mult, făcuți din fire de argint. În sfîrșit, sînt învingător. Pot lua cu mine un pantof, și el părtaș la secretele Marinei.

Am apărut, exultant, în vîrful scării de mătase, agitînd un pantof. Iepurele, greierii și păsările mă așteptau tot acolo, înțepeniți de înfrigurare. Cînd mi-au văzut încîntarea, a fost o clipă de stupoare generală. Și apoi au dispărut cu toții printre umbre, parcă eu n-aș mai fi existat.

Singur. Adică am un tovarăș pe care îl țin strîns: pantoful. Aici începe piciorul iubitei mele? Să refac forma piciorului. Aici își are loc degetul cel mic, celălalt, toate pe rînd. Puțin cald și agil. Tot ce hotărăște ea își are un reflex aici. Nu pot să socotesc cît îi este dor de mine? Și cît se grăbește cînd trebuie să vie la întîlnire? Dar să îmi închipui, aici, pe iarbă, sub lună, cum se înfățișează pantoful la fiecare din hotărîrile ei. Uite, așa, pantoful fuge spre mine. Așa, rămîne fără mișcare, căci a sosit o veste proastă. Așa, Marina este indiferentă. Așa, mă acceptă, dar ca de obicei, nu de tot, căci își mai păstrează planuri numai pentru dînsa. Și așa, pantoful este azvîrlit, uitat, batjocorit, ca și cum Marina l-ar fi aruncat la întîmplare, prea grăbită, ca să fie cu piciorul gol lîngă piciorul iubitului.

Luna luminează jucăriile mele. Copacii asistă, spectatori tăcuți.

— Kent!

M-a strigat cineva în noapte. Marina, la fereastră.

— Marina!

— Cine ești tu, acela care, protejat de noapte, vii să surprinzi secretele sufletului meu? Cum ai venit aici și pentru ce? Zidurile grădinii sînt înalte și greu de sărit. Locul este periculos pentru tine dacă te găsește cineva.

— Am venit aici cu aripele ușoare ale dragostei. Ce pericole pot însemna pentru mine păzitorii tăi?

— Dacă te găsesc, te omoară...

— Vai! Sînt mai multe primejdii în ochii tăi decît în apadele lor. Uită-te la mine un moment, și nu-mi va mai fi teamă de nimic.

— Totuși, n-aș vrea să te vadă cineva.

— Aș prefera să mă știe toată lumea și să mă alunge definitiv, decît să am impresia că mă ascunzi.

— Ai dreptate. Dar vreau să știu dacă mă iubești. Mi-e frică să fac mărturisiri, nu de alții, ci de mine însămi, ca să nu roșesc mai tîrziu. Mă iubești? Știu că ai putea spune da, și totuși să fii mincinos, fără s-o știi nici chiar tu. Cu toate acestea, e bine să-mi repeți că mă iubești. Sînt așa de nebună, că m-aș mulțumi cu vorba aceasta.

— Jur pe luna încîntătoare, care pune un punct pe vîrfurile copacilor cu fructe!

— Nu jura pe lună, lună inconstantă, care își schimbă în fiecare zi forma. Mai bine să nu juri deloc, și eu totuși te voi crede. Ce frumoasă noapte! Dragostea noastră în mugure poate o vom găsi floare deplină cînd ne vom întîlni din nou. Noapte bună! Să coboare pacea în sufletul tău chinuit și să ai certitudinea că te iubesc, orice s-ar întîmpla cu noi de acum înainte.

— Te duci? Vrei să mă lași așa de singur?

— Ce aș putea să-ți dau?

— Jurămîntul tău de credință.

— Ți l-am dat înainte de a mi-l cere, și-mi pare rău că nu l mai am ca să ți-l mai dau încă o dată.

— Marina, de ce nu cobori la mine?

— Sînt goală, mi-e rușine.

— Să îndrăznesc să-ți spun gîndul meu intim, fără să dai nici un sens rău vorbelor mele? Ce rost ar avea îmbrăcămintea convențională față de dragostea ta? Pînza nu ți s-ar părea o podoabă fără rost? După cum sînt ridicole hainele cu care îl acoperi pe un mort, cînd îl cobori pentru eternitate, în țărînă.

— Tu întreagă, numai tu, cu gura ta, sînii, genunchii și fiecare tresărire a cărnii tale, care mă amețește. Și pîntecul cald, de catifea, neprihănit și conținînd totuși în el patimile viitoare și copiii ce vor veni. Coboară și calcă pe iarba moale, imaculată, de aceeași esență cu tine. Numai tu lipsești de la această sărbătoare pregătită pentru miezul nopții. Acceptă să fii a mea. Marina, să hotărîm nunta.

Toată lumea să vie la jurămîntul dintre noi, pe care îl facem pe viață și pe moarte. Adică lumea copacilor, a păsărilor și a florilor. Oamenii care te păzesc complică și îți socotesc fiecare bucurie. Coboară o treaptă, și încă o treaptă, pînă la mine. În spațiu, și nu într-o cameră, căci ne trebuie spațiu ca să încapă eternitatea emoțiilor noastre. Să te îmbrac cu hainele de mireasă. Din razele lunii îți voi face beteală și cea mai frumoasă îmbrăcăminte cu care să prezint pe iubita mea la altar. La brațul meu, fiecare pas, pînă la capătul drumului care ne-a rămas de făcut. Păsărelele sînt oaspeții, ele vor cînta leturghia. Liliacul albastru împodobește cu parfumul și culoarea lui tot cuprinsul, pînă la bolta cerului. Luna s-a atîrnat de părul tău. Brazii întovărășesc alaiul nostru. Parcă duc lumînări lungi și subțiri, aprinse pentru marea sărbătoare, și flăcările lor sînt stelele...

COLECȚIONARUL DE SUNETE

Sînt mai multe feluri de a iubi muzica. Le-am observat pe toate. După fiecare remarcă se plasează un nume propriu. Sînt cîțiva pricepuți, care cu multă dexteritate se pricep să combine sunetele. De ce apar atît de rar pe la concerte? Chiar la cele excepționale, cînd reușita este absolut sigură? Și, mai ales, cînd apar, de ce vorbesc în tot timpul execuției? Trebuie să fii atent din vreme și să nu fii plasat în apropierea lor. Din pricina unei foarte bune pianiste, am ratat un concert al Elisabetei Schumann. Dacă sînt indignați, de ce nu rămîn acasă? Mai sînt acei care extrag dintr-un concert satisfacția de a vorbi mai tîrziu de el. Cum la noi toate caracteristicile au cîte un singur exemplar, trebuiesc totuși menajați.

Cred că aceste constatări ciudate se fac mai ales din pricina unei confuzii. Este o diferență între a iubi muzica și a pricepe muzica; la fel ca între a construi un vers și a i savura. *Animus* și *anima* rămîn tot timpul în discordie. Voi lua exemplul meu din literatură, unde nu se poate presupune o competință. Mă găsesc, de exemplu, în fața unei pagini care entuziasmează pe lectorii pretențioși. Dar observ imediat proporțiile greșite, cuvintele nepotrivite. Spiritul critic involuntar îmi alungă bucuriile. Și în fața paginii celei mai recunoscute am totuși obiecții de făcut. Ascult o bucată muzicală, sînt emoționat tot timpul și nu sînt în stare să fac vreo reflexie. Mi se pare că temele s-au înlănțuit perfect, și, oricît de lungă ar fi bucata, nu mi se

pare nici o notă de prisos. În muzică depind de decor, de împrejurări. Îmi amintesc de Hacik, cîntăreț la vioară de romanțe, lîngă valurile Mării Negre, la Cavarna. Acum a murit. De multe ori mă împing enorme nostalgii spre acele imagini. Pe cine aș suporta, oricît de tragice ar fi fost întîmplările, care ar fi spus versuri de Lamartine? Cum viața pe care a dus-o amicul meu Sandu în preajma muzicii mi se pare pasionantă, oferind poate un exemplu necunoscutului care trăiește la fel, și tot atît de anonim, iar aceste rînduri îi vor folosi ca să știe că are totuși un tovarăș, voi povesti cîteva întîmplări din această viață, cu regretul că va trebui să comprim ceea ce s-a petrecut, în fiecare zi, în de-a lungul anilor.

Asupra inițierilor muzicale ale lui Sandu nu voi insista. Sau despre imensul timp pierdut, încercînd să silabisească la piano, într-un mic oraș de provincie, în care nu era nimeni ca să-i explice, într-o vreme în care nu exista radio, iar patefonul avea pîlnie. Dar nu sînt lipsite de interes unele scene: băiatul de patrusprezece ani, la Odesa, în timpul războiului, numai cu cinci ruble în buzunar. Timp de două luni a cercetat toate vitrinele cu haine sau cu bomboane, mereu tentat altceva să cumpere din puținii lui bani. Și la urmă a hotărît: sonatele lui Mozart! Ce putea el pricepe din Mozart pe vremea aceea! Semn că orice pasiune se face pe căi laturalnice, misterioase, care n-au mare rost să fie explicate. În liceu, încă, spre sfîrșitul războiului, Sandu a traversat frontul — această trecere era destul de complicată — ca să-și continue studiile. De la Focșani nemții încă nu plecaseră. Străzile erau invadate de cuvinte nemțești. La Teatrul Pastia juca o trupă de operete germană. Sandu, ca să poată să asiste la *Drei Mädelhaus*, s-a îmbrăcat în... cucoană. Aceste curajuri se iscau din partea unui tînăr extrem de sfios, și care, între străini, din pricina timidității, făcea impresia de prost. Cum va fi arătat, strecurîndu-se printre nemți? Spre spaima lui, nemții îl interpelau amoros. A fost posibil așa ceva?

Tot la Focșani, mai tîrziu, o reprezentație cu trupa Corfescu. Se dădea *Tosca*. Orchestra o forma un singur piano. Sandu a reflectat: „Ce operă întunecată! Afară de

romanţa tenorului din actul al treilea, nu se poate pricepe absolut nimic."

Clasa şaptea la Liceul Matei Basarab. La începutul operei române la oricîte spectacole de acelaşi fel, în fiecare seară. Pare exagerat să spui: „Am văzut *Boema* de vreo 50 de ori". Şi totuşi, este aşa. Absolut la toate spectacolele, şi pe atunci repertoriul operei era foarte redus. Mereu *Boema*, *Tosca*, *Carmen*, *Aida*, *Lakmé*. Cam atît. Şi la concerte simfonice. Ce impresionante apăreau aceste concerte cînd domnia lui Dinicu se încheia! Lumea imensă abunda în sala Ateneului. Cîţi au mai rămas credincioşi de atunci? Toate locurile erau vîndute. Chiar şi culoarele supraîncărcate. Cea mai severă pază, un nesfîrşit şir de soldaţi păzea toate uşile. Intrarea era foarte scumpă, numai pentru oamenii bogaţii. Sandu sosea pe la ora şase, adică era înainte de începutul concertului cu vreo trei ore. Se ascundea, în fiecare seară, în întunericul altei statui. Mai ales sub masa pe care era instalat un leu grandios avea loc. Noapte completă dedesubt, numai radio de la ceasul-brăţară îi mai arăta trecerea timpului. Numărul de pe mînecă şi şapca de licean, ascunse într-un buzunar. Şi cîte o pagină din lecţia de pe a doua zi. Dar, cu un astfel de temperament, putea fi înţeles de [cei] care în viaţa lor n-au fost la vreun concert, cu toate că bucureşteni? Cîte un pas pe lîngă Sandu. Dacă vine cineva? Dacă îl vor prinde? Dacă îl vor scoate afară? Ce ruşine! Dar pasul se depărtează. Altul la rînd. Bătea atît de tare inima, în de-a lungul celor trei ore, că e de mirat că nu o auzea nimeni.

La ora nouă, altă grijă: dacă îl vede cineva cînd îşi face apariţia de sub leu! Îl vor scoate cu soldaţii afară! S-a întîmplat şi asta. Se prăvălea plafonul peste el. Curgeau lacrimile. Dar după aceea nu pleca din faţa Ateneului. Căci s-ar putea încă să aibe noroc. O ocazie binecuvîntată, plătit un poliţist sau un servitor al Ateneului. Poate că unul dintre tovarăşii de suferinţe (erau zece cu toţii?) a intrat, cu toate rigorile păzitorilor. Ce ciudă îi va face a doua zi! Şi cum va susţine, ticălosul, că a fost cel mai frumos concert auzit vreodată în Bucureşti!

Dar nu numai sub leu se ascundea Sandu. Cum toate a nu petrecut de o sută de ori — pe atunci concertele erau foarte dese — a avut ocazie să încerce toate posibilităţile.

Uneori era obligat să stea cele trei ore la... closet. Trecea cîte un amator care se indigna pe ușa prea multă vreme închisă. Aici, oricît de prozaic ar fi decorul, există și agremente: lumina! Cum tot pe atunci Sandu voia să învețe stenografia, profita de ocazie și scria pe pereți. Învățase destul de bine. Dacă situațiile s-ar mai fi repetat, ar fi ajuns chiar un maestru. Ar fi surprins chiar pe domnul Stahl. Dar ce surpriză ar fi avut domnul Stahl dacă ar fi venit vreodată în aceste locuri, descoperind atîtea spații imense stenografiate!

Bineînțeles că după atîtea emoții concertul nu putea fi ascultat calm. Spaima îndelungată și apoi bucuria alterau sunetele orchestrei. Dar să ne înțelegem. Nu trebuie admirată numai răbdarea prodigioasă, repetată în fiecare seară; dificultățile învinse; o patimă născîndu-se singură, fără nimeni care s-o încurajeze. Dar mai ales pentru că toate acestea se petreceau din partea unui tînăr extrem de sfios, pentru care orice rușine îl făcea să se gîndească la sinucidere.

Azi toate s-au schimbat. La intrare, pază modestă, dar amatorii nu se îmbulzesc. Concertele excepționale sînt rare. În fiecare seară, Ateneul, în întunerec, parcă doarme.

Cînd a terminat liceul, Sandu a fost trimis la Viena, ca să învețe limba germană. În fiecare zi în altă parte. Prin potecile de la Schönbrunn, pe unde altădată rătăcea ducele de Reichstadt. Sau între Kahlenberg și Leopoldsberg, după umbra lui Schubert, printre copaci, odihnindu-se între frunze. Pe străzile cu case negre. Dar în fiecare dimineață, înainte de ora cinci, coadă la Operă pentru biletul bun și și ieftin. (Nu se dădeau zilnic bilete decît pentru un spectacol.) Pe la ora cinci, nu venise decît puțină lume să aștepte. Dar curînd se făceau vreo cincizeci de oameni înaintea lui Sandu, căci fiecare dintre cei prezenți ținuse locul unui vecin. La ora nouă se deschidea casa, deci rîndul lui Sandu venea pe la zece. În toată așteptarea aceasta, Sandu își examina vecinii, și, după ani de zile, mai ține minte încă tipuri. Cîteva gospodine cu pălăriile lor amuzante, discutînd între ele neobosit, cu vorbe ca „*ich weiss nicht*", în timp ce lucrul nu și-l lăsau din mînă. Sau o scenă zilnică: un tînăr pradă unui acces de epilepsie. Dar întîmplarea era atît de obicinuită, că nimeni nu se mai sperie. Asistau la spec-

tacol, apoi conversația întreruptă continua. Destul de bizare ocupații pentru un adolescent. În loc să observe că Gretel, cu capul gol, cu rochița *bleumarine* cu pui, îl așteaptă. Cel puțin l-ar fi învățat nemțește. Și, pe deasupra, ea știe să sărute așa de bine!

După licență, trei ani la Paris. Cu intermitențe, pentru excursii prin Franța. În fiecare seară (au fost 20 de excepții?) la Operă, la concert, la orice festival muzical de valoare. Duminica, spectacole fastuoase. Într-adevăr: dimineața, la biserică, pentru orgă. La ora două, Colonne, la cinci, Lamoureux. Seara, operă. Pare aproape imposibil, și totuși bucuria de a asculta nu se irosea în tot lungul zilei. Nu era un concert însemnat care să fie omis. (Îndelungele meditații zilnice de pe afișele lipite de coloanele Moriss!) Oricît de umilă ar fi fost reclama, Sandu era exact la cea mai bună reprezentație. Puțini fideli în tot Parisul, vreo zece, dar se recunoșteau între ei. Nu se înțelegeau de mai înainte, dar era sigur că se vor găsi în același loc, cu toate că Parisul mai anunța pentru aceeași oră cîteva concerte. Aceeași fatalitate îi înfrățea. Fără de nici o legătură cu gustul publicului mare. Uneori, în sală nu se găseau decît vreo sută de persoane, și cele mai multe venite la întîmplare. Așa a fost cu Cvartetul Rosé. Dar a lipsit vreunul dintre cei zece? Sau un concert Satie[1], ocazie unică și la Paris, dat la Sorbona. La fiecare notă neprevăzută, tovarășii se căutau cu ochii pentru o secundă. În pauze, discuții aprinse. Timp de meditații, de îndelungi tresăriri? Greu. Programul săptămînal, supraîncărcat, n-o permitea. Și cînd ziua pariziană se întindea prea lungă, fără nici un prilej de muzică, Sandu intra într-o expoziție de plăci de patefon. Acolo putea auzi ce voia, nu-l zorea nimeni, de oricîte ori.

Sandu, întors în țară, mai examinează încă programul concertelor din Paris. În fiecare seară socotește fiecare spectacol. E emoționat la ora cînd trebuie să înceapă. Se închipuie între prietenii de odinioară, care trebuie să fie tot acolo. Încearcă să construiască în imaginație desfășurarea muzicii.

O, voi, tovarăși, vă văd pe toți! Nu lipsiți nici unul. Cei care sînt absenți au murit. Uite pe blondul care dă din cap ca să ție măsura. Și cel mic, cu barbă. Și cucoana cu

ochi visători. Şi junele cu ochelari şi cu buze groase. Identici, ca şi atunci, ca şi cum timpul n-ar fi trecut peste voi. Vă aduceţi aminte de un tînăr român al cărui nume nu-l puteaţi reţine, care vă ţinea tot timpul tovărăşie? L-aţi văzut de sute de ori, nu-i observaţi absenţa? N-aveţi timpul nici unui gînd în afară de muzică? Sau aţi reflectat poate, grăbit, o singură dată între două sunete: „Trebuie să fi murit". E singura scuză pe care o admiteţi. Ca şi cum n-aţi avea şi voi destule necazuri. Sînteţi cu şase ani mai bătrîni. Vi s-au făcut cearcăne primprejurul ochilor, vi s-a albit părul, vă dor încheieturile, Dar ce importanţă au toate acestea pentru voi! E anunţat un concert cu Kreisler[2]!

Întors în ţară, pentru o consolare: plăci de patefon. În toată literatura poate că nu există decît o singură descriere mai prelungită (pe scurt, Huxley) a fericirii pe care o pot produce aceste plăci: *Zauberberg* de Thomas Mann. Discurile uniforme, uscate, şi care conţin totuşi cele mai variate şi mai perfecte concerte. Cum să descriu o mulţime de gesturi neînsemnate, şi totuşi miraculoase pentru un îndrăgostit al lor; cu ce dexteritate le mînuieşti, tu, care în viaţa obicinuită de atîtea ori eşti stîngaci, ca nici cea mai mică atingere să nu le supere: titlul din mijloc, cu toate detaliile lui; cumpănirea îndelungată a celor mai mici calităţi sau defecte, şi satisfacţia sau dezolarea pe care o extragi din această cercetare; discuţia asupra acelor patefonului (de cîte ori nu arunci cîte un ac, temîndu-te să nu-l fi mai întrebuinţat o dată!); urmărirea de fiecare clipă a feţei vecinului, care ascultă şi el, şi vanitatea pe care o extragi dacă-l vezi încîntat.

Fiecare disc în parte şi toate la un loc. Aranjarea lor, catalogarea lor. Este o trudă de fiecare zi şi afecţia pe care o ai pentru nişte fiinţe adevărate. Căci amatorul de discuri le aude respirînd. Cînd se strică vreuna, din cine ştie care întîmplare catastrofală, ai vrea s-o îngropi cu tot alaiul. Nu te îndură să arunci cioburile nefolositoare, şi la urmă le păstrezi şi pe ele într-un sertar. Şi te îndurerezi de cîte ori deschizi acel sertar, căci un disc nu poate fi înlocuit, chiar dacă magazinul îţi oferă aceeaşi bucată. [Sînt] legate de el toate micile evenimente care au dus la căpătarea lui, şi cu distrugerea lui se distrug şi emoţiile cu care l-ai întovărăşit în tot timpul. Pe un nou-venit îl primeşti cu ostilitate, ca

pe un înlocuitor, ca pe un copil vitreg care vrea să te consoleze de moartea unui copil veritabil. Şi amatorul de discuri are cîteodată cîte o neliniște teribilă. După moartea mea, ce se va întîmpla cu ele?

Sandu şi-a îmbogăţit colecţia lui cu mari sacrificii. Nesfîrşite combinaţii trebuiau făcute pentru fiecare noutate. Privind catalogul de plăci, Sandu ameţea, şi era deznădăjduit că nu putea să-şi adune tot ceea ce rîvnea. Cu creionul însemna ceea ce trebuia să cumpere la prima ocazie, îşi propunea să le aibe în ordinea preferinţei lor şi era covîrşit de numărul impunător pe care i-l prezenta catalogul. Durerea neputinciosului care întîrzie ceasuri pe un catalog de plăci cine o cunoaşte? Dar dacă ai răbdare, comoara ţi se multiplică. Fără tovarăşii, căci nu mai găseşti pe nimeni care să aibă aceeaşi pasiune fantastică şi în care să ai perfectă încredere cînd împrumuţi plăcile. Nici măcar nu găseşti pe cineva care să asculte multă vreme şi să preţuiască darul incalculabil, chemîndu-l să-i împărtăşeşti această voluptate. Fiecare disc, povestea lui. Vecinul te întreabă, amuzat de emoţia cu care îi dai unele amănunte: „Cum mai ţii minte?" Şi atunci constaţi că eşti atît de depărtat de dînsul, că-ţi dărmă întreaga emoţie, şi fugi să rămîi iarăşi singur, gesticulînd ca un vrăjitor printre sunete.

Desigur că nu vom înşira aici toate discurile pe care le are Sandu, fiecare cu povestea lui. Sînt secrete strict personale, care, pentru un strein, e drept să nu aibe nici o însemnătate. Dar cîteva exemple. *Sacre du Printemps* al lui Stravinski a fost adus de Sandu de la Paris. L-a cumpărat pentru că era singurul mijloc să-l cunoască de aproape, fiind dificil, pretinzînd un studiu migălos, şi executarea lui, extrem de rară. La Paris Sandu n-a avut patefon. În ultimele zile înainte de plecare, Sandu îşi lua rămas bun de la colţurile familiare din Paris. Traversase Jardin du Luxembourg, admirase *Olympia* a lui Manet de la Luvru, la Biblioteca Naţională îşi alegea lectura de încheiere dintr-un milion de cărţi, se mai plimba pe Sena cu o barcă graţioasă, se strecura prin îmbulzeala de pe marile bulevarde şi, întors la hotel, de cîte ori voia să se repauzeze printre aceste plimbări, mai privea încă o dată plăcile noi, voind să le ghicească misterul numai cu ochii, tezaur ascuns într-o casetă a cărei cheie s-a pierdut. Apoi cele patru plăci tovarăşe de

tren, trei zile, pe drumul pînă în țară. Abilitatea ca să nu se spargă ceva. Ajuns acasă, abia a avut timpul să spună bună-ziua la cei care îl așteptau, și s-a închis în camera lui, lîngă patefon. Ar putea să facă să fie înțeleasă de un străin această trăire a cărei intensitate a fost susținută în fiecare minută? Un Albeniz[3] i-a fost adus de Coca de la Barceiona. N-ați cunoscut-o pe Coca. De cîte ori îl invadau pe Sandu regretele că nu poate ajunge la Barcelona? *Cvartetul 127* de Beethoven, ce chinuri erau pe atunci! Concertul lui Schumann e imprimat pe primele lui plăci. Iar *Sonata op. 5* a lui Brahms o are de la un sinucigaș. Familia acestuia a vîndut plăcile, iar Sandu a ales ce a crezut mai bun. Sufletul mortului, curgînd ca o apă, printre obiectele familiare ale lui Sandu...

Și achiziția ultimă, radio. O zi de neliniști, de neînțelegeri cu oamenii, de preocupări meschine, de încercări zădarnice de a fugi — căci dificultățile sînt tot mai complicate la frontieră, nimeni nu mai are timpul să se bucure în liniște de oameni, de luminile unor ape, de parfumul unor copaci. Și noaptea, pe căile văzduhului, prietenie cu întreg universul. „Aici radio Roma!“ Un dulap din camera lui Sandu se transformă în Capitoliu. „Radio Budapesta.“ O pernă, insula Margareta. „Radio Viena.“ Printre covoare, pe Ring. „Radio Cairo.“ Pardoseala, nisipul. „Radio Paris.“ Pentru Paris, un loc special, căci la nimic, la nici o stradă, cît de meschină, nu se poate renunța. Combinație de sunete pînă tîrziu, pînă cînd nu se mai aude nici un zgomot pe stradă, iar posturile de radio tac unul cîte unul. Abia atunci Sandu încearcă să adoarmă. Dar visurile începuseră cu mult înainte de somn.

Și va veni o zi cînd un schelet cu o coasă în mînă îl va doborî pe Sandu, și întreaga lui petrecere va trebui să se termine...

CASTELE PE NISIP

„Ce superbă atmosferă!" Exclamația febrilă a lui Paul. Într-adevăr, farmece în aer, și totuși nici o putință de a le preciza. Cîțiva români ajunși tocmai la Luxor, la capătul Egiptului. Cîteva mese, în grădina hotelului „Pension de famille". La o masă, Paul și tovarășa lui, Mitsuko, mica japoneză, cum i se spune, *mademoiselle* Berthe, franțuzoaică, observînd treburile hotelului, domnul Hedra, proprietarul hotelului, Sami Soliman, profesor arab, acum mosafir. Cîte un egiptean mititel, cu turban și cămașa colorată, se ruga să le cumpere mărunțișuri: mărgele, cărți poștale, piepteni. De la unul din ei domnul Hedra a cumpărat alune prăjite, și tot restul discuției a fost punctat de ronțăitul alunelor. În grădină, palmieri cu umbrele lor dărîmate pe lumină. Un aer cald, dulce, amețitor. Vorbe lenețe, fără supărare, fără gînduri ascunse.

„Ce or fi făcînd ceilalți? Bine zici, că mai sînt și ceilalți! Avem impresia că sîntem numai noi, Mitsuko!"

De ce această superbă atmosferă? Parcă n-ar exista în ea nici un gînd, numai senzații. Vizitatorii au prezent de la distanța pînă acasă, streini: văzuți pentru o clipă numai și care vor fi părăsiți pentru totdeauna, drumul lung al călătorilor, cu vaporul mai întîi cinci zile, și apoi cu trenul de la Cairo la Luxor timp de douăsprezece ore, Nilul mereu aproape, și nisipul fără sfîrșit, care se simte obsedant. Și albastru. Este posibil, așa de albastru?

Paul spune lui Mitsuko:

— În definitiv, sînt ipocrit. Vorbesc franțuzește cu ei, intercalînd cîte un cuvînt românesc, ca să-l înțelegi numai dumneata. Dar rîd tot timpul, ca să nu mi se observe stratagema, îi las să creadă că vorbesc în românește numai pentru că nu sînt în stare să susțin tot timpul o conversație franțuzească și vreau să fac impresia că nu-ți spun nimic însemnat.

— Nici nu-mi spui nimic însemnat.

— Nu pot să-ți fac o declarație la masa aceasta, în fața lor, chiar dacă nu m-ar pricepe.

— Li s-ar părea și curios. Să venim pînă la Luxor, ca să-mi faci mărturisiri!

— *Et puis...*

De fapt, Paul continua acest joc inofensiv numai ca să-și facă iluzia că e mai aproape de Mitsuko și că sînt mistere între ei. Ceilalți credeau altfel: că face sforțări ca să ascundă anumite secrete. Atîtea minuni în decor și atîta depărtare pînă la fată!

Mitsuko, mică, de tot mică, cu capul rotund, cu ochii oblici puțin. Un excursionist i-a inventat un nume: Mitsuko, mica japoneză. Paul i-a spus, după ce au umblat o după-amiază întreagă pe străzile Cairului, ca să caute niște pantofi potriviți, numărul 33: „Din pricina dumitale n-o să mă mai potrivesc cu nici o fată, oricît de bine ne-am înțelege sufletește. O să găsesc că are piciorul prea mare!" Mitsuko rîsese ca și cum fusese o simplă glumă, nu un mijloc de a-i face o declarație.

Monsieur Mergey, profesor francez ajuns la Luxor, sosi și el. Slab, nervos, cu ochii lucind uneori, dar de obicei plictisindu-se imens, schimbînd țigare după țigare. A sta în Luxor așa de mult, încît să nu mai ai nici o emoție, și o plimbare pe Nil s-o consideri drept un eveniment banal! În timp ce Paul, din pricina plecării apropiate, îndrepta antene în spațiu, *monsieur* Mergey vrea să profite de prezența unor vizitatori. Povestește, glumește. Uneori îl invadează iarăși singurătatea, și pentru o minută rămîne absent. Domnul Paul pricepe că e numai un fel de a fi agreabil din partea lui Hedra, dar e nenorocit, și ar vrea ca situația să se schimbe cît mai iute și să izbucnească rîsul lui Hedra, ca să se vadă net că propunerea nu trebuie luată în serios. Hedra o invită pe Mitsuko să rămîie în orașul lui, căci îi va

La Fălticeni

H. Bonciu (portret de G. Iuster), scriitor, unul din prietenii apropiați ai scriitorului

Profesorul Ion Argintescu, unul din prietenii apropiați ai scriitorului

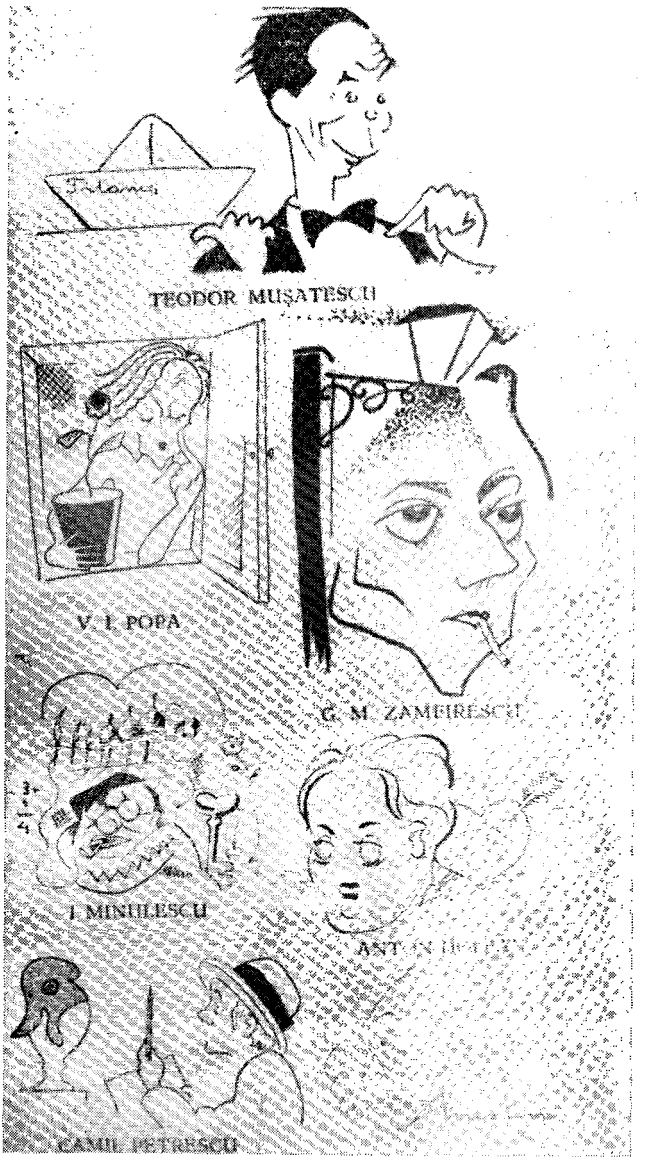

Colaboratori ai paginii literare de la *Vremea*

găsi el o ocupație. *Mademoiselle* Berthe rîde, ca și cum ar fi vorba numai de o glumă, dar domnul Hedra rămîne serios. Sami Soliman surîde, numai ca să facă și el parte în vreun fel din restul societății. Și iarăși alune...

Paul se extazia:

— La o așa mare apropiere de noi, palmierii. Ne putem oricînd rezima de tulpina lor. Iar deseară luăm barca și ne plimbăm pe Nil.

— Sînteți invitații mei! propune *monsieur* Mergey.

La o ușe a hotelului își face apariția Of America. Glumeț inepuizabil. Desigur, glumele ieșeau la întîmplare, unele mai bune, altele mai proaste, dar debitul cu care au fost spuse te contamina întotdeauna și îți pricinuia bună dispoziție. Flăcău tomnatec, cu forme rotunde, cu mutra de clovn îmbrăcat civil, dar cu impresia că hainele nu i se potrivesc, și ar fi mai nimerit să-l trimiți să-și îmbrace din nou costumul cu clopoței și fardurile pe față. Știe o mulțime de șmecherii și le execută fără obosire: scoate bani pe nas și urechi, transformă obiectele, își descopere lucruri streine în buzunare, ghicește. Cum fiecare dintre aceste isprăvi este întovărășită cu exclamația de prestidigitator „of America", lumea îi spune „Of America". Nu cunoaște nici o limbă streină (se socoate singur: „poliglot la urechi!"), dar se împrietenește imediat prin jocurile lui, e chemat pe nume, e ironizat fără de nici un scrupul, și a devenit absolut necesar în decorul excursiei. Ajuns în grădina hotelului, începe imediat să facă farse, fără să-l roage nimeni, și toți din jurul lui fac haz de el. Scena se repetă pentru a suta oară, dar nu e nimeni încă plictisit, atîta convingere și dăruire gratuită pune Of America. Și uneori Paul gîndește: „Oare există ceva serios îndărătul acestor glume? Vreo experiență grozavă, ce a făcut din acest om matur un iremediabil copil? Oare el nu încearcă o uitare? Sau să nu interpretez favorabil un obicei care se suprapune perfect pe om."

Acum Paul se gîndește în altă parte. În timp ce Of America face trucuri și amuză compania, iar soarele coboară pe cerul albastru, el recapitulează călătoria, care ajunsese la Luxor; de acum întoarcerea, obiceiurile zilnice care revin, oricît s-ar perinda prin fața ochilor, încă pentru multe zile, același decor fastuos.

Pornise în excursie la întîmplare, după un anunț în ziare, cu niște oameni pe care nu-i cunoștea. Pe drum, începuseră să se cunoască, din nevoia de a se sprijini, de a nu fi complet singuri. Un maior cu nevastă-sa, menajul Bursuc, un general, un colonel pensionar, două studente, un neamț, tînăr funcționar la o bancă, Schmidt, studentul Lucian, Paul Iliescu, și el student, Of America și mica japoneză. Aceștia mai însemnați, dar puțini cu toții. Și menajul Robu. Oameni fără de nici o culoare, și, pierdută în lumea aceasta, Mitsuko, așa de scumpă, Mitsuko nu făcea nici o mărturisire că găsește pe cei de primprejur așa de insuportabili, cum reflectă fără de nici o discreție Paul. Totuși, era mereu în tovărășia lui Paul, dar fără nici o emoție pe figură, ca să demonstreze că această tovărășie îi făcea o plăcere deosebită. Paul nu putea scoate o concluzie binefăcătoare pentru el. Poate era o simplă întîmplare. Sau poate că erau ceilalți așa de antipatici și fiecare ocupat cu el însuși, încît Mitsuko îl preferase pe dînsul. Sau poate că Paul, instinctiv, o obliga să stea în preajma lui. Era mîndru și nu ar fi făcut o rugăminte fățișă ca s-o reție. Dar, din instinct, punea o întrebare, începea o discuție, cerea un răspuns tocmai în clipa cînd Mitsuko ar fi vrut să plece. Oricum, fie din pricina sufletului lui Paul, plin de îndoieli, sau din pricina calmului cu care fata primea tot ce se întîmpla în jurul ei, Mitsuko rămînea misterioasă. Poate insensibilă, cu toată imaginea ei grațioasă, ce se profila pe decorul halucinant, mereu în transformare.

În grădina cu palmieri, Of America își continua neobosit farsele lui. Se apropia ora mesei de seară, românii începuseră să se arăte în stradă. Arabii se înmulțiseră, oferind să vîndă mărunțișuri, înșirînd ghirlănzile de mărgele de toate culorile, aruncînd în aer scarabeii de lut. Prețurile variau fantastic. *Mademoiselle* Berthe continua să stea la masă, dar cu un aer care voia să spună: „Mai stau numai puțin". Iar domnul Hedra răspundea, tot numai din figură: „Poți să mai stai, nu-i nimic". Sami Soliman surîdea tot constrîns, ca și cum s-ar fi jenat că a rămas atîta vreme într-o societate streină. Mitsuko se pregătea parcă și ea să plece, să-și pună poate rochia de seară. Paul o privea nenorocit. Nilul și nisipul așa de aproape... Menajul maior Bursuc se apropie chiar. El, stîngaci, țeapăn, păros, sugerîn-

du ți tot timpul că nu i se potrivesc hainele civile, pe care trebuie să le poarte aici, cu lunetă la șold. Ea, partea romanțioasă a menajului, cu gropițe în obraz și cu surîs pe buze, satisfăcută în fiecare moment de a vedea atît de frumoase lucruri, de care nu se mai satură, cu ghidul franțuzește în mînă, din care se informează în toată călătoria. Sprintenă, căprioară, lîngă gravul ei bărbat, pe care îl iubește nespus, și pe care îl strigă de nu se mai aude decît exclamația ei: „Nicu". Și „Niculae" cînd vrea să-l tachineze. Ceea ce el primește fără nici o umbră pe față, dar de fapt cu mare mulțumire. Menaj tandru, care te obligă să iei parte la tandrețea lui. Acum doamna se repede la alunele de pe masă. „Uitați-vă ce-am cumpărat! Am vrut să iau și brățări, dar lui Nicu nu-i plac."

„De ce se uită cu atîta seriozitate Mitsuko? reflecta Paul. În mîna doamnei Bursuc orice obiect, cît de perfect ar fi, își pierde din prestigiu... Vrea să fie politicoasă numai? Este necesară această politețe? Sau nu observă vulgaritatea care se degajează din vorbele doamnei Bursuc?"

Dar veneau și alți români, fiecare din altă direcție. Domnul colonel, pensionarul, subțire și bătrîn, răgușit, mîncat parcă de molii, cu țigara atîrnînd moale de buză, prevăzînd dezastre pentru niște excursioniști care au îndrăznit să vie așa de departe. Și generalul, surîzînd generos, spunîndu-ți parcă „să n-aveți nici o grijă, căci știe el ce știe", dîndu-ți iluzia că poți să te sprijini cu siguranță pe el, deoarece ar fi incapabil să te părăsească, să nu-ți ajute, și era un om de prea mare suprafață ca să nu poată fi de folos oriișiunde. Și studentul Schmidt, tînăr, dar aspru ca un neamț adevărat, făcut din linii drepte, vorbind o românească care se vede că a fost învățată cu multă trudă și perfect gramatical. Și Zamfir, conducătorul excursiei, vădind de la distanță neseriozitatea. Atîta lume mare în seama neseriosului Zamfir. Călătoria făcea impresia unei aventuri. Dar cu toții se lăsau să trăiască în voia atmosferii generale, amînînd orice socoteală mai precisă, cu nădejdea că totul se va aranja fără bătaie de cap. Și menajul Robu. Domnul, spre cincizeci de ani, jovial, cu zîmbet pe buze, pe obraji și în colțul ochilor, cu fes în cap, ca să fie culoare locală, și vorbind încontinuu cu o voce sonoră, care îl anunța cu mult înainte de apariție. Povestește inepuizabil toate

năzdrăvăniile pe care le-a făcut în viață, încîntat de faptele lui, de succesele avute, vrînd să devină cu violență erou de prim plan, după ce atîta vreme toată lumea îi ignorase existența, cum probabil s-a agitat, tot așa de inutil, în tot lungul celor cincizeci de ani pe care îi are. Povestește așa de iute și așa de încurcat, că e greu cuiva să priceapă ceva din povestirea lui, chiar dacă ar avea bunăvoința să-l audă. Te mulțumești să-l asculți și să-l aprobi din toată inima. Consoarta, *en grande dame*, acceptă și ea amuzată, fără să întrerupă *vitejiile* soțului. Ea e o persoană care știe că nu este elegant să fie geloasă și știe că a trecut de mult timpul certurilor. Acum îl lasă pe Robu în voia lui, deoarece nu mai poate fi nimic periculos, și el se poate deci lăuda cu ceea ce făcuse odinioară. Robu se pricepea să fie indiscret la culme, să povestească pînă și cum își cucerise nevasta. Cu el, atmosfera devenea repede vulgară. Veșnicele farse ale lui Of America păreau inofensive pe lîngă stridențele lui Robu. De altfel, și cuvintele tandre ale doamnei Bursuc sunau tot atît de fals în preajma palmierilor. Paul gîndea: „Oameni care se pricep să facă orișice în lume, dar nu pot să tacă cinci minute. Ca și cum n-ar vedea nimic." Mitsuko ronțăia mereu alune prăjite, cu ochii pe un sfinx mic de lut, pe care i-l întindea cu insistență și încurcînd mai multe limbi diferite un arab mititel. Paul propuse lui Mitsuko:

— Cînd te gîndești că stăm de atîta vreme în această grădină minunată și n-am văzut-o încă pînă în fund... Nu vrei să mergi cu mine?

Și se ridică, făcînd impresia că invitația era întîmplătoare, că el ar fi plecat în orice caz.

— Viu! se grăbi fata.

Dar cu un ton întîmplător, din care nu puteai scoate nici o bucurie.

Seara coborîse, în hotel începuse să se aprindă luminile. Palmierii deveniseră și mai impresionanți, pregătindu-se să intre în întuneric, după ce toată ziua soarele păruse că a bătut cu atîta putere numai ca să-i împodobească pe ei. Ajunși singuri, Paul nu știa cum să vorbească, iar Mitsuko nu-l încuraja. Lîngă Mitsuko fiecare obiect căpăta forma lui adevărată; a-i descoperi farmece părea a exagera, a falsifica. Conversația se angaja stupid, cu toate că Paul o preparase de atîta vreme.

- Ce mulți palmieri!
- Foarte mulți...
- Un arbore imperial...
- Foarte frumos...

Din luminiș se auzea vorba suculentă a lui Robu. Și deodată, mai puternică încă, vocea lui Robu, plină de satisfacție că poate încheia așa de perfect munca unei zile, anunțînd peisagiul egiptean:

- La masă, copii!

După masă Paul se găsi numai cu Mitsuko în *hall*-ul hotelului. Ceilalți prelungeau bucuria mîncării. Paul spuse:

Ce comod este să călătorești în tovărășie mai mare! Cu atîția concetățeni, n-ai impresia singurătății. Oricît de antipatici ar fi, știm că la nevoie le putem cere un ajutor. Dar, în același timp, prezența lor este o pagubă: ei alungă orice poezie. Dacă aș vedea Luxor fără de nici un amic, altfel mi-ar apărea aceste locuri. Ce impresionant trebuie să fie aici dacă n-aș cunoaște pe nimeni... Dar poate că niciodată nu poți să fii de tot singur, căci toți vorbesc franțuzește, și te înțelegi cu toți.

Spune toate acestea ca să se răzbune pe Mitsuko, să-i vadă pe față neliniștea? Mitsuko ascultă fără nici un fel de emoție, ca și cum ar asculta o veste fără legătură cu ea. „Ce mică, și cîtă stăpînire de sine! gîndi Paul ca să se consoleze. Ce înțeleaptă!"

Vaporul românesc ne-a adus pînă la Alexandria. Abia trenul de douăsprezece ore pînă aici, anevoios și oprind la stații necunoscute (dar luminate cu electricitate), ne-a dat impresia că ne depărtăm puțin. Dar uită-te la hartă, ce imens mai este mai departe. Parcă Luxor s-ar afla la țărm!

Cu toții într-un vagon. Prieteni, dar fiecare s-a grăbit să-și aleagă locul cel mai bun. Numai după ce și-au asigurat loc abundent pentru ei și pentru bagaje, după ce au socotit în ce chip s-ar putea dormi mai bine, au început, ca de obicei, să circule, să glumească, să se intereseze de vecini, dînd chiar sfaturi nefolositoare. Of America a reînceput să scoată bani din mansete, trecînd din grup în grup, sau făcîndu-și amici printre arabii care își căutau inutil un loc printre românii instalați copios, sau încercînd să vîndă mărunțișuri, oricît de tîrzie era noaptea. Paul păstrase,

pentru el și pentru Mitsuko, două locuri față în față, lîngă o fereastră, mai la o parte de ceilalți. I-a făcut culcuș, a vegheat-o, nu se putea ca Mitsuko să nu fie recunoscătoare. Somn întrerupt de arabii guralivi, care invadau vagoanele în stații. Un chin îndelung petrecut în doi. Paul se simțea murdar și obosit, dar încîntat de rolul pe care trebuia să-l joace. Împrejur, numai oameni care dormeau. Și cînd ajunseră dimineața, parcă tovarășii de noapte nu însemnaseră nimic. Paul gîndea: „Este Mitsuko, chiar dacă are un aspect tandru, și-ți vine s-o alinți — uscată, incapabilă să se înflăcăreze cu adevărat? Să se emoționeze, să fie naivă? Desigur, orice logică i-ar da dreptate să se poarte așa. De ce mi-ar face daruri? Cîtă încredere ar putea avea în mine, despre care se vorbesc numai fapte nesocotite și care pornesc la noi aventuri, la întîmplare, fără de nici un plan, în mine, care acum, în peisagiul nou, fac impresia că am uitat tot ceea ce mi s-a întîmplat înainte de a pleca, și de care sînt încă răspunzător? Dar este drept ca o fată să se arate așa de stăpînă pe sine?“

Hotărît, Mitsuko era fată deșteaptă. Așa de mică, licențiată în filozofie! Căpătase o mulțime de cunoștințe și se arăta oricînd stăpînă pe ele. Paul putea să afle noutăți și admira importanța celor ce i se spuneau. Putere de concentrare, descoperirea esențialului dintr-o chestiune cu multe detălii: calitate rară la fete. Dar prin anumite copilării și încurcături pe care Mitsuko totuși le făcea uneori își bizuia Paul toate speranțele lui. De exemplu, atît de lucidă, Mitsuko nu știa cum să-și socotească banii. Plănuia mereu cadourile pe care trebuia să le ducă acasă (nume nu spunea, și Paul nu întreba, ca și cum s-ar fi temut să afle), și în fața fiecărei noutăți era gata să cumpere. Trebuia Paul să-i atragă atenția că nu e nici o grabă, că nu trebuie să rămîie fără de bani cînd călătoria era încă așa de lungă, iar Zamfir, conducătorul, un om atît de tulbure. Mitsuko, ascultătoare, nu-l contrazicea niciodată, îl aproba cuminte. Acum stau amîndoi în *hall*-ul hotelului, în timp ce în grădină, unde fusese întinsă masa excursioniștilor (erau vreo douăzeci), Robu domina.

— A trecut ziua.

— De ți-ar părea rău cum îmi pare mie!...

— Crezi că sînt lipsită de sensibilitate?

Fraza cădea pe gîndul ascuns al lui Paul. Îşi da şi Mitsuko seama că e o luptă între ei?

— Ce vei regreta mai mult oare? continuă Mitsuko.

Desigur că sînt locuri superbe de vizitat aici: templul Luxor, templele de la Karnak, Valea regilor de la Teba. Dar voi regreta îndeosebi atmosfera, certă cu toate că n o pot denumi perfect, oamenii aceştia atît de familiari, care nu ştiu cum să fie mai binevoitori, Sami Soliman, domnul Hedra, Mergey, *mademoiselle* Berthe, pe care nu-i vom mai vedea niciodată. Arabii cu mărgelele. Şi certitudinea că această poveste nu se mai poate repeta identic. Căci, presupunînd că aş reveni, lipsa lui Of America, oricît de Caraghios ar părea el, ar fi suficientă ca să nu mai recunosc nimic. (Gîndea: „nu vei mai fi cu mine"...)

Cînd am plecat, aveam impresia că am rezolvat o mie de încurcături, printre care nu ştiam cum să trăiesc. Şi acum văd că totul era numai o iluzie, că voiajul o să se termine şi că voi găsi la Bucureşti tot ceea ce am lăsat.

O mărturisire? Paul a început să fie gelos? Dar aprobă, şi el, cu un gest de renunţare.

Da, călătoria noastră a fost o simplă întîmplare...

Şi monologă, trist ca de obicei:

Încerc să mă uit cu toată atenţia la cele mai umile lucruri din jurul meu, căci ştiu ce rău îmi va părea după ce nu voi mai fi aici. La scara din faţa noastră, care urcă la etaj, la scaunele de paie, la uşă. Şi cunosc de pe acum zădărnicia încercării mele că, orice aş face, voi avea tot atîtea regrete, iar Luxor va rămîne tot atît de departe.

Ce sentimental eşti!

Este ridicolă mărturisirea mea? Nu mă pot bucura de fiecare clipă, deoarece ştiu că totul o să se termine. Şi în gînd: „Prin mărturisirea mea, nu te pot face deloc să ai aceleaşi păreri de rău?"

Afară începură să se scoale de la masă, se vedeau umbrele lor prin uşa rămasă deschisă. Cîţiva, Lucian şi Schmidt, se apropiaseră chiar de intrare, dar, discreţi, dispăruseră îndată. Statura masivă a lui Robu se arătase în întregime; zîmbea cu satisfacţie şi îşi răsucea una din mustăţile negre ca pana corbului. Se dusese şi el. Toţi socoteau prietenia dintre Mitsuko şi Paul drept ceva mai serios decît era în realitate, căci Mitsuko şi Paul erau tot timpul împreună.

Fetele studente se prefăceau că nu le interesează chestiunea. Lucian exclamase odată: „Ce om ești tu, Paul!" Ceilalți nu mai veneau decît în trecere pe lîngă cei doi, iar domnul Robu avea un chip jumătate glumeț, jumătate ocrotitor, care voia să spună: „La fel am procedat și eu!" Nimeni nu-și închipuia ce puține lucruri se spuseseră între Paul și Mitsuko, și că, la întoarcere la București, se vor despărți și ei ca toți ceilalți. Apoi se vor întîlni numai din întîmplare, încercînd să refacă, inutil, atmosfera de odinioară. După cum Of America, perfect integrat peisajului, va apărea strident făcînd farsele lui pe Calea Victoriei.

Lui Paul nu-i displăcu închipuirile celorlalți: era un mijloc să se socoată mai alături de Mitsuko; chiar el singur făcea pe misteriosul.

Dar cineva intră pe ușa *hall*-ului: *monsieur* Mergey. El nu putea da mare importanță prieteniei dintre Paul și Mitsuko. Nu-și închipuia că doi oameni trebuie să vie așa de departe, din același oraș, ca să se cunoască și să se împrietenească. Le oferi o plimbare pe Nil, dar mai tîrziu, pe cînd noaptea va fi completă.

Vorbiră despre Paris. Mergey plecase din țară de multă vreme, și acum accepta să trăiască la Luxor, ca profesor de franceză la o școală arabă.

— Și ce plictiseală la Luxor! Ani întregi, să trăiești zi cu zi aici! Citești, dar asta n-o poți face cincisprezece ore pe zi, cît ești treaz.

De deznădejde, Mergey schimba țigările una după alta și dormita cu orele pe vreun scaun al hotelului „Pension de famille". Mai încerca o melodie, mereu aceeași, la pianul din salonul hotelului și schimba cîteva vorbe, mereu identice, cu domnul Hedra sau cu *mademoiselle* Berthe. Este un om de 35 de ani, păros, negru, slab, și n-are nici un nerv fără relief pe chipul lui. E prezent de cîte ori vin vizitatori, ca să mai aibe cu cine sta de vorbă. Sami Soliman, directorul liceului, îl invită deseori la el — suprem agrement — și își petrec acolo timpul stînd de vorbă, bînd whisky, mîncînd semințe. Poate la Sami Soliman sînt și alte obiceiuri, cu care *monsieur* Mergey s-a aclimatizat perfect?

Ce căuta aici acest om? Ca la un bîlci: „Veniți să vedeți, în timp de trei zile, întreaga viață a unui om!" Iar Paul

povestește dragostea lui pentru Paris, încercînd să fie agreabil lui Mergey.

Dar să mergem la Nil.

Plecară pe ascuns, ca să nu se mai citească pe fețele tovarășilor: „Dar unde se duc ăștia?" Iar *madame* Bursuc să exclame chiar: „O plimbare pe Nil! Superbă idee! Mergem și noi. Vii, Nicolae?" Pe drum, printre palmieri, pînă la apă, arabii așteptau cu o barcă. Drumul pe Nil și zgomotul lopeților. În lungul templului Luxor, profilat pe ape. Apoi pe lîngă palatul sultanei, înainte, în întuneric. Cerul e negru, n-are nici o stea. *Monsieur* Mergey spune: „Să vedeți aceeași plimbare pe lună plină!" Paul se aplecă și atinse cu mîna apa.

„În clipa aceasta, cu degetele mele ating Nilul. Ce multe emoții s-au sălășluit în noi, căci gîndul acesta mă face să tremur! De ce taci, Mitsuko? Și ce ascunde tăcerea ta?"

A doua zi, dimineața, porniră, cum se hotărîseră dinainte, să viziteze Teba. Aveau trei zile de stat la Luxor, deci tot timpul la îndemînă. O dată Luxor, altă dată Teba și la urmă Karnak. După-amiaza era lăsată la dispoziția călătorilor, să se odihnească, să discute, să-și piardă timpul pe potecile de sub palmieri.

S-au dus cu automobilele spre Teba, și căldura cădea înăbușitoare asupra lor. Un ghid îi însoțea, și arabul, deștept, se pricepea să dea toate amănuntele, fiindcă era o meserie ce o învățase de cînd se născuse. Nu departe, la un colț anumit al Nilului, așteptă o barcă, și cu ea au traversat fluviul. Pe partea cealaltă găsiră alte automobile, care îi duseră cei cîțiva kilometri pe întinderea dezolată, goală, uscată, pietroasă, cu ochiuri de nisip, fără nici o vegetație. Au trecut pe lîngă coloșii lui Memnon, fantomaticii păzitori ai pustiului. Pe cînd admirau, a fost o diversiune: doamna Bursuc a fugit ca o căprioară pînă la o mecară veche, să i cerceteze mecanismul. Bărbatul său o privea din urmă, și pe chipul lui, totodată supărat și afectuos, sta scris: „Ce copilă!"

Apoi temple, pe drum. Ghidul încerca să organizeze cultul egipteană ca acum cîteva mii de ani. Locuința regelui, locul de rugăciune, de petrecere, de plimbare. Atîta mișcare într-un ținut uscat de căldură.

În sfîrșit, au ajuns la mormintele ascunse. Unul lîngă altul, colțurile de odihnă ale faimoșilor regi egipteni. Pretutindeni, pămîntul a fost scormonit de către cercetătorii moderni, oameni de știință. S-au scos obiecte de artă, s-au răspîndit în toate ținuturile mumiile. În muzeul din Cairo, Tutmes II, cu păr alb, cu riduri pe tot obrazul, parcă doarme. Impietate!

Excursioniștii se coboară pretutindeni, și ghidul dă explicații. Desenurile, admirabile miniaturi, se înșiră pe toți pereții. Atmosfera misterioasă dinăuntru și soarele covîrșitor dinafară!

Paul gîndește, și o simte pe Mitsuko obosită, incapabilă să mai aibe socoteli: „Ce minuni, Mitsuko, numai pentru noi, aranjate numai pentru noi! S-au străduit faraonii toată viața să facă aceste comori, numai ca să fiu alături de tine, în fața lor, după cum Dumnezeu face cerul superb, cu luna și stelele, numai pentru îndrăgostiți. Aș vrea să se ducă toată lumea de aici. (Cel mai guraliv, domnul Robu, a rămas afară: a descoperit niște limonadă. Maiorul Bursuc stă la umbra unei coloane. A rămas cu vorbele: «Eu vă aștept aici; cînd vă veți întoarce mă luați și pe mine.» Dar doamna Bursuc, cu toată dragostea pentru soț, a coborît în morminte.) Să cadă noaptea peste noi. Te-ai teme? Am fi oare singuri de tot? Sau și aici ne-ar descoperi un mic arăb, ca să ne vîndă un șirag de mărgele? Nu, aici nu se poate veni. De ne-ar surprinde un arab, s-ar răzbuna crunt pentru toate zîmbetele pe care trebuie să ni le arate în oraș. Profanarea acestor ascunzători auguste, utilizînd cunoștințele pe care le-am învățat în școală odinioară, emoționîndu-ne, dar fără să ne aducem aminte de ce e mai important: aici a fost un mort ilustru, care a dorit să fie lăsat în pace! Crezi că egiptenii aceștia neînsemnați n-au în vine dorința strămoșului lor și ne acceptă cu voioșie? Iar eu, lîngă mormîntul pustiu al lui Ramses, șoptesc numele tău!"

Au vizitat mormintele cele mai celebre. Toată lumea se întoarce spre casă, cu toții obosiți, și poate cu impresia că au asistat, oricît de puțin ar fi înțeles, la un spectacol unic, senzațional, în viața unui om.

Dar Robu țipă brusc, despicînd aerul:

— Am uitat să întreb unde e mormîntul Cleopatrei!

Printre localnici a apărut și doctorul veterinar. Adică nu se putea ști precis dacă era doctor veterinar sau numai îl ironizau prietenii așa. El se mulțumea să rîdă fără încetare, și, cum nu știa decît englezește, rîsul lui era întovărășit de vorbe fără înțeles pentru Paul și pentru Mitsuko. Dar cum și cum asta nu împiedeca o prietenie, el continua să primească pe români cu aceleași explozii calde și neînțelese. Un domn tînăr de vreo 30 de ani. I-a plăcut Mitsuko, a observat bine Paul aceasta. Se purta cu toată lumea politicos, numai ca să aibe curajul să se apropie de Mitsuko. Oferea plimbări pe Nil, invita să arăte minunile din Luxor, mereu la dispoziție, și parcă toate ocupațiile lui se petreceau în salonul hotelului „Pension de famille". Începuse chiar să facă invitații, din care, ca din întîmplare, Paul era exclus. Paul începuse să fie gelos? Pentru aceste trei zile la Luxor? „Știu că Mitsuko se va întoarce neapărat cu mine și nu l va mai vedea pe doctor niciodată. În așa de puțin timp, cît stăm aici, Mitsuko n-ar putea să ia hotărîri prea mari. Sau mă doare mai ales instinctul că nici întoarcerea cu mine, cu toate că mai avem numai pentru noi timp destul, nu înseamnă mai mult."

Și, în timp ce Mitsuko, adulată, a pornit să i se arăte de către doctor, cu toate amănuntele, curtea de la Karnak, Paul s-a dus tot într-acolo, dar pe alt drum, pe ascuns, ca un hoț, în tovărășia studentului Lucian. Se simțea umilit. „Am venit atîta cale, să am ocazia să fiu la Karnak, unde m-am gîndit cu nostalgie de atîtea ori, și ajuns, să fiu distrat, să nu am în mine decît un sentiment de ciudă, din pricina unei fete pe care de-abia o cunosc."

De obicei, după-amiază, stau cu toții în *hall*-ul hotelului, așteptînd să se liniștească arșița. Fac spirite, tîrguiesc de la micii arabi, urcă și coboară de o sută de ori treptele circulare care se ridică din mijlocul *hall*-ului la etajul de sus, unde sînt camerele, își aduc aminte că trebuie să-și facă pbotele cînd vreun lustragiu își oferă serviciile. Anotimpul e destul de tîrziu, aprilie. De la Cairo au fost îndemnați turiștii să nu se aventureze atît de departe. Acum sînt singurii vizitatori, și poate din cauza asta li se dă atîta importanță. Toată lumea se bucură să-i invite, să-i servească, să le explice. Într-o seară, Sami Soliman a chemat la el numai pe Paul și pe Mitsuko, deosebindu-i din tot grupul. În casa lui

Sami Soliman, bînd whisky, mîncînd alune, în balconul lui, în timp ce bătea o adiere parfumată, la radio care familiar transmitea vorbă românească, reclamele comice obicinuite. Acum i-a invitat pe toți la un ceai consulul engiez. Tot pentru ora aceea Mitsuko a fost chemată la o distracție de doctor. Iarăși fiecare singur, cu mica lui petrecere.

Deocamdată, înainte de plecare, stau în *hall*, Mitsuko pe un scaun de paie, Paul în fața ei, rezimat de balustrada scării, ceilalți în trecere numai prin preajmă. Paul e chinuit. Fiecare nemulțumire, oricît de mică, îl înteţește. Mitsuko face și ea ca toți ceilalți aici, are picioarele goale în pantofi. O intimitate oferită tuturor. Paul începe cearta cu totul pentru alt motiv, pare lui Mitsuko de-a dreptul grosolan.

— Nu ești îmbrăcată cu gust.

— Nu m-am îmbrăcat de gustul dumitale.

— Poate că nici nu te-ai fi priceput s-o faci.

— Știi că nu-mi place să-mi spuie cineva astfel de reflexii.

Mitsuko răspundea mîniată, în sfîrșit fără de nici un ascunziș, fără surîsul convențional. Începuse între ei o luptă, chiar dacă pretextul era convențional.

— Nu știam că ești dintre acelea care trebuiesc menajate.

— Va servi pentru altă dată.

— Și nu-ți găsesc picioarele tentante.

O prostie spusă de Paul cu gustul de a fi meschin și astfel de a se pedepsi pentru chinul pe care nu era în stare să-l alunge din el. Mitsuko s-a înroșit și nici nu-l mai bagă în seamă. Paul pleacă, fără să-și ia rămas bun, la consulul american, cu Of America la braț. La întoarcere, Mitsuko, surîde ca de obicei.

Nu s-au întors împreună la Cairo. Grupul s-a despărțit în două, unii au plecat cu trenul de seară, alții au rămas pentru dimineață. Paul a plecat seara, s-a despărțit brusc de Mitsuko, spre curiozitatea celorlalți. Același drum lung, el pe banchetă și Of America lîngă el. Of America ajuns mijloc de consolare! La Cairo, grăbiți să-și aranjeze cu toții ultimele treburi înainte de a se îmbarca pentru atîtea zile.

Abia pe vapor, Paul și Mitsuko s-au reîntîlnit. Vaporul pornise iarăși pe ape, iar în toate zările, cerul limpede, pescărușii... Mitsuko sta lîngă Paul, ca și la venire, dar conversația începea greu. Studentul Lucian îi însufleți. Lucian era prietenos și cu un surîs de băiat șmecher. Începuse să-i numere aventurile și felul de a proceda cu femeile. Asta îi amuza pe cei doi.

Sînt foarte bun psiholog. Știu care femeie o să-mi placă mult, și, ca să nu fac prostii, mai bine fug de ea de la început. Cunosc foarte multe răzbunări contra femeilor, care par inofensive și care de fapt sînt cele mai dureroase. Notez într-un carnet toate reflexiile mele sentimentale.

Lucian spunea numai prostii, dar pe un ton amuzant. Mitsuko și Paul rîdeau la urmă cu tot dinadinsul. Cînd au plecat la celălalt capăt al vaporului, Lucian a spus lui Paul sfectuos: „Ce om chinuit ești tu!"

Hotărît, Lucian era bun psiholog, cu toată mutra lui comică.

S-a făcut noapte, vaporul merge cu legănări încete înapoi spre țară. Excursioniștii sînt răspîndiți pe tot vaporul. Pot fi găsiți, cu toate că nu mai depind între ei. În sala de mîncare a clasei a doua, Zamfir, șeful, personagiul mai mult decît îndoielnic, împotriva căruia s-au supărat toți excursioniștii, dar acum cu toții suportă chipul lui, căci drumul lung împreună creează intimitate, joacă table cu Schmidt. Chelnerul Iosif, îmbătrînit pe vapor, bun tovarăș, face impresia că e în largul său și că și-a găsit în sfîrșit meseria, după atîtea călătorii, privește jocul de table, aduce, la comandă, cîte o cafea sau o bere. Studentul Lucian stă pe o bancă afară, singur, rezimat bine de o scîndură, ca să se apere împotriva vîntului, care se simte tot mai tare. Majorul și nevastă-sa au găsit un colț bun la clasa întîia, și acum discută împreună despre cumpărăturile făcute. Doamna este gata să desfacă pachetele, dar domnul o sfătuiește să nu fie copilă. Generalul și colonelul și-au terminat masa; acum pe o canapea citesc ziare românești, căpătate cu multă greutate, și pe care nu le mai văzuseră din timpul în fund, în josul unei scări înguste, la clasa treia, mecanicul Robu bea. Robu e cu chef, mustața îi flutură în vînt. Doamna, se aprinde, tot spațiul e numai al lui. Doamna

surîde indulgentă. Iar Of America, lîngă el, în formă, face boscării. Toți calicii, evrei, arabi, greci, s-au adunat în jurul lui și se minunează. Cu chelnerul clasei a treia a pus chiar un rămășag pe un șpriț că va fi în stare să-și scoată vesta fără să-și scoată haina. Robu dă și el, pe deasupra, un șpriț cîștigătorului. Atenția este încordată, s-a făcut o tăcere mormîntală. Toată lumea urmărește gesturile misterioase ale lui Of America.

Paul a luat loc pe coverta de sus, cu paltonul ridicat pînă peste urechi. Mitsuko s-a alipit de el, strînsă bine, ca să nu-i fie frig; ține ochii închiși, poate este adormită puțin. Luna invadează toată scena. Paul vorbește lui Mitsuko, dar numai în gînd, așa cum obicinuiește el: „Mitsuko, micã prietenă, s-a terminat povestea noastră. Uite, vaporul acesta, care ne amețește cu legănarea lui, e făcut numai să ne ducă pe noi îndărăt. N-am fost fericit, ai știut-o tu oare? Căci atît de potolită te-am simțit, atît de stăpînă pe gesturile tale! Ți-aduci aminte cînd mi-ai spus: «Nu crede că nu văd nimic pentru că tac din gură»? Ce recunoscător ți-am fost pentru vorbele acestea! M-am sprijinit de ele de cîte ori n-am fost în stare să găsesc un punct stabil între noi, adică tot timpul. Și am fost nefericit, pentru că din prima clipă mi-am dat seama, chiar pe cînd ne depărtam de casă, că totul o să se termine. Am fost atît de apropiați, aceleași emoții le-am trăit împreună, și totuși n-am fost în stare măcar să ne tutuim. Care din noi e de vină? Perfecta mea tovarășe, prea perfectă tovarășe... Am întrebuințat toate stratagemele ca să te înduioșez de starea mea. Ți-am arătat locurile cele mai frumoase, pe care ceilalți nu erau în stare să le vadă, ți-am făcut chiar mici mărturisiri, ca să te oblig să te apropii și să mă aperi. Aveam aventuri superbe, și numai ale noastre. Și acum tot împreună sîntem, pierduți între mare și cer. Logic, poate ai toate dreptățile, sîntem niște străini care s-au întîlnit din întîmplare, dar în fața lamentării mele cum de nu ești impresionată? Tovarășe care nu sforăiești fără să-mi dea bună-seara, care se trezește o dată cu mine, ghicind parcă apariția mea, care împarte cu mine tot ce are mai bun. Totuși, rămînînd la distanță, insensibilă, parcă ai fi cu adevărat o mică japoneză cum te arată înfățișarea, și nu-ți pot pricepe psihologia. Știi, o singură dată te-am simțit cu adevărat alături... O jumătate de oră

... totul. Eram la Luxor, în *hall*-ul de la «Pension de famille». Ți-am spus cîteva cuvinte stupide, am fost nedelicat, ... răspuns mînioasă. Ai reacționat, în sfîrșit. Era un răspuns rău, dar combăteai împotrivă-mi. Îți uitaseși gentilețea obicinuită, egală pentru oricine. Te priveam cu delicii, luptai, era și acesta un mijloc de a arăta că ești atentă la ... meu. Curînd, însă, toate s-au refăcut ca la început, ... ne întoarcem... Și ce se va mai alege din toată călătoria noastră după ce vom ajunge?"

Etapele obicinuite. La Atena au căutat mărci ca să scrie ... acasă, discreți unul față de celălalt. La Istanbul ... plictisiți pe o bancă în grădinile Seraiului, în timp ce ... de-Aur se desfășura înaintea lor. La Constanța a ... fiecare în parte, ocupat să-și salveze la vamă umilele lui cumpărături. În tren au stat cu ceilalți împreună. La gara din București, călătorii au plecat în toată lumea, ... mai aibe răgazul să-și ia rămas bun. Of America ... brusc orice prestigiu. Pe Mitsuko o așteptau rudele. Paul a vrut să se strecoare, dar Mitsuko l-a chemat deodată, apărînd pe neașteptate din mulțime.

Te duci fără să-ți iei rămas bun? Ce fel de om ești dumneata? Și sper că o să dai vești cît de repede!

Ce fericit a fost Paul pentru aceste vorbe, care alungau toată neliniștea din el și sentimentul sfîrșitului iremediabil! A continuat să poarte cu el miragiul călătoriei, cu toate ..., casele, ocupațiile obicinuite îi explicau că totul ... terminase. Chiar în ziua aceea a cumpărat pentru Mitsuko toate florile pe care le-a găsit la o țigancă, lăcrămioare ..., vibrante... Tot atunci a apărut un june pe ... îl cunoștea de multă vreme, dar nu crezuse nimerit să ... împărtășească niciodată emoțiile cu el. Era atît de emoționat, ... fără rost, și-a început destăinuirea:

Am sosit chiar acum dintr-o excursie superbă în ... Egiptului. Am cunoscut o domnișoară încîntătoare, X...

O cunosc, e logodită cu...

Paul a rămas înțepenit, cu lăcrămioarele, care îi cuprindeau amîndouă brațele. La început nu știa ce să facă. A ... totuși un comisionar și a trimis florile la aceeași ..., dar în suflet cu jalea cu care trimeți flori la un mormînt proaspăt...

DOUĂ FEȚE ALE ACELUIAȘI PEISAGIU

Visam în altfel să refac vechea mea aventură de la Gura-Humorului. Amînam o călătorie acolo tocmai pentru că nu mă simțeam destul de degajat de noi preocupări, și n-aș fi vrut să escamotez un loc unde am avut mari emoții prin necazuri streine, sau, dimpotrivă, pentru că mi-era frică să nu mă descopăr, în același peisagiu, același om. Erau clipe în care mă obseda atît de puternic Gura-Humorului, că îmi veneau *lacrimi în ochi*. Nu se putea ca o realitate să mă impresioneze mai puțin decît o amintire. Dar călătoria la Gura-Humorului s-a făcut neprevăzut și s-a întrerupt o amînare pe care o trăiam de atîta vreme, fără de nici o socoteală. Eram în orășelul F. Vecinul meu, dentistul Ionel (Jean Sosmer, dar m-a rugat să-i spun Ionel) mi-a propus:

— Mîine este sărbătoare la Gura-Humorului. Vrei să mergi cu mine?

Atmosfera pură pe care nădăjduiam s-o găsesc s-a alterat chiar din F., încercînd amîndoi să tîrguim locuri într-un automobil. Ne postasem la mijlocul orașului, în fața unei cafenele. În preajmă, o mulțime de oameni serviabili.

— *Irichem*, ai două *locuri* pînă la *Gura-Humorului*?

— N-am. Poate voiți să luați mașina întreagă.

— Leizer! Două *locuri* pînă la Gura-Humorului?

— Să vedem. Mai veniți mîine dimineață.

— De nu vrei, iau trăsură!

— Luați trăsură...

Leibu, două locuri pînă la Gura-Humorului?

A doua zi, pe drum, Ionel la fiecare moment cerceta *şoseaua*. La Gura-Humorului, lume multă. Acesta e oraşul Gura-Humorului! Ce stradă mare, pe care nu trecusem niciodată! şi ce circulaţie! Căutam să desluşesc, printre case, vechile imagini. Ionel insistă să mă opresc în faţa fiecărei pravălii, ca să privesc vitrina.

Ce lucruri frumoase sînt aici! exclamă.

Pălării, ghete, stofe, nasturi.

Cît costă?

Am priceput secretul. Ionel a fost nevoit să-şi lase nevasta acasă, şi, ca s-o împace, cumpără pînză pentru un capot.

Mergem la ştrand, căci ce poţi vedea altceva?

N am încă îndrăzneala să-i mărturisesc lui Ionel că vreau să l părăsesc şi să mă duc pînă la mînăstire, ca să văd locuri cunoscute mai demult.

Fii atent! Ce damă bine!

O doamnă grasă, într-o pijama de baie, roşie. Lume multă se odihneşte sub copaci. Moldova curge cu graţie. Un pod subţire peste ea, spre pădure. Un anunţ la începutul podului: „20 de lei pentru acei care trec podul mai tîrziu de ora 8 seara".

Pentru amorezi. Cel puţin să plătească!

Muzica militară încîntă. Se dansează. Ionel cunoaşte pe toţi.

Reichmann, ce faci? Şi către mine: E un coleg.

Dentistului Ionel i se spune „domnul doctor". Copii de ţărani trec cu zmeură. Goldştein, Geldbeutel, Hartmann. Nu vorbeşte numai nemţeşte. În sfîrşit, luăm loc pe o bancă. Sînt aşezat lîngă Ionel, dar invers. Eu cu faţa spre Moldova, el cu faţa spre muzica militară.

Aşteaptă-mă, Ionel: Vin imediat!

Ionel vrea să meargă cu mine, dar dispar fără să ţin seama de imprecaţiile lui şi de supărarea cu care mă va primi la urmă. Opt kilometri de mers pe jos, în plus întorsul, şi o oră ca să rămîn acolo. Cît timp îmi va trebui?

Mă întreb ce mai reţin eu din imaginea Irinei. Cu toate că Irina mă obsedează încă aproape zilnic. N-a

existat nici o uitare. Nu mă mai doare, n-aș vrea să repet ceea ce s-a întîmplat, de mult o judec cu mai puțină severitate, semn că povestea aceasta mi-a devenit indiferentă, dar gîndul mereu se întoarce la dînsa, și oricît ar fi acel gînd de rece, de stăpîn pe sine prin reluarea lui, pricep că nu m-am schimbat mult de atunci, că trăiesc încă (oricîte aventuri aș mai fi avut) în acea epocă. Și cînd fac cercetări asupra mea și vreau să mă cunosc, mă consider acel de atunci, fie că acel de acum este prea aproape ca să fie bine individualizat și să fie judecat, sau că noile întîmplări sentimentale m-au durut mai puțin, n-au fost în mare parte decît o repetire a istoriei vechi (pentru că n-am putut eu pricepe altceva). Sau că temperamentul meu e dispus să brodeze asupra trecutului, și trecutul acela, cu prima lui experiență sentimentală, mă interesează încă, deoarece experiențele mele sentimentale nu s-au risipit. Numai mai tîrziu, cînd voi fi bătrîn, mă voi gîndi la jocuri din copilărie, la ceea ce s-a întîmplat înainte de apariția ei.

Astfel, retrăiesc mici scene cu dînsa dezordonat, mici gesturi nesemnificative colorează amintirile, dar mă întreb dacă ceea ce imaginez, pornind de la un fapt adevărat, nu e mai important decît realitatea, fără să corespundă acelei realități. Dacă se reconstituie o crimă, ce aproximativă trebuie să fie acea reconstituire. Aș avea oare curajul punîndu-mi-se la dispoziție toate elementele, să refac o clipă din viața noastră comună, cu toate că mă gîndesc de atîtea ori la acea clipă?

Știu că într-un anumit colț al grădinii Ateneului am vorbit cu Irina despre moarte. I-am spus aproximativ: „Cînd te gîndești că unul din noi doi va muri mai întîi!“ Dar cum eram așezați fiecare? Și cît au ținut acele preocupări? Prin ce au fost întrerupte? Căci mă interesează cel mai umil detaliu, după cum nu mă importă că au fost voluptăți între noi, ci renunț la toate, ca să reținperfect o singură voluptate. Deoarece a fost atîta vreme o viață intimă între noi, au trebuit să fie și vorbe intime. De ce n-am reținut nici una, oricît de banală mi s-ar fi părut? Sau chiar reținem, cu mai multă tărie, unele mișcări de împotrivire de ale ei — rare, fie că îi plăcea apropierea mea și din pudoare, căci o împotrivire tîrzie ar fi fost deplasată, și mai mult ar fi

iscat clarificări ale vieții ei, sau din spirit de obicinuință pe care l-a avut totdeauna cu mine, și chiar cu alții, pentru toate faptele.

Iată de ce amintesc de Gura-Humorului. Acolo, pe acolo, am stat trei săptămîni cu Irina, într-un început de menaj. Pot acum povesti exact ceea ce s-a petrecut atunci. Irina, învățată de mine, a găsit o minciună pentru acasă ca să ne întîlnim numai noi. Am scris, la întîmplare, la mici oficialități, prin localitățile pe unde fusesem, să întrebăm unde putem să locuim. Am primit răspuns de la fata preotului de la Mînăstirea Humor — o biserică celebră pentru arta ei bizantină — la opt kilometri de la Gura-Humorului, care ne arăta cu entuziasm cum am putea locui lîngă mînăstire, încîntată să aibă și ea cîteva ocazii de distracție într-un sat atît de mic.

De la Humor, unde stam, făceam mai pe urmă drumul pe jos pînă la Gura-Humorului, oraș care ni se părea, din pricina comparației, foarte important. De multe ori. Cunoșteam fiecare casă, fiecare arbore, atît pe cît ne puteam uita la un peisagiu monoton, peste care se prăbușea lumina soarelui.

Totuși, în excursia mea pe care o încercam după zece ani, surpriza mea a fost mai mare decît mă așteptam: uitasem aproape tot decorul. Drumul pornea dintr-o stradă, cum nu prevăzusem. Am mers multă vreme printre casele orașului, și eu îmi aduceam aminte că trebuie să ajung repede în cîmp. Am fost convins că o piatră kilometrică îmi împărțea drumul în două (oițele pe care le-am privit cu Irina, atrinse de ploaie lîngă stîlpul kilometric!), și acum am găsit semnele kilometrice așezate pe cealaltă parte.

Uneori recunoșteam cîteva detalii: o casă sau numai o parte din casă (ușa, gardul), un pod, coline. Dar m-am mirat că uitasem un izvor limpede, al cărui murmur mă întîmpina desigur și odinioară. Îmi fusese atît de familiar drumul acesta, mă gîndisem de atîtea ori la el, și acum îmi apărea ca ceva abstract, ca pe o noțiune pe care am învățat-o și n am trăit-o. Numai numărul kilometrilor, iar eu trăiam la fiecare metru.

Neașteptat, cîte o apariție familiară, nici ea nu în întregime precizată. Dacă n-aș fi întîlnit-o într-un loc cunoscut, atunci, ei mi s-ar fi arătat dintr-o dată, m-aș fi întrebat:

„De unde această imagine?“ De mi s-ar fi arătat fotografia lui, aș fi spus: „Am văzut pare că așa ceva undeva“. Dar n-aș fi putut spune unde și mi-aș fi închipuit chiar că a fost decorul unui vis.

Aceste descoperiri le-am făcut cu prilejul excursiei ultime. Dinainte n-aș fi bănuit că trebuie să se întîmple așa ceva. Pot, prin asemănare, să conclud că imaginea Irinei este la fel de alterată, cu uitări pentru lucruri importante și cu aduceri-aminte pentru unele fleacuri (se vede că e normal să fie așa). Și gîndul meu se îndreaptă către ceva abstract, oricît vanitatea mă îndeamnă să susțin că măcar atunci Irina mi-a aparținut cu toată respirația ei.

Pe măsură ce mă apropiam de Mînăstirea Humor, recunoșteam peisagiul mai bine. De la o casă a trebuit odinioară să-mi duc valiza grea în mînă. Mă simt ridicol pentru stîngăcia de atunci, și de asta poate mi se limpezesc amintirile. Și apoi, se luminează perspectivele bine de tot. Drumul nostru e la dreapta. Ce luminos drum! Într-o noapte, prin întuneric beznă, Irina a rătăcit pe acest drum ca să-mi caute de mîncare.

Și casa preotului, roză! N-am uitat-o deloc. Și biserica grațioasă. Într-adevăr, biserica foarte grațioasă, n-am exagerat nimic. Și casa noastră, identică, parcă n-ar fi trecut zece ani peste ea. Țărani gătiți: e sărbătoare. Nimeni nu mă recunoaște. Aceștia sînt copii, oricît de bine ar fi clădiți. S-au născut după plecarea noastră. Sau mai mari, s-au zămislit poate în aceeași clipă în care ne îmbrățișam. Așa de mare ar fi fost un copil de al nostru de atunci! Ce mult timp a trecut de cînd am fost pe aici, dacă a fost destul spațiu ca să se facă lucruri atît de importante: un om! Pe terenul gol, pe atunci se juca, sărbătoarea, horă. Acum fiecare se joacă cu mingea: un început de fotbal. Civilizație. Dar e uimitor cum cunosc de bine acest loc! Uite, un țăran bătrîn care povestește, mucalit. Faptele mele de altădată? Căci la țară, fiecare întîmplare durează cît o viață de om, nu evoluează. Și niște țărani mai în vîrstă mă privesc. Parcă glumesc. Parcă mă recunosc. De ce nu m-ar recunoaște, cînd mă cunoșteau atît de bine odinioară? Dar nimeni nu reflectează, văzîndu-mă: „Cîți ani sînt de atunci?“

M-am dus la biserică. Pictat tot exteriorul. Efecte admirabile. Mi-am amintit de scenele pe care le privisem de atîtea

ori în amănunt împreună. Dar căutam ceva şi mai important: o spărtură în gard, pe unde ne strecuram odinioară. Omul de serviciu mi-a explicat: s-a schimbat gardul. Chiar s-a mărit şi curtea bisericii. Sînt mulţi ani de atunci, nouă ani. Şi părinteie, şi fata studentă? Părintele trăieşte, dar nu mai stă aici. Fata e măritată în Ardeal. Fata ne primise cu entuziasm la început, dar se temuse să nu ne incomodeze şi dispăruse după aceea. Pretexta că are tifos în familie, şi trebuie să stea la o parte. Noi ne bucuram că există la îndămînă un atît de bun motiv. Sînt convins că acea fată ar vrea să afle ce s-a mai întîmplat cu noi. Dar va descoperi aceste rînduri?

Casa! Uite balconul de pe care am privit o eclipsă de lună. Şi, colo, camera noastră. Camera aceasta o ţin minte mai bine. Ştiu unde erau masa, cele două paturi şi ligheanul. Mai exista şi un sipet. (Nu ştiu unde era instalat. La un moment dat, femeia proprietăreasă ne-a rugat s-o lăsăm ca să umble la sipet. Din cauza aceasta ştiu că exista şi un sipet.) Bineînţeles, ştiu unde erau cîteva lucruri fără să ştiu exact cum erau ele făcute.

M-am bucurat, alături de Irina, de toate colţurile fiecărui obiect, şi acum mă mulţumesc cu „a fost un pat", ca şi cum nici o emoţie nu se leagă de acel pat. Irina fierbinte, şi-i simţeam toată carnea, şi aş fi putut să pun mîna unde aş fi vrut. Numai un fior de satisfacţie şi de acceptare mă aştepta. Ştiu unde ne spălam. Chiar de la Irina am învăţat cum să-mi spăl perfect mîinile. De atunci mi-am spălat mîinile exact ca dînsa, orice s-ar mai fi întîmplat între noi, nu dintr-un obicei nou, ci ca să-mi demonstrez că farmecul vechi nu s-a întrerupt cu desăvîrşire. Atît mi-a rămas din viaţa noastră comună: un spălat pe mîini!

N-am curajul să-mi caut pe vechii noştri proprietari. Mă sculam dimineaţa de tot şi ieşeam în cerdac, în aerul proaspăt. Irina rămînea să doarmă. Trecea numai, după plecarea mea, în patul cu aşternutul aerisit, căci toată noaptea dormise strînsă de mine, alipită, amestecîndu-ne căldura. După cîteva ore, mă întorceam şi o trezeam.

Mi-aduc aminte de o zi: am reintrat în cameră sănătos, încîntat de vioiciunea care intrase în mine. Am găsit-o caldă, amorţită, deşteptîndu-se cu greu. Mi-a fost nespus de dor de dînsa, ca şi cum n-aş fi avut-o la îndămînă oricînd.

Mi-am aruncat hainele. Lîngă ea. Unul fierbinte și altul rece. Dragostea noastră. Voluptatea ei coborînd pe treptele dintre vis și realitate. Am trăit eu această poveste?

Și acum refac drumul, mereu mai rușinat de greșelile pe care le-am făcut și mai încrezător în viața mea viitoare. Irina a murit de mult, acum probabil nu mai există din ea decît oasele, și eu de carnea ei sînt încă avid. La mormîntul ei sînt mai puțin impresionat decît la Gura-Humorului, unde s-a petrecut menajul nostru. Poate pentru că mormîntul ei e în același oraș cu mine, pot să ajung la el cu un tramvai, în timp ce aici a trebuit să vin special. Ea, moartă, se amestecă printr-o mie de ocupații pe care trebuie să le port, chiar printre alte aventuri sentimentale, în timp ce casa de la Humor este păstrată numai pentru dînsa. Prima vizită de la mormînt a fost tot atît de chinuită, iar dacă aș avea ocazia să fac dese vizite la Humor, m-aș deprinde cu locurile. Căci am mai fost la mormîntul Irinei. Dar acum fără emoția de prima dată — aproape oficial. Am făcut ceea ce mi s-a părut obligator. Am pus flori, căci așa se face. Invidiam acel repaos — chiar al unor oase — în timp ce eu mă simțeam la fel de neliniștit, venit la cimitir numai să mai rup din timp, căci n-aveam ce face în ziua aceea. Dar mai ales ea moartă, este în afară de mine, nu-mi mai aparține. N-am văzut-o bolnavă, n-am putut asista la înmormîntare, nu eu îngrijesc de florile care cresc pe resturile ei. Pe cînd la Humor îmi apare Irina așa cum a fost ea a mea, fără amestecul nimănui între noi.

Și am povestit escapada de la Gura-Humorului nu în toate amănuntele, căci mai sînt multe bucurii pe care le păstrez numai pentru mine, o cutie cu obiecte neînsemnate, din care n-aș putea să arunc totuși nici unul. Dar acum nu m-am sfiit să spun un nume propriu (pe care l-am contrafăcut, cînd am mai făcut aluzie la această întîmplare). Poate pentru că a trecut atîta vreme, că nu mai găsesc nici un motiv ca să transform adevărul. Sau pentru că ultima mea călătorie la Humor, pe care am făcut-o după îndelungi ezitări, nu poate să fie escamotată. Sau, mai cu seamă, pentru a reconstitui trecutul și a face pe Irina — acea ființă pe care o simt atît de în afara mea, cu toate că odinioară ni s-au amestecat plăcerile și ocupațiile — încă să respire...

La întoarcere m-a întrerupt Ionel din drum:

— S-a putut să lipsești atîta! Turbam! Dar unde ai fost? Mergem la masă. Dar stai, mai întîi să-l văd pe Leizer.

Seara am fost la cinematograf, un film insuportabil, sentimental. M-am plictisit imediat, dar n-am avut curajul să părăsesc sala. Ionel savura, și nu voiam să-i mărturisesc că nu sînt de aceeași părere cu el. Mi-ar fi cerut să explic ce nu-mi place, și n-aș fi fost în stare.

— Și mîine, iar clienții! se plîngea simpaticul dentist.

Noaptea, cu automobilul, înapoi spre orășelul nostru...

Voi mai veni pe aici vreodată?

ODETTE

Voi destăinui o întîmplare mică, trecătoare, dar n-aș putea spune neînsemnată. Asupra mea a avut o mare și îndelungată putere de obsesie, chiar dacă în realitate faptele se pot reduce la foarte puțin și, totodată, n-ar fi prea importante pentru un străin.

Vreau să vorbesc despre Odette. Iar oamenii care s-au perindat prin preajma noastră, cu toate că mai puțin hotărîtori pentru sufletul meu, au rămas cu mai mult relief, îi cunosc cu mai multă precizie, poate pentru că pe un indiferent poți să-l examinezi mai bine, căci ești calm față de dînsul, pe cînd față de cineva de care ai fost emoționat n-ai fost în stare să te lămurești, și chiar farmecul acestei întîmplări constă în vagul atît de poetic în care s-a petrecut povestea. (Invers, iubita cu care ai avut o cunoaștere apropiată rămîne tot atît de vagă din pricina prea multor lumini pe care le-ai îndreptat înspre ea. La orice examinare amănunțită a unui om descoperi contradicții.)

Am cunoscut-o pe Odette la o serbare de la o școală de fete din orașul G. Odette era fiica unui francez de acolo, venit de foarte multă vreme. Evoluam printre domnișoare, încîntat de toate, dar fără să reținînici un chip. Și printre musafiri, Odette, subțire, grațioasă, genul cel mai exact de franțuzoaică. Se potrivea celor mai intime aspirații sentimentale ale mele. Cred că după imaginea ei îmi construisem, pînă atunci, toate eroinele din romanele care îmi plăcuseră. Am rămas cu ochii după dînsa, tot ce mă înconjura dispă-

ruse. Adică îi urmăream fiecare mișcare fără s-o privesc, atît eram de emoționat. Chiar căutam să n-o întîlnesc, ca și cum mi-aș fi pregătit imense bucurii pentru mai tîrziu. Era posibilă această apariție? Nu îndrăzneam să cercetez de aproape descoperirea mea, după cum, după ce ai văzut că numărul tău de loterie corespunde cu numărul cîștigător, nu ai curajul să-l privești bine, ca nu cumva el totuși să dispere, și astfel să trebuiască să-ți spulberi speranța nebună. Trebuise această ocazie rară ca s-o văd. Aveam înaintea noastră atîția ani în care fuseserăm străini, și poate tot restul vieții, în care vom fi la fel despărțiți. Și acum ezitam să întăresc această cunoștință miraculoasă. Ne găseam alături numai întîmplător, în camera mică în care eram cu toții. Eram prea intimidat ca să încerc o apropiere.

Totuși, am avut încîntarea să constat că și ea mă observase. Mă privea cu curiozitate. Cu aceeași emoție? Din prima asta avea puțină febră în obraz? Ni s-a făcut cunoștința. Și scurta noastră conversație a avut același sens, al spațiului dintre noi. În franțuzește, desigur:

— Ești franceză?

— Da!

— Nu poți să-ți închipui ce melancolii mă leagă de Paris, în care am locuit atîția ani... La vară mă duc iarăși acolo!

— Și eu.

— Da? Atunci să ne întîlnim. (O întîlnire care mi se părea atît de posibilă în Parisul de departe și pe care n-aș fi avut curajul s-o cer în orășelul în care ne aflam.)

— Să ne întîlnim.

— În ce lună vei fi la Paris? Eu în iulie.

— Și eu tot în iulie.

— La 16 iulie îți convine?

— Primesc. La 16 iulie!

— Ora patru după-amiază?

— Exact!

— În Piața Operei, la treptele pe care cobori spre metropolitan?

— Voi fi acolo.

Promisiunea părea fantastică. La fel și propunerea mea. Dar de ce aș fi fost sceptic? Și întîlnirea noastră din ziua aceea era, pentru emoția mea cel puțin, tot atît de fantastică. Și apoi, Odette era franțuzoaică, o călătorie la Paris

pentru dînsa nu putea fi ceva excepțional. Cît despre mine, îmi voi ține cuvîntul cu orice risc!

La ieșire am mai întîlnit-o pe Odette pentru cîteva secunde.

— N-ai uitat?

— 16 iulie, ora patru, în fața Operei.

Cunoștința cu Odette se făcuse prin mijlocul lui februarie, deci cu cinci luni înainte de întîlnirea proiectată. De a doua zi după serbarea de la școala de fete îmi reluasem vechile ocupații, ca și cum nimic n-ar fi survenit în viața mea. Nici nu mi-aș fi închipuit că aș putea foarte ușor s-o întîlnesc pe Odette sau să aflu vești despre dînsa. Apăruse dintr-o întîmplare, era natural să rămînă și mai departe învăluită în același mister. Și niciodată nu m-aș fi uitat mai atent la trecătoarele din preajmă, cu gîndul că Odette ar putea fi una dintre ele. Fără febrilitate, așteptam ziua de 16 iulie. Numai pentru data aceasta trăiam. Toate celelalte obiceiuri nu mai aveau nici o importanță. Se putea ca totul să nu aibe nici o realitate, că fata luase drept o glumă propunerea mea.

Făcusem un plan nebun și acum îl urmam. Era prea frumos ca să renunț la el. Căutam să-mi fie așteptarea cît mai simplă și să-mi pot spune și eu la urmă că totul n-a fost decît o glumă. N-avusesem încredere în norocul meu. Dar acum nu era înaintea mea o alegere. Oricît de puțin probabil, putea totuși să se înfăptuiască visul meu. Fiecare zi trecută mă apropia de țel. În fiecare zi îmi demonstram că sînt mai indiferent. Dar plecarea mea s-a petrecut exact cum promisesem, cu cîteva zile înainte de 16 iulie. La 14 iulie eram la Nürnberg, o veche dorință de a mea. Nürnbergul a corespuns cu totul închipuirilor mele, cu casele lui, parcă jucării de carton vechi. Cu nesaț am rătăcit pe străzile înguste.

Seara, într-o cîrciumă, mă simțeam perfect fericit. Dar a doua zi am plecat mai departe, spre Paris, oricît aș fi regretat că a trebuit să văd Nürnbergul atît de puțin; totodată știam că o venire pe aici, pe un drum pe care e necesar să-l alegi special, va fi foarte rară pentru mine, imposibilă chiar.

La 16 iulie dimineața eram la Paris. Am avut timp să-mi găsesc hotel, să-mi curăț hainele, să fac baie, să mă bărbie-

resc. Pe la ora patru eram postat în fața Operei. Cu cinci minute înainte și cu un sfert după aceea. Nimeni.

Se terminase întreaga poveste. Nu pot spune că m-a durut peste măsură. Prea de multe ori prevăzusem că trebuie să se întîmple așa, mă obicinuisem cu ideea aceasta.

Știam că planul meu e neverosimil, prea complicat să se realizeze. Fiind exact la întîlnire, demonstram numai că eu am o psihologie specială, nu era obligat nimeni să se încreadă în ea. Poate că totul fusese luat drept o joacă; Odette nu și-ar fi putut imagina că trebuie să ia vorba mea in serios, a unui om căruia îi făcuse chiar atunci cunoștința.

Am cumpărat o carte poștală ilustrată, cu fotografia Operei, și i-am trimis-o, datînd-o 16 iulie, 4 după-amiază. (A primit-o oare?) Și cu aceasta am încheiat capitolul idilei. Nici o obsesie n-a mai venit din partea Odettei.

Am mai văzut-o pe Odette, neașteptat. Despre dînsa mai aflasem noutăți. Din moment ce nu mai putea fi nimic grav între noi, mă puteam interesa fără sfială. Se măritase și locuia acum cu bărbatul său, departe, în Italia. Prin România nu mai venea decît rar, la tatăl ei. Dar acum, ca să povestesc întîlnirea nouă și ca să refac atmosfera, voi vorbi despre prietena comună, Baby.

Pe Baby am cunoscut-o la G. Nu pot să mă laud că a fost cel mai mic lucru tulbure între mine și Baby. Am fost prieteni buni din prima clipă, n-am avut timpul să ne gîndim la rău. Baby devenise unul dintre acei oameni atît de familiari, despre care nu poți spune dacă sînt buni sau răi, frumoși sau urîți. Întîmplarea a făcut poate să nu ne putem privi altfel. A fost totuși o clipă în care mi-am dat seama că ar fi fost posibile între noi anumite înțelegeri. Îi murise tatal, pe care-l adorase, și acum era parastasul de un an de zile. Lipsisem din G. în momentul morții, astfel că nu asistasem deloc la tristețile lui Baby. Dar la parastas m-am dus. Era o atmosferă lugubră, și am găsit-o pe Baby foarte impresionată. Eram în biserică departe de dînsa, aproape de ieșire, dar ea nu m-a mai părăsit din ochi. Își îndrepta întreaga deznădejde către mine, prin spațiul care ne separa, indiferent de rudele apropiate, fatal mai îndurerate decît mine și mai pricepute ca s-o consolez. În clipa aceea am înțeles că aș fi putut să joc un rol în viața lui Baby.

Niciodată nu fuseseră destăinuiri între noi; cînd ne întîlneam, glumeam ca și cum nu ne-am pricepe să fim decît veseli, și acum Baby îmi cerea ajutorul. Nici nu se cuvenea să mă apropii să-i vorbesc. Nici un cuvînt nu i-ar fi fost de folos și, de altfel, i-ar fi demonstrat că mi-a exagerat importanța și că nu pot să-i aduc nici o consolare. Dar în clipa cînd preoții slujeau pentru tatăl ei mort, ea îmi căuta cu insistență privirea. Nu putea fi nici o farsă; n-ar fi putut fi Baby niciodată mai profundă decît atunci. Eram covîrșit de rolul pe care îl jucam fără nici o umbră de îndoială. Niciodată nu m-am simțit mai umilit, căci nu mă pricepeam ce trebuie să fac. Mă simțeam examinîndu-mă și nu era momentul să mă examinez, în timp ce aproape, prietena mea Baby era atît de nefericită.

La plecare, am descoperit pe Odette lîngă mine... Ne-am văzut și ne-am surîs, ușor, căci nici un surîs întreg nu era permis în clipa aceea.

Asta e întreaga mea poveste cu Odette...

CU TANȚI LA MUMCIL

Perorez în grădină, în timp ce menajul S.[1], Ion și Tanți, pictează fiecare în cîte un colț.

— În definitiv, stați tot timpul la Balcic și cunoașteți foarte puțin din el. Urcați mereu aceleași dîmburi, vizitați aceleași morminte. Dar am totuși impresia că mai sînt o mie de locuri pe care nu le cunoașteți. De fapt, ocoliți din frică de oboseală. V-ați construit cîteva satisfacții, nu vă mai trebuiesc altele. Oameni comozi. Pictura vă înțepenește și ea. Puteți sta fără mișcare în fața aceluiași peisagiu. Cu ochi cunoscători, priviți marea, fără să vă gîndiți să schimbați locul, spunînd că apa are mereu altă culoare și se schimbă singură.

Tanți mă ascultă, cu sufletul ei. E atentă la ceea ce spun, cu toate că își întregește mereu tabloul, desăvîrșind cîte un detaliu. Mă crede. Sau mai bine zis e sprintenă și poate oricît de departe. Ion rămîne, după obiceiul lui, cuminte, potolit, neinteresîndu-se de nici o distracție. Nici nu mi dau seama dacă mă ascultă. Desigur că este indignat că i turbur combinațiile artistice. Dar nu face nici o reflectare, ca să nu mă supere pe mine, musafirul. Totuși, el vorbește, căci Tanți nu are curajul să-și lase tabloul abia început.

Du-te undeva...

Am descoperit minuni pe care nu le cunoști, oricît de multe ori ai fi venit la Balcic.

Să vedem.

— Uite, mă voi duce la Mumcil, de exemplu.

Tanți explodează:

— La Mumcil aș vrea să merg și eu. Am auzit că e superb. Vii, Ion?

— Am de lucru... Dar dacă vrei...

Tanți nu mai are răbdare să examineze bine dacă îngăduința lui Ion e dată cu toată inima.

Și așa am plecat cu Tanți la Mumcil...

Fideli ai Balcicului! N-ați descoperit încă Mumcilul? Ce incomplectă este cunoașterea voastră! E de neînchipuit ce multe bucurii ne aducea drumul nostru, pe care eram singurii vilegiaturiști. Toată călătoria, vreo patru kilometri. Dar drumul părea nesfîrșit din pricina prafului imens pe care pășeam. Ceea ce ni se părea cu atît mai pitoresc. Iar natura magnifică se desfășura împrejur. Cu Tanți, mai întîi stînjeniți de a ne găsi numai noi doi. Încercam să glumim, ca să nu se simtă această stînjenire. Spusei:

— Să fim calmi, Tanți, trecem pe lîngă cimitir. Nu putem glumi. Morți pretutindeni, sub copaci, pe dîmburi. Uneori, marea. Poetic, un somn neîntrerupt la marginea mării. Uite plopul care plînge. Și piatra pe care se joacă o rază de soare, parcă un pisic mic pe o piatră albă. Cimitirul creștin, mic, grațios, o vitrină cu jucării. Iar pietrele turcilor la întîmplare, menhiri, cu umbrele lor pe pămîntul galben. Pe aici copacii se vaietă, Tanți!

Mai departe, la o moară. De aici drumurile se despart. Urcăm mereu mai sus. Balcicul se desfășoară în urma noastră. Întîi un colț, apoi altul, mereu se ascunde între dealuri și se arată, ca și cum n-ar vrea să-și dezvăluie dintr-o dată frumusețile. Se arată și apoi se dă la o parte, pare o joacă. O femeie culcată înaintea focului, iar pilpîirile se joacă pe corpul ei, cîte puțin, la întîmplare, după cum femeia prin somn își schimbă poziția. Cîteodată cîte un spectacol minunat în întregime, și alteori numai lumina se degajează. Coasta se prelungește, aruncată în mare rămîne constantă, are un gest de reverență.

— Să nu ne uităm mereu înapoi, Tanți, căci nu vom putea ajunge niciodată.

Iarăși grabă. Călătoria noastră este un amestec de fugă și de zăbovire. Grăbim cîțiva pași. Și apoi ne oprim, căci descoperim o nouă culoare a priveliștii.

— Și cum miroase a floare de pelin!

Moara Demur. Apoi pe dealuri. Un copil turc ne iese în cale cu un pachet.

— Ce ai acolo? Cumpărăm tot ce ai acolo.

— Struguri.

— Bravo, cumpărăm struguri!

Nu este un negustor, ne lasă să alegem ce voim. Dăm mai mulți bani decît trebuie, tot ce găsim rătăcit prin buzunare. Plecăm iarăși, dansînd parcă, rupînd cu gura din strugure. Sîntem umezi împrejurul buzelor, și ne ștergem cu dosul palmei, ca țăranii. Întoarcem mereu capul după Balcic, care apare și dispare surprinzător. Scîntei de pietre prețioase. Pămîntul pustiu sub soare, doar cu cîteva fire de iarbă.

Vorbesc emoționat:

— Ce minuni, Tanți! Sînt atîți îndrăgostiți de Balcic care n-au venit pe drumul acesta sau au venit întîmplător cu automobilul și nu i-au bănuit splendoarea. Sînt mulți care iubesc Balcicul. Auzi deseori mărturisiri, ca și cum la înțelesul Balcicului parvin și oamenii mai puțin adînci. Nu este o frumusețe complicată. Eram indignat la început din pricina prea multor admiratori. Căci cunosc Balcicul de foarte multă vreme, pe cînd nu venea încă nimeni și nu găseai pe nimeni care să-ți dea relații despre acest loc. Nici o vilă pe atunci. Inconfortabil hotelul din centru. Și restaurantele incomode. Dar ce minune! Balcicul își îngăduia toate melancoliile. Noaptea era întuneric prin casele turcești, și dacă trecea cîte o umbră, te speriai. Acum trebuie să renunți la acest Balcic miraculos. Să-l mai cauți numai la începutul primăverii sau la sfîrșitul toamnei, cînd iarăși ești singur. Dar ce mare deosebire! Căci urmele civilizației rămîn și după plecarea tuturor. Vilele sînt tot atît de frumoase, chiar dacă Balcicul a rămas pustiu, trebuie să-ți îndepărtezi plimbările dacă vrei să mai găsești locuri neștiute. Pentru un timp, căci va veni și aici toată lumea. Deocamdată e minunat portul Cavarnei, cînd ai ocazia să-l cunoști de aproape, să dormi în el, să-i împărtășești viața de fiecare minută. Sau acum, Mumcilul!

— Ce teorii! Pentru ce teoriile acestea?

— E drept, Tanți, n-au rost teoriile. Mai bine am cînta sau scoate la întîmplare sunetele. Pe vîrful dealului, Mumcilul. Sîntem aproape, ajungem.

Dar mai întîi o cișmea fastuoasă. Măgărușii se adapă. Ce apă proaspătă! Sorbim cu zgomotul și pofta măgărușului, lăsînd să ne cadă apă pe gît, pe spate. Pentru că sîntem însetați de mers și de soare, de apa limpede și de fericire. Pe o cărare urcăm la Mumcil. Sat modest turcesc. Cîteva case simple. Garduri de piatră despart ogrăzile. O casă cu un mic turn: geamia. Și cafeneaua. Iar marea, împrejur. Reîncep:

— Tanți, cum admite Ion să rămîie în același loc și să picteze? Pretinde că valurile se mișcă, iar țărmurile se schimbă o dată cu lumina. De fapt, își scuză firea lui potolită. Dar numai mergînd noi am putut avea aceste surprize. Însăși mișcarea noastră a ajutat să se schimbe peisagiul. În orice caz, Ion, îndrăgostitul de luminile Balcicului, nu cunoaște Mumcilul. La ce piatră să ne oprim ca să admirăm mai mult?

— Lasă-l pe Ion în pace.

Tanți e în turnul geamiei.

— Dacă te ceartă cineva, Tanți?

Dar nimeni nu se vede deocamdată, numai cîinii slobozi, care ne latră și ne amenință. La brațul lui Tanți, înțeleg rostul prieteniei depline, fără de nici un gînd păgîn.

Dar priviri curioase se arată. O vizită pentru Mumcil este un eveniment rar, chiar dacă apropierea Balcicului îi face pe locuitori să nu se simtă străini. Toți turcii, pe la uși, pe la ferestre. Curînd, un cerc împrejurul nostru. Și gata să ne vorbească, să răspundă la toate curiozitățile noastre. Vorbesc perfect românește, iar fesul a dispărut cu mult înaintea pretențiilor lui Kemal.

— Bună ziua.

— Bună ziua.

— Aici locuiți?

— Aici deocamdată.

— De ce deocamdată?

— Curînd plecăm cu toții în Turcia.

Aflăm cea mai mare nenorocire a acestor ținuturi: turcii vor să le părăsească. Sînt chemați de Kemal, care le fă-

găduiește pământ. Turcii, bunii noștri prieteni, care vor lua cu dînșii farmecul Balcicului.

— Și dacă nu veți fi mulțumiți acolo?

— Nu știm nimic...

— Cei care au plecat nu vă scriu?

— Nu scriu.

— Vor să vă duceți, ca să pățiți același lucru ca și ei.

Rîde tot grupul.

— Și ce o să se întîmple cu casele voastre, pe care le părăsiți?

— Nu știm. Dacă om putea, le-om vinde.

— N-o să vă pară rău?

— Ce să facem?

Sau o să rămînă casele pustii. În Mumcil n-o să mai lasă nimeni în întîmpinare.

— Tanți, călătoria noastră este excepțională, căci la anul, cînd nu va mai fi nimeni, n-o s-o mai putem face.

Pe deasupra capetelor noastre aleargă pescărușii.

— Tanți, desigur, sîntem străini unul față de celălalt, oricît am exagera prietenia noastră. Avem amintiri pe care fiecare le păstrează numai pentru el. Fiecare are alte planuri... Te vei întoarce la Ion, iar eu îmi voi relua preocupările. Dar în clipa aceasta sîntem frați. Identici, tresărim de aceeași bucurie. Nu mai există nimic să ne deosebească, amîndoi sîntem la fel de mîndri de descoperirea acestor tumuluri. Aceste emoții nu se vor mai repeta. Altora vom trebui să le explicăm, dacă n-au cunoscut Mumcilul, sau să ne mulțumim cu impresia lor gata făcută, dacă l-au cunoscut. Cînd vei merge cu Ion, îi vei pîndi figura, ca să vezi dacă te aprobă. El se va arăta dezamăgit, fie că e gelos de o fericire a ta veche, față de care el e un străin, sau că se aștepta la mai mult după descrierea ta febrilă, sau pentru că în ziua aceea nu va fi în stare de frenezia noastră de acum. În orice caz, noi sîntem veniți pe alte drumuri, și gata să plecăm pe altele, pînă la moarte. A fost o după-amiază, o mai puțin chiar în care ne-am înțeles... Amintirea va rămîne admirabilă. Și cînd se va găsi vreunul bătrîn, pustiu, la capătul vieții, și va observa că nu mai știe nimic de celălalt, sau se va găsi înstrăinat de celălalt mai mult decît s-ar fi închipuit odinioară, străin și din pricina tuturor

necazurilor pe care a trebuit să le trăiască numai el, amintirea călătoriei noastre va fi binefăcătoare...

Turcii se împrietenesc cu noi. Pricep orice le spunem, orice glumă, orice aluzie, orice cuvînt. Sînt încîntați că venirea noastră le aduce o variație. Cu unul dintre ei ne înțelegem chiar bine de tot... Îl cheamă Mehmed Ali. El ne dă amănunte, ne invită în casa lui, ne explică întinderea satului. „Mehmed Ali, n-o să te mai vedem niciodată!"

— Și mai departe ce este?

— Cimitirul.

— Pe morți îi lăsați aici?

— Cum să-i luăm?

După morți o să se cunoască existența lor pe aici.

Nici o melancolie din partea lor, oricît aș încerca. Ei cred că vreau să glumesc numai, și rîd cu chef. Le va fi dor de casele acestea în care și-au trăit viața? Dacă nu va fi prea rău în Turcia, se vor deprinde.

Trece timpul, soarele roșu se pregătește să dispară imperial. Găsim și o cafenea. O cameră mică, dar foarte curat întreținută. Bem cea mai bună cafea pe care am băut-o vreodată. E cafeneaua plină, toată lumea este curioasă să ne vadă. Pe un pat, trei turci bătrîni, cu fesuri și bărbi impunătoare, notabilitățile satului se vede. Le aflu numele: Ahmed Meinlit, Abdagian Abdulah, Caibulah Abidulah. Peste ei civilizația nu a trecut.

— Tanți, o clipă unică în viața noastră, pe care n-o s-o reîntîlnim.

— Fără îndoială. Dar e seară, nu ne întoarcem?

— Nici acum nu l-ai putut uita pe Ion?

— Ce vrei, e omul meu!

Ieșim, ne luăm rămas bun. Mehmed Ali[2] ne arată drumul pe lîngă mare.

— Te las cu bine, Mehmed Ali. Și noroc!

— Mergeți sănătoși!

Fugim la vale. Coborîm pe stînci impresionante. Cu greu descoperim cărarea, noaptea s-a lăsat aproape de tot. Marea se leagănă în întuneric. Mai departe. Luminile s-au aprins în Balcic, numai ele ne orientează. Tanți aleargă înaintea mea, sprintenă. Uneori mă întreabă: „N-ai căzut încă?" Eu o las să creadă că-i admir vitejiile. Dar știu de ce fuge:

ca să ajungă mai repede acasă. Am terminat potecile necunoscute, sîntem pe drumul mare...

— Aici e cimitirul nostru. Tanți, să fim cuminți. Pe aici nu se glumește. Poate ne iese o umbră în cale. Au morții poate curiozitatea să ne pună vreo întrebare. Aici, de foarte multă vreme, e îngropat un verișor de al meu, de șase ani. Eram apropiați ca vîrstă, dar nu ne-am mai potrivi, căci eu sînt mare, iar el a rămas copil. De cîte ori am venit la Balcic, l-am vizitat, i-am îngrijit mormîntul. Iar cei doi copaci pe care îi vezi mai mari de trei ori decît noi i-am pus eu — două rămurele odinioară. Dacă se simte obligat verișorul meu să-mi iasă în întîmpinare?...

Iar dealurile dimprejurul nostru sînt pline de pietrele care veghează pe morții turci. Pe acei pe care Mehmed Ali nu poate să-i ia cu dînsul. Oricît s-ar transforma Balcicul, pietrele aceste vor rămîne tot acolo, păzind o veche grandoare. Să fim calmi, Tanți, îmi este frică!

Acasă, Ion ne așteptă. E mulțumit de lucrul lui. Acum îi e foame, și găsește că a așteptat prea mult. Pe masa din grădină sînt aranjați, pentru noi, pepeni verzi și galbeni. Îl terorizăm pe Ion:

— Dacă ai fi văzut cum e Mumcilul!

Gîndesc: și nu exagerăm deloc. E neînchipuit de frumos. Niciodată n-o să pot să ți-l explic, oricîte cuvinte de laudă aș găsi...

TEATRU

OAMENI FELURIȚI

ACTUL I

Într-un orășel de provincie. O cameră modestă, lăicere pe jos, lampă de gaz în mijloc. Dedesubtul lămpii, o masă. Într-un colț, un pat acoperit cu pături militărești.

O ușe înspre bucătărie și stradă, alta înspre iatac. Seara, după masă. Ortansa stă la masă, sub lampă; brodează. Lîngă dînsa, Coca scrie. Pe pat doarme Jean.

SCENA 1

ORTANSA, COCA, JEAN *(dormind)*

ORTANSA: Ce?

COCA *(citește)*: Un lucrător cîștigă 50 de lei în două zile. Cît va cîștiga în șase zile?... 150 lei. *(Continuă.)* Un om lasă moștenire celor trei fii ai săi cîte douăsprezece oi de fiecare. Cîte avea în total? Trei ori zece fac treizeci; trei ori două fac șase; treizeci și șase, fac treizeci și șase.

ORTANSA: Dacă le știi, du-te la culcare.

COCA: Eu aș mai face, dar mă doare mîna cînd scriu, că m-a lovit tăica cu cuțitul.

ORTANSA: Dacă mănînci urît!

COCA: Bine, dar cu cuțitul! *(Iarăși.)* O femeie avea de vînzare patruzeci de pui... hm...

ORTANSA: De ce rîzi?

COCA: I-auzi-l cum sforăie!

ORTANSA: Nu-i frumos să vorbești așa de tatăl tău.
COCA: Dacă-i așa rău!!!
ORTANSA: Ți se pare ție. Toată lumea e ca el.
COCA: Spui tu așa...
ORTANSA: Spun așa cum e. Fă-ți mai bine socotelile.
COCA: O femeie avea de vînzare patruzeci de ouă... Și cum țipă... Parcă nu poate să vorbească ca oamenii!
ORTANSA: Așa-s oamenii bătrîni, mai nervoși.
COCA: Tata-mare cum nu e nervos? Bine, se supără și dînsul cîteodată, dar nu țipă așa. *(Pauză.)* Cum l-a bătut azi pe Grigore!
ORTANSA: Tăica avea dreptate. De ce a înșăuat rău calul?
COCA: Dar să-l bată așa de i-a curs sîngele! Și pe Puiu l-a bătut, săracul!
ORTANSA: L-a bătut pe Puiu?
COCA: Tu nu știi, că erai în grădină. L-a bătut în mijlocul curții cu biciul. L-a făcut numai răni. Zău așa, să-și puie el mintea cu un cal! Săracul Puiu! Se strînsese lumea la poartă, era și tata-mare.
ORTANSA: Era și tata-mare?
COCA: Da, și tata-mare și Mișu. Îi spuneau să lase calul în pace, și el nici nu voia să audă.
ORTANSA: Doamne, Doamne!
COCA: Tare e rău, măică!
ORTANSA: Mai încet, că te aude!
COCA: Ce să audă? Cînd doarme poți să dai și cu tunul lîngă el, și tot n-aude. De ce nu se duce la dînsul în odaie și stă aici pe capul nostru?
ORTANSA: Face cum îi place. E în casă la dînsul.
COCA: Ai văzut? A cumpărat portocale.
ORTANSA: ...?
COCA: Azi. A cumpărat șase și mi le-a arătat, dar n-a vrut să-mi dea nici una. Cît m-am rugat de dînsul! Le-a închis în lada de fier. *(Apoi.)* Și pe tine cum te chinuiește!
ORTANSA: Așa a fost să fie!
COCA: Lasă, că știu eu ce o să-i fac!
ORTANSA: Ce o să-i faci?
COCA: O să mă duc să-i spun tatii-mari ce-ți face ție!
ORTANSA *(cu spaimă)*: Să nu faci asta!
COCA: Ba o să fac!

ORTANSA: Să nu faci asta, Cocuţă! Destul sînt eu de supărată, nu mă mai supăra şi tu. Să nu-mi faci asta. Îmi faci mie rău, nu lui.

COCA: Dacă se poartă aşa de rău cu tine!

ORTANSA: O să se mai schimbe!

COCA: Nu se mai schimbă niciodată!

ORTANSA: O să se mai schimbe... *(Apoi.)* Parcă este cineva la uşe.

COCA: Şi mie mi s-a părut. *(Ascultă amîndoi; bate cineva încet.)*

ORTANSA: Cine-i acolo?

GRIGORE: Eu, duduie!

COCA: Cine-i, măică?

ORTANSA: Nu-ţi fie frică. E Grigore. Intră, Grigore. *(Totuşi, Grigore nu intră.)*

GRIGORE: Cocuţă...

ORTANSA: Dar ce-i, Grigore?

GRIGORE: Cocuţă, vino puţin încoace.

ORTANSA: Du-te şi vezi ce vrea.

COCA *(deschide uşea)*: Ce-i, Grigore?

GRIGORE: Doarme domnul căpitan?

COCA: Doarme. Nu-l auzi cum sforăie?

ORTANSA: Coca!

COCA *(rău)*: Dar lasă-mă în pace, măică, nici n-am voie să vorbesc? *(Între timp, Grigore a intrat.)*

SCENA 2

ORTANSA, COCA, GRIGORE

GRIGORE: Duduie, tare mi-e frică să nu moară calul. Tremură ca varga şi nici nu se poate scula de jos.

ORTANSA: Ne-o păzi Dumnezeu. Ce ar zice Jean? El, care ţine atîta la cal! Va să zică, e aşa de rău?

GRIGORE: Geme într-una! N-a vrut să mănînce nimic.

ORTANSA: Poate ţi se pare ţie!

GRIGORE: Ce să mi se pară?! Parcă n-am mai fost eu la cai. Sînt deprins cu ei.

ORTANSA: Bine, o să-i spun lui Jean... Dar ce ţii mîna la spate, Grigore?

GRIGORE: N-o ţiu, duduie...

ORTANSA: Ce s-a mai întîmplat?
GRIGORE: M-am lovit, duduie!
COCA: Nu-l crede. I-a dat tăica cu sabia peste mînă.
ORTANSA: Mai încet, că trezești pe tată-tu. *(Lui Grigore.)* Vai, ce ți-ai făcut? De ce nu pui ceva? *(Stinjenită.)* Măcar niște apă curată.
GRIGORE: Da-mi trece el, duduie, că doar nu sînt așa de gingaș. *(Apropiindu-se ezitînd de masă.)* Cocuța citește?
COCA: Nu. Fac socoteli. Le știu pe toate.
GRIGORE: Dacă ți le arată duduia!
COCA: Nu, zău, le-am făcut singur! Nu-i așa, măicuță, că le-am făcut singur?
ORTANSA: Doamne, de n-ar muri calul!
COCA: Tu n-ai făcut încă nici una?
GRIGORE: Am avut treabă, dar mă duc să le fac imediat.
COCA: Să vezi că mîine eu o să știu mai bine!
ORTANSA: Dar azi Grigore a știut mai bine.
COCA: Numai la socoteli. Și pe dînsul îl ascultai mai ușor decît pe mine.
ORTANSA: Minți. Tot așa vă ascultam pe amîndoi.
GRIGORE *(vesel)*: Auzi, că tot așa mă ascultă și pe mine, că și eu... și eu... *(Jean tușește. Grigore se îngălbenește și iese imediat fără să mai spună un cuvînt.)*
COCA: Iată că se scoală acum! *(Coca, la masă, scrie pe placă. Ortansa își reia lucrul la lampă. Pauză.)*

SCENA 3

JEAN, ORTANSA, COCA, uneori GRIGORE

JEAN: Ai făcut paturile?
ORTANSA: Le-am făcut!
JEAN: Sună! *(Pauză. Ortansa sună. Intră Grigore.)* Trage-mi cizmele!... Ce faci? Trage bine cu amîndouă mîinile. Aștepți să ți le potrivesc eu?
ORTANSA: Îl dor mîinile, că l-ai lovit cu sabia.
JEAN: Nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala! *(Lui Grigore.)* Ce, te-ai plîns duduii, dobitocule?
ORTANSA: Nu mi-a spus el. Coca mi-a spus.

JEAN: Cocăi o să-i rup urechile. Lasă să se învețe, că de aceea e militar. Uite, mă, că ți-a dat sîngele. Du-te de te spală. Și vezi să fie curate cizmele, nu ca azi. Haide, ce aștepți? Șterge-o! *(Grigore iese.)* Al dracului general, să se uite la cizmele oamenilor. Altceva mai inteligent nu găsește de făcut!

ORTANSA: Bine că nu s-a uitat la tunică!

JEAN: Prostie! Auzi, să se uite la tunică! Parcă un general n-are altceva de făcut decît să se uite la tunică! Tunică! Dacă n-o cureți, cine-i de vină?

ORTANSA: Știi doar că o curăț în fiecare zi! Dacă îți verși toată mîncarea pe ea!

JEAN: Ți se pare ție! Îți arde de ceartă. Azi toată ziua ai fost pe dos. De altfel, cînd nu ești pe dos? Sameni lui tată-tu. Familie sucită. Unde-s papucii?

ORTANSA: Sub pat în odaia cealaltă. Du-te, Cocă, de-i adă!

JEAN: Nu-i nevoie. Îi aduc eu. N-am nevoie de voi. *(Se scoală greoi. Iese. Se aude cîntînd, apoi trîntind ceva. O înjurătură.)*

COCA: I-auzi-l, mamă!

ORTANSA: N-ai dreptul să-l judeci tu! *(Ca și cum a spus prea mult.)* Așa sînt unii oameni, mai nervoși. Crezi că milităria e lucru ușor? *(Apoi.)* Cocuță, știi ce? Roagă-l tu să aducă un veterinar.

COCA: Uf! *(Jean se întoarce în papuci și se trîntește iar pe pat.)*

ORTANSA: Iar iei lăicerul în picioare! *(Se duce și așază după el. Apoi se așază.)*

COCA *(vine lîngă dînsul):* Tăică, nu vrei să-mi cînți ceva?

JEAN: De cîntat îmi arde acum?! *(Coca dă să plece. Totuși, îl cheamă.)* Hai, vino încoace! *(Cîntă.)*

Leliță de la munte,
Vino, fă, și fii cuminte,
Haide, cît mai ești frumoasă,
Vino să te fac mireasă,
Și-apoi, leleo, ce ți-oi face
Să mă bați de nu ți-o place...

(Rîde.) O dă dracului!

Și-apoi, leleo, ce ți-oi face,
Să mă bați de nu ți-o place!...

Ha! ha! Știi tu ce-i asta?! Ce știi tu! Tu ești un prost! Nu știi decît să măzgălești hîrtie. Știi tu ce-i faci leliții? Ha?

ORTANSA: Jean!

JEAN: Da. Uite că nu mă lasă mă-ta să-ți spun! Îi e frică mă-tii. Lasă, cînd vei fi mai mare! *(Cîntă.)*

Și-apoi, leleo, ce ți-oi face,
Să mă bați de nu ți-o place...

COCA: Tăică...

JEAN: Hai?

COCA: Tăică, te-aș ruga ceva...

JEAN: Iar să mă rogi? Să-mi ceri ceva... Te știu eu... Așa te-a învățat mă-ta, țigan. Dă-i drumul!

COCA: A spus Grigore că-i cam bolnav Puiu. Mata știi ce mult țin eu la el. Nu ar fi bine să aduci un doctor?

JEAN: Un doctor pentru atîta lucru?! Dar ce, am înnebunit? Doar n-am parale de furat!

ORTANSA: Bine, numai să nu moară!

JEAN: Las' să crape. Eu l-am cumpărat! *(Pauză.)* Tu totdeauna ai cobit a rău. *(Pauză, țipă.)* Grigore! Grigore! *(Grigore intră.)* Ce ai făcut cu calul?

ORTANSA: Știi mai bine ca el, că tu l-ai bătut ca neoamenii.

JEAN: Nu primesc lecții de la nimeni. Așa i-a trebuit! De ce s-a culcat în gunoi? Să se-nvețe minte! *(Iar se scoală.)* Ce ai făcut cu calul, te-ntreb? *(Răsuflă greu.)*

ORTANSA: N-are nimic, Jean! Nu te-nfuria! Am spus noi așa, ca să te speriem și să nu-l mai bați altădată.

GRIGORE *(sub privirea Ortansei):* E bine calul.

JEAN: De glume vă arde acum! Mă mir de tine, Ortansă, că ești femeie în toată firea!! Mi-am uitat tutunul! *(Lui Grigore.)* Lasă, că mă duc eu să-l iau. Tu ești în stare să mi-l furi pe jumătate.

ORTANSA: Du-te și vezi ce-i de făcut. Cheamă un doctor dacă trebuie. Spune-i că-i plătesc eu mîine. Numai să nu știe Jean, c-ar fi o grozăvie.

GRIGORE: Bine, duduie!

ORTANSA: Și fuga, Grigore! Doamne, de nu s-ar întîmpla ceva! *(Grigore iese; Jean intră.)*

JEAN: Auzi, general!... Să se uite la cizmele oamenilor. Dobitoc! Ce s-amestecă el unde nu-i treaba lui! La pușcărie, să-l ducă la pușcărie!

ORTANSA: Ce sînt eu de vină?

JEAN: Ești de vină că nu te-ai uitat la cizme! Și-n loc să-mi dai dreptate, îi ții parte lui Grigore! Hrănesc un dușman în casă! Te pui cu slugile contra mea!

ORTANSA *(izbucnește în plîns. Coca plînge cu capul pe placă):* Doamne, Doamne!

JEAN: Ei, acuma plîngi! Asta mai lipsea! Așa sînteți voi, femeile. Nu poate să vorbească cineva cu voi, că și izbucniți în plîns! *(Pauză, Ortansa plînge.)* Iar ți-a sărit țandăra! Hai, lasă, frate, c-am glumit! Tu niciodată nu-nțelegi de glumă!

ORTANSA: Doamne, Jean, mult rău îmi mai faci tu mie!

JEAN: Dacă ești proastă! Nu-i așa, Cocuță, că-i proastă?

ORTANSA *(Cocăi):* Tu ce nu te duci la culcare?

COCA: Eu vreau să fac socoteli...

JEAN: Lasă băiatul să stea. S-a deprins el cu noi. Nu-i doar de ieri, de alaltăieri. Nu te mai speria! Voi toți sînteți o familie de speriați, de îngîmfați. Azi a trecut pe lîngă mine soru-ta Elena. N-a vrut să mă salute!

ORTANSA: Nu te-o fi văzut!

JEAN: Nu m-a văzut! O îngîmfată! Așa a crescut-o tată-tu. Păcat că nu-i pe mîinele mele, să vadă ea îngîmfare!

ORTANSA: Ai și merita să nu te salute! Cum te porți tu cu dînsa!...

JEAN: Cum o să mă port? Să-mi pun mănuși? Asta vrei? Să nu vorbesc cu dînsa decît cu mănuși? Lasă, c-oi prinde-o prin casă pe la mine!

ORTANSA: Să nu faci mojicia asta, Jean. Te rog să nu faci și mojicia asta!

JEAN: S-o învăț eu cum să se poarte cu oamenii! *(Se scoală.)*

ORTANSA: Jean! Te rog, Jean! Nu mă face iar să plîng...

JEAN: Bine, bine, lasă, că nu-i zic nimic. Am să-i spun doar să se mai îngrașe. Sînteți cu toții numai ciolane. Nu v-a dat acasă să mîncați. Parcă nu-l cunosc pe tată-tu! Un zgîrcit! Fură lumea la bancă! Și mai sînt proști care pun banii la banca lui. Dar lasă, că le-am spus eu! *(Șade pe pat.)*

ORTANSA: Nu știi decît să te cerți cu toții...

JEAN: Şi frate-tău, cum dracu-l cheamă... Mişu... un ofticos!

ORTANSA: Ţi se pare ţie, n-are nimic.

JEAN: Eştitu chioară! Nu vezi că de-abia se ţine? O să cadă odată pe stradă. Ascultă-mă ce-ţi spun! Ofticos! *(Pauză.)* Altfel, băiat bun. Şi tu eşti bună, Ortanso! Foarte bună... fată... Ofticos! Auzi, general! O să te umple şi pe tine! Să băgaţi de seamă să nu tuşească asupra voastră. Auzi, Cocă? Să bagi de seamă să nu tuşească asupra ta!

ORTANSA: Dar nu tuşeşte niciodată!

JEAN: Tuşeşte, îţi spun eu că tuşeşte. Mă pricep eu mai bine. Auzi, Cocă, să nu te mai văd cu el.

ORTANSA: N-are nimic.

JEAN: Băiat bun! Foarte bun băiat! Îl însurăm cu Ruxandra. Noi facem cununia. Cheltuim parale! Să-ţi faci rochie nouă. Eu plătesc. *(Pauză.)* Nu spui nimic? hă? Nu te bucuri deloc? Cînd e de plîns eşti gata pentru fiecare vorbă. Bun băiat! *(Pauză, se-nfurie.)* Sună! *(Ortansa sună.)* Ce caută la poartă la mine? El şi cu tată-su, cu pantalonarul, se căscau în ogradă la mine! Ce,-n ogradă la mine e iarmaroc? Ce căuta în poartă la mine, îţi zic?

ORTANSA: Dacă băteai calul ca neoamenii!

JEAN *(se scoală):* Ce-l priveşte pe dînsul? Era calul lui? Ca vagabonzii! Toată ziua e pe drumuri şi se uită prin ogrăzile oamenilor. L-am mai văzut eu şi altădată. Rău băiat! N-o să se aleagă nimic dintr-însul. Ascultă-mă ce-ţi spun eu! Sună!

ORTANSA: S-o fi culcat.

JEAN: Sună, îţi zic! *(Ortansa sună. Intră Grigore.)* Ce mai face calul?

GRIGORE: Mai bine!

JEAN: Vezi, să-mi faci cizmele mai bine altădată, că altfel cu mine ai de-a face!

ORTANSA: S-a terminat crema.

JEAN: Cum s-a terminat? Doar am dat parale! Ce-aţi făcut cu vaxul?

ORTANSA: De două luni ţine cutia... Cît vrei să mai ţie?

JEAN: Risipă. Eşti cheltuitoare. Aşa te-a învăţat pantalonarul. Aide, na-vă!

ORTANSA: O cutie costă cinci lei.

JEAN: Cinci lei? Nu știți să vă tîrguiți! Vă bateți joc de banii mei. O să trebuiască să mă duc eu singur... Na-vă, calicilor! N-aveți bani nici de o cutie de vax. *(Grigore iese.)* Cum i-ai zis?

ORTANSA: Cui?

JEAN: Slugii ăștia.

ORTANSA: Cine? Grigore?

JEAN: Da, Grigore. Ce nume sucit! Dracu să-l mai ție minte! Pungaș!

ORTANSA: N-a luat niciodată nimic.

JEAN: Știu eu mai bine. Pungaș! Toți soldații sînt pungași! *(Pauză.)* Auzi, să-mi facă observație în fața companiei! Și să nu-i poți răspunde o vorbă! *(Apoi.)* Cum se uitau în curte! Cine dracu m-a pus să stau lîngă dînșii? N-am dreptul să vorbesc mai tare, că-i și vezi la poartă! I-am spus lui Grigore să-*i* alunge de acolo, și nici nu s-a urnit, dobitocul! *(Șade. Pauză.)* Trage aici!

ORTANSA: S-a stricat ușa și nu se poate închide.Trebuie chemat un tîmplar.

JEAN: Cheltuială degeaba. Eu nu pot face? *(Se duce și încearcă la ușe.)* O nimica toată, numai un ciocan să am.

ORTANSA: Grigore s-a trudit un ceas și n-a putut face nimic.

JEAN: Grigore e un idiot! Sună s-aducă un ciocan!

ORTANSA: Acum noaptea, Jean? O să trezești toată strada...

JEAN: Sună, îți zic! *(Ortansa sună, vine Grigore.)* Adă un ciocan! *(Grigore iese.)*

ORTANSA: Nu puteai să lași pînă mîine?!

JEAN: Mîine n-am timp. Acum am timp. Pînă mîine mă trage curentul și mor.

ORTANSA: Parcă nu te culci acum! *(Grigore aduce ciocanul.)*

JEAN *(se suie pe un scaun, bate sus în ușe)*: Fire-ai a dracului! *(Bate. Lui Grigore.)* Tu ce stai ca o momîie? Na, ține! *(Îi dă manșetele. Bate.)* Ce ușă! *(Înjură. Pocnește o ultimă dată, apoi zvîrle ciocanul în mijlocul odăii.)* Ducă-se dracului! Casa ta de zestre. Se putea să ți-o dea întreagă! Cad ușile pe jos. Să cheme

un tîmplar, vouă nu vă vine în minte atîta lucru! Dar să vie cît oi fi și eu acasă, vouă vă ia și pielea de pe voi. Cum trage!

ORTANSA: Nu trage așa de tare! E închisă ușa de afară.

JEAN: Nu simți tu! Teribil trage! *(Se învălește în mantaș și se așază pe pat. Tăcere lungă.)*

ORTANSA: De ce nu te culci, Cocuțo? Mîine trebuie să te scoli dimineață!

COCA: Nu mă culc niciodată așa devreme.

ORTANSA: Foarte rău! M-a întrebat doamna ce ai de ți-s ochii roșii.

COCA: Spui tu așa...

ORTANSA: O să spui doamnei să-ți facă observație, văd că de mine n-asculți.

COCA: Oh, Doamne! Mult mă chinuiești și tu!

ORTANSA: Te chinuiesc pentru că ești destul de slab. Trebuie să dormi bine. Hai, du-te la culcare!

COCA: Nu mă duc, măicuță. Te rog, mai stau!

ORTANSA: Îți spun să te duci!

COCA *(rău)*: Nu vreau!

ORTANSA: De cînd ai început să răspunzi așa obraznic? Adă-mi foarfecile de pe etajeră. *(I le aduce.)* Nu lua lăicerul în picioare! Parcă ești tată-tu! Aide, așează-l!

COCA: Măicuță, iartă-mă, te rog, dar lasă-mă să mai stau.

ORTANSA: Ești slab, drăguță...

COCA: Numai puțin, măicuță, mă lași?

ORTANSA: Da... bine...

COCA: Uite că fac socoteli. *(Jean sforăie.)*

ORTANSA: Jean! Jean! Nu mai dormi aici îmbrăcat. Du-te și te culcă în pat!

JEAN: Nu dorm.

ORTANSA: Ai s-adormi.

JEAN: Nu dorm. Nu vezi că stau cu ochii deschiși?

ORTANSA: De ce nu te culci dincolo? Ți-am făcut patul. Poți să dormi liniștit.

JEAN: Stricată fată, Elena! Am văzut-o cu Mitică. Numai nu-l ținea de gît!...

ORTANSA: Nu poate să vorbească o fată cu un băiat, și tu o și numești stricată...

JEAN: Vorbă și vorbă. Le-am spus eu la ofițeri ce poamă e. Sînge stricat!

ORTANSA: Doamne, Jean! Ce te amesteci tu în casa altora? Nu cer să-i lauzi, dar de ce să-i critici? Sînt oameni buni, nu ți-au făcut nimic.

JEAN: Da... de treabă oameni... și muncitori... *(Apoi.)* Dar de ce nu-i dau lui Mișu să mănînce? *(Pauză.)* Ar fi mai gras! S-ar apuca de ceva... Nu s-ar mai uita prin ograda oamenilor. Coco, dă-mi un creion și o hîrtie. *(Ortansei.)* Să-mi dai contul de pe lapte.

ORTANSA: Ce cont?

JEAN: Pe laptele pe care-l vinzi în fiecare zi...

ORTANSA: Nu vindem decît două oca pe zi...

JEAN: Mulge prost! Să pună apă în lapte... O să-l învăț eu minte pe bețivul cela!...

ORTANSA: Nu bea niciodată...

JEAN: Bea! Dă creionul și hîrtia.

ORTANSA: Doamne, Jean, dar cu banii ceia mîncăm. Tu nu dai niciodată aproape nimic.

JEAN: Cum? N-ai bani să-mi dai? Ce te plîngi că flămînzești la mine... N-am cumpărat pui? N-am cumpărat fasole? N-am cumpărat varză? Ce-ți mai trebuie?

ORTANSA: Dar ce crezi tu, că ține toată viața?

JEAN: Ține, cînd nu părăduiești. *(Se scoală.)* Ești o cheltuitoare... *(Țipă.)* Unde-s banii? Spune! *(Face un pas spre ea.)*

ORTANSA: Jean, vino-ți în fire!

JEAN: Unde-s banii de pe lapte? Spune, ce ai făcut cu banii?

ORTANSA: Jean!

JEAN: M-ați furat cu toții! Banii mei! Banii mei! Hoațo! Unde-s banii mei? *(Deodată Coca începe să țipe. Ortansa se scoală.)*

JEAN *(se sperie)*: Dar ce dracu l-a pălit și p-ăsta?

ORTANSA: Ce ai, Coca? Pentru numele lui Dumnezeu! *(Lui Jean.)* Dacă nu mai taci! Tu știi că băiatul e nervos. Îl sperii!

JEAN: Vezi ce are... Eu mă duc să mă culc... *(Iese repede. Coca se potolește imediat.)*

SCENA 4

ORTANSA, COCA, apoi GRIGORE

ORTANSA: Ce ai pățit, Coca? Na, bea puțină apă. *(Îi dă.)*
COCA: Dacă nu mai pleca ăsta!...
ORTANSA: Nu mai face așa, că mă sperii pe mine. *(Bate cineva în geam.)* Cine-i acolo? *(Se duce la geam.)*
SERGENTUL: Eu, duduie. Am venit să vedem ce s-a întîmplat.
ORTANSA: Sergentul! Vezi ce-mi faci? Nu-i nimic, Ioane!
SERGENTUL: Nu vă supărați, duduie, dar mai pe urmă îmi face mie observație. Sărut mîna, duduie!
ORTANSA: Bună seara...
COCA: Dacă e-așa de rău, măicuță...
ORTANSA: Ți se pare ție... Toată lumea e așa. *(Șade la masa din mijloc.)*
COCA: Totdeauna a fost așa.
ORTANSA: Se mai schimbă el...
COCA: Nu se schimbă niciodată. *(Pauză.)*
ORTANSA: Știi, Cocuțo, că azi am împlinit 11 ani de la căsătorie?!
COCA: Azi?! Ce mult! La mulți ani, măicuță... *(Vine și o sărută.)* Tăica nu știe?
ORTANSA: A uitat...
COCA: De ce nu i-ai adus tu aminte?
ORTANSA: Ce să-i mai aduc aminte...
COCA: Nimeni nu știe? Nici mama-mare, nici fetele?
ORTANSA: Au uitat cu toții... *(Se rein.)* Ce vrei, au atîta treabă! *(Grigore intră.)*
GRIGORE: Duduie...
ORTANSA: Ce e, Grigore? Ce ești așa de galben? Spune, nu te speria... A murit calul?...
GRIGORE: A murit...
COCA: Vai, săracu Puiu! *(Pauză lungă. Coca trece la pat.)*
ORTANSA: Ce să facem acum?... *(Pauză.)* Du-te și te culcă, Grigore. I-oi spune eu mîine... Să-l lăsăm să doarmă acum...
GRIGORE: Să mă culc, duduie?!
ORTANSA: De! om dormi și noi cum vom putea! *(Grigore iese încet.)* Doamne! *(Pauză lungă. O bătaie în geam.)*

SCENA 5

ORTANSA, COCA, IRINA

IRINA *(de afară):* Ortanso!
ORTANSA: Cine e?
IRINA: Ortanso, te-ai culcat?
ORTANSA: Nu m-am culcat, vino!
COCA: Cine e, măicăă?
ORTANSA: Irina!
IRINA *(intră):* *Bonsoir*, Ortanso! Ce făceai?
ORTANSA: Lucram.
IRINA: Am venit puțin pe la voi. *Bonsoir*, Cocă. Ce mai faci tu? *(Îl sărută.)* De ce n-ai venit azi pe la noi? Jean s-a culcat?
ORTANSA: A trecut dincolo... se vede că s-a culcat.
IRINA: Vai, ce rău îmi pare! Ai noștri s-au dus cu toții la iarmaroc!
ORTANSA: I-am auzit cînd treceau.
IRINA: A venit *madame* Mincu cu fetele și cu Artur și i-au luat.
ORTANSA: Dar tu, cum se face c-ai rămas acasă?
IRINA: Mă doare gîtul și n-a vrut să mă ia mama. Mi-a părut așa de rău! Au plecat și Mișu, și Costică... Am rămas singurică în toată casa.
ORTANSA: Dacă te doare gîtul, nu trebuia să ieși!
IRINA: Ei, dar ce, pînă aici nu-i nimica! Mi-era urît singură. Nu puteam să dorm. Ce frumos brodezi tu! Vai, tare e frumos! Să-mi faci și mie una la fel.
ORTANSA: Dacă vrei, ți-o dau ție după ce voi termina-o!
IRINA: Ce bună ești! Totdeauna ai fost tu bună!... Merci!... S-a culcat Jean?
ORTANSA: Da, așa cred...
IRINA: Ce rău îmi pare! Cocuță, ce nu te duci la culcare? O s-adormi! *(Coca în fundul patului în șalul mame-sii.)*
ORTANSA: Parcă eu nu i-am spus!
COCA *(somnoros):* N-adorm!
ORTANSA: Nici n-am văzut ce repede adoarme! Cum pune capul pe perne, e gata!
IRINA: Așa-s copiii!... Eu știu de ce nu m-au luat... Vreau să-mi cumpere un cadou de ziua mea!

ORTANSA: Mai sînt două săptămîni pînă atunci...

IRINA: Da, dar cînd vrei să iei ceva mai bun, trebuie să te îngrijești din vreme. Sînt curioasă ce-o să-mi ia domnul Artur. Știu că el are gust!

ORTANSA. Sînt așa de scumpe lucrurile acum!

IRINA: Orișicum, nu poate să-mi ia un fleac!

COCA: Și mămica împlinește 11 ani de la căsătorie!

IRINA: Da! Adevărat! Bine zici! Cum am uitat! Să trăiești, Ortanso! Să-ți dea Dumnezeu noroc! De altminteri, nu te poți plînge! E drept că Jean e cam nervos, dar e bun în fond. Ține foarte mult la tine. Tata s-a indignat cum a bătut calul. Săracul cal... Spuneam eu c-o să moară!

ORTANSA: Nu-i adevărat! Cine ți-a spus c-a murit?

IRINA: Grigore mi-a spus! Cum n-a murit? Am fost și eu în grajd de l-am văzut!

ORTANSA: Te rog, Irino, dacă vine Jean, să nu-i spui.

IRINA: Dar ce, el nu știe?

ORTANSA: O să-i spun mîine! Acum nu vreau să-și strice somnul!

IRINA: Bine, cum vrei. Dar parcă nu tot o să afle? *(Misterioasă.)* Azi a fost maiorul Ionescu la tata și i-a spus să-l mai astîmpere pe Jean, că e foarte nervos cu soldații...

ORTANSA: Și ce-a zis tata?

IRINA: Tata a răspuns că nu se poate amesteca în casa altuia. Și are și dreptate... Dacă tu ești fericită... vrea mama să facă de ziua mea o petrecere!...

ORTANSA: Da?!

IRINA: Nu spune încă la nimeni... Dar mi-a spus Elena... De altminteri, îmi închipuiam eu... Îngrijește în toată casa. Și tata a comandat de la București torturi... O să fie ceva extra... Au să invite vreo sută de persoane... Să vii și tu!

ORTANSA: Tu știi că lui Jean nu-i plac petrecerile!

IRINA: Nu, să vii neapărat! Să știi că mă supăr... Măcar pe Coca să-l lași...

ORTANSA: Pe dînsul îl las...

IRINA: Acum e băiat mare... Nu mai adoarme pe scaune. Nu-i așa, Cocă?

ORTANSA: Lasă-l, c-a adormit!

IRINA: Vai ce repede! O să rîd mîine de el... Tu ce zici, Ortanso, de Artur?

ORTANSA: De, ce să zic? Îl cunosc așa de puțin!

IRINA: Foarte bun băiat! Și maiorul Ionescu spunea că-i cel mai binecrescut din toată cazarma. 25 de ani, și-i locotenent! Și i-a spus că din zi în zi așteaptă numirea de căpitan! Știe de la un camarad de al lui de la minister... Și cum vorbește franțuzește!

ORTANSA: Am auzit că joacă cărți!

IRINA: El?! Da' de unde! Joacă cîteodată, ca să-i facă generalului plăcere! Dar încolo, Doamne ferește! Trebuie să fie grozav de bogat! Și-a spart ceasul în fața mea și nu s-a supărat deloc! Încă a rîs și a spus că-i pare bine, că se săturase de el! Și ce ochi splendizi... Și ce gene lungi! Genele cele mai lungi pe care le-am văzut în viața mea! Să vezi fetele Băltencii cum mor de ciudă că-mi face mie curte! În fond, și Elenii îi e cam ciudă... Să vezi cum se bucura că mă lăsa pe mine azi acasă! Dar ce să-i fac? Dacă n-o place! *(Pauză.)* Mai ales Clotilda e foarte rea! Nu scapă nici o ocazie să mă vorbească de rău. Vai, ce oribil era îmbrăcată cu rochia cea *mauve* la balul prefecturii! Pînă și tata a observat. Și știi că tata nu se uită niciodată la mode! S-o fi văzut, Ortanso! Ea verde și grasă, și cu o rochie de catifea *mauve* cu *tulle bouffant* pe deasupra!... Știi... extraordinar! Am rîs cu Artur tot timpul de ea... Dar nici Roza nu era mai bine. Toată în *bleu-ciel.* Dar într-un *bleu-ciel* așa de *criard!* Și se mai comparau cu noi!... Elena avea rochița ceea *bleu* cu ciucuri. Cum e ea blondă, îi ședea foarte bine. Și eu... eram toată în alb. Mama spunea s-o pun și eu pe cea *bleu*, dar știi, amîndouă la fel, nu făcea! Mie niciodată nu mi-a plăcut să fim amîndouă la fel! Parcă am fi la școală. Mama e tot cu moda de pe vremea ei! Mi-a spălat-o Frăsina foarte bine... Nici nu se mai cunoaște unde a fost pătată. Și aveam pantofii cei albi care mi-i cumpărase tata de la „*Bon-goût*", și-n cap pusesem niște flori albe... alea care le avusesem la pălăria de la Paris... Eram foarte asortată. Lui Artur îi plăcusem foarte mult... Și știi că Artur are gust...

ORTANSA: Ce ușor crezi tu că se cunosc oamenii!

IRINA: Poate unii! Dar pe Artur îl cunoști dintr-odată! Are un caracter! Și manierat! În fond, el trebuia să fie inginer. Dar n-a vrut... Ingineria e puțin cam vulgară... Ofițer e mai nobil. Și el nici n-o să stea la infanterie. O să treacă la aviație. Trebuie să fie splendid în aeroplan! El cunoaște perfect aviația. S-a suit de atîtea ori! A spus c-o să mă ia și pe mine! O să fie o folie! Numai de n-aș ameți! *(Pauză.)* Vezi tu, și eu de asta am venit la tine ca să te întreb ce părere ai despre Artur... Tu știu că te pricepi, el a spus că ține mult la mine și s-ar omorî dacă l-aș refuza. Eu n-am vrut să-i răspund nimic fără să te întreb și pe tine!... Nici mamei nu i-am spus! Mama e mai veselă. Ia viața mai ușor. Nu poate să judece bine lucrurile astea...

ORTANSA: De, Irino, eu știu ce să-ți spun? Nu știu cum aș face să fie bine, viața e așa de grea și așa de lungă! E un pas așa de greu, că trebuie să te gîndești mult înainte de a-l face.

IRINA: Și să-l refuz?! Asta e imposibil! Cum e el încăpățînat, e în stare de orice...

ORTANSA: Nu spun să-l refuzi. Dar zic că trebuie să-l cunoști bine înainte de a te hotărî la ceva.

IRINA: De cunoscut, îl cunosc perfect. De asta să n-ai nici o grije! Nimeni nu-l cunoaște mai bine decît mine. Parcă l-aș fi știut de cînd lumea... L-am observat eu bine totdeauna. Și știi ce frumos dansează?! Splendid! Tu știi pe sublocotenentul Ioachimescu? Ei bine, nici nu se poate compara. Mi-a dat inelul ăsta. *(Îl arată.)* N-am vrut să-l pun în deget, să nu-l vadă mama și să mă întrebe de unde îl am! Nu-i mare lucru! C-a spus și el că-i imposibil să găsești ceva mai bun în orășelul ăsta. O să se ducă expres la București să-mi cumpere unul! Dar nici ăsta nu-i urît! În orice caz, e cu gust!... Ortanso, te-aș ruga și eu ceva, dar mă tem să nu te superi. I-am cumpărat un portvizit. *(Îl scoate.)* Nu-i extraordinar, dar intenția face mult. Și te-aș ruga să-i pui monograma. Tu știu că brodezi așa de frumos! Numai dacă vrei tu și ai timp!...

ORTANSA: Lasă-l la mine!

IRINA: Dar să fie mai repede, dacă se poate. Şi uite *(arată)*, aici să pui un A şi un J.

ORTANSA: Parcă Răducan îl cheamă...

IRINA: Ştiu, dar vreau să-i pui iniţiala mea. Ştii, o atenţie. Ai tu modele frumoase. Să fie mic, că-i mai delicat, şi ai şi tu mai puţin de lucru.

ORTANSA: Bine, ţi-o fac cum vrei tu.

IRINA: Tu eşti totdeauna aşa de bună! Dar şi eu te iubesc atît de mult! Să-l întrebi şi pe Artur, că şi lui i-am spus-o de atîtea ori. Mai mult decît pe mama! *(Se scoală.)* Te rog, Ortanso, să fie mai repede, şi să nu spui că mi-ai brodat-o tu!

ORTANSA: Nu spun!

IRINA: Nu că el ar zice ceva, dar e o atenţie.

ORTANSA: Te duci?

IRINA: Eu aş mai sta. Mă simt aşa de bine aici la tine! Mi-e frică să nu vie mama şi să-mi spună ceva!

ORTANSA: E încă devreme!

IRINA: Da, nu-i aşa tîrziu, dar am lăsat casa deschisă şi mă tem să nu vie cineva. Şi-ţi mulţumesc de sfatul care mi l-ai dat. Îmi pare aşa de bine că eşti şi tu de părerea mea, şi crezi că Artur e un om de caracter, tu te pricepi aşa de bine la oameni! Îmi pare rău că n-am văzut pe Jean. *Bonsoir. (Lui Coca.) Bonsoir*, micule... că tare-i el mititel şi prost! Auzi, Ortanso, să-l laşi neapărat la ziua mea! Ce rău îmi pare că n-ai să poţi veni! Mai vezi tu... Ne-ar părea la toţi aşa de bine! Şi apoi, Jean în societate e foarte amuzant. E om de lume! Tu l-ai învăţat să nu iasă din casă.

SCENA 6

ORTANSA, IRINA, JEAN, COCA (dormind)

(Intră Jean, cu tunica descheiată, fără guler. După somn.)

IRINA: *Bonsoir*, Jean! Ce, te-ai sculat de dimineaţă?!

JEAN: Dacă faceţi scandal aici! Îţi umblă gura ca o moară stricată!

IRINA: Știi că ai un *décolté* foarte elegant. O să-ți cumpăr mărgele!

ORTANSA: Lasă-l, că se mînie...

JEAN: Ce să mă mînii?! Nu poate omul să spună o glumă în casă, că mă mînii. Eu am fost vesel de firea mea. Tu m-ai înrăit. Cînd jucăm la nuntă, Irino? Văd că se țin băieții scai după tine...

IRINA: Exagerezi, Jean!...

JEAN: La cazarmă numai de tine se vorbește!

IRINA: Exagerezi, Jean. Tu întotdeauna ai fost exagerat.

JEAN: Nu mai spun că Răducanu nu-mi mai dă pace toată ziua...

IRINA: Domnul Răducanu e altceva...

JEAN: Ei, ce-i cu Răducanu! Om ca toți oamenii, cu gură, cu ochi. Cartofor!

IRINA: Vai, Jean! Nu-l cunoști! El cartofor!

JEAN: Nu-mi place băiatul cela! Om cu două fețe! Am făcut eu puțină militărie cu dînsul! Nu-l vezi, îl cunoști după ochii sașii...

IRINA: Dar te înșeli, Jean! Artur are ochi splendizi!

JEAN: Na! Că acum era să spun una! Ce-i și cu voi, fetele! Cum vedeți un băiat, cum vi se sucește capul! Parcă eu nu vă știu!

IRINA: Bine, dar Artur nu-i orișicine!

JEAN: Dec! Nu-i orișicine! Om ca toți oamenii!

IRINA: Cum îți place să enervezi lumea!!! Și Ortansa a zis că e bine!

JEAN: Că Ortansa se pricepe! Dacă s-ar fi priceput, nu m-ar fi luat pe mine! Lasă, n-avea grije, Irinuțo, că nemăritată nu rămîi tu! Îți găsesc bărbat! Știi, colea! Să-ți placă și ție! Îți fac eu zestre! Tată-tu e un zgîrcit, nu-ți dă nimic. Eu am să cheltuiesc cu tine! Să nu ai nici o grije. Eu plătesc totul!

IRINA: Tu ești galant întotdeauna!

JEAN: Ce, crezi că eu sînt tată-tu! Nu te teme, Irinuțo, că am eu grije de tine!... Tu mi-ai fost întotdeauna dragă, că ești fată bună, nu ca soru-ta, cu nasul pe sus și nu salută oamenii cînd îi vede. Pentru dînsa n-aș face nimic, nici întins pe masă! Îți găsesc eu ție bărbat, și repede...

IRINA: Ai pe cineva în vedere?

JEAN: Treaba mea. Nu-ţi spun nimic! Trei perechi de cizme o să stric la nunta ta! Să se ducă vestea! *(Se duce la uşa care era deschisă şi o trînteşte violent.)* Uşa asta o să mă omoare!

IRINA: Chiar sînt curioasă!...

JEAN: Ai să vezi tu, lasă. Unu-i căpitanul Bogdan!

IRINA: Ştii că dă mama o petrecere de sîmbătă într-o săptămînă! Îmi pare aşa de rău că nu puteţi veni şi voi!...

JEAN: Cum nu putem? Venim, cum să nu venim? Cine ţi-a spus că nu venim?

IRINA: Ortansa spunea...

JEAN: Dacă nu-i place, ea n-are decît să stea acasă. Eu am de gînd să joc! O dată trăieşte omul în viaţă! Hai, Irino, facem un dans acum? Aşa, de încercare...

ORTANSA: O să scoli băiatul!

JEAN: Lasă-l să se scoale, să vadă ce-i viaţa! Nu aşa, cu ochii scoşi, cum sînteţi voi. Hai, Irino, o roată!

IRINA: Numai un tur, Jean! Ştii că eu sînt cu pantofii cei albi! *(Dansează împreună, Jean fredonează. Irina rîde cu lacrimi. Din joc.)* Haide, Ortanso, de ce nu vrei să joci şi tu? *(Jean cîntă, ţipă, rîde.) (Rîzînd.)* Nu, lasă-mă, nu mai pot! Mă strîng pantofii, lasă-mă, Jean!

JEAN: Dar ce, ai şi obosit? Zi-i înainte!

IRINA *(se desface şi cade pe pat):* Ah! Era să scol băiatul! Nu, zău, Jean, nu mai pot! Mă strîng îngrozitor pantofii!

JEAN: Hai, frate, încă un tur!

IRINA: Crede-mă, Jean, că nu mai pot! Ştii că de la dans nu mă dau în lături.

JEAN: Crezi c-am nevoie de tine? Dacă nu vrei, atîta pagubă! Am eu o fată mai bună! *(Ia un scaun şi dansează cu el prin odaie.)* Ha! ha! ha! Mai zi ceva! Cînd vreau eu, nici dracul nu mă-ntrece!

IRINA: Lasă, că sîmbătă ai să joci tu bine!

JEAN: Dar ce-a păţit tată-tu să facă petrecere?

IRINA: E ziua mea!

JEAN: Spune aşa, frate! Poate îţi dau şi eu ceva!

IRINA: O, merci, ce să te mai deranjezi tu! Îmi dau atîţia!

JEAN: Îți dau eu ceva! Să spui și tu că-ți place! Ce mă pui cu toate fleacurile alea? Ai să mă vezi pe mine ce dau cînd vreau! Toată lumea o să moară de ciudă!

IRINA: Tu totdeauna ai avut gust!

JEAN: Ceilalți dau numai niște fleacuri! Și cînd? Trebuie să fie ziua cuiva ca să dea ceva! Eu dau întotdeauna! La mine, ori că-i ziua ta, ori că nu-i, treaba aia-i! Ce vrei să-ți dau din casa asta, Irino? Ia-ți orice vrei tu...

IRINA: Cum să iau eu din casa omului, așa...

JEAN: Eu îți dau! Doar eu sînt stăpîn în ea. Ia-ți perna după pat!

IRINA: Dar nu pot!... *(O ia în mînă.)*

JEAN: S-o iei, că de nu, mă superi... Nu facem noi caz pentru o pernă... Nu sîntem așa de calici!

IRINA: E brodată de Ortansa!...

JEAN: Ei, și-apoi? Ce dacă-i brodată de Ortansa? Eu nu pot să fac ce vreau cu ea? Eu nu-i dau mîncare, ce? Na, Irino, ia și binoclul. Ia-l, să te duci la teatru! E foarte frumos binoclu. Eu l-am cumpărat Ortansei cadou de logodnă... Ia-l, nouă tot nu ne trebuie.

IRINA: Vai, merci! Nici nu știu cum să-ți mulțumesc!

JEAN: Nici o mulțumire! Așa am eu plăcere să-ți dau ție. Cînd o vedea tată-tu o să crape de ciudă!

IRINA: Ce, Jean? Te-ai apucat să faci militărie cu calul?

JEAN: Nu v-a plăcut?! Se-nvîrtea mîrțoaga primprejur de parcă nu mai era el! Va să zică, erai și tu! Bine-ai făcut! Să știi și tu ce-i milităria! În cazarmă, după zidurile celea groase, habar n-aveți ce se petrece! Anume l-am luat, ca să-l mai dezmorțesc puțin!

IRINA: L-ai dezmorțit pînă ce l-ai omorît?

JEAN: Cine ți-a spus c-a murit?

ORTANSA: Irina!

IRINA: L-am văzut eu! Nu te mai supăra, Ortanso! Tu știi că mie niciodată nu mi-au plăcut misterele!

JEAN: Ei, și dacă a murit? Atîta pagubă! *(Mică pauză.)* Dădea din picioare și sforăia de ai fi crezut că cine știe ce cal de rasă e! Mai mare dragul să-l privești! Se strînsese o grămadă de gură-cască să-l vadă. Era și tată-tu, pantalonaru! Și Mișu... Să-i întrebi de ce n-au venit în ogradă să-l vadă mai de aproape. Se

temeau de cal! Familie fricoasă! Lor le seamănă Ortansa! Cum se face c-ai venit la noi?

IRINA: S-au dus cu toţii la iarmaroc!

JEAN: Iată! Iarmaroc le trebuie! Parale cheltuite pe degeaba. Mai bine ar cumpăra mîncare mai multă. Mişu ăla o să moară de foame! Numai tu eşti cuminte, Irină, ascultă-mă pe mine...

IRINA: Păi ce distracţie să pot eu găsi în iarmaroc?

JEAN: Trebuie să fie cineva idiot ca să se ducă! Aşa, Irinuţo, tu eşti fată cuminte. Lasă, că te am eu în grijă! Ce zici, hai înc-o roată!

IRINA: Nu, mă duc, Jean, că e tîrziu. Am lăsat uşa descuiată!

JEAN: Iacă aşa! După ce mi-ai golit casa, acuma ne laşi...

IRINA: Vai, trebuie, eu chiar voiam să mă duc mai de mult. Pentru tine am mai stat. *Au revoir*, Ortanso! Vai, îţi mulţumesc, eşti aşa de bună cu mine! Merci, Jean, îmi pare aşa rău că nu pot sta!

ORTANSA: Şi mai vino pe la noi!

IRINA: Da, merci, mult, mult. *(O sărută.)* Şi nu uita de ce te-am rugat.

JEAN: Vezi să nu-ţi spargi capul, că-i întuneric! Să-ţi dau o lumînare?

IRINA: Nu, merci, nu-i nevoie, *bonsoir. (Iese.)*

SCENA 7

ORTANSA, JEAN, mai apoi COCA

JEAN: E fată bună Irina. Şi nu-i îngîmfată ca soru-sa. Mie totdeauna mi-a fost dragă.

ORTANSA: De-ar avea noroc!

JEAN: Lasă, n-avea grije. De norocul ei mă-ngrijesc eu... *(Lîngă pat.)* S-a lungit ăsta aici... Şi n-am unde să stau.

ORTANSA: De-acuma mergem la culcare...

JEAN: E devreme. Ce, vrei să te culci o dată cu găinile?

ORTANSA: Dacă vrei, îl duc dincolo.

JEAN: Lasă-l în pace... Bună fată! Dar prea se ţine de capul bărbaţilor!...

ORTANSA: ...?!

JEAN: Da, da, îți spun eu! N-ai văzut ce zicea de Artur? Dacă nu bagă de seamă, o s-ajungă rău! Dar parcă are cine să bage de seamă? Auzi, Artur?! Parcă nu sînt atîția alții mai bine decît el! La cazarmă, la noi, Artur nu face nici două parale! Păcat! Fată bună! O s-ajungă rău!... *(Pauză.)* Mă rog, dar cine naiba a învățat-o să joace? Țopăie parcă ar fi de la...

ORTANSA: Nu mă mai chinui, Jean! Las-o în pace acum. Nu mai pot nici eu, crede-mă! *(Lîngă Coca.)* Hai, Cocuță, scoală-te. Mergem la culcare.

COCA *(se trezește):* Îi devreme, măică...

ORTANSA: Ei, devreme! Hai, că ne culcăm cu toții.

JEAN: Are dreptate băiatul! Vrei să-l culci cu găinile? *(Ortansa începe a dezbrăca pe Coca.)* Ce să-i faci? Cu mă-ta nu te poți pune!... Cînd îi intră ei ceva în cap, nu i-o poți scoate cu una, cu două...

ORTANSA: Tu, dacă ai dormit, ce-ți mai pasă?

JEAN: Ce am dormit? Unde am dormit? Dacă am stat întins cîteva minute, ai și scos-o c-am dormit! Dar, mă rog... cu perna? Ce-i cu perna? Să-mi ia perna sub ochii mei? Să mă fure în fața mea!

ORTANSA: Tu i-ai dat-o!

JEAN: Dacă eu i-am dat-o, ea trebuia s-o ia? Și binoclul! Nu zău, parcă nu-ți vine a crede! Așa îndrăzneală n-am mai văzut de cînd sînt! Mă rog, ce să facă cu binoclu? Să se uite pe pereți? N-are ce mînca, și binoclu îi trebuie acum?

ORTANSA: Ce sînt eu de vină, Jean?!

JEAN: Ești de vină c-ai lăsat-o să-ți ia lucrurile din casă! Nu trebuia s-o lași! M-auzi? Nu trebuia s-o lași! Perna lucrată de tine! O să rămînem pe drumuri! Să te duci să i le ceri înapoi.

ORTANSA: Cum o să mă duc, Jean? Ești nebun?

JEAN: Nu vreau să știu! Sînt bani munciți de mine. Să te duci să i le ceri înapoi!

ORTANSA *(hotărîtă):* Asta n-o s-o fac niciodată!

JEAN: U! Ce glas! Așa nu te-am auzit niciodată! Dar știi că ești curagioasă? Așa îmi place și mie!... Tu ești fată bună. Numai ceva cam moale!... Auzi, că și ea se uita în ogradă la mine! Pe ea n-o văzusem, numai pe tată-tu și pe Mișu. *(Se-nfurie.)* Mă rog, dar ce e

iarmaroc în curte la mine? Să se ducă în tîrgul vitelor dacă vor iarmaroc. Se cască unde nu le fierbe oala... Aşa vreau eu, să-mi bat calul! Ce s-amestecă toţi în afacerile mele? N-am eu dreptul să-mi bat calul cît oi pofti? *(Pauză.)* Adică... cum? N-am înţeles bine? Mi-a murit calul? Aide, spune-mi, că nu-mi pare rău... Tot cobeai tu odinioară... Mi-a murit calul?... Grigore!

ORTANSA: Lasă, Jean, să nu dai într-însul, c-o să-ţi pară rău.

JEAN: Acum mă şi-ameninţi! *(Ieşit din fire.)* Grigore! *(Grigore intră.)*

ORTANSA: Nu, da, Jean! Pentru numele lui Dumnezeu, nu da! Du-te, Grigore! *(Grigore aşteaptă loviturile.)* Îţi poruncesc să te duci!

JEAN: Haide afară să ne răfuim, aici se supără cucoana.

ORTANSA: Jean, lasă-l în pace, c-o să-ţi pară rău! *(Jean şi Grigore ies. Ortansa rămîne în plînsete. Jean se întoarce mai tîrziu.)*

ORTANSA: Jean, ţi-ai trecut măsura! Tu eşti bolnav, nu-ţi dai seama ce faci! Gîndeşte-te, nu mai pot nici eu răbda! M-am sacrificat pentru băiatul ăsta! Am crezut c-o să fim fericiţi... Am avut multă răbdare şi curaj! Iartă-mă, Jean, dacă am fost cumva şi eu de vină. Eu am vrut să fac cum nu se poate mai bine. Aş vrea să mai rămîn, dar nu mai pot! Mi-e teamă de viaţa mea, ca nu cumva copilul ăsta să rămînă singur!...

JEAN *(scos din fire):* După ce m-ai furat, vrei să te duci? După ce te-am ţinut de pomană 11 ani, vrei să mă laşi? Dar bine, n-ai decît! Ce, te-am ţinut eu cu de-a sila? Crezi că nu pot trăi fără tine? *(Rîde.)* Dacă era după mine, puteai să te duci chiar şi din prima zi!

ORTANSA: Haidem, Cocă!

JEAN: Ei, încet, te rog, Coca rămîne cu mine! Tu poţi să le spînzuri dacă vrei! *(Îl ia pe Coca de mînă şi îl trăşte spre camera de culcare.)*

COCA *(ţipă):* Vreau să merg cu măica, lasă-mă-n pace! Vreau să merg cu măica!

JEAN *(teribil):* Să taci cînd îţi zic! *(Coca se opreşte de frică.)* Bonsoir! *(Ies. De dincolo se aude.)* Culcă-te! Şi să nu-ţi mai aud gura! *(Pauză. Se aud paşi greoi prin*

camera de alături, apoi cum se trîntește pe pat. Ortansa plînge cu hohote. Mai tîrziu, Jean, care se scoală și deschide ușa.)

JEAN: Ce ai, frate? Atîta plînset pentru un cal? Hai, vino și te culcă, că-i fi și tu obosită!... Și stinge lampa! Gazul e scump acum! *(Iese, se culcă din nou, apoi nu se mai aude altceva decît plînsetul sugrumat al Cocăi.)*

ORTANSA *(plînge mereu; se duce și stinge lampa, își ia șalul, și-l pune pe cap și se-ndreaptă încet spre ieșire. Afară, deodată, vorbă multă, veselie. E familia care se întoarce de la iarmaroc. Ortansa se oprește cu mîna pe clanță și ascultă. Trec cu toți prin fața ferestrei. Li se văd umbrele mai deslușit.)*

O VOCE: Atîta rău că nu i-ai spus!

ALTA: Nu i-am spus, mamă, zău!

PRIMA VOCE: Avem de gînd s-o facem mare de tot! Au stins... dorm și pernele sub dînșii...

ALTĂ VOCE: Apoi Ortansa doarme și ziua pe picioare! *(Se depărtează.)*

PRIMA VOCE: O s-aducem muzică de la București! Dacă n-om petrece nici acuma... *(Nu se mai deslușește bine. Ortansa lasă șalul și, încet-încet, se îndreaptă spre camera de culcare.)*

Cortina

ACTUL II

SCENA 1

MIȘU, GRIGORE, apoi DOCTORUL SCHWARTZ

(O cameră de intrare între salon și iatac. Grigore, în picioare lîngă ușă. Intră Mișu.)

MIȘU: Mama a intrat în salon?

GRIGORE: Cucoana n-a venit încă!

MIȘU: Cum n-a venit? Mi-a spus de acasă că a plecat!

GRIGORE: De!

MIȘU: Extraordinar! *(Pauză.)* N-a ieșit nimeni pînă acum?

GRIGORE: Nu! *(Stăpînindu-și plînsul.)* Cuconașule, îi e așa de rău duduii?

MIȘU: De! Să vedem ce or spune doctorii!

GRIGORE: Dar dumneavoastră credeți că-i e rău?

MIȘU: Știu și eu?

GRIGORE: Cînd am intrat în odaie și am văzut pe duduia albă ca varul și întinsă la pămînt, am crezut că e moartă. Se speriase și domnul căpitan. N-a zis o vorbă. Nu-i așa că nu-i nimica?

MIȘU: Dar unde-i Jean?

GRIGORE: A plecat! Dumnealui totdeauna așa face cînd se simte vinovat... pleacă. Dacă se-ntîmpla ceva duduii, eu îl omoram.

MIȘU: Ei, lasă...

GRIGORE: Zău, conașule, că-l omoram... Putea să mă ducă mai pe urmă pentru toată viața la ocnă.

MIȘU: De ne spuneai din vreme, n-ajungeau lucrurile aici.
GRIGORE: Dacă duduia îmi poruncea să nu vă spun! Și eu tot am spus cucoanei. Dar ea a zis că știe și m-a certat tot pe mine că umblu cu minciuni.
MIȘU: Trebuia să-i spui tatii!
GRIGORE: Am făcut-o și p-asta, dar a spus că nu se amestecă în casele altora!
MIȘU: Trebuia să-mi spui mie!
GRIGORE: Nu vă supărați, credeam că totuna-i...
MIȘU: Cum totuna? De aceea a ajuns în halul ăsta!
GRIGORE: Ș-apoi, credeam că vă-nchipuiți cînd vedeați pe duduia singură și supărată și nu scotea niciodată o vorbă, de bine nu-i era! Ș-apoi toată lumea știa cum e domnul căpitan.
MIȘU: Iată, eu nu știam!
GRIGORE: Aduceți-vă aminte cum a bătut calul acum un an de l-a omorît, dumneavoastră erați de față, și n-ați zis nimic! *(Pauză.)*
MIȘU: Du-te vezi de s-a întors mama acasă. Dar fuga.
GRIGORE: Bine, mă duc. *(Iese; un doctor întredeschide ușa.)*
DOCTORUL SCHWARTZ: Un lighean vă rog!
MIȘU: Imediat! *(Iese și-l aduce, dîndu-i-l doctorului.)* Cum e, domnule doctor?
DOCTORUL SCHWARTZ: Să vedem. *(Iese.)*
GRIGORE *(intră în fugă):* Ce a zis domnul doctor?
MIȘU: Nu știe nici el nimic. Ai fost?
GRIGORE: Da. N-a venit încă.
MIȘU: Poate o fi înăuntru!
GRIGORE: N-a intrat, conașule, c-am stat eu toată vremea aici! *(Și iarăși pauză. Grigore, lîngă ușă. Mișu se plimbă prin odaie. De dincolo se aud voci. Vine Mihai.)*

SCENA 2

MIȘU, MIHAI, GRIGORE și uneori DOCTORUL SCHWARTZ

MIHAI: Bună ziua!
MIȘU *(nu răspunde).*
MIHAI: Jean e acasă?
MIȘU: A plecat!
MIHAI: Ei, ce crezi, Mișule? Trebuie să se despartă?

MIȘU: Desigur că trebuie! Mai stai încă la îndoială?
MIHAI: Să vedem ce o spune și Ortansa!
MIȘU: Orice-ar zice. Nu vezi în ce hal este?
MIHAI: De n-o vrea dînsa, ce putem să-i facem noi?
MIȘU: Tu îi ești tată și trebuie s-o faci să vrea. Să te îngrijești de dînsa măcar acum!
MIHAI: Ai acrul să spui că nu m-am îngrijit?
MIȘU: Dacă te îngrijeai, n-ajungeau lucrurile aici.
MIHAI: Voi cum n-ați făcut nimic?!
MIȘU: Tu știai mai bine ca noi toți! Și Grigore ți-a spus!
MIHAI: Ortansa nu mi-a spus niciodată nimic. Nu puteam să mă amestec în casa altuia!
MIȘU: Numești casa altuia casa fetei tale?
MIHAI: Ție ți-e ușor să vorbești. Să te văd ce ai face în locul meu!
MIȘU: N-avea grijă, că mi-aș cunoaște datoria.
MIHAI: O căsnicie nu se strică așa ușor după 9 ani de zile!
MIȘU: Trebuia s-o strici de la început.
MIHAI: Dacă Ortansa nu mi-a spus nimic!
MIȘU: Iarăși vorba asta!
MIHAI: Sigur c-așa! Tu știi foarte bine că totdeauna aș fi primit-o în casă la mine.
MIȘU: Atîta mai trebuia!
MIHAI: Dacă ai avea copii, n-ai spune așa!
MIȘU: Atunci să continue să stea în casa asta pînă ce o muri. N-avea grijă, că nu mai are mult!
MIHAI: N-am spus asta.
MIȘU: Dar ce ai spus?
MIHAI: Am spus că trebuie gîndit bine înainte de a face un pas așa de mare.
MIȘU: Ai avut de gîndit 9 ani.
MIHAI: Și apoi nu-ți permit să-mi vorbești pe tonul ăsta!
MIȘU: Sînt momente prea grele ca să ne mai gîndim la maniere!
MIHAI: Respectul față de tatăl tău nu trebuie să-l uiți niciodată.
MIȘU: Tu mă forțezi. *(Apoi.)* Nu te supăra, tată, dar trebuie să reparăm lucrurile cît mai e timp.
MIHAI: Știu eu singur ce trebuie să fac.
MIȘU: Să nu fie prea tîrziu!

MIHAI: Exagerări de ale tale. Pentru un fleac faci o gură! Totdeauna a fost anemică.
MIȘU: Bine, vom vedea ce zic doctorii...
MIHAI: Vom vedea. *(Pauză.)*
MIȘU: Nu știi unde-i mama?
MIHAI: Vine îndată. Are treabă pînă în oraș!
MIȘU: Tocmai azi și-a găsit treabă!
MIHAI: Dar ce-i azi? *(Se reia.)* O să vie îndată. Eu mă duc. M-așteaptă oamenii cu plata. Să vii repede să-mi spui ce au zis doctorii.
MIȘU: Tată, te rog nu te duce! Oamenii pot să mai aștepte. Să vorbești cu Ortansa, să vedem ce e de făcut!
MIHAI: Lasă, că vorbește Maria.
MIȘU: Nu așa. Tu trebuie să-i vorbești. Altceva e mama și altceva ești tu.
MIHAI: Bine, ce să-i spun? Să facă cum vrea dînsa.
MIȘU: Da, dar dînsa e bolnavă, nu-și dă seama ce trebuie să facă. Tu trebuie să hotărăști pentru ea. *(Ortansa vine condusă de doctorul Schwartz.)*
DOCTORUL SCHWARTZ: Bună ziua, cucoane Mihai. *(Lui Grigore, atuncea intrat.)* Trimite la farmacie rețeta asta. *(I-o dă.)* S-o ducem în odaie la ea, s-o culcăm puțin. A avut o criză de nervi.
MIȘU: Cum e?
DOCTORUL SCHWARTZ: Nu se știe încă nimic. *(Mișu și doctorul Schwartz duc pe Ortansa în iatac, apoi revin.)*
DOCTORUL SCHWARTZ: Așa, să n-o tulburați. Îi trebuie puțină liniște.
MIȘU: Nu-i chiar așa de rău, doctore?
DOCTORUL SCHWARTZ: Vă spun îndată; să ne mai sfătuim. *(Reintră în salon.)*
MIHAI *(ieșind)*: Mă întorc îndată.
MIȘU: Fă cum vrei. *(Pauză lungă. Intră Maria.)*

SCENA 3

MARIA, MIȘU, apoi DOCTORII

MARIA: Îngrozitor, Mișule, îngrozitor! Cine să-și închipuie? Îngrozitor! Știi, nici nu-mi vine a crede. Mi se pare că se-nvîrtește casa cu mine.

MIȘU: De ce ai întîrziat, mamă?

MARIA: Am fost de am cumpărat ceva Cocăi. Numai așa l-am liniștit. Vrea numaidecît să vie încoace. De, are și dreptate, bietul băiat. Îngrozitor, Mișule! *(Plînge.)* Cînd credeam că-s fericită! Îmi măritasem fetele. Tocmai ea, care-i așa de bună! Cum se îndură Dumnezeu?

MIȘU: De, mamă, asta mă-ntreb și eu!

MARIA: Unde-i acum?

MIȘU: Se odihnește puțin în odaia cealaltă. A avut iar o criză de nervi.

MARIA: Au fost doctorii?

MIȘU: Sînt și acum în salon. Nu știu nici ei ce să spună.

MARIA: Sărăcuța! Teribil! Nouă ani de zile să se chinuiască așa, și noi să nu știm nimic! Și vecinii doară...

MIȘU: Numai că n-am vrut noi să știm...

MARIA: Eu zic să-i despărțim, Mișule!

MIȘU: Sigur, să-i despărțim! Mai încape vreo îndoială?

MARIA: Îngrozitor! Parcă tot nu-mi vine să cred! Mișu!... Mihai a fost pe aici?

MIȘU: A fost. A plecat. Are treabă. E ziua plății.

MARIA: Nu trebuie s-o iei în nume de rău. El nu se pricepe la lucruri de-astea. Tu știi ce inimă bună are!

MIȘU: Am cam început să mă îndoiesc de inima lui!

MARIA: Chiar acum am primit o scrisoare de la Irina și de la Artur. Tocmai trimit sărutări Ortansei și lui Jean. Ce-or să zică ei cînd or afla?

MIȘU: N-avea grijă, că n-au să fie prea surprinși! Știu eu cîte parale face Irina!

MARIA: Supărarea ta te face să spui prostii!

MIȘU: Știu eu ce spun!

MARIA: Cum vorbești! Ce zici, Mișule, să mă duc la Ortansa?

MIȘU: Las-o să se mai liniștească!

MARIA: Îngrozitor! E fata mea! *(Plînge.)* Nu mai pot. Eu nu mai pot!

MIȘU: Lasă, mamă, poate n-o fi chiar așa de grav cum se crede!

MARIA: Eu nu mai trăiesc, Mișule, dacă moare Ortansa! Eu nu mai trăiesc! Eu sînt de vină, numai eu sînt de vină! Trebuia să bag de seamă. N-am știut cum

să fac mai bine pentru Irina și Elena, și nu m-am mai gîndit la Ortansa. Numai eu sînt de vină.

MIȘU: Cu toții sîntem de vină.

MARIA: Ah, omul acela! Dar, Doamne, zău că nu părea așa de rău. Avea crize de nervi, dar să fie așa de ticălos? Canalia, știa să se ascundă!

MIȘU: Nici noi nu prea eram buni observatori...

MARIA: Oamenii ăștia ar trebui duși la ocnă. Tu ai făcut dreptul, tu trebuie să știi. Nu-i putem face nimic? Să ne răzbunăm cumva?

MIȘU: Să-i divorțăm, altceva nu putem face!

MARIA: Proastă lege ați mai făcut, Mișule! Auzi, să-mi omoare fata și să-l lăsăm în pace. Dar lasă, că cu mine are de-a face! Știu eu ce să-i fac, de să mă țină minte toată viața! Pun eu pe tată-tău să-i facă puțină lecție!

MIȘU: Pe tata! Ți-ai și găsit omul!

MARIA: Sigur că pe Mihai! Tu totdeauna ți-ai bătut joc de tată-tu. Cînd vrea el, e foarte energic. Un om energic e numai cînd trebuie. Te rog să nu-mi mai rîzi în nas. Ești obraznic!

MIȘU: Taci, mamă, că vin. *(Vin trei doctori, Maria aleargă la primul.)*

MARIA: Ei, domnule doctor!

PRIMUL DOCTOR: Atît colegii mei, cît și eu credem că doamna căpitan are nevoie de o liniște completă, de vorbă bună, de aer, de mîncare. Mai ales să nu fie contrazisă. Asta e tot ce o poate scăpa.

MARIA: Ce are?

PRIMUL DOCTOR: Din fericire, e foarte sănătoasă. Sistemul nervos însă e extrem de slăbit. Am scris o rețetă, dar mai întîi de toate are nevoie de liniște. Noi mai venim înainte de a pleca... În orice caz, să ne scriți zilnic de mersul boalei.

MARIA: Plecați în astă-seară?

PRIMUL DOCTOR: Da! Noi sîntem inutili aici. În orice caz, colegul nostru, domnul doctor Schwartz, va îngriji de toate cele ce trebuie. Bună ziua, doamnă! *(Doctorii ies, doctorul Schwartz se reîntoarce.)*

MARIA: Doctore! Fetița mea!

DOCTORUL SCHWARTZ: O să se facă bine. Vă spun eu că o să se facă bine. Bine c-a dat Dumnezeu şi v-aţi hotărît acum la consultaţie. Dacă mai trecea, era rău!

MIŞU: Vezi, mamă, ce ţi-am spus eu!

DOCTORUL SCHWARTZ: O să se facă bine... Dar... cucoană Mario *(ezită)* viaţa cu domnul căpitan nu se mai poate...

MARIA: Va să zică, nu se mai poate!

MIŞU: Desigur că nu se mai poate!

MARIA: Fără îndoială, doctore. Dacă nu se mai poate! Asta-i spuneam şi eu lui Mihai...

DOCTORUL SCHWARTZ: Domnul căpitan e extrem de nervos. E incapabil să se stăpînească chiar dacă ar voi...

MARIA: Dar dacă nu vrea Ortansa?

MIŞU: Ei, asta-i! Trebuie să vrea!

DOCTORUL SCHWARTZ: De, cucoană Mario, numai asta o poate scăpa. Luaţi-o chiar cu de-a sila! De altminteri, e aşa de slabă, că n-o să opună o prea mare rezistenţă. Vedeţi, vorbiţi cu Coca să fie cuminte, să nu o supere niciodată!

MARIA: De asta n-avea nici o grijă. Coca e copil ascultător.

DOCTORUL SCHWARTZ: Aşa. Mă duc acum după doctori. Sărut mîna, coană Mario, bună ziua, Mişule!

MIŞU: La revedere.

MARIA: Ce zici, doctore, pot să mă duc la Ortansa?

DOCTORUL SCHWARTZ: Mai lăsaţi-o, vine ea singură cînd s-o simţi mai bine. La revedere.

MARIA: *Au revoir.* Biata Ortansa!

MIŞU: Ce biata? Eu parcă acum îmi vin în fire. Greu... greu... dar ne-a dat măcar speranţa! Vai, cum m-am temut, mamă!

MARIA *(contrar celor spuse)*: Ei, băiatul mamii, nu ţi-am spus eu că exagerezi?

MIŞU: Cum exagerez? N-ai văzut-o azi-dimineaţă? Ce albă era! În viaţa mea n-am văzut-o aşa!

MARIA: Nu te-ai uitat tu bine la dînsa. Aşa e întotdeauna. Oricum, bine că s-a terminat cu bine.

MIŞU: Nu-i încă terminat, mamă. Trebuie s-o îngrijim. Ai văzut doctorul ce a spus. Viaţa ei depinde de noi...

MARIA: Desigur. Dar se poate? Nu sînt eu mama ei? Cine o iubește mai mult decît mine? N-avea grijă! Dacă a intrat în casă la mine, n-o să mai aibă nici cea mai mică supărare.
MIȘU: Așa, mamă, așa...
MARIA: Lasă, Mișule, o facem noi bine pe Ortansa noastră. *(Intră Mihai.)*

SCENA 4

MIHAI, MARIA, MIȘU

MARIA: Știi, Mihai, tot trebuie să se despartă.
MIHAI: Bine, dacă trebuie! Jean s-a întors?
MARIA: Ce să se întoarcă! Nu se întoarce el așa de curînd! Știe ce-l așteaptă.
MIHAI: Dar ce au zis doctorii?
MARIA: Că e bine, dar are nevoie de liniște.
MIȘU: Doctorii au spus că are sistemul nervos zdruncinat și că n-o poate scăpa decît o liniște completă.
MIHAI: Lasă să vorbească mamă-ta!
MARIA: Nu exagerezi, Mișule? N-ai văzut că doctorul Schwartz o scapă cu siguranță?
MIHAI: Bine, atunci nu-i nimica grav. Vezi, ți-am spus, Mișule, să nu te grăbești!
MIȘU: Dar doctorul de la București a spus că-i așa de grav, că trebuie să-i trimitem în fiecare zi mersul bolii.
MIHAI: Dacă ar fi așa de grav, n-ar pleca!
MARIA: Și-apoi, nici doctorul Schwartz nu-i un doctor prost!
MIȘU: Doctorul Schwartz însuși a spus că Ortansa trebuie să se despartă numaidecît.
MARIA: Bine, Mișule, dar nu spune nimeni să nu se despartă...
MIȘU: Așa aveți aerul!
MIHAI: A spus doctorul Schwartz asta?
MARIA: Da, are dreptate Mișu. A spus!
MIHAI: Bine, după mine, dacă vor, n-au decît...
MARIA: Vezi, Mișule, ți-am spus eu că tatăl tău nu e contra.
MIȘU: Ortansa nu-și dă seama. Tu trebuie s-o hotărăști!
MARIA: Are dreptate Mișu. Tu trebuie s-o hotărăști!

MIHAI: Dar dacă nu vrea?
MIȘU: Trebuie să vrea!
MARIA: Și doctorul a spus că trebuie luată cu de-a sila.
MIHAI: De ce nu-i spui tu?
MIȘU: Îi spuneți voi amîndoi!
MARIA: Da, Mihai, trebuie să fii și tu de față! Orișicum, vine în casă la tine.
MIHAI: Știe doar că e deschisă totdeauna casa mea pentru dînsa.
MARIA: Asta trebuie să i-o spui tu singur. Spune, Mihai, nu-i așa c-o să-i spui și tu cîteva cuvinte?
MIHAI: Bine, i-oi spune...
MIȘU: Cît despre Jean... tot tu ai să te răfuiești cu dînsul!
MARIA: Dar mai încape vorbă, Mișule?
MIHAI: Adică cum, să mă răfuiesc?
MARIA: Să-l înveți minte cum să se poarte pe mizerabilul ăla!
MIHAI: Ia lasă-mă-n pace, dragă! Ce, nu ți-e bine?
MARIA: Cum? Ești capabil de o așa lașitate?
MIHAI: Zău, mă-ta a înnebunit! Adică altă treabă n-am decît să mă cert cu oamenii! M-ai mai văzut de multe ori certîndu-mă? Eu sînt om pașnic. Nu știi principiile mele?
MARIA: Acum nu e vorba de principii.
MIHAI: Acum mai mult ca oricînd. La ocazii mari trebuie să fii consecvent cu ele. Altminteri, nu-i decît vorbă goală.
MARIA: În fond, tatăl tău are dreptate. (*Mișu rîde sarcastic.*) Mișu zice că ți-e frică!
MIHAI: Mișu e un măgar și o să-i rup urechile cît e de mare.
MIȘU: Țipi la mine, știi că n-o să-ți fac niciodată nimic...
MIHAI (*țipă*): Ai spus ceva?
MARIA: Pentru Dumnezeu, nu-nfuria pe tată-tău!
MIȘU: Mai încet, tată! Sperii pe Ortansa. Nu-ți uita principiile!

(*Pauză.*)

MARIA: Va să zică, nu-i spui nimic lui Jean...
MIHAI: Nu m-amestec! Eu mă duc, că am treabă.
MARIA: Bine, atunci îi spun eu...
MIȘU: Uite la mama...
MIHAI: Te privește!

MARIA: Ţie nu-ţi cer decît să fii de faţă...
MIHAI: Poate să fie şi Mişu!
MARIA: Amîndoi. O femeie singură nu se poate expune.
MIHAI *(lui Mişu):* Stai şi tu?
MIŞU: Se poate altminteri?
MARIA: Aşa, Mihai. Vezi, Mişule, că Mihai e om de înţeles? *(Grigore intră speriat.)*
GRIGORE: A venit domnul căpitan!
MARIA: Mai bine. Tot trebuia odată. Unde te duci, Mihai? *(În momentul cînd Mihai vrea să iasă apare Jean în uşă. Grigore iese între timp.)*

SCENA 5

MIHAI, MARIA, MIŞU, JEAN, apoi GRIGORE

JEAN: *Bonjour!* Congres de familie. *(Ezitînd.)* Ce face Ortansa? *(Nu răspunde nimeni. Se duce la Mihai şi-i pune întrebarea direct.)* E bine Ortansa?
MIHAI: N-are nimic. Numai puţină linişte îi trebuie.
MARIA *(impetuoasă):* Mihai!
JEAN *(uşurat):* Spuneam eu! *(Mică pauză, apoi vesel.)* Te-ai îngrăşat, tată-socrule!
MIHAI: Da, ceva...
JEAN: Dar la faţă ai slăbit...
MIHAI: Am slăbit...
JEAN: De ce nu-ţi tai barba? Am spus să-ţi tai barba. Ai arăta mai tînăr.
MIHAI: O să mi-o tai.
JEAN: Îmi pare bine c-ai mai venit pe la mine. Nu te-am mai văzut demult. Noi amîndoi ne iubim. Nu-i aşa, tată-socrule, că ne iubim?
MIHAI: Da...
JEAN *(izbucneşte în rîsete):* Pantalonarule...
MARIA: Aşa îţi trebuie dacă vorbeşti cu canalia ceea!
MIŞU: Lasă, mamă...
MARIA: Cînd bărbaţii sînt nişte laşi, femeile trebuie să le arate datoria. Aşa să ştii, că eşti o canalie!
JEAN: Cucoană, nu mă înfuria, c-o să-ţi pară rău!
MARIA: Nu-mi pasă!
MIŞU: Lasă-l, mamă!

MARIA: Să ție minte că i-am spus eu, o femeie, că e un ticălos, un hoț, un mizerabil, care ar trebui spînzurat!
JEAN: Cucoană, taci din gură!
MARIA: Nu-mi pasă! Fiară sălbatică!
JEAN: A! *(Cu pumnii strînși spre Maria. Mișu vine în ajutor.)*
MARIA: Lasă să dea. A mai omorît și pe Ortansa. Poate să mă omoare și pe mine.
JEAN *(se oprește brusc)*: Unde-i Ortansa? *(Pauză)*. Tata spunea că Ortansa-i bine!
MARIA: Bine, pe dracu...
MIȘU: Ortansa e la un deget de moarte...
JEAN: Ce-mi umbli cu minciuni, tată-socrule? Unde-i Ortansa, te întreb!
MIHAI: Doarme dincolo.
JEAN: Atunci ce țipați așa, s-o treziți?
MIHAI: Nu țipăm!
JEAN: Nu vorbesc de dumneata. De cucoana vorbesc. Putem să ne certăm altă dată. Sînt la dispoziția matale, mamă-soacră. Nu pot să știu în casa asta ce-i cu Ortansa?
MIHAI: Nervi, anemie. Să-ți spuie Maria, de unde vrei să știu eu?...
JEAN: Păi ce treabă ai? *(Sună, Grigore vine.)* Grigore, ce are Ortansa?
GRIGORE: Nu știu, domnule căpitan.
JEAN: Să spui, că altfel...
MIȘU: Ești nebun? De unde vrei să știe el?
JEAN: Mă duc s-o întreb pe ea...
MARIA: Lasă să se ducă dacă are curaj.
JEAN: Uite la cucoana! V-am spus eu că cucoana nu-i o proastă...
MARIA: Mitocan!
JEAN: Să nu ne certăm acum! Altă dată cît poftești. Știi că nu mă dau îndărăt. Și ce căutați aici? Credeți că Ortansa are nevoie de voi? Cum n-ați știut-o niciodată, ați putea s-o lăsați și acum în pace. Știți doar că Ortansa nu vă poate suferi...
MARIA: Te-o suferi pe tine...
JEAN: Se vede că mă sufere, de stă la mine...
MARIA: Toate pînă-ntr-o zi.
JEAN: Mai va pînă la ziua aceea...

MARIA: Poate să fie mai aproape decît îți închipui.
JEAN *(bănuitor):* Aș vrea s-o văd și pe-asta...
MARIA: Mai ai puțină răbdare.
JEAN: Ce glumă proastă! Totdeauna ai făcut glume idioate!
MARIA: Așa! Atunci să știi că Ortansa te lasă și că vine la noi.
MIȘU: Mamă, dar de ce-i spui?
MARIA: Dacă spune că fac glume idioate!
JEAN *(după o pauză):* Ei, și-apoi? *(Apoi.)* Asta s-o crezi dumneata! Cine ți-a spus? Ortansa?
MARIA: Nu mi-a spus-o, dar are să mă asculte.
JEAN: O, va să zică nu v-a spus-o Ortansa! Mă miram eu! Voi ați scornit-o. Să meargă Ortansa la voi? La pantalonari? Zău, aș vrea s-o văd și pe asta!
MARIA: Și ce, crezi că nu?
JEAN: La voi? Să mă lase pe mine pentru voi? Oameni cu două fețe!
MIȘU: Adică să nu vie la noi? N-a stat douăzeci de ani înainte de a se mărita? N-a fost fericită? Vom fi având și noi defectele noastre, nu zic, om fi cu două fețe, cum spui, dar crezi că nu e mai bine decît la tine? I-ai vorbit vreodată frumos? Te-ai înțeles cu dînsa? Numai scandal din toată nimica.
JEAN: Ortansa știe că eu sînt nervos și că țip adeseori fără să vreau, dar că am inimă bună.
MIȘU: Slabă consolare!
JEAN: Mai bine așa cum sînt decît ca voi, fățarnici. Nu poate să se încreadă nimeni în vorba voastră.
MIȘU: Poate, dar Ortansa nu știe. Sîntem ca toată lumea. Nici mai buni, nici mai răi. Ortansa e ca și noi, din sîngele nostru. Nu-i o străină.
JEAN: Ortansa ca voi? Aa! S-o asemănați pe Ortansa cu voi? *(Pauză.)* Ortansa stă cu mine!
MARIA: Bine, vom vedea!
MIȘU: Lasă-l, mamă, cu omul ăsta nu te poți înțelege.
JEAN: Nu te obrăznici, tinere, că te dau pe ușă afară. Nu te trezești doar cu tată-tău!
MIȘU: Nici nu mă supăr...
JEAN: Păi ! *(Violent.)* Ortansa rămîne cu mine!
MARIA: Ortansa va merge cu noi!
JEAN: Îți spun că va rămîne cu mine!

MARIA: Poți să țipi cît ți-o plăcea, tot cu noi va merge.

JEAN: Cu mine, cucoană!

MARIA: Ba cu noi!

JEAN: Bine. Vom vedea. S-o întrebăm!

MIȘU: Acuma doarme...

JEAN: O dormi mai pe urmă. Ortansa, vină încoace! *(Iară întorcîndu-se.)* Să nu fugi, tată-socrule!

MARIA: Bine, să vedem, care pe care?

MIȘU: Mai bine era dacă nu te înfuriai așa. Acum e trezită din somn...

MARIA: Dar cum să nu te înfurii cu canalia asta? Lasă, îți spun eu că e mai bine că s-a întîmplat așa! *(Jean vine cu Ortansa.)*

SCENA 6

MIHAI, MARIA, MIȘU, JEAN, ORTANSA

JEAN: Așa, Ortanso, vino încoace. Spune acum, cu cine vrei să stai? Cu ei sau cu mine?

MARIA: Spune, Ortansa; și gîndește-te bine înainte de a vorbi.

JEAN: Hai, Ortanso, mai iute. Vrei să te duci cu dînșii? Spune orice, eu nu mă supăr.

ORTANSA: Fie-vă milă de mine!

MIȘU: Dar lăsați, n-o mai chinuiți așa... Sînteți inconștienți? Iată că ați făcut-o să plîngă!

MARIA: Dacă Jean nu mai tace din gură... Taci, fata mamii, drăguța mamii, nu mai plînge așa, că mă doare. Vrei tu să mă doară?

JEAN *(liniștit)*: Uite, Ortansa, eu mă duc. Să nu spuie cineva că-ți fac vreun rău. Tu rămîi cu mama și cu tatăl tău. Sfătuiește-te cu ei și fă cum crezi tu că e mai bine. Gîndește-te la fericirea ta. Eu sînt bărbat și mă pot descurca singur. La revedere. Haide, Mișule! Sfătuiți-vă cum veți crede.

MARIA: Lasă, că știm noi ce o să facem...

(Jean și Mișu ies.)

SCENA 7

MIHAI, MARIA, ORTANSA

MARIA: Nu mai plînge, Ortanso, că n-a fost nimic. Au plecat. Eşti numai cu noi, n-ai de ce să te temi.

ORTANSA: Nu plîng...

MARIA: Aşa, fetiţa mamii. Aşa. Sărăcuţa, că e bolnavă şi n-a spus mamii ei nimica! Tu ai uitat că eşti fetiţa mamii! Nu-ţi aduci aminte cînd erai acasă ce fericită erai tu la mama ta! Şi cum te iubeşte mama ta! Că tu eşti fetiţa mamii... Iată şi pe tată-tău... A venit la tine să te vadă...

MIHAI *(merge la dînsa şi-i pune mîna pe frunte):* Nu ţi-e bine, Ortanso?

ORTANSA: Mi-e mai bine...

MARIA: I-e mai bine, fetiţa mamii, că ea o să se facă bine de tot...

MIHAI: Să te faci bine, Ortanso... Eu am treabă...

MARIA: Te duci, Mihai?

MIHAI: Vorbeşte-i tu. *(La uşă.)* Vin îndată...

SCENA 8

MARIA, ORTANSA; tîrziu, GRIGORE

MARIA: Aşa, fetiţa mamii, aşa. Lasă, că am eu grijă de tine. Mititica...

ORTANSA: S-a dus tata?

MARIA: S-a dus. Tu ştii că el e ocupat. Dar se întoarce îndată. Ţi-e somn?

ORTANSA: Nu, dar ţin eu aşa ochii închişi.

MARIA: Să trag, dacă vrei, perdelele.

ORTANSA: Îmi place să fie lumină...

MARIA: Nu ţi-e frig? Să te-nvălesc cu ceva.

ORTANSA: Nu, lasă-mă. *(Pauză.)* Coca unde-i?

MARIA: La noi, n-avea grijă. Se joacă cu Ionică.

ORTANSA: Aş vrea să-l văd.

MARIA: O să-l vezi tu îndată, numai să te faci mai bine...

ORTANSA *(stăruitor):* Aş vrea să-l văd acuma...

MARIA: Nu, acuma nu se poate. Tu eşti aşa de palidă! Cum e el nervos, să nu se sperie...

ORTANSA *(dureros)*: Săracul! *(Apoi.)* Nu i-e urît fără mine?

MARIA: I-e urît, dar e băiat ascultător. I-am spus să fie cuminte, că numai așa te faci bine, și el ascultă!

ORTANSA: Săracuțul! Ce o să se facă el de mor eu...

MARIA: Cum să mori, drăguța mamii? Doar noi o să avem grijă de tine. Tu ești foarte sănătoasă, și doctorii au spus-o! Numai să ai liniște și să nu te mai supere nimeni. Să vezi tu ce fericită o să fii!...

ORTANSA: S-a dus, mamă... s-a dus!...

MARIA: Nu s-a dus, drăguța mamii, nu s-a dus. La vîrsta ta, nu-i prea tîrziu...

ORTANSA: S-a dus...

MARIA: Și tu să taci atîta vreme și să nu [ne] spui nimic nouă, părinților tăi... Să suferi tu așa... Ticălosul acela merită omorît!

ORTANSA: Lasă-l, mamă!...

MARIA: Ce să-l las? După ce mi-a nenorocit fata, să-l las? Știam că-i nervos, dar să se poarte așa? Nici mie, nici lui tată-tău nu ne venea să credem! Auzi, Doamne, dar nu făcea impresie omul ăsta să fie așa de rău!

ORTANSA: Cine l-a pîrît, mamă?

MARIA: Asta nu se cheamă pîră. Bine a făcut că mi-a spus. Era mai bine să fi știut de la început. Nu te ofilcai tu așa nouă ani lîngă ticălosul ăsta. Auzi?

ORTANSA: Și l-am rugat de atîtea ori pe Grigore să tacă...

MARIA: Dar ce, parcă numai Grigore ne-a spus? Și Coca ne-a spus!

ORTANSA: Coca!...

MARIA: Sigur c-a spus... Cum să nu spună? Cui să spună dacă nu nouă? Doar Coca iubește pe mama lui. Ce, avea s-o lase să se chinuiască?

ORTANSA: De ce a spus Coca?

MARIA: Ortansa dragă, să ne asculți, că așa rău nu mai poți trăi. Nici pentru Coca nu-i bine să ia așa exemple. Ai nevoie de liniște. Tu trebuie să te întorci la părinții tăi. Jean, cît o vrea el, nu se poate stăpîni!

ORTANSA: Așa m-am gîndit și eu, mamă.

MARIA: Așa, fata mamii, așa. Numai Dumnezeu știe ce bucurie îmi faci cînd vorbești așa... N-avea tu grijă, că la noi ai să fii tu fericită. Așa de fericită! Nimic n-o să-ți lipsească!

ORTANSA: Știu, mamă...
MARIA: O să fii așa de fericită, Ortansa! Cum o să mai facem gospodărie amîndouă!
ORTANSA: Da, mamă...
MARIA: Știi, acum eu sînt mai bătrînă, nu mai pot așa ca înainte. Mai ales că s-au dus și fetele! O să mă ajuți tu... ca acasă la tine...
ORTANSA: Da, mamă...
MARIA: Tu doar nu ești străină. Douăzeci de ani ai stat în casa ceea. Ți-aduci aminte?
ORTANSA: Da...
MARIA: Sigur că-ți aduci aminte. Cum să nu-ți aduci? Parcă mai ieri ne-ai părăsit. Te întorci tu la odăița ta... Ți-aduci aminte ce dragă ți-era odăița ta?
ORTANSA: Da...
MARIA: Și am să aduc dulapul cel cu oglinzi înapoi. Să-ți pui lucrurile. Și canapeaua cea verde, întocmai ca înainte...
ORTANSA: Da...
MARIA: Și o să punem o dormeză lîngă tine, știi, dormeza cea din sufragerie, pentru Coca...
ORTANSA: Da, mamă, da...
MARIA: Și să-i punem un covor la perete, să nu-l tragă curentul. Că el e slăbuț, să nu răcească...
ORTANSA: Tare-i slab Coca. De ce o fi așa de slab, mamă? Doar mănîncă bine!
MARIA: Nu-i așa de slab. Ți se pare ție...
ORTANSA: Eu zic să-l arătăm la doctor.
MARIA: Să-l arătăm, dacă zici tu... Cum să nu-l arătăm? Dar n-are nimic. Nu vezi ce față sănătoasă are?
ORTANSA: Nu, tot mai bine să-l arătăm.
MARIA: Și să vezi pe Mișu ce supărat era din cauza ta. Mai să se certe cu tată-tău.
ORTANSA: Să nu se certe. Nu-i bine să se certe cu tata.
MARIA: Așa zic eu, dar de unde să se certe? Ce fericit o să fie cînd o afla că vii la noi! Hotărît, fata mamii, vii la noi...
ORTANSA: Da, mamă, viu...
MARIA: Chiar acum...
ORTANSA: Chiar acum...
MARIA: Pînă nu se întoarce Jean.

ORTANSA: Nu se întoarce așa repede. Numai să-mi mai vin puțin în fire. Aș vrea să-mi iau și lucrurile mele!

MARIA: Sigur că ți le iei. Doar toate lucrurile de aici sînt ale tale. Dacă nu erai tu, nimic nu s-alegea de ele.

ORTANSA: Nu, numai lucrurile care le am de la tine...

MARIA: Cum vrei tu. E chiar mai bine să nu iei nimic de la omul ăsta rău.

ORTANSA: Numai puțin să mă mai odihnesc.

MARIA: Așa, drăguța mamii. De altminteri, să vie el cu toată compania de soldați, și tot nu te mai scoate din mîinile mele.

ORTANSA: Tare rău a fost, mamă...

MARIA: Vezi? Și tu să nu ne spui nimic?

ORTANSA: Parcă tot mă gîndesc, și tot nu-mi vine a crede. Și doar am stat nouă ani cu dînsul!

MARIA: Auzi! Nouă ani de zile cu tîlharul ăsta!

ORTANSA: Da, mamă, m-am temut să nu vă stînjenesc!

MARIA: Mă mir cum îți vine să vorbești! Să ne stînjenești pe noi! Doar sîntem părinții tăi!

ORTANSA: Mai erau fetele! Oricum, trebuia să vă îngrijiți de ele. Voi sînteți oameni săraci. Trebuia să le faceți zestre...

MARIA: N-avem noi mult, dar atîta tot avem. Nu ești și tu fata noastră? Ce, crezi că ținem mai mult la Irina sau la Elena decît la tine?

ORTANSA: Știu, mamă, dar ele începeau viața, eu o terminam.

MARIA: Cum vorbești! Auzi, la treizeci de ani viața terminată! Unele acum se mărită! Să vezi tu ce fericită ai să fii de acum înainte! Poate îți găsești un bărbat bun, care să iubească pe Coca...

ORTANSA: S-a dus, mamă, s-a dus...

MARIA: Nu spune așa, Ortanso! Ai să fii fericită. Dacă vorbești așa, mă faci să plîng!

ORTANSA: Nu te supăra, mamă, am greșit.

MARIA: Așa, draga mamii, așa. Ai să fii fericită și tu și Coca. Ai să vezi ce fericit o să fie Coca la noi!

ORTANSA: Lui totdeauna i-a plăcut la voi...

MARIA: Să-l vezi acum cum se joacă cu Ionică! Parcă e la noi de totdeauna!

ORTANSA: Tare rău a fost, mamă. Chiar de la început. Mi-a-duc aminte... În seara nunții, înainte de plecare... Eram așa de fericită! Îmi părea rău că vă las, dar eram așa de fericită! Eu totdeauna am ținut să am casa mea, lucrurile mele!

MARIA: Parcă la noi nu ești acasă la tine!...

ORTANSA: Știu, dar e altceva. Și nu-mi găseam galoșii. E drept, trebuia să știu ce făcusem cu ei. N-a spus nimic, dar s-a uitat așa la mine... Am priceput eu ce m-așteaptă...

MARIA: Vezi, de atuncea trebuia să-l lași...

ORTANSA: Cum puteam să-l las așa, pentru o părere. Ce ați fi zis și voi? Apoi a început supărarea... gură... Vai, dacă n-aș mai fi auzit așa gură! Parcă tot îmi țiuie în urechi...

MARIA: Drăguța mamii...

ORTANSA: Și vorbe grele, și spirite proaste! Speram și eu să avanseze. Să facă ceva! Nimic! Măcar de-ar fi fost bun cu mine! Dar rău, rău! Tot mă întreb cum am putut trăi atîta vreme cu el...

MARIA: Mititica!...

ORTANSA: Și vorbă pentru nimica. Că Mișu e slab, că tata nu-i vorbește frumos... Apoi cazarma! Ce groază am de cazarmă! Tot ce se petrece acolo! Bătaie și certuri! Observații! Și toate eu le chinuiam!

MARIA: Fetița mea!

ORTANSA: Da, mamă, tare am fost nenorocită! Am tăcut atîta și acuma nu mai pot, parcă aș vrea să țip s-audă lumea întreagă că am fost nenorocită, că m-am chinuit, că m-a tratat ca pe-o ordonanță, ca pe cal. Să țip, și el să nu poată face nimic. Să-l pedepsesc, să-l doară cum m-a durut pe mine. Să-l chinuiesc cum m-a chinuit pe mine, așa, încet... încet... să-i storc picătură cu picătură sîngele, și el să nu poată face nimic. Și să rîd... să rîd...

MARIA: Liniștește-te, Ortansa!...

ORTANSA: Am suferit ca o slugă, dar acum nu mai pot. Nu mai pot! Prea m-ați uitat cu toții, prea m-ați lăsat pe mîna lui. Prea nu vă îngrijeați de mine! Sînt și eu om! Sînt fata ta! Și n-ai știut nimic! Știa tot

orașul! Știau slugile, numai voi nu voiați să știți nimic! V-ați înțeles să mă ucideți cu toții!

MARIA: Ortansa, te rog, liniștește-te, mă sperii...

ORTANSA: Și ce v-am făcut? N-am făcut niciodată nici un rău! N-am făcut niciodată rău! N-am făcut decît bine... Și m-ați ucis! Nu eram bună de nimic. Nu veneați decît să-mi dați ceva de brodat pentru zestrea fetelor. Parcă voi erați mai buni ca dînsul!...

MARIA: Ortanso, te rog, taci!... Nu mai vorbi! Mă sperii... Nu ți-e bine? Să chem doctorul... Doamne, Doamne...

ORTANSA *(reia):* Mi-aduc aminte, odată... A fost mai rău ca de obicei... Îi făcuse generalul observație că-l văzuse cu cizmele nefăcute. Și le murdărise pe drum, că ordonanța i le făcea în fiecare zi. A fost rău, înjura, țipa. A bătut soldatul — tot Grigore era — apoi a bătut calul de l-a omorît! Ce spaimă am avut ! Nu mai știam ce să fac. Avea nevoie de cal, și mă temeam de furia lui cînd o să afle... Seara a venit Irina. Și a început să facă spirite proaste învățate la cazarmă. Și juca și cînta cîntece de mahala. Și Irina rîdea! Credeam că înnebunesc! Apoi a făcut pe galantonul. Are veșnic manii de astea cu alții. Și i-a dat binoclul și o pernă brodată de mine. Cînd s-a dus Irina i-a părut rău. M-a trimis să i le iau înapoi și m-a amenințat. Apoi a aflat de moartea calului. I-a spus-o Irina, cu toate că o rugasem să nu spuie... A fost ceva îngrozitor. Nu mai puteam! Voiam să mă întorc în noaptea ceea la voi. Mi-a smuls copilul și mi-a spus că pot să mă duc, numai să nu uit să sting lampa. Că era zgîrcit... Înnebunea pentru fiecare ban. *(Plînge.)* Am stins-o... Și voiam să plec. Eram sigură c-aș fi căpătat pe Coca. El însuși ar fi fost bucuros să scape. Apoi, deodată, aud veselie multă afară... Erați voi, care vă întorceați de la iarmaroc. Și rîdeați... și rîdeați... M-am întors. Am intrat în iatac... Și el dormea... *(Țipînd de groază.)* Ah! *(Pauză lungă.)* Iartă-mă, mamă, nu mai știu ce zic!...

MARIA: Draga mamii! *(Plîng una lîngă alta.)* Să vezi tu cum or să se schimbe toate! Să vezi tu... Am fost așa de vinovați cu tine! Trebuie să reparăm toate greșelile! Ai să fii fericită... Ai să fii așa de fericită!...

ORTANSA: S-a dus, mamă, s-a dus...

MARIA: Ai să fii fericită la noi, Ortansa! La început, pînă te-oi deprinde o să fie poate mai greu; dar mai pe urmă... Cu Coca, amîndoi... să vezi tu!...

ORTANSA: Şi eu mă gîndesc la Coca. Aici numai exemple proaste poate să ia. El e cam nervos. Nu vreau să fie influenţat rău... La noi n-o să audă decît vorbă bună.

MARIA: Coca e băiat deştept şi ascultător. Lasă, ai să vezi ce om o să scoatem din Coca...

ORTANSA: Eu doar pentru asta mai trăiesc. Dacă n-ar fi nici atîta! Apoi... dacă n-ar fi fost Coca, eu de mult mi-aş fi făcut seama!...

MARIA: Cum vorbeşti, Ortansa... Nu trebuie să vorbeşti aşa! Trebuie să te gîndeşti la noi. Ce ne-am fi făcut noi fără tine?

ORTANSA: Da, mamă. Ai dreptate.

MARIA: Draga mamii! Tu eşti fetiţa noastră! Noi te-am crescut, noi te-am învăţat. Cum ţi-e Coca ţie, aşa ne eşti tu nouă!

ORTANSA: Da, mamă, da...

MARIA: Draga mamii dragă... *(Pauză.)*

ORTANSA: Eu aş zice, mamă, să fac bagajul.

MARIA: Mai lasă. Eşti atît de slăbită...

ORTANSA: Nu, uite, s-a făcut noapte, vine el şi e mai bine să nu mă găsească aici.

MARIA: Cum vrei tu. Dar n-ai să poţi. Dacă vrei să-mi spui, şi fac eu singură.

ORTANSA: Pot şi eu, mamă. *(Se ridică.)* Cam greu, să mă ajuţi şi tu. Văd că nu merge. Uite, în iatac este o ladă goală lîngă fereastră. E uşoară. Eu am tras-o acolo. S-o aduci aici. Dacă nu poţi, cheamă şi pe Grigore.

MARIA: Pot eu singură. Ce să mai amestec şi pe Grigore în lucrurile noastre! *(Iese, deschide amîndouă laturile uşii şi aduce lada. Închide uşile la loc.)* Aşa! Am adus-o...

ORTANSA: Iată cheile de la şifonierul cel negru. Sînt acolo toate lingeriile şi hainele mele şi ale Cocăi. Toate îs de la voi. Nimic n-a dat el. Am lucrat eu mult. *(Maria aduce în diferite rînduri lingeria şi hainele,*

vorbind printre rînduri.) Ce curate le ții tu! Și aranjate! La noi e o dezordine! *(La urmă.)* Gata! Ce să mai iau?

ORTANSA: Poate ai obosit, mamă.

MARIA: N-am obosit! Pentru atîta lucru?

ORTANSA: Dacă vrei tu, albumul cu cărți postale din salonaș, pe masă. *(Maria îl aduce.)* Are strîns în el tot ce am primit. Am amintiri frumoase. Tot ce primeam eu cînd eram la tine. Gata, mamă. Poți să-l închizi!

MARIA: Dar ce, numai atîtea lucruri ai tu? Serviciul de masă nu-i al tău? Și toate pernele nu-s brodate de tine? Și perdelele, serviciul de cafea...

ORTANSA: Lasă-i-le, mamă. Are să zică că i-am luat ceva de al lui. Și nici n-am ce face cu ele.

MARIA: Dacă mai trebuie luat în seamă un om ca ăsta! În sfîrșit, cum vrei tu...

ORTANSA: Sună pe Grigore... O să fie mai greu la început... *(Vine Grigore.)* Grigore, ia tu lada asta și du-o la mama acasă.

GRIGORE: Plecați, duduie?

ORTANSA: Mă duc, Grigore. Aș vrea să mai stau, dar nu mai pot.

GRIGORE: Bine faceți. Pentru Dumnezeu, e greu în casa asta...

ORTANSA: Dacă aș fi mai puternică. Dar tare-s slabă!...

GRIGORE: Lasă, duduie, că-i bine așa.

ORTANSA: Dar și tu să nu mă uiți, Grigore. În fiecare seară, după ce s-o culca domnul căpitan, să vii să mă vezi! Să știi!...

GRIGORE *(se repede, îi ia mîna și o sărută. Întoarce capul, ca să nu se vadă că plînge, ia lada și iese.)*

MARIA: Ce om de treabă!...

ORTANSA: Toți sînt așa de buni... Așa de rău îmi pare că îi las... Să vezi pe Gavril! În fiecare zi vine de la cazarmă să vadă ce fac eu. Săracul...

MARIA: Ești tu bună cu ei...

ORTANSA: Dacă Jean e așa de rău!

MARIA: Eu zic să mergem!

ORTANSA: Să mă mai uit puțin prin casă. E greu, mamă, tare greu! Am stat nouă ani aici, și acum să mă duc...

Fiecare lucru a trecut prin mîna mea! Cît de mititel! Tare-i greu! Deschide ușile, mamă, să văd toată casa. Așa!... E mică, dar e casa mea, mamă! E căsuța mea! Uite sufrageria! De cîte ori n-am lucrat pe masă la lampă! Cu Coca lîngă mine! Și iatacul, și salonașul! Uite, mamă, de ani de zile am strîns ban cu ban ca să am icoană! Icoană ieftină, mamă... vindeam laptele [pe] care trebuia să-l beau... Și covorașul, să nu răcească Coca! Ce gură a făcut cînd l-a văzut! A trebuit să spun că-i de la voi. Uite, fotografia mea cu dînsul, cînd eram logodiți... și florile, mamă, din fereastră... Cum păzeam florile să nu se strice! Și ghergheful meu! Lasă-mă aici, mamă, n-am ce căuta la tine! Aici e viața mea. M-am chinuit, dar e viața mea de nouă ani de zile.

MARIA: Vezi, iar începi. Hai să plecăm mai repede. Tu nu mai ai ce căuta în casa asta. Coca nu poate crește aici...

ORTANSA: Bine, merg, merg... *(Pauză.)* Îmi pare rău, am dreptul să-mi pară rău. Și tu să fii ca mine, tot așa ai face. Să-mi iau șalul. Tot tu mi-ai dat și șalul...

MARIA: Stai să-ți ajut eu...

ORTANSA: Numai puțin, mamă, să-i scriu cîteva rînduri... *(La masă, scrie. Apoi reazimă scrisoarea de o călimară.)* Gata! *(Vine Mișu. Se cunoaște că a alergat. În curînd intră și Grigore.)*

SCENA 9

MARIA, ORTANSA, MIȘU, GRIGORE

MIȘU: Ortanso, va să zică vii? Bravo ție! Așa de bine îmi pare! Mă temeam că n-o să vrei!

ORTANSA: Dacă nu mai pot, Mișule! Eu parcă tot aș mai sta! La Coca mă gîndesc!

MIȘU: Ce vorbă! Vii la noi, Ortanso! Și o să te faci bine. Ai să ai liniște. Toată lumea o să facă cum vrei tu... Numai să îndrăznească cineva să-ți facă cea mai mică supărare! Că cu mine are de-a face!

ORTANSA: Tu ai fost totdeauna așa de bun cu mine!

MIȘU: N-am fost bun! Dacă eram bun, nu lăsam eu s-ajungă lucrurile aici!

ORTANSA: N-aveai de unde să știi.

MIȘU: Cum n-aveam de unde să știu? Dar și un idiot putea să-și închipuie!

ORTANSA: Lasă, că toate or să se schimbe în bine...

MIȘU: Desigur că o să fie bine. La noi o să fii fericită. Așa de fericită, Ortanso!... *(Ortansa dă neîncrezător din cap.)*

MARIA: Să mergem, că-i tîrziu!

MIȘU: Să mergem, mamă. *(Ortansa se lasă dusă de dînșii.)* Așa, încet. Poți?

ORTANSA: Pot eu... Nu-s chiar așa de slabă... Grigore, dacă întreabă Jean de mine, îi dai scrisoarea de pe masă.

GRIGORE: Bine, duduie...

ORTANSA: Bună ziua, Grigore. *(Îi dă mîna.)*

GRIGORE: Sărut mîna, duduie.

ORTANSA: Și o să vii să mă vezi, nu-i așa?

GRIGORE: Da, duduie...

ORTANSA: În fiecare zi?

GRIGORE *(nu mai răspunde. Plînge încet lîngă ușă.)*

ORTANSA: Apoi să mai bagi și tu de seamă de lucruri. Jean e neglijent. Să nu se strice ceva. Să cureți tu din cînd în cînd...

GRIGORE: Am să păzesc casa așa cum ați lăsat-o dumneavoastră...

ORTANSA: Aș vrea să-ți dau ceva. Și n-am! Uite, ia tu fotografia ceea! Rupe partea cu Jean. Nu-i mare lucru, dar n-am altceva. Sînt săracă ca și tine...

GRIGORE *(plînge)*: Duduie, ce mă fac eu fără dumneavoastră?

ORTANSA: Așa mi-e de greu și mie! Dacă nu mai pot!

GRIGORE: Lasă, că-i mai bine așa!

ORTANSA: Dar să vii să mă vezi des. Și tu, și Gavril.

GRIGORE: Gavril v-așteaptă afară. Nu îndrăznește să intre!

ORTANSA: Săracul! Îl vedem noi și pe dînsul! Bună ziua, Grigore!

GRIGORE: Sărut mîna.

ORTANSA: Aidem, acum.

MIŞU *(lui Grigore):* Du-te, Grigore, la doctori şi anunţă-i că Ortansa e la noi. *(Ies. Mai în urmă iese şi Grigore, uitîndu-se după dînşii. Uşile rămîn deschise. S-a întunecat complet. Un ceas de departe bate şapte lovituri. Apoi linişte completă multă vreme. În sfîrşit un pas greoi prin odăile cetelalte. E Jean, care vine. Se izbeşte de ceva. O înjurătură. Prin uşa deschisă se vede lumina unui chibrit. Apoi altul. În sfîrşit, lumina rămîne. A găsit lumînarea, şi acum umblă prin odăi cu lumînarea în mînă. În sfîrşit, apare în scenă. Pune lumînarea pe masă. Sună. Nu vine nimeni. Sună încă o dată. Iarăşi nimeni. Apasă pe buton lung, ţipînd: „Grigore! Grigore!" În sfîrşit, Grigore intră.)*

SCENA 10

JEAN, GRIGORE, pentru puţin timp, GAVRIL

JEAN *(ţipînd nearticulat):* Ce nu vii la timp cînd sun, dobitocule? Ai noroc că m-ai găsit în toane bune, c-altfel... Ce-i aicea? Uşile deschise ca-n moară... Şi întunerec beznă. Vă bateţi joc aici, în casă la mine? Tîlharilor, unde-i Ortansa?

GRIGORE: S-a dus la părinţii dumneaei.

JEAN: Cum s-a dus? Nu se poate! doar s-o fi luat cu forţa!

GRIGORE: A spus să citiţi biletul de pe masă.

JEAN *(citeşte):* Ei, ei? A şters-o ? Nu mai spune! Stai, că mai sînt şi eu pe-aici! Hai cu mine, s-o aducem cu forţa.

GRIGORE: Nu merg, domnule căpitan!...

JEAN: Ce-ai zis? Nu mergi!? Dar cu cine te trezeşti? Dobitocule! *(Îl bate cu picioarele, cu mîinile.)* Haide, sau fac moarte de om!

GRIGORE: Puteţi să-mi faceţi ce-ţi vrea, nu merg!

JEAN *(se opreşte brusc):* Hm! Cheamă pe Gavril. *(Grigore iese, Jean suflă greu, aplecat cu mîna rezemată pe masă.)* Haide, Gavril, cu mine, avem treabă!

GAVRIL *(hotărît):* Nu merg, domnule căpitan!

JEAN: Ce, v-aţi înţeles cu toţii?!

GAVRIL: Dacă dumneaei a vrut să plece, ce-i puteam noi face?

GRIGORE: Duduia e liberă să facă ce-o vrea!...

JEAN: Ieşiţi, că de nu... *(Ies repede amîndoi.)* Grigore!

GRIGORE: Porunciţi!

JEAN: Unde-i Coca?

GRIGORE: La cealaltă casă!

JEAN: Ce, şi pe Coca l-au luat? Băiatul meu! E băiatul meu! Şi ce mi-a mai luat? Să cauţi prin casă, cine ştie?

GRIGORE: Duduia n-a luat nimic de-al dumneavoastră.

JEAN: Va să zică, a şters-o! *(Îşi ţine ameninţarea.)* Atîta pagubă! Două guri mai puţin de hrănit. Du-te şi adu la masă! *(Se aşază la birou.)*

GRIGORE: Aicea, domnule căpitan?

JEAN: Aici! De acum înainte vreau să mănînc şi eu mai ca lumea. *(Grigore iese.)* Hm! *(Curînd, respiraţia nu i se mai aude. Se linişteşte. Scrie ceva. Rupe. Scrie iar. Sună. Aproape blînd):* Grigore, te rog du biletul ăsta dincolo. *(Văzînd că Grigore şovăie.)* Nu duduii, dă-i-l lui Mişu! *(Grigore iese. Pauză lungă. Jean stă nemişcat pe scaunul de la birou, cu capul în mîini, pe gînduri. Tremuratul flacării lumînării se zbate pe obrazul lui. Primprejur, din ce în ce mai mult întuneric. Într-un tîrziu, paşi. O vorbă. Intră Mişu cu Coca de mînă. Vine şi Grigore, care rămîne în uşă.)*

SCENA 11

JEAN, MIŞU, COCA, GRIGORE

MIŞU: L-am adus.

JEAN *(încurcat):* Da... să vie mai aproape. Coca, vino aici aproape. *(Mişu împinge uşor de la spate pe Coca, care se apropie cu frică şi nesiguranţă. Cînd sînt unul lîngă altul, Jean îl ia în braţe, îl strînge convulsiv şi începe să plîngă în hohote, ca un copil. Din cînd în cînd, se aude: „Băiatul meu". Ceilalţi doi stau impresionaţi, aproape înduioşaţi. Apoi se aude vocea lui Jean ceva mai desluşit.)* Ce-o să mă fac fără voi? Ce-o să mă fac fără voi? Şi tu te duci, puiule, şi tu şi Ortansa, şi mă lăsaţi singur aici!... Odorul meu! *(I lînge, apoi lui Mişu.)* Îţi mulţumesc, Mişule, că l-ai adus să-l mai văd o dată. Tu eşti de treabă. *(Coca vrea să se*

reîntoarcă la Mișu.) Mai stai puțin, drăguță. Știu că nu mă iubești. C-am fost rău cu tine. Dar sînt tatăl tău. Spune-i Ortansei c-a fost așa de bună, așa de bună! Și eu așa de rău! Dacă nu puteam fi altfel! Vezi, eu cred că nu sînt de vină. Mie totdeauna mi-a părut rău. Dacă nu pot face altceva... Numai ea a putut trăi cu mine atîta vreme. Spune-i că îmi pare rău că s-a dus... că... poate o fi mai fericită acolo. Spune-i că n-o să încerc să te iau îndărăt, cu toate că ea are lume multă acolo și eu sînt singur. Spune-i că dacă o găsi un bărbat bun care să ție la tine să-l ia, că mie îmi pare bine, îmi pare foarte bine. Mă jur că îmi pare bine!... *(Plînge iar.)* Ce să fac eu? Ce să mă fac, Mișule? Să vie înapoi, că eu nu pot trăi fără dînsa! Spune-i să vie, Mișule! O să mă fac bun... Îți jur că mă fac bun! Spune-i, Mișule, Mișule, Mișule! Nu-i așa c-o să-i spui? Răspunde ceva, că-nnebunesc!

MIȘU: De, Jean, și mie îmi pare rău. Oricum, ai fost bărbatul Ortansei atîta vreme! Dar ce să-ți spun? Doctorii zic că ea moare dacă mai stă cu tine. Tu știi mai bine ca mine că nu te poți schimba...

JEAN: Nu se poate... nu se mai poate! Va să zică, nu se mai poate!? Bine, bine!... *(Scurt.)* Duceți-vă!

MIȘU: Bună seara, Jean! Și... să dea Dumnezeu să te stăpînești mai bine! *(Ies încet. Jean rămîne nemișcat la birou. Grigore se hotărăște. Vine de mai multe ori și-i așază tacîmul în față. Cînd isprăvește.)*

GRIGORE: Să aduc la masă, domnule căpitan?

(Jean nu răspunde. Grigore așteaptă.)

Cortina cade

ACTUL III

O sufragerie spațioasă la părinții Ortansei. În fund, perete de geamuri prin care se văd și alte odăi. Într-un colț, la o masă, două servitoare șterg pahare, farfurii etc. Vine Maria gătită. Cu grabă.

SCENA 1

MARIA, MIHAI, SERVITOARELE

MARIA: Catrino, lasă paharele și vino de mă încheie la ghete! *(În fund, o ușă.)*

MIHAI: Mario!

MARIA: Ce vrei? *(Caterinei.)* Stai puțin! *(Iese. S-aud vorbind în cealaltă odaie.)*

MIHAI: Unde mi-s manșetele?

MARIA: Ioana știe ce a făcut cu dînsele! *(Vine.)* Ioană, du-te și dă manșetele conașului! *(Revine la Caterina.)* Ați spus lui Ilie să deschidă poarta?

CATERINA: Da.

MARIA: Conașul Mișu n-a venit?

CATERINA: Nu.

MARIA: Acuma și-a găsit să întîrzie! Cine a adus florile în salon?

CATERINA: Duduia Ortansa!

MARIA: Am spus doar că nu-mi trebuie flori d-alea în salon! Ioana! *(Care s-a întors.)* Du-te de le adu aici! Teribil! *(Caterinei.)* Așa! Gata! Du-te la pahare, c-alt-

fel nu mai terminăm. Să m-așez și eu puțin, că nu mai pot. Atîta treabă!

MIHAI: Maria!

MARIA: Of, Doamne, du-te și vezi ce mai vrea! *(Caterina iese. Ioana vine cu florile.)* Așa, pune-le pe fereastră, să nu mai încurce lumea! Vezi, încet, să nu spargi vreun geam! *(Caterinei, care s-a întors.)* Ce vrea?

CATERINA: Cravata cea albă.

MARIA: Dacă nu i le puneți toate la îndemînă! *(Intră Grigore.)* Numai tu mai lipseai! Vină altădată, acum avem altă treabă! *(Grigore iese. Mișu intră.)*

SCENA 2
MARIA, MIȘU

MARIA: Iată-te, în sfîrșit! Măcar azi puteai să stai acasă! Cînd vezi că avem atîta treabă, ai putea să ne ajuți și tu!

MIȘU: Parcă n-ai destui servitori! Iată-mă, ce vrei?

MARIA: Cînd avem atîta lume, trebuie să fii și tu acasă, să primești...

MIȘU: Doar nu-ți închipui că o să stau să mă plictisesc cu toți moșnegii ăia!

MARIA: Sigur că n-o să stai! Trebuie să-i ajuți lui tată-tu!

MIȘU: Tata se descurcă el și singur!

MARIA: Mă rog, taci! Sînt destul de enervată! Nu mă mai enerva și tu! Ce obosită sînt! Cine l-o fi pus pe tată-tău să primească prefectura? Atîta treabă la vîrsta mea! Și asta se repetă la fiecare săptămînă! Bine c-am terminat pe azi!

MIȘU: Stai, mamă, că de-abia acum începe!

MARIA: Ce zici, a fost bine Mihai aseară! A vorbit admirabil! Cînd vrea, Mihai vorbește extraordinar!

MIȘU: A vorbit și el ca toată lumea...

MARIA: Lasă, Mișule, tu totdeauna ai ceva de zis! Dacă n-a fost nici ieri bine, apoi nu știu cînd a mai fost! Ai văzut că și Tomița l-a aplaudat!

MIȘU: Dacă era în casă la dînsul, nu putea să facă altfel!

MARIA: Ei, parcă duminică n-a fost tot în casă la noi și n-a zis nimic! Și ce idei, Mișule! Ce idei! Cînd le-o

fi gîndit el toate astea? Ascultă, Mișule, dar să nu spui tatii, că se supără! Mi se pare că și astăzi o să vorbească ceva!

MIȘU: Dacă nu se astîmpără!

MARIA: Îl cunosc eu după față! E mai nervos, umblă prin odaie, e îngrijat! Ce să se mai îngrijească? Întîi a fost mai greu! Acuma e sigur c-o să fie bine!

MIȘU: Doamne, și cu prefectura asta! A schimbat toate lucrurile pe dos!

MARIA: E mai multă treabă, dar e mai frumos, Mișule. Orice ai zice tu! E foarte frumos! Mișcare multă, petrecere! De la nunta fetelor parcă tot ploua în casa asta! Zău, dacă îmi pare mie rău de ceva, e că nu sînt mai tînără!

MIȘU: Atîta ar mai trebui!

MARIA: Așa, tot fac ce fac, dar obosesc! Singură, așa... Tu nu vrei să mă ajuți deloc!...

MIȘU: Asta nu-i treabă de bărbat. Mai roagă pe Ortansa!

MARIA: Ei, ce știe Ortansa? Nu zic, e bună gospodină, dar ea a avut o gospodărie mică! Nu se pricepe într-o casă mare ca a noastră!

MIHAI *(de dincolo)*: Mișu e acolo?

MIȘU: Da, da!

MIHAI: Vină încoace puțin! *(Mișu iese. Intră Crîngașa.)*

SCENA 3

MARIA, ORTANSA

MARIA *(servitoarelor)*: Ei, ați terminat?

CATERINA: Da!

MARIA: Puteți să vă duceți. Îmbrăcați-vă mai bine. Veniți îndată ce vă sun, și vedeți să nu mai puneți altă dată mîna pe flori. *(Servitoarele ies.)*

ORTANSA: Eu le-am dus în salon!

MARIA: A, tu le-ai dus? Credeam că ele s-au găsit!

ORTANSA: Credeam că fac bine!

MARIA: Era bine, dar a adus Mihai altele mai frumoase. Mersi!

ORTANSA: Știi că am primit o scrisoare de la doctor. Îmi scrie despre Jean.

MARIA: A, da. Mi-o citești numaidecît. Săracul Jean! Zău, de cînd îl știi în ce hal a ajuns, parcă îi mai ierți din răutate! *(Ortansa vrea să citească.)* Mai lasă puțin, să-mi strîng gîndurile! Da! Tocmai știam cu e-am uitat ceva! Sună, te rog. Să trimită automobilul la Tomița. *(Caterina vine.)* Spune-i șoferului să se ducă la domnul deputat Tomița. Să-l aducă aici. *(Caterina iese.)* Cu așa oameni totdeauna trebuie să te pui bine. Cînd ai ști cum detest pe omul ăsta! Dar dacă Mihai ține! Și ce spui că scrie doctorul?

ORTANSA *(citește):* „Vă punem în curent, după cum voiți, despre starea domnului căpitan. Cu părere de rău vă anunț că merge din ce în ce mai rău. În urma unei noi crize de nervi, familia s-a hotărît să-l internăm într-un sanatoriu."

MARIA: Teribil! Bine că nu știe Coca nimic! Auzi! Într-un an de zile ce-a ajuns!

ORTANSA: Acum e atins creierul. Spun doctorii că e incurabil.

MARIA: Era și de mirat să fie un om așa de rău! Numai că era bolnav! Și tu n-ai știut niciodată nimic!

ORTANSA: Rău a fost totdeauna, mamă! Și înainte, și după!

MARIA: Orișicum, boala l-a adus în halul ăsta!

ORTANSA: Da. Mă miram eu că la urmă nu mai avea șir la gînduri. Și uita repede! Trecea de la una la alta!

MARIA: Săracul! Parcă mi-e milă! Zău, Ortanso, iartă-mă că ți-am luat odaia, dar numai pentru azi! Avem așa de multă lume! Nu încăpem cu toții numai în salon!

ORTANSA *(simplu):* Faci cum vrei, mamă, doar ești în casa ta!

MARIA: Nu-mi place să zici așa. Acolo e odaia ta. Știi, numai pentru azi! Să nu te temi de mobile. Am spus să bage bine de seamă să nu strice nimic.

ORTANSA: N-au stricat nimic! Am fost chiar eu de față.

MARIA: Dacă vrei să te culci în antreu! Numai pentru astă-seară!

ORTANSA: Desigur...

MARIA: Pe Coca lasă-l, că el șade cu noi. De ce nu vrei să vii și tu în casă?

ORTANSA: Lasă, mamă...

MARIA: Nu, zău, Ortanso, parcă e cine știe cine! Te îmbraci cu rochia mea de catifea, tu ai mai pus-o, și-ți șade bine.

ORTANSA: Știi, mamă, că mie nu-mi plac petrecerile.

MARIA: Cum vrei tu. Ai spus să-ți puie dormeza în antreu?

ORTANSA: S-a pus!

MARIA: Parcă eu sînt bucuroasă de atîta lume! Dacă Mihai n-a avut de lucru și a primit prefectura! O să vorbească diseară. O să fie ceva extraordinar! Să vezi! Știi c-a fost Grigore pe aici... I-am spus să vie altă dată. Nu știam unde ești!

ORTANSA: L-ai întrebat de Jean?

MARIA: Am uitat! Aveam atîta treabă! Tare sînt obosită. Nici nu știu ce o să mă fac!

ORTANSA: Dacă nu vrei să-ți ajut și eu!...

MARIA: Lasă, Ortanso, ce să te mai ostenești? Tu ești bine acum. Totuși, ai nevoie de odihnă. Și ce mai scrie doctorul?

ORTANSA: Cam asta. Că nu mai are mult de trăit!

MARIA: Săracul! Îngrozitor! *(Vine Mișu.)* Ce ți-a spus Mihai?

SCENA 4

MARIA, ORTANSA, MIȘU

MIȘU: Îmi zice să stau pînă la sfîrșitul petrecerii. Asta îmi mai trebuia!

MARIA: Mihai are dreptate. Nu ți-am spus și eu!?

MIȘU: Dacă ar fi o dată... Dar în fiecare săptămînă același lucru!

MARIA: În loc să te bucuri și tu de succesul lui tată-tău! Așa sînteți cu toții... invidioși!

MIȘU: Ai nimerit-o! *(Ortansa iese.)* Dar ce are Ortansa că-i supărată?

SCENA 5

MARIA, MIȘU

MARIA: A primit o scrisoare de la doctor. Scrie că îi e rău de tot.

MIȘU: Și ce o mai interesează pe ea?

MARIA: Oricum, cînd ai trăit atîta vreme cu un om, tot te mai interesezi de el!

MIȘU: N-are ce face...

MARIA: Și apoi, gîndește-te că e tatăl Cocăi!

MIȘU: Bine că s-a terminat cu toată groaza ceea! Acum e mai liniștită...

MARIA: Sigur că e mai liniștită, are mîncare, are somn regulat... Ce-i mai trebuie?

MIȘU: A dat Dumnezeu să fie odată fericită!

MARIA: Nu zău, Mișule, fii drăguț și du-te de-ți pune cravată albă.

MIȘU: Doamne, mamă, nu mă mai lăsați în pace!

MARIA: Auzi, Mișule! Să faci mamei tale o plăcere! Ești tînăr doar, acum e vremea!

MIȘU: Bine, mamă, bine... *(Iese. Intră Ortansa.)*

SCENA 6

MARIA, ORTANSA; pentru puțin, GEORGES

MARIA: Unde ai fost?

ORTANSA: Mă învîrt și eu fără rost...

MARIA: Așa, Ortansa, distrează-te. Tu ai nevoie de distracție. *(Vine Georges.)* Gata, Georges?

GEORGES: Cum ați spus dumneavoastră...

MARIA: Să știi că am încredere în tine! Ați pus *blanc-mange*-urile în formele de la București?

GEORGES: Nu mai facem *blanc-mange*-urile!

MARIA: Cum nu mai faceți *blanc-mange*-urile?

GEORGES: Dacă avem atîta înghețată, nu mai e nevoie! Domnul Jacques a spus!

MARIA: Dar ce, domnul Jacques e stăpîn în casă la mine? Du-te de-l cheamă! Stai că mă duc eu. Tu ești în stare să-i spui să se ascundă! *(Iese iute.)*

GEORGES: Nu vă mai mai faceţi inimă rea, duduie. Aşa-i cucoana, cam iute!
ORTANSA: Lasă, Georges, că-s obosită! *(Georges iese. Vine Maria.)*
MARIA: Tu ai spus să nu mai facă *blanc-mange*-uri?
ORTANSA: Eu, mamă, credeam că fac bine!...
MARIA: Teribil!...
ORTANSA: Nu te supăra! Îţi jur că n-o să mă mai amestec niciodată în gospodărie la tine!
MARIA: Ei, acum te superi! Mi-e ciudă! Cînd i-am spus lui Jacques ceva trebuia să mă asculte! *(Ca s-o împace.)* Ei, şi ce mai spunea doctorul?
ORTANSA: Altceva nimic. Asta tot!
MARIA: Săracul! *(Vine Mihai în mare ţinută.)*

SCENA 7

MARIA, ORTANSA, MIHAI

MIHAI: Ai spus şoferului să se ducă la Tomiţa?
MARIA: Am spus!
MIHAI: Te pomeneşti că nu vine! Ce faci, Ortansa?
ORTANSA: Bine, tată!
MIHAI: Ăla, ca să ne facă în ciudă, e în stare să nu vie!
MARIA: Aşa a făcut şi săptămîna trecută!
MIHAI: De, ce să-i faci? Unde-i şi Mişu?!
MARIA: Se îmbracă!
MIHAI: Tocmai, să nu se ducă! A aranjat tot?
MARIA: Lasă, n-avea grijă! Uitase numai să facă *blanc-mange*-urile!
MIHAI: Se poate? Să nu se uite ceva!
MARIA: Le-am spus eu! Mihai, o să vorbeşti azi?...
MIHAI: Ce să vorbesc?!... Cine ţi-a spus că o să vorbesc?
MARIA: Vezi cum eşti tu, Mihai?
MIHAI: Îţi spun că nu vorbesc! Lasă-mă-n pace!
MARIA: Ai vorbit aşa de bine ieri!
MIHAI: Crezi c-au priceput ei ceva! Nişte proşti! Ai văzut *Ulusul judeţului*? Habar n-au! Politica, draga mea, este ceva foarte delicat! Ea constă în interes personal pentru cei superficiali, dar care n-are de scop în esenţa ei decît interesele mulţimii!

MARIA: Desigur, Mihai!
MIHAI: Desigur! Asta spui tu! Parcă pot ei să înțeleagă ceva! Dînșii nu văd mai departe de lungul nasului. Uite la Tomița!...
MARIA: Mă mir atunci de ce faci atîta caz de dînsul!
MIHAI: Iar vorba asta! Așa-i cînd faci politică cu femeile! *(Apoi.)* Ăstora cînd nu le faci pe plac te lasă!
MARIA: Dar ce, ți-au cerut ceva?...
MIHAI: Să scap pe primar! Auzi, pentru hoțul ăla?! Eu, care toată viața am muncit ca să strîng ban cu ban!
MARIA: Parcă tu îi asculți!
MIHAI: Sigur că nu-i ascult! Mai degrabă demisionez! Auzi, ce oameni!
MARIA: Mă mir. Tu, întotdeauna așa de cinstit, cum ai putut suporta!
MIHAI: Parcă o să mai ție mult vremea asta! *(Iese.)*
MARIA: Tată-tău nu-i destul de energic. Ăsta-i răul lui!
ORTANSA: Parcă cu răutatea poți face ceva!
MARIA: Păi tu sigur că zici așa! Îi semeni lui! Moale, de face fiecare ce vrea din tine! *(Intră iar Mihai.)*
MIHAI: Cine i-a dat băiatului Catrinei oglinda noastră din iatac?
MARIA: Nu știu! Dar cine ți-a spus?
MIHAI: L-am văzut pe fereastră jucîndu-se cu ea!
MARIA: Vine prin casă cu fetele cînd curăță. Poate atunci o fi luat-o!
MIHAI: Aceea e oglindă scumpă! Du-te de o cere imediat!
MARIA: De ce nu o faci tu?
MIHAI: Ei, treaba ta! Eu nu mă amestec!
MARIA: Bine, mă duc!
ORTANSA: Lasă, mamă, că mă duc eu să i-o iau cu binișorul! *(Iese.)*
MARIA: După ce fură oglinda, trebuie să mai fii și polițicos!
MIHAI *(urmărindu-și conversația de mai înainte):* Nu mai țin eu mult prefectura! Cu așa o cădere morală nu sînt deprins!
MARIA: Numai dacă ai mai da cîte o petrecere! O să-mi fie urît altminteri!
MIHAI: N-avea tu grijă! Și apoi, acum, că s-au măritat fetele, putem să stăm iarna la București!

MARIA: Zău, Mihai!...

MIHAI: Sigur! Ţie îţi trebuie distracţie. Aci te înmormîntezi din viaţă!

MARIA: Da... cînd erau fetele, mai era puţină veselie, dar acum... Mişu toată ziua la club, Ortansa nu-ţi vorbeşte decît de bărbatu-său... *(Vine Ortansa cu oglinda.)* Ştii, Ortansa, că mi-a promis tată-tău că mă ia iarna la Bucureşti!

ORTANSA: Mă bucur pentru tine, mamă!...

MARIA: Ce bine îmi pare că eşti la noi! Tu ai să ai grijă de toate! Dacă nu erai tu, ce mă făceam? Şi vara putem merge la moşie! Mai chemăm invitaţi!...

MIHAI: Şi casa asta am de gînd s-o repar...

MARIA: Şi mie nu mi-ai spus nimic!...

MIHAI: Vreau să facem din birou şi odaia cea albă o singură odaie!

MARIA: Crezi că se poate sparge zidul aşa...

MIHAI: M-am interesat eu... Şi zidul de la odaia Ortansei să-l aducă pînă la balcon!...

MARIA: Auzi, Ortanso, o să ai odaia mai mare!

ORTANSA: Doamne, tată, dar eu sînt aşa de deprinsă cu odăiţa mea! Parcă nu mi-ar mai fi aşa de dragă dacă s-ar schimba!

MIHAI: Nu se poate! Am avut destul casă strîmbă! Acum trebuie s-o mai îndreptăm! Nu mai merge aşa! Am vorbit şi pentru un grădinar, ca să ne aranjeze grădina frumos!

MARIA: Şi tu să nu-mi spui nimic!...

MIHAI: Am comandat flori din Olanda! Lasă, c-ai să vezi tu!...

MARIA: Auzi, nu te bucuri, Ortanso? Doar e şi casa ta!

ORTANSA: Mă bucur, mamă!

MARIA: Eşti foarte drăguţ, Mihai, dar n-o să coste prea mult?

MIHAI: Destul am economisit toată viaţa! Pe copii i-am aranjat. Acum ce ne mai trebuie bani! Vrei să murim cu ei?

MARIA: Da... Cum zici tu... *(Intră Coca.)* Ce, ai terminat scoala?

SCENA 8

MARIA, ORTANSA, MIHAI și COCA

COCA: Sigur, doar e patru și jumătate!
MARIA: Ce tîrziu! Și încă n-a venit nimeni!
MIHAI: N-o să vină așa devreme!
ORTANSA: Bună ziua, Cocuță!
COCA: Bună ziua! Aveți lume astăzi!
MARIA: Avem, doar azi e vineri. Vină la bunicuța să te sărute! *(Îl sărută.)*
COCA: Ce bine!
ORTANSA: La mine nu vii?
COCA: Vin, măică! Să-mi dai hainele cele frumoase!
ORTANSA: Ți le dau, dar întîi trebuie să faci lecțiile!
COCA: Ei, lecțiile...
MARIA: Acum te-ai găsit și tu cu lecțiile! Învață Coca destul. Lasă să mai petreacă și el puțin!
ORTANSA: Bine, să petreacă! Eu îl las doar! Să vedem numai ce are pe mîine!
COCA: Doamne, măică, nu mă mai lași în pace!
MARIA: Are dreptate Coca! Mereu îl plictisești!
ORTANSA: Am spus și eu așa...
COCA: Ai făcut mîncare bună?
MARIA: Cînd nu facem noi mîncare bună? *(Lui Mihai.)* Te duci, Mihai?
MIHAI: Mă duc, să vedem ce-o fi pe dincolo... *(Iese.)*

SCENA 9

MARIA, ORTANSA, COCA

COCA: Dar ați făcut prăjituri multe? Cu înghețată!
MARIA: Sigur că da! Ortansa comandase să nu mai facă *blanc-mange*-uri.
COCA: Vezi, măică! Cînd știi că-mi plac așa de mult! Mă mir că te amesteci în casa altuia!
MARIA: Taci, Coca, nu fi obraznic cu mama ta!
COCA: Nu-s obraznic. Dar cînd știe că-mi place!... Avem lume multă?
MARIA: Avem, sigur că avem!
COCA: Ce bine! Am văzut că aducea flori aici!

MARIA: Mihai le-a cumpărat! Știi că diseară te culci singur în salon!

COCA: Îmi pare așa de bine...

ORTANSA: Ce, te plictiseai cu mama ta?

MARIA: Nu se plictisește, dar îi place și lui să mai schimbe! Mereu în odaia cea mică!

COCA: Da, măicuță! E așa de frumos în salon!

MARIA: Sigur că-i frumos. Lasă, că vorbesc eu cu Mihai dacă îți place așa de mult, să te culci mai des!

COCA: Ești așa de bună!

MARIA: Ce nu fac eu pentru Coca nostru?

COCA: Și acum, că faceți petrecere! Era urît altădată...

MARIA: Asta spun și eu! Numai lui Mișu și Ortansei nu le place!

ORTANSA: Mamă, dar n-am spus nimic!

MARIA: Lasă, că știu eu! O să facem schimbări multe aici, Cocuță! Nu mai stăm și noi așa... Știi că Mihai ne-a promis c-o să reparăm casa...

COCA: Așa spune dînsul!...

MARIA: Chiar în primăvară. N-avea grijă, mă țin eu de capul lui! Cheamă și grădinar din București.

ORTANSA: Ce cheltuieli zadarnice!

MARIA: Asta o spui tu! A și comandat flori din Olanda!

COCA: A și comandat! Și nouă nu ne-a spus nimic!

MARIA: Ei, a vrut să ne facă o surpriză! O să mărească și odaia voastră!

COCA: O să mărească odaia noastră! Auzi, măicuță, o s-o poată mări oare?

MARIA: Lasă, că știm noi! O să strice zidul și o să facă altul drept, lîngă balcon.

COCA: Bine, mamă, că-i așa de mică! Nici nu poți respira!

MARIA: Asta spun și eu! Dar Ortansa zice că s-o lăsăm așa!

COCA: Apoi, măicuța pînă nu spune ceva...

ORTANSA: Am spus și eu o părere, dar faceți cum voiți!

MARIA: Ei, acum găsiși să te superi!

ORTANSA: Nu mă supăr nimica! *(Iese.)*

SCENA 10

MARIA, COCA

COCA: Ce supărăcioasă e...
MARIA: Are dreptate. A suferit atîta, săraca!
COCA: Dar poate să-şi ţie supărările pentru dînsa!
MARIA: De! *(Intră Mişu.)*

SCENA 11

MARIA, MIŞU, COCA

MIŞU: Ei, mamă, îţi place?
MARIA: Sigur că-mi place! Eşti tînăr, nu trebuie să te laşi neglijent!
MIŞU: Ştii, asta e ultima oară!
MARIA: Nu e rău, Mişule. Du-te, Coca, şi spune-i măicăi să te îmbrace!
MIŞU: Ce, Coca, nici pe tine nu te lasă în pace?
MARIA: Lasă-l, că lui îi place! *(Coca iese. Maria, uitîndu-se după el.)* Sărăcuţul! Noroc de noi, că se mai distrează şi el.
MIŞU: Ortansa nu intră în casă?
MARIA: Nu vrea! Eu am rugat-o.
MIŞU: N-ai rugat-o destul!
MARIA: Nu! Ei nu-i place s-o sîcîi! N-are nici cu ce să se îmbrace...
MIŞU *(cu intenţie):* Într-adevăr, cu cît îi vine de la Jean...
MARIA *(se face că nu înţelege):* E aşa de puţin! Am vrut să-i dau rochia mea de *taffetas* şi n-a primit-o. Nu-i place!
MIŞU: Ai dreptate. Un om poate fi fericit şi fără să se ţie de petreceri.
MARIA: Tocmai asta spun şi eu.
MIŞU: De altminteri, şi pe mine cît mă plictisesc toate astea!
MARIA: Cu tine e altceva. Tu eşti tînăr, tu trebuie să ne ajuţi!
MIŞU: Mare lucru!

MARIA: Şi apoi, dacă ai face ceva mai bun! Te duci la club şi joci cărţi!

MIŞU: N-are nici o importanţă unde mă duc! Faptul este că nu-mi place aici!

MARIA: Cum vorbeşti tu! Cu mama şi cu tatăl tău te plictiseşti!

MIŞU: Dacă ar fi numai cu voi, dar mai sînt o sută de alte persoane!

MARIA: Exagerezi! N-avem decît patruzeci de invitaţi!

MIŞU: O sută! Patruzeci ! Totuna! *(Pauză.)* Vezi, mamă, ştiu că Ortansa e bine acum. Că e fericită. Are linişte şi dragoste. Nici nu poate să fie altfel. Numai mă tem să n-o supere poate lipsa de bani.

MARIA: De, Mişule! Ce să facem?

MIŞU: Ştiu, mamă, că are tot ce-i trebuie. Oricum, poate vrea cîteodată să dea cuiva ceva! Poate... Nu ştiu cum să spun. Nu s-ar putea să-i daţi voi ceva?

MARIA: De! Mihai să dea, eu nu mă amestec!

MIŞU: Tata nu s-ar opune. Oricum, trebuie să vorbeşti tu cu dînsul!

MARIA: Dacă-ţi închipui tu că ar primi...

MIŞU: Nu aşa! Sub o formă oarecare. Cu vreo ocazie. Să-i spui că-s pentru săraci! Găseşti tu ceva!

MARIA: Bine. M-oi mai gîndi!...

MIŞU: Îţi mulţumesc, mamă! *(O sărută.)* A suferit atîta, că trebuie să băgăm bine de seamă...

MARIA: Dar e bine Ortansa!...

MIŞU: Ştiu. Însă acum să fie şi mai bine...

MIHAI *(deschide uşa)*: A venit Gheorghe cu nevastă-sa. Nu vii în casă?

MARIA: Vin îndată. *(Mihai iese. De aci înainte se aude tot mai multă vorbă în salon.)* Vezi, Mişule, nu m-am murdărit cumva?

MIŞU: Eşti bine, mamă!

MARIA: Eu mă duc. Vii şi tu?

MIŞU: Vin şi eu îndată. *(Maria iese. Intră Ortansa.)* Tu de ce nu vrei să vii, Ortansa?

SCENA 12

MIȘU, ORTANSA

ORTANSA: Tu știi că eu nu țin la astea!

MIȘU: Parcă eu țin! Te mai distrezi și tu puțin, mai vezi lumea... Așa, stai ca o pustnică!

ORTANSA: M-am învățat așa și nu pot altfel...

MIȘU: Haide, fă-mi plăcerea și vino și tu...

ORTANSA: Nu, lăsă, Mișule... Zău că nu-mi place!

MIȘU: Dacă te rog frumos!... Uite, nici eu nu pot suferi petrecerile astea, dar dacă mă roagă mama, tot merg...

ORTANSA: Să mă mai îmbrac...

MIȘU: Ei, mare lucru! Înțeleg să găsești alt motiv, dar ăsta? Vii, Ortansa, nu-i așa?

ORTANSA: Dacă vrei tu numaidecît...

MIȘU: Sigur că vreau! Așa! Îmi mai ții și mie de urît. Mulțumesc. *(O sărută.)* Tu trebuie să te înveți să mai ieși în lume...

ORTANSA: Dacă nu-mi place...

MIȘU: Nu-ți place! Măcar din cînd în cînd...

ORTANSA: Tu ești așa de bun cu mine!

MIȘU: Cum să nu fiu bun cu tine? Vai, Ortansa, mult m-am temut eu să nu mori...

ORTANSA *(îngînă ceva.)*

MIȘU: Cînd te vedeam așa prăpădită și nu spuneai o vorbă... Și aproape nici gesturi nu făceai. Mă temeam... Mă temeam... Bine că ai venit aici. Acolo te prăpădeai!

ORTANSA: Mă prăpădeam!...

MIȘU: Și acum, cînd te văd așa de bine iar, nici nu-mi vine a crede. Și grasă! Și mai vioaie! Ești tu cam tăcută, dar așa e felul tău...

ORTANSA: Da, Mișule, așa e felul meu...

MIȘU: Încolo n-ai nimic... A dat Dumnezeu să fii și tu fericită! *(O sărută.)* Surioara mea! *(Îi ridică capul.)* Ortansa, de ce plîngi?

ORTANSA: De fericire!

MIȘU *(rîde încet):* Drăguța! Ea și de fericire, și de nenorocire tot plînge!

ORTANSA: Dacă așa m-am învățat!

MIȘU: Te-ai învățat, dar trebuie să te dezveți. Hai! Te îmbraci, Ortansa?
ORTANSA: Cum vrei tu... *(Vine Maria.)*

SCENA 13

ORTANSA, MARIA; pentru puțin, MIȘU

MARIA: Vii, Mișule?
MIȘU: Vin! Vezi, mamă, că vine și Ortansa?
MARIA: Da? Haide, Mișule, vino îndată, că s-a umplut salonul de lume! *(Mișu iese.)* Vrei să vii și tu, Ortansa?
ORTANSA: Mișu spune...
MARIA: Dar știi, rochia de *taffetas* nu ți-o pot da... Ți-aș da-o, dar mi-am adus aminte că trebuie să mă duc mâine cu ea la balul prefecturii. Nu mă pot îmbrăca în fiecare zi cu aceeași rochie.
ORTANSA: Altceva n-am...
MARIA: De! Pune-ți și tu rochia *beige*. Știi, îți vine foarte bine...
ORTANSA: O port de cinci ani...
MARIA: Ce are a face? Știi că a venit o mulțime de lume. Mă tem ca la urmă să nu se facă mai mulți decît am crezut! Parcă s-au vorbit! Că deodată au pornit cu toții. *Madame* Tomița are o rochie toată de argint, splendidă! Dară ei îi vine așa de prost! Niciodată nu știe ea s-o potrivească! Acum mă duc! Mai vin și te mai țin în curent! Îmi pare rău că nu vii și tu. *(Iese. Ortansa, pe canapea, cu capul în mîini, plînge. Coca intră. Ortansa nu-l aude. Coca se apropie surprins.)*

SCENA 14

ORTANSA, COCA

COCA: De ce plîngi, măicuță?
ORTANSA: Pentru că m-am săturat de toate!
COCA: De ce spui așa? *(Pauză. Ortansa plînge.)* Nu mai plînge. Toată lumea petrece și tu plîngi!

ORTANSA: Așa mi-a fost mie sortit, să plîng toată viața.
COCA: Tu nu vrei altfel! Stai tot singurică și nu scoți o vorbă. *(Pauză.)* Măicuță, dacă vrei să-mi coși un nasture la tunică. Uite, ți-am adus și tunica veche, că mi s-a rupt la mînecă.
ORTANSA: De ce nu mi-ai spus? Să te duci la școală așa?
COCA: Mi s-a rupt pe drum! *(Pauză. Ortansa coase.)*
ORTANSA: Tu știi că tatăl tău e cam bolnav?
COCA: Da. A înnebunit...
ORTANSA: Nu-i adevărat! Cine ți-a spus asta?
COCA: Dar toți băieții de la școală știu...
ORTANSA: Băieții de la școală mint!
COCA: Parcă eu nu l-am văzut! Ședea în poartă și se strîmba la lume!
ORTANSA: Tu știi că tăica e nervos!...
COCA: Nervos pe dracu! *(Ortansa, în lacrimi.)*
ORTANSA: Doamne, Doamne!
COCA: Lasă, măicuță, nu e nimic! Că te-a chinuit destul. L-a pedepsit Dumnezeu!
ORTANSA: Cum vorbești de tată-tău!
COCA: Tatăl meu! Mare lucru!
ORTANSA: Cum vorbești! Doamne, Doamne!
COCA: Ai să mă faci să nu spun niciodată nimic!
ORTANSA: Și cum te-am crescut! N-ai făcut un pas fără să nu-l știu! Eu te-am învățat fiecare vorbă. Și cum vorbești acuma!
COCA: Dacă a fost așa de rău!
ORTANSA: N-ai dreptul tu să-l judeci! Ți-am spus că tată-tău e bolnav!
COCA: Poate să-și ție boala pentru dînsul și să nu mai ne plictisească pe noi!
ORTANSA: Cînd ai știi ce nenorocită sînt, nu m-ai mai chinui așa!
COCA: Ești nenorocită pentru că o vrei! Ce-ți lipsește? N-ai ce mînca, n-ai unde dormi?
ORTANSA: Și tu, ca ei toți!...
COCA: Dar nu-i așa? *(Ortansa plînge iar. Coca bun.)* Nu mai plînge, măicuță, că-mi faci rău...
ORTANSA *(îl mîngîie pe păr):* Ți-aduci aminte ce prieteni eram noi odată?
COCA: Și acuma sîntem!

ORTANSA: Cînd stam amîndoi unul lîngă altul pînă noaptea tîrziu! Eu lucram și tu îți făceai lecțiile...

COCA: Nu-mi plăcea să mă culc devreme...

ORTANSA: Ce mult bine mi-ai făcut tu, Cocuță... Fără tine n-aș mai fi trăit!

COCA: Zici tu așa...

ORTANSA: Cînd te rugam pe tine să ceri bani pentru gospodărie, de la tăica...

COCA: Mare lucru! Făcea el gură, dar cine se uita la gura lui!...

ORTANSA: Numai tu te mai certai cu el cîteodată. Nu-ți făcea niciodată nimic...

COCA: Aș fi vrut să-l văd...

ORTANSA: Cînd striga mai mult, tot tu începeai să țipi. Se speria și tăcea.

COCA: Mă prefăceam!

ORTANSA *(cu tristețe)*: De mic erai rău...

COCA: Și tu nu mă lăsai... De ce nu mă lăsai?

ORTANSA: Cum să te las? La urmă... cînd m-am despărțit, eram bolnavă rău... Doctorii mi-au spus că dacă nu-l las o să mor...

COCA: Eu n-am știut nimic!

ORTANSA: Tu erai așa de mititel! Ce să-ți mai spun și ție? Dar bănuiai tu ceva de erai așa de cuminte...

COCA: Mișu mi-a spus să fiu cuminte.

ORTANSA: Mișu tot a fost bun cu mine... Și m-aș fi lăsat să mor dacă nu erai tu...

COCA: Cum vorbești, măică...

ORTANSA: M-aș fi lăsat să mor... Îmi terminasem viața, ce să mai caut? Dar erai tu... Încă o viață! Trebuia să mai trăiesc o dată pentru tine... să reîncep o nouă viață... Nu mai aveam eu încredere ca altădată, dar aveam datoria... Și dragoste multă...

COCA: Măică dragă...

ORTANSA: Și mă doare cînd văd că nici viața mea de acum nu e mai bună ca cea dintîi.

COCA: De ce, măică?

ORTANSA: Toți sînteți buni cu mine, toți, e drept, dar mă simt străină...

COCA: Tu vrei așa.

ORTANSA: Toți cred că dacă mă întreabă din cînd în cînd ce mai fac, e destul. Mama e bună, numai să nu mă amestec în gospodăria ei... Și apoi, ea e veselă... Figura mea veșnic tristă o supără. Nu spune, dar o simt că o supără. Și Mișu e bun... Însă e tot dus și crede că dacă am ce mînca și unde dormi nu mai am nevoie de nimic... Dacă sînt supărată și tăcută, crede că așa e firea mea. Parcă eu odată n-am rîs și n-am fost veselă... Cum au uitat cu toții...

COCA: Dacă nu vrei să te schimbi...

ORTANSA: Nu se schimbă omul așa ușor... Eu în nouă ani de necazuri am ajuns să iau lumea mai greu... Mai din fundul inimii... Ei nu văd decît la suprafață... Să te simți străină, și să vezi că ești de prisos... și că n-ai un colțișor al tău... La Jean era rău, dar eram printre lucrurile mele. La Jean aș fi murit, dar aș fi murit acasă la mine...

COCA: Cum spui!...

ORTANSA: Și poate era mai ușor! Dar acum, și tu ca ei... Tot mai mult! Tot mai departe de mine... Acum înveți singur, petreci cu ei, cînd ai vreo supărare, lor le-o spui... Nu zic să nu fii vesel. Tu ești încă copil, n-ai nevoie să fii veșnic cu mine. Eu sînt tăcută și nu sînt pentru tine, dar măcar cîteodată!

COCA: Lasă, măică, că o să mă schimb!

ORTANSA: O să te schimbi! Cînd te văd cîteodată... Vorbești cu toți, numai cu mine nu... Pentru toți ai cîte ceva de povestit, numai pentru mine nimic. Cu toți ești drăguț, numai pe mine mă uiți... Ce viață!

COCA: Măică, o să mă schimb, dar nu mai plînge!

ORTANSA: Și ce am făcut eu? Parcă încep să mă îndoiesc că mai există Dumnezeu. Eu n-am făcut niciodată nimic rău... N-am făcut niciodată nimic rău... Poate nu-mi dau seama, dar n-am făcut nimic rău. Așa sînt pedepsită eu... Și mereu, mereu... mereu... Întîi prin bărbat, acum prin copil! Toată viața!

COCA: Măică dragă...

ORTANSA: Cîteodată ești rău... Ești așa de rău... Spui cu vinte grele parcă să treacă prin mine... Nu te mai gîndești la ce vorbești. Și faci spume la gură... Și-ți strălucesc ochii de parcă văd pe Jean. Coca, cîteo

dată semeni grozav cu Jean la față, la mișcări, la vorbe... Uit că ești tu și mi se pare că sînt cu Jean, iarăși Jean, toată viața Jean... Toată viața! S-a dus unul și vine altul... Și acela e copilul meu... Coca, fii mai bun, că altfel îmi fac seama...

COCA: Măică, nu mai spune așa, că nu mai pot... *(Pauză.)*

ORTANSA *(mai încet):* Odată măcar învățai bine... Acum nu mai vrei să înveți nimic... Te duci cu lecțiile neînvățate... Numai petreceri, petreceri... Sînt bune ele petrecerile, dar oricum fă-ți întîi lecțiile!

COCA: Uite, măică, îți promit că de acum o să învăț totdeauna. *(Ortansa face un gest de neîncredere.)* Zău, măică! Să vezi de nu mă voi ține...

ORTANSA: Uite acum... Lumea o să stea pînă noaptea tîrziu... De ce nu înveți întîi? Tu înveți ușor. Într-un ceas termini. Parcă e mare lucru un ceas!

COCA: Uite, dacă vrei tu, m-apuc chiar acum.

ORTANSA *(îl sărută):* Băiatul mamii! Dacă te-ai face tu mai bun, ce fericită aș fi eu... *(Vine Mișu.)*

SCENA 15

ORTANSA, COCA, MIȘU

MIȘU: Bine, Ortanso, așa ți-a fost vorba?

ORTANSA *(rugătoare):* Nu, lasă-mă, Mișule, te rog lasă-mă! Nu pot! Crede-mă că nu pot! Altă dată, dar acuma nu pot...

MIȘU: Cum vrei tu, nu te supăr... Eu am vrut să te mai distrezi puțin. Coca nu vine?

ORTANSA: Vine îndată! Numai să-și facă lecțiile.

MIȘU: Așa, sigur! Vorba lui! Totdeauna a fost el băiat cuminte...

COCA: E lume multă dincolo?

MIȘU: O mulțime... Nu te poți învîrti prin casă. Mai mare plictiseala.

COCA: Prăjiturile nu s-au dat încă?

MIȘU: Tot copil! Nu se gîndește decît la prăjituri. Nu s-au dat încă. N-avea teamă. Tata vrea să vorbească. Nu se mai cuminte...

ORTANSA: Lasă-l, Mișule, dacă-i face atîta plăcere...

MIŞU: Eu îl las. Numai... se face de rîs... Nu poate să treacă şi o dată fără să ţie un discurs. E în stare să ţie discursuri şi singur...

ORTANSA: Eşti rău...

MIŞU: Glumesc... Mă duc... Uite, mama şi vine după mine. Va să zică, nu vrei să vii...

ORTANSA: Altă dată, Mişule! *(Intră Maria.)*

SCENA 16

ORTANSA, MARIA, COCA, MIŞU, pentru puţin timp

MIŞU: Degeaba mi-am bătut gura, nu vine...

MARIA: Parcă adineauri spuneai că vine...

MIŞU: Ce vrei? Ortansa, şi petrecerile... Nu se potrivesc! Spune-i şi tu, poate ai mai mult noroc ca mine.

MARIA: Dacă n-ai reuşit tu, eu ce să mai încerc? *(Mişu iese.)* De ce nu vii, Coca?

ORTANSA: Vine îndată, numai să-şi facă lecţiile.

MARIA: Lecţiile! Dar mai lasă băiatul în pace! O să-l înnebuneşti cu atîta carte!

ORTANSA: Nu-l forţez eu. El îşi dă seama singur că un băiat la vîrsta lui trebuie să înveţe.

MARIA: Bine, treaba voastră! *(Sună. Catrina vine.)* Spune lui Jacques să trimită şampania, pişcoturile.

COCA: Nu-i prea devreme?

MARIA: Ce devreme? A venit toată lumea. Tu n-ai decît să înveţi!

COCA: Dacă măica nu mă lasă!...

MARIA: Închipuieşte-ţi, Ortansa, Mihai e extraordinar! A adus şi muzica.

COCA: A adus muzica!

MARIA: Văd eu nişte muzicanţi intrînd pe poarta mea şi i întreb ce căutau. Ce surpriză! Să-i spui Catincăi s-aducă şampania în casă. Haide, Coca, nu fi proastă! *(Iese.)*

SCENA 17

COCA, ORTANSA

COCA: Eu mă duc, măicăă...

ORTANSA: Aşa te ţii tu de promisiuni, Cocuţo?

COCA: Eu mă duc. Toată lumea petrece, şi eu să stau aici! Lasă, altă dată !

ORTANSA: Coca, nu mă mai supăra şi tu...

COCA: Ce? Eu mă duc. Dă-mi tunica.

ORTANSA: Nu stai de bunăvoie, o să stai de nevoie. Nu-ţi dau tunica pînă nu-ţi faci lecţiile!

COCA: De astea îmi eşti! Haide, dă-mi tunica! Avea dreptate tăica să facă gură! Mi-aduc aminte. Toată viaţa l-ai plictisit! Haide, dă-mi tunica, că de nu te spun Tatii.

ORTANSA *(ca lovită, dă drumul tunicii).*

MARIA *(de dincolo):* Vină fuga, Coca, că vorbeşte Mihai. *(Urmează tăcere, apoi cineva care vorbeşte.)*

COCA: Ah, ce mi-ai făcut! Nu mi-ai cusut nasturele.

ORTANSA *(o dată cu Coca, în neştire):* Nu te supăra, Coca, ţi-l cos. Îndată îl cos. Numai nu mai spune nimic.

COCA Mai repede! Auzi că vorbeşte Tata. Avea dreptate tăica. Mi-aduc eu aminte... *(Aplauze; vocea tace pentru un moment, apoi reîncepe.)* Decît să stai de vorbă, mai bine îmi coseai nasturele! Mi-aduc eu aminte. Niciodată nu-l lăsai în pace. Totdeauna aveai ceva de zis! Ştiai că-i nervos, trebuia să-l laşi în pace. Şi acum l-ai părăsit!... Lasă, că-i destul! El era om bun. Mi-aduc eu aminte cum plîngea cînd am fost cu Mişu la dînsul. Nu era el de vină dacă făcea gură. Era bolnav. Chiar tu ai spus-o... Aşa, gata... Vezi să-mi coşi şi tunica cealaltă, c-altfelnu mă mai duc mîine la şcoală. La revedere. *(În fugă spre uşă, vocea tace. Aplauze, muzica.)*

ORTANSA *(cu groază):* Nu ridica covorul în picioare! Parcă văd pe Jean! *(Apoi, cu capul în perină, plînge în hohote. Acum de dincolo vin zgomote multe, rîsete, lumină. Trec două servitoare gătite, cu tave încărcate cu pişcoturi şi şampanie. Ortansa rămîne cîtva timp nehotărîtă, apoi la fereastră, ca să vadă mai bine, începe să lucreze la tunică.)*

Cortina

RĂTĂCIRI

Personagii: LILLY, TRAIAN, BOB
Decor: o cameră de hotel, dar familiară

SCENA 1

(Traian și Bob intră.)

TRAIAN *(strigă)*: Lilly!
LILLY *(se aude din camera alăturată)*: Da!
TRAIAN: L-am găsit!
LILLY: Bravo! Așteptați, că vin îndată.

(Traian închide ușa dinspre Lilly.)

TRAIAN: Dar extraordinar! Să stai în hotelul nostru, și să nu știu nimic! De cîte zile ești aci?
BOB: De o săptămînă.
TRAIAN: Și zici că locuiești în camera de alături?
BOB: Te aud fluierînd, dar n-am bănuit că ești tu. De atîta vreme, îți uitasem glasul.
TRAIAN: Da! Am obiceiul să cînt puțin. Îmi enervez vecinii. Uneori cîte unul îmi bate în perete.
BOB: Și eu cînt din ghitară.
TRAIAN: Vrea să zică, ghitara pe care o ascult seara de la tine vine? Cu atît mai bine! Vom face muzică împreună, ca și odinioară.
BOB: Și-ți convine viața de hotel?

TRAIAN: De cînd m-am însurat, stau în apartamentul acesta. Adică de cinci ani. M-am deprins.

BOB: Un menaj într-un hotel! Un plan temeinic clădit într-un cadru instabil.

TRAIAN: Chestiune de deprindere. Şi tu?

BOB: Eu îmi caut casă.

TRAIAN: Aşa ceva nu mi-aş fi închipuit. Mai serios decît mine atunci?

BOB: Am voiajat destul. Au început reumatismele şi trebuie să mă îngrijesc.

TRAIAN: Singur? Nu te-ai gîndit la însurătoare?

BOB: Sînt obicinuit singur. Mi se pare că în doi se fărămiţează orice emoţie de valoare.

TRAIAN: Poate că ai dreptate. Dar pe Lilly o s-o cunoşti. E foarte înţeleaptă şi pricepe cînd e nevoie să fim în doi şi cînd e mai bine să rămînem singuri. Spaima unui menaj o produce mai ales închiziţia pe care cei doi soţi şi-o aplică. N-am obiceiul să ascund bucuriile mari numai pentru mine, dar dacă aş fi obligat să împart totul, aş fugi. Tovarăşia mea cu Lilly va dura, desigur, toată viaţa, dar vreau să am impresia că în orice clipă s-ar putea termina. Poate din pricina asta locuim la hotel.

BOB: Iluzii sub care îţi ascunzi burghezia.

TRAIAN: Fără îndoială, una din iluziile cu care trăim toţi, căci ştim că în fiecare oră îmbătrînim, şi totuşi rîdem din toată inima. Nu este şi aceasta o iluzie a tuturor? Şi încă esenţială! Lilly şi cu mine ne iubim foarte mult, dar nu ne ţinem mereu unul după celălalt. Cînd întîrzie prin oraş, nu-i cer nici o socoteală, şi invers.

BOB: Şi nu eşti gelos niciodată?

TRAIAN: Ce scandal făceam cu Mimi la Universitate!

BOB: Tocmai la asta mă gîndeam.

TRAIAN: Totuşi, n-o iubeam deloc pe Mimi. A trecut destul timp şi pot să vorbesc despre ea cu claritate. Îmi dam seama de toate defectele ei, şi că nu era o legătură care poate să dureze mult timp. Nici corpul ei, oricînd la dispoziţie, nu mă tenta prea mult. Mă plictiseam teribil cu dînsa. Nu ştiam ce să mai inventez ca să treacă vremea. Asta nu mă împiedeca să

sufăr toate gelozîile, cu toate că nici acum nu știu sigur dacă mă înșela. Cu Lilly, această ființă delicioasă — și cred că pot s-o laud fără să fiu ridicol, ca un bărbat care își supraevaluează nevasta — nu sînt niciodată gelos. Și Lilly pleacă în oraș, întîrzie, în unele zile aproape n-o văd, nu mă gîndesc s-o iscodesc. De ce, n-aș putea să spun. Se epuizează puterile tale de gelozie, și nu poți fi gelos de două ori, după cum se spune că nu poți iubi de două ori? Sau aceasta este o însușire a caracterului meu? Cred că este și o altă explicație. Lilly nu mi-a dat totuși nici o ocazie. N-am văzut-o niciodată plictisită, ca să bănuiesc că o să caute distracții. Lipsurile ei nu sînt zilnic la fel, ca să-i presupun *rendez-vous*-uri. *(Spre ușă.)* Dar Lilly exagerează cu întîrzierea ei! Dacă lipsește cîteva zile, altele stă nemișcată în camera ei, și nu așa se fac trădările. Dar caut acum explicații în fața ta, și eu mi-am format convingerile mai mult pe instincte. Ce multe îți spun... Parcă nimic nu s-a schimbat de cînd locuiam în aceeași cameră... Totuși, au trecut... cît... cincisprezece ani!

BOB: Cincisprezece ani!

TRAIAN: Parcă numai continuăm o discuție întreruptă aseară. Cînd te-ai întors de la Paris?

SCENA 2

TRAIAN, BOB, LILLY

LILLY *(apare)*: *Bonjour!*

TRAIAN: Iat-o pe Lilly! Asta este jumătatea mea! Închipuiește-ți că l-am găsit la o cafenea.

LILLY: Domnul Bob!

(Strîngeri de mînă.)

TRAIAN: Spune-i Bob, scurt. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că lui Bob i se poate spune „domnul".

BOB *(jenat)*: Întotdeauna Traian a fost... cam comunicativ.

TRAIAN: Adică vulgar, știu. Dar ar fi caraghios să-mi schimb firea. Ăsta e Bob...

LILLY: Exact așa cum mi-l imaginasem.

BOB: Dar ce, vorbea Traian deseori de mine?

LILLY: Foarte des. Nu s-ar putea spune că nu ți-a fost un prieten fidel. Ce făceați acum? Mă bîrfeați?

BOB: Înainte de a te cunoaște?

LILLY: Știu obiceiul bărbaților. Înainte de a cunoaște o femeie, spun abstracțiuni asupra sexului slab cu aceeași răutate. De altfel, bărbatul meu cred că mi-a și făcut portretul.

BOB: Într-adevăr, mi-a vorbit.

LILLY: Traian e omul cel mai dulce, cel mai deștept din lume, dar se simte obligat să vorbească mereu, și atunci comite toate indiscrețiile. Mai bine te servea cu ceva.

TRAIAN: Ai dreptate, nu i-am dat nimic.

BOB: Dar nici nu era nevoie. Vin acum de la cafenea, vorba lui Traian.

LILLY: Totuși, un *liqueur*. *(Îl servește.)*

TRAIAN: Avem *liqueur*-uri foarte bune și, țin bine minte, Bob este un mare specialist.

LILLY: Cînd te-ai întors, Bob, de la Paris?

TRAIAN: Tocmai ce-l întrebam și eu.

BOB: De săptămîna trecută.

TRAIAN: După o absență de zece ani...

BOB: De treisprezece...

TRAIAN: Nu pricep de ce-ai stat atîta, sau nu pricep de ce te-ai întors acum.

BOB: Pentru că n-aveam bani destui să mă întorc în țară. Și acum, o moștenire la care nu mă gîndisem m-a făcut să scap de grijă.

TRAIAN: Erai tu în stare de griji?

BOB: În fine... mai mult sau mai puțin...

TRAIAN: Și cu ce te-ai ținut la Paris?

LILLY: Ce indiscreție, Traiane!

TRAIAN: Dar cu Bob pot să vorbesc în felul acesta. Fiecărui om i se potrivește altceva. Calificativele n-au decît o valoare subiectivă.

BOB: M-am ținut cu ghitara!

TRAIAN: Extraordinar! Ca student la fel făceai! Nu te-ai folosit deloc de licență?

BOB: Aproape nici nu mai știu în ce sînt licențiat.

TRAIAN: Și ce făceai? Dar o să te rog să ne cînți...

BOB: Am găsit loc într-un restaurant din Place des Nations. De atunci am rămas acolo.

TRAIAN: Este posibil?

BOB: Anii trec așa de repede...

LILLY: Într-adevăr, anii trec așa de repede...

TRAIAN: Asta[-i] tot?

BOB: Și alte cîteva angajamente.

TRAIAN: Și ce făceai tot restul timpului?

BOB: Nu știu. Mă plimbam, mă amuzam. N-aș putea spune exact.

TRAIAN: Nu te plictiseai niciodată?

BOB: Nu!...

LILLY: Traian crede că trebuie să te ocupi zilnic cu toată ordinea ca să nu te plictisești.

BOB: Îl țin minte. Ca student muncea foarte mult.

LILLY: Degeaba găsești argumente ca să-ți demonstrezi că nu ești burghez.

TRAIAN: Nu mă consider deloc burghez.

LILLY: Traian socoate că dacă într-o zi lucrează dimineața și într-o zi seara, dă probă de aventură. Dar lucrul trebuie să și-l termine tot atît de punctual.

TRAIAN: În definitiv, termenul de „burghez" e foarte neprecis.

LILLY: Îți cauți scuze. *(Rîd cu toții în diferite feluri.)*

BOB: Și ce faci acum?

LILLY: Scrie o carte cu titlul *Filozofia renașterii*. Gîndește-te dacă o astfel de carte nu-l caracterizează? Înseamnă o lectură imensă, fișe, note, mai știu eu ce! Migală de ani de zile...

TRAIAN: Dar ești foarte mîndră de munca mea.

LILLY: Întotdeauna admiri ceea ce nu poți face. M-ar fi amuzat mai bine să scrii o carte gen *Romanul unui pierde-vară*.

TRAIAN: Pierde-vară? Ți se potrivește ție mai ales.

LILLY: Aveai ocazia să faci un studiu asupra mea.

BOB: Pierde-vară sînt mai degrabă eu.

TRAIAN: Vorbim prostii, mai bine povesteşte-ne ceva despre Paris.

BOB: Cunoşti Parisul perfect.

TRAIAN: Dar nu l-am mai văzut de zece ani. Parisul e ca o femeie care în fiecare moment are o altă viaţă interioară. Ceea ce a fost cu o clipă înainte poate fi foarte interesant, dar nu are nici o legătură cu ceea ce avem acum. Cu toate că numai din pricina mirajului de odinioară sîntem curioşi de ce se petrece acum.

LILLY: Nu te credeam specialist în femei.

BOB: Ce să-ţi povestesc? Uneori mă duceam la Luna-Park.

LILLY: Nostim.

TRAIAN: Surprinzător sistem de a începe o descriere a vieţii pariziene.

BOB: Doar nu voiai să-ţi vorbesc despre Luvru.

TRAIAN: Nici nu erai tu apt să vorbeşti despre Luvru! Şi poate că nici eu. Chiar dacă mi-am petrecut atîtea zile examinînd tablourile celebre, sînt mai curios de mici întîmplări neînsemnate, dar care palpită de viaţă. De pildă, dacă lumea face tot aşa coadă, cu orele, la Comedia Franceză. Şi ce faci la Luna-Park? Eu, în trei ani, cît am stat la Paris, n-am fost acolo decît o singură dată, şi atunci foarte puţin.

BOB: Depinde. Mă dau în toate scrîncioabele, trag la roata norocului, ochesc cu puşca obiecte puse în mişcare.

TRAIAN: Foarte interesant. Şi te uiţi în oglinzi care te lungesc sau te lăţesc.

BOB: Da. De unde ştii?

TRAIAN: Eram sigur. Şi mănînci bomboane.

BOB: Mănînc bomboane.

TRAIAN: Ascultă, Lilly: ca student toţi banii şi-i dădea pe bomboane.

LILLY: Şi mie îmi place să ronţăi bomboane.

TRAIAN: Anii nu mai trec peste voi. Tot copii aţi rămas. Şi altceva decît Luna-Park?

BOB: Mă plimb pe străzi.

TRAIAN: Într-adevăr, înainte de toate, la Paris trebuie să te plimbi pe străzi.

LILLY: N-ai prea făcut-o, după cum mi-ai povestit. Stăteai de dimineaţă pînă seara la Biblioteca Naţională.

TRAIAN: Nu trebuie să exagerăm.

LILLY: Între paraliticii bătrîni.

TRAIAN: E drept că mi-am pierdut multă viață la Biblioteca Națională.

LILLY: Și seara, ca să ai impresia că nu duci o existență prea închisă, făceai o plimbare pe Sena, cu un *bateau-mouche*.

BOB: Și eu m-am plimbat de multe ori cu un *bateau-mouche*.

LILLY: Dar din motive diferite.

TRAIAN: Ce vrei, fiecare cu temperamentul lui. Lui Bob i se părea drumul mai scurt de la Notre Dame la Place de la Concorde cu *bateau-mouche* decît cu autobuzul.

BOB: E drept că am lenevit.

TRAIAN: În definitiv, timpul se pierde orice-ai face.

LILLY: Nu s-ar putea spune că nu ești lucid.

BOB: Dar văd că luptați cu toată seriozitatea.

TRAIAN: Ne tachinăm în glumă. Este felul nostru de a ne înțelege perfect. Și tot așa întîrzii prin magazine? Ca să cumperi un buton de manșetă, îți trebuiau trei ceasuri. Închipuiește-ți, Lilly, am fost odată cu el la „*Printemps*". Acolo este o scară care urcă singură pînă la ultimul etaj. De cinci ori s-a urcat pe ea.

BOB: Exagerezi.

TRAIAN: Și cît sta de vorbă cu toate vînzătoarele! Ce mai zîmbete și ce mai subtilitate ca să spuie numai că „*il fait chaud dehors*". Și eu, care eram mai drăguț ca el — nu te superi? — și mai învățat, puteam face oricîte aluzii delicate. Fetele pe el îl alegeau. Eu nu aveam decît rolul mamei, stînd, în sala de bal, pe un scaun de lîngă perete, și privindu-și odrasla dansînd. Tocmai eu nu eram luat în serios. Și poate că eram amator de o distracție...

BOB: Aveam poate mai multă perseverență. Tu veneai o dată, și apoi dispăreai pentru totdeauna. Eu veneam și a doua zi.

TRAIAN: Dispăream, pentru că eram sigur că a doua zi, de m-aș fi întors, n-aș mai fi fost recunoscut.

BOB: Franțuzoaicele au memorie bună.

TRAIAN: Norocosule! Căci ești un norocos dacă ai putut să capeți o astfel de convingere.

LILLY: Ce spectacole se mai dau la Opera Mare?

TRAIAN: Degeaba îl întrebi, căci el nu merge niciodată la Opera Mare. La toate varieteurile e nelipsit. Şi uneori la Opera Comică.

BOB: Te înşeli. Merg uneori şi la Opera Mare.

TRAIAN: Da! Cînd sînt spectacole de balet.

LILLY: Să nu te superi, Bob. Aşa se porneşte cîteodată Traian.

BOB: Îl cunosc de multă vreme, şi aşa a fost întotdeauna, dar răutăţile lui sînt inofensive.

TRAIAN: Nu sînt făcute decît să caracterizeze un temperament, valabil tot aşa ca şi oricare altul. Nu sînt în stare de clasificări.

LILLY: Probabil ca şi al aceluia care stă toată ziua la Biblioteca Naţională.

TRAIAN: Exact. Regret timpul pierdut. Dar dacă aş avea iarăşi ocazia, aş face la fel, probabil fiindcă nu sînt în stare de altceva.

LILLY: Cînd te gîndeşti că eu seamăn mai mult cu Bob decît cu tine!

TRAIAN: Ştiu! Dar nu trebuie să tragem nici o concluzie rea. Contrastele se atrag. Sînt fericit cu tine, după cum eram fericit cu Bob altădată. Probabil că şi ţie ţi se întîmplă la fel.

LILLY: Poate că te consolezi prea iute.

TRAIAN: Nu. Cred că am dreptate, altminteri aş fi observat ceva. Ştii ce, Bob? Povesteşte-ne o aventură de a ta.

LILLY: Vrei să-l exploatezi.

TRAIAN: Da. Să-l fac vedetă.

BOB: Despre care să vorbesc?

TRAIAN: E greu de ales. Cea mai mare dragoste pe care ai avut-o. Dacă nu e indiscret să te întreb.

BOB: Deloc. Mă duceam la Nancy, în excursie...

TRAIAN: Acesta e Bob. În loc să facă excursie pe Loire, sau la Nisa, sau la Dinard, sau mai ştiu eu unde, s-a dus la Nancy. De ce, n-ar putea nici el să explice.

LILLY: Dar lasă-l să continue.

BOB: E foarte scurt. Eram pe peronul gării la Nancy, şi un tren s-a oprit, gata să plece mai departe. La fereastra unui vagon a apărut o fată de vreo douăzeci de ani, superbă. Blondă, cu părul buclat, cu figura nevinovată. M-am uitat tot timpul la ea. M-a obser

vat, și sînt convins că am emoționat-o. Privea în altă parte, dar sînt sigur că observa tot timpul prezența mea acolo. Chiar se înroșise puțin. Cîteva detalii, dar fermecătoare, și de care sînt absolut convins. Cred că niciodată n-am avut mai mult conștiința fericirii depline la îndemîna mea ca atunci, și impresia că aveam să-i povestesc foarte multe, să o întreb foarte multe. Orice s-ar fi putut întîmpla între noi, ca o fatalitate, în afara părerilor de rău, în afara oricărei legi sociale.

TRAIAN: Și mai pe urmă?

BOB: Nimic, a plecat trenul cu dînsa, pentru totdeauna.

TRAIAN: Asta e tot? Ciudat este de a-ți alege, dintr-un bagaj atît de mare de întîmplări semnificative și de lungă durată, tocmai pe cea mai lipsită de evenimente. Din Paris ne-ai povestit mai întîi despre Luna-Park, și din amoruri ai ales pe necunoscuta pe care ai văzut-o cîteva minute într-o gară.

LILLY: Ce agasant ești cîteodată, Traian!

TRAIAN: Am dreptate. Viziunea lui poate fi perfect adevărată, dar numai pentru el. Fiecare își amintește de cîte o clipă de imensă fericire, cu toate că motivul e neînsemnat. Un mic resort producînd un efect mare. Dar ce mai rămîne din această clipă, dacă o povestești altuia, oricît de expert ai fi? Înțelege subiectul, dar îi rămîne străină emoția.

LILLY: E banal. Orice întîmplare mare sau mică produce emoții îndeosebi celui căruia i se întîmplă. Povestită, își alterează tocmai partea ei cea mai valoroasă. Dar dacă vrei să-ți găsești dreptate...

BOB: Trebuie să vă împac?

TRAIAN: Nu. Așa discutăm noi. Fără supărare, pentru că ne cunoaștem bine și știm care sînt marginile fiecărei teorii pe care o susținem. Tu ești neobicinuit cu felul conversației noastre, după cum ea este neobicinuită cu felul cum vorbeam eu cu tine. Nu mă îndoiesc că în curînd ne vom pune pe deplin la punct. Adică vom forma toți trei o atmosferă curioasă pentru un străin, dar indispensabilă pentru noi. Eu vă cunosc pe amîndoi, rămîne să vă cunoașteți singuri. Nu mă îndoiesc de reușită. Ca început, înainte de a-ți cum-

pără casă... Nu. Serios, îți cumperi casă? Așa de puțin ți se potrivește! Înainte de a-ți cumpăra casă, e inutil să mai ai cameră separată la hotel. Apartamentul nostru conține destule camere pentru toți. Îți vom aranja locuința, și vei rămîne cît îți va plăcea.

BOB: La ora aceasta e foarte complicat.

TRAIAN: Bine. În noaptea aceasta dormi în camera ta și mîine aranjăm după gustul meu.

LILLY: Ce despot ești, Traian! Nici nu-l lași puțin să se chibzuiască.

TRAIAN: Sînt împotriva acelora care ezită inutil, și, cînd am ocazia, simplific pe cît pot. Nu mi-a plăcut niciodată drumul în zig-zag. Dar mai bine facem puțină muzică. Bob, te duci să-ți aduci mandolina, să refacem tinerețea noastră?

LILLY: Da. O idee bună. Sînt și eu amatoare să-l ascult.

BOB: Bine. Așteptați-mă puțin. *(Iese; deodată o atmosferă de liniște.)*

TRAIAN: Ce băiat interesant acest Bob!

(Iar liniște. Bob vine cu mandolina.)

BOB: Ce cîntăm?

TRAIAN: Vreo romanță, ca odinioară. Cîntece mai serioase nu știi tu.

LILLY: Pe mine Traian mă asasinează cîntînd *Lohengrin*.

BOB: S-a cam îngrășat pentru *Lohengrin*.

LILLY: Într-adevăr, nu i se mai potrivește.

TRAIAN: Să facem lumina mică, e mai pitoresc. *(Aprinde o veilleuză.)*

BOB: Asta o mai știi? *(Începe să cînte, Traian ascultă puțin, apoi fredonează după mandolină.)*

TRAIAN: Că bine zici! O uitasem de atîta vreme. Ce-o mai cîntam noi la fete! *(Apoi Bob începe* Tu ne sauras jamais. *Traian după el. La urmă.)* Ai rămas cu același repertoriu.

LILLY: Probă de fidelitate.

BOB: Jazurile moderne nu-mi plac.

TRAIAN: În definitiv, aș fi putut să fiu sigur. Totuși, femeile le schimbai destul de des.

BOB: Dar păstram totdeauna același gen.

TRAIAN: Îți cunosc genul. Mici, subțiri și cu ochii melancolici. Și le torturai destul ca să rămîie la fel de mici, să nu-și schimbe silueta. Cam ca tine, Lilly.

BOB: Nu mi-a plăcut niciodată ceea ce ar fi semănat cu un menaj și am urît deprinderea, care te face să te plictisești.

TRAIAN: Depinde, cu Lilly nu mă plictisesc niciodată. E drept că ne-am organizat astfel viața ca să nu avem surprize neplăcute. Mai cîntă ceva. *(Bob cîntă.)* Ce negustor de melancolii ești tu! Pariez că nu știi nici un cîntec vesel. Cu tine n-aș mai putea lucra nimic.

BOB: Știți ce? Mi-e somn! Noapte bună! *(Bob se retrage, puțin cam pe neașteptate, dar atmosfera este puțin ciudată și nu se miră nimeni. Cîteva clipe lungi de tăcere apăsătoare.)*

SCENA 3

TRAIAN, LILLY

TRAIAN *(aprinde brusc lumina mare)*: Și cînd te gîndești că dacă nu m-aș împotrivi, într-o săptămînă ai fi metresa lui!

LILLY *(stupefacție)*: Ești nebun! *(După un timp, mai înduioșată, căci Traian este foarte abătut.)* Niciodată nu mi-ai vorbit așa... Ești bolnav? *(Iar tăcere.)* Ce împotrivire?

TRAIAN *(în sfîrșit)*: Sînt prea orgolios ca să mă împotrivesc. Prima măsură ar fi fost să nu-ți atrag atenția și să te duc într-o excursie mai lungă. Într-o țară de Nord, ca simțurile să nu-ți fie enervate.

LILLY: Continui să divaghezi...

TRAIAN: Tu încă nici nu te gîndești. De fapt, eu îți atrag atenția cel dintîi. Dar știu precis că așa se va întîmpla.

LILLY: Cu ce ocazie ai văzut asta?

TRAIAN: Pentru că îți place aceeași muzică, ai aceleași gusturi de dezordine, și la Paris fără îndoială că te-ai duce mai întîi la Luna-Park.

LILLY: Ce argumente stupide!

TRAIAN: Da. Sînt stupide din punct de vedere logic, dar trag concluzii din anumite fapte infime care nici nu se pot exprima. [Din] felul cum îl ascultai — fără exagerație, desigur, căci ești o persoană inteligentă — [din] întrebările pe care le puneai, [din] satisfacția pe care ți-o dădeau răspunsurile lui simple, [din] tăcerile scurte dar elocvente în care cădeai...

LILLY: De obicei lucrezi cu fișe și ai o argumentație mai serioasă.

TRAIAN: E drept, acesta e temperamentul meu. Abia acum îmi dau seama. Și dacă mi-am permis unele romantisme, cu toate că eram convins că sînt necesități organice, am făcut-o instinctiv, ca să te pot reține pe tine.

LILLY: Totuși, viața noastră cam neorganizată o acceptai cu toată voia bună și nu te-ai chinuit din pricina ei niciodată.

TRAIAN: Fiindcă n-am avut prilejul să mă chinui.

LILLY: Am prietenii bărbătești foarte multe, și unele de lungă durată.

TRAIAN: Știam că n-am de ce să mă tem. Nu examinam calitatea prietenului, căci unei femei poate să-i placă oricine. Dar pentru că te priveam pe tine. De altminteri, nici nu-mi făceam socoteli. Acum, brusc, din nu știu care motiv anume, am înțeles.

LILLY: Ești nebun.

TRAIAN: Ce comodă e această vorbă, făcută să încheie o conversație obositoare la o oră tîrzie. Dar să presupunem chiar că aș fi nebun: sînt mai puțin de compătimit?

LILLY: Sîntem așa de diferiți în momentul acesta, că parcă nu ne-am fi cunoscut și nu ne-am fi înțeles niciodată. Doi oameni din țări diferite, încercînd să vorbească fiecare în limba lui. E tragic și comic în același timp.

TRAIAN: Și totuși, abia acum avem puncte de contact: observațiile mele, care cad exact pe coardele tale cele mai lăuntrice. Pînă acum am fost amîndoi de acord, fără nici o înfrigurare, adică pe linii paralele.

LILLY: Nu știam că acordul se face numai torturîndu-te.

TRAIAN: După cum o mandolină cîntă numai cînd îi chinui coardele.

LILLY: Te obsedează mandolina!

TRAIAN: Și cînd te gîndești că eu am spus-o involuntar, dar tu ai observat-o imediat.

LILLY: Ai spus-o involuntar, demonstrează că și oamenii inteligenți, cei mai lucizi, au un travaliu interior care le scapă. Un străin îl observă însă imediat.

TRAIAN: După cum observ ce se petrece cu tine.

LILLY: Dar de unde știi că ai dreptate sau numai imaginezi?

TRAIAN: Știu precis că acum am dreptate.

LILLY: Fără nici o probă mai însemnată.

TRAIAN: E ciudat că tocmai tu, cu firea ta neconturată, capricioasă, orientală, să ai nevoie de probe.

LILLY: Dar acum e în joc fericirea noastră viitoare.

TRAIAN: Fericirea mea numai. Tu ai să procedezi altminteri, pentru că o să crezi, cel puțin deocamdată, că e mai bună calea nouă. Nici despre mine nu știu cum o să evoluez în viitor. Știu, atît, că în clipa asta mă doare.

LILLY: Dureri închipuite.

TRAIAN: La fel de obositoare.

LILLY: Tu ai să rămîi identic cu tine însuți.

TRAIAN: Ce bine ar fi ca sub această remarcă să nu constat numai oprobriu, dar și părere de rău, ca nu cumva să mă transform depărtîndu-mă de tine. De altfel, n-ai dreptate. Tu singură ai mărturisit că nu m-ai mai văzut ca astăzi.

LILLY: Joci teatru.

TRAIAN: Ce mult mă jignești dacă crezi că pot juca rolul unui umilit!

LILLY: Joci teatru fără să știi.

TRAIAN: Nu pricepi că sînt gelos? Ești oribilă că mă forțezi să fac astfel de mărturisiri.

LILLY: Nu știu cum să procedez, căci nu sînt obicinuită cu gelozia ta. Și doar sîntem de cinci ani împreună.

TRAIAN: Și eu, care credeam că de multă vreme nu mai sînt în stare de astfel de sentimente...

LILLY: Ai fost vreodată?

TRAIAN: Acum îmi aduc aminte prin toate fibrele. Pînă acum țineam minte ca ceva abstract, fără nici o legătură cu mine.

LILLY: Nu crezi că mă jignești spunînd că n-ai fost în stare să fii gelos din pricina mea?

TRAIAN: Dragostea nu presupune gelozie neapărat. O femeie totdeauna e jignită cînd nu ești gelos din cauza ei. Asta numai în principiu, căci în practică scenele sînt insuportabile pentru amîndoi.

TILLY: Dacă este așa, de ce te umilești acum?

LRAIAN: Pentru că tăcînd m-aș umili și mai mult. Nu mi-e frică să bravez necazurile mele și să le mărturisesc cu voce tare, fără să mă ascund, ca un hoț.

LILLY: O formă a orgoliului.

TRAIAN: Există vreun sentiment care să nu poată căpăta diferite nume, după cum îl judeci?

LILLY: Mereu mania de a te scuza. Înseamnă că ești un om sănătos, care îți prepari din vreme mijloacele de salvare, și nici o nenorocire nu va fi prea mare pentru tine.

TRAIAN: E sigur că un om care vrea să se omoare, dacă îl ajuți în clipa aceea, a doua zi nu va face la fel. Toate tragediile sînt rezultatul unei surescitări.

(Tăcere.)

LILLY: Discutăm cu aprindere, ca și cum totul ar fi adevărat.

TRAIAN: Dacă n-ar fi adevărat, n-am discuta cu atîta aprindere.

(Tăcere.)

LILLY: Poate că ai văzut clar toate.

TRAIAN: Poate că am văzut clar...

LILLY: M-am mirat sincer de reflecția ta. Totuși, știam sigur, imediat ce a plecat Bob, că ai s-o faci. De aceea mă uitam în altă parte și mă pregăteam să-ți vorbesc ceva cu totul diferit, ca să te împiedic.

TRAIAN: Știam că minți, prefăcîndu-te surprinsă.

LILLY: Mă mințeam mai ales pe mine.

TRAIAN: De ce? Putea să fie și dintr-un instinct de compasiune. Femeile se înduioșează.

LILLY: Toate acestea depășesc orice încercare de milă.

TRAIAN: Dacă te-ai gîndi o clipă ce nefericit o să mă simt, ai renunța la orice fantezie.

CILLY: Într-adevăr, ai fi nefericit?

FRAIAN: Trebuie neapărat să-ți aduc aminte de atîtea momente cînd am fost fericiți împreună?

CILLY: Săracul!

FRAIAN: Dar poate că numai eu ți-am sugerat ideea aceasta?

CILLY: De unde vreai să știu?

FRAIAN: Numai o femeie este în stare să renunțe atît de ușor la puterile de logică! *(Tăcere.)* Bob este un caraghios care și-a pierdut viața nefăcînd nimic serios.

CILLY: Poate din lipsă de ocazie. Acum vrea să-și cumpere casă.

FRAIAN: Da. Nici măcar nu este un romantic pur. Vrea să se instaleze, foarte burghez, în locuință proprie.

CILLY: Mărturisesc că și eu aș fi vrut să am locuința mea.

FRAIAN *(surprins)*: Tu!

CILLY: N-are importanță firea mea. Orice femeie visează un cămin.

FRAIAN: Poate și copii?

CILLY: De ce nu? Desigur că m-aș ocupa tot timpul de ei. Avîndu-i, mi-aș da seama că sînt indispensabilă. Așa, am rămas fără rost.

FRAIAN: Ce logică ciudată au femeile!

CILLY: Ce matematic ne mai judecați voi!

FRAIAN: Dar n-avea grijă. Curînd Bob va termina banii. O să vîndă tot ce are și o să plece iar în lume cu mandolina.

CILLY: Și nu te întristezi de cazul lui?

FRAIAN *(un gest)*: Ce pot eu face!

CILLY: Pareă te socoteai cel mai bun prieten al lui?

FRAIAN: Cum aș putea să-l ajut? Ar trebui să-l schimb complect, și asta nu se poate.

CILLY: O femeie deșteaptă ar putea face mult pentru dînsul.

FRAIAN: Și asta ai fi tu...

CILLY: De ce nu? Poate că ai dreptate. M-aș pricepe să-i fiu de un folos.

FRAIAN: Să-i fii de un folos făcîndu-te metresa lui.

CILLY: Nu văd de ce ar fi nevoie să ajungem așa de departe.

TRAIAN: Așa se ajunge totdeauna.

LILLY: Mă cunoști de atîta vreme. Nu sînt sensuală anormal, ca să mă tenteze așa ceva.

TRAIAN: Simțurile la o femeie sînt tot așa de capricioase ca și judecata ei.

LILLY: Și apoi, nu ești degajat de astfel de scrupule?

TRAIAN: Aceste sînt instincte omenești. Trebuie să le iei ca atare. Din pricina lor mă bucur că mănînci lîngă mine, că dormi lîngă mine, îmi pare rău cînd ești bolnavă. N-aș putea accepta să ai bucurii cu altul. Aș întoarce de o mie de ori, și într-o mie de feluri, imaginea dăruirii tale.

LILLY: Știi că aceste sînt lucruri de care n-am vorbit niciodată împreună, cu toată intimitatea noastră?

TRAIAN: Cauți o diversiune. În clipa aceasta ți-e absolut egal dacă am vorbit sau nu despre ele.

LILLY: E anost ca să mă examinezi ca un medic și să interpretezi cum îți convine orice mișcare de a mea.

TRAIAN: Cum îmi convine!

LILLY: Da! Ai satisfacții socotindu-te ghicitor!

TRAIAN: Ca femeie ar trebui să observi mai multe. Ești cam uscată, iubita mea.

(Tăcere.)

LILLY: Ce ridicolă discuție și lipsită de sens!

TRAIAN: Trebuia să tac.

LILLY: Dar parcă ai fi un străin, căci n-a fost între noi încă o astfel de situație. O mică întîmplare să ne arate că toată înțelegerea noastră n-a fost decît o farsă? Mă întreb în unele clipe dacă nu glumești, cu toate că ar fi o proastă glumă. Oricît ai fi alături de un om nu poți pretinde că îl cunoști!

TRAIAN: Aceeași reflecție fac asupra ta.

LILLY: Dar totuși e bine ca să recapitulăm scena de adineoară, să văd și eu pe ce te întemeiezi.

TRAIAN: De pildă, că glumeai pe socoteala mea. Era un fel de a ascunde cît de mult îți plăcea celălalt.

LILLY: Glumeai și tu.

TRAIAN: Era un mijloc ca să te încerc.

LILLY: Vrea să zică, toată acea bună dispoziție era contrafăcută? Cum pot să te numesc atunci?

FRIAN: Lupți cu armele pe care le ai la îndemînă.

LILLY: În definitiv, ți-ai cam bătut joc de Bob. După atîta vreme de cînd nu l-ai mai văzut, puteai să-ți arăți mai adînc afecțiia. El trebuie să fie foarte necăjit.

FRIAN: Nu se necăjește atît de ușor, nu are pielea prea fină.

LILLY: Și cum rîdeai cu bună dispoziție! Am mai degrabă impresia că gelozia ta a început brusc, fără rost. Ți-aduci aminte că în *Cocu magnifique* protestai că eroul nu e gelos tot timpul și începe deodată? Părea neverosimil, și totuși, tu procedezi la fel. Atunci de ce l-ai invitat la noi?

FRIAN: Îmi plac primejdiile. Sau poate că-mi era milă, deoarece fusesem prea crud cu el. Odinioară a fost cel mai perfect camarad.

LILLY: Vezi?...

FRIAN: Fără să vrea anume, dar un camarad admirabil. Ce mult am petrecut împreună! Se pricepea să mă ia pretutindeni cu el, oricît m-aș fi împotrivit. Îndată pornea duetul nostru, el din mandolină și eu cu fluieratul. Și eram atracția întregii societăți. Ne dădeau fetele mici cadouri. Trebuiau să-mi dea și mie, ca să nu se observe nimic, dar pe el îl preferau. Subțire, cu ochi melancolici și fără prea multă deșteptăciune. După munca mea zilnică, serile cu dînsul erau o recreație. Ce superbe amintiri! Sau cum ne rătăceam prin culisele unui teatru! Sau la baletul Operei! Cînd eram cu el, nimănui nu-i trecea prin gînd să ne întrebe ce căutăm. Treceau baletistele prin fața noastră și toate ne zîmbeau. Întîrziau să apară pe scenă stînd de vorbă cu noi. Într-o zi, era să se ridice cortina cu noi pe scenă. Dirijorul agita înfuriat bagheta. Ce superbe timpuri! Tinerețea noastră! Și acum trec anii stînd într-o bibliotecă. Ce mizerie! Cu el am plecat prima oară în străinătate. Prin Italia, prin Franța. La Veneția, amîndoi fără griji, dînd hrană la porumbei în Piața San-Marco. Sau cu o italiancă — de unde o fi găsit-o ? — pe străzi, ca să găsim statuia lui Colleone. La Lido am intrat în restaurantul cel mai luxos și am cerut... o bere! Chelnerul, într-o jachetă impecabilă, ne-a răspuns, politicos, într-o franțuzească perfectă, să întrebăm... peste drum!

Eu eram galben de rușine, dar Bob a protestat: „Foarte bine c-am intrat aci, ca să cunoaștem și noi interiorul restaurantului". La Milano am fost bolnav rău de stomac. Ce ghinion! Să fii pentru prima oară la Milano și să te doară stomacul! M-am dus devreme să mă culc, pe la ora opt seara, și a rămas ca Bob să se mai plimbe singur vreo jumătate de oră. Dar s-a întors pe la patru dimineața. Mi-a explicat: s-a întîlnit cu un chinez, și el necunoscînd orașul, și l-au cercetat împreună toată noaptea. De unde o fi descoperit pe chinez? Numai el e în stare de așa ceva! În Franța, la Lyon, făcea cunoștință cu toate fetele ce întîlnea pe stradă. În chip foarte simplu, le spunea numai: „*Je suis étudiant roumain!*" Singurele cuvinte franțuzești pe care le cunoștea, în afară de „*bonjour*" și „*bonsoir*". Și, în loc să se mire, fetele rămîneau cu el. Eu eram un al treilea. Dar nu incomodam, căci Bob nu avea mari pretenții. Și apoi, lega ușor prietenii, dar le uita tot așa de iute. Dar să vezi o scenă amuzantă: l-am găsit într-un grup de fete. Voiau să știe de ce naționalitate era, și fiecare îl întreba: „*espagnol, turc?*" El făcea numai din cap semn că nu, la fiecare întrebare, cu un zîmbet șiret și cu un ochi închis pe jumătate. Asta tot. Dar simțeam că fiecare gest de al lui încînta pe fete. Și unele erau studente. Eu știam perfect franțuzește, dar nici una nu era curioasă să-mi pună o întrebare. O studentă cehoslovacă i-a scris mai tîrziu din țara ei. Scrisoarea începea cu „*ma petite blessure*". A venit Bob la mine să-i traduc.

LILLY: Are foarte mult succes la fete.

TRAIAN *(brusc, revenindu-și):* Da! Are foarte mult noroc la fete! *(Tăcere lungă.)* Dar el are noroc în tot ce face. Ca student, și-a pus la loterie un ceas de aur cu două sute de numere. Și-a oprit și el un număr. Tocmai acela a ieșit. Dacă n-aș fi asistat la tragerea loteriei, aș fi crezut că a trișat. Cît am stat la Paris, am locuit în aceeași cameră. La 14 Iulie, cu ocazia sărbătorilor franceze, se instalează pe toate străzile

tot felul de distracții, și roata norocului este nelipsită. În Saint-Michel, unde locuiam, era o mulțime de roata norocului, avînd ca obiecte numai cutii de cîte un kilogram de zahăr. De cîte ori ieșeam, puneam fiecare cîte douăzeci și cinci centime, ca să ne încercăm norocul. S-a întîmplat aceasta de zeci de ori. N-am cîștigat niciodată, și el cîștiga întotdeauna. Era în camera noastră un monument făcut numai din cutii de zahăr.

GILLY: Și nu te indignai pe el?

FRIAN: De cîte ori! Să-l fi văzut pe Bob consolîndu-mă! La urmă izbucneam în rîs.

GILLY: Și tot timpul erați împreună?

FRIAN: Eu plecam dimineață la bibliotecă și-l lăsam în pat, dar treaz, făcîndu-și planul zilei. Promitea să vie să mă ia la masă, dar îl așteptam zadarnic. Cînd mă întorceam la hotel, îl găseam încă dezbrăcat, căznindu-se să-și pună un buton la guler.

Într-o seară am fost cu el la un cabaret de lîngă Saint-Julien le Pauvre. Un fel de pivniță și cîteva catacombe. Cîteva mese și cîțiva artiști, cam prăfuiți și bătrîni, care cîntau cîntece vechi franțuzești din diferite provincii. Cîntece de nuntă, de beție, de muncă, de moarte. Era impresionant! Aveai senzația că ești în afară de Paris. Bob asculta ore întregi, și cînd îi propuneam să plecăm, se făcea că nu mă aude, sau poate nici nu mă auzea. A cerut voie să cînte și el ceva, a luat un instrument vechi de la dînșii, și a improvizat un cîntec de aceeași factură cu ce-auzisem pînă atunci, stîrnind admirația tuturor. Cum fusese în stare? Căci eram sigur că nu mai asistase la un asemenea spectacol. Mi-aduc aminte de cuvintele unei cantonete. *(Cîntă încet.)*

Ma femme est morte
Montez, montez vite pour la ramasser,
Que le diable l'emporte.
(Tăcere.)

Fac mereu caricatura lui Bob, povestesc despre el întîmplări care se potrivesc perfect cu temperamentul lui. Dacă aș fi întrebat, aș arăta cum ar proceda

în anumite ocazii, procedeu întotdeauna anormal, dar cu care m-am deprins și, deci, îmi este familiar, dar nu pot spune că l-am epuizat pe Bob. El rămîne un om ciudat. Sînt convins de prietenia lui, chiar dacă a trecut atîta vreme, și că se simte foarte bine alături de mine. S-a bucurat cînd m-a văzut. Totuși, după ce a cîntat cîteva romanțe la mandolină, a simțit nevoia să se retragă imediat, ca să fie singur. Căci nu s-a retras fiindcă îi era somn.

LILLY: Într-adevăr, un om ciudat!

TRAIAN: Firea lui te sugestionează. L-am lăsat să plece fără împotrivire și fără să turbur atmosfera prin cîteva cuvinte.

LILLY: Mărturisește că erai și tu prins de atmosferă.

TRAIAN: Toate chestiunile acestea se îndeplinesc așa de repede cu el! *(Tăcere apăsătoare. Iar înfuriat):* Dar ce repede a primit să locuiască la noi! Și dacă nu voi fi mai energic, va rămîne toată viața.

LILLY: Îți pare rău de un moment de generozitate.

TRAIAN: Știi bine că n-am fost meschin niciodată.

LILLY: Dar mi se pare că tu ești cel mai ciudat. Făcînd atîtea observații asupra viitorului nostru, l-ai invitat chiar la noi.

TRAIAN: Ți-am spus că nu fug de primejdie. Și apoi, eram curios să văd cum o să evolueze discuția.

LILLY: Și cum o să decurgă faptele mai tîrziu.

TRAIAN: Poate și asta.

LILLY: Ești mai mult curios decît îndurerat.

TRAIAN: Nu eu sînt acela care trebuie să dau socoteală.

LILLY: Nici eu, pînă acum, cel puțin.

TRAIAN: Ce monstruos! Trebuie să se petreacă fapta, ca să am dreptul să aduc acuzări, cu toate că amîndoi știm că prevederile mele sînt adevărate.

LILLY: Dacă m-ai convins să fim de acord, poate să ai și o satisfacție: constatarea că ești convingător!

TRAIAN: El nici nu se pricepe să vorbească. Cîștigă mai mult cînd tace. Îi presupui o întreagă serie de virtuți. Cînd spune cîte ceva, e banal. Trebuia eu să

conduc conversația. Tot timpul reflectam: iată un om care nu știe să vorbească.

LILLY: Și eu tot timpul reflectam, ascultîndu-te: iată un om care nu știe să tacă!

TRAIAN *(naiv, surprins):* Da?

LILLY: Mă amețise atîta conversație, din care nu mai prindeam uneori decît timbrul vocii. Parcă eram la teatru unde personagiile trebuie să umple tot timpul liniștea, cu toate că liniștea formează cele mai adînci raporturi între oameni.

TRAIAN: Te plictisiseră vorbele mele? Și nu e acesta cel mai sigur mijloc ca să te convingi că presupunerile mele erau bune? Îmi dai tu însăți argumente.

LILLY: Dar ești ridicol cu insistențele tale...

TRAIAN: Sînt ridicol...

(Tăcere.)

LILLY: Iată care a fost logica ta interioară. Mai întîi ai așteptat cu foarte multă nerăbdare să-ți vezi prietenul vechi. Dar cînd l-ai văzut, ți-ai adus imediat aminte de succesele lui repezi. Și ai tras concluzii că și cu mine se poate întîmpla la fel. Poate, cine știe, voi fi ascultat și eu mandolina lui exact ca celelalte.

TRAIAN: Nu s-ar putea spune că nu faci tot posibilul ca să mă îmbunezi.

LILLY: Pentru că sînt deprinsă să te știu egal cu mine. Nu sînt învățată să te menajez.

TRAIAN: Din discuția noastră am înțeles că nu există o vorbă fără replică. Cînd tace partenerul, înseamnă că e mai prost sau că îi este milă.

LILLY: Din pricina asta nu accept să considerăm discuția închisă.

TRAIAN: Dacă ți-aș mai spune amintiri din viața lui Bob?

LILLY: Mărturisesc că mă interesează foarte mult viața lui Bob, dar nu trebuie să tragi nici o concluzie de aici.

TRAIAN: Ai văzut? Avea la mînecuțe butoni diferiți.

LILLY: Fiindcă n-a avut cine să se îngrijească de el.

TRAIAN: Din acest exemplu, eu scot o ocazie de ironie și tu una de compasiune. În definitiv, nu există argumente care să poată schimba părerea unui om. Orice aș spune despre cineva, pe care nu-l cunoști sau care-ți

este indiferent, ai fi de acord cu mine. Orice-aș spune despre Bob, ai aranja așa ca să-ți convină ție.

LILLY: Ce străin îmi era Bob înainte de conversația noastră, cu toate că mi-ai vorbit atît despre el și chiar a stat între noi, și ce familiar mi-e acum!

TRAIAN: Știu că observațiile mele nu ajută cu nimic. Dimpotrivă.

LILLY: Observații făcute la o înaltă temperatură.

TRAIAN: Dar nu mi-am pierdut nici o clipă luciditatea, indiferent de agitația tonului meu.

LILLY: Ce mîndru ești de luciditatea ta! Cum pot accepta să știu că dacă aș muri, ți-ar părea rău, dar m-ai și examina totodată.

TRAIAN: Noroc că s-au interpus pericole mai apropiate, care fac complect neinteresantă o moarte a ta peste nu știu cîte zeci de ani. Dacă mi-ai fi spus același lucru ieri, aș fi rămas pe gînduri.

LILLY: Dar ai fi căutat să demonstrezi că nu am dreptate sau că sînt fatalități împotriva cărora nu te poți împotrivi.

TRAIAN: „Exact așa mi-l închipuiam", așa ai zis. Deci erai familiară cu imaginea lui de mai multă vreme.

LILLY: Ce importanță dai anumitor vorbe ale mele!

TRAIAN: Pentru că sînt caracteristice.

LILLY: Dar nu trebuie să alegi numai cîteva vorbe dintr-o conversație, să le desfaci de cursul discuției de care se țin și să le dai relief apoi. Orice cuvînt, cît de inofensiv, capătă o semnificație atunci, și nu se poate spune că acest „exact cum mi-l închipuiam" nu este inofensiv.

TRAIAN: Ai perfectă dreptate. Oricine m-ar asculta acum, m-ar socoti nebun, așa cum mi-ai spus-o de la început. De-ar fi asistat la scena noastră în trei, n-ar fi observat nimic deosebit, căci n-ar fi fost interesat ca să se îngrijească de semne insesizabile. Și, chiar dacă ar fi interesat, poate ar avea antene mai puțin receptive decît mine, iar explicațiile mele de acum i s-ar părea complect neîndestulătoare, căci construiesc o nouă viață, stric un menaj, și chiar așa de repede, nebizuindu-mă pe nimic. Dar nu vorbesc pentru alții, ci pentru tine, și tu știu că ești în stare să mă pricepi.

Iar dacă te opui celor ce susțin, cîteodată măcar, o faci cu o speranță nebună că poate totul nu e prea tîrziu și pot fi încă mințit. Sau să mă hotărăsc să iau anumite măsuri ca să împiedic această catastrofă, căci deocamdată nici tu nu ești mulțumită de întîmplare, și ai încă destul calm ca să dorești să te împotrivești ei. Sau protestezi, mai ales ca să te minți pe tine singură.

LILLY: Ai spus la început: „dacă nu m-aș împotrivi"... deci aveai intenția să te împotrivești?

TRAIAN: Nu s-ar putea spune că nu dai și tu importanță unor vorbe de ale mele și că nu le-ai remarcat chiar în momentul cînd erai mai aprinsă. *(Se aude mandolina lui Bob.)* Și tipul, care a început să cînte la ora asta!

LILLY: Dacă n-am fi atît de enervați, ce frumoasă ar fi muzica lui!

TRAIAN: Muzica nu are o valoare obiectivă. Depinde de locul unde este executată și cine o execută. Mandolina lui Bob ți se pare fermecătoare cînd îl cunoști pe dînsul. Se potrivește cu ochii lui melancolici, cu chipul lunguieț, cu trupul firav, cu gesturile artificiale și grațioase de duduie.

LILLY: Totuși, nu se poate spune că nu ești tot tu cel mai bun apărător al lui.

TRAIAN: Sînt loial. De altminteri, genul lui îmi repugnă. Tu găsești că aceste definiri înseamnă o laudă.

LILLY: Din tot ce-ai vorbit, reții mai ales că Bob seamănă cu mine. Într-adevăr, seamănă cu mine, îmi place să plec sau să vin la întîmplare, și n-am nici un plan hotărît mai dinainte, ca să mă împiedic în viață de scrupule neroade. Iar dacă m-aș duce la Paris, poate că și prima mea vizită ar fi la Luna-Park... Să mă plimb de dimineața pînă seara pe bulevarde, să mă uit în vitrine. Fără nici o economie a timpului.

TRAIAN: Și altceva?

LILLY: N-aș merge niciodată la Louvre, ca să mă prefac că mă pricep la tablouri, nici la Opera Mare, ca să mă plictisesc la spectacol. Numai o dată, ca să cunosc *foyer*-ul și să văd toaletele.

TRAIAN: Și altceva?

LILLY: Și m-aș plimba în *bateau-mouche* în fiecare zi de la Vincennes la Suresnes.

TRAIAN: Și altceva, și altceva, și altceva?

LILLY: Ce enervant ești! *(Plînge deodată.)*

TRAIAN: Numai lacrimi mai lipsesc. *(Și cum se aude mandolina din camera vecină.)* Lacrimi în acompaniament de mandolină, căci caraghiosul ăla nu mai tace. Mi-am spus prea deseori părerea despre lacrimile unei femei ca să mai revin acum. E dovadă de lașitate, de incapacitate de a duce lupta mai departe. Arată că ești slabă, indiferent dacă judecata te-ar învăța altminteri, căci cea mai simplă judecată îți demonstrează că, de mergi cu Bob, vei trăi numai din improvizații și încercarea se va termina curînd. Vei rămîne pe drumuri fără nici un ajutor. Cu mine, ai existența asigurată și, în definitiv, toate libertățile.

LILLY *(plînge numai pentru ea, singură pe lume):* Ce lipsit de umanitate ești!

TRAIAN: Îți închipui că mă chinui mai puțin? Și că, văzînd lucrurile cu precizie, sînt mai puțin nenorocit? Ce urîtă ești cînd plîngi!

LILLY *(se reface brusc):* În definitiv, ai dreptate. Îmi place Bob cum niciodată nu mi-ai plăcut. Mi-ai atras atenția singur, îți sînt recunoscătoare că n-am fost obligată la ezitări îndelungi. Numai contrastele se atrag? Ce prostie! Îmi place Bob pentru că seamănă cu mine. Tu ai încercat să joci un rol care nu ți se potrivea. Și îl jucai ușor, căci nu te interesa prea mult ce făceam cînd plecam pe drumuri. Numai să te las în pace încă zece ani, ca să-ți termini cartea asupra filozofiei Renașterii. Ce te interesau oamenii de atunci? Pentru care tu n-ai existat? De ce să le dai toată viața ta, cînd ei nu-ți dau nimic în schimb? Căci te forțezi să fii cît mai impersonal, și ce poți ști despre oamenii aceia decît ce-au scris ei sau ce s-a scris despre ei? Nimeni n-a transcris o scenă de a lor ca aceea care se petrece între noi, și care, oricîte ocupații superioare ar fi avut, era și pentru ei esențială, pentru fericirea lor zilnică. Nu contează decît un lucru pentru un om: că are o viață scurtă de trăit,

care se poate întrerupe oricînd. Deci trebuie să şi-o exploateze cît mai bine. Nu stînd într-o bibliotecă ai mare merit. Dumnezeu a făcut un cer superb deasupra locurilor fermecate. Pierde-ţi timpul privindu-le. Aceasta e suprema glorie!

TRAIAN: Şi toată această exclamare furibundă nu ţi-a venit decît cînd te-am făcut urîtă! Femeie veritabilă, cu toate defectele ei.

LILLY: Dacă aş fi altfel, aş fi anormală.

TRAIAN: De fapt, îţi exprimi propriul tău temperament.

LILLY: Dar nu mă interesează cum interpretezi cuvintele mele. Da! Îmi place Bob. Ce vrei mai mult? Pentru că e un om trist, pentru că se pricepe să cînte din mandolină, pentru că are o mutră de om speriat, avînd nevoie de ajutorul cuiva mai puternic. Poate, nu ştiu de ce... Dar uite ce ştiu cu siguranţă: mi-ar place să mă alipesc goală de el gol, să-i simt căldura corpului lîngă mine şi să-mi trec mîna pe toată carnea lui, fără nici o sfială. *(Muzica mandolinei de alături se aude tot mai insistent.)* Este inutil să te împotriveşti — eşti şi prea orgolios să te împotriveşti. Cum? Să-mi dai remuşcări ca aventura noastră să ia un aspect tragic pentru amîndoi? Să mă duci în străinătate? Ca să plasez pe Bob în toate decorurile superbe pe care le voi întîlni? Căci, fatal, tu vei fi realitatea, omul care trebuie să se ocupe de bagaje. Imaginaţia mea, după scurta noastră cunoştinţă, l-ar arăta şi mai fermecător. Ar căpăta toate însuşirile care impresionează. Altfel, într-o trăire zilnică, ar fi exact ceea ce este, cu persoana lui firavă, cum spui tu, şi viaţa cu el ar fi la fel de monotonă, neavînd nici măcar valoarea pe care o menţii tu. Şi ar apărea, din nou, toată importanţa existenţei tale. Dacă m-ai lua din nou, m-aş întoarce supusă pentru totdeauna. Şi de ce nu m-ai relua? Eşti destul de cult ca să nu ai altfel scrupule burgheze, chiar dacă păstrezi încă, sper pentru scurtă durată, cîteva instincte burgheze! Cred că am tranşat pentru seara aceasta neînţelegerea noastră...

(Tăcere, transformare.)

Sînt așa de obosită și mi-e așa de somn!

TRAIAN *(după un minut):* Cînd te gîndești că nu-mi era deloc milă cînd plîngeai și că m-a invadat mila descoperind că ești obosită și ți-e somn! *(Tăcere, se apropie de Lilly, care stă pe canapea, și care și-a rezemat capul de o pernă.)* Ascultă, iubito, iartă-mă. Orice s-ar întîmpla, țin să păstrezi o amintire frumoasă despre mine. Și acum te am în treagă, alături, și o să te văd dormind toată noaptea, ca de obicei, cu o mînă sub cap și cu gura întredeschisă, delicios. Ca scuză, invoc faptul că e prima oară, de cînd ne cunoaștem, că-ți fac o astfel de scenă. Și am încheiat definitiv, căci mă va împiedica teama de ridicol. Azi surpriza a fost prea mare, și de aceea n-am putut să tac. Întîmple-se ce s-o întîmpla, am tot curajul!

LILLY: De cîtă vreme nu mi-ai mai spus „iubito"!...

TRAIAN: Oricît ai încerca să-l menții, un menaj se strică, căci aduce deprinderi între cei doi care te împiedică să mai ai emoțiile binecuvîntate de la început. Ajungi la o siguranță care îți face existența banală, și trebuie să cauți în Renaștere expediente ca să-ți împrospătezi viața. Ce somn îți este! Nici nu mai poți ține ochii deschiși! Ce repezi concluzii am tras eu și ce stîngaci m-am arătat cu peroratia mea! Ți-aduci aminte ce mare a fost dragostea noastră la început? Ce ușor adormeai! Închideai ochii în mijlocul unei conversații, ca un copil, ca acum. Te dezbrăcam eu și te duceam, caldă, lipită de mine, dar adormită, pînă la patul tău. Ți-aduci aminte? *(Stinge lumina cea mare și aprinde* veilleuza.) Întîi îți scoteam un pantof, apoi celălalt *(îi scoate pantofii)*, apoi ciorapii, încet, să nu te trezesc *(îi trage ciorapii)*. Iubita mea!... *(Lilly doarme întinsă pe canapea, cam neglijent, Traian stă pe marginea canapelei, cu picioarele lui Lilly în brațe. Se aude iarăși distinct mandolina lui Bob. Traian apucă un picior de al lui Lilly cu mîna, și cu cealaltă, parcă ar atinge coarde imaginare de pe picior. Fluieră încet de tot, după sunetele mandolinei.)*

Sfîrșit

NOTE DE CĂLĂTORIE

CU AMICUL HANS ÎN ȚARA LUI D'AUREVILLY

Cu ocazia unor studii asupra scriitorului normand Barbey d'Aurevilly am hotărît să părăsesc Parisul pentru două săptămîni, și să fac înconjurul Cotentinului. Prietenul Hans X., profesor de matematici la Düsseldorf, a fost ispitit să mă însoțească. Planul a fost făcut după o figură triunghiulară, ceea ce a plăcut lui Hans: întîi Granville la un capăt al Cotentinului, apoi Cherbourg la cellalt capăt, și apoi, din nou Parisul, cu opriri pretutindeni unde ne-o reține amintirea lui Barbey, culoarea locală, vreo biserică gotică sau marea... Hans și-a pierdut mult timp și zădarnic ca să prindă trenul potrivit, iar cînd am decis imediat, „facem același drum, dar într-o direcție inversă", a rămas dezorientat de naltul deciziunilor mele. S-a încăpățînat să mă refuze cu tot itinerariul perfect pe care îl aveam de data asta și a refuzat, știindu-l sentimental, să întrebuințez imprecații sentimentale.

Am plecat deci în ziua de 3 aprilie spre Cherbourg. Începutul, îndoielnic: ploaie neîntreruptă. Ne-am oprit la Coutances, orașul sfînt al Sfintei Tereza, moartă la douăzeci și patru de ani, spre sfîrșitul secolului trecut. Cu toată ploaia și ceața în geamuri, în camera toată îmbrăcată în alb, mirosind a flori de cîmp — atmosferă de mînăstire — am încercat momente de entuziasm.

4 aprilie

Impregnat de poezie e Lisieux. Un orășel cu străzi puține, cu o piață mare în mijloc, pe care se ridică o grandioasă catedrală gotică.

Coloarea specială o dau mai ales casele medievale presărate peste tot. Sînt străzi întregi — rue de Fèvres, de pildă — înguste de cîțiva metri, unde casele, toate înghesuite, se umflă sau se subțiază, capricios, albe cu desenuri exterioare de lemne încrucișate, cu cornișe ridicate, cu intrări strîmte pe unde se văd ganguri negre, misterioase.

Așa de bicisnice, durează totuși de sute de ani, și mereu locuite. Ne strecurăm printre ele și, în mișcarea mea de a cuprinde toată strada, de la pavaj la acoperiș — pitoresc admirabil — aplec pe spate unica noastră umbrelă. Hans îmi întrerupe contemplația: „Stai drept, nu vezi că plouă?"

Dar mai ales ființa Sfintei Tereza e răspîndită peste tot. Portretul ei — minunată fecioară boticelliană, înfățișare calmă, trăsăturile regulate și delicate, ochii profunzi, fruntea bombată, mare și senină, corpul perfect împlinit, dar tresărind de frăgezime, totul încadrat în linii simple, admirabil adecvate, ale straielor mînăstirești. Halucinați de parfumul ei, îndelung întîrziem printre imaginile ei familiare. În mijlocul pomilor, pe un deal, căsuța în care ea și cu cele patru surori, azi bătrîne carmelite, duceau viața pioasă în preajma tatălui lor văduv, ca să-l părăsească pe rînd pentru Carmelul din vale, închisoare strictă. Acolo Tereza s-a întrecut ca să găsească cuvintele cele mai dulci, și să-și îmblînzească firea prea personală, și cu iscodiri lăuntrice neliniștitoare. Camerele au rămas intacte, sufrageria comună, camerele tatălui, a fetelor și a ei — albă cu ferestre spre grădină, cu jucăriile și cărțile pe un colț de masă. Sufletul ei prea plin de iubire, ca o cupă prea plină, a trebuit să se reverse și a găsit alături pe Isus. Spre el și-a îndreptat atunci făptura ei pasionată. „*Je vais passer mon ciel à faire du bien sur la terre.*"

În biserică ni se arată cîteva amintiri de la dînsa. După o sticlă, părul ei nesfîrșit blond, buclat — minune dăruită iubitului divin.

A murit repede, istovită de prea mult zel și de prea multă fragilitate, fără să-și întărească trăsăturile feței și să-și

încrunte fruntea bombată; șoptind un ultim cuvînt de îndrăgostită, înainte de a se duce la El.

„*Mon Dieu... je t'aime...*"

Într-unul din magazinele nenumărate de felul acesta, printre tablourile, sculpturile, cărțile poștale, obiectele diferite cu chipul sfintei Tereza de toate mărimile, culorile și prețurile, Hans tîrguiește...

Apoi prînzul provincial cu brînza locală Livarot și cu cidru... După prînz plecăm spre Trouville, făcînd astfel un ocol în drumul nostru triunghiular. Gara de la mijloc pe o mică insulă, iar de o parte și de alta pînă la marea din apropiere, Tonques, rîu subțire. În stînga lui, Deauville aristocratică și potolită, la dreapta Trouville, mai capricioasă și mai turbulentă. Ne grăbim, înainte de toate, spre mare și o găsim liniștită și depărtată în culori închise și neexpresive. Pe nisipul umed și mult, printre scoicile cu forme mereu noi, cu toată umezeala care ne împovărează greoaie și ne stinghерește mișcările, ne simțim pentru un moment înviorați. Dar ploaia și frigul ne-a întors repede la hotel, și pe străzi murdare, printre bălțile cenușii și casele neîngrijite cu obloanele trase, sub ploaia ce curgea monoton și deprimant, nu ne închipuim pășind silueta sprintenă îmbrăcată în ultima creație a casei Printemps, pe care prețurile de pe-acum mari ne-o anunță.

Seara însă am găsit totul transformat, magnifică transformare. Mareea se dezlănțuise și-și ajunsese plinul ei, cuprinsese prin gesturi nervoase tot nisipul interminabil pe care ne plimbasem în voie, cu puțin înainte, și clătina aprig digul lung de lemn pe care înaintam, înfricoșați de neînsemnătatea noastră, bătuți de limbile vîntului — prelungiri invizibile parcă — ale vîrfurilor de valuri. Tonques se făcuse negru ca smoala, se înmulțise în cantități enorme și acuma gros, dospind mereu, împins violent, o pornise înapoi spre izvoare. Norii dispăruseră complect, și stelele punctau ascuțit cerul ca vîrfuri de spadă care or străpunge la întîmplare o pînză albastră prea întinsă. Iar luna mare, rotundă perfect, sclipitoare, își desăvîrșea opera și bănuiam în spațiu ațe invizibile de la ea la noi pe care le mînuia pricepută ca la un teatru de păpuși, și lăsa pe pămînt și

pe ape pete de umbre și de lumini palide, aranjate cu artă, umplînd firea de mister, de teamă, și de vrajă...

5 aprilie

De dimineață iarăși norii murdari și rîul mic, spectacolul se terminase. Am renunțat, din pricina vremii, la excursia pe apă la Havre de peste drum, și apoi, cu un tren localnic umil și încet, după 30 de kilometri lungiți peste măsură, în sfîrșit, Caen.

Caen, oraș negru... Mare, cu străzi multe, cu lume multă, dar totul înghesuit, strîmb, capricios, cenușiu. Casele de pe străzile strîmte și răsucite, inegale, rău alăturate, toate vechi, unele dintre ele din evul mediu — și murdare. (Printre ele, locuința lui Malherbe.)

Pitoresc mult de altfel, dar în căutarea unui hotel mai curat n-ai timpul privirilor de ansamblu și te indignezi mereu.

Hans mai ales nici nu-și poate închipui că ar fi ceva interesant, crede că glumesc și-mi arată mereu trotuarul spart și bălțile dese. Impresia unei sindrofii de bătrîni aplecați, împovărați, ghemuiți unul în altul, dar vorbăreți, curioși și agili în gesturi mici. La un colț, canalul care duce pînă la mare, castelul în altă parte. Apoi universitatea cunoscută, unde Barbey d'Aurevilly și-a trecut licența în drept liniștit și mediocru, spre regretul acelora ce veniseră să-l asculte și exagerau importanța gesturilor lui, pe atunci democratice. Caen, orașul primelor lui amoruri turbulente, cînd își etala garderoba lui colorată, al micului librar Trébutien, făptură bicisnică și mereu aplecată spre sacrificiu, prietenul cel mai bun al lui Barbey, Caen, orașul bisericilor vechi. În piața centrală, biserica gotică Saint-Pierre, înflorită, cu forme pline, elegantă. În alte părți, două biserici enorme, mult asemănătoare: Saint-Etienne și la Trinité, amîndouă în stil romanic și clădite la mică distanță, în secolul XI. În prima, sicriul gol — oasele au fost împrăștiate — ale lui Wilhelm Cuceritorul. În cealaltă, sicriul intact al reginei Matilda, soția Cuceritorului. Din vîrf, de la Trinité, Caenul pare ca un animal de marc negru, încet la respirație, vîscos, plat, umed. Personagiu important, ministru poate, grăbit de ocupații multiple și înalte,

soarele ridică pentru un moment un colț al perdelei cenușii, și-l simți în momentul apariției că tremură de nervi și grabă, și că mușchii trupului s-au și îndreptat în spre alte locuri.

6 aprilie

La gară, lungă discuție cu Hans în fața *Baedeker*-ului, dacă să ne oprim la Bayeux. Experiența Caenului l-a săturat de noi aventuri. În fața vreunei murdării exclamă mereu ironic: „Poftim culoare locală", și apoi: „Eu nu admit culoare locală unde nu-i curat!" Ne-am oprit totuși la Bayeux unde, ca să ajungi în orășel, mergi o bucată printre cîmpuri. Cerul se înseninase și frăgezimea aerului ne înviora. Populația curioasă ne privea de la ferestre. Pe strada principală, magazinele mici, întunecoase, fără clienți. La mijloc, catedrala gotică grandioasă, motivul principal al opririi noastre. Peste drum vechea episcopie și acolo celebra tapiserie a reginei Matilda, figurînd istoria cuceririi Angliei de către normanzi: o bandă lungă de 70 de metri de pînză negricioasă, unde au fost aruncate cu acul puncte de lînă colorate, pînza însăși servind ca fond.

A fost cusută de lucrători anglo-saxoni, și scenele reprezintă, cu naivitate și exactitudine, costumele, armele, vapoarele în timpul acela.

Terminăm iute vizitele noastre, apoi ieșim la cîmpul proaspăt și rătăcim multă vreme, iar noaptea se lăsa moale. Hans e încîntat de atîta prospețime. Indignarea lui împotriva Caenului a devenit astfel și mai elocventă, iar admirația pentru Bayeux nu are margini. „Asta zic și eu că e culoare locală!"

Ne întoarcem în unul din multele magazine cu cunoscutele porțelanuri locale de culoarea tabacului și cu motive de pe pînza reginei Matilda. Înainte de a intra în restaurantul familiar unde sticlele cu cidru ne îmbie, Hans, optimist asupra excursiei noastre, cumpără pentru o perfectă orientare o busolă.

7 aprilie

Hans a plecat direct la Cherbourg, dar eu m-am oprit în drum pentru cîteva ore la Valognes, orășel plin de amintirea lui d'Aurevilly, care venea călare de la apropiatul

Saint-Sauveur le Vicomte, la vărul său Edelstand de Méril. Cîteva străzi goale cu case vechi, și în mica biserică gotică, slujba dinainte de Paști. La confesional își așteaptă rîndul bătrînele în îmbrăcămintea locală neagră, cu năframele dantelate pe cap. Epuizez orașul repede și rătăcesc pe cîmp. Ierburile sînt parfumate, iar clopotele bat. Pe drum copiii mă salută ca la noi în țară la sate, unde se prepară pe acum, la fel, Paștele, acolo, așa de departe...

8 aprilie, zi de Paști

Cherbourg, oraș neinteresant, cu un canal care-l desparte în două, gen palid Trouville-Deauville, cu clădirile convenționale, teatrul pe o piață mai mare, strada principală cu poșta, librăriile, magazinele, restaurantele. Muzeul conține ceva mai mult decît obicinuitele „glorii locale": cîteva portrete de familie ale lui Millet[1] descoperite în podul primăriei. Statuia lui Napoleon, călăreț întreprid, biserica gotică, cu lume multă și, după balustrada fatală, marea.

Facem din Cherbourg, pentru cîteva zile, centrul nostru de excursiuni, și după-amiază automobilul ne poartă de-a lungul mării printre poziții fermecătoare, cu multe amintiri normande, iar un ghid cu urechi mari ne dă explicații. Ajungem — eram vreo douăzeci — la capul Hagen și acolo coborîm pentru o clipă. Vîntul, cîntăreț din banjo, scoate singurul lui sunet, neîntrerupt, subțiat și îngroșat curgător ca în urma întinderii și destinderii instrumentului muzical, fără distanțele matematice dintre notele unui piano. Pe vîrful stîncelor sîntem cu toții, instinctiv, făcuți bloc ca să ne păzim de tăria lui — aranjați parcă de un regizor mare pentru vreun efect scenic de mase, și ca și cum el ne-ar izbi numai la mijlocul trupului, grupul nostru se adîncește la mijloc iar privirea ațintită pe mare ne deschide mari pleoapele și ne atrage tot capul pe gîtul întors, se plasticizează.

Marea se întinde palidă de o parte, de alta, și în față, infinită. Soarele transparent de nord s-a rostogolit drept în mijlocul apei, și acolo, ca o vietate, se mișcă mereu, i se aude respirația și i se vede umflarea și subțierea toracelui. Paiajen imens, și-a întins pînza fină pe tot cuprinsul mării și și-a legat lațele galbene, lucrate exact, în lungul depărta-

telor ţărmuri, şi n-a scăpat un ochi nelucrat. Vîntul mişcă pînza cu totul, o împinge pe malurile netede, o bate şi o tremură, o fîlfîie ca pe o batistă, fără să se desprindă vreo picătură de apă, şi ai impresia că o mînă gigantică, apucînd de un capăt, ar putea ridica toată suprafaţa.

Hans lîngă mine, cu dinţii încleştaţi şi buzele deschise îmi vorbeşte despre farul din depărtare şi se încearcă să calculeze distanţa pînă la el.

Întors acasă, constat că totul a dispărut, ca şi cum n-ar fi fost decît o glumă a imaginaţiei, că tot jocul de lumini a încetat şi că s-a risipit toată atmosfera care mă cuprindea, cum se întîmplă cu sunetele, puţin timp după terminarea bucăţii cîntate. Şi cu dezesperare văd că nu pot reconstrui decît un singur lucru mai cu exactitate: urechile mari ale ghidului...

Dar seara, marea neagră sub cerul sumbru părea o locuinţă tainică de tîlhari. La cele cîteva lumini înguste care-i străbat întinderea, îşi număra pesemne cîştigurile zilei. Întrebuinţase pentru asta toate mijloacele posibile, viclenia, graţia, făgăduielile, şi uneori mînia pe faţă.

Spuma sunase şi strălucise ca pietrele scumpe, tremurase şi se împletise ca o dantelă, se încordase ca arcul care nu dă niciodată greş. Nimfele trandafirii îşi întinseseră mereu braţele ademenitoare, cu degetele răsfirate o dată cu valurile, ca să şi le retragă mereu.

Sirenele se rotiseră surîzătoare, iar meduzele invizibile, nu şi încetaseră cîntecul vrăjit. Iar acum, în noaptea neagră şi adormită, aplecînd urechea peste balustrada din lungul apei, mi se pare că aud, venit din adîncimile misterioase, un sunet de arginţi...

9 aprilie

Dimineaţa cu Hans la castelul de la Tourlaville. Copaci mulţi peste care se rostogoleşte vîntul. Întindem mîinele goale pe marginea lacului şi două lebede au alunecat iute pînă la noi, şi ne-au întins gîturile, blînde şi cuminţi ca două oiţe.

După-amiază, petrecerea croitoreselor la Martinvast, în tradiţia Cherbourgului, a doua zi de Paşte. O nouă im-

presie a vieții franceze — viață cu înfățișări multiple, cu toată tendința românească de a o reduce total la tipul agreabil parizian. Trenurile puse anume la dispoziție, supraîncărcate, au străbătut încet cei cinci kilometri. Unul a făcut un spirit și tot compartimentul a rîs, cunoscuți și necunoscuți, rîs familiar.

Sînt îmbrăcați gros, căldura a venit pe neașteptate, și acum cu toții se plîng de cald. La Martinvast, în fața gării, un delușor, cu un drum împrejmuit de un gard. Cei curagioși și-au făcut loc printre rupturile gardului și au urcat pieziș, ca să termine mai iute cei cîțiva metri. Pe micul platou, călușeii, o tarabă cu tot felul de vase proaste pe care trebuie să le nimerești, pentru cîștig, cu rotițe de lemn, o cîrciumă mică transformată în cafenea; apoi cîțiva negustori ambulanți cu portocale, zaharicale și alune. Iar lumea, într-o înghesuială veselă, se mișcă încet împinsă de colo pînă colo, domni cu surîsul indulgent și cu paltonul pe brațe, cocoane vorbind despre prețul zilei, domnișoare cu poșetele pline cu confetii, marinari, copii transpirați și turbulenți cu bereta pe ceafă. Și copii mici de lapte rotind ochii la armonica roșie, care încearcă un *cearl*.

Părăsim mulțimea și ne strecurăm pe drumul încurcat de cîteva căruțe venite la sărbătoare și lăsate acolo, trecem pe lîngă bisericuța veche și intrăm în parcul deschis anume, cu înfățișarea Cișmigiului duminica. La capătul lui, un castel. Întîrziem mai mult pe iarbă, într-un loc mai singuratec. La întoarcere, ultimul tren spre Cherbourg se pregătea să plece și toată lumea, strînsă compact ca o singură vietate monstruoasă, umflată din pricina aerului cald, aștepta deschiderea ușilor. Ne grăbim pe platoul gol, în timp ce negustorii își strîng mărunțișurile, pe covorul de hîrtiuțe de toate culorile, de coji de portocale și alune. Provincia, naivă și cuminte, cu sufletul ei identic pretutindeni.

10 aprilie

De dimineață m-am certat cu Hans. Motivul, neînsemnat. Am spus, cu nu știu ce ocazie, că Ovidiu din Constanța ar fi mai bine plasat lîngă mare. (Hans a trecut prin Constanța spre Constantinopole.) S-ar da o semnificație adîncă și fără îndoială că divul și-ar aminti mai iute de

vechiul Tomis uitîndu-se la ape. Hans a voit neapărat să mă contrazică și s-au născut discuții interminabile.

— De ce să muți o statuie cheltuind mulți bani, cînd pretinzi că nu e decît o copie?

— Totuși e foarte bună.

— Ce răspuns ilogic! Și-apoi cum vrei să lași o piață așa de mare fără nimic în mijloc! Dar eu știu că este o lege care cere să se așeze statuiele în mijlocul pieței.

— Ca s-o privești de la cafeneaua de peste drum, sorbind cafeaua în sunetele muzicii militare...

— Ce-are a face, și în Franța cîntă muzica militară în preajma statuilor. Și unde vrei s-o pui?

— Nu știu, între flori, lîngă mare.

— Ca să n-o vadă nimeni! Spune dacă nu e mai frumos simetric în fața primăriei?

— Depinde de gust!

— Din moment ce ai ochi poți să-ți dai seama unde e mai bine așezată o statuie. Și apoi, am văzut eu acolo, și pe malul mării cîntă muzica militară!

Apoi într-un tren mic, localnic, pe un timp gri, printre orașele gri, de-a lungul mării gri, spre celălalt capăt de sus al Cotentinului, Barfleur, oraș de o mie de oameni, în lungul mării. La rînd, Café de France și Café de Commerce cu cidru mult, o *épicerie*, pe ziduri reclame Menier, apoi un monument *Aux soldats morts pour la patrie* și la capăt bisericuța veche. Prin cîteva bărci, cîțiva marinari vorbind în dialect, iar la uși femei, cu mînicile suflecate, ne privesc curioase. Stau pe stîncile mari, cenușii, privind la mare. Deasupra se aliniază nori gri, dungați cu negru. Pescărușii, la fel colorați, rotesc scoțînd sunete stridente. Hans a plecat la 2 kilometri, la Gatteville, să viziteze farul înalt de 70 metri. Aud, amestecat, zgomotul apei, scuturatul vînturilor, țipetele pescărușilor, cîte o vorbă neînțeleasă.

11 aprilie

În sfîrșit, am părăsit definitiv Cherbourgul, dar ne-am oprit curînd la micul Saint-Sauveur le Vicomte, locul de naștere al lui d'Aurevilly... Coborîm și singura stradă cu case vechi, de piatră cenușie. Culoarea aceeași, și casele,

cu două etaje la aceeași înălțime, dau o impresie monotonă, cu toate că strada se răsucește și se lărgește uneori formînd piețe. În trecerea noastră spre micul hotel din josul tîrgului, oameni la ferestre. Am găsit apoi pe *mr.* Yver care a alcătuit micul muzeu „d'Aurevilly" și ne-am dus cu el să ni-l arate. Yver este un om ciudat. Mic, cu un surîs nenorocit mereu pe buze, cu ochii parcă înlăcrămați. A fost douăzeci de ani în slujba abatelui Anger, prietenul lui Barbey, care i-a insuflat dragostea pentru romancierul normand.

De la moartea abatelui, nu s-a mai ocupat decît de Barbey. A strîns cu o miraculoasă răbdare toate cărțile lui, toate lucrurile lui, manuscrisele, notițele, mobilele, hainele, toate fotografiile și petecile de hîrtie. Astfel a izbutit să alcătuiască un muzeu. Acum poate răspunde la orice chestiune de detaliu, și de nu are poate simțul critic, cunoaște viața autorului zi cu zi. Ai impresia, vorbind cu *mr.* Yver, că Barbey trăiește încă. Mi se conturează imaginea pe care mi-o dăduse lecturile îndelungate, iar silueta literară prinde viață.

Mr. Yver, după ce-și prepară mîncarea în singura cameră și-și hrănește nevasta paralizată de 12 ani, care nici nu-l mai cunoaște, pornește zilnic spre muzeu. „*C'est un dérivatif*", spune el naiv, probabil la fel tuturor vizitatorilor, dar totuși tragic. Ființa lui Barbey nu-l părăsește niciodată. Vede pretutindeni eroii romanelor lui, îi visează și le plasează în Cotentin toate peripețiile. Și totuși umilul *mr.* Yver nu are nimic dandy, tipul preferat al lui Barbey.

Dar dacă autorul normand și-a plimbat personalitatea magnific, încorsetat și cu mîna fină — mîndria lui — pe șold, cu obrazul ușor fardat, cu părul — la bătrînețe — înnegrit, cu ghetele dureros de mici, toți prietenii lui au fost umili, numai suflet însă. Săgetătorul avusese, tînăr, *mal du siècle* ca tandrul Musset și toată viața rămăsese singuratec și tandru. Fratele său, Léon, sau abatele Anger fuseseră fără prestanță, dar suflete minunate. Minunat fusese îndeosebi tipograful Trébutien, care, sărac și neputincios, găsea totuși mijlocul să tipărească desăvîrșit cărțile prietenului său refuzate aiurea. Pe Trébutien ni-l amintește mai ales *mr.* Yver. În muzeu vedem mobilele puține și neînsemnate ale faimosului dandy ireproșabil, căruia nu i se

putea imputa decît de a fi excesiv, vedem volumele și manuscrisele legate savant.

Așa lugubra *Histoire sans nom* e legată în negru, iar *Médaillons de l'Académie* în verdele academician. Pe pereți, fotografiile tuturor cunoscuților și diferitele poze savuroase ale lui Barbey, fidel modelelor de eleganță celebre, Byron, Brummel[3] și chiar... Balzac, deci o concepție eclectică asupra modei și, în orice caz, înoportună după 1830.

Pe o măsuță, creioanele de toate culorile cu care trăgea săgeți bizare și simbolice pe toate colțurile manuscriselor, sau cu care își făcea sprîncenele, apoi fardurile și pudra. Prin dulapuri, hainele complicate și, mai ales, vestele de mătase de toate culorile, celebre.

Barbey d'Aurevilly a fost un romantic întîrziat și de aceea neînțelegător al contimporanilor, și neînțeles de ei, din categoria romanticilor aristocrați și catolici în genul lui Chateaubriand, un retoric cu un mare talent (conversația lui era celebră) și un temperament de combatant uimitor de rezistent, cu toate momentele de delicatețe și de suferință minoră.

Un normand impregnat de solul natal, transplantat la Paris greșit. Îmbinarea diferitelor lui caracteristici nu a făcut însă armonios, de aici savoarea personalității lui complexe: fond adînc uman decorat cu ornamentații, deseori amuzante. Imaginația lui în perpetuă mișcare, care vedea numai gigantic, făcea mereu mizerii catolicului din el, și putem găsi din plin motive de ironie. Scuza lui Barbey pentru subiectele scabroase „*Pour en ôter le goût*" nu e convingătoare.

Mr. Yver îmi explică multe nelămuriri. Dar mă întreb, oare Hans care abia știe un nume propriu învățat de curînd de el, și care acum ascultă cu interes, cum o fi legînd el atîtea mici fapte împreună ca să-și poată imagina un om așa de complicat, zvîcnind de sevă, și în vecinică vibrație?

Apoi, în donjonul din spatele muzeului care a avut un rol principal în imaginația lui Barbey. Din vîrful lui ne alunecă privirea prin orășel, mai departe la mînăstirea Maicii Postel, printre arborii răzleți, pe iarbă. Atmosferă de o nespusă melancolie, aerul suav, culorile tandre, păsările cîntărețe. Iar *mr.* Yver, cu abilitate, plasează silueta

mîndră a lui Barbey prin locurile neschimbate deloc de atunci, pe potecile, pe drumul mai ales pe care, bătrîn, se plimba neobosit cu abatele Anger, mereu în discuții pioase și în efuzii sentimentale.

Legendele aici circulă, iar oamenilor le plac aventurile. Scriitorul normand a găsit în abundență modele și întîmplări pentru romanele lui.

Imaginația a mărit apoi cadre de la început mari.

Mr. Yver nu obosește: „*Voilà la maison du célèbre prêtre marié*".

Coborîm și ne strecurăm printre pomii cu floarea începută. *Mr.* Yver se plînge: nimeni nu-i dă nici un ajutor: primarul nu ia parte decît la banchetele ocazionale ca să ție, impozant, discursul: librarii îl fură sau îi plătesc derizoriu publicarea manuscriselor cu atîta greutate strînse și puse la punct. Cu ocazia aducerii rămășițelor scriitorului de la cimitirul Montparnasse — scopul cel mai însemnat al vieții lui, și care s-a îndeplinit după un plan admirabil — el a plătit totul din economiile lui infime. Paul Bourget, ultimul amic în viață al lui Barbey, nu scrie decît prefețe sentimentale, iar Henri Bordeaux, trimisul oficial la Saint-Sauveur, a citit cărțile autorului în tren, ca apoi să declame cu patos și să facă imediat un volum pretențios și ridicol...

Am ajuns într-o grădiniță cu cîteva cruci. Printre ele, alături de fratele Léon, Jules Barbey d'Aurevilly, „*le duc de Guise de la littérature*". Un buchet de flori deasupra, pioasă grijă a d-lui Yver.

Ne aplecăm plini de emoție, tăcem un timp, apoi șoptim cîteva vorbe despre el. Liniște perfectă, pomi parfumați, păsări cu cîntec neîntrerupt. Săgetătorul s-a împăcat, în sfîrșit, cu legile firii. Oamenii sînt tot așa de neghiobi, dar el nu mai face nici un gest de împotrivire. A renunțat la toate credințele lui aprige și la scrupulele de om de lume, la morala intransigentă și la gusturile romanțioase, la garderoba faimoasă. Și-a păstrat numai cîteva oase firave, doar cu o ușoară îngroșare la genunchi.

12 aprilie

După o ultimă plimbare prin Saint-Sauveur le Vicomte tihnit, plecăm iarăși și numai gîndul de a revedea marea îmi mai alungă părerile de rău. Ne hotărîm să ne oprim la toate localitățile mai însemnate, oricît de puțin. Începem, printr-un ocol de cîteva ore, cu Carteret, mică stațiune balneară, deseori vizitată de Barbey și unde ai, după asigurările *Baedeker*-ului, privelişti superbe asupra mării. Între două trenuri fugim prin orașul La Haie du Puits, vizităm biserica, traversăm strada principală și cumpărăm ilustrate. Apoi Carteret...

Urcați pe falezele capului Carteret, lîngă far, Hans își acrobește în granit numele. Privesc la marea care se întinde nesfîrșită. Vîntul nu mai șuieră ca la Hague, iar apa nu se mai zbate așa de puternic. Încet, încet, la începutul mareei, spuma subțire, dantelată se împinge pe nisipul întins, rămas încă umed de dimineață. Aproape, cerul albastru cu bucăți de vată, iar în fund metalic. Marea verde-lăptos. În dreapta stîncilor, verdele se preface pe nesimțite în albastru ce se termină cu fășii de scamă albă. N-aud decît marea și totuși surprind sunetele cele mai curioase. Culorile curg și nuanțele lor se îmbină în mișcare continuă. Nu pricep după ce legi se îmbină în ființa mea, la un loc, culorile, sunetele, aerul care mă cuprinde, parfumul firav și totuși complicat. Nu pricep cum compozitorul a împletit armonios împreună atîtea elemente disparate, și mă gîndesc la compozițiile omenești așa de simple făcute din elemente identice. Și nu mai cred într-o transpunere posibilă a naturii, oricît de vagă ar fi ea. Arta își are legile ei omenești, dar din natură nu-și ia decît elemente de decor. Nu văd ritmul poeziei care ar putea să semene cu ritmul mării ce se frămîntă fără oprire împrejurul meu. Colecția de creioane colorate a contabilului Barbey n-ar ajunge pentru înșirarea culorilor din față. Și, umil, îmi întorc capul de la stînga la dreapta, unde văd pe fășii marea, prea largă pentru a fi cuprinsă toată dintr-o privire.

Ne întoarcem pe o potecă îngustă spre plajă, marea încet-încet se depărtează, iar nisipul se întinde tot mai lat. Stîncile de granit se sparg, se înmoaie parcă în seara ce coboară misterioasă și par a fi niște bucăți imense de plută uscată.

Hans exclamă: „Știi că am stat în deal exact 35 de minute!"

În oraș cumpărăm ilustratele de rigoare cu biserica, strada principală, și soarele contemplativ deasupra mării. Hans se indignează împotriva fotografiei falezelor.

— Ce imbecili, n-au pus pe ele un om, ca să-și poată da seama privitorul, făcînd proporția, de înălțimea lor!

Seara ne oprim la Coutances și o impresie neobicinuită ne izbește: avem impresia unui oraș părăsit. Cu toată ora devreme — abia nouă ceasuri — străzile erau perfect pustii, luminile stinse, numai la distanțe cîte un felinar palid. Am urcat la întîmplare poteci, am colindat printre copacii mulți care lăsau pete de umbră închisă pe pămîntul cenușiu. Am străbătut ulițe înguste și răsucite, cu surprize la fiecare întorsătură, apoi străzi largi cu case întunecoase, și cu obloanele albe lucind. Cîteodată cîte o umbră mai înaltă și mai subțire și bănuiam o biserică. Detaliile gotice dispăruseră, iar turnul apărea vaporos. Pașii noștri izbeau straniu trotuarul, vorbele noastre sunau nenatural, iar cei cîțiva trecători — năluce — păreau în noapte niște hoți la pîndă. De spuneau ceva, vorbele lor ni se păreau dosnice, deși se auzeau de la distanță în liniștea perfectă.

Toate ferestrele întunecate. O armonică, de nu știu unde, a început brusc un cîntec și atunci am avut impresia că s-au apropiat casele între ele în jurul nostru ca oamenii la o noutate, că orașul s-a strîns ca un păienjeniș și am simțit o familiaritate binefăcătoare care mi-a descordat pentru o clipă nervii. Senzații de frică și totuși de curiozitate avidă, de complaceri, mă transformă într-o melancolie tragică, cu ușurința cu care valul se transformase din verde în albastru. Dar armonica s-a întrerupt repede și tot așa de brusc cum începuse, la mijlocul unei fraze melodioase. Și orașul de aproape s-a desfăcut iarăși, ca mîna desfăcută cu degetele răsfirate. Aveam impresia că, asemenea unui rîu, întunericul lichid curgea pe străzi stropind cu spume albicioase pereții.

De la hotelul fără zgomot și lumini de lîngă gară, m-am uitat în noapte multă vreme spre Coutances, orașul celui mai autentic provincialism pe care l-am văzut vreodată. Priveam ațintit drumul urcător, pierdut printre arbori, dar

nu desluşeam nimic lămurit şi mă întrebam ce va mai rămîne din toată această vrajă, atunci cînd soarele va lumina colţurile ascunse şi va trezi oamenii, şi ce transformări vor mai lua atîtea linii tremurătoare şi negre pe drumul suitor.

13 aprilie

Coutances este un orăşel de vreo 6.000 de locuitori (Hans mi ar spune poate că sînt inexact, mi-ar arăta tot dezastrul unei statistici întocmite de mine şi toate repercuţiile ei economice), aşezat pe un monticul pe care-l cuprinde întreg. De necaz şiragurile de arbori, străzile înghesuite sau unele mai mari mereu urcă şi coboară. În mijloc, pe vîrf, o piaţă mai mare, cu celebra catedrală gotică într-o parte. Găseşti din oraş tot felul de perspective asupra cîmpiei din jur, care se întinde capricios, cu case răzlеţe pe ea. Iar de jos, din tren, Coutances ridicîndu-se îngrămădit printre pomi şi vrînd să se desprindă dintr-odată, se înalţă cu forţă şi încordare ca o fîntînă arteziană prin cele două turnuri ascuţite ale catedralei. Catedrala văzută de aproape, masivă, fără graţia pe care goticul o pretinde, îmi place puţin. Pare lucrată din granit, cu linii simple, geometrice, tăiate în acelaşi bloc.

În biserica Saint Pierre, clădită în sec. XV şi XVI, într un moment de afecţie excesivă, am încercat să explic lui Hans cu ce exactitudine se pot da uneori aceste monumente şi explicîndu-i aici detaliile Renaşterii (la mijloc chiar un turn întreg) grefate pe tradiţia gotică. Hans a ascultat cu bunăvoinţă o bucată de vreme, strîmbînd numai la cuvîntul „exactitate", dar o statuie din altar, care-i atrăsese atenţia hipnotic, îl făcu să mă întrerupă brusc.

Cine o fi oare sfîntul ăsta cu echerul în mînă?

Cum nu ştiam, întrebarea l-a persecutat multă vreme şi multă vreme a rămas neatent la orice i-aş fi spus...

După prînz din nou înspre mare...

Granville e aranjat admirabil pe o limbă îngustă şi lungă de pămînt înfoiat întrat în apă. Astfel perspectiva e uneori minunată. Totuşi prilejul n-a fost folosit îndeajuns şi dacă într-un colţ, lîngă plajă, sînt cîteva vile şi cazinoul elegant, străzile sînt destul de comune, înălţimea

e acoperită cu ulițe înguste care împiedică vederea, iar pe înălțimea cea mai înaintată și mai pitorească, o cazarmă patrată, cu o curte mare primprejur și cu un soldat care păzește intrarea. Marea vine domol și apa — între maree — este reținută de diguri ce seamănă cu niște jucării de copii. Culorile mării sînt de o delicatețe uimitoare, tandre, calde, mereu deschise, alături de alb și roz; amintesc oarecum Balcicul.

În fața unui colorit admirabil între verde și albastru, întins peste tot și mat, am protestat contra numirilor de culori prea puține, cînd în fața mea se întindea, așa de nemărginit și de lămurit, o culoare fără nume.

Hans mi-a explicat că nu există numărul, oricît de mare ar fi, care să cuprindă toate posibilitățile de culoare. Și în scurt timp i-am dat dreptate, căci aspectul mării se schimbase îndreptîndu-mi aceeași atracție tiranică și pretenție indiscutabilă iar eu la fel nu eram în stare să dau un nume culorii noi.

Pe nisip, lîngă marea care vine cuminte pînă la mine. Soarele de-abia a apus, și un colț din fund s-a colorat într-un galben discret. Și cum amurgul își lasă pe apă o bandă capricioasă trandafirie, subțiindu-se în drum pînă la nisip, în această înserare de nuanțe delicate, parcă ar fi o fată îmbrăcată într-o rochie vaporoasă de juzuri multe, albastru deschis, aproape alb și căreia i s-ar vedea prin pînzele străvezii, carnea indecisă și tremurătoare...

Pe țărm, stîncile masive...

14 aprilie

Am scoborît cu multă greutate înălțimea Granville pe stîncile de la poale, și acum am ajuns, strecurîndu-mă prin granitul tăiat geometric și cu dese ochiuri de apă, la marea care se zbate tot mai aprig și uneori aruncă picăturile pînă la mine. Scoici infime punctează stîncile. Vîntul bate din spate, cerul s-a închis, culorile mării s-au unificat și s-au mai închis, fără însă să-și fi pierdut frăgezimea de aseară. Hans, după ce m-a acuzat de imprudență, a plecat pe dig, spre far.

E atîta mişcare pe mare şi totuşi nemărginirea ei ne arată neputinţa noastră, şi ne îmbie la înţepenire. De aceea ţărmurile, cu tot pe ele, par încremenite demult. Am impresii în genul lui d'Aurevilly: stîncile se îndoaie şi se strîng enorme în grămezi ca nişte elefanţi doboriţi, căzuţi la întîmplare cu toată greutatea asupra lor, alteori se subţiază în poteci cu crăpături mici şi cu reflexe stacojii pe ele, ca nişte piei de crocodil. Mă uit mereu la apa mereu reîncepută, nu-mi închipui marginile ei şi mi se pare că în faţa mea s-a lichefiat spaţiul. Şi poate, din nu ştiu ce motive, de privesc cerul în ziua cea mai clară, nemărginirea lui mă turbură mai puţin.

Am ajuns, fără să-mi dau seama, pe plajă şi acum impresiile mele au devenit mai convenţionale. Am luat loc, obicei de rigoare, pe nisip. Cîţiva copii se joacă cu tot felul de forme, mamele-şi privesc dulce odraslele. Decorul se armonizează la fel ca la noi, cînd se amestecă covoarele turceşti printre scoarţele naţionale, şi în faţa valurilor, făcut mic împotriva vîntului, cu fularul înnodat, cu pălăria înfundată, cu umbrela alături şi buzunarele pline de ziare, mă simt un personagiu comic...

Hans s-a înfuriat pe mine. I-am spus că intenţionez să-l pun în impresiile mele şi mi-a pretins să-i citesc pasagiile în care l-am pus. Bineînţeles, nu i-au plăcut şi a găsit totul inexact. M-a făcut răutăcios şi i-am replicat că se teme să nu-i stric reputaţia de fante de provincie. Şi totuşi are dreptate, recunosc că poţi să ai sufletul poetic şi să întrebuinţezi busolă; că l-am văzut uitîndu-se la mare; că uneori el merge pe stînci în timp ce eu stam locului, şi că a făcut chiar două imagini: o dată a comparat o vilă cu o cutie de chibrituri (ceea ce poate s-ar explica, cu toate variaţiile formelor vilei, prin cine ştie ce combinaţii geometrice), dar mai ales a găsit o imagine plină de savoare, spunînd că oiţele îi fac impresia a fi făcute din miez de pîine.

Oamenii sînt complicaţi, se găsesc în ei toate variaţiile. Deosebirea între ei o face cantitatea în care se găsesc ele. Şi de ce n-o fi vrînd să înţeleagă Hans că exactitatea nu e o calitate mai puţin preţioasă decît vagul poetic?

15 aprilie

Am ajuns aseară la Avranches, unde noaptea am rătăcit pe sub ploaia care a reînceput, fără să fi parvenit să ajungem în oraș. Și astăzi, de dimineață de tot, sub un cer minunat și umed încă, am plecat spre celebrul Mont Saint-Michel. Un orășel de cîteva zeci de case, așezate la întîmplare și înghesuite unele peste altele pe o stîncă de granit cu o circomferință de 800 de metri, se înalță așa încărcat, subțiindu-se și ascuțindu-se comic prin biserica și mînăstirea, celebre, cu turnul firav în vîrf. Împrejurul orășelului, nisipul împrăștiat pe mai mult de 10 kilometri care, la marea maree, e acoperit printr-un gest fantastic de marea din fundul peisagiului. Drumul înălțat și subțire, care la Veneția se oprește la porți, iar înfățișarea tîrgului, mărindu-se mereu la apropiere și totuși putînd să-l cuprinzi întreg dintr-o privire, este una din minunele Franței. O stradelă pitorească trece pe sub porțile multe și vechi și urcă imediat la mînăstire, iar pe părți restaurantele la modă și magazinele cu vase, cărți poștale, tot felul de amintiri, și vînzătorii care, ca și în Orient, se țin după tine ca să cumperi. Nici un magazin de haine sau comestibile — nu e loc pentru așa ceva pe stîncă. Aprovizionarea se face zilnic de la 10 kilometri. Mînăstirea, cu biserica în mijloc, a servit pentru călugări, apoi ca închisoare celebră. Biserica clădită la încrucișarea romanicului cu goticul, nu dă o impresie unitară, dar detaliile sînt admirabile. Niște minuni de grație și de proporție sînt *le réfectoire des moines*, *le réfectoire des hôtes* și *le cloître*.

De la mînăstire te poți coborî și de-a lungul zidurilor crenelate, care încing micul munte, și de pe trepte ai perspective asupra mării și a nisipului, neprețuite.

L-am părăsit pe Hans, ocupat să cumpere cărți poștale și amintiri. E o vecinică întrebare pentru mine cum pune el mai mult entuziasm și grabă pentru niște cîpii, înainte de a fi privit mai de aproape însuși originalul magnific. L-am regăsit însă iute, strada unică și mică te dispensează de multe căutări.

Amîndoi am înconjurat muntele ca să-l vedem din toate părțile, dar de-abia ne puteam ține echilibrul pe stîncile mici, așezate pe lutul moale și periculos și am ajuns la

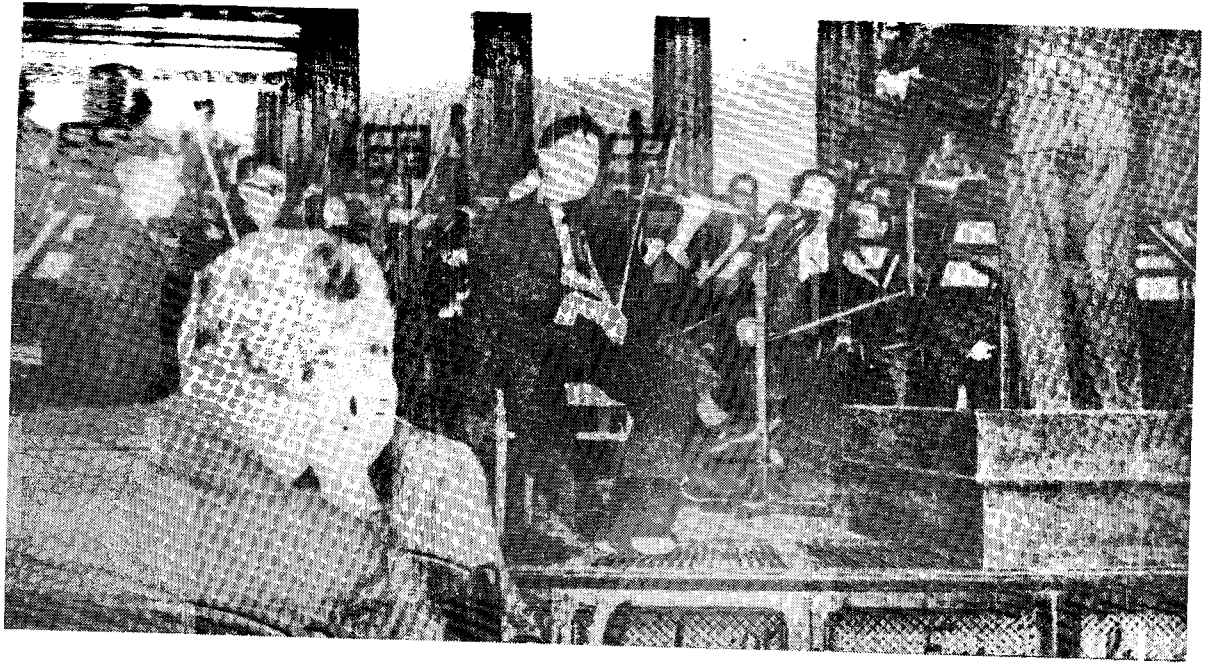

George Enescu, la repetiție

Anton Holban, portret de Tache Soroceanu

porți înainte de a fi avut prilejul vreunui minut de meditație. Am urcat din nou pe ziduri, ca să-i arăt lui Hans perspectiva, dar el se uita mai mult la fotografiile de pe stradă. Am avut pretenția să rămînem într-un restaurant deasupra nisipului, el a vrut un altul unde să fie lume multă. Am sfîrșit prin a ne despărți iarăși. De la restaurant am privit îndelung la nisipul neted dungat de fire subțiri de apă rămasă încă. O insulă, mică, dar cu multe falduri puternice se ridică și ea pe nisip: Tombelaine. Doi turiști cu picioarele goale și cu sacul la spate, porniți pe jos, s-au depărtat înspre mare, s-au micșorat mereu, au devenit două puncte înainte de a dispare cu totul. M-am ridicat, privind dintr-o ochire tot muntele cu gîndul că nu mai am ce face, și-am coborît la tren. Hans a venit și el exclamînd triumfător că m-a văzut primblîndu-mă prevăzător pe lut prin luneta muzeului din vîrf. În trenul care ne depărta, mă întrebam de ce după atîta entuziasm, plecam pripit. Poate pentru că îngrămădirea de case și nisipul neted îmi dădeau impresia de ceva finit, fără lărgimi superioare priceperii noastre, și nu avusesem decît surpriza unei jucării admirabile. Căci luna fusese acum avară și nu-și trimesese lumina fascinatoare pe valuri, și marea rămăsese departe și cuminte, dungă albastră pe orizontul alb și nu se dezlănțuise pe nisipul gălbui, cuprinzînd insula Tombelaine și zbătîndu-se pe zidurile de la Mont Saint-Michel, aducînd aici miros, lumini și viață.

16 aprilie

Dimineața din nou la Avranches, pe sub ploaie, și vizităm în fugă orașul înainte de a pleca spre Paris. O potecă lungă la deal, cîteva străzi, un donjon. Grădina publică, mîndria orașului, cu alei largi și îngrijite, cu straturi de flori parfumate. Iar de pe terasă, o priveliște magnifică: o întindere enormă verde cu case și copaci așezați capricios, cu drumuri răsucite străbătînd întinderea, subțirele ca niște panglici, iar departe, nisipul cu dungi lucioase, în mijloc cu Mont Saint-Michel care de-aici își netezește contururile, își unifică în sumbru culoarea și pare conic, și lîngă cîțiva palmieri, cu vreo piramidă egipteană, iar departe, de tot, Marea...

Şi acum ne întoarcem din nou la Parisul pe care-l cunoaştem prea bine şi unde, în diversitatea spectacolului, ne-am deprins să vedem numai gesturi identice şi să trăim zilnic aceleaşi mici evenimente şi unde am devenit imuni la vraja Luvrului singuratec, la capătul grădinilor, sau a Senei tandre. O ultimă odă deci locurilor unde, dacă n-am găsit prea elocventă culoarea locală normandă — aşa de ispititor descrisă prin cărţi — mi-a surîs în schimb Sfînta Tereza netezindu-şi buclele blonde prea sumare, şi Barbey ne-a descoperit atîtea taine pe care singur n-aş fi fost în stare să le bănuiesc. Am văzut o Franţă pe care la noi aşa de puţini o cunosc, provincială, naivă şi încîntătoare. Am văzut bisericile reci, mici şi uneori enorme. Şi am văzut, mai ales, marea de la care — cum ţi se întîmplă cînd te desparţi de cineva prea iubit — n-am ştiut cum să-mi iau rămas bun, dar care mai tremură încă în mine.

Noaptea a căzut, iar ploaia curge mereu, încheind excursia în acelaşi fel cum începuse...

Şi-acuma, Hans, care stai amărît într-un colţ, de nu ne-am înţeles tot timpul, îţi voi fi totuşi recunoscător că m-ai făcut să văd imaginele dublu, dar neidentic, înmulţindu-mi astfel impresiile, mi-ai temperat lirismul şi ai ajutat, măcar uneori, ca observaţiile mele să fie mai exacte. Am sosit, Hans, iată gara ticsită. Scoate, bun şi roz Hans, busola şi calculează precis pe unde vom ajunge mai iute acasă...

EXCURSII

Prilejul de a hoinări în paza unui conducător abil, pe potecile unduioase și pline de capricii — șerpi interminabili — printre copaci, la munte, mai poate fi, în aceste timpuri chinuite, o sursă de fericire și de uitare. Am mers de la Sinaia tot mai departe, pe Vîrful cu Dor, pînă la Padina minunată și am avut ca tovarăș pe președintele societății de turism „România pitorească", dl. Iosef Salter, cheamat familiar cu numele așa de caracteristic, căci parcă rămînă pădurile în el: Ioju. Dl. Salter întrunește în el, în afară de priceperea excursiilor în toate detaliile și o prietenie caldă, nuanțată, discretă.

Și, după oboseala drumului, urcatul și coborîtul, izvoarele, crengile foșnitoare, casa lui Serghie, „licențiat în băuturi spirtoase", cum își spune, palpita. Ne-am instalat pentru cîteva zile, și apoi, înainte de a începe explorarea locurilor neumblate unde-și dorm prințesele somnul lor de o sută de ani, am examinat pe ceilalți mosafiri ai lui Serghie. Oameni de toate soiurile, unii speriind șopotele umbrelor cu rîsetul lor strident, alții absenți, melancolici, tăcuți, cu toții însă, oricum ar fi fost, tîrînd o undă poetică după ei, căci îți păreau fantomatici, sosind, pe neașteptate, din zare, din cine știe ce colț al țării, de la cine știe ce preocupare zilnică, și plecînd tot așa de brusc pentru veșnicie (deoarece la șes nu-i vei recunoaște, așa vor apărea de transformați). Și după mulți ani, îți vei aduce aminte de un mănunchi de flori parfumate, și o dată cu el, și de o siluetă

care te-a necăjit, sau ţi-a plăcut, şi ai vrea s-o cauţi în toată lumea chiar dacă odinioară nu te-ai muncit să-i reţii nici numele, făcîndu-ţi iluzia că ai putea-o găsi identică. Poate că de atunci s-a slutit, sau a pierdut tot farmecul pe care îl dase misterele munţilor, sau a servit la masa viermilor nesăturaţi.

Iată-l pe Serghie în persoană, cu mustaţa blondă, în costumul de alpin, mereu ocupat, agitîndu-se de la un capăt la celălalt al cerdacului lung şi strîmt unde împarte spirite şi imprecaţii, asemeni unei cadelniţe balansîndu-se şi aruncînd în drum parfumuri. La un colţ al unei mese, înţepenit parcă de secole ca sfinxul pe nisipuri, cu pălăria tiroleză pe o ureche, părintele de la Petroşiţa împarte sfintele taine din sticle aurii. În mîinile lui pioase circulă, agile ca nişte şopîrle, cărţile de joc, şi prin felul cum le adună şi le desparte, le împărechează după voie, dama oacheşă uneori cu fantele *buclucaş*, alteori cu popa *venerabil*, şi alteori cu amîndoi deodată, pare un prestidigitator abia sosit din vreo povestire a lui Hoffmann.

Şi delicioasa Schatzi, cu ochii strălucitori, cu fruntea încruntată, preocupată parcă de toate îndoielile lui Hamlet. Sau Shanghai Lilly: o fetişcană de 18 ani (Schatzi a descoperit imediat că are 22), cu părul negru împărţit exact în două, aranjat în codiţe, obrajii plini cu gropiţe la mijloc, ochii cuminţi de viţeluşe bolnavă, fruntea calmă parcă fără nici un gînd şi trupul rotofei, cozonac bine dospit şi rumân. A sosit într-o dimineaţă, s-a spălat la izvorul care plescăia la marginea casei lui Serghie, a mîncat în cerdac cu tovarăşii ei, şi apoi s-a dus, la apariţia lunii...

Shanghai Lilly... Nu vei citi probabil niciodată aceste rînduri, şi chiar de le vei citi, nu mă vei identifica văzîndu-mi iscălitura (poate nici nu m-ai observat), şi nici nu te vei recunoaşte în poreclă. Prin spaţiu şi eternitate îţi fac o declaraţie: mi-a plăcut apariţia ta, pentru că era cuminte, odihnitoare, caldă, fără nici o precipitare în glas şi gesturi. Aş fi vrut să facem amîndoi *sindrofie*, *totul rar, încet, cuminte*, şi am fi pus în fruntea conversaţiei noastre *adagio* şi la urmă *da capo*. Numai de n-aş fi descoperit, înainte ca luna să apară, că o viaţă în felul acesta este insuportabilă.

Şi Cocuţa, sufletul meu... A venit un moş bătrîn, moş Tudorică, şi-a scos-o din sac, de lîngă o bucată de pîine, o

aripă de pui și o felie de cașcaval. Așa e de mititică! Un bonețel, cu pantalonași cafenii, în buzunarul cărora își înfundă mîinile pînă la cot. Mutră șireată de șoricel. Și pe spate, încovoindu-i trupul fragil, o buccea cu necazuri.

Minunatele excursii din preajma Padinei!

Printre crînguri pînă la peștera Ialomicioarei, care se deschide neagră în stîncă, în adîncul căreia vuiesc apele. Cu făclia, cu lumina tremurătoare, alungînd limbile de întuneric și luminînd zidurile mucede, pînă în fund de tot, și la întoarcere privind deschizătura unde sclipește biserica, pitulată ca un animal în vizuină. Sau pe marginea Ialomiței pînă la Bulboci... Apa limpede sosind neostenit pe pietricele, impresia tot așa de nelimitată, de amplă, ca și la mare. De o parte și de alta, ca niște uriași încremeniți, Chetle Tătarului, și brazi, și flori de munte. Cîte un lung șirag de oițe merge în ritm cu apele, și tălăncile lor vibrează în tăcerile profunde. Sau Horoavele, unde curge apa în cascade, zgomotoasă și strălucitoare. Sau în vîrful Strungei, de unde se întind pădurile pînă la Bran, unduioase ca valurile. Și din cerdacul lui Serghie, cînd aerul era pur și neninul fără nici o umbră, priveam la muntele din față, pe vîrful căruia Babele tăifăsuiesc de mii de ani.

Într-o zi, deodată, am descoperit că trebuie să plec. Ioju, ca să-mi arăte drumul, m-a condus pînă în vîrful dealului, de unde poteca, însemnată și sigură, pornea spre Sinaia. Și din locul unde trebuia să ne despărțim, Ioju a dat un semnal către cei rămași la Padina; o împușcătură care a vibrat în toate văile. Apoi Ioju și-a reluat drumul înapoi, în timp ce am mai rămas să privesc pentru ultima oară casa lui Serghie cu cerdacul și colinele cunoscute, Ialomița scînteind în soare.

Rămas bun pentru totdeauna poate... Părinte, mare părăsitor în sfintele taine... Schatzi, înfuriată și dulce... Coana, mică și necăjită... Shanghai Lilly, domoală și rotofeie...

Apoi, singur pe lume, am coborît spre Sinaia surîzînd în soare, tot mai aproape...

MÎNĂSTIRILE DIN NEAMȚ

Pentru mine, ca vechi fălticinean, cu casa desfăcută darnic, cum s-ar desface în poveste un sac plin cu odoare, la poartă cu castanii superbi ridicînd pe trunchi o grădină de foșnete și de umbre, cu brazii plantați de bunicul tînăr, și acum întrecînd în înălțime zmeurile băieților, și totul închis bine, pentru păstrare sub un clopot imens în care s-a filtrat aerul cel mai curat — mînăstirile din Neamț constituiau un peisaj familiar și călătoriile acolo nu constituiau evenimente, oricît de miraculoase ar fi fost detaliile. Rudele mele le vizitau pentru luni, și povestirile zarvei copiilor umpleau complect toate aleele și ferestrele gătite cu mușcată.

Călătoria era lungă, căci pe atunci automobilul nu devenise obicinuit, trebuia ca fiecare kilometru să fie consumat în clopoțeii trăsurii și în încurajările vizitiului, dar locurile acele păreau cu atît mai apropiate, și erau rari vizitatorii pe care nu-i recunoșteam, sau nu-i transformam după obiceiurile noastre (căci cei prea de departe, prea streini, veneau mai rar). Drumul o pornea pe strada Sucevei, apoi pe Strada Mare, se oprea parcă la fiecare negustor care-i ieșea în întîmpinare oferind mărunțișuri, întorcea lîngă biserica Sfîntului Ilie, urca pe dealul Tîmpești, unde aproape de vîrf morții tîrgului se odihnesc în complectă liniște, apoi se îndepărta spre zări. Și mai tîrziu Tîrgul Neamțului, orășel ce căpăta la capătul oboselii o importanță considerabilă, fiecare casă umilă era din mers scrutată și ajunși în centru

se făcea o alegere bine socotită între localurile unde se putea mînca bine. Şi iar pornea trăsura ticsită de oameni şi pachete. În scurtă vreme misterioasă, împaienjenită în legende şi spaime, zidul firav al Cetăţii Neamţului. (Îţi aduci aminte, domnişoară Ady, acum cîţi ani? mică, albă, cîrnă, mă întrebai, rezimată de umărul meu, unde-i „orologiul sună noaptea jumătate?") Şi în sfîrşit, un sunet de toacă, de binevenire.

Mînăstirile Neamţ, Agapia şi Văratec, atmosfera asemănătoare şi totuşi avînd fiecare secretele ei, cînd le cunoşti de aproape şi te farmecă detaliile. Fiecare maică sau călugăr îşi are povestea, toate obsesiile se degajează din fiecare trăsătură, gest, sau pliu al îmbrăcăminţii, cînd îi vezi cîte unul sau mai mulţi laolaltă la rugăciunea de zi sau la cea din mijlocul nopţii, sau după cine ştie ce treabă identică în de-a lungul timpurilor care parcă nu fug ca în altă parte.

Noaptea, cele cîteva felinare desfăcînd umbre, copăcei deveniţi călugări, cîntările pătrunzînd aerul întins ca o coardă. Prima rază de soare încă firavă, tremurătoare, pămînd cu băgare de seamă şi, o dată cu ea, primul ciripit de pasăre abia trezită, apoi discuţia între păsări se înteţeşte şi pare că se aude, în tăcerea vastă, în toate fărîmele.

Ziua stai în pridvorul mirosind a levănţică şi priveşti pe vizitatorii care sosesc sau se pregătesc de plecare, avînd fiecare în el obiceiuri şi preocupări proprii, şi totuşi aici atmosfera îi face asemănători, poate că privirea ta s-a schimbat şi nu mai poate prinde toate deosebirile, poate că ei au fost transformaţi de crucea aici solemnă şi atotputernică: par nu oameni, ci imagini coborîte de pe paginile unei cărţi vechi, acoperite de praf. Sau discuţia — ai tonul cel mai amoros posibil şi eşti satisfăcut de vocea ta — cu maica unde găzduieşti, iei parte la micile ei necazuri, te bucuri dacă înaltpreasfinţitul Pimen va veni curînd în vizită canonică, te întristezi aflînd că birurile călugăreşti sînt prea mari şi te indignezi că se cer bani şi pe „fumărit" (cîte hornuri are casa!). Promiţi că, odată plecat, vei opri starea de cumpănă de lucruri, vei face intervenţii la oameni importanţi pe care i cunoşti de-aproape, şi, ca să asiguri pe maică de intenţiile tale bune, îi vii în ajutor de pe acum, cumpărînd o tomiţă de hîrtie de doi lei.

Dacă ești curajos, te înalți pe unul din munții de alături, îți schimbi la fiecare pas perspectivele. Cum să povestești înfățișările fără număr ale naturii în perpetuă schimbare la fiecare bătaie a vîntului, la orice palpitare a soarelui, cînd e suficient să privești o singură frunză care cade făcînd o roată grațioasă în aer, să te emoționezi și să te cutremuri...

Și dacă urci la Agapia, și apoi cobori în cealaltă parte a muntelui găsești, bine ascunsă în frunziș, Mînăstirea Secu, aducînd un aspect de primitivitate, căci oamenii parcă abia sînt desprinși dintre stînci, ca să păzească lăzi pline cu odoare vechi și scumpe.

Apoi, după o călătorie minunată în lungul unei ape, a Secului, Sihăstria și mai pustie încă, și te miri cum acolo se mai utilizează vorba, așa sînt cerințele de reduse. Am găsit odată acolo, desigur împrejurul bisericii, așezați pe jos, călugării cu antereul preistoric ce nu mai avea nici o culoare, cu bărbile și pletele imense prin care nu trecuse niciodată vreun pieptene, cu picioarele goale, informe, scoțînd iarba dintre pietre. Cum m-au văzut, m-au întrebat dacă nu știu cînd are de gînd să le dea statul leafa neplătită de ani de zile și care constă în cîțiva lei pe zi.

Iar departe de tot, pe înălțimi, Sihla cu cei doi călugări și te înfiori la gîndul ce se întîmplă iarna pe acolo: întrevezi din toate întunecimile animale sălbatece înfometate, oameni fără căpătîi alungați de jandarmi și căutînd adăpost, sau chiar ființe supranaturale, oprindu-se din călătoriile lor fără odihnă prin singurătățile interplanetare, ca să bată o dată cu vîntul în vreo ușă neînchisă bine. Și peste tot, așternutul imaculat al zăpezii.

Cunoscînd acele locuri — unde rămîneam artificial, oricîte călătorii aș fi făcut, atît de mare este bogăția transformărilor — am avut perfect intuiția mediocrei mele existențe, de tîrgoveț ce bate zilnic același pavaj, se întîlnește cu aceiași oameni, și se interesează de aceleași mărunte evenimente. Dintr-o dată preocupările se schimbă, spațiul în care evoluează emoțiile devine grandios. Și nu mai concepi decît o singură existență, și te simți deznădăjduit că ești prea bicisnic să iei hotărîrea s-o imiți întocmai: a lui Calistrat Hogaș[1], fenomenalul personagiu aducînd cu el, în țară la noi, mirajul lui Jack London, a cărui importanță extraordinară mai rămîne să fie încă descoperită în mica

noastră literatură unde-i cunoaștem pe de rost pe cei mai neînsemnați. El, singur pe lume, tovarăș numai cu calul, celebra Pisicuța, vagabonda pe toate cărările neumblate din munții Neamțului, palpita în fața fiecărui copac, lăsa în neștire să treacă peste el nopțile și zilele, ploile sau căldura soarelui, nu se înspăimînta de văgăuna cea mai neagră și de toate lighioanele pustietăților; apărea cîteodată ca o fantomă la poarta vreunei mînăstiri, ca să dispară iarăși pe drumurile tăinuite.

BALCIC

Pentru mine care mi-am petrecut atîtea clipe de singurătate la Balcic, chiar de demult, pe cînd vizitatorii nu tulburaseră încă tăcerile cu larma lor grotescă, şi puteam neîntrerupt să-mi îndrept nostalgiile pe toate dealurile capricioase al căror pămînt galben lăsînd rareori să răzbească vreun fir de iarbă uscată anunţa întreg Orientul, sau spre marea ce încerca noi construcţii de apă, dărîmate mereu, şi abia schimbam un pas, că toate perspectivele se înlocuiau cu noi atracţii miraculoase — timpul şi spaţiul nu mai pot să aibă nici o valabilitate.

Cred cu fermitate că un admirator al mării denotă mai multă subtilitate decît un admirator al muntelui. La munte, întrecerea spre piscuri, ca la un şampionat, joacă rol, osteneala te face să închizi ochii în faţa peisagiilor celor mai preţioase, meditaţia este absentă. La mare, dimpotrivă (lăsînd la o parte pe nepricepuţii care nu scot din mare decît posibilitatea de a sta tot timpul în apă), n-ai nevoie să te agiţi, căci decorul se schimbă singur înaintea ta, culorile dansează neobosit într-o bogăţie de împerecheri de nuanţe ce farmecă orice privire, niciodată nimic nu se repetă, iar zgomotul şi mişcarea eternă îţi dau gînduri grave, povestea vieţii şi a morţii te obsedează, adică a singurii probleme pe care ne-o pune Destinul, restul fiind numai detaliu.

Aş putea scrie fără oprire despre atîtea unghere unde am zăbovit, de jocul apelor mai întîi, sau de casele firave urcînd pe lutul arămiu... (înlocuite în ultimul timp, vai!

de stupide vile moderne), de dîmburile de unde poţi vedea toate splendorile şi unde te întîmpină oiţele cuminţi, sau cîte un măgăruş necăjit — animale împotriva cărora omul şi-a trimis pe nedrept spiritele lui caraghioase. Numai Saint-François d'Assisse, spune cuvintele binecuvîntate:

Mon frère, l'âne, et ma soeur, la brebis.

Sau, aş mai scrie de drumul ce merge la Tuzla, roşu şi galben, pustiu şi fierbinte, parcă-i drum palestinian, şi nu te-ai mira să apară la un ocol un profet, însă nu se văd decît călătoare misterioase, broaştele ţestoase.

Am colindat toate aceste locuri, dar la cimitir am întîrziat mai ales. Cimitirul creştin, mic şi graţios, odihnind între dealuri, şi avînd la fiecare mormînt, alături de cruce, cîte un copac încărcat primăvara de floare. Pe o înălţime, bolovani aşezaţi în neorînduială, veritabili menhiri, ceilalţi tovarăşi, morţii turci. Iar în faţă, nesfîrşită, imperială, Marea...

Cimitir şi mare, imagine dublă a înţepenirii şi a mişcării, peisaj apropiat poate de cel de la Cette, care a inspirat pe Paul Valéry în celebra poezie *Le cimetière marin*. Căci mai mult decît în colţul acela, la Balcic, nu te cutremură misterele de viaţă şi de moarte şi nu se zbat în mintea ta, prea bicisnică pentru a putea da vreun răspuns la toate întrebările.

MICI AVENTURI ÎN PARIS

Aş vrea, fără nici un plan, să notez cîteva impresii din Paris. Aşa cum îmi vin, şi voi putea poate alcătui un peisagiu.

O! Conductorul francez, care luă în primire trenul de la graniţă, la prima mea călătorie acolo! Ce impresionat eram!

La Dijon, la cursurile de vară. De ce amicul meu Ionescu avea atîta trecere la fete? Şi nu ştia nici o vorbă franţuzească. Numai, de cîte ori vreo duduie îi punea vreo întrebare, el zîmbea, făcea cu ochiul, şi spunea *oui*. O dată l-am găsit în mijlocul unui buchet de domnişoare, şi toate voiau să ştie de ce naţionalitate este.

— Închipuieşte-ţi, mi-a spus el mai tîrziu, pe toate poarele le-au bănuit, numai de români n-au spus nimic!

O cehoslovacă delicioasă s-a despărţit de dînsul cu cîteva lacrimi. I-a scris curînd, începînd cu *ma petite blessure*, şi el a venit la mine să-i traduc. Acum Ionescu e directorul unei şcoale primare, însurat, cu copii. L-am descoperit la minister în tratative ca să capete ordonanţa de leafă...

Am făcut cu toţii excursii în jurul Dijonului şi la Beaune, celebru pentru vinuri, toţi elevii s-au îmbătat. Îşi uitaseră tentativele de-a fi internaţionali, şi fiecare cînta în limba lui.

Urmam și cursuri de artă. Ca să iau locul cel mai bun, după deschiderea sălii, m-am luat la întrecere cu o poloneză frumușică, pe care o observasem de multă vreme, dar nu aveam curajul să-i vorbesc. Am fost o secundă prieteni, pe urmă iarăși ne-am înstrăinat...

Proprietar, la Dijon, îmi era domnul Loiseaux, rue Fyot de Lamarche, nr. 1, la capătul orașului. Un om de peste cincizeci de ani, verde, cu un surîs șiret la colțul buzelor și la ochi. (Mai trăiește oare?) Fusese negustor pe vremuri, dar acum nu se mai ocupa decît cu grădina. În fața casei, tot felul de flori și de legume. Drept la mijloc, *une tonnelle*, unde luam masa, cînd pe domnul Loiseaux nu-l supărau reumatismele; o supă cu mult miez de pîine în ea, o bucată de carne cu sos, vin în care înmuiai la urmă un pesmete local. Nu era bine să risipești multe fărîmituri la masă.

Printre straturi mă plimbam, declamînd la nesfîrșire din Racine (acolo am învățat pe de rost un act din *Fedra*), ca mă împiedicam mereu de vreo unealtă de grădinărie. Chemam repede pe domnul Loiseaux să-mi spuie cum se numește pe franțuzește. (În Franța am descoperit că nu știu franțuzește. Că, în orice caz, cuvintele uzuale îmi lipseau cu totul. La restaurant, nu știam cum să aleg de pe lista de mîncare. Pe rînd, comandam mîncări necunoscute, ca să le încerc. Așa am cerut, totodată, *soissons* și *flageolets*, ceea ce înseamnă tot „fasole".)

Domnul Loiseaux a fost numai o dată la Paris, cînd avea douăzeci de ani, și mi-a povestit o aventură. O transcriu, căci este caracteristică.

A tras la un hotel, și tot acolo au tras și doi tineri, căsătoriți din aceeași zi, care s-au instalat într-o cameră vecină. Domnul Loiseaux cînd, tocmai în cămașă, se pregătea să se culce, amuzat de scena ce trebuie să se petreacă alături, constată că există o ușă între camere, iar gaura cheii e liberă. Mănîncă a pus la observație, și a asistat la o scenă de o neașteptată prospețime. Căsătoriții se cunoșteau încă puțin și se priveau unul de celălalt. (El era coafor.) În hainele de gală, au început o conversație neînsemnată, despre vreme, sau chiar despre politica Franței, fără să aibe curajul să se dezbrace.

Pe la două noaptea el a făcut o propunere: „Știi ce? Vrei să te coafez?“ Și a început s-o pieptene cu artă!

— Și ai mai avut răbdare? am întrebat pe domnul Loiseaux.

— Desigur... Dar am avut *guignon*. Coaforul m-a auzit mișcîndu-mă și, pe neașteptate, s-a uitat pe gaura cheii să vadă ce e. Și ne-am trezit *ochi în ochi!* Bineînțeles, a acoperit crăpătura. Oricum le-am făcut un servici: am spart gheața dintre ei.

Domnul Loiseaux a încercat să-mi liniștească panicile, căci mergeam la Paris pentru prima oară.

— Caută lîngă Banca Națională, ai să găsești un hotel bun și modest. În el am stat odinioară. (Cu cîteva decenii înainte.)

Ajuns la Paris, m-am urcat într-un taxi și am spus șoferului:

— *A la Banque Nationale!*

— *Laquelle? Il y en a dix!*

Mi s-a strîns inima...

— *Alors, à la Sorbonne!*

După multe nedumeriri, am nimerit într-un hotel mediocru din Cartierul Latin. Peste noapte, m-au asediat toate vietățile pămîntului. Proprietarul, căruia m-am plîns a doua zi, mi-a replicat: „*C'est bizarre!*“

Teatre, concerte, Biblioteca Națională sau plimbări melancolice în lungul Senei. Poporul francez este un popor dramatic prin excelență. Un artist de teatru joacă tot așa de mare rol ca și un cîntăreț la Viena. Este aplaudat, i se cunoaște toată viața, e așteptat la sfîrșitul spectacolului în stradă. Ca să aibă locuri bune și ieftine, francezii fac coadă în fiecare seară la Comedia Franceză, căci anumite bilete se pun zilnic în vînzare. De cîte ori n-am așteptat și eu cu ceasurile, instalat ca și vecinii mei pe cîte un scăunaș „pliant“ pe care îl închiriasem pentru 50 de centime! Luam o carte cu mine și ceteam pagini multe, în timp ce seara se lăsa caldă și parfumată peste noi. Uneori, mă întrerupea cîte o discuție din apropiere prea aprinsă, sau vînzătorii care strigau: „*Bière, sandwich, café, café-crême... Texte, programme, pochette de surprises*“...

Şi cîteodată acum, cînd mă cuprinde un dor cumplit de Paris, mă gîndesc că m-aş duce pentru oricît de puţin timp acolo, nu ca să mai admir bijuteriile arhitectonice de la Notre-Dame sau capodoperile din Luvru, ci numai ca să mă aşez la intrarea Comediei şi să ascult cum aceiaşi negustori, cunoscuţi atît de bine vor spune la fel: „*Café, café-crème*“...

Într-o zi, străzile din centru ale Parisului au fost invadate de cîteva mii de americani. Veniseră foştii luptători din Franţa, şi acum îi vedeam pe toţi identici, raşi, calmi, în costumul lor de soldat, cu insignă pe un braţ, şi neştiind nici o vorbă franţuzească. Au vizitat oficial toate monumentele publice, au depus o coroană la Soldatul Necunoscut, au defilat şi, în sfîrşit, i-am găsit vagabondînd pe bulevarde, fără itinerariu pentru după-amiază, porniţi în escapade sentimentale, încîntaţi că au liber după atîtea rigori, parcă nişte copii au intrat fără frică în cămara cu dulcеţuri.

Lîngă Operă, am surprins următoarea scenă: trecea pe bulevard o franţuzoaică delicioasă, elegantă şi sprintenă, arătînd fermecătoare, aşa de caracteristică la Paris. Un american a acostat-o, repetînd aceeaşi vorbă aproximativă, pe care numai anevoie puteai s-o înţelegi: „*Mademoiselle, mademoiselle*“... Şi ea, cu un surîs minunat, cu un gest din mîini, din ochi şi din buze, fără să accepte dar nici să se împotrivească stupid, a răspuns purtînd în vorbă totala dorinţă de a nu fi dezagreabilă şi a nu supăra pe prietenii Franţei, voind să arate că totuşi nu e ofensată deloc de propunere. Desigur, numai o franţuzoaică ar fi putut să răspundă în felul acesta: „*Pas possible!*“

Americanul s-a îndepărtat, ca şi cum ar fi fost vorba de o victorie.

În definitiv este ridicol cît de multe scrupule avem noi cînd vorbim franţuzeşte. Străinii abia pot lega cîteva cuvinte şi nu se indignează nimeni. Ce e mai ciudat, chiar unele nume proprii celebre sînt spuse prost.

Fusesem la un concert superb la Operă, dat de trio celebru Thibaud, Cortot, Casals, şi ieşisem tîrziu. În faţa balustradei care coboară la metro, aştepta un autobuz arhiplin, gata de plecare. De-abia mă căţărasem şi aşteptam să por-

nim, şi sosi o nemţoaică grasă şi bătrînă, care mă întrebă tare de o auzi toată lumea, plină de neliniște, arătînd autobuzul meu:

— Place Victor Hoùgo?

— *Victor Hugo, madame!*

Şi autobuzul plecă, în satisfacţia tuturor franţuzilor înghesuiţi, în timp ce nemţoaica rămăsese zăpăcită în faţa Operei...

Francezii, la fel, nu cunosc deloc limbi străine. Pe culoarele Comediei Franceze, vorbeam cu un camarad românește. Un agent de poliţie se apropie de noi şi ordonă: „*On ne parle pas l'anglais!*"

La un restaurant am păţit acelaşi lucru. Vecinul meu m-a întrebat:

— *Vous êtes yougoslave?*

— *Mais non, je suis roumain!*

— *Justement ce que je me disais.*

N-am încă obiceiul să dorm la spectacole. Totuşi, la Paris evenimentul mi s-a întîmplat de două ori. Mai întîi, la reprezentaţia *Burgravilor*[1], la Comedia Franceză. Cunoşteam această piesă ca nimeni altul, căci am studiat-o de aproape pentru licenţă. La teatru m-a plictisit peste măsură, cu toate că, din scrupul, am stat pînă la sfîrşit. A doua oară, am adormit la conferinţa aceluia care trece drept cel mai spiritual om dintre francezi: la Tristan Bernard[2]!

Francezii au mania imparţialităţii. Nu sînt în stare să spuie ceva, fără să arate şi posibilitatea contrariului. Bineînţeles, această imparţialitate o aplică în lumea ideilor îndeobşi. Cred că sînt puţin sensibili.

Numai inteligenţi. Adică, au afirmări contrarii şi nu îndoieli contrarii. De pildă, dau o mie de motive ca să arate că Rabelais a locuit într-o anumită stradă, şi altă mie ca să combată propriile lor argumente. Rezultatul este totdeauna diform. Cînd e aplicat unui om în viaţă, se vede bine cît de defectuos este acest procedeu. Într-o paranteză lungă, Abel Lefranc[3] a vorbit despre domnul Iorga, aşa cum îl cunoaşte personal. La fiecare elogiu adăuga şi o critică, dar totul cu imensă prudenţă. Rezultatul a fost: o caricatură

Acest spirit de imparțialitate francezii îl pun în orice împrejurare. La spectacolele neașteptate, chiar la un film dacă are ceva revoluționar în el, jumătate de lume fluieră și jumătate aplaudă. Așa am văzut la concertul lui Schönberg[4] sau Tcherepnine[5]. Niciodată o părere unică, în felul italienilor.

La o conferință, Vandervelde[6] era întrerupt mereu de câteva țipete: „*Congo belge*". Dar conferențiarul întrebuința o gingășie, ca să facă tăcere. Prefăcîndu-se că nu aude nimic din ce se petrece în sală, continua însă cu o voce extrem de înecată. Ca să audă, lumea era nevoită să se calmeze.

Francezii sînt oameni scrupuloși. Am avut nevoie de un certificat să urmez cursurile la Paris, și Pierre Lasserre și-a pierdut o jumătate de oră ca să mi-l scrie, căznindu-se cu o peniță proastă. (Toate penițele franceze sînt proaste.) A trebuit să spun exact ziua nașterii, orașul unde m-am născut și o serie de detalii care mie mi se păreau zadarnice.

Ca să asist la recepția lui Abel Hermant[7] la Academie, mi-am prezentat la secretarul Institutului, care mi-a dat mîna foarte politicos și m-a servit. Mai tîrziu, pentru recepția lui Paul Valéry am fost primit cu aceeași politeță și cunoscut imediat. Veneam la rînd exact înaintea lui Claude Farrère[8], și nu s-a gîndit nimeni să-mi ia rîndul. O! Oamenii importanți de la noi...

Nimic mai fermecător, mai apropiat de imaginea pe care ne o facem despre Franța, citind pe Racine sau ascultînd pe Debussy — țară de nuanță și proporții — decît grădina Luxemburgului la șapte dimineața. Mă duceam deseori la ora aceea să mă plimb pe aleele pustii și să dau fărămituri la porumbei. Într-o zi, trecură pe lîngă mine două fetițe de școala primară, care își repetau cu febrilitate lecția: „*Alors, encore une fois. Les villes principales de Roumanie, sont: Bucarest, Galatz, Iassy...*"

Ce delicii!

La concerte, alte proporții. La celebrul cvartet Rosé, cîteva cincizeci de oameni! Atîți amatori în tot Parisul! La Cirque d'hiver, la Operă, o mulțime imensă. La Enescu, mica

sală Gaveau, plină numai pe trei sferturi. Am auzit și pe Isaye în trei ședințe, cu cele zece sonate ale lui Beethoven. Celebrul violonist a apărut bătrîn, bolnav, tîrîndu-și picioarele, și masacrînd bucățile. Într-o pauză, a început să vorbească banalități despre Beethoven, spre mirarea tuturor. Așa l-am cunoscut pe fenomenul Isaye!

Există la Paris, oraș prin excelență de negustori, două lucruri greu de descoperit: o cofetărie bună și o lustragerie! Altfel stau împrejurul magazinelor înșirate toate mărunțișurile din lume. Totuși, dacă ți se pierde un buton de manșetă, nu încerca să cauți unul la fel. Bărbații pot să întovărășească pe cucoane fără spaimă la cumpărături. Vînzătoarele sînt delicioase, toate *avenantes* și bune prietene imediat.

Și dacă n-ai noroc, orice ai face, du-te la „Printemps": ai o scară care urcă singură fără oprire. Te instalezi pe o treaptă, și apoi te plimbi de la parter pînă la plafon. Este și asta o distracție!

Prietenii însă cu francezii nu o să faci. În orice caz, nu o să ți se ofere nici măcar o cafea neagră gratuit, oricît ți s-ar surîde. Dacă te îmbolnăvești într-un hotel, nu o să capeți un ceai fără bani. Cum francezii au inventat ideile cele mai generoase din lume este un mister pentru mine. Și cum au fost în stare să facă atîtea lucruri frumoase. Doi ani am asistat cum se căzneau încetișor să facă un pod peste Sena. Cred că evenimentul era considerat ca excepțional: toată ziua avea spectatori. Pentru mine, însă, acest pod lat, fără grații, împiedicînd privirea (leagă insula Saint-Louis de Cartierul Latin), a fost un prilej de mare tristețe: a înlocuit un alt pod, subțire de lemn, vechi, dar foarte pitoresc, pe care mă întorceam anume spre casă, la miezul nopții. De pe el se putea vedea dintr-o dată Sena superbă sub lună, și Notre-Dame misterioasă, dărîmată în ape, palpitînd o dată cu undele.

Mi-aduc aminte de o noapte miraculoasă, cînd vagabondam de-a lungul Luvrului și al Senei. Spaime din toate întunecimile. Noroc că Henri IV, călare, cu toate că înțelept, era reconfortant. Cum eram cu o fată la braț, făceam lui Henri IV în ciudă.

Ce stupide sînt examenele de doctorat de la Sorbona și la ce treburi inutile se pretează și oamenii inteligenți! În sala Descartes, dreptunghiulară, cu portrete celebre pe pereți, la o masă lungă iau loc profesorii. În față, candidatul. Și începe o conversație de ore asupra subiectului ales, fără folos, deoarece profesorii mai mult monologhează decît întreabă, și de fapt știința elevului este cunoscută precis din teza dată. O dreptate probabil nu poate exista nicăieri, căci am asistat la ședințe penibile, și cu toate acestea candidatul a trecut. Ce greoi s-a prezentat un sîrb, vorbind despre subtilul Henri Becque[9]! În sală, Antoine[10]. Foarte ciudat s-a prezentat doctoratul lui Andrieux[11]. Andrieux avea atunci optzeci și patru de ani. Preparase ca student un doctorat asupra unui scriitor provincial, Alphonse Raabe, și cum a fost numit deputat, renunțase la el. De atunci fusese ales încontinuu în parlament. Abia acum căzuse la alegeri și a profitat de ocazie... ca să-și treacă doctoratul. Impresionant! Profesorii de șaptezeci de ani apăreau tineri. În fiecare moment întrebau pe candidat dacă nu e obosit și dacă nu e mai bine să facă pauză. În același timp, își arătau admirația pentru Andrieux, care se cunoștea că făcuse politică, se înflăcăra ușor, și uneori făcea impresia că vrea să țină un discurs.

În sală, un tovarăș bun l-a ascultat cu răbdare pînă la sfîrșit. Deseori privirile tuturor mergeau spre el, dar el se prefăcea că nu bagă de seamă. Mititel, cuminte, cu gambeta în cap: George Clémenceau[12].

În prima săptămînă, admiri la nesfîrșire frumoasa ordine a coloanelor Luvrului. Iar după un an, cînd te prinde întîmplarea prin oraș, și trebuie să te întorci acasă în Cartierul Latin, noaptea tîrziu, constați indignat:

„Și Luvrul ăsta care nu se mai termină!"

Ce uimitor de mic devine Parisul cînd te deprinzi cu el! Ce greu e să te ascunzi de lume cînd nu vrei să fii văzut! Sau cînd dorești să asiști la anumite spectacole pe care ar trebui să le ai totdeauna acolo la dispoziție! Cu ce febrilitate am sperat zadarnic ca să se reia la Comedia Franceză *Bajazet* al lui Racine! La Operă, vezi mereu *Tosca* și *Boema*, ca și la noi. Doar cu Massenet te poți familiariza în voie.

Spre surprinderea mea, Aubert[13] sau Halévy[14] niciodată, și ce e mai grav, nici Lully[15] sau Rameau[16].

Vreau să termin aceste impresii venite în minte la întîmplare, cu o vorbă a unui francez care mi se pare că e caracteristică pentru întreg Parisul. Sosisem abia la Paris, eram avid să cunosc atîtea colțuri familiare din lecturi, și nu știam cum să mă descurc pe străzile necunoscute și ce să aleg mai repede. Am luat un taxi, m-am așezat chiar lîngă șofer, și l-am rugat să mă plimbe prin toate locurile importante și să-mi dea el explicații. Bineînțeles, s-a priceput de minune, și vorba lui a fost tot timpul inteligentă și interesantă. Mi-a arătat pe rînd, le Panthéon, les Invalides, l'Opéra, les Boulevards, les Champs Elysées etc. „*Ca c'est le Jardin de Luxembourg, où les étudiants se promènent en apprenant leurs cours... Ça c'est le Panthéon où Victor Hugo dort pour l'éternité tout près d'Emile Zola...*"

La urmă, m-a dus în Place de la Concorde și mi-a arătat priveliștea superbă care se desfășura în fața mea. De o parte, Sena, les Tuilleries, Luvrul, de cealaltă, les Champs Elysées și, în fund, l'Arc de l'Etoile. Și cu un gest circular, tresărind de mîndrie și de admirație, mi-a spus:

„*Et ça c'est Paris!*"

CĂLĂTORII ÎN FRANȚA

Am colindat aproape prin toată Franța, pe care românii o confundă de obicei cu Parisul și cu Monte-Carlo sau Nisa, și am făcut pentru mine descoperiri miraculoase. La Lisieux m-am crezut îndrăgostit pentru toată viața de sfînta Tereza. La Bayeux îmi cumpăram porțelanuri. La Karnak mă înșiram printre menhiri. La Douarnenez am văzut pentru un minut la un colț de stradă pe cea mai frumoasă fată. La Avignon meditam pios la mormintele celor șapte papi, și căutam turnul unde s-a urcat celebrul măgar al lui Alphonse Daudet. La Beaux, lîngă Arles, am cunoscut cel mai frumos peisagiu din viața mea, cu toate că nu-l citează nimeni. La Pont du Gard m-am urcat pe arcade. În circul din Orange am privit, părtaș din tot sufletul, un antrenament de tauri. La Bourg d'Oisans, mică localitate înconjurată de munți, am stat o lună. Sînt prieten cu băcanul, cofetarul și frizerul. În grădina publică, minusculă, de acolo, am citit rînd cu rînd pe Montaigne. (Acum n-au mai rămas decît însemnările pe marginile paginilor.) În sudul Franței toată lumea merge pe bicicletă, femei, copii, preoți. Făceam și eu tentative și mă întîlneam zilnic, pe drum, cu vreo sută de fete, toate pe bicicletă, care se întorceau la o anumită oră de la o fabrică în apropierea orășelului Bourg d'Oisans. Mă primeau cu un hohot de rîs general. Pierdeam de multe ori echilibrul.

Într-o zi luasem loc pe o bancă la Dinard, celebra plajă bretonă, unde își începuse dragostea „fecioara rătăcită"

a lui Henri Bataille, care îmi încîntase adolescența. Am asistat la un spectacol puțin obicinuit pentru mine: se cinematografiau, pentru Pathé, cele mai frumoase costume de baie ale sezonului și femei care mi se păruseră pînă atunci banale, defilau prin fața aparatului, făcînd grații artificiale. Celebrul pictor japonez Fujita le punea în valoare. La urmă, operatorul a vrut să înregistreze și pe Fujita, care s-a așezat tocmai lîngă mine. Am voit să plec, dar Fujita m-a reținut: „Restez donc!"

Lîngă Fujita am fost filmat, dar zadarnic m-am căutat printre filme, mai tîrziu. Păcat! În țara mea, *ma situation aurait été faite!*

Vecinul meu de la restaurantul obicinuit de la Saint-Malo, cînd a descoperit că sînt român, mi-a spus:

— Ce fericit ești! De cîte ori nostalgiile mă duc spre acele colțuri depărtate! Ce poetică țară trebuie să fie România! Și ce superbă o călătorie pe Dunăre! De cîte ori nu m-a obsedat orașul Brăila...

— De ce Brăila?

— Orașul lui Panait Istrati...

Și eu care de zece ori pe an mergeam la Brăila fără să-i bănuiesc nici un farmec! Poezia depărtărilor! Vecinul meu din fața mărilor bretone îmi vorbea cu nostalgie de Brăila!

În Bretania aveam satisfacția de a mă simți complect singur. La Paris poți să stai ani de zile fără să ai ocazia să pronunți o vorbă românească și cînd te întorci vibrant, spre casă, după miezul nopții, riști să fii întrerupt de un neaoș „hai, te cară!" În restul Franței, vizitatorii abundă drumurile în autocare cunoscute, dar în Bretania te simți mai la adăpost. Dacă iei un tren secundar, găsești chiar în clasa a treia țărani ciudați într-un costum special, vorbind o limbă necunoscută.

La Saint-Malo, cînd mă credeam mai singur pe lume și extrăgeam din această singurătate toate deznădejdile, dar și voluptăți, a apărut cu un zîmbet pe buze, cu amîndouă mîinile întinse, d-l Radu Cosmin.

Într-o zi a trebuit să iau trenul spre țară și să fiu dascăl într-un oraș fără nici un farmec, de provincie. Să devic

însemnate schimbările politice din tîrg, catalogul și notele. Să număr recreațiile și să rîd din toată inima la spiritele pornografice ale colegilor. (Totdeauna i-am ambiționat, zădarnic: „Cine poate să facă un spirit fără să utilizeze pornografia sau calamburul?“

S-a întîmplat aceasta pe la venirea țărăniștilor la guvern și pe atunci nu era încă nici un țărănist printre profesorii liceului meu. Cum cu toții erau liberali, eu — neavînd nici o culoare politică — devenisem un personagiu. Mi s-a propus să fiu director. Mărturisesc că am fost măgulit de această ofertă: tînăr de tot să conduc o școală atît de mare! Dar tot atunci a venit vacanța Paștilor, cînd trebuia să merg pentru o lună la Paris. Am ajuns în Gara de Est pe la ora zece seara și am regăsit tramvaiul familiar, metroul (de cîteori n-am luat bomboane la automatele lui, așteptîndu-l!) și străzile. M-am regăsit într-o clipă! Am scris chiar în seara aceea în țară: „Iertați-mă, mi-e imposibil să primesc direcția“. Căci, privite din bulevardele pariziene, micile ambiții din țară apăreau de-a dreptul caraghioase...

Și acum ce a mai rămas din tot acest miragiu? Cînd intru în clasă și găsesc atîrnată de un perete o hartă a Franței, o iscodesc și încep să refac în minte tot peisagiul cunoscut. Dacă cel puțin aș putea avea la îndemînă o coloană Morris pe care în fiecare dimineață, odinioară, cercetam afișele să văd spectacolele noi...

SPRE LUXOR

Ne-am îmbarcat pe „România". Pentru cinci zile, o familie care plutește. Destul de mult spațiu ca să scap de oameni, și destul de puțin ca să-i întîlnești la nevoie. Plimbări între proră și pupă, mereu marea, aerul proaspăt, pescărușii care te întovărășesc neobosiți, oricît de departe de țărm ai fi. Dacă însă valurile se agită, stai cuminte înțepenit cu ceasurile pe o bancă la mijlocul vaporului, cu spaima ca să nu dai spectacole. Cunoști pe căpitan, pe ofițeri, pe telegrafist, pe marinari, pe toți pasagerii, și-i crezi absolut necesari ca să se complecteze decorul. N-ai renunța la nici unul dintre ei. Ne simțim solidari.

Excursia din care fac parte se numește pretențios „Cercul tinerilor intelectuali". Șeful, un student, face de la început impresie dubioasă. Nu spune nici o vorbă fără exagerare, se contrazice, promite inutil, minte, și-și dă la fiecare moment cuvîntul de onoare. Dar ce ne pasă deocamdată? Orice se va întîmpla, vaporul a plecat și din mers nu-l poate întoarce nimeni.

Sînt între noi oameni mai bătrîni, cu experiență, care ar putea vedea clar că va trebui să apară o catastrofă, dar cu toții sînt veseli, fericiți de cer și de apă. Glumesc, se recunosc, se împrietenesc parcă pentru toată viața. Studentul Lucian mă interpelează de la prima cunoștință cu „măi", și îmi spune pe nume. Ce delicii! Și ce ușor este să te înțelegi cu oamenii! Și cum mi-e foame, nu mă jenez să rup puțină

coaja din pîinea pe care Lucian o înghite, mestecînd voinicește.

Printre noi și Of America. Of America este un domn care își menține tinerețea și nu l-am văzut o clipă fără să plimnească. Știe toate șireteniile din lume, scoate perfect banii din nas și din urechi, preface batista în ou și oul în batistă, și face experiențe fără încetare, în fața oricui. Am privit trucurile lui de o sută de ori și totuși nu m-am plictisit încă, căci sînt executate cu o perfectă jovialitate. Astfel, Of America (i se spune așa, căci aceasta este exclamarea lui obișnuită, cînd săvîrșește o șmecherie) reușește să se împrietenească imediat cu oricine și mereu îl vezi la cîte un colț de vapor, înconjurat de un grup de necunoscuți. L-am întrebat de ce nu-și pune candidatura, căci sînt convins că și-ar face popularitate imediat. Ocupația lui? Rentier și vagabond"! Are o casă și e ocupat să o închirieze de Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru. Restul timpului se plimbă.

Constantinopolul... Splendidele perspective de-a lungul mării... Apoi Pireul, înghesuit. Și, în sfîrșit, Alexandria. Emoțiile toate întrerupte de formalitățile complicate ca să te cobori. Căci, după ce ai suportat drumul lung, te enervezi pentru că ești întîrziat cu o oră. Ce stupidă pare toată construcția de fraternitate a Ligii Națiunilor, cînd ești căutat cu atîta scrupulozitate și indiscreție în inofensivul tău pramantan!

Lui Of America îi rămăsese un pachețel cu sare într-un buzunar. Vameșii au bănuit că e morfină, și i-au făcut o percheziție îndelungată și ridicolă.

Alexandria, cu toate că n-are țărmul înfoiat ca Pireul sau Constantinopolul, face totuși impresia unui oraș imens, cu hoteluri luxoase înșirate de-a lungul mării pe o stradă de mai mulți kilometri, și între ele, cu dărnicie, palmieri. Străzi importante, moderne, magazine luxoase și toată populația care vorbește franceza. O piață minunată cu o statuie în mijloc și cu palmieri împrejur: piața Mehmed Ali. Două străzi însemnate, paralel, Zagloul și Cherif-Pacha, care se continuă cu Fouad I. Cornișa e în apropiere și poți merge de a lungul ei între mare (țărmul făcînd diferite arabescuri, cu prizele perspectivelor sînt la fiecare pas) și vilele elegante

de toate formele, pînă la Ramlech la cîțiva kilometri, unde găsești o mică pădure de palmieri.

Cînd m-am dus într-un cartier mai îndepărtat, în care arabii s-au înmulțit cu obiceiurile lor ciudate, apariția a fost o surpriză.

În schimb, Cairo este mai culoare locală. Cartierele luxoase și cele indigene sînt amestecate, iar cu un tramvai poți străbate mai multe atmosfere. Centrul îl formează piața Operei și statuia lui Mehmed Ali, erou popular în Egipt. De la Operă este ușor de pornit spre orice colț al orașului. Împrejur, bulevarde mari și hoteluri imense. De pildă, Continental Savoy. În fața lui așteaptă negustorii arabi, care abundă pe străzile Cairului, dar aici sînt mult mai eleganți. Totuși, cuvîntul „bacșiș" îl aruncă și ei. Se pare că acesta este primul cuvînt pe care un copil arab îl învață, înainte de „mamă" și „tată".

La Cairo vizitele de rigoare: piramidele și sfinxul, muzeul, insula Rhoda, moscheele, bazarul, mormintele califilor și ale mamelucilor. Stăm la Luna Park și cînd ne întoarcem obosiți și încercăm să ne odihnim pe un scaun din fața hotelului ne asaltează și arabii amatori să ne vîndă amintiri pentru țară. Negustori cu scarabei, coliere, țigări și cărți poștale te urmăresc fără obosire, ca să te facă să le cumperi ceva. Pun atîta insistență, că uneori ai impresia că ești milionar. Prețurile variază neverosimil: orice lucru este oferit cu preț înzecit și dacă la urmă te hotărăști să-ți cumperi ceva cu cinci piaștri, după ce-ți fusese oferit cu cincizeci, poți fi sigur că totuși ai fost înșelat.

Muzeul egiptean, celebru în toată omenirea. În definitiv, ce ridicol mă simțeam în el! A fugi printre obiecte celebre, doar în cîteva ore, și a fi mereu mai obosit și mai neatent, cu toate că scrupulozitatea te reține încă în săli. A fi grăbit, cu toate că fiecare statuetă are o poveste complicată, cum a fost găsită acum și care a fost sensul ei odinioară. Îți aduci aminte de cîteva cunoștințe personale care totdeauna au fost știute aproximativ și vrei inutil să le utilizezi. Cred că nu ieși din clădirea celebră decît cu orgoliul de a fi oricînd în stare să te lauzi că ai văzut muzeul egiptean.

Arta egipteană prezintă două aspecte exact inverse: statui enorme și miniaturi. Într-o parte, efecte de proporții și în alta lucrătura cea mai subtilă. Uneori mă apropiam de

ilte o statuetă, o examinam mai atent și-i vedeam detaliile nelnchipuit de nuanțate. Și peste tot domnește „primarul" Scheik-el-eleb, natural, fără mari turmente, surîzător, începînd să se îngrașe potolit. Te obsedează. Nu am mai văzut, ca la prima mea călătorie în Egipt, cu opt ani înainte, pe regii Ramses sau Tutmes, dormind fără grijă, mai apropiați de noi decît un contimporan mort numai de două zile, fără să fi pierdut nimic din undele fizionomiei, nici un fir din *cap sau din sprîncene. Cadavrele auguste* au fost duse într-un loc special să se odihnească și să nu mai fie o ocazie de curiozitate nepioasă pentru drumeți. Totuși un răutăcios pretinde că pot fi încă vizitați, dacă dai o taxă în plus.

Piramidele sînt mai puțin impresionante decît ai crede. Sînt late și astfel nu par prea înalte. Apoi, cu toate că apare nisipul în fața lor, sunetele tramvaielor se aud alături și hotelurile, mulți vizitatori, arabii negustori. Te invadează un sentiment de distracție și nu te copleșește o singurătate, cum te-ai fi așteptat. Dar chipul sfinxului este prodigios!

În grădina zoologică fără sfîrșit evoluezi printre animale, le urmărești misterele, faci haz de cine știe ce întîmplare amuzantă a lor și apoi trebuie să te desparți de ele. În drum, cînd ești obosit de căldură și de distanță, te repauzezi la umbra unui palmier.

Pe aici n-am impresia că ne aflăm prea departe. Pretutindeni găsim oameni cu care ne înțelegem perfect, și de altfel, fiind mereu în tovărășia camarazilor români, n-am satisfacția să mă rătăcesc. Discuțiile compatrioților alungă poezia unor ținuturi neprevăzute și cîteodată mă descopăr în fața Nilului și nu simt în mine nici o tresărire neobișnuită.

La Cairo am fost și la spectacole. Am văzut un varieteu modern, pus sub numele lui Flemming. Se dansa convențional, se făceau cîteva acrobații dibace și se cînta prost. Pe la cinematografe (la fel ca și la Istanbul și la Atena. La Istanbul erau anunțați Fleta, Arthur Rubinstein, Schmidt) filmele din țară: *Mizerabilii; Sărutul în fața oglinzii; Dineu la ora 8* și *Omul invizibil;* Elisabeth Bergner trecuse. Cu întîrziere urmăream afișele în fiecare oraș nou, ca să văd anunțată *Ecaterina cea Mare.* La Alexandria, numai din pricina cîtorva zile, n-am putut-o vedea. Cum este posibil

ca un astfel de film să fie interzis pe ecranele din România mare, unde de atîtea ori ai impresia că oamenii sînt deștepți!

Spre Luxor! O noapte de douăsprezece ore în tren, de a lungul Nilului. În stații, o mulțime de arabi murdari și zgomotoși, turburîndu-ne somnul ca să vîndă limonadă sau trestie de zahăr.

Luxorul este un orășel mic, pe marginea Nilului, cu cîteva hoteluri mari. La „Pension de famille" unde locuim, toate personagiile tîrgului trec să te vadă, să-ți vorbească, să te invite. Se creează o stare de prietenie profundă și am găsit inimaginabil ca să trebuiască să părăsesc pentru totdeauna pe unii dintre ei, cînd le-am simțit atît de caldă mîna într-a mea și dăruirea sufletească. Cînd au auzit că sînt profesor, directorul școalei copte, dl. Sami Soliman, m-a invitat la el acasă. De la radioul lui, am auzit la postul București (care se aude foarte bine în Egipt) cu emoție concertul lui George Georgescu care conducea, după obicei, pe Richard Strauss. Și am aflat sensul unor discuri pe care le cumpărasem la un magazin din Cairo. (Le alesesem cu o mică japoneză, și cu ocazia muzicii am fost amîndoi de acord, chiar dacă utilizasem pe Fauré[1] sau Franck, ceea ce era destul de îndepărtat, presupun, de sufletul ei japonez.) Tratație cu whisky, bomboane și banane. Mai ales bananele sînt comune în Egipt. Cumperi cu douăzeci de lei o oca, îți umplu brațele, și după ce începi să le mănînci lacom, nu mai știi ce să faci cu ele, căci dăruindu-le altcuiva, riști să fii refuzat.

Seara, plimbare cu barca pe Nil. Oricît de departe. (Și în țară, ca distracție, mă voi plimba pe lacul Cișmigiului!) Templul celebru din Luxor, enorm, impresionează, presărînd umbre printre coloanele drept pe marginea apei. Chiar la intrare un obelisc; tovarășul aceluia pe care de atîtea ori l-am privit în piața Concordiei la Paris. La o mică distanță de Luxor, Karnak, reședința regală de altădată, cu templele celebre, cu aleea de sfincși, pe care o cunoaștem cu toții din toate manualele școlare. Și după ce treci Nilul, întrebuințînd automobilul o oră, într-un ținut de imensă dezolare, unde tot peisagiul este format din piatră prăfuită, și vizitezi coloșii lui Memnon și cîteva temple extraordinare, Medinet Abu, Derel Bari, Curna, în sfîrșit Valea Regilor!

Egiptenii se preparau tot timpul pentru moarte. Regii de la primul an de domnie, își pregăteau mormîntul, și dacă

[illegible] îndelung, aveau timpul să și-l desăvîrșească; dacă nu, [illegible] terminat numai în parte, lucrătorii erau mai tîrziu omo[illegible], ca să dispară orice cunoscător al secretului. Dar, în mii de ani, hoții au izbutit de cele mai multe ori să pătrundă în [illegible] ascunse pentru veșnicie în piramide. Dacă nu, în morminte subterane, perfect acoperite, așa cum s-au găsit la Teba, în Valea Regilor.

Am coborît aici, în cîteva morminte celebre. Setos I, Ramses VI, Amenemhat, Merenepta, Tutankamon, și am văzut, afară de arhitectura complicată, pictura cu care sînt ornați pereții, și care reprezintă diferite peripeții din viața faraonului înmormîntat. Pictură subtilă, făcută din linii sensibile, și producînd, ca și pictura bizantină, efecte de culoare. Perspectivele însă nu erau cunoscute, oamenii se înșiră, și nu formează niciodată grupuri. Apoi, egiptenii n-au fost buni portretiști. Regii seamănă între ei și nu izbutești să desprinzi pe nici unul. Cu toții sînt fini, sprinteni, cu ochii șireți, cu nasul puțin arcuit, semit. În orice caz, nici o asemănare cu uriașii pe care arhitectura egipteană îi prezintă.

Viața noastră miraculoasă, la un loc îndepărtat, în apropierea altor urme antice ilustre, printre oameni apropiați, a fost întreruptă grosolan. S-a descoperit dintr-odată că studentul Zamfir, conducătorul nostru, nu era decît un aventurier, care a avut curajul să anunțe neprevăzut: „Nu mai am bani, faceți ce știți!" O discuție oribilă între toți excursioniștii ca să ne putem întoarce în țară... Nervii în care [illegible] cu toții și rușinea. Noroc că proprietarul hotelului [illegible] a înțeles, ca și cum ar fi fost ceva foarte simplu: „Nu-i nimic, veți trimite banii de acasă".

Întoarcerea! Probabil că așa reușesc să plece aventurierii [illegible] capătul lumii cu buzunarele goale, și să constate la urmă [illegible] totul se aranjează și că nefericirea nu-i niciodată prea [illegible].

Dar oricum, e grotesc: în momentul cînd te plimbi pe [illegible] o zare unică în viața ta, să fii persecutat de realitatea [illegible] banul!

Înapoierea a fost tragică. Sentimentul că totul trebuie să se termine curînd îndolia frumusețea mării, lumina, pescărușii, Pireul și Constantinopolul. Și cu toată tovărășia noastră, ajunși la București, nici n-am avut răbdarea să ne luăm rămas bun între noi, căci indiferent de viața comună, familială, vibrînd laolaltă în fața aceloraşi miracole, am rămas în călătoria spre capătul vieții perfect străini.

Unde te-ai ascuns Of America, vagabond și proprietar? Aș vrea să mai văd încă o dată trucurile tale. În buzunar am descoperit un bilet de tramvai Cairo-Heliopolis, și un scarabeu.

E tot ce-a mai rămas?

LUXOR

Odată, într-un tren, în preajma unor discuri de patefon, am făcut cunoștința unui cehoslovac.

Mi a spus, cu aerul cel mai simplu posibil: „Vin acum din Transvaal, unde am stat cinci ani". Și apoi cînd a auzit cuvîntul român, a adăugat: „Mă împrietenisem acolo cu cîțiva români. Luau masa în același restaurant cu mine. Discutau cu aprindere totdeauna. Nu înțelegeam nimic din limba lor, dar am desprins o vorbă, pe care o spuneau de cîte ori își ciocneau paharele cu vin (și acum, partenerul meu, după ce discutase în franțuzește, îmi spuse în românește: «Hai noroc!»).

Gîndul că la capătul lumii se găsesc cîțiva compatrioți care își spun „hai noroc", m-a tulburat adeseori. M-am închipuit printre ei, gîndindu-mă de acolo la locurile familiare, la prietenii depărtați. Cred că acolo ești cuprins de o stare poetică de nostalgie, de singurătate, de o mie de preocupări mai înșelătoare pe cele vechi, și această stare durează fără întreruperi. Pînă la Luxor am avut impresia că e prea aproape. Vaporul românesc te duce pînă în Egipt, și în cele cinci zile de drum, ți se pare că nu ai părăsit pe nimeni. La Alexandria sau la Cairo, unde toată lumea vorbește franțuzește și unde replicile vibrează identic ca și întrebările tale, iarăși te simți foarte bine. Doar călătoria de douăsprezece ore de-a lungul Nilului, dintre Cairo și Luxor, îți dă puțin senzația depărtării. Stațiile cu nume necunoscute, arabii care se înghesuie la opririle trenului, ca să-ți vîndă cîteva mărun-

țișuri, țipîndu-și marfa strident, și nisipul pe care îl simți oricînd așa de alături... După o noapte de extenuantă călătorie, prin căldura tot mai mare, și după ce mi se spusese că tropicele nu sînt prea depărtate, am avut impresia că merseserm mult, dar prima hartă a Africii mi-a demonstrat că abia mă depărtasem de mare. De altfel, și faptul că eram într-un grup de români, care luaseră, o dată cu limba, toate năravurile cu ei, ajutau ca să mă simt încă acasă. Aveam, în același timp, senzația că nu prea poți conta pe nimic, dar că, orice s-ar întîmpla, în grup e mai ușor de suportat. În grădina hotelului nostru „Pension de famille" te-am cunoscut pe dumneata, domnule Sami Soliman, și abia atunci am înțeles că există și farmec, văzînd că între doi oameni distanțele nu pot să fie mari.

Cunoștința s-a făcut amuzant.

— Iată pe domnul Sami Soliman, directorul școalei coptę, mi-a spus hotelierul.

Am răspuns:

— Eu, care sînt profesor, și care la data aceasta, cînd vacanța e aproape terminată, mai sînt încă pe aici mă înspăimînt de un director, fie el și arab!

Seara, domnul Sami Soliman m-a invitat la el. Era acolo și o japoneză mititică. Am băut și whisky, pentru prima oară în viața mea (pot s-o mărturisesc de la distanță aceasta fără jenă, domnule Soliman?). Am ascultat la patefon plăci arabe, și la radio, postul București. Iar din balcon, în răcoarea serii, am respirat întreg Egiptul. Și mă întreb ce pot să-și dea seama cei de acolo de tot farmecul care mă impresoară? În viața lor fără mari evenimente? Ce-i mai impresionează orașul mic și cele cîteva temple superbe, Luxor, Karnak, Medinet Abu, sau mormintele regilor de la Teba pe care ei le-au văzut de o mie de ori? Sau Nilul oricînd la dispoziție? Și căldura soarelui care a uscat orice fir de iarbă, și nu vezi pe tot drumul decît pustiu și dezolare, și eu totuși găseam în acest pustiu vast un nou miracol. Și ce elegant și regal se ridică palmierii care ornamentează orășelul, pentru ochii mai nedeprinși! Ce vești să mai trimit acolo, în acel peisagiu spre care mă duc toate nostalgiile, sperînd că nu m-ați uitat încă de tot, cu toate că probabil mulți vizitatori trec prin acele ținuturi minunate — pentru toți aveți aceeași ospitalitate binefăcătoare? (...

ne-ați văzut buni prieteni, sau agitîndu-ne, dar depinzînd unul de celălalt, și ajunși la București ne-am despărțit de la gară și nu mai avem nici o veste unul de altul și nici nu simțim nevoia unei vești?... Of America, acel care învecinea pe toată lumea cu trucurile lui inepuizabile și cu eterna lui dispoziție, a devenit inutil. Îi știu adresa, locuiește chiar în centrul orașului, și totuși nu l-am căutat încă. Domnii ofițeri și-au reluat uniformele, și desigur, dacă i-aș revedea, nici nu i-aș recunoaște, așa de diferit i-am cunoscut (o uniformă schimbă și structura sufletească.) Iar nuca japoneză cu care te-am vizitat, trebuie să se fi transformat și ea. Nu mai are ciorapii cîrpiți și hainele șifonate, și dacă aș putea-o vizita, fără îndoială că aș găsi-o într-o ținută ireproșabilă și m-ar trata cu dulceață și cafea neagră.

Domnule Sami Soliman, sînteți profesor și deci vă pot da cîteva detalii profesionale. Sînt într-o clasă, elevii mei dau teză, și eu, rezimînd o hîrtie de catalog, mă gîndesc la Luxor. Și am impresia că nimic nu-mi scapă în gînd, treptele gri ruga de la intrarea hotelului de acolo, arabii care poartă mărgele, cărți poștale și scarabei, scara care duce la salonul de alături cu piano, și grădinița din fund cu palmieri din mijloc. Mi se pare că simt și adierea unui vînt ușor printre frunze. Văd pe negustorul de alune, care se plimbă printre mese. Și lumina fierbinte a soarelui care invadează totul. Sînt puține întîmplări, mai ales în anotimpul acesta, cînd vizitatorii sînt așa de rari. La anumite ore, știu precis că domnul Mergey, profesorul de franceză, își plimbă tristețile printre sălile hotelului, cu temperamentul lui variat, oscilînd între deprimare și entuziasm. Există puțin număr de clipele cînd domnul Mergey nu face altceva decît să aprindă țigare după țigare. Și dacă ies din hotel, urmez drumul cel mai repede spre Nil, pe lîngă casa consulului german, și unde printre invitați am cunoscut pe prințesa de Wied (ce succes a avut Of America!). Pe Nil știu perfect de unde să iau barca de plimbare, cît o să mă coste (cît o să cearcă și cît o să dau), spectacolele pe care le voi avea în călătoria mea pe ape, hotelul fastuos, vara închis, Winter-palace, apoi palatul sultanei, sora regelui Fuad, și de asemenea grădina cu palmieri și cu banane. Mi-am înmuiat picioarele în apă și știu exact care este temperatura Nilului la diferite ore din zi, la începutul serii, și noaptea tîrziu. În

definitiv, ținuturile de la Luxor, chiar dacă ascund multe secrete, nu sînt desfășurate pe întinderi mari, și se pot epuiza destul de repede. Templul Luxor este chiar în orășel, la zece minute de hoteluri. Karnak are, în afara templului mare, o mulțime de temple mici, dar toate așezate în ap... piere, și în jumătate de oră poți ajunge de la hotel la ele. La Teba e mai departe, dar poate numai căldura mărește distanțele. Templele faimoase, Medinet Abu, Curna, sau coloșii lui Memnon se găsesc în drum. Și în Valea Regilor te cobori din mormînt în mormînt. Iar pămîntul este identic, uscat, pietros, prăfuit, tragic, pînă ce se transformă com plect în nisip, și așa se întinde fără capăt, într-o lume fa... de care țara noastră „mare", în care punem noi atîtea nădejdi și orgoliu, este abia un petec. Un prieten de-al meu, venit cu o altă excursie, s-a repezit de la Cairo numai pentru o zi și, însoțit de un ghid bun, a văzut tot, și numai arșița i-a exagerat osteneala. Eu am avut trei zile la îndemînă, adică posibilitatea de a vizita fiecare lucru fără grabă și de a avea după fiecare vizită, timp de odihnă și de gînduri, de a mă plimba pe Nil și de a mă impregna de atmosfera. Spațiul se deschide vast, atît de caracteristic pentru vechi mea amintirilor, dezolarea pe care o destramă orizonturile e perfectă aici, obsesia eternității este și mai profundă, cu toate că sînt numai urmele unor oameni, decît în educația noastră creștină, care, încă vie, se amestecă în toate gesturile noastre. Și totuși n-am văzut prea multe lucruri. Aveam acolo cărți bune, hărți, căci din țară am crezut necesar să mă organizez, dar, cu tot timpul la dispoziție și cu toate cărțile, n-am avut acolo poftă să cercetez nimic cu exactitudine, iar cuvintele ghidului le-am ascultat cu destulă neatenție. De-abia întors, m-am crezut dator să mă pun la punct. Acum știu din nou, cum am știut și cînd eram adolescent, cînd este făcut fiecare templu și de cine, și cînd a trăit fiecare rege, Sethos, Ramses sau Tutmes, care totuși îmi erau familiari la Luxor, și pe care [mie] — un străin de la capătul lumii — cu obiceiuri și locuri pe care aceiași domnitori nici nu le prevedeau, mi-a fost sortit să le cunosc cea mai mare taină a lor: locul repauzului veșnic! Mă tot miram de vechimea acestor umbre *ilustre* și cînd te gîndești la ei, dacă ar avea o posibilitate să se exprime cu judecata lor care cuprinde spații imense, m-ar găsi prea apropiat de ei

știu acum exact suprafața templelor și înălțimea lor, împărțirea încăperilor, numărul coloanelor, desenele ornamentațiilor, toate semnele importante și secretele. Desenele le pot în voie cerceta în cărți de artă, pot bine detalia orice amănunt de-aproape, ceea ce chiar la Luxor nu vedeam decît în totalitate și de la distanță. Muncă de laborator. Dar acolo mi se părea mai important să mă plimb printre temple și printre morminte. Și mai obsedant — de ce n-aș mărturisi-o? — îmi apăreau tocmai locurile, care se întind mai puțin, unde și un mormînt chiar ar fi constituit un element de sociabilitate.

Aceste lucruri au numai o valoare obiectivă? Și cum aș putea recăpăta aceleași emoții? Ar fi de ajuns ca Of America să împacă cu trucurile lui, pentru ca din punctul de vedere al vibrațiilor pe care le produc, să mi se pară că sfincșii de la Karnak au alte înfățișări sau altă înșirare. De-acasă te hotărăști să fii în orice clipă lucid, căci ocazia e rară, să nu-ți scape nici un detaliu, oricît de umil ți-ar părea, să fii convins că și felul cum se întinde praful în fața ta sau cum stă una ruină o casă umilă este încă interesant și, ajuns acolo, pierzi orice control, lîncezești așa cum au obicei arabii să lîncezească, te integrezi peisagiilor.

Nu mi vine a crede că toată această atmosferă care mă învăluiește este formată numai din amintiri, fără nici o legătură cu ce mă înconjoară, și n-aș putea continua conversația mea cu dl. Sami Soliman decît prin mari sforțări, prin o adevărată mare și complicată. Și că strîngerea de mînă caldă dintre noi a fost numai ceva trecător, după care s-a întîmplat o depărtare echivalentă cu o moarte.

Și ca să mai găsesc ceva din perspectivele de acolo, trebuie să mă uit noaptea pe cer, cînd aceeași lună călătorește așa atît de misterios. Ce cuvinte să vă trimit care să fie potrivite, domnule Sami Soliman? Tot bagajul meu de limbă arabă se reduce numai la două vorbe, dar poate esențiale. Vor fi suficiente?

Sabah (bună ziua) și *Katarherak* (mulțumesc).

MĂRI...

Matematicienii se încearcă să facă legături între muzică şi matematică, asigurînd că indiferent de preciziunea prin care sînt pornite construcţiile lor, ele se abstractizează în mers, pierzînd orice sprijin în realitate, după cum o *Fugă* de Bach, de pildă, cu toate că începe de la cea mai strictă ştiinţă, capătă o palpitare, capricioasă ca însăşi viaţa.

Personal, întotdeauna am crezut că între muzică şi mare sînt echivalenţe. Aceeaşi perpetuă frămîntare, îmbinări de sunete şi culori, fluiditate, izvor de nostalgii; ceea ce nu poate fi încremenit prin desen sau prin cuvinte, căci dacă încerci să scrii despre mare sau despre muzică nu ai la îndemînă decît cîteva adjective care nu pot să-ţi sugereze nimic. Şi atunci te vezi obligat, chiar dacă au vibrat, ascultînd o compoziţie muzicală, toate coardele tale interioare, să nu poţi transmite decît cîteva date, cînd a fost scrisă, ce însemnătate istorică are, care sînt părţile rele şi cele slabe; şi după ce ai stat o zi întreagă în faţa valurilor, în voia vîntului cu miros de sare, vrăjit de spectacolul din apropiere, uitînd orice preocupare pe care ai lăsat-o în spatele tău, nu eşti capabil decît să vorbeşti de ţărmuri.

Să vrei să pleci la capătul lumii, sedus de jocul apelor, şi să constaţi, chiar la începutul călătoriei, că ai rău de mare. Nu e singura surpriză pe care ţi-o face marea, de a-ţi alunga deodată toată bunăvoinţa cu care te gratulai, şi a-ţi surprinde tot grotescul inerent fiinţei omeneşti.

De altminteri, valurile dau impresia unor zîne fermecătoare, dar răutăcioase. Mereu fac gestul dăruirii și al retragerii imediate în zgomot de rîset, iar pe mînă nu-ți mai rămîne decît puțină spumă.

Oriunde ai fi la mare, ai impresia că în locul acela apa este mai frumoasă ca forme și culori. De fapt, nu există mare frumoasă sau urîtă, ci ea împrumută aspectul propriei tale ființe din momentul acela. Dar poate că — cerc vițios — și omul este impresionat de climă, de ținuturi, dacă sînt pline de lume sau goale, de soare. Altfel se prezintă grațiosul Balcic, oricîte cimitire s-ar înșira pe malurile lui, și altfel pustiul și gravul port al Cavarnei.

Dacă aș fi pictor, aș picta — și aș fi ocupat pentru toată viața — întregul port Cavarna, casă cu casă, fiecare ungher. Aș încerca să refac pe pînză întregul miragiu. Și pe cei cîțiva oameni de aici. Nimic nu mi se pare de prisos, orice detaliu îmi produce emoție. Cu toată splendoarea soarelui răsfrînt pe mare, pe pietricele, pe lut, totuși aș putea întrebuința cît de mult culorile sumbre. Fiecare tablou ar trebui să plîngă. La Balcic, grație, capriciu, prea multe podoabe adunate. Aici, numai cîteva linii dure, ca și cum adevărul esențial se exprimă singur, fără contorsiuni. Dar în timp ce la Balcic sesizezi în scurt timp toate frumusețile, la Cavarna, în primul moment, nu observi nimic, și numai mai tîrziu începi să te impregnezi de atmosferă, să capeți parcă un vițiu. Uneori, în mijlocul nopții, aveam impresia că stau de vorbă cu Dumnezeu.

Puțini extrag din mare numai melancolii și dor de ducă; ei ne mulțumesc doar să privească, oricît de mult, din același loc, căci li se pare că spectacolul e mereu în transformare. De obicei oamenii sînt mai ales încîntați că pot să facă tot felul de exhibiții de înotat. Domnișoarele își etalează costumele, culeg scoici și flirtează. Un locuitor din Constanța te crede farsor dacă cobori numai să privești marea, fără distracții la cazinou, iar iarna nu mai merge nimeni pe dig. Marea se aseamănă cu oglinda: te arată așa cum ești. Una îți arată chipul, iar cealaltă sufletul.

Mi s-a părut ciudată încercarea unor pictori de a picta marea, adică mișcarea neîntreruptă (căci mișcarea mi se

pare mai esențială mării, decît culoarea) de a începeni o secundă din viața ei eternă. Un pictor, în cel mai bun caz, nu poate să descopere decît cîteva trucuri ca să-ți sugereze: „Parcă se mișcă"! Un poem s-ar putea potrivi poate mai bine. Este o mare ciudățenie pentru mine cum Victor Hugo, care simțea nevoia să transforme orice emoție în versuri, a putut să stea la Jersey sau Guernesey ani de zile, în fața apelor, și în loc să le descrie inepuizabil, întrebuințînd imensele sale cunoștințe de ritmuri, s-a mulțumit numai să blesteme pe Napoleon III și pe miniștrii săi. Desigur că gestul ar fi fost modest față de model, dar era obligatoriu. La fel după cum Le jongleur de Notre-Dame în fața portretului Madonei, cuprins de pietate, a făcut ce s-a priceput mai bine, spre stupefacția călugărilor: a dansat.

A-ți trăi viața la o distanță de mare însemnează a-ți îndrepta deseori gîndurile spre ea, dar oricum, totul este suportabil. A te duce în preajma ei și a nu o găsi, este un motiv de disperare. Franța de nord, de pildă, din pricina mareelor, îți oferă astfel de surprize. Am colindat fiecare orășel din lungul coastei Bretaniei sau Normandiei, și deseori, din pricină că soseam la ore nepotrivite, găseam în fața mea o întindere nesfîrșită de nisip umed, pe care se prelingeau șiraguri de scoici, și cîteva ierburi cu mirosuri dezagreabile. Astfel, localități celebre ca Trouville-Deauville sau Dinard apăreau mizere. Sau Drouanenez, orășelul lui Jean Richepin[1], străbătut de o albie profundă, dar goală. Cînd însă marea punea totul în funcțiune, ea își exprima și mai bine după această așteptare prestigiul ei. Există în Bretania o minune numită Mont Saint-Michel. O mică insulă cu o circumferință de mai puțin de un kilometru, legată de țărm de o fîșie de pămînt lungă de zece kilometri și așa de îngustă că de-abia poate să se strecoare pe ea trenul și automobilele. În această insulă, pămîntul e așezat în etaje, pe ele, case, și totul se termină cu o mică mînăstire, o capodoperă de fantezie. Bijuteria întreagă nu e mare, abia încap pe ea restaurantele, în care abundă, ca mîncare, tot felul de scoici, și magazinele vînzînd amintiri: cărți poștale, fotografii, pietre de mare etc. Din cauza ridicăturii de pămînt pe care este așezat, se poate vedea tot orășelul la distanțe imense, înfățișare neverosimilă. Și, de exemplu,

apare ca o ciudățenie extraordinară, cînd îl vezi tocmai din grădina publică celebră din orașul Avranches.

Cînd am sosit la Mont Saint-Michel, marea era îndepărtată, nisipul cuprinsese tot orizontul, și aveam impresia, din pricina peisagiului înțepenit, a unui cimitir. Iar cînd a sosit marea cu atîta furie că parcă ar fi vrut să invadeze tot continentul, Mont Saint-Michel devenise un vapor, lunecînd pe ape...

Marea — ca și muzica — nu-ți oferă reprezentații vesele. În amîndouă cazurile gîndul la moarte e alături. Și încîntarea că, pentru sfîrșitul necazurilor tale ai la dispoziție o temă beethoveniană sau tînguirea valurilor. Fără îndoială, acest gust e romanțios, dar nu din spaima romanțiosului ai să renunți la ultima ta bucurie. Ce impresionant este mormîntul lui Chateaubriand!

Saint-Malo este o cetate-orășel, așezată pe o mică peninsulă conturată cu toate grațiile. În prelungirea lui, despărțit numai printr-un rîu care se varsă în mare, Dinard, celebra stațiune balneară. De la Saint-Malo la Dinard faci drumul cu barca într-un sfert de oră. În dreapta lui Saint-Malo, la cîteva sute de metri, o insulă mică Le Grand Bey, stîncoasă, fără case, și tocmai în partea cea mai depărtată, de unde nu se mai vede nimic din viața de la Saint-Malo, o lespede înconjurată de un gard de fier, și fără nici o inscripție pe ea: mormîntul lui Chateaubriand. Cînd marea e distanțată, faci mici plimbări pe nisip pînă la Grand Bey, dar în timpul mareei apa furtunoasă cuprinde toată insula, și Chateaubriand rămîne, în sfîrșit, singur.

Mormîntul din Grand Bey definește perfect pe autorul lui *Atala:* gustul lui de singurătate și de paradă, orgoliul și dragostea pentru spectacolele de spații imense, căci, într-adevăr, marea în fața lui se întinde grandioasă. Desigur, nu e de vină că locurile acelea s-au transformat într-o țintă pentru vizitatorii vulgari, căci, la 1848, cînd a murit, bănuiau că Saint-Malo era destul de pustie. Dar oricum, pentru mai multă siguranță, era mai bine să se arunce cenușa de-a dreptul în mare...

ÎN ALPII FRANCEZI

Într-o vacanță, m-am hotărît să părăsesc Parisul pentru o lună și să vizitez Alpii Francezi. Puțin la întîmplare, căci *Baedeker*-ul numește toate locurile „splendide", și greu e să alegi. Nu poți să știi dinainte peisagiul ce ți se potrivește. La Grenoble am stat mai mult. În Franța, propaganda turistică este foarte bine organizată, și există pe toți pereții imagini admirabile ale localităților franceze ispititoare de vizitat. La gara din Grenoble am găsit chiar o hartă în relief a Alpilor din apropiere. Și mi-am ales, pentru repaos, la întîmplare o localitate de care nici nu auzisem cu un moment înainte, cea mai înconjurată de munți: Bourg d'Oisans.

Pe atunci toate stațiile mici din lungul căii ferate locale Grenoble-Bourg d'Oisans îmi erau familiare. Acum îmi mai amintesc numai de Uriage, localitatea balneară, și de Visille, unde președintele republicii are un palat, în parc, cu o apă în care trăiesc sute de păstrăvi. Bourg d'Oisans este o localitate mică, de o mie de oameni, dar plină de farmece. E compus în întregime din două străzi scurte, puse cruciș. O cafenea, un restaurant, un frizer, un negustor de biciclete, o mică grădină publică, cred că am spus tot ceea ce e mai însemnat. O apă subțire dar sprintenă, care curge în apropiere. Apoi iarbă multă. O cascadă. Și totul încadrat de munți, pe toate marginele, căci drumul care vine de la Grenoble și trece spre Lautaret abia are loc să se strecoare.

Viața mea acolo s-a petrecut destul de mediocru. Mici obiceiuri repetate zilnic. Ora mesei era o importanță. Vizi-

călători puțini, și de aceea fiecare având prestigiul lui. Mi-i amintesc încă perfect de bine. Un domn în a doua tinerețe, bine îmbrăcat, pe care îl socoteam Don-Juan, cu toate că era probabil inofensiv: o doamnă cu surîsul mereu pe buze; un menaj posomorît. Și toți care mă iscodeau cu coada ochiului, ca în cea mai umilă provincie. La ora trei după-amiază soseau ziarele. Toată lumea se grăbea la vești. Citeam *Le Journal* rînd cu rînd și fiecare noutate franceză mă interesa, oricît de neînsemnată ar fi fost. Cîteodată, ca amuzament, spre seară, o plimbare cu bicicleta. Uneori întîlneam în drum un grup de vreo cincizeci de fete, care se întorceau de la o fabrică din apropiere. Mă primeau cu chiote, și trecerea printre ele mă făcea de multe ori să-mi pierd echilibrul. Și, mai ales, tot timpul în grădina publică, cu un creion și cu Montaigne. Alpii dimprejur nu-mi permiteau mari escapade. Pămîntul e de calcar și nu te îndeamnă să te așezi pe el. Copacii sînt rari, și purtam amintirea Carpaților, iar zăpada e mult prea departe, ca să ajungi la ea. Odată, însă, am avut ambiția să mă urc pe o potecă de cretă. Mi-a apărut drumul foarte lung și anevoios, dar a doua zi, constatînd că uitasem tocmai la capătul călătoriei mele un tricou, am refăcut tot drumul în jumătate de oră. Totuși, proprietăreasa mea s-a speriat de curajul meu, și a pretins ca nici ea, nici cunoștințele ei n-au ajuns niciodată pînă acolo. (Povestea parizienilor care nu merg la Luvru.) Cîte un drum pînă la cascada de la un kilometru, și apa căzînd cu zgomot și capricii erau un miragiu. Într-o dimineață, împrejurul meu se formase un curcubeu. Seara, așteptînd ora culcării, plimbări prin întuneric, reținut de licuricii viermi care luminau pe iarba neagră. Dintr-un munte, tremurau scînteile unui foc stingher, impresionîndu-te cu misterul singurătății lui. Noaptea era miraculoasă, cu umbrele coborînd din toate unghiurile.

Viață pașnică, cu puține evenimente, cu aceiași oameni, cu cei cîțiva vizitatori veniți prin nu știu care întîmplare la început și fideli în de-a lungul anilor. Cîte un automobil de curse cu excursioniști trecea numai dinspre Grenoble înspre miezul munților.

Era o atmosferă plină de farmece, dar destul de monotonă, pe care am suportat-o destul de greu o lună întreagă. Nu era nevoie să vii în Franța, ca să te integrezi celui mai autentic

provincialism, oricîtă poezie ar degaja. Am plecat fără păreri de rău, și Grenoble, prima mea etapă mai însemnată, mi-a apărut ca un oraș imens.

Și acum, după cîțiva ani... De ce toate aceste întîmplări mărunte îmi apar prodigioase acum? Din pricina timpului trecut iremediabil, o dată cu anii mei de atunci, cu preocupările lor și alte imagini pe care le scoteam din viață. Sau, din pricina distanței, spațiul fiind mărit încă de criza actuală, și astfel acea atmosferă face impresia de vis, fără realizare posibilă? Sau pentru că aceste sînt nostalgii strict temperamentale? Cred că nu e numai un motiv, ci mai multe motive suprapuse, iar împletirea lor e așa de subtilă, încît anevoie aș putea găsi o interpretare logică.

Și mi se pare intolerabil că nu mai știu, în zilele aceste minunate de vară, dacă menajul posomorît mănîncă la aceeași masă, dacă doamna bătrînă surîde tot așa de grațios din colțul ei familiar mie, și dacă Don-Juanul își continuă vorbele de spirit. De m-aș duce la Bourg d'Oisans, aș fi recunoscut imediat de toată lumea, și mi-ar fi prietenoși chiar acei cu care n-am schimbat un singur cuvînt. Desigur că au reflectat cu toții în anul următor viligiaturii mele: „Tînărul nostru n-a mai venit". Iar după un an: „Nu mai vine tînărul". Și acum, s-o fi găsind vreunul care să-și amintească (necunoscuții sînt atît de rari acolo!): „Îți aduci aminte de un tînăr?" Dar, oricum, de m-aș prezenta, aș fi recunoscut îndată. Aș relua studiile mele din minuscula grădină publică, aș aștepta cu emoție sosirea lui *Le Journal*, aș aștepta rîndul cu enervare la unicul frizer. Și, după obiceiul provinciei franceze, aș închiria din nou bicicleta, și aș porni la plimbare. Aș reîntîlni, la anumite ore, fetele de la fabrică, tot așa de glumețe și de tentante în grup, și tot așa de umile, la cea mai mică încercare de a le cunoaște în parte... Aceeași lume, numai eu absent...

Nu aș putea data întîmplările de care vorbesc, și timpul a devenit nesigur ca și spațiul? Uneori mi se pare foarte aproape și alteori departe de tot. Dar mi-aduc aminte bine: abia sosit în Bourg d'Oisans, chiar în fața gării, am cumpărat ziarul și am citit, scris cu litere mari: *Le roi Ferdinand de Roumanie est mort*!

ODESA

Planul oraşului. De ce amintirile nu se aşează în memoria noastră după valoarea lor, sau măcar după valoarea lor pentru noi, sau după timpul cînd s-au întîmplat? Şi scene interesante la care ai asistat se estompează, iar anumite gesturi, fără nici o caracteristică, nelegate de nici o bucurie sau supărare, rămîn aşa de bine înregistrate? De ce reţin perfect oprirea trenului — încărcat cu Parlamentul ţării în drum spre Odesa, la adăpost — în Ungheni, şi cum am întins mîna ca să iau o frunză, din unul din copacii staţiei... Drumul nostru pe hartă e arătat scurt, şi totuşi a durat la nesfîrşire. De altfel, chiar la plecarea din Iaşi trenul a întîrziat nu ştiu cîte ore, în miezul zilei, obosindu-te de la început. Opriri pe la staţii mici, prăfuite, şi în toate, ca element principal, cîte o căldare cu murături, grămezi de pepeni verzi, cu mulţi amatori primprejur. (Sîmburi pretutindeni.) Şi o armonică sau o balalaică, poetizînd dintr-o dată peisagiul meschin.

Între noi, conversaţii lungi şi banale. Unul făcea spirite. Altul îşi bea fără obosire cafelele negre, pe care şi le făcea la o maşină de spirt luată de acasă. Cînd s-au făcut paturile, o cucoană a început să plîngă, făcînd de rîs pe bărbatul său (a observat oare?) că nu poate să-şi lase fata (domnişoară mare) să doarmă în patul de la etaj, să nu cadă, „căci ea nu e obicinuită"... Pe drum ni s-a atras atenţia de un conductor, care a închis bine ferestrele şi uşile, ca să băgăm de seamă, deoarece sînt pungaşi ce au obiceiul să oprească trenul ca să fure pe călători. Am ajuns tîrziu de tot, pe la

două dimineață. O gară mare, cu două etaje, construcție clasică după modelul francez. Și de jur împrejurul ei, sute de becuri electrice alungînd întunericul. Chiar de la gară am fost încartiruiți. Nouă ni s-a oferit hotelul Central. Mașini, la dispoziție, ne așteptau. La sfîrșitul drumului, bunicul a oferit, magnanim, șoferului, o rublă, ceea ce era mult pentru socotelile noastre modeste din țară. Mai pe urmă am aflat că prețurile erau cu totul altele, și ne-am mirat cum a fost acceptat bacșișul nostru neinsemnat.

Odesa, prin care m-am plimbat la vîrsta aceea două luni, îmi mai apare în gînd în frînturi, pe colțuri și fără legătură între ele, anumite case îmi sînt încă foarte familiare, dar n-aș spune ce-ar urma după ele. Hotelul nostru da tocmai pe una din străzile principale, Preobrajenskaia. În mijlocul unei piețe mari, un sobor fastuos; înăuntru, împrejurul icoanelor, ornamentat cu ghirlănzi de flori roșii de pînză. Preobrajenskaia, stradă dreaptă, largă, regală, după obiceiul rusesc. Nu departe de hotelul nostru, hotelul Passage, elegant, formînd pe sub el o trecere (numită tot Passage), tot așa de frumoasă. Acolo e un colț important, căci în Preobrajenskaia, perpendicular, începe o altă stradă la fel de mare, coborînd spre mare, Deribasovskaia. Aceste două străzi formează locul cel mai animat al orașului. Clădiri mari, bine limitate, sistematic aranjate, magazine de modă, librării, bănci. Uneori cîte o mică grădină, cu aceeași înfățișare — toate cu un gard mic de fier și cu flori roșii. La colțul opus locului unde se îmbină Preobrajenskaia și Deribasovskaia, Café suisse, unde românii refugiați își petreceau tot timpul, discutînd situația mondială.

Deribasovskaia avea mai departe o mică stradă, în fund cu Opera, clădire rotundă, în față cu statuia Ecaterinii, împărăteasa Rusiei. Apoi începeau scări elegante, ducînd drept la mare. Grădini lungi de-a lungul apei. Statuia inginerului Richelieu, constructorul Odesei. Și fotografi sau desenatori care-ți fac chipul imediat, tăind hîrtia neagră pe care o lipesc de cartonul alb. Pe mare, pe atunci, un hidroavion.

Dacă te depărtai de artera principală, străzi mai puțin însemnate, dar la fel de drepte, de largi, de ordonate. În definitiv, cred că Odesa este un oraș frumos, făcut generos,

dar prezintînd o oarecare monotonie, dacă n-ar fi fost marginile lui, variaţiile inepuizabile ale mării.

Cîţiva oameni. Hotelul Central era destul de mizer, cu toate că bine plasat: intrai printr-un gang, şi dai într-o curte. Camerele, împrejurul ei, într-o casă cu două etaje. Îmi aduc aminte de un copil frumuşel, îmbrăcat în haine marinare, mereu jucîndu-se în curte. Într-un balcon al hotelului, un menaj bătrîn, parcă fiecare de o sută de ani. Domnul purta haine ofiţereşti, şi era straniu să vezi ieşind omul cavernos din straiele prea mari, cu ornamente roşii. Mă atrăgea aspectul celor doi şi eram surprins văzîndu-i respirînd şi făcînd mişcări mărunte. Nu ştiu cum am ajuns printre ei. Îmi făceam iluzia că o să învăţ rusește, şi făceam tot posibilul ca să pricep literele cirilice, încurcat mereu de cine ştie ce dificultate; sau voiam neapărat să ştiu înţelesul vreunui cuvînt. Aveam ezitări ca să cer explicaţii, căci nu mi se răspundea prea politicos, după părerea mea. Eram se vede, un copil pe care nu-l putea lua nimeni în serios. Dar cei doi ruşi bătrîni se arătau încîntaţi să stea cu mine de vorbă. Cu toate că mai aveau aşa de puţin timp la dispoziţie de trăit, totuşi — ciudat — erau mai darnici cu timpul lor decît cei [tineri]. [...]

Sindrofiile mele, copil, între două fantome, pe care le trăiam cu toate seriozitatea, fără să-mi dau seama de ciudăţenia lor... Trăim situaţii anormale, şi chiar dacă avem o oarecare luciditate, le ignorăm, nu ni se par stranii, cu toate că ne mirăm de ce se petrece în viaţa vecinului nostru.

Mai îmi amintesc şi de bătrînul cu păr alb, semănînd cu portretul lui Anton Rubinstein, de la librăria franceză, de unde împrumutam cărţi. Lecturile mele erau neobosite, căci Odesa îşi terminase secretele, şi mă plictiseam ore întregi în camera de hotel. Tremurul cu care citeam o carte spre seară, ca s-o termin înainte de închiderea librăriei, s-o pot schimba, căci altfel n-aş fi avut ocupaţie pentru noapte. Am citit atunci *Maître de forges.*[1]

Numai de aceşti oameni îmi aduc aminte. Şi nici pe aceştia nu i-aş recunoaşte, dacă i-aş întîlni pe stradă, presupunînd că au rămas întocmai ca atunci.

Străzile şi mişcarea lor în timpul lui Kerenski. Am fost la Odesa pe vremea cînd Kerenski era stăpîn. Cînd am plecat

spre Odesa (iulie), țarul fusese detronat (februarie), dar nimănui nu i-a trecut prin minte să se sperie de călătoria în Rusia în plină transformare. Vedeam doar cerșetori (de cele mai multe ori în haine soldățești), jeluindu-se și cerînd de pomană, însă interpelîndu-te cu numele de „tovarăș". Negustori de stradă îți ofereau pentru un preț neînsemnat fotografia lui Kerenski. Pe stradă, la anumite ore, o lume imensă se plimba fără grijă. Din susul lui Deribasovskaia mă amintesc reflectînd că în zece ani atîția dintre acești oameni bine dispuși n-or să mai existe, și dacă ai vrea să reconstitui strada cu aceeași lume, am avea impresia de pustiu. Prin lume, foarte mulți ofițeri români și sîrbi. Ce căutau atîți ofițeri români aici? Restaurantul din Griciskaia, plin de români. La fiecare pas, figuri cunoscute, d-nii Trancu-Iași, Corneliu Moldovanu, Radu Cosmin. D-l Trancu-Iași avea tot timpul cu el un caiet, în care transcria cuvinte rusești, și luase gramatica de la început. Descoperise pentru asta o profesoară...

În automobile, cucoane luxoase, dar în chipul rusesc: mătăsurile cele mai scumpe întrebuințate fără discreție, și pălăriile încărcate cu pene de struț. Mai multă ordine decît socotim la ruși. La tramvai se făcea o coadă serioasă, și nimeni nu îndrăznea să ia locul altuia. Am asistat și la o alegere de primar, și am cunoscut cea mai formidabilă reclamă, cum nu mai văzusem. Fotografiile candidaților se găseau pe toate zidurile, cu mult timp înainte, cu o profuziune pe care noi n-o cunoșteam. Fiecare partid avea un număr, și numerele ajungeau pînă la douăzeci. În ziua alegerii treceau automobile pe stradă, din care se azvîrleau mii de manifeste. Multe zile după aceea a fost trotuarul acoperit de ele. Erau acolo făgăduielile, fotografia amatorului de tată al orașului, numărul lui, îndemnuri exultante. În automobile, tot soiul de distracții ca să impresioneze publicul. În unul chiar cîțiva clovni, în cele mai bizare costume îmbrăcați, făceau gimnastică sau se strîmbau la public, ca să-l amuze. Mărturisesc că eram cu toții curioși — fără să cunoaștem pe nimeni — să vedem ce număr o să iasă. A doua zi, Preobrajenskaia parcă fusese un cîmp de luptă.

Mergeam deseori în biserica din Preobrajenskaia, și într-o zi am găsit acolo un mort, și o femeie îndoliată plîn-

gînd. Peste o săptămînă am surprins pe aceeași femeie, pe culuarul hotelului nostru, vorbind românește... Ce impresionantă, o moarte între străini, mai ales pentru cel care rămîne! Am trăit și eu situații asemănătoare, dar cu un rezultat mai fericit. O lună de zile, bunicul meu s-a zbătut între viață și moarte, la spitalul cu români din Odesa, în îngrijirea doctorului Carnabel. Imediat după dejun, într-o căldură îngrozitoare (era în august), mergeam cu unchiul meu la spital să cerem vești, și cu panică puneam primele întrebări. Cu obsesia morții am privit Odesa, adică imaginea ei mi-a fost de multe ori alterată.

Escapade. Probabil că anii mei puțini mă opreau să fac prea multe investigații. Mă speriam să mă depărtez de centru. Într-o stradă secundară mergeam numai ca să aduc bunicului doctorii de la o farmacie și kefirul așa de popular în Rusia. Mă speriam de oamenii străini — căci pe străzile mărunte, la fel de drepte, dar mai modeste, nu mai găseai compatrioți — de literele cirilice, cu care nu puteam să mă deprind deloc, ascunzînd numele străzilor, și ele ciudate, și, mai ales, nu mă interesa peisagiul. Cutreieram toată ziua cele două străzi principale, sau aleea din lungul mării, și restul mi se părea prea provincial ca să mă intereseze. Reflectînd acum la acele locuri, mă mir că n-am avut atîtea curiozități. Știam că sînt împrejurimi reputate, și nici eu, nici cei mai mari, nu ne duceam să le vedem. Cei mari preferau să discute la nesfîrșire la Café suisse. De altminteri, cînd stai fără termen, ai impresia că ai oricît timp înainte. Presupuneam orice poveste. Să plecăm la Harkov, ca să „fim mai în siguranță". Harkov, ni s-a spus, are o singură stradă mai remarcabilă, și restul pustiu. Incomparabil mai mic decît Odesa. Atunci am renunțat. Personal, am făcut totuși încercarea să cunosc Odesa mai de aproape. Mi-am dus la cinema. Juca eterna, pe atunci, Francisca Bertini[2]. Cum deslușirile erau scrise în rusește, n-am putut pricepe mersul acțiunii, și nu plîngeam ca toți vecinii. Cu tanti Mia am fost într-o zi pînă la Lanjeron. Aveam un ghid mic al Odesei, o hartă neînsemnată și cu anevoie am putut ca descifrăm străzile, să străbatem orașul pînă la capătul lui. Deseori ne rătăceam, și o porneam din nou. Cîteodată strada își schimbase numele, și nu mai corespundea cu orien-

tările ghidului nostru, atunci dificultatea devenea și mai mare. Am ajuns, în sfîrșit, la o plajă admirabilă, unde te puteai crede în singurătate, căci nu se mai vedeau nici orașul, și nici portul animat, cu vapoarele. Îmi amintesc numai, pe țărmul neted, de silueta unui singur catarg. Dar totul a fost văzut numai cîteva minute, căci am plecat imediat înapoi. Nu este deloc sigur că am epuizat farmecele de la Lanjeron, și apoi, era un peisaj care pretindea să nu fii grăbit. *Tante* Mia a hotărît întoarcerea.

— S-a făcut ora prînzului, trebuie să ne ducem la restaurant.

Unchiul era gentil, dar se supăra foarte dacă nu țineai ora mesei. Iată pricina pentru care n-am putut vedea decît foarte vag Lanjeron!

Melancolii și speranțe. Am încercat să fac un plan al Odesei, atît cît am avut ocazia sau m-am priceput să-l cunosc. Și-mi dau seama că n-am vorbit tocmai de ce îi este mai esențial, mai mult decît oamenii ei și străzile, sau micile întîmplări la care am luat parte: de atmosfera de acolo. Pentru că atmosfera unui loc nu se poate prinde în cuvinte, și nu se poate face o enumerație a elementelor ei, ci rămîne ca aerul, prezentă și totuși invizibilă. După cum, ca să analizezi o poezie, vei spune data, vei face istoricul, dar nu vei găsi posibilitatea de a explica însăși respirația ei. Sînt orașe fără caracter, indiferent de mărimea lor, poate și din cauza unei lipse a cercetătorului. Eu, de exemplu, într-un loc românesc n-o să găsesc emoția care aș avea-o într-un loc de aceeași calitate, dar la capătul lumii. Sînt și orașe a căror vibrație este de o prezență tulburătoare. Odesa e făcută, ca întreaga Rusie, mai ales dintr-un sunet de armonică venit de la o casă neînsemnată, cîntînd totdeauna un cîntec trist; din vorba rusească atît de muzicală, parcă servind pentru un dans; din trupurile superbe și lenevoase ale oamenilor, sau chiar din acele litere cirilice, care mi-au creat atîta osteneală. Fără motiv te simți îmbiat să te așezi pe un scaun, și să privești lumea, nemaiobservînd trecerea timpului. În toți oamenii de acolo, îți imaginezi personagiile vreunui roman rusesc, amețitoarele romane rusești, și nu exagerezi. [...]

CĂLĂTORII

Cred că o carte sau o revistă de călătorii degajează nostalgii la fiecare rînd. Cu gratitudine citesc *Lumea turistică.*

Domnul Octav Moşescu, un om îndrăgostit de toate orizonturile, se pricepe s-o puie admirabil la punct şi textul bine ales este ornat cu cele mai frumoase fotografii. Priviţi revista: nu vi se pare cu totul excepţională pentru începuturile în care se menţin publicaţiile noastre?

Ar fi normal ca în fiecare din noi să existe acelaşi dor de ducă, dacă n-aş vedea atîţia oameni bogaţi trăind o viaţă monotonă cu mici ambiţii ridicole, fără să aibe iniţiativa unei deplasări. Şi formula pe care o utilizăm ca o consolare, şi care trădează temperamentul nostru oriental „La anul"!... Se găseşte undeva, în sudul Franţei un lac miraculos numit Bourget, unde a sîngerat Lamartine; şi Sicilia înflorită; şi Spania luxuriantă, şi Viena unde nu te sfieşti să fii sentimental; şi întreaga lume căci din orice loc care se află la o oarecare distanţă de tine se desfac melancolii. Şi totuşi oamenii se gîndesc la războaie. Orgoliul lor nemăsurat îi împiedecă să se mulţumească cu prodigioasele efecte pe care luna le seamănă în călătoriile ei misterioase. Formulează idei, şi nu mai sînt în stare de nici o secundă de meditaţie. Cum nu se înspăimîntă nimeni de neantul care ne aşteaptă pe toţi? În preajma noastră, prietenii îmbătrînesc şi mor. Nu ne putem recunoaşte în nici unul din ei, ca să ne cutremurăm?

Lumea este aşa de frumoasă!

În multele mele călătorii, am găsit colțuri superbe, pe care nu le cunoaște nimeni. Gîndul că ele continuă să risipească frumusețea, în timp ce eu de la distanță nu mai mai pot bucura, mi se pare cea mai imensă tragedie. Să te simți legat de pămînt ca un copac, ce poveste poate fi mai tristă? Te duci la locuri necunoscute, din cauza unei cărți care te-a obsedat și vrei să faci descoperiri tu singur. Și te duci din nou tot acolo, căci îți faci iluzia că s-au integrat definitiv sufletului tău. În același timp, alții doresc să vadă colțul unde locuiești tu, și pe care nu mai ești în stare să-l prețuiești. Mi-aduc aminte. Eram pe plaja de la Dinard. Un francez de lîngă mine, cînd a auzit că sînt român mi-a spus:

— Ce fericit ești dumneata că poți să vezi oricînd Brăila...

— De ce Brăila?

— Orașul lui Panait Istrati...

Și eu care locuiam alături de Brăila și nu bănuiam nimic!

Nu demult am fost în Egipt pînă la Luxor. Am găsit acolo oameni care mi-au întins mîna din toată inima și simt încă emoționat căldura lor. Cum pot renunța la ei pentru totdeauna, ca și cum ar fi murit? M-am plimbat pe Nil noaptea în lungul templului celebru, mi-am cufundat mîna în apă. Trebuie să mă mulțumesc acum numai cu Cișmigiul? Dorul de a pleca nu-l simte toată lumea cu aceeași intensitate? Și nu are nimeni impresia că și-a greșit meseria și că mai bine se făcea funcționar la un tren internațional?

Ce păcat că *Jurnalul* la cinematograf este așa de prost organizat. Ar avea posibilitatea să ne arate atîtea locuri de care ne e dor. Căci sîntem prea bicisnici ca să încercăm o aventură. Ne trebuiesc neapărat bani socotiți bine, să ne ajungă și pentru întors. Statul se pricepe să puie toate piedicele ca să nu poți trece ușor granița. Căpătarea valutei devine tot mai complicată. Adică oricine poate căpăta, dacă are trecere suficientă.

La cinematograf s-ar putea organiza cele mai prodigioase călătorii. Dar nu se pricepe nimeni. Nu avem decît aceleași imagini sportive stupide care nu pot interesa nici măcar pe un sportiv: automobile care aleargă și se sfarmă, oameni necunoscuți care se bat... Uite acum aș vrea să merg la cinematograf ca să mă plimb pe străzile Parisului...

Fără de nici o grabă. Şi nu numai pe străzile importante. Nu e nimeni care ar avea acelaşi gust cu mine? De ce nu se pricepe nimeni să fotofilmeze *coada* care se face în fiecare seară la Comedia Franceză? Să ne recunoaştem prietenii... Ce putină imaginaţie are lumea... Şi e aşa de simplu de priceput. Sînt atîţia care se duc la anumite filme de calitate inferioară, de altminteri, numai pentru că au, pentru cîteva clipe, un decor scump la dispoziţie.

Atîtea sugestii se desprind din revista *Lumea turistică*, încît am crezut necesar să însemn cîteva pe o pagină...

O CĂLĂTORIE ÎN PALESTINA

Să ne înţelegem de la început. Vreau să transcriu aici impresiile pe care am avut ocazia să le culeg într-o călătorie în Palestina, dar pe cît posibil numai pe acele permanente, peste care timpul nu poate să se resimtă decît puţin. Această ţară este în plină transformare. Sînt oameni entuziaşti, care se sacrifică zilnic în acele locuri şi care enumeră orice îmbunătăţire. Dacă unul din ei ar găsi admiraţia mea prea reţinută, le voi sugera o scuză, şi le voi spune data cînd s-a petrecut călătoria mea: 1925. Cu toate că şi atunci fiecare se extazia în faţa progreselor în acele ţinuturi sterpe, totuşi a trecut timp destul pentru ca cele constatate de mine să fie cu mult depăşite.

CULOARE

De ce lirisim intens ar trebui să dispun ca să sugerez impresia cu care am primit apariţia pămîntului palestinian dis-de-dimineaţă, după cinci zile de mers pe mare? Culorile cele mai delicate ondulau o dată cu apa. Albul, rozul şi albastrul palid se înlănţuiau. Am găsit Haiffa în plină construcţie; adică era foarte greu să te strecori pe străzile

ei, căci pretutindeni pământul era răscolit. Impresie de șantier. Dacă te apropii de acele locuri, ai impresia de miniatură. Tot ce-ai cunoscut ca întîmplări celebre, aici devin familiare. Faptele cele mai importante din *Biblie* s-au petrecut într-un spațiu redus. Evenimentele cele mai diverse, credințele de sine-stătătoare sînt alăturate. Isus și Mahomed au propovăduit aproape în același colț. Munții celebri se transformă în niște dealuri ușor de urcat. Măslinii sau chiparoșii formează grădinițe la îndemîna oricui. Tabor este o jucărie, și ce impresionant îmi apăruse, sugestionat de o poezie de a lui Alfred de Vigny! Grădina Ghetsemani, verde pe întinderea galbenă, pare un loc inofensiv de plimbare. Drumul lui Hristos pe Golgota se termină imediat. În biserica principală unde este îngropat Isus, un preot îți arată tot ce s-a petrecut cu el, și-ți înșiră evenimentele la distanțe mici, ca și cum această biserică ar fi un muzeu în care s-au adunat pentru ușurința vizitatorului tot ceea ce este mai interesant de văzut. Alături, faptele din viața Sfintei Fecioare, locul unde a fost răstignit Isus, locul unde a fost pus în pământ. Preoții, cu aceeași slujbă, pot mulțumi toate umbrele miraculoase. Pe drum evrei, arabi, vizitatori din toate unghiurile lumii, călugări: peisagiul colorat; și, peste tot, soarele care invadează, și praful gros, făcînd aerul translucid.

PĂMÎNT ȘI ORAȘE

Cît vezi cu ochii pămînt galben și trist, cu praf și cu pietre. Copacii sînt foarte rari aici și nu te poți apropia de ei din cauza prafului care îl lasă la cea mai mică atingere. Măslinii fac impresie de oameni schilozi, cerșind îndurare. Chiparoșii, cu verdele lor funebru, parcă pregătesc o înmormîntare. Priviți pe fereastra trenului din Iaffa și Ierusalim: cît vezi cu ochii, cea mai cumplită dezolare. Te întrebi cum pe aici au fost în stare idei așa de hotărîte, care au transfor-

mat apoi omenirea. Tot idealul pe care îl mai ai este un pom verde și tînăr. Există în *Stane de piatră* a lui Sudermann, o mică întîmplare obsedantă, deținuții trăiesc toți din mirajul unui copac, care își întinde un ram peste zidurile închisorii lor! Cred că aici se petrece aceeași stare. Am fost cu automobilul în diferite locuri. Uneori drumul este atît de prost, încît nu poate găsi comparație nicăieri. Dar drumul care coboară în serpentină de la Ierusalim la Marea Moartă este perfect, și șoferii se întrec să coboare cu o viteză nebună. Marea Moartă îți aduce o impresie tragică. Apa e groasă de sare și de lipsă de aer. Dacă îți apleci mîna în ea, rămîi murdar multă vreme, oricît ai încerca să te cureți. Și praful care îți intră în ochi, în urechi, în nas. Scîrțîie între guler și gît. Abia ai părăsit camera ta și te simți murdar, oricît de precaut ai fi fost. Excursia mea s-a petrecut în luna septembrie, adică într-un timp cînd căldura nu este maximă. Mi s-a spus că vara, la anume ore, nici nu se poate traversa strada. Orice activitate stagnează atunci. Stropii de ploaie sînt amintiți ca fapte rare, istorice. Iordanul curge și el în Marea Moartă tot așa de lînced. Chiar acolo unde se varsă sînt cîțiva copaci și un mic restaurant. Dacă fotografiezi, cei de acasă își pot face iluzia vieții, dar acolo vezi că totul este la fel de deprimant.

Iaffa, un orășel înghesuit, înfoiat și permițînd, astfel, de la distanță perspective interesante. Dacă pleci prin orășel, de-a lungul mării, în jumătate de ceas ajungi la Tel-Aviv. Orășel nou de vile, de care evreii sînt foarte mîndri, cu trotuare superbe, cu drumuri împărțite exact, modern, dar nisipul invadează și aici de cîte ori te uiți mai cu atenție. La fiecare colț, negustorul de bragă la gheață este un personagiu important. Sorbi lichidul cu nesațiu, fără să te mai saturi, gîfîind, cu ochii injectați, neatent la tot ce se întîmplă în jurul tău. Crezi că te-ai refăcut și după zece minute ai nevoie să bei din nou.

Ierusalimul este un oraș mai mare. Are chiar și o stradă principală. Nici un local de petrecere, căci preoții nu îngăduie așa ceva. Dar, mai ales, zeci de străzi înguste, toate la fel, și nu te poți orienta printre ele. De o parte și de alta

negustorii arabi vînd de toate în acelaşi timp: banane şi frenţie de zahăr, mătase şi tutun, mîncare cu sos peste care roiesc mii de muşte, nealungate de nimeni. Împrejurul terenalimului, un zid capricios, după cum sînt şi colinele, [illegible] la fiecare pas miracole.

TEL-AVIV

Cunosc bine Tel-Avivul. Eram cu mai mulţi prieteni. Cum am pierdut vaporul, a trebuit să aşteptăm în Tel-Aviv vreo zece zile vaporul următor. Am avut timp să cunoaştem totul şi să ne plictisim. Orele treceau cu o încetineală nemaipomenită. Singura distracţie o formau băile pe care puteai să le faci toată ziua, în Mediterana din faţă. Să poţi să te scalzi în fiecare zi în Mediterana, la o atît de mare distanţă de ţară, şi totuşi să te plictiseşti şi să doreşti cît mai grabnic întoarcerea! Ce de neînţeles devine aceasta, cînd te obişnuieşti cu ocupaţiile tale obicinuite, fără posibilitate de evadare. Hotelul nostru era chiar pe marginea mării. Adică, altminteri nostru hotel, căci am schimbat mai multe. Pretutindeni ne invadau insectele. Şi nici la urmă n-am fost mulţumiţi. Teroarea insectelor am păstrat-o cu noi în tot timpul şederii noastre. După o zi de insuportabilă căldură, noaptea nu puteam fi mai liniştiţi. Murdăria orientală străbătea şi în modernul Tel-Aviv. Era şi o „promenadă" de a lungul mării. Acolo se găseau cazinoul şi cîteva cafenele. Locul cel mai animat la anumite ore. Nu voi uita nici odată unghiile negre ale evreului care îmi servea ceaiul. De altfel, totul face acolo impresia de murdar şi de putred, şi bananele, şi strugurii. Ca să ajungem la hotelul nostru nou, situat chiar pe marginea mării, părăseam trotuarul dantelat şi străbăteam nisipul. Se spune că Tel-Aviv ar însemna, în traducere, *Colina Primăverii...*

Mulțimea colorează străzile prin diversitatea ei. Atîția oameni feluriți la un loc e natural să nu se poată înțelege. Dar nu se pot înțelege nici oamenii de același fel. Nimic mai deprimant decît spectacolul pe care îl oferă popii acolo. Și dacă credințele tale nu-ți sînt destul de ferme, nu te duce la Ierusalim, căci n-o să găsești în el nici un ajutor. Popii se ceartă tot timpul. În cele cîteva zile cît am stat acolo, am asistat la mai multe scene de acest fel. De altminteri, popii, aproape toți greci, mici și buni de gură (sonoritatea ascuțită a limbii grecești exagerează încă discuțiile inepuizabile dintre ei) au toți ranguri importante, și cîte un arhimandrit te întîmpină la fiecare pas. Nici o prestanță ca înfățișare. Se contrazic între ei, și subiectele de religie sînt deseori un prilej de scandal. La biserica cea mai importantă, fiecare sectă religioasă își are ora ei de rugăciune. Dacă întrece cineva timpul său cu cinci minute și impietează pe cei ce urmează, e supărare mare. Discuția se încinge și uită cu toții de slujbă, adică de motivul supărării. Unii preoți îți arată (nu gratuit) unde a fost închis Mîntuitorul. Alții îți demonstrează că Mîntuitorul n-a fost închis niciodată. Te emoționezi urcînd drumul Golgotei. Dar ți se spune mai tîrziu că drumul Golgotei este altul decît acel marcat pentru vizitatori, deoarece în *Biblie* stă scris că patimile lui Hristos s-au petrecut în afară de ziduri. Nu se știe precis care este mormîntul lui Isus. Chiar în biserica centrală se presupun două locuri diferite. Dar armenii îl socot pe Isus îngropat în biserica lor. Călugării copți, totdeauna vijelioși, pun și ei mare turburare în atmosferă. Dar poate nu trebuie să clevetesc. Primirile noastre nu mai conteneau. Eram tratați de zece ori pe zi cu rahat și cu cafea neagră... S-au oferit să ne facă slujbe pentru toți morții pe care i-am avea în familie. Am avut ocazia să ne ispășim păcatele nu numai trecute, dar și viitoare. În buzunare, se adunau cantități de iconițe și de cruci. Am primit, totodată, diplome de pelerini și de hagii.

Și evreii necăjiți de la Zidul plîngerii, jeluindu-se, și te miri cum suportă să fie priviți de toți vizitatorii, ca la o grădină zoologică.

Sînt însă interesanți evreii europeni care se străduiesc să modernizeze Palestina. Ce muncă imensă și ce frenezie! Evreii care vor să demonstreze că pot fi și constructori, orice bănuieli s-ar fi îndreptat înspre ei. Tel-Aviv este o dovadă. În entuziasmul lor, însoțitorii evrei ne-au arătat piatră cu piatră. Chiar într-o zi, după un drum lung, foarte anevoios, am vizitat o fabrică de cărămizi! Fiecare an a însemnat o victorie. Toate transformările s-au petrecut foarte repede. Tel-Avivul există de foarte puțin timp. La Nazareth, unde pămîntul este bun, evreii se pricep chiar să ție coarnele plugului. Să-mi spun totuși părerea pesimistă? Oricît s-ar căzni evreii, oricîtă pricepere și bani ar pune, niciodată n-or să poată izbuti mare lucru. Au un inamic invincibil: căldura.

Arabii nu se coboară niciodată din înălțimile lor, în care se complac. Figura lor impasibilă nu exprimă nimic. Mai ales, un negustor de mărunțișuri. Pe marfa lor se strîng toate muștele, muște care se odihnesc deseori și pe obrazurile lor, dar nu fac nici un gest ca să le alunge.

CONCLUZII

Desigur că în Palestina sînt lucruri extraordinare de văzut. Bisericile conțin imense bogății. Moscheea lui Omar este o minune. Dar cred că traiul îndelungat acolo este foarte greu; cu toate curiozitățile, te indignezi împotriva prafului care te înăbușe. O mică întîmplare mi se pare că s-ar potrivi și aici: eram cu un prieten matematician la Caen, oraș din Normandia. Caen este foarte pitoresc, cu străzile înghesuite și cu casele colorate divers. Bineînțeles însă pitorescul atrage după el și murdăria. Cînd mă extaziam în fața culorii locale, prietenul meu se indigna: „Ce fel de culoare locală, dacă te împiedici la fiecare pas de șanțuri?“ Oricît de emoționat ai fi pe drumurile palestiniene, totuși îți vine să zici: „Cum poate să fie culoare locală într-o țară cu atîta praf?“

NOSTALGII

Haide, valiza mea, să te gătesc cu cea mai mare grije, căci vei fi cea mai fidelă tovarăşe. (Dar umbrela?) Numai lucruri proaspete, şi după obicei, mai multe decît încap. Să plecăm în Normandia, avem prilejul să călătorim în Normandia. Aş putea avea aripi la picioare; dar îmi pot permite asta cu o astfel de imagine alături? Numai după ce m-am aranjat în tren, pot să mă gîndesc iarăşi la călătoria mea fastuoasă. Mă asemăn cu o pasăre care îşi întinde aripile, şi lin, simplu, porneşte spre lumi depărtate. Încă o fugă pe peron, o privire spre oamenii pe care îi laşi. Chiar dacă nu-i cunoşti, este o despărţire pentru totdeauna, ca o înmormîntare. Dar fără prea multe melancolii şi emoţii trebuie să rămîn tot timpul atent, căci s-ar putea ca cineva să profite de exuberanţa mea şi să-mi fure valiza. Şi atunci aş fi disperat, pierderea mi se va părea incalculabilă, nu voi şti cum să procedez, planurile se vor duce, îmi voi păstra în minte întîmplarea mea nefastă, orice surpriză neaşteptată ar surveni. Dar am părăsit Parisul fără de astfel de peripeţii. Am sosit la Lisieux. Întîia grijă, valiza, apoi hotelul şi numai după aceea, pe străzi, în căutarea bisericii Sfintei Tereza, a cărei imagine tulbură pe oricine a trăit oricît de puţin printre locurile ei. O stradă făcută numai din case medievale, strîmbă, ciudată. În piaţa de la mijloc, biserica gotică superbă. E minunată Sfînta Tereza. Silueta ei fermecătoare, de tînără (nu împlinise 20 de ani cînd a murit), te va obseda întotdeauna. Casa ei, cu lucrurile mici

între care a trăit. La biserică, după o sticlă, părul ei blond, lung, buclat, minunat. „*Je vais passer mon ciel à faire du bien sur la terre*". Cu vorbele acestea a murit. Şi noi păstrăm acest chip dublu, dar împerecheat perfect: de sfîntă care păstrează chipul celei mai tulburătoare fecioare.

Mai departe. Părăsim acest orăşel, mic, însă avînd existenţa lui de sine stătătoare de oraş de provincie, cu respiraţia lui neîndoioasă. Iarăşi trenul. Şi iar coborîm cu toate complicaţiile şi dezagramentele. Caen, oraş mare, negru, cu bisericile lui care se reped spre cer ca nişte fîntîni arteziene. (Două din ele sînt făcute de Wilhelm Cuceritorul. Stilul romanic. În una se mai găseşte mormîntul soţiei lui, regina Matilda.) Lumea apare aici aglomerată, grăbită, aşa cum nu se arată de obicei în ţările nordice. Şi în altă zi, la Bayeux. Biserică celebră. Oraşul este foarte mic, cîteva străzi încrucişate, cîţiva negustori aşteptînd zădarnic un client, şi la cea mai simplă plimbare, te găseşti între cîmpuri. Dar aici se păstrează o comoară excepţională care atrage pe vizitatorii cei mai îndepărtaţi. Pînza, cusută tocmai în secolul al XII-lea, de însoţitoarele reginei Matilda. Pe o pînză foarte lungă — în muzeu este întinsă în tot lungul camerii cu tot felul de arabescuri ca să încapă sînt lucrate, simplu dar impresionant, înşirat, istoria tuturor faptelor lui Wilhelm Cuceritorul. Această pînză, de altminteri, ca şi toate bisericile gotice, a obsedat îndelung imaginaţia lui Proust, care voia să facă o călătorie s-o vadă, dar a fost prea monden la început şi prea bolnav la urmă ca să înfăptuiască aşa ceva. Cerea însă detalii, cu frenezie, de cîte ori avea ocazia. Apoi Valognes, crăşelul aristocratic. Aici venea călare Barbey d'Aurevilly, de la Saint Sauveur le Vicomte, la vărul său Edelstand de Méril. Şi Cherbourg, oraş de mare, cu statuia lui Napoleon vegheind valurile. În podul de la primărie s-au descoperit, aruncate, tablouri de Millet. Să le vizităm. Cîte mii de kilometri or fi pînă acasă, în ţara mea? Mereu în altă parte, între alte perspective, la Granville, sau la Avranches cu grădina publică de unde se vede atît de ciudatul Mont Saint-Michel, insula cu un orăşel pe ridicăturile ei, cu o biserică ameninţată drept în vîrf, şi semănînd, atunci cînd marea aduce valurile, cu un vapor. Şi atîtea alte localităţi, şi pare a păgubire numai să le înşir, căci nu dau lectorului decît

un nume propriu, cu toate că eu am trăit acolo, m-am emoționat la o sută de detalii, care transcrise și-ar pierde din farmec, și am asistat la mici existențe care se petrec acolo, la obiceiuri simple, la oameni care evoluează între preocupările lor. Cînd mă văd acasă între lucrurile familiare, atît de îndepărtat de acele locuri, mă întreb dacă între mine și călătorul de odinioară este vreo legătură și, dacă întîmplările pe care le-am trăit n-au fost simple născociri. Valiza veche (indignat eram pe ea cînd mă întorceam spre Paris, atunci o vedeam fără formă, plină cu obiecte mototolite), o mai păstrez încă. Chiar vorbește cu mine și mă asigură că nu am inventat nimic. Pe pînza ei cîteva semne de hîrtie rupte pe jumătate, pe care scrie numele hotelurilor din Caen, Cherbourg, Nantes...

NOTE, COMENTARII, VARIANTE

ROMANE

JOCURILE DANIEI

Cititorul familiarizat cu proza lui Anton Holban nu va găsi în romanul *Jocurile Daniei* o terra incognita. Viziunea romanescă, structurile psihice, temele predilecte, tehnica memoriei versatile oferă termenii comparațiilor, aprofundărilor și disociațiilor.

Editată după treizeci și cinci de ani de la ultima redactare, creația postumă a scriitorului și-a asigurat, în acest concurs de împrejurări, perspectiva unei receptări mai dinamice, posteritatea fiindu-i chezășuită de un registru cu ecouri prelungite în sensibilitatea modernă.

Dacă *O moarte care nu dovedește nimic* ilustrează instabilitatea erotică, iar *Ioana* detaliază etapele incendiare ale geloziei, *Jocurile Daniei*, reconstituind direcțiile prozei holbaniene, conduce la semnificații în care înstrăinarea și incomunicabilitatea se împletesc sub cupola căutărilor exasperate și a concluziilor patetice. Despuindu-se ostentativ de orice prerogative excepționale, naratorul pune în discuție condiția sa umană prin intermediul unei povești de dragoste. Romanul nu este guvernat atît de istoria unor oameni „ce cred că se iubesc și totuși nu-și pun nici o întrebare esențială", cît mai degrabă de suferințele lui Sandu, mistuit de un sentiment fără speranță, precum Dominique, eroul lui Fromentin. Răsfrîntă în episoade selectate pentru intensitatea lor emoțională, confesia subsumează pendulările personajului principal între exaltare și deziluzie.

Neastîmpărul interior, deturnat de la alte mobiluri, dobîndește în dragostea-pasiune forme obsesive, înrudite cu cele patologice. Lumea dispare din raza perceptivă, în cîmpul conștiinței înălțîndu-se o imagine hiperbolizată: „O singură ființă, un singur obraz, dar totul este devorat"... spunea Camus. Și Stendhal: „sufletul este invadat... nu mai are decît un singur gînd"... arătînd că angajarea psihică întrerupe celelalte articulații.

Pasiunea se nutreşte din prezenţă, adică din contemplare directă. Ca şi erosul-imediat, descris de Roland Barthes în eseul dedicat lui Racine, îndrăgostitul „e prins, înlănţuit, ca şi cum ar fi victima unui rapt şi această violenţă este întotdeauna vizuală... *A iubi înseamnă a vedea*" (subl. ns.)

Monografie a unei dragoste interzise, *Jocurile Daniei* este în acelaşi timp un roman al absenţei. Deodată iubita pleacă în lume pentru săptămîni şi luni, poposind în oraşe necunoscute, întrerupînd orice comunicare. Atunci intervine acţiunea integratoare a memoriei afective, reînvierea unor scene plăcute sau triste sub dogoarea halucinantă a vibraţiilor puternice şi contradictorii. Concomitent cu jocul oglinzilor, menit să purifice făptura Daniei, se alcătuieşte şi romanul romanului, după modalitatea gidiană. Apariţiile şi dispariţiile eroinei amplifică la nesfîrşit tribulaţiile naratorului, orchestrînd disonanţele sub arcuirea Timpului şi Spaţiului. Efortul de recuperare abureşte distanţele şi Absenta ocupă infinitul, redus la dimensiuni portative.

Nu avem intenţia să analizăm aci romanul lui Holban, ci să aducem unele precizări istorico-literare, atrăgînd atenţia, acolo unde este cazul, şi asupra unor paralelisme dintre creaţie şi experienţa care a determinat-o. Vom parcurge drumul utilizînd cu rigoare ştiinţifică documentele ce ne-au stat la îndemînă. Cel ce ar dori să extragă din lucrările prozatorului date precise pentru acoperirea unor eventuale puncte albe din existenţa sa, lipsind argumentaţia de această confruntare, ar cădea în erori grave, prin nimic justificate. După cum apelurile repetate la specificul operei de artă ni se par de prisos, atît de neconfundabile sînt cele două planuri, realul şi imaginarul.

Care sînt evenimentele mai însemnate care au premers episodul „Daniei"?

Anul 1934 stă sub semnul dificultăţilor întîmpinate de scriitor la tipărirea romanului *Ioana*. Înspăimîntat de un refuz posibil, renunţă să mai caute un editor, care aterizează neaşteptat de la Brad oferindu-i un contract avantajos.

După un stagiu de trei ani la Liceul V. Alecsandri din Galaţi (1928—1931), şi alţi trei (după însăşi mărturisirea scriitorului) la Seminarul Mănăstirii Cernica, se zbate să obţină o catedră în Bucureşti. Este numit la o şcoală elementară de comerţ (dintr-o scrisoare adresată lui Ion Argintescu, datată 8 mai 1934), apoi (sau concomitent) la Seminarul Central, după cum probează rîndurile de mai jos:

„[1934, septembrie]

Scump Aurel G. Stino,

Scrisoarea ta a adus mare plăcere. Şi ţi-aş spune o mulţime de mici noutăţi, dar dezlînat, fără nici un plan şi vei scuza dezlînarea mea. Ca şi cum am merge spre Buciumeni...

Eu sînt profesor tot la popi, mai tineri, dar tot aşa de stranii. Ce fatalitate au presărat ursitoarele pe capul meu în leagăn! Totuşi am puţin de muncă. Şcoala e aproape şi, în limbaj obicinuit, m-aş putea numi fericit. Ştii încă puţin [indescifrabil] că am torturi mult mai impresionante, chiar mai grave decît moartea care ne aşteaptă deopotrivă pe toţi, orice planuri am face...

Cu drag,
Anton Holban"

Şi profesorului Ion Argintescu îi comunică numirea sa tot la popi în fragmentul ce urmează:

„Vineri [1934]

Dragă Nelu... La şcoală, barem, sînt foarte mulţumit. Toată lumea gentilă, nici o închiziţie şi tramvaiul mă duce imediat. Cernica ora mai complicată mult, mai ales iarna. Dar am fost predestinat să fiu la popi... Dacă aş fi mai sănătos, am impresia că aş fi mai fericit. Nici leafa nu-mi permite boli capricioase. La revedere, pe curînd, poate!"

La sfîrşitul anului 1934 apare romanul *Ioana*, sub egida editurii din Brad. Neliniştile întovărăşind această publicare, atît de mult aşteptată, sînt împărtăşite şi afectuosului său prieten din Fălticeni, regretatului profesor Aurel George Stino.

„Dragă Aurel,

Merci pentru tot. Regret că, oricît aş scrie, aş rămîne convenţional faţă de bucuria de a te fi cunoscut mai de-aproape (şi cînd te gîndeşti că au trebuit atîţia ani pentru aceasta). Dar poate ne vom întîlni la Fălticeni şi vara aceasta. Îmi făgăduiam să-ţi trimit prima *Ioană*, dar nu mi-au sosit decît după zece zile, şi atunci am socotit că e prea tîrziu. Dar poate îţi închipui că apariţia unei cărţi e întovărăşită de nelinişte, care te împiedecă să vezi totul clar. Şi dacă la lectură mi-ai fost prieten, atunci desigur că ne vom înţelege şi mai departe. Toată lumea îmi laudă cartea, dar spune că e greu de citit. Deci, n-am mare speranţă de cititori. Şi regret îndeosebi pentru editorul de la Brad, care n-aş vrea să dea faliment din pricina mea...

Dragul meu, te salut din toată inima şi, pe cînd ţi-e dor, oricît de lungă conversaţie.

Cu drag,
Turel"

Tot în acest moment, marcat de închiderea definitivă a ciclului „Ioanei", Anton Holban se îndrăgostește de o fată frumoasă și bogată, Lidia Manolovici,— cititoare febrilă a cărților lui anterioare,— transplantînd — după obicei — evenimentele sufletești în ficțiune. Probabil că Octav Șuluțiu, camuflat în roman sub numele de Conitz, să le fi înlesnit cunoștința.

Scriitorul locuiește în Casa Brînceni, str. Rosetti, nr. 1, etajul IV, camera 47, de pe balconul căreia avea o perspectivă minunată. Această încăpere transpare și în romanul *Jocurile Daniei* ca locul tragic al așteptării și singurătății :„Eu mă plimbam torturat, învîrtindu-mă de o mie de ori împrejurul mesei, schimbînd nenumărate discuri de patefon, dar fără să le ascult decît foarte vag muzica, sau schimbînd noaptea posturile de radio, fără de nici o alegere..."

Într-o evocare semnată de Emil Gulian doi ani după moartea scriitorului *(Universul literar*, XLVIII, nr. 3 din 21 ianuarie 1939, p. 1,8) găsim referiri la Dania „ca personaj real": „Dania era o cochetă și-l chinuia îngrozitor. Beneficia și de aparențele unei educații de mînăstire. Nu concepea să meargă cu el la cinematograf sau în Cișmigiu. Se vedeau numai în magazine... Cearta lui cu un prieten pentru Dania... Insulte... Toate s-au stins... Dar care era motivul tristeții? Căutînd mereu să găsească rațiunea fiecărui lucru, Anton Holban transmitea și femeii acest vițiu contagios al analizei și deci al incertitudinii, șovăielii și descompunerii, făcînd-o să-și distrugă dragostea, în detrimentul tot al lui, care-i pusese la îndemînă metoda. Și el suferea... Anton Holban, neliniștit, timid și firav, cu mari contraste între chinul lui și momente de bucurie spontană, copilărească. Atît a rămas din el: o amintire de om stîngaci, cu rîs uneori prea zgomotos, cu ochi luminați de o scurtă sclipire nedecisă, cînd ironică cu îngăduință, cînd iscoditoare, entuziastă..."

Confesiunile către cei apropiați precipită freamătul interior în notații străbătute de acorduri dureroase. Referințele la realitate se întrepătrund cu informații despre activitatea creatoare, și nu puține sînt epistolele în care, alături de fapte cotidiene, mai mult sau mai puțin spectaculoase, se desenează ca pe o hartă în relief treptele elaborării romanului. Dintr-o discreție, care îi era proprie, sau datorită unui proces de obiectivare, Holban nu folosește numele adevărate ale modelelor feminine, ci ale eroinelor sale literare. Vom naviga cu deosebită prudență, folosind pentru mai multă siguranță epistole adresate unor destinatari diverși, din care unele inedite.

La 5 februarie 1935 Holban îi scrie lui Ion Argintescu: „Dacă aș avea răgazul unei dragoste, ți-aș vorbi de o fată minunată, acum în Austria. Ce voi face, nu știu..."

După o călătorie pe țărmurile Bosforului, unde își vînturase melancoliile, prozatorul publică o pagină la *Vremea*, suprapunînd peisajului magnific imaginea iubitei: „Vaporul s-a desprins de țărm... Ce minunați sînt pescărușii! Plutind domol, o dată cu vaporul. Ce grație au aripele lor întinse, albe, cu cenușiul de la margine! Privirea ta, Dania, lunecînd spre mine, încadrată de sprincenele subțiri..." Aceste impresii reprezintă *cel dintîi fragment antum* din *Jocurile Daniei*, avînd titlul *Istanbul, imagine superbă și tulbure*. Mult mai tîrziu a fost încorporat în trama romanului, cu unele intervertiri, eliminări și retușuri. Tot în această epocă efervescentă apare în *Vremea* (nr. 388 din 10 mai 1935) *Nunta princiară*, reeditînd basmul lui Călin sub forma unui poem în proză, închinat aceleiași iubite inaccesibile.

La 16 iulie se află la Fălticeni, scriind, „de zor un roman", recitind *În căutarea timpului pierdut* de Proust și ascultînd plăcile din Wagner, împrumutate de prietenul său, magistratul Ion Stratulat, pasionat meloman (scrisoare către I. Argintescu). Neînțelegerile cu Octav Șuluțiu din pricina „Daniei" se răsfrîng și pe plan literar: „Cu Șuluțiu nu mai vorbesc (îți voi explica), dar asta n-are nici o importanță" (scrisoare către I. Argintescu din 28 august 1935). Către același, la 7 septembrie 1935: „Ți-am spus, cu Șuluțiu sînt certat. (Verbal ți-aș explica toate.) Deci cum să dau ceva despre el? Orice laudă a d-tale va luat-o (să știe tot la noi) drept o încercare de reîmprietenire, iar o reticență drept o răzbunare..."

La 7 octombrie îi trimite aceluiași cîteva rînduri, dezvăluindu-și intenția de a pleca pentru un an din București: „Sînt dezolat că nu mai primesc nimic de la d-ta, cu atît mai mult cu cît sînt într-o epocă în care am nevoie de afecții (cam ca totdeauna)... Am fost la Stratilat, jude în județul Dîmbovița. 3 zile calde... Ieri am făcut toate încercările ca să fiu numit profesor pentru un an la școala românească din Ianina... În urma necazului mamei, am renunțat, tocmai cînd veniseam. Dar la anul, neapărat, dacă trăiesc. Cu tot dragul și scrie-mi! Literatură?"

Despărțirea de Dania se produce probabil în luna septembrie, după cum rezultă din încercarea de evadare și din cele cîteva rînduri ale scriitorului către același prieten: „Vorbele tale mi-au fost de întîiul ajutor, cu toate că socoteam vorbele drept vane, mai ales cînd

nici nu cunoșteai personal modelul. Va trece și asta complect. Va fi mîine: *subiect de roman!*" (20 octombrie 1935).

Strădania de a transcende criza se soldează cu cristalizarea celui de al doilea fragment antum al partiturii „Dania", apărut în *Revista Fundațiilor*, nr. 1 din ianuarie 1936, *Cu Dania la telefon*, despre care îl anunță la 14 decembrie pe Ion Argintescu: „Lucrez la o carte despre... Dania, ultima mea suferință. Sper că-mi vei citi fragmentul, de care sînt foarte satisfăcut, din ianuarie (*Fundații*), și-mi vei scrie mai amplu despre el..."

La 1 ianuarie 1936, către același destinatar: „Anunț un roman, poate ai văzut, *Secretele Daniei*. Mai bine, poate, *Jocurile Daniei* (Dania e în Alpi acum!) După cum bănuiești, mai mult ca să mă vaiet." La 19 februarie scriitorul experimentează starea sufletească a unui schior la Predeal, pentru a o transpune într-o pagină memorabilă a romanului. La 15 martie 1936, către același prieten: „Prepar o carte mare, *Dania*. Un creștin și o evreică. Nuanțele le cunoști...." La 31 martie, aceluiași: „Am de pus la punct romanul care se termină. *Dar la vară, la Fălticeni, îl voi revizui definitiv și la urmă, poate prin d-ta, căci prea trec neglijent...*" (subl. ns.) (fragment dintr-o scrisoare inedită). La 12 aprilie îl înștiințează că lucrarea „*e gata în prima formă... Desigur că în toamnă, după ce voi pune totul la punct, ți-l voi trimite ca să-l citești. Ai prietenie și răbdare. Eu sînt prea neglijent...*" (subl. ns.) (fragment dintr-o scrisoare inedită). Magistratului Ion Stratulat îi comunică programele muzicale și stadiul redactării: „Romanul aproape terminat"...

Vara, la Fălticeni, Holban transcrie lucrarea la mașină, întrebîndu-se unde o va tipări. Dintr-o scrisoare datată 16 iulie către Ion Argintescu: „Ultimul roman este povestea aceea care m-a zdruncinat adînc, o știi. Cred încă, după ce m-am calmat, că a fost cea mai fermecătoare fată posibilă, iar întîmplarea mea a fost excepțională. Ce a mai devenit și cum nu știu. A lipsit vreo trei luni... la Londra. Nu știu ce mai e cu Șuluțiu. De fapt nici nu știu bine de ce s-a întîmplat despărțirea mea. Credeam că Dania se mărită. Nu-i adevărat. Acum Șuluțiu se răzbună prin notițe la *Familia*..."

La sfîrșitul lunii septembrie 1936, cu prilejul unei excursii, prozatorul îi aduce dactilograma lui Ion Argintescu — la Galați — rugîndu-l să-și spună părerea, iar în noiembrie îi reproșează că nu și-a făcut încă timp să o citească. Probabil că după aceea definitivează romanul așa cum probează cartea poștală expediată soților Stratulat (inedită).

„Fălticeni, luni [28 dec. 1936]

Dragii mei, vă scriu de acum să vă urez la mulți ani, ca să aibe timpul să ajungă în creierul munților la voi (și al văilor). N-am uitat cu anul trecut mi-am petrecut Anul nou în mijlocul bunătăților voastre. (Erau și struguri la dispoziție. Nu mai vorbesc de dulceață, plăci etc.) *Atunci scriam, îndurerat la culme primele rînduri din* Dania, *roman termi iat care-și așteaptă editorul...*" (subl. ns.).

Există o neconcordanță între datarea lucrării (17 decembrie 1935) și afirmațiile scriitorului însuși, spicuite de noi din corespondența pe care am avut-o la dispoziție, grație bunăvoinței profesoru ui Ion Argintescu și magistratului Ion Stratulat. Mai surprinzător este faptul că nici editorul *Jocurilor Daniei* (Cartea românească, 1971, 261 p.) și nici acei ce au scris despre opera postumă a lui Holban la tipărirea acestei ediții nu au sesizat neconcordanța. Scriitorul probabil că a datat romanul ținînd seama de perioada care a înrămat episodul „Danielei" și nicidecum perioada, mai îndelungată, prelungindu-se pînă spre sfîrșitul anului 1936, a elaborării. Sau poate că a fost pur și simplu o greșală de dactilografiere...

Romanul postum al lui Holban s-a păstrat sub forma unei dactilograme pe 182 coli mari, mulți ani de zile considerată pierdută, deși atît Octav Șuluțiu, cît și H. Bonciu își luaseră angajamentul a veghea la tipărirea lui. Investigațiile noastre începute la prietenii și colegii de breaslă, cu sprijinul doamnei Florica Codreanu, moștenitoarea scriitorului, s-au soldat cu un rezultat uluitor: textul zăcea într-o ladă, printre hîrtiile-manuscrise ale lui Octav Șuluțiu, păstrate, dar neinventariate de văduva acestuia. Am întîmpinat dificultăți în reproducerea formei originale, întrucît, excluzînd modificările cu cerneală neagră efectuate de scriitor, mai există multe ștersături, adăugiri cu cerneală albastră, aparținînd unui alt condei, care a intervenit, cu scopul de a îndepărta unele întorsături de frază nu prea fericite, sau termeni mai puțin literari. Am încercat să reconstituim textul, punînd în drepturile lor termenii originali, chiar dacă unii dintre ei sînt mai puțin adecvați decît cei propuși ulterior. Ori de cîte ori nu am putut descifra cuvintele șterse, am transcris pe cele adăugate între paranteze drepte. Tot astfel am procedat și cînd termenii lipseau și fraza nu avea înțeles.

Regretînd că celelalte romane ale sale *(O moarte..., Ioana)* nu au introduceri, menite să facă mai permeabile intențiile sale, Holban scrie un articol, pe care-l consideră apt de a constitui un preambul

edificator al romanului *Jocurile Daniei*. Pentru a respecta dorința scriitorului, am așezat articolul *Testament literar* în fruntea lucrării postume, păstrînd titlul cu care a apărut în revista *Azi*.

Rezumînd, notăm încă o dată apariția celor două fragmente antume, cu indicațiile bibliografice corespunzătoare:

Istanbul, imagine superbă și tulbure, în *Vremea*, nr. 389 din 26 mai 1935, p. 10

și

Cu Dania la telefon, în *Revista Fundațiilor regale*, nr. 1 din 1 ianuarie 1936, p. 37—46.

Prin grija noastră alte fragmente au fost oferite revistelor literare:

Viața românească, X, nr. 1, ianuarie 1957, p. 127—133;

Gazeta literară, X, nr. 462 din 17 ianuarie 1963, p. 4;

Viața românească, XVI, nr. 6—7 din iunie-iulie 1963, p. 33—42;

Almanahul literar, 1969, p. 191—192.

Lucrarea a apărut integral la Cartea românească, 1971, 261 p. Postfața — semnată de Mihai Gafița—cuprinde multe inexactități. Astfel, Anton Holban nu s-a născut la 10 februarie 1904 (p. 248), ci în 10 februarie 1902. Enciclopedia Cugetarea nu poate constitui o sursă de încredere! După absolvirea gimnaziului la Fălticeni, probabil și clasa a V-a, Anton „nu se îmbarcă pentru București", cum se susține la p. 250, ci pentru Focșani, unde termină clasa a VI-a la Liceul „Unirea". După absolvirea cursurilor Facultății de Filologie din București nu „pleca pentru doctorat, dar se întorcea în 1927 și era numit în învățămînt ca profesor de franceză la liceul din Constanța (p. 250), ci, așa cum am comunicat în tabelul cronologic la ediția Anton Holban, *Bunica se pregătește să moară*, 1971, colecția Biblioteca pentru toți, p. XLV: „După terminarea studiilor universitare este numit profesor suplinitor la Școala Normală din Constanța unde predă limba franceză (principal) și geografia (secundar) în anul școlar 1925—1926." Apoi pleacă în Franța pentru doctorat.

După stagiul de trei ani la Seminarul Cernica, scriitorul obține o catedră (sau ore) la Seminarul Central, așa cum dovedește corespondența cu Ion Argintescu ce a stat la dispoziția postfațatorului.

Debutul lui Holban „are loc" — așa cum am comunicat încă din 1964 — în revista condusă de Liviu Rebreanu, *Mișcarea literară* (1924), cu articole despre artele plastice, și nu cu cronici literare (p. 250). Piesa *Oameni feluriți* nu a fost scrisă la 28 de ani, cum s-a

putea înțelege din aceeași postfață (p. 248), ci la nouăsprezece ani, dacă ținem seama de mărturisirile scriitorului însuși.

Studiul dedicat lui M. Proust a apărut în *Azi* începînd din nr. 22, martie-aprilie 1936 și continuînd pînă la nr. 26 din ianuarie 1937, și nu din 1935, cum se afirmă la p. 242 a postfeței. Despre „singura influență românească" pe care o recunoaște — Hortensia Papadat-Bengescu, — prozatorul publică două studii, unul la *Sburătorul*, altul la *România literară*, în afară de recenzii la *Logodnicul* etc. Mihai Gafița nu amintește decît de cel apărut la *Sburătorul* (p. 242).

Din lista prietenilor foarte apropiați ai lui Holban nu pot fi omiși profesorul Aurel George Stino, pictorul Tache Soroceanu, după cum printre prietenii literari trebuie să figureze și prozatorul F. Aderca, poetul Emil Gulian, scriitoarea Lucia Demetrius (vezi p. 251—252).

*

Încorporate în romanul *Jocurile Daniei*, notele de călătorie publicate în *Vremea* au fost supuse unor retușuri din punct de vedere stilistic, eliminîndu-se unele paragrafe. Reproducem în continuare fragmentele din ziar care prezintă deosebiri de ordin lexical, precum și acele pasaje eliminate ulterior de autor.

Istanbul, imagine superbă și tulbure...

Vaporul s-a desprins de țărm. Ce repede vom ajunge la Istanbul. Ce minunați sînt pescărușii! Plutind domol, o dată cu vaporul. Ce grație au aripele lor întinse, albe, cu cenușiul de la margine!

Ajung la cafeneaua lui Pierre Loti și privesc orașul cu toate ciudățeniile lui. Alături, răspîndite la întîmplare, pietre de mormînt.

Am mai fost pe aici odinioară. Mă prinsese noaptea. Străzile pe care mergeam, cu spaima ca să nu mă rătăcesc prin aceste locuri pustii aveau alt aspect. Am așteptat pe o bancă vaporașul ca să mă ducă înapoi. Acum e lume, lume multă. Într-o curte, lîngă o geamie, o mulțime de porumbei, cuminți ca în Piața San Marco, gungurind cu aprindere. Mi s-a spus: „Dacă le dai de mîncare, ți se întîmplă ceea ce dorești" și cu panică văd că n-am monedă turcească să cumpăr o bucățică de pîine pentru ei. Cred cu toată seriozitatea că, dacă aș avea un piastru, te-aș găsi aici, Dania...

Mă urc pe zidurile orașului, lîngă poarta Adrianopolului. Cîteva fete se amuză. Intru în vorbă fără de nici o sfială. Încep conversația cu o fată blondă, dar toate vor să-mi vorbească și mă înconjoară.

Aici, atît de departe, deasupra mării, un cunoscut m-ar invidia văzîndu-mă atît de familiar cu aceste fete. „De ce n-ai curajul, străină blondă? Nu ne vom mai vedea niciodată..."

Pelerinajul fatal la Sfînta Sofia. Apoi la moscheea Kahrie. Aici picturile ca cele de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș. Ce emoții!

La Dolma Bahce am parvenit numai pînă la poarta de fier. La comorile Seraiului Vechi nu mă mai duc. Le cunosc mai demult. Este acolo o bogăție luxuriantă care nu se poate cunoaște niciodată în întregime. Să fii singur și să te joci cu acele pietre prețioase de toate culorile, ca și cum te-ai juca la valurile mării. Și un dormitor al sultanelor. O cameră rotundă, și împrejur nișe grațioase de catifea, identice, unde dormeau femeile două cîte două. Din mijloc privea eunucul. Cele două femei își atingeau probabil piciorul gol. Era singura voluptate pe care și-o puteau permite.

Cornul de Aur la dispoziție. Trebuiesc explicate unele cuvinte. (Azi îmi demonstrează cineva ce sonoritate prestigioasă are cuvîntul Constantinopole pentru americani.)

Nu-mi plac muzeele, chiar dacă mă cred obligat să le vizitez imediat ce sosesc într-un loc nou, și cu toate că nu știu cum s-ar putea face mai bine. Adunate lucruri, fiecare cu o poveste proprie. A accepta această adunare amestecată înseamnă a accepta un grup imens de oameni, fiecare cu secretul lui. Și am și scrupule, căci îmi trebuie un timp îndelungat și fuga prin săli este ridicolă. Iar dacă aș alege un singur obiect din atîtea mii, l-aș privi zilnic, aș lega de el toate aspirațiile, l-aș auzi respirînd. Muzeul de antichități din Istanbul este extraordinar. Fără de nici o legătură cu turcii, dar obligîndu-te să trăiești lumea lui, opusă Bosforului învecinat. În fiecare sală cîte un desen grecesc, de o grație și o naturalețe fără defect. De la ultima vizită a lui de acum zece ani, țineam minte o frunză de viță, sculptată pe mormîntul presupus al lui Alexandru cel Mare. Și sculptura superbă a Dianei, Zeus, Poseidon, Nimfă, Efeb... Am văzut frunza de viță și mi s-a părut tot așa de rafinat lucrată. Pe Diana n-am mai găsit-o, cu toate că credeam că știu cu precizie locul unde fusese.

Uneori, Dania, te vizitez, ca pe muzeul acesta prodigios. Obiecte scumpe, dar de ce mă lași să mă rătăcesc printre ele?

Sînt un om civilizat. Admir la nesfîrșire spectacolele Bosforului și termin prin a lua funicularul pentru Pera. Mă uit la vitrine, la afișele de cinematograf, la femeile care trec prin preajmă și la îmbrăcămintea lor. La ora mesei mă instalez la Tokatlian, cel mai bun restaurant. Muzica nu știe decît dansuri moderne. A dispărut culoarea locală. Nu se găsesc nici fesuri, nici iatagane, nici narghilele. Victor Hugo nu s-ar mai pricepe să scrie *Orientales*.

Un turc de pe banca de alături mă întreabă cît e ceasul. Ghicesc întrebarea, căci mi s-a mai pus de cîteva ori și apoi e singura care leagă pe doi oameni necunoscuți, într-o grădină publică. Gestul meu de a mă uita la ceasul de la mînă a devenit insuportabil, dar nu sînt în stare să mă vindec de el. Mă grăbesc să mă întorc?

Pe banca mea scrie în lemn numele: Haydariko. Nici nu bănuiește proprietarul numelui că aceste litere vor apare într-o revistă românească. Cine o fi acela?

Și în clipa aceasta, acum, cititorule, cînd scriu aceste rînduri sînt la Prinkipo. Pe un drum, rezimat de un gard. În fața unei grădini cu copaci pe care nu-i cunosc, dar al căror parfum mă amețește. Marea cu insulele ei. Trec pe drum doi măgărași înzorzonați cu doi excursioniști călare, o trăsură iar cu excursioniști. O fată cu o floare între buze. Și pisici, eternele pisici prin aceste locuri. Ce pitoresc fac chiparoșii peisagiului! În cimitir mai ales acești copaci sînt prodigioși. Pietrele aruncate la întîmplare peste morții turci și chiparoșii de straje. Închipuiți-vă pietre de diferite mărimi păzind morții. Și chiparoșii subțiri și înalți, ireali. Iar Cornul de Aur apare din orice loc.

Mă plimb prin Prinkipo fără rost, admirînd orice piatră, moleșit de căldura binefăcătoare. Masa la Summer Palace. Acum în vaporul care trebuie să mă ducă la Scutari. Împrejur, privelștele extraordinare, și în mine așteptare. Să plec, să treacă timpul... nu știu de ce. Fac socoteala și nu-mi vine a crede. De-abia am plecat de două zile!

Trebuie să-mi fac bagajul, ocupație care întovărășește totdeauna o despărțire. Ocupație meschină care împiedică orice melancolie. Am făcut zilnic drumul între Therapia și Galata, drumul prin Bosfor îmi devenise obicinuit. Azi îl voi face pentru ultima oară ca să iau vaporul. Noaptea trecută, am coborît pe scările proaste de piatră, pe străzi aproape pustii, printre mulțimea de pisici de la Pera la Galata. Am descoperit, la o lumină săracă, la un patefon, muzică turcească,

singura culoare turcească pe care am mai găsit-o aici, după transformările lui Kemal. M-am instalat pe o treaptă și am ascultat-o. O pisică, fără s-o chem, mi-a venit în brațe. Cred că imaginea era rară, pe o stradă pustie a Istanbulului, cu o pisică în brațe, ascultînd muzică dezolantă turcească la un patefon. Poți trage concluzia, Dania, că sînt un om bun?

Astăzi plec, vaporașul m-a adus la Galata. Am cîteva ore la îndemînă pînă la plecarea vaporului spre Constanța. Profit de ele ca să rămîn singur și să vin în grădina Gilhane. În această grădină s-au concentrat toate emoțiile pe care mi le-a dat Istanbulul. Fără sens, dar aici trebuie să fac ultima plimbare. Cînd mă voi întoarce la Istanbul? Am venit aici de atîtea ori — de cinci ori — și totuși nu mă orientez prea bine. Cei care îmi cunosc călătoriile vechi, îmi cer deslușiri, mă întreabă cum se cheamă cutare casă, ce înseamnă cine știe ce pom, și eu rămîn aproape totdeauna mut. S-au dat cîteva lămuriri elementare. Am rîs cînd un tovarăș a explicat celorlalți: „Acesta e Bosforul!" Ca și cum ar spune: „Acesta e un om!" Dar nu știu dacă aș putea fi mai detailat. De aceea nu mai are nimeni nici o încredere în mine. Și nici de data aceasta nu învăț cum se numește fiecare geamie, nu numerotez odoarele de la Seraf, nu stau de vorbă cu turcii ca să aflu preocupările lor. Așa aș zice și eu: „Aici Bosforul!" Și marea, și cerul, și colinele, și aerul... Am sosit în grădina Gilhane, pe jos, după obicei. Am mers pe străzi strîmte și capricioase, pe urmele tramvaiului, fără grabă, bucuros că am destul timp. M-am uitat în toate vitrinele, sărăcăcioasele vitrine, cu interes. Într-un loc erau ceasornice, în altă parte pîine. Cîte un tramvai mă făcea să mă alipesc de zid, căci trotuarul devenise prea îngust. Pe străzi fără de nici o grandoare. Nu pricep de ce lucrurile umile vibrează în mine cu atîta intensitate.

Știu, Dania, cum ai fost învățată să nu prețuiești viața decît sub forma ei retorică. Aș vrea să te simt perfect mulțumită, mergînd pe străzile aceste, și observînd să nu te calce tramvaiul. Ți-aduci aminte plimbarea noastră pe sub ploaie? Să mergi pe sub ploaie și să fii fericită. Așa am făcut întotdeauna...

Fragmentul publicat în *Revista Fundațiilor regale* începe cu un paragraf inexistent în forma definitivă:

„Voi da în vileag cîteva neliniști și voi profita că oricine își închipuie că între literatură și realitate este totuși o deosebire; nimeni nu va îndrăzni să mă socoată deplin sincer. Eu, acoperind hîrtia, nu fac decît forțarea să nu repet aceeași vorbă, să pun semnele ortogra-

fice, să concentrez. Trudă minimă, care îți poate permite să te lauzi față de tine însuți că n-ai ascuns adevărul. Dar transcriind aceste emoții, mi-e foarte milă de sufletul meu, care îmbătrînește în van, fără să capete de nicăieri nici o povață, identic cu el de totdeauna. Numai cu el se întîmplă așa ceva?"

Ion Vlad relevă în articolul *Valoarea discursului analitic (Tribuna*, nr. 50 din 16 decembrie 1971, p. 2—3) „atributele reale ale romancierului... conștiința unei geometrii compoziționale, calitate ce poate fi recunoscută la *toți marii prozatori*. Romanul presupune un sens ordonator și, în consecință, o viziune asupra universului integral, coerent al structurilor edificate. Scriind despre Proust (în *Testament literar)*, prozatorul amintește de termenii simetriei compoziționale (o recunoaștem în literatura noastră la L. Rebreanu, Camil Petrescu sau la H. Papadat-Bengescu); nu lipsește și celălalt nume, argumentul suprem al scriitorului nostru, Racine (geometria proporțiilor la Racine!) pentru a justifica condiția genului. *Jocurile Daniei* beneficiază de o structură controlată de impulsurile și mișcarea tensiunii interioare și de limitele pasiunilor urmărite ca într-un experiment unic. Sînt de fapt *secțiuni* apropiate sau îndepărtate de noi; sînt segmente unde detaliile apar mărite pînă la enorm sau altele în care observația pare mai puțin concentrată asupra universului microscopic răscolit pentru a desena sinuozitățile unei iubiri. În fiecare secțiune se supune analizei o ipostază sau un aspect încă nerevelat din destinul interior al femeii, pentru ca în cadrele acelorași secțiuni să apară elemente (subiacente) menite să ilustreze sau să probeze constatările făcute sub zodia experienței decantate și analizate pînă la epuizarea ultimului detaliu și, bineînțeles, a ultimului argument (mai mult sau mai puțin probant). Secțiuni de jurnal intim sînt părțile întregului epic, unde un discurs analitic niciodată întrerupt de cronologia vreunui eveniment asigură nota distinctivă a acestui text literar de valoare. Într-adevăr, *Jocurile Daniei* pare un jurnal destinat unei confesiuni și înregistrării (nu fără o detașare lucidă, indispensabilă în observația acută și pătrunzătoare) fiecărui amănunt semnificativ...

În aceeași ordine de idei, romanul tinde, compozițional, spre tipul esențial al creației analitice în sensul că nu doar monologul interior se subordonează mișcărilor interioare (fapt comun în romanul de analiză), ci prin depășirea procedeului se ajunge la transcrierea gîndurilor, la echivalarea lor în «semne», în cuvinte, ca într-o imensă și cutremurată «fișă» de observație și potrivit cu termenii acesteia. Dragostea pentru Dania și cursul sinuos al pasiunii, momentele de

acalmie sau de paroxism, sfîrșitul acestei experiențe trăite intens se constituie ca puncte de reper pentru «jocurile» unei iubiri capricioase, cu incertitudini și rare clipe de satisfacție. Analiza, în general, cenzurează intervențiile false sau fals patetice, păstrînd, în schimb, tensiunea iubirii, a chemării. Analiza imaginează chiar pentru a accentua parcă experimental durata și dimensiunile iubirii convertite în obsesia totală, în fascinația unică a apropierii...

Nu greșim, credem, afirmînd că Anton Holban compune (indirect) caractere cu mijloacele analizei, soluție pentru descoperirea și explicarea zonelor interioare ale vieții personajelor...

Lectura romanului lui Anton Holban confirmă disponibilități excepționale pentru literatura de analiză. Nici una dintre cărțile scriitorului nu atinge adîncimile dezvăluite în *Jocurile Daniei* și fapt sigur e că integrăm în experiența prozei românești o operă unică, semnificativă pentru limitele (inevitabile) ale formulei, dar și pentru valoarea prospecțiunilor analitice."

Geo Șerban, în *Ultimul roman al lui Anton Holban* (*Steaua*, nr. 1 din 1—15 ianuarie 1972), operează o confruntare a *Jocurilor Daniei* cu celelalte romane ale prozatorului: „Față de romanul postum, celelalte s-ar fi putut numi *Jocurile lui Sandu* — Sandu fiind însuși prozatorul mereu într-o postură de superioritate decisivă, orgolioasă, umilitoare adesea pentru partenerele febrilului său dialog. De astă dată, în *Jocurile Daniei*, situația se inversează și *pour une fois*, cel pus în inferioritate, ulcerat și pierdut, rămîne prozatorul. Poate de aici dificultatea scriitorului de a se detașa, și a cititorului de a depăși impresia de mărturie strict autobiografică, de care s-ar fi putut ca autorul însuși să fie stînjenit, ceea ce va fi contribuit desigur la rămînerea manuscrisului atîta vreme între cartoanele unui dosar acoperit de praf..."

Într-un fragment al capitolului dedicat lui Holban în *Istoria literaturii române* și apărut în *Argeș*, nr. 1 din ianuarie 1972, I. Negoițescu întreprinde o paralelă între *O moarte...* și *Jocurile Daniei*:

„Desigur, acestea nu sînt opere dramatice, ci narațiuni cu epicul absorbit de psihologie, complexul racinian funcționînd însă din plin. O psihologie din tradiția doamnei de La Fayette și a lui Benjamin Constant, adică a unei literaturi cu solidă osatură raționalistă, pe măsura raționalismului lui Anton Holban. Chinurile în care se contemplă Naratorul au poate și ceva din mazochismul kierkegaardian; dar printr-o cumplită dezordine a sensibilității triumfă estetic un spirit raționinant. De unde, reducția epică la două personaje esențiale —

celelalte, adiacente, nu deranjează unitatea dual㠂. În simplitatea lui complicată, durerosul monolog din *O moarte care nu dovedește nimic* stă în cumpănă cu dialogul suferitor din *Jocurile Daniei*, prin telefon. Tenebre nuanțat detectabile asigură misterul nesfîrșit al primului din aceste două romane; transparențe înșelătoare se succed perfect armonic în cel de al doilea. Moderne și fără altă măreție decît proiecția neliniștilor Naratorului, Irina și Dania poartă peplum bine drapat, cu fin orînduite cute. Irina e agasant de plată și jenant de umană; Dania strălucitor de insesizabilă și chinuitor de suavă. Remarcabil la Anton Holban este faptul că, placentar întotdeauna realității trăite, ceea ce dă literaturii sale o foarte delicată autenticitate, el știe, în artist superior, să și-o plăsmuiască. Nu prin evocare magic visătoare, ca Marcel Proust, ci prin cruzimea veșnicului său prezent: încă o dovadă cît de profund a învățat lecția lui Racine. Pe domeniile literelor românești nu i se poate fixa nici o ascendență: în sensibilitatea lui proprie s-a operat un izbutit transplant francez. Descendența însă i-a fost asigurată, și ajunge să ne gîndim, aproape de noi, la opera pe care, în alt climat, a început-o un Petru Popescu, mai sentimental, mai patetic — totuși cu o scriitură asemănător intelectualizată, sau și mai lucid angoasatul Alexandru Papilian..."

*

[1] În textul de bază: „După ce a plecat, eu i-am cerut adresa din Tirol". Inadvertență, pe care am încercat s-o îndepărtăm modificînd ușor textul.

[2] Schumann Elisabeth (1885—1952), cîntăreață americană de origine germană, interpretă remarcabilă a liedurilor lui Fr. Schubert și a rolurilor de soprană din operele lui Mozart și Richard Strauss.

[3] Romanul lui E. Fromentin, *Dominique*, a constituit pentru Holban o obsesie permanentă. Vezi *Studiul introductiv* al prezentei ediții, vol. I, p. LXX.

[4] Eveniment real transpus aidoma în roman: „În astă seară la radio îi intercalez numele ei [al Daniei — *n.n.*]; poate mă ascultă de acolo. Vei observa, sînt sigur. Scrie-mi dacă mi-ai recunoscut vocea..." (Dintr-o scrisoare a prozatorului către Ion Argintescu din 5 februarie 1935.)

[5] Cîntecul datează din timpul primului război mondial. Îl transcriem dintr-o comunicare orală.

Iubitul meu nu este prinț,
El n-are patimi, nici dorințe
De-a sta-n palate.

El șade-n vale la Oituz
În focul aprig de obuz
Și crunt se bate.

Cînd a plecat anul trecut
Cu ochiul lung l-am petrecut
De la fereastră,
Și ca să-l apăr de dușman
I-am dat cu drag un talisman
O floare albastră.

Senină cu sufletul drept
Stau singură și îl aștept,
Are să vie,
Și-o să-mi aducă drept plocon
„Mihai Viteazul" ș-un galon
În căsnicie.

[6] Malagueña este un dans spaniol însoțit de melodie, care începe și sfîrșește în gamă minoră. Ravel a stilizat malagueña în *Rapsodia spaniolă*.

[7] Transcriem cîteva fragmente din articolul *Danzig*, apărut în *Vremea*, nr. 367 din 9 decembrie 1934, p. 5.

„*Pe drum.* Eram student și terminasem anul întîi. Venisem în Fălticeni ca să-mi petrec vacanța mare. Chiar la început, am văzut într-un ziar: la Danzig traiul este foarte agreabil. Deodată am crezut absolut necesar să mă duc la Danzig. Nimeni n-a priceput nimic. Spuneau: «Te duci în orice alt oraș al lumii, căci știi ce muzee și ce frumusețe te așteaptă. Dar Danzig nu are nici un rost!» N-am vrut să ascult de nimeni. Acum nu regret nimic. Locurile pe care le descoperi singur le socotesc de mult mai mult farmec...

Danzig, impresie generală. Oraș sever. Curățenie perfectă. Trotuare elegante, asfaltul așezat fără nici o greșală. Străzi nete și fiecare bucățică a fost bine îngrijită. Cum și atmosfera este destul de aspră, nicăieri nici o lîncezeală. Desigur și un palat ducal, care se poate vizita, dar care are mătasea pe mobilă roasă. Casele sînt pitorești, căci au cu toatele arabescuri speciale la fațade...

Zoppot. În pădurea de la Zoppot s-a jucat altădată și *Voievodul țiganilor* al lui Johann Strauss. Țiganii coborînd printre alei erau halucinanți. Și atunci am priceput că orice muzică are nevoie de un decor special și că pe mare, prin întuneric, chiar și Chopin devine obsedant. La Zoppot, la concert simfonic, se dădea cu ușurință o simfonie de Beethoven; Mahler sau Bruckner apăreau deseori pe afiș. Poloneze mari și blonde, gătite luxuriant, erau fidele. La Zoppot, la capătul lumii, în fața mării Baltice!

În Danzig, două biserici grandioase din evul mediu. În ele, la orgă, cu soliști de la opera locală, în fiecare duminică, concert admirabil. Aveai pentru fiecare zi o preocupare...

Despărțire. Marea era mereu în apropierea mea, o mare cum nu cunoscusem în țară, cu culorile mai vii și mai nete, în voia unui cer în veșnică schimbare, fără nici un pic de lascivitate, dar de nicăieri nu pleca un vapor, care să mă ducă mai departe. Distanța pînă în Suedia, de acolo, părea imensă, numai din București simplificăm distanțele. E ciudat obiceiul omenesc, care după ce suportă multă vreme o atmosferă, extrage din ea zilnic noi bucurii, se satură deodată de ea, vrea s-o schimbe cît mai repede, nemaiavînd nici măcar timpul unei păreri de rău. De Danzig nu mă puteam despărți cu mari regrete. Aranjamentul locurilor nu o permitea. Era un climat sever, cu toate culorile apei, și nu-ți puteai permite melancolii. În viața bine ordonată nu ți se întîmplase nimic neprevăzut. Nu fusese ținutul aventurilor, dar nici pustiul nu era desăvîrșit. Bineînțeles, aceste sînt argumente tîrzii. Căci prilejul tristețelor rămînea întreg: probabil că nu aveam să mai văd niciodată acele colțuri, în care trăisem, de multe ori cu frenezie, două luni. Căci ai posibilitatea să te duci din nou la Paris sau la Viena, dar cine poate să se ducă special la Danzig? Și de acasă, dacă aș avea îngăduința să-mi aleg un oraș de vizitat, spre surprinderea tuturora, mi-aș alege Danzig...

La Danzig, am găsit un vagon care mă ducea direct pînă în București. Vagonul era chiar românesc. Pe un perete, scrise toate pornografiile posibile, în limba noastră. Și citindu-le, cu toate că de obicei mă indignez, acum am avut o imensă bucurie..."

[8] Cartea lui Rudyard Kipling. În fragmentul *Cu Dania la telefon* din *Revista Fundațiilor*, Holban se referă la *Cărarea pierdută* de Alain Fournier, cu titlul original *Le grand Meaulnes*. Iată ce scria prozatorul într-un articol: „*Le grand Meaulnes* rămîne una dintre cele mai obsedante cărți, tocmai din pricina misterelor și nostalgiilor care se desprind din fiecare rînd, și nu i se poate reproșa decît explicațiile ample pe care Alain Fournier, în bun francez, se crede obligat să le dea în ultimele capitole." *(Misterul lui Arthur Rimbaud și alte mistere*, publicat în *Vremea*, VII, nr. 325 din 14 februarie 1934, p. 7.)

[9] Transcripție liberă a versului: „*Et pleurons jusqu'au jour, ô petite fougueuse!*" din sonetul V, intitulat *Lassitude*, în ciclul *Mélancholia* din *Poemes saturniens* de Verlaine.

[10] Vers din sonetul VI, *Mon rêve familier*, același ciclu.

[11] În nuvela *Preludiu sentimental* din prezentul volum, p. 256, scriitorul se referă la romanul *Le bal du comte D'Orgel* de Radiguet.

[12] Kessel Joseph (n. 1898), scriitor și jurnalist francez. În *Echipajul* (1923) a romanțat epopeea aviatorilor din primul război mondial.

[13] Vers celebru din poezia *Le lac* de Lamartine.

[14] La vestea morții lui Aiexander Moissi, unul din cei mai talentați actori ai lumii contemporane, Anton Holban îi dedică un articol, publicat în *Vremea*, nr. 382 din 31 martie 1935, p. 11, din care spicuim cîteva pasaje:

„Desigur, alții se vor pricepe mai bine ca să situeze pe Alexander Moissi în teatrul contimporan. Dar vestea morții lui mi s-a părut atît de impresionantă, de o importanță atît de excepțională, încît încerc să-mi transcriu emoția, pentru cei cîțiva necunoscuți care sînt tovarăși cu mine în aceeași părere de rău.

Nu cred să existe în lume un om, fără nici o legătură, un străin, care să mă fi hipnotizat în felul acesta, în de-a lungul anilor. Am vibrat la cel mai mic fapt care se lega de numele lui. Mi-a depins toată imaginația de acest chip și prin el am construit, în realitate, toate fantasmele...

L-am văzut acum doisprezece ani la Viena. Mă amintesc la capătul unei *cozi* fără sfîrșit pentru bilete, la Volkstheater. Apariția lui: s ilueță superbă, fragilă, ochii neliniștiți, chipul și fiecare gest din care se desprindea cea mai intensă melancolie. Și vocea caldă, muzicală, pregnantă, cu dicțiunea ei impecabilă; germana, de obicei atît de aspră, care se alinta pentru o ureche de latin. Cei ce l-ați auzit veți mai putea vreodată uita vocea aceasta, exact vocea aceasta? Un Hamlet ideal, și niciodată nefericitul prinț al Danemarcii n-a izbutit să aibă mai multă realitate rămînînd totuși impalpabil. Am uitat toată lumea din Hamlet. Ofelia s-a risipit în vînturi, dar Moissi a rămas întreg pentru totdeauna, și-mi va fi imposibil să mai văd pe altcineva în rolul acesta...“

[15] Cortot Alfred (n. 1877), pianist și șef de orchestră francez, unul din marii virtuozi interpreți contemporani. El întemeiază cu Jacques Thibaud și Pablo Casals un trio care cunoaște un renume mondial.

[16] Strofă din *Le second livre des sonnets pour Hélène*, sonetul XLIII, de Pierre Ronsard (1524—1585).

[17] Actriță austriacă. Reproducem cîteva rînduri convertind admirația lui Holban: „Și minunea care se numește Elisabeth Bergner? Fără îndoială cea mai mare actriță, și admirabilă și pe ecran, dacă nu îți displac anumite amintiri de la teatru. Trebuie s-o urmărești clipă

cu clipă, neținînd seama de nimic altceva. Uneori e prodigioasă... Ai mereu siguranța că Elisabeth Bergner face parte dintre oamenii așa de rari care sînt mistuiți de o ardere lăuntrică, fără posibilitatea de a fi potolită..." *(Vremea*, nr. 269 din 1 ianuarie 1933, p. 11).

[18] Inadvertență. La pagina 165 Sandu afirma că a renunțat la locuință, plecînd în vacanță la Fălticeni.

Consemnăm în continuare variantele pentru fragmentul *Cu Dania la telefon*.

Sigle

Jocurile Daniei: *A*
Cu Dania la telefon: *B*

54

15 aibe *A*; aibă *B*// 19—20 *Le livre de la Jungle A*; *Le grand Meaulnes B*// 23 strein *A*; străin *B*// 24 cu noi amîndoi *A*; cu amîndoi *B*// 26 invitație *A*; politeță *B*// 31 streină și nevăzînd nimic *A*; străină și fără să văd nimic *B*//

55

3 hotărîtă *A*; anumită *B*// 11 trebuia *A*; trebuie *B*// 17 în *A*; la *B*// 27 ei *A*; *lipsește B*// 30—31 neobicinuit *A*; neobișnuit *B*// 33 acea oră *A*; ora aceea *B*//

56

34 poate *A*; se poate *B*//

57

1 niște membri ai familiei *A*; membri de-ai familiei *B*// 2 sigur *A*; absolut sigur *B*// 5—6 Eu, care n-am văzut pe Dania mîncînd *A*; N-am văzut-o pe Dania niciodată mîncînd *B*// 11 seamă *A*; seama *B*// 27 oră ar trebui *A*; ore va trebui *B*// 32—33 care se întinde *A*; din ziua care se va întinde *B*//

58

15 Tandreța *A*; Tandretea *B*// 16 zădarnic *A*; zadarnic *B*// 20 neliniștele *A*; neliniștile *B*// 21 *lipsește A*; numai *B*// 22 mîinile *A*; mînele *B*// 30 să mă duc *A*; să ne ducem *B*// 34 dimineața *A*; lipsește *B*// 37—38 se întoarce *A*; se va întoarce *B*//

59

14 să spuie *A*; să spună *B*// 22 s-o facă *A*; *lipseşte B*// 31 obicinuită *A*; obişnuită *B*// 35 Mady *A*; o vară a mea *B*//

60

8 Mady *A*; vara mea *B*// 11—12 (Mady mi-a spus mai tîrziu: „Eu am fost mai nenorocită") *A*; *lipseşte B*// 13 lui Mady *A*; verii mele *B*// 22 voi accepta-o *A*; o voi accepta-o *B*// 26 dorm *A*; adorm *B*// 34 ne liniştele *A*; neliniştile *B*// 37 în preajmă *A*; în apropiere *B*//

61

4 strein *A*; străin *B*// 15 teamă *A*; frică *B*// 36 tristeţe *A*; tristeţa *B*// 38 să ştii *A*; să-ţi aduci aminte *B*//

62

6 complect *A*; complet *B*// 14 tulbure *A*; turbure *B*// s-o *A*; să o *B*// 16 un minut *A*; o minută *B*// 17 răspuns *A*; un răspuns *B*// 23 n-am *A*; nu am *B*// 27 tulbur *A*; turbur *B*// 28 tulburată *A*; turburată *B*// 36 îl conduci *A*; trebuie să-l conduci *B*// 37 complect *A*; complet *B*//

63

17 cinci *A*; cu cinci *B*// 20 importante *A*; foarte importante *B*//

SCHIŢE ŞI NUVELE

Anton Holban intenţionase să-şi adune schiţele şi nuvelele risipite în reviste într-un volum, sub auspiciile ziarului *Vremea*, aşa cum atestă corespondenţa către prieteni. După cum se ştie, proiectul nu se realizează decît după moartea sa, în 1938, cu volumul intitulat *Halucinaţii*, îngrijit de Ion Argintescu şi Florica Codreanu (vezi nota editorului la vol. I, *Opere*, p. XCI), alcătuit din 17 proze: *A l'ombre des jeunes filles en fleurs...*, *Antonia*, *O mică japoneză*, *Nuntă princiară*, *Melancolii de Sft. Dumitru*, *Chinuri*, *Preludiu sentimental*, *Scaiul şi stăpînul său*, *Odette*, *Cu Tanţi la Mumcil*, *Icoane la mormîntul Irinei*, *Conversaţii cu o moartă*, *Cu Irina la Gura Humorului*, *Cernica*, *Désirée*, *Bunica se pregăteşte să moară*, *Halucinaţii*.

Cercetările noastre au scos la iveală 26 de proze, dintre care 9 descoperite şi publicate de noi pentru prima dată în volum; 2 (*Rica* şi *Lidia Miras*) au fost tipărite de Anton Holban ca fragmente din *O moarte care nu dovedeşte nimic* şi *Ioana*, fără să

fie integrate în romanele respective. Le-am reprodus în capitolul de *Note, comentarii, variante* al prezentei ediții, vol. I, p. 415—420 și p. 450—454, precum și în culegerea noastră *Bunica se pregătește să moară*.

Culegerea de nuvele, schițe și note de călătorie din „Biblioteca pentru toți" cu titlul *Bunica se pregătește să moară*, Editura Minerva, 1971, LII + 378 p., apărută sub îngrijirea noastră, transcrie textele prezentei ediții.

Ele au fost reproduse după publicațiile periodice, restabilind titlurile originale, cu excepția celor două schițe, *Odette* și *Cu Tanți la Mumcil*, neidentificate de noi și retipărite după ediția postumă *Halucinații*.

SURPRIZE SENTIMENTALE

A apărut în *Vremea*, III, nr. 154 din 14 decembrie 1930, p. 2. Publicată de noi pentru prima dată după moartea scriitorului în volumul *Bunica se pregătește să moară*, p. 3—10.

O AVENTURĂ MICĂ PE O PLATFORMĂ URIAȘE

A apărut în *Vremea*, IV, nr. 184 din 26 aprilie 1931, p. 8.

Reprodusă în edițiile *Halucinații*, nuvele, cu un portret al autorului, [București], Editura Vremea, 1938, p. 25—28 și *Parada dascălilor*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, [1958], p. 199—201, sub titlul *O mică japoneză*.

În ediția *Bunica se pregătește să moară* (p. 21—24) am restabilit titlul din *Vremea*.

1 Baladă de Johann Ludwig Uhland (1787—1862), poet german.

2 Poem dramatic de Gerhart Hauptmann (1862—1946), scriitor german.

CHINURI

S-a tipărit în *Vremea*, IV, nr. 186 din 10 mai 1931, p. 8. Republicată în edițiile *Halucinații*, p. 53—61, *Parada dascălilor*, p. 219—225.

În volumul *Bunica se pregătește să moară* este reprodusă la p. 25—32.

ICOANE LA MORMÎNTUL IRINEI

A apărut în revista *Azi*, I, nr. 2 din aprilie 1932, p. 123—134, de unde o reproducem.

Retipărită în volumele *Halucinații*, p. 129—149 și *Parada dascălilor*, p. 273—288.

Integrată în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 33—50.

În *România literară*, nr. 13 din 14 mai 1932, p. 3, apare o notiță nesemnată în care se atrage atenția cititorului asupra acestei nuvele. O transcriem în continuare.

„Anton Holban e un nume care trebuie reținut. În grupul de scriitori tineri, așa de sărac în spirite analitice, autorul *Morții care nu dovedește nimic* are, incontestabil, o vînă personală și care rezervă surprize.

Mărturie și întărire pentru aceasta este ultima sa nuvelă publicată în revista *Azi*, *Icoane la mormîntul Irinei*. Scrisul se umple de un sens trăit, de o celulă vie de viață autentică și fraza urmează un traiect de subțire introspecție psihologică. N-ar fi de mirare ca anii care vin să desăvîrșească în acest Anton Holban un romancier analitic de întîia mînă."

Legenda lui Tristan și Isolda, uniți în dragoste și moarte, a constituit pentru Holban o obsesie permanentă.

ANTONIA

A apărut în *România literară*, I, nr. 13 din 14 mai 1932, p. 2, dedicată soției pictorului Teodorescu-Sion.

Publicată în volumul *Halucinații*, p. 17—23.

Reprodusă după *România literară*, în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 51—56.

Despre orășelul copilăriei sale Holban scrie pagini de un lirism voalat, integrate în romane, în nuvelele și schițele *Antonia*, *Désirée*, *Bunica se pregătește să moară*, în articolul *Viața în Fălticeni (Curentul fălticenean*, VI, nr. 18—19 din 25 iulie 1936, p. 1), și în *Viața Fălticenilor*, însemnări publicate de profesorul Ion Argintescu (*Manuscriptum*, II, nr. 3, 1971, p. 103—109).

Reproducem aceste însemnări din revista *Manuscriptum*.

Viața Fălticenilor

Tipi

Sînt tipi extraordinari în Fălticeni, care au căpătat proporții ca unele personagii din Molière: Don Juan, Harpagon, Les femmes

savantes. Nu sînt, fără îndoială, numai un rezultat al acestui loc. Dar într-un oraș mic, fiecare om ia anvergură, mai ales dacă locuiești mult timp alături de el și nu se pierde în îmbulzeală. Cu vremea chiar te obicinuiești cu înfățișarea lui și îl păstrezi în amintire cu simpatie, după cum păstrezi într-o casă bătrînească mobilele vechi. Nu-ți mai plac prefacerile mari și de aceea nu te miri cînd se indignează cîte cineva contra unei transformări. <Cînd> S-a luptat să nu se aducă lumîna electrică în oraș, de pildă, de acei care s-au rătăcit în întuneric timp de șaptezeci de ani. Poate chiar că întunericul prilejuiește colțuri mai tainice și mai poetice decît lumina. Fălticenii rămîn identici. Toți s-au împotrivit reparării Băncuței, sau aranjatului teilor pe străzi. (... Ce ne trebuie copaci! O să mucezească locuințele!) Dar pe acești tipi nu pot să-i consemn, oricît m-ar tenta încercarea și oricîte modele superbe mi-ar sta la dispoziție, care ar depăși chiar cea mai abilă invenție. Ei ar auzi și s-ar supăra. Și nu vreau să-i supăr și să-i neliniștesc pentru oricît de puțin timp. Bineînțeles, și aici se citește foarte puțin, ca în toată Țara Românească. Librarul, dacă n-ar avea peniță și ziare de vînzare, ar dormi toată ziua îndărătul tejghelei. Dar cînd clevetești, se află imediat. Rîndurile încriminate se citesc de oameni care nu citesc de obicei nimic. Sau să iau tot nenorocul numai asupra mea. Nu ești niciodată acasă la tine. Nu mă prețuiește nimeni examinîndu-mă de atîtea ori traversînd Strada Mare. Mă tem să întreb pe librar dacă a vîndut vreun exemplar din *Ioana*.

Dar> Aceste sînt scuze numai. Nu scriu despre tipii orașului, pentru că sînt legat organic de ei, orice trăsătură a lor, cît de ridicola, sînt înclinat s-o interpretez favorabil, afectuos.

Voi cita numai pe doi dintre ei, căci îi găsesc totdeauna în stradă, cu toate că mă îndoiesc să izbutească să facă vreo treabă în acest orașel mort. Misiții. (...Dar atenție, chiar acum trece pe stradă stropitoarea primăriei, trasă de patru boi. Să mai spuie cineva că n-avem primar bun!) Unul, Daneff. Vă amintiți că în războiul de la 1913 ministrul bulgar Daneff era foarte popular la noi, prin ridicolul lui. Muntul fălticinean seamănă perfect cu imaginea ministrului, așa cum ne o transmiteau, puțin caricaturizată, revistele noastre. Acum, după ce am trecut experiența războiului mare, nimeni nu se mai pricepe la escapada balcanică. [...]

Și misitul Iosub, volubil acesta, care mă primește de cîte ori vin la Fălticeni cu explozii de prietenie. Într-un an mi-a venit la prima întîlnire cu o propunere: „Conașule, am o damă fainâ pentru

dumneata! Şi aproape fată! Numai o dată a mai fost avută. (Cu un gest de mare preţuire:) Şi de cine? De un profesor de la bacalaureat!"

Oameni cuminţi

Oraşul nostru este cuminte, nimic nu se schimbă. Cîte un mort şi cîte o nuntă, asta e tot. Oameni rămaşi neschimbaţi. Orologiul bisericii Adormirea împarte viaţa tihnită a tuturor. Excursii nu se fac. E aer curat, sînt perspective. De la distanţă, din tren, se vede oraşul aşezat pe pămînt înfoiat. Pretenţii n-au fălticinenii. O excursie se face greu. Cine vor fi tovarăşii? Nu se poate săptămîna viitoare? Nu e prea scump? Nu e prea complicat? O sută de întrebări care te fac să rămîi. Există Stînişoara, serpentina pe un munte de brazi, superbă. Dar cum să ajungi pînă acolo? 30 de kilometri nu pot fi parcurşi uşor, dacă n-ai maşină proprie. Şi aici sînt cîţiva cu maşină, dar o ţin în garaj. Drumurile sînt proaste, se poate strica repede. Şi, apoi, benzina costă. Mai bine să conducem o duduie pînă la Băncuţă. Băncuţa: cîteva bănci între copaci, asupra unei privelişti admirabile peste oraş, apa din vale (Şomuzul) şi pădurile de departe. Există, la şapte kilometri, şi Baia, veche capitală. O biserică a lui Ştefan cel Mare, alta, mai modestă, a lui Petru Rareş. Şi biserica catolică a lui Alexandru cel Bun, înconjurată de gardul proprietăţii boierului Cantacuzino Paşcano „cel care vorbeşte franţuzeşte ca un franţuz". Încolo, numai case de ţăran. Sau printre livezile pitoreşti de la marginea oraşului. În cimitirul de la Oprişeni doarme pentru eternitate Ioan Dragoslav. Să-l salutăm cu toată seriozitatea. Destul l-am ironizat odinioară. Altă excursie nu se mai [poate] face? Dentistul G... de peste drum, preşedintele echipei locale de football — Ionel, cum m-a rugat să-i spun — plănuieşte în fiecare an, dar nu se înfăptuieşte nimic pînă la urmă. Totuşi, să încercăm. Mă postez cu el în centru, la răscrucea dintre Strada Mare şi Sfîntul Ilie, lîngă cafeneaua unde este bursa neagră. Se adună în jurul nostru toţi cei care au un automobil de curse. Şi birjarii chiar. Irisim. „Măi Irisim, cît ceri pînă la Gura-Humorului? Zeilig, ce zici, nu se găseşte un mijloc mai ieftin pînă la Gura-Humorului? Tu, Lazăr, ai trăsură? Şi cît ceri? Vreau dimineaţa!"

Ionel se agită. I se oferă scump şi pentru o altă zi. Zeilig propune: „Veniţi mîine şi aşteptaţi aici. Poate găsiţi vreo ocazie." La urmă renunţăm. Nimic nu se poate face în tîrgul ăsta păcătos. Maistrul footballist este deprimat. Tîrg fără noroc. A venit în iarmaroc un circ cu o cămilă. O plimbare în Europa întreagă, şi aici cămila a trebuit să moară. A stat hoitul vreme multă în Tîrgul Vitelor. Hingherul nu vroia s-o ia, căci n-avea ce face cu pielea.

Acasă mi se face morală. „Pe vremea asta de criză nu se fac plimbări! Este aer şi brazi, ce ai nevoie să pleci în altă parte şi să cheltuieşti parale? Factorul vine dimineaţa, radio se aude seara. Ce mai vrei?“

Nu mai vreau nimic. Dar la anul, neapărat, vom organiza o excursie. Nu-i aşa, Ionel?

Muzeul Fălticenilor

De profesorul Vasile Ciurea trebuie vorbit în mod deosebit, atît e de rar la noi exemplul pe care l-a dat, susţinîndu-şi un ideal, fără şovăire, în de-a lungul anilor. Anume: a plănuit să facă un muzeu al regiunii. Îşi poate cineva închipui ce mult curaj trebuie să ai, ce prodigioasă răbdare şi spirit de sacrificiu ca să începi, cu primul obiect important, şi să parvii să umpli cîteva săli? Fără ajutorul statului, bineînţeles. Cu şiretenie, cu perseverenţă, ignorînd scepticismul şi ironiile celorlanţi (un anonim i-a trimis prin poştă, în glumă, o pereche de papuci vechi); colecţionarea fiecărui obiect are un istoric complicat, şi te miri cum d-l Ciurea a avut energia să-şi continue lucrul. Există în muzeu o trăsurică de lemn, făcută de cineva timp de treizeci de ani, cu o migală fantastică. Mă întreb dacă a înfăptui, complect, singur, un muzeu, nu e o dovadă şi mai mare de răbdare. Colecte (ce pot ele să producă într-un oraş atît de mic!), insistenţe, călătorii la locurile unde se pot găsi obiecte importante, muncă de fiecare zi. Judeţul este caracterizat prin tot ceea ce conţine, de la preistorie la sticlăria din Găineşti. Se găsesc chiar şi lucruri extrem de importante: documente de ale lui Alexandru cel Bun sau Petru Rareş.

Povestea acestui muzeu şi a omului care l-a desăvîrşit te încurajează să crezi că românii nu sînt totdeauna superficiali.

Iarmaroc

D-l Seidmann îmi spune: „Nu ştii dumneata ce a fost iarmarocul nostru altădată. Eşti prea tînăr ca să fi apucat acele vremuri. Nu mai era loc în Tîrgul Vitelor, atîta panoramă venea. Şi circuri, şi o sută de roata norocului, şi puzderie de fotografi. Nu mai încăpeai de lume. [E]ra vestit iarmarocul nostru, se găsesc descripţii prin cărţile vechi. Veneau negustori din străinătate, prin Suceava. Nu mai găseai o cameră de închiriat. Pe timpul acesta preţurile se urcau nemaipomenit aici. Şi numai marfă bună. Se aproviziona toată Ţara Românească.“

Acum ce trist e iarmarocul! Cîteva prăvălii, cîţiva saltimbanci mizeri. O bodegă umilă în care nu se găseşte decît bere proastă şi

covrigi. Lumea bîrfeşte, dar vine cu acelaşi entuziasm. Numere stupide se schimbă pe estrada muzicii rudimentare şi cu toţi privesc. Ironizează, dar nimeni nu pleacă. Teatru n-avem (a ars acum 20 de ani şi nu s-a mai făcut altul), filmele la cinematograful Baier se schimbă rar. La grădina publică, bomboniera oraşului, cu salcîmii cu frunze albe înaintea bufetului gol, muzica militară nu ne mai cîntă valsurile ei: a fost angajată pentru vară la Gura-Humorului, oraş mai mic <şi> dar mai priceput. Ce primar avem, Doamne!

E bun şi iarmarocul la ceva. Vine domnul primar, domnul procuror, toată elita. Ce petrecere de Sfîntul Ilie! După cîteva zile e pustiu, ca şi cum n-a fost nimic. Uzina a rămas, singură în Tîrgul Vitelor, să palpite. Şi un circ: n-a avut bani să plece cu ceilalţi. Ca să strîngă bani, călăreţii circului traversează Strada Mare în muzica lor şi invită pe călători, doi la un bilet de şapte lei.

Fălticenii de odinioară

Nu de începutul Fălticenilor vreau să scriu, pe cînd — pensionarii povestesc — în locul Primăriei se găsea un Foişor de Foc, iar boierii se plimbau cu „ţilindru". Ci de Fălticenii din timpul războiului, pe care am putut să-l cunosc şi eu. Desigur, nimic de cumpărat, magazinele goale şi atunci, ca şi acum. Vinul a fost aruncat în şanţuri. Iar pîinea neagră, de tărîţe, mucedă. Dar ce viaţă pe străzi! Erau aeroplane ruseşti, şi ofiţerii ruşi, încartiruiţi în toate casele fălticinenilor, se plimbau fără ocupaţie. Unii îşi aduceau nevestele şi chiar şi copiii. Ce s-o fi făcut Antonia, copila blondă de zece ani, sentimentală de pe atunci, dansatoare graţioasă? Acum mai trăieşte încă? Şi în ce fel? Altă vîrstă, femeie, şi eu aştept încă să mă ia de braţ acea fetiţă. Îmi amintesc chipuri de ofiţeri ruşi, şi i-aş recunoaşte încă, atît îmi erau de familiari. Ce s-a întîmplat cu dînşii? La liceu, la primărie, la şcoala primară, la spital răniţi, toate felurile de răniţi. Moartea îşi făcea apariţia în fiecare zi. Pensionarii aduceau veşti care de care mai fantastice şi orice se credea pe jumătate. Se glumea, se întinerea.

— Doctore, spune un domn general pensionar — după ce poţi cunoaşte dacă un păduche e exantematic?

— După numărul picioarelor. Dacă are şapte picioare e exantematic!

— Nu mi-a venit în minte să le număr! spune generalul dezolat, de bună-credinţă.

Doctorul [...] a fost mulţi ani în Spania, dar acum îşi trece timpul, cu aceşti prieteni fără treabă, în grădina primăriei.

Elevii de liceu, <fără treabă> liberi, își treceau timpul flecărind despre fete. Pe stradă curgeau convoaie nesfîrșite de soldați ruși. Doctori francezi își făcuseră apariția. Colonelul rus de alături punea în fiecare seară, în grădină, o bandă de țigani să-i cînte, iar el vagabond prin alei. Maiorul, din camera de peste drum, cunoaște zece limbi. Pe cer, zilnic, aeroplane, și din toate tufișurile cîntecul unei balalaici, emoționînd văzduhul.

Atunci Fălticenii au dus o viață necunoscută, febrilă, inventînd zilnic noi mijloace de mișcare. Cum exantematecul nu pătrunsese, puteai chiar să te amuzi. Acum stau într-o grădină de pe o stradă importantă, Strada Sucevei, la zece dimineața și, dacă n-ar fi ciripitul unei păsări, n-aș auzi absolut nici un zgomot.

O frunză galbenă. Curînd zăpada va acoperi întreg orășelul. Cuminte, fără mișcare, fără zgomot, alb, amorțit, fără nici o aderență cu precipitările omenirii, Fălticenii vor ierna încă o dată...

A L'OMBRE DES JEUNES FILLES EN FLEURS

S-a publicat în *Vremea*, V, nr. 257, din 2 octombrie 1932, p.5. Retipărită în edițiile *Halucinații*, p. 9—16, *Parada dascălilor*, p. 193—198 și *Bunica se pregătește să moară*, p. 57—64.

1 Racine, *Andromaca*, actul I, scena 2.

2 Actul I, scena 4.

3 *Ibidem.*

4 Actul III, scena 6.

5 Actul I, scena 4.

6 Actul II, scena 1.

7 Actul IV, scena 3.

8 Actul V, scena 3.

9 *Ibidem.*

10 *Ibidem.*

11 Actul I, scena 4.

12 Du Parc (Thérèse de Gorla) (1633—1668), comediană franceză, a interpretat cu multă vervă roluri în piesele lui Molière și a obținut un succes deosebit în tragedia *Andromaca* de Racine.

13 Champmeslé Marie Desmares (1642—1698), actriță a Teatrului Marais (1669), a jucat apoi la Hôtel de Bourgogne (1670) în rolul Hermionei din *Andromaca*. A interpretat cu multă sensibilitate eroinele raciniene.

14 Nicole Pierre (1625—1695), moralist francez, prieten cu Racine, Bossuet și Boileau. Admirat de societatea timpului pentru erudiția și spiritul său polemic. A tradus *Les Provinciales* de Pascal în limba latină sub pseudonim.

15 *Andromaca*, actul V, scena 1.

SCATIUL ȘI STĂPÎNUL SĂU

A apărut în *Axa*, I, nr. 1 din 20 octombrie 1932, p. 4.

Se retipărește în ediția *Halucinații*, p. 97—107, *Parada dascălilor*, p. 251—258 și *Bunica se pregătește să moară*, p. 65—73.

1 Chausson Ernest (1855—1899), compozitor francez, elevul și discipolul lui César Franck. Dintre creațiile sale amintim *Cvatuor pentru pian și coarde*, *Legenda Sfintei Cecilia*, *Simfonia în si bemol*, *Poema pentru vioară și orchestră*, piesă figurînd în repertoriul permanent al lui George Enescu.

2 Versuri din poezia lui Alfred de Vigny, *La mort du loup*.

HALUCINAȚII

Tipărită în revista *Azi*, I, nr. 5 din noiembrie 1932, p. 386—398.

Reeditată în volumele *Halucinații*, p. 237—259, *Parada dascălilor*, p. 350—366 și *Bunica se pregătește să moară*, p. 74—93.

1 În anul 1925 scriitorul a fost numit profesor suplinitor în orașul Constanța.

2 Franck César (1822—1890), compozitor francez, profesor la Conservatorul din Paris, a lăsat o operă variată: muzică de cameră, fantezii pentru pian, oratorii și piese pentru orgă. Compozitorul reînnoiește formele tradiționale, exercitînd o influență notorie asupra unei întregi generații de muzicieni. Se pare că opera lui César Franck i-a inspirat lui Marcel Proust celebra frază a lui Vinteuil din ciclul *A la recherche du temps perdu*.

ZI GLORIOASĂ LA CERNICA

S-a tipărit în *România literară*, I, nr. 49 din 21 ianuarie 1933, p. 1,2. Publicată în ediția *Halucinații*, p. 177—183 și *Parada dascălilor*, p. 309—313, cu titlul *Cernica*.

Cu titlul restabilit după *România literară* a apărut în ediția noastră, *Bunica se pregătește să moară*, p. 94—99.

Despre peripețiile acestui drum, iarna, a scris și regretatul pictor Tache Soroceanu, prietenul lui Holban, care ne-a încredințat în urmă cu cîțiva ani cîteva însemnări rămase pînă acum în manuscris. Din aceste pagini rezultă că prozatorul l-a recomandat directorului seminarului monahal de la Cernica, unde au fost colegi, unul predînd limba franceză, celălalt desenul.

Profesor la seminarul din Cernica

— Nu-i nimeni la desen și, uite, sîntem la sfîrșitul lui noiembrie — începe prietenul meu, poetul. Chiar astăzi l-am auzit pe părintele director plîngîndu-se. A înaintat cîteva adrese, s-a ostenit el singur pe la minister, dar pînă acum nimic. Eu i-am spus că știu pe cineva. M-am gîndit la tine. Ce-ar fi să vii profesor la Cernica?...

— De, știu eu...

— Hai, zău, am fi împreună (el era profesor de franceză). Și să vezi că are să-ți placă. Acolo e cu totul altfel, altă lume... E primul seminar monahal din țară. Elevii sînt toți călugări, de toate vîrstele și stau cuminți în bănci și serioși ca sfinții.

N-o prea duceam bine pe vremea aceea. Tablouri aveam destule, dar se rătăcea cînd și cînd cîte un amator pe la mine, și atît. Alte resurse nu aveam. Și acum nu mai eram doi. Maria născuse tocmai o fetiță. Se afla la părinții ei din Bacău. Și cînd se va întoarce?!...

Nu mai fusesem profesor. Mă îndoiam să am răbdare pentru așa ceva. Dar de ce să nu încerc?

În două zile formele sînt gata și poetul are grijă să nu uite nimic din ceea ce trebuie să știu pentru început. Mă scol cu noaptea-n cap. Am pus deșteptătorul. Era într-o joi. Un frig de să crape pietrele. La Oborul vechi așteaptă mașina seminarului. Cine nu-i pînă la ora 6, rămîne de căruță. Sînt cu mult înainte, dar găsesc pe onorații mei colegi deja instalați și așteptîndu-mă. Auziseră despre venirea mea de la șofer. Poartă niște șube impunătoare, cu gulere înalte de-un stînjen și căciuli mocănești înfundate pînă peste ochi de parcă ar porni în cine știe ce călătorie lungă prin ținuturi boreale.

După ce mă recomand, se uită la mine amuzați; vorbesc serios:

— La Cernica, așa, cu pălărie și cu un paltonaș ca vai de lume!

— Păi e cale pînă acolo și azi e frig, nu glumă! De ce nu te-ai îmbrăcat mata mai gros — mă compătimește părintele Cihodaru.

— Eu totdeauna umblu așa iarna, sînt învățat.

— De, la oraș mai merge, dar pe cîmp? Și drumul nu-i tocmai bun, îl astupă troienile purtate de vînt.

„Or fi troiene și frig și vînt, dar eu altceva nu am" — mă gîndesc — pălărie și palton (să-i zicem palton), și îmi fac loc între cei doi popi rotofei, adică mai mult am intrat ca o pană într-o despicătură de lemn. Și pornim.

Mergem destul de repede cu toată zăpada. Asta îmi dă curaj: acuș ajungem — ce-i pînă la Cernica? Nu mai fusesem niciodată, dar știam că e pe undeva, prin împrejurimi. M-am speriat degeaba, nu îngheț eu!

Cum intrăm însă pe șosea — sănii multe, căruțe, faetoanele lăptăreselor — e mai greu. Și mașina asta parcă e cavou: frig și suflă vîntul prin geamurile de celuloid care nu sînt toate întregi.

Simeon, șoferul, rus de felul lui, nu mă uită:

— Nu vă e frig, domnule profesor? Las'că oprim la cîrciuma lui Nedelcu, să vă mai dezghețați. De acolo începe drumul cu adevărat. Aici se cheamă că sîntem tot în București.

Cîrciuma e dincolo de satul Pantelimon. Am băut vreo cîteva pahărele de țuică și am spart în dinți un covrig tare ca piatra.

— Cît mai este pînă la Cernica? — întreb pe Simeon.

— Ehei, vreun ceas, un ceas și ceva.

— Ce spui, așa de mult?

— Nu-i mult, fiindcă-i greu drumul.

A fost în adevăr. Mai ales o bucată bună pe lîngă zidul unei ferme. Ne-am înfundat și roțile mașinii se învîrteau pe loc, deși erau înfășurate în lanțuri.

— De ce n-ai cotit pe cîmp? — îi reproșează părintele Cihodaru.

— E încărcată mașina — răspunde Simeon — și nu se cunosc urmele. O pățeam și mai rău.

S-au dat jos părintele Filaret și domnul Vornicu, profesor de istorie, care stăteau înghesuiți în față, și curăță cu lopețile zăpada, alături de Simeon.

Trecem printr-o pădure acum.

— Umblă lupii uneori — mă informează celălalt părinte de lîngă mine. Asta-i iarnă în toată legea!

O simțeam din plin. Eram pătruns de frig pînă la oase și înainte nu se vedea nimic.

— Iaca și Cernica! îl aud într-un tîrziu pe Simeon.

— Unde? întreb eu.

— Colo!...

Se zărea într-adevăr ceva, dar nu era decît satul. Pe urmă am trecut printr-o luncă, am urcat un deal, am străbătut o alee de plopi, am cotit printre așezări monahale și, în fine, ne-am oprit.

— Credeam că nu mai veniți astăzi — ne întîmpină un călugăr. Ce vreme!

Încerc să mă ridic, după ce s-au dezlipit de mine namilele îmblănite, dar simt că nu mă țin picioarele. Mă clatin ca omul beat.

— Asta-i curtea chiliilor și colo e cancelaria — aud un glas.

— E, bine ați sosit! ne urează un părinte înalt, subțirel și destul de tînăr — părintele director.

— Avem și lume nouă cu noi! (Eu adică...)

— Plecăciune, părinte — îl salut cu gura altuia parcă.

— Ați nimerit și dv. tocmai astăzi...

Mă apropii de sobă, o sobă mare de cărămidă dată cu var. Prin crăpăturile portiței se vedea că arde un foc să frigi un bou. „Straşnic!" — îmi zic. Pun mîinile înghețate: cărămida abia călduță. Miros, în schimb, cît poftești — mirosul sobelor vechi, încinse peste măsură.

Bag de seamă că tremurul din mine se întețește. Sună un clopoțel. Aleargă pe zăpadă niște pete de tăciune — elevii. Părintele Chiril, secretarul seminarului, îmi întinde un catalog și iată-mă la întîia mea oră de desen.

O clasă cît o chilioară. Bărbi roșii, castanii, negre, firave, ceva mai împlinite ori stufoase de-a binelea și ochi rotunzi, curioși și sfioși în același timp.

Fac cîțiv pași, așez catalogul pe catedră și mă gîndesc să le vorbesc ceva despre desen, ca introducere. Deschid gura, dar nu pot rosti nici un cuvînt, îmi clănțănesc dinții. Renunț și mă îndrept spre sobă. E la fel cu cea din cancelarie, doar ceva mai mică și tot atît de încinsă, dar în loc de căldură, miros.

Și-am dus-o mereu așa pînă la prînz, pe lîngă sobele din clasele prin care am intrat. Abia în sufrageria seminarului — unde cine poftește dintre profesori poate ospăta — mi-am revenit oarecum, după ce un monah a așezat pe masă un castron uriaș cu ciorbă. Ciorbă cu untdelemn prost, de la butoi, dar fierbinte. Sorbiturile alunecau pe gît grăbite, lacome și mă frigeau ca plumbul topit. Am mai cerut o farfurie.

— De, mîncare ca la mînăstire, în vreme de post — se scuză părintele director.

— Pe așa iarnă e o minune! îl asigur eu.

Restul prînzului nu m-a atras. Ciorbă dacă ar mai fi fost, eram în stare să dau gata un castron întreg.

Am vorbit şi Mariei mai tîrziu despre ciorba aceea de pomină.

— Cu ce era făcută? — m-a întrebat.

— Avea nişte ochiuri deasupra cît nişte bani de aur.

— Aha, cu untdelemn. Mă mir! Au ei poate vreun secret. Eu cred mai degrabă că te supsese frigul şi-ţi era foame.

După alte ore de curs, pe la şapte seara am ajuns înapoi acasă. Peste frigul îndurat dimineaţa se suprapusese altul.

— Pune, te rog, să fiarbă apă pentru ceai — altceva nu-mi trebuie — spusei de cum am intrat mătuşii Profira, care mă îngrijea în lipsa Mariei — cred că am răcit.

M-am culcat cu flaneaua cea groasă pe mine şi m-am învelit cu două plapome. Am adormit ca secerat şi m-am deşteptat într-un tîrziu lac de apă. Mă încălzisem, în fine. Şi tot cald mi-a fost vreo săptămînă. Am zăcut cu 40 de grade.

Doctorul disperase, îmi dăduse fel de fel de prafuri, fără ca fierbinţeala să scadă. Îmi vîjîia capul, pleoapele îmi cădeau grele, respiram anevoie. Pieptul parcă îmi era zdrobit. Mai mult dormitam, istovit de căldură, de spasmuri, de vedenii.

Alarmat de lipsa mea, poetul a venit să mă vadă şi nu-şi credea ochilor ce putuse face din mine primul drum la Cernica. Îl aud ca prin vis glumind, mai mult să-şi risipească propria-i spaimă:

— Rămîne iar seminarul fără profesor de desen...

— Doamne, cum vorbeşti! îl dojeneşte mătuşa Profira — şi Maria nu-i acasă...

— Toacă de utrenie... I-auzi! Toacă să se adune dracii... cu comănac şi antereu... Vin să se roage şi le clănţănesc dinţii... Înăuntru nu-i nimeni... Nici un sfînt... Au fugit toţi în clasă. Ce slabi sînt!... Castronul de ciorbă e plin cu bani de aur... Umblă lupii... Şi barba părintelui Chiril e roşie ca para focului, s-a aprins, arde!...

Mătuşa Profira mă privea iar cu ochii în lacrămi şi ţinînd mîinile împreunate, cum se stă în faţa celor în drum spre lumea de dincolo.

Îmi pregătise, poate, pe undeva, şi lumînarea.

PRELUDIU SENTIMENTAL

S-a tipărit în revista *Azi*, II, nr. 1 din ianuarie 1933, p. 535—553.

Retipărită în ediţiile *Halucinaţii*, p. 63—96, *Parada dascălilor*, p. 226—250 şi *Bunica se pregăteşte să moară*, p. 100—128.

1 Orașul Galați, unde a fost profesor și Anton Holban între anii 1928—1931.

2 Rachilde Marguerite Eymery (1860—1953), literată franceză, legată de mișcarea simbolistă. A scris romane, eseuri, destul de inegale ca valoare estetică, în care precumpănesc cazuri psihologice excepționale.

MARCEL

S-a tipărit în *Vremea*, VI, nr. 278 din 5 martie 1933, p. 14.

Publicată de noi pentru întîia dată după moartea scriitorului în volumul *Bunica se pregătește să moară*, p. 129—133.

OBSESIA UNEI MOARTE

S-a tipărit în *Vremea*, VI, nr. 282 din 2 aprilie 1933, p. 6.

Reprodusă de noi pentru întîia oară după moartea scriitorului în volumul *Bunica se pregătește să moară*, p. 134—143.

1 Compară pasajul despre revederea Irinei la mare cu fragmentul inedit din *Ioana*, reprodus în volumul I al prezentei ediții, p. 463.

CONVERSAȚII CU O MOARTĂ

S-a tipărit în *Viața românească*, XXV, nr. 5 din mai 1933, p. 161—167.

Republicată în volumele *Halucinații*, p. 151—164 și *Parada dascălilor*, p. 289—299.

Reprodusă din revistă în volumul *Bunica se pregătește să moară*, p. 144—155.

În același număr al *Vieții românești*, la Miscellanea, p. 198, sub titlul *Scriitori noi*, George Călinescu atrage atenția cititorilor în termenii următori: „D-l Anton Holban a mai publicat pînă acum trei volume de proză foarte onorabilă, în care unii văd profunditatea unui Proust, dar care nu sînt în realitate decît interesante încercări de roman analitic, aride de prea multă intenție de a face autopsia elementelor simple. Cu schița pe care o publicăm în acest număr, progresul d-lui Anton Holban este remarcabil, în ciuda dificultății de expresie. Acuta disecție a noțiunii de moarte, în mod de neînlăturat concretă, asocierea sentimentului de nimic cu acela de dragoste, gelozia postumă, liniștea generală a analizei fac din această scriere un sîmbure de creație pe care ar fi de dorit ca autorul să-l poată germina. Oricum, d-l Anton Holban își are de acum peronul său de așteptare în literatura românească."

PUIU

Apărută în *Vremea*, VI, nr. 316 din 3 decembrie 1933, p. 6. Se publică pentru întîia dată în volum.

COLONELUL IARCA

Apărută în *Vremea*, VII, nr. 320 din 7 ianuarie 1934, p. 6.

Reprodusă de noi pentru întîia dată după moartea scriitorului în volumul ***Bunica se pregătește să moară***, p. 164—176.

DÉSIRÉE

A apărut în *Vremea*, VII, nr. 357 din 30 septembrie 1934, p. 8.

Retipărită în volumele ***Halucinații***, p. 185—199, *Parada dascălilor*, p. 314—324 și ***Bunica se pregătește să moară***, p. 177—190.

1 Modelul feminin din această schiță era nepoata poetului Theodor Șerbănescu. S-a refugiat în timpul războiului la o mătușă din Fălticeni. Vezi și schița *Antonia*.

2 Despre Todirel găsim referințe într-o scrisoare a lui Holban către profesorul Aurel George Stino: „În *Vremea* îmi apare nuvela *Désirée*. Modestă, dar poate îți va aduce aievea amintiri din Fălticeni. Nu știu cum i-aș anunța-o lui Todirel, pe care poate l-ar interesa, dar cu care n-am corespondență...“

BUNICA SE PREGĂTEȘTE SĂ MOARĂ

A apărut în *Revista Fundațiilor regale*, I, nr. 11 din noiembrie 1934, p. 259—280.

Reprodusă în ediția *Halucinații*, p. 201—235, *Parada dascălilor*, p. 325—349 și ***Bunica se pregătește să moară***, p. 191—220.

MELANCOLII DE SF. DUMITRU

Publicată în *Vremea*, VIII, nr. 375 din 10 februarie 1935, p. 4. Reprodusă în ediția ***Halucinații***, p. 39—51, *Parada dascălilor*, p. 209—218 și ***Bunica se pregătește să moară***, p. 221—231.

1 Ludovic II (1845—1886), rege al Bavariei, a sprijinit pe Wagner. A murit nebun, înecat în lacul Starnberg, situat aproape de castelul unde se retrăsese.

NUNTĂ PRINCIARĂ

A apărut în *Vremea*, VIII, nr. 388 din 19 mai 1935, p. 8. Retipărită în volumele *Halucinații*, p. 29—37, *Parada dascălilor*, p. 202—208 și *Bunica se pregătește să moară*, p. 232—239.

Scrisă în aceeași perioadă cu romanul *Jocurile Daniei*, schița este dedicată aceluiași model feminin.

COLECȚIONARUL DE SUNETE

A apărut în *Vremea*, VIII, nr. 417 din 8 decembrie 1935, p. 8. Publicată de noi pentru întîia dată după moartea scriitorului în volumul *Bunica se pregătește să moară*, p. 240—250.

1 Satie Alfred Erik Leslie, zis Erik (1866—1925), compozitor francez. Atras de muzica evului mediu, scrie *Ogive și sarabande*, fiind remarcat de Ch. Debussy. Umorul său se manifestă în *Fiul stelelor* și *Preludiul porții eroice a cerului*, parodii wagneriene, după cum în *Bucăți în formă de pară* etc., Satie este atras de burlesc.

2 Kreisler Fritz (1875—1962), violonist austriac de renume mondial, stabilit în America, unul dintre cei mai străluciți interpreți contemporani.

3 Albeniz Isaac (1860—1909), compozitor și pianist spaniol. Se inspiră din muzica populară a țării sale.

CASTELE PE NISIP

Tipărită în volumul de *Nuvele inedite*, [București], Editura Adevărul, f.a., p. 217—246.

Republicată pentru întîia dată după moartea scriitorului în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 251—273.

DOUĂ FEȚE ALE ACELUIAȘI PEISAGIU

Tipărită postum în *Vremea*, X, nr. 472 din 24 ianuarie 1937, p. .

Republicată în volumele *Halucinații*, p. 165—176 și *Parada dascălilor*, p. 300—308, cu titlul *Cu Irina la Gura-Humorului*.

Reprodusă după revistă în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 274—283; a fost restabilit titlul autorului.

ODETTE

Neidentificată în publicațiile periodice, o reproducem după *Halucinații*, p. 109—115.

Reprodusă în volumul *Parada dascălilor*, p. 259—264.

Inclusă și în culegerea noastră din *Bunica se pregătește să moară*, p. 284—289.

CU TANȚI LA MUMCIL

Neidentificată în periodice, o reproducem din volumul *Halucinații*, p. 117—127.

Retipărită și în *Parada dascălilor*, p. 265—272.

1 Prietenii săi, Ion și Tanți Stratulat.

2 În textul de bază numele personajului apare în două feluri. Am unificat, considerînd că este vorba de o greșală de tipar.

TEATRU

OAMENI FELURIȚI

Potrivit mărturisirii scriitorului, piesa în trei acte *Oameni feluriți* a fost scrisă după terminarea liceului. Manuscrisul a stat în cartoane vreme îndelungată, pentru ca în 1928 să fie depusă la Teatrul Național, fiind citită de doamna Dida Solomon la o ședință a cenaclului „Sburătorul" (vd. *Vremea*, II, nr. 60, 25 aprilie 1929).

Cu sprijinul lui Liviu Rebreanu, pe atunci director al Teatrului Național, sub conducerea regizorală a lui Vasile Enescu, piesa este inclusă în repertoriul stagiunii 1929—1930 și repetițiile încep fără participarea autorului, exasperat de atîtea amînări. Premiera are loc la 17 ianuarie 1930, dar, după încă trei spectacole, (19,22 și 25 ianuarie) este scoasă de pe afiș.

Inițial erau desemnați în rolurile principale Agepsina Macri-Eftimiu și Romald Bulfinski. Ulterior însă, piesa a fost jucată cu următoarea distribuție (transcrisă din *Rampa*, ianuarie 1930):

Ion Bogdan	G. Ciprian
Ortansa Bogdan	Ecaterina Nițulescu
Coca, fiul lor	Ana Vilzu
Mihai	C. Dulțulescu
[Irina]	Nelly Cutava
Maria	Elena Parizianu
Mișu	I. Theo
Dr. Schwartz	C. Hociung
I-iul doctor	D. Ene
Al doilea doctor	H. Polizu
[Grigore]	D.I. Damian

Georges	G. Franga
Catrina	Zizi Teodorescu
Leana	Elena Manu

Într-un interviu acordat ziarului *Vremea* (nr. 231, din 27 martie 1932, p. 7) intitulat *D-l Anton Holban despre sine însuși*, scriitorul dă unele amănunte și își exprimă unele păreri despre prima sa încercare literară:

„Prima mea încercare literară mai consistentă a fost piesa *Oameni feluriți*. Eram tînăr de tot cînd am terminat-o, abia intrasem în universitate, dar nu se poate spune că reprezintă tinerețea în nici un fel, căci atmosfera sumbră se menține de la prima la ultima replică. Stridențele glumețe ale Irinei erau făcute să adîncească și mai mult tristețea iremediabilă generală, ca orice detaliu comic suprapus tragicului. Pornisem de la un plan: să creez oameni. Subiectul nu avea nici o importanță; întîmplător a semănat cu al *Strigoilor* lui Ibsen. Cum nu este esențial piesei, nu trebuia să se insiste asupra acestei asemănări.

Voiam să creez oameni. Mă îndemna la aceasta poate și un spirit de observație veșnic la pîndă, dar și lectura asiduă a clasicilor francezi. Cu ce frenezie am citit pe Racine sau pe Molière. Cu răbdare, analizînd rînd cu rînd, căutam să înțeleg procedeele tehnice ale lui Molière și apoi ale lui Balzac, de a anima personagiile. Din aceste preocupări a ieșit *Oameni feluriți*. Piesa a stat în cartoane opt ani, din pricina incapacității mele de a aștepta ceasuri pe culoarele Teatrului Național. M-am mulțumit cu părerile extrem de măgulitoare ale cîtorva cititori pricepuți Astfel, mi-au citit piesa, la distanțe de ani, d-na Hortensia Papadat-Bengescu, d-nii Rebreanu și Eftimiu. Dar primul care a lăudat-o excesiv a fost d-l Camil Petrescu. Aveam atîtea îndoieli, scepticismul lui E. Lovinescu a fost întotdeauna așa de dizolvant, încît, poate fără de lauda d-lui Camil Petrescu aș fi rupt manuscrisul și n-aș mai fi scris niciodată nimic.

Piesa n-a avut la reprezentație nici un succes. La premieră era sala goală, deci nu eram de vină cu în nici un fel. D-l Eftimiu a avut dreptate: pe scenă oamenii trebuie să fie dintr-o bucată, răi sau buni; altminteri publicul e derutat. În *Oameni feluriți* încercasem să dau complexitate personagiilor. Pînă și sumbrul Jean, personagiul central, avea momente de veselie, de dărnicie, de luciditate. Publicul nu știa dacă trebuie să rîdă sau să fie serios. Cîteva critici au fost binevoitoare cu mine, printre care și a d-lui Anestin. Apoi piesa a

fost complect uitată. Am o consolare, cu toate că aș renunța bucuros la ea. *Bătrînul* d-nei Papadat-Bengescu, piesă admirabilă (pe lîngă care ultimele succese ale teatrului românesc nu contează) e la fel uitat...

Desigur, aș ține mult să pot publica *Oameni feluriți*. S-ar vedea lucrătura migăloasă întrebuințată. Dacă ar avea cineva răbdare să citească..."

Lucrarea a obținut premiul instituit de doamna Alexandrina Florescu, în amintirea lui Al. G. Florescu, dramaturg.

*

Într-o scrisoare adresată Hortensiei Papadat-Bengescu la 28 martie 1932, scriitorul recunoaște impresia covîrșitoare care a avut-o la lectura piesei *Bătrînul*, unul din modelele preferate. Reproducem pasajul: ...„Regret mult, doamnă, că nu sînt un liric. Ca să caut să prind ritmul meu sufletesc fără să mă jenez, așa de exultant, cînd, încă elev de liceu, cu nasturele pe mînecă, cu șapca agitată, întors între un scaun și un pat, citeam *Bătrînul*. Și poate că sumbra piesă *Oameni feluriți*, scrisă și ea ca elev de liceu, vă va proba că eram destul de înțelegător al vieții și entuziasmul meu nu era complect juvenil..."

În 1934, scriitorul publică actul întîi al piesei, precedat de o explicație, *Confidențe preliminare* (*Azi*, nr. 2, februarie, martie, aprilie 1934, p. 1037—1039):

„Peripețiile piesii mele *Oameni feluriți* au fost atît de comice, mă simt încă atît de legat de ea, că nu pot să accept să fie considerată moartă pentru totdeauna, și m-am decis să transcriu cîteva din evenimentele ce s-au întîmplat în preajma acelui trist spectacol și, prin ajutorul revistei *Azi*, să fac cunoscut ceea ce cred încă bun, în speranța că se va găsi un cetitor care să-mi dea dreptate: să se amuze cel puțin de pledoaria mea. Consolări aș putea găsi și altminteri. Din moment ce *Bătrînul* e cunoscut numai de cîțiva, în timp ce se citează o mulțime de piese mediocre cu un lux de elogii, însemnează că, în literatura noastră mică, cu atîția critici deștepți, un plan al valorilor nu s-a făcut, și se va ivi pînă la urmă cineva care să aranjeze cu precizie configurația noastră literară.

Oameni feluriți a fost scrisă de multă vreme, abia terminasem liceul. Pe atunci credeam că scopul unui artist este să se uite în jurul său și reușita nu poate veni decît dacă ai putut să surprinzi în vecin trăsături esențiale. Căutam, prin cea mai migăloasă atenție, să descopăr mecanismul prin care s-au priceput să aranjeze Molière și Balzac

observațiile lor. Din aceste încercări a ieșit piesa. N-a lipsit însă legătura cu ce aveam să fac mai tîrziu. Personalitatea multiplă, de atîtea ori nelogică, a lui Sandu din *O moarte care nu dovedește nimic* (reluată de curînd în *Ioana*, încă în manuscris), a trecut prin Mirel din *Romanul lui Mirel*, dar se găsește în miniatură în micul Coca din *Oameni feluriți*. Și apoi acea atmosferă tragică de la primul la ultimul rînd mă face să cred că adolescentul de atunci nu-mi este complect strein. Evoluția s-a făcut în urma unui cuvînt al domnului Aderca. D-sa a constatat, la *Romanul lui Mirel*, că Mirel ar fi mai interesant decît Tololoi. De atunci am îndrăznit să întrebuințez persoana întîia.

Cunosc piesa bine de tot. Adică, am avut timpul să-i examinez resorturile fără nici o complezență. Cred, astfel, că pot semna acum în întregime actul prim, că personagiile au o viață autentică, sînt complexe și nu formate dintr-o singură caracteristică (ceea ce ar fi mai simplu). Astfel Jean, eroul principal, este un om rău, avar, grosolan, terorizînd pe cei dimprejur, și în același timp — contrazicîndu-se nu numai în vorbe, ci și în instincte — mai sincer decît ceilanți și chiar uneori mai perspicace. Pentru o ultimă siguranță că văd just, voi publica deocamdată acel prim act, și poate se va găsi cineva să-mi facă o obiecție utilă.

Actelor următoare le-aș găsi unele greșeli de detaliu. Mai grave sînt anumite efecte sentimentale care demonstrează că, alături de Molière, mă putea influența și mediocrul Henri Bataille.

La început, n-am avut nici o convingere că *Oameni feluriți* ar fi bună. Siguranța că toți cred aceleași lucruri agreabile despre ei m-a descurajat. Entuziasmul d-lui Camil Petrescu (care a citit manuscrisul, fără să cunoască autorul) m-a susținut singur. Și mai tîrziu aprecierea d-nei Hortensia Papadat-Bengescu, și a d-lor E. Lovinescu, Rebreanu, Eftimiu. Asta nu m-a făcut să am curajul să mă prezint la vreun teatru (au trecut între timp mulți ani) și numai întîmplătoarea venire la direcția Teatrului Național a d-lui Liviu Rebreanu mi-a adus iarăși veleități.

Acest spectacol a fost prea amuzant ca să nu-l povestesc. O! Așteptările cu ceasurile în coridorul teatrului! Și apoi inexorabilul «vino mîine». Același lucru se petrece pretutindeni în țara românească, la orice instituție importantă. Oriunde ți-ar fi rîndul, vezi oameni gravi a căror imbecilitate e incontestabilă, luîndu-ți înainte. Cum nu se pricepe nimeni, ca măcar o dată pe săptămînă, să menție o ordine dreaptă?

După cîteva zile, am renunțat să mă mai duc la teatru. Și după o lună, cînd întîmplător am întrebat pe ușier: «N-ai auzit de o piesă *Oameni feluriți?*» mi s-a răspuns: «Se joacă peste cîteva zile, repetițiile sînt pe sfîrșite». M-am urcat prin culoare necunoscute pe care mă rătăceam la fiecare pas, și am intrat într-o cameră în care, spre stupefacția mea, actori cunoscuți spuneau vorbele mele! M-au întrebat ce caut. «Eu sînt autorul!» Au exclamat: «Autorul trăiește!» Cum, întîmplare senzațională în istoria teatrului, nu apărusem la repetiții, și cum nu mai publicasem pînă atunci aproape nimic, nu se pricepea să dea nimeni vreo relație și se bănuia că piesa este a vreunui autor mort.

Oameni feluriți a căzut. Aș putea găsi o mulțime de argumente pentru căderea ei. De pildă, în seara premierei, sala era goală, deci orice luptă se arăta inutilă de la început. Apoi piesa e complect lăuntrică, fără nici cel mai mic spectacol, neutilizînd nici un mijloc senzațional, și astfel nu avea nici un rost în fața unui public mare, venit să se distreze din cele patru vînturi. Dar desigur, cel mai mare vinovat am fost eu însumi, căci nu m-am opus contra nimănui, am acceptat oricum s-ar fi exprimat o interpretare, nu m-am priceput să dau notițe pe la ziare și să oblig prietenii (cunoșteam pe cineva pe atunci?) să facă atmosferă. Și mai înainte de toate, aș putea mărturisi cea mai mare vină a mea: îmi devenise toată chestiunea indiferentă. Prea mult timp trecuse, prea multe deprimări și iluzii se succedaseră, prea greu suportasem atîtea moravuri obicinuite la noi, și care mă plictisiseră că și cum ar fi fost veritabile umilințe. După actul întîi, am priceput că n-am nici o legătură cu nimeni și am părăsit teatrul. Și pot spune cu certitudine că n-am considerat întîmplarea drept un cataclism.

Ciudată coincidență: premiera se petrecuse în ziua de Sft. Anton. Îmi este astfel posibil să sărbătoresc ziua exactă, cu toate că anii au început să se încurce. Tot atunci se da la Teatrul Mic o piesă a d-lui Anton Bibescu. Actorii mei cunoșteau toți evenimentul și discutau în fața mea cum să felicite pe fericitul prinț. Nu și-a dat nimeni seama că sînt și eu în aceeași categorie. Am fost încîntat rămînînd neobservat, totuși detaliul este amuzant.

Dar, desigur, aceste sînt numai întîmplări neînsemnate pentru vecin, și vorbele mele de acum n-au decît o veleitate: să facă pe cîțiva pricepuți să citească acel act întîi. E un mijloc de a atenua căderea piesei de odinioară? Cu toate că totdeauna m-am forțat să-mi demonstrez, prin argumentele cele mai aspre, că totul e o poveste fără importanță."

În ediția noastră reproducem actul I după revista *Azi*, III, nr. 3 din mai 1934, p. 1130—1153, iar actele II și III după un text dactilografiat, în posesia doamnei Florica Codreanu, căreia îi mulțumim din nou pentru bunăvoința arătată la întocmirea acestei ediții.

Părerile criticii au fost contradictorii. Nicon scrie o recenzie cu titlul *Nebuni feluriți (Rampa*, nr. 3599 din 20 ianuarie 1930, p. 1, 2) și compune o scenetă în care spectatorii (nouăsprezece în total) se sperie și pleacă după al doilea act. Și I. Floroiu conchide în același sens în nota sa din *Universul literar*, nr. 7, 9 februarie 1930, p. 106: „Fiind d-l Rebreanu un om capricios și neînțeles, a hotărît ca d-l Holban să fie reprezentat la Național. Nu i-a fost prieten autorul «oamenilor feluriți», trebuie s-o constate azi cu regret și amărăciune... La Național, publicul aștepta revelația și, deși pregătit sufletește s-o accepte, n-a apărut. Puținii spectatori au avut însă prilejul să constate calități de observator și realizarea unui tip de supranebun. Supranebun, fiindcă eroul principal avea toate caracteristicile tuturor felurilor de nebunie, ceea ce nu s-a întîmplat încă cu nici un nebun adevărat.

...Toate celelalte personagii sînt studiate și reușite, fără să fie însă prea valoroase prin cuprinsul lor. Dacă autorul ar fi vroit să facă și teatru, nu i-ar fi fost greu să izbutească. Calitățile nu-i lipsesc, dar n-a fost bine sfătuit..."

Eugen Lovinescu scrie despre piesa lui Anton Holban, dedicîndu-i cîteva observații subtile în *Istoria literaturii române contemporane, 1900—1937*, p. 382—383: „Nu că scriitorul ar fi avut însușiri deosebite pentru teatru, talentul lui fiind esențial analitic și cîmpul lui de observație, în genere, introspectiv; apoi și lipsa meșteșugului teatral în arhitectonica piesei e evidentă. Crîmpeiul de viață e însă strîns studiat în amănunte minime, pe o rază atît de scurtă, încît autenticitatea impresionează ca o rană deschisă. Deși Mirel există și aici în prefigurația unui copil de opt ani, Coca nu e axa piesei, ci Ortansa, mama lui, ființă de o bunătate angelică și de o resemnare totală; tocmai această lipsă de reacțiune în fața adversităților nenumărate îi înlătură putința de a fi o eroină dramatică. Teatrul presupune rezistență și conflict. Ortansa rabdă îngerește toată vijelia bărbatului ei, Jean, în primul act, se resemnează în fața ostilității latente a părinților, ce au adăpostit-o, în actul al doilea, și se pregătește în actul al III-lea să suporte și tirania copilului, în care reînvie vijelia tatălui. Resemnare de domeniul analizei epice și nu al creației dramatice. Surprinzătoare în această piesă nu e așadar nici eroina, în afară de orice conflict, nici construc-

ția ei în bună parte de prisos, ci caracterul lui Jean, bărbatul Ortansei. A vorbi de «caracter» e negreșit impropriu, întrucît nu ne aflăm în fața unui om normal, ci al unui caz clinic. Întregul act întîi ne descrie magistral etapele succesive ale unei paralizii progresive cu o rigurozitate de amănunte tipice cum numai literatura Hortensiei Papadat-Bengescu ne-a deprins (tuberculoza lui Maxențiu, cancerul Lenorei, ulcerația Anei). Spectatorul sau cititorul neprevenit stă nedumerit în fața schimbărilor de umoare ale omului cu treceri brusce de la veselie la tristețe, de la zgîrcenie la dărnicie, de la răutate la bunătate — și abia la urmă, își dă seama că a asistat, clipă cu clipă, la înregistrarea strictă a tuturor variațiilor unei minți ce naufragiază în nebunie.

Această înregistrare clinică nu constituie, desigur, o piesă, dar stabilește, cu atît mai pregnant cu cît e pe scenă, linia sumbră a unui d[illegible]tin..."

RĂTĂCIRI

În darea de seamă prezentată de Caton Theodorian, în calitate de președinte, la Adunarea generală din 21 aprilie 1935 a Societății autorilor dramatici români, un capitol deosebit a fost dedicat comediei într-un act. La concursul instituit s-au prezentat 57 lucrări, dintre care comitetul „a triat 5 capabile de a fi luate în mai de aproape considerare. Comisiunea fiind majorată, pe lîngă membrii comitetului, cu d-nii Mihai Sorbul, fost președinte al S.A.D.R., și Liviu Rebreanu, delegatul Societății în comitetul de administrație al Teatrului Național din București[...] n-a găsit între aceste 5 piese și anume: *Chestia cu macazul*, *Rătăciri*, *Toanele Monicăi*, *Țuica* și *Sherlock-Holmes redivivus* nici una vrednică de a i se atribui premiul integral. Două dintre ele, însă, *Chestia cu macazul* și *Rătăciri* au fost considerate ca lucrări de merit, și spre încurajare li s-a atribuit: 3.000 lei domnilor Liviu Opriș și Ionel Lazaroneanu pentru piesa *Chestia cu macazul;* o mențiune onorabilă domnișoarei Coca Codreanu pentru piesa *Rătăciri*" (*Buletinul Societății autorilor dramatici români*, București, nr. 11, 1935, p.10).

Anton Holban a ținut să păstreze anonimatul și astfel se explică faptul că piesa a fost trimisă la concurs pe numele prietenei sale, Florica Codreanu, și că nu a figurat niciodată printre lucrările lui.

Înștiințarea tipărită pe coperta a patra a *Buletinului* menționat, precum că „Piese istorice, psihologice și feerii nu se admit", a produs reacția legitimă din partea scriitorului, care se întreabă în articolul *Interpretări false* dacă e posibil să scrii fără să te preocupe psihologia

eroilor pe care-i înfățișezi (vezi și studiul introductiv, vol. I, p. XVI).

La moartea sa, A. Sabaru, delegatul Societății autorilor dramatici români, a amintit de acest premiu fără să dezvăluie împrejurările în care scriitorul a participat la concurs și nici titlul acestei piese. Reproducem pasajul din cuvîntarea lui A. Sabaru:

„Fără a fi membru al Societății autorilor dramatici români, Anton Holban era încă de acum șase ani considerat ca făcînd parte dintre noi, și admiterea sa în Societate o mai pregătea un examen de dramaturgie mai nou încă, acela că la unul din concursurile pentru premiul comediei într-un act, ce acordă anual S.A.D.R., Anton Holban, sub anonimat, se distinsese printr-o lucrare răsplătită cu o mențiune..."

Reproducem textul după o dactilogramă aflată în posesia doamnei Florica Codreanu.

NOTE DE CĂLĂTORIE

Acest capitol apare pentru întîia dată după moartea scriitorului, sub îngrijirea noastră.

A fost transcris parțial în culegerea din „Biblioteca pentru toți", *Bunica se pregătește să moară*, Editura Minerva, 1971, p. 291—371.

CU AMICUL HANS ÎN ȚARA LUI D'AUREVILLY

Note apărute pentru prima dată în *Universul literar*, XLIV, nr. 40 din 30 septembrie, nr. 43 din 21 octombrie, nr. 47 din 18 noiembrie și nr. 49 din 2 decembrie 1928.

Cu unele deosebiri stilistice se republică în revista *Azi*, II, nr. 4 din noiembrie-decembrie 1933, p. 839—856.

Reproducem textul din revista *Azi*, cu corecturile ce s-au vădit necesare prin confruntarea celor două texte.

Apărut și în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 293—319.

1 Millet Jean François (1815—1875), pictor francez, elevul lui David, a imortalizat viața de la țară în stil realist.

2 Brummel George Bryan (1778—1840), dandy englez, s-a bucurat de amiciția prințului de Galles, viitorul rege George IV, și s-a impus în înalta societate londoneză prin spiritul și gustul vestimentar. Cheltuielile imense și răceala protectorului său îl obligă să plece în Franța, unde moare în mizerie.

Variante

Sigle
Textul din *Universul literar*: *B*
Textul de bază (din *Azi*): *A*

495

9 cellalt *A*; celălalt *B*// 10 ne-o reține *A*; ne-ar reține *B*// 12 zădarnic *A*; zadarnic *B*//

496

3 cu o piață *A*; cu piață *B*// 5 Coloarea *A*; Culoarea *B*// 13 *lipseste A*; pînă *B*// 15 întrerupe *A*; întrerupse *B* // 18 trăsăturile *A*; trăsături *B*// ochii *A*; ochi *B*// 39 repede *A*; iute *B*// *lipsește A*; de *B (formă adoptată)*//

497

9 spre *A*; la *B*// 10 de la *A*; la *B*// 15 culori închise *A*; culori triste *B*// 21 curgea *A*; curge *B*// 23—24 Printemps, pe care prețurile de pe-acum mari ne-o anunță *A*; *lipsește B*// 26 Mareea *A*; marea *B*// 28 cu *A*; *lipsește B*// 32 cantități enorme *A*; cantitate enormă *B*// 33 acuma *A*; acum *B*// împins violent *A*; *lipsește B*// 34 complect *A*; complet *B*// 35 or *A*; ar *B*//

498

1 lumini *A*; lumină *B*// 4 dimineața *A*; dimineață *B (formă adoptată)*// 4—5 spectacolul se terminase *A*; spectacol de terminare *B*// 17 că ar fi *A*; c-ar fi *B*// 18 *lipsește A*; de mă arăt satisfăcut *B*// 23 și-a trecut licența *A*; și-a terminat licența *B*// 24 regretul *A*; regretele *B*// 25 exagerau *A*; exagerase *B*// 27 garderoba lui *A*; garderoba-i *B*// 31 elegantă *A*; elegante *B*// 32 *lipsește A*; *abbaye des hommes B*// *lipsește A*; *abbaye des femmes B*// 36 vîrf *A*; vîrful *B*//

499

13 magazinele *A*; magazine *B*// 24 se lăsa *A*; se lasă *B*//

500

9 Paști *A*; Paște *B*// 12 teatrul *A*; și teatrul *B*// 27 strălucitor *A*; stîncelor *B (formă adoptată)*// 29 un *A*; *lipsește B*// 32 pleoapele *A*; pleoape *B*// 38 Paiajen *A*; Păinjen *B*//

501

16 aerul *A*; cerul *B (formă adoptată)*// părea *A*; pare *B*// 18 număra *A*; numără *B*// 24 răsfirate *A*; resfirate *B*// 25 atragă *A*; retragă *B (formă adoptată)*// 38 Paște *A*; Paști *B*//

502

2 de a o reduce total *A*; de a reduce totul *B*// 13 rotiţe *A*; roţile *B*// 15 zaharicale *A*; *lipseşte B*// 18 cocoane *A*; cucoane *B*// 21 roşie *A*; *lipseşte B*// cearl *A*; charleston *B*// 33 sufl'ul *A*; sufletul *B (formă adoptată)* // 36—39 *paragraf introdus în A*; *lipseşte B*//

503

1—19 *continuă paragraful introdus A*; *lipseşte B*// 21 gri *A*; *lipseşte B*// 24 reclame *A*; reclamă *B*// 27 mînicile *A*; mînicele *B*// 32 7 *A*; 70 *B (formă adoptată)* // 33 cîte *A*; şi cîte *B*// 37 şi singura stradă *A*; lunga şi singura stradă *B*//

504

2 răsuceşte *A*; se răsuceşte *B (formă adoptată)*// 3 spre *A*; la *B*// 3—4 josul tîrgului *A*; dosului tîrgului *B*// 13 mobilele *A*; *lipseşte B*// 14 petecile *A*; peticele B// 33 numai suflet însă *A*; dar numai suflet *B*//

505

11 sprîncenele *A*; sprincenile *B*// 13 de toate culorile *A*; colorate *B*// 19 delicateţe *A*; delicateţă *B*// 21—22 transplantat la Paris greşit *A*; transplantat greşit la Paris *B*// 32 de el *A*; *lipseşte B*// acum *A*; *lipseşte B*// 34 vecinică *A*; veşnică *B*// 39 aerul *A*; aer *B*// culorile *A*; culori *B*// 39—40 păsările *A*; păsări *B*//

506

3 plimbă *A*; plimba *B (formă adoptată)*// 4 şi în *A*; şi-n *B*// 11 pomii *A*; pomi *B*// 30 păsări *A*; pasări *B*//

507

3 ticsit *A*; tihnit *B (formă adoptată)*// 7 şi *A*; *lipseşte B*// 25 a împletit *A*; a aprop i a *B*// 26 împreună *A*; *lipseşte B*// 29 oricît de vagă ar fi ea *A*; *lipseşte B*// 38 lat *A*; larg *B*// 39 se sparg *A*; se eponiază *B*//

508

1 că am *A*; c-am *B*// 7 neobicinuită *A*; neobişnuită *B*// 8 avem *A*; *lipseşte B*// 9 erau *A*; sînt *B*// 10 luminile *A*; luminele *B*// 14 şi *A*; *lipseşte B*// 15 mai *A*; *lipseşte B*// 16 mai *A*; *lipseşte B*// 25 ca un păienjeniş *A*; ca un pumn *B*// 28 complaceri, mă transformă *A*; complacere, mă transformă *B*// 29 se transformase *A*; transformă *B*// 30 repede *A*; îndată *B*// 33 răsfirate *A*; resfirate *B*// 34 întunericul *A*; întunerecul *B*// 36—37 m-am uitat *A*; mă uit *B*// 39 Priveam *A*; privesc *B*// prin *A*; printre *B (formă adoptată)*//

509

1 desluşeam *A*; desluşesc *B*// întrebam *A*; întreb *B*// 2 vrajă *A*; vrajbă *B (greşeală de tipar)*// 3 şi *A*; *lipseşte* B// 8 statistici *A*; statistice *B*// 9 care-l cuprinde *A*; care îl cuprinde *B*// 10 străzile *A*; stradele *B*// 12 mare *A*; iargă *B*// 18 masivă *A*; e masivă şi *B*// 19 îmi place puţin *A*; *lipseşte B* // 25 explicîndu-i aici detaliile *A*; exemplificîndu-i aici prin detaliile *B*// 38 cazinoul elegant, străzile *A*; cazinouri elegante, stradele *B*//

510

2 înaltă *A*; înaintată *B (formă adoptată)*// 2—3 patrată *A*; pătrată *B*// 6 delicateţe *A*; delicateţă *B*// 11 se întindea *A*; se întinde *B*// 21 amurgul îşi lasă *A*; îşi lasă amurgul *B*// 24 juzuri *A*; gazuri *B* //

511

4 lui *A*; *lipseşte B*// 8—9 reîncepută *A*; neîntreruptă *B*// 9 marginile *A*; marginele *B*// 10 lichefiat *A*; lichifiat *B*// 29 mine *A*; mare *B (formă adoptată)*// 34 oiţele *A*; viţele *B* // 37 face cantitatea *A*; fac cantităţile *B*// 39 decît *A*; ca *B*//

512

10 celebre *A*; celebră *B*// 16 minunele *A*; minunile *B*// 17 pitorescă *A*; pitorească *B*//

513

4 rămînem *A*; mănînc *B*// 19—20 de ceva finit, fără lărgimi superioare priceperii noastre, şi nu avusesem decît surpriza *A*; *lipseşte B*// 26 viaţa *A*; viaţă *B (formă adoptată)*// 30 la *A*; pe *B*// 34 subţirele *A*; subţire *B*// 37 şi lîngă *A*; lîngă *B*// 38 cu *A*; curentele calzi ale apei (?) *B*//

514

5 singuratec *A*; singuratic *B*// a *A*; *lipseşte B*// 9 sumare *A*; sinuoase *B*// 19 Şi-acuma *A*; Şi-acum *B*// 21 imaginele *A*; imaginile *B*//

EXCURSII

A apărut în *România literară*, I, nr. 30 din 10 septembrie 1932, p. 1, 4.

Reprodus de noi în ediţia *Bunica se pregăteşte să moară*, p. 320—323.

MÎNĂSTIRILE DIN NEAMȚ

Se tipărește în *Vremea*, VI, nr. 297 din 23 iulie 1933, p. 8.

Republicat în ediția ***Bunica se pregătește să moară***, p. 324—328.

1 Despre Calistrat Hogaș prozatorul ne-a lăsat o figurină publicată în revista *Mișcarea literară*, nr. 30 din 6 iunie 1925, p. 2, din care reproducem două fragmente:

„N-a avut niciodată norocul unei aprecieri categorice. Rătăcitor neobosit prin Munții Neamțului, fără țel pe potecile cele mai înflorite, apariția lui la porțile vreunei mînăstiri — trup imens cu pălărie și pelerină imense, vorbă zgomotoasă și dezordonată, rîs gras — era primită cu o familiaritate care nu excludea și oarecare ironie: nimeni nu-i știa scrisul. Acum, după atîta vreme de la moarte, vedem, lucru neașteptat, ignorarea lui aproape complectă de școală și de către public... Și, totuși, Hogaș n-a întemeiat o artă nouă, care să fi îndreptățit nedumerirea oamenilor pînă la deprinderea înțelesului ei. Înrudit cu Creangă sau cu Sadoveanu, prin reflectarea personalității sale optimiste asupra țăranilor noștri și a naturii înconjurătoare, se diferențiază doar în detalii: gustul pentru eroii antici ar fi un exemplu. De aici o bogăție neașteptată și totuși armonioasă...“

„Prin natura descrisă cu o putere unică, pe care își reflecta personalitatea imensă, totodată glumeață și gînditoare (ce simplu pare Francis Jammes care a voit să facă același lucru: *Le poète rustique!*), printr-atîția oameni înviați cu cîteva trăsături definitive, prin gustul sigur al valorii cuvîntului, Hogaș este unul din marii noștri artiști... Și, nedreptate neînțeleasă, imaginea lui și acum mai rătăcește tot singură prin Munții Neamțului, cu Pisicuța din soiul lui Popa Gheorghe din Călugăreni, neobosiți, pe unde: «Din vale și pînă-n zare, cît poți prinde cu ochii, pe înclinarea lină a costișei, copaci roditori de toate soiurile răsărise de la brîu în sus din fînațul înalt și înflorit; iar frunzișul lor puternic, cu sclipiri de poleială verde-închisă, se clătina domol în aerul limpede și larg sub adierile ușoare și nevăzute ale unui vînt de răsărit; sub mîngîierile aceloraș adieri, fînațul adînc se leagănă în valuri molatice, cu scînteieri de rouă aprinsă în lumina de soare... Glasul sec al ierburilor trezite de vînturi umple depărtările și fluturi rari, albaștri sau galbeni, ca atîția fulgi de cer sau de lumină, însuflețesc văzduhurile cu zborul lor nestatornic.»“

BALCIC

Apare în *România literară*, II, nr. 83 din 14 octombrie 1933, p. 1, 2.

Se tipărește pentru întîia dată în volum.

MICI AVENTURI ÎN PARIS

Publicat în *Vremea*, VII, nr. 332, Paşti 1934, p. 22.

Tipărit pentru prima dată după moartea scriitorului în ediţia noastră, *Bunica se pregăteşte să moară*, p. 329—341.

1 *Burgravii*, dramă în versuri de Victor Hugo. Jucată în 1843, nu s-a bucurat de succes, fiind ţinta unor parodii, caricaturi etc.

2 Bernard Tristan (1866—1947), autor dramatic francez, a scris în *Revue blanche*, publicaţie care număra printre colaboratori pe Marcel Proust şi André Gide. Renumit pentru vorbele de spirit pe care le debita sau le insera în piesele sale. Dintre povestiri şi romane reţinem *Mémoires d'un homme rangé*.

3 Lefranc Abel (1863—1952), erudit francez, a scris studii despre Renaştere. Referindu-se la ce într-o notă publicată la „Fapte şi idei" din *Vremea* (17 martie 1935), Anton Holban scria sub titlul *Shakespeare şi Lord Darby:* „Abel Lefranc, simpaticul profesor de la Collège de France, şi-a dăruit toată viaţa ca să studieze pe Rabelais şi să probeze că Shakespeare n-a existat, şi că, de fapt, lord Darby a scris acele faimoase piese. Abel Lefranc a scrutat, a scotocit, a dezgropat, a publicat două volume şi o cantitate mare de articole. Şi încă a rămas neconvingător."

4 Schönberg Arnold (1874—1951), compozitor austriac, şef de orchestră, profesor la Conservatorul din Berlin. Emigrează în America, unde activează ca profesor la Conservatorul din Boston şi Los Angeles. A compus lucrări corale *a capella*, cu acompaniament de instrumente şi orchestră, muzică de cameră, bucăţi pentru pian, opere dramatice.

Influenţat de Brahms şi Wagner, abrogă funcţiile tonale clasice, deşi în perioada americană revine la tonalism.

A scris şi lucrări teoretice.

5 Cerepnin Nikolai Nikolaievici (1873—1945), compozitor rus, elevul lui Rimski Korsakov. A lăsat o operă variată, cuprinzînd piese pentru pian, piese simfonice, balete etc.

6 Vandervelde Emile (1866—1938), om politic belgian, deputat socialist, preşedintele Internaţionalei a II-a (1900), a militat împotriva abuzurilor comise în Congo, dar a acceptat să fie cooptat în cabinetul de uniune naţională (1914). Membru al Academiei belgiene de ştiinţe morale, a publicat cărţi de sociologie şi economie politică.

7 Hermant Abel (1862—1950), scriitor francez. Ales membru al Academiei Franceze în anul 1927, este exclus în 1944 sub culpa de a fi scris în presa pariziană în timpul ocupaţiei hitleriste.

8 Despre Claude Farrère (1876—1957), ofiţer de marină şi scriitor francez, Anton Holban notează următoarele în *Vremea*, nr. 375 din 10 februarie 1935, p. 6: „Mediocrul autor al unor romane care s-au bucurat la un moment dat de un succes aşa de mare, încît au fost comparate cu ale lui Pierre Loti, a apărut printre candidaţii de la Academia Franceză. Într-adevăr, autorul romanului *La Bataille* n-a lipsit să concureze, de ani de zile, de la locurile libere la Academie. Cine asistă la recepţiile noilor membri îl vede fidel. Cu Abel Hermant s-a întîmplat odinioară acelaşi lucru. În discursul de primire i s-a atras atenţia glumeţ. A surîs toată sala."

9 Becque Henri (1837—1899), scriitor francez, debutează în teatru cu un libret de operă, *Sardanapale* (1867). După eşecul piesei *L'Enlèvement* se dedică jurnalismului. Piesele *Les Corbeaux* (1882) şi *La Parisienne* (1885) sînt considerate cele mai bune lucrări ale sale. El restaurează comedia realistă, desenînd cu incisivitate tarele morale ale societăţii timpului său.

10 Antoine André (1857—1943), actor francez şi director de teatru. A influenţat teatrul francez printr-un joc realist şi o regie minuţioasă.

11 Andrieux Louis (1840—1931), om politic francez, avocat şi deputat.

12 Clémenceau Georges (1841—1929), doctor în medicină, deputat. Şeful extremei stîngi radicale, a atacat politica colonialistă. Anticlericalist convins, a militat pentru rejudecarea procesului Dreyfus. Susţinînd iniţiativele mareşalului Foch, el contribuie la victoria francezilor în primul război mondial.

13 Probabil că Anton Holban se referă la Aubert Jacques (1689—1753), violonist şi compozitor francez. Creaţia sa numără sonate, triouri, concerte, opere şi balete.

14 Credem că scriitorul se referă la Halévy Jacques Fromental Lévy (1799—1862), compozitor, a scris 30 de opere dintre care cele mai renumite sînt *La Reine de Chypre* şi *La Juive*.

15 Lully Jean-Baptiste (1632—1687), compozitor francez, scrie muzică pentru balete cu subiect dat şi pentru comediile lui Molière. A lăsat şi compoziţii religioase.

16 Rameau Jean-Philippe (1683—1764), compozitor francez, a scris piese pentru muzică instrumentală (clavecin), tragedii lirice, balete, librete de operă şi lucrări teoretice.

CĂLĂTORII ÎN FRANȚA

Publicat în *Vremea*, VII, nr. 335 din 29 aprilie 1934, p. 9.
Se tipărește pentru întîia dată în volum.

SPRE LUXOR

Se tipărește în *Vremea*, VII, nr. 337 din 13 mai 1934, p. 13.
Retipărit pentru prima dată în volumul *Bunica se pregătește să moară*, p. 342—350.

1 Fauré Gabriel (1845—1924), compozitor francez și profesor la Conservatorul din Paris, a dominat cu Debussy și Ravel muzica franceză contemporană, armonizînd influențele într-o formulă originală, caracterizată printr-o întoarcere la clasicism.

LUXOR

Note de călătorie apărute în *Vremea*, VII, nr. 341 din 10 iunie 1934, p. 9.
Reproduse în *Bunica se pregătește să moară*, p. 351—357.

MĂRI...

Se publică în *Vremea*, VII, nr. 348 din 29 iulie 1934, p. 3.
Reprodus de noi în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 358—363.

1 Richepin Jean (1849—1926), scriitor francez, duce o viață de boem. Scrie poeme, romane, piese de teatru și impresii de călătorie.

ÎN ALPII FRANCEZI

Se tipărește în *Vremea*, VII, nr. 351 din 19 august 1934, p. 9.
Reprodus în ediția *Bunica se pregătește să moară*, p. 364—367.

ODESA

Se publică în *Vremea*, VII, nr. 358 din 7 octombrie 1934, p. 5
Se retipărește pentru prima dată în volum.

1 Romanul lui Georges Ohnet (1848—1918) publicat în 1882.

2 Vitiello Elena (Francesca Bertini) (n. 1892?), actriță într-o trupă folclorică, debutează pe ecran în 1912. S-a bucurat de un mare succes în epocă.

CĂLĂTORII

Se publică în *Reporter*, III, nr. 66—68 din 25 aprilie 1935, p. 15. Reprodus prima dată în volum.

O CĂLĂTORIE ÎN PALESTINA

Apare în *Vremea*, VIII, nr. 385, Paşte 1935, p. 21 şi *Revista vremii*, Galaţi, II, nr. 1—2 din 10 noiembrie 1935, p. 9—10 cu aceleaşi subdiviziuni. Am reprodus textul din *Vremea*.

Însemnările se publică pentru întîia dată în volum.

NOSTALGII

Se publică în *Vremea*, VIII, nr. 397 din 21 iulie 1935, p. 9.

Reprodus în ediţia noastră, ***Bunica se pregăteşte să moară***, p. 368—371.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Modelul eroinei principale din *Jocurile Daniei* 96—97
Modelul lui Milly din romanul *Jocurile Daniei* 96—97
Fragment dintr-o scrisoare adresată Hortensiei Papadat-Bengescu ..... 96—97
Viena (Schönbrunn), Ruine ..... 96—97
Puiu, verișorul lui Anton Holban ..... 256—257
Casa bunicilor la Fălticeni ..... 256—257
Profira Lovinescu și nepotul ei, Anton Holban, pe terasa casei ei la Fălticeni ..... 256—257
Spre Cernica ..... 256—257
La Fălticeni ..... 352—353
H. Bonciu (portret de G. Iuster), scriitor, unul din prietenii apropiați ai scriitorului ..... 352—353
Profesorul Ion Argintescu, unul din prietenii apropiați ai scriitorului ..... 352—353
Colaboratori ai paginii literare de la *Vremea*.. 352—353
George Enescu, la repetiție ..... 512—513
La prietenii Stratulat (Valea Mare) ..... 512—513
Anton Holban, în Cișmigiu ..... 512—513
Anton Holban, portret de Tache Soroceanu .... 512—513

CUPRINS

ROMANE

Jocurile Daniei 9

SCHIȚE ȘI NUVELE

Surprize sentimentale 175
O aventură mică pe o platformă uriașe 181
Chinuri 184
Icoane la mormîntul Irinei 190
Antonia 204
A l'ombre des jeunes filles en fleurs 209
Scatiul și stăpînul său 214
Halucinații 221
Zi glorioasă la Cernica 236
Preludiu sentimental 241
Marcel 263
Obsesia unei moarte 267
Conversații cu o moartă 274
Puiu 283
Colonelul Iarca 287
Désirée 297
Bunica se pregătește să moară 307
Melancolii de Sf. Dumitru 329
Nuntă princiară 337
Colecționarul de sunete 343
Castele pe nisip 351
Două fețe ale aceluiași peisagiu 368
Odette 376
Cu Tanți la Mumcil 381

TEATRU

Oameni feluriți 391
Rătăciri 465

NOTE DE CĂLĂTORIE

Cu amicul Hans în țara lui D'Aurevilly..... 495
Excursii 515
Mînăstirile din Neamț 518
Balcic..... 522
Mici aventuri în Paris 524
Călătorii în Franța..... 533
Spre Luxor 536
Luxor 543
Mări... 548
În Alpii Francezi 552
Odesa 555
Călătorii 561
O călătorie în Palestina..... 564
Nostalgii..... 570

Note, comentarii, variante 573
Tabla ilustrațiilor 627

Lector : MARGARETA FERARU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Apărut 1972. Tiraj 3130 ex. 1/1 legate. Hîrtie scris tip I A. de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 36,06. Coli tipar 39,5. Planşe tipo 8. A. nr. 24 780/1971. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 11 019 la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti Republica Socialistă România